1625

TERMINOLOGIE VAN RIVIERVISSERS IN NEDERLAND

TH. H. VAN DOORN

TERMINOLOGIE VAN RIVIERVISSERS IN NEDERLAND

PROMOTOR: PROF. DR. A. A. WEIJNEN

TERMINOLOGIE VAN RIVIERVISSERS IN NEDERLAND

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor in de letteren
aan de katholieke universiteit te Nijmegen, op gezag
van de rector magnificus Dr. G. Brenninkmeijer,
hoogleraar in de faculteit der sociale wetenschappen,
volgens besluit van de senaat in het openbaar
te verdedigen op 30 september 1971, des namiddags te
4 uur
door

THEODORUS HENRICUS VAN DOORN
Geboren te Lith

te Assen bij
Van Gorcum & Comp. N.V., Dr. H. J. Prakke & H. M. G. Prakke

De uitgave van dit werk werd mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z W O)

Aan de nagedachtenis van Papa
Aan Moeder
Aan Greet en de kinderen

VOORWOORD

Een van de vele aantrekkelijkheden van de studie van een terminologie is, dat men met talloze „volks"mensen urenlang en soms vele malen in contact komt. Deze studie die een beschrijving wil geven van de terminologie der Nederlandse riviervissers, zou niet tot stand gekomen zijn zonder de belangeloze medewerking van vele „anonymi" Hun geestdrift is voor mij vaak een aansporing geweest mijn studie voort te zetten Hun ben ik in de eerste plaats veel dank verschuldigd

Tevens betuig ik mijn dank aan het personeel van het Rijksmuseum voor volkskunde „Het Nederlands Openluchtmuseum" afdeling documentatie, van de afdeling „Zoetwatervisserij" der Nederlandsche Heidemaatschappij, in het bijzonder de heer Fadegon, en drie visserij-assistenten van de Afdeling Sportvisserij en Beroepsbinnenvisserij van de Directie van de Visserijen, die mij de namen en adressen van rivierviss ers bezorgden.

Ik dank Dr J Daan en Prof Dr K Fokkema z g voor hun bereidwilligheid mij hun materiaal over resp de aal-paling en de vaktaal der Zuiderzeevissers in bruikleen af te staan, ook Drs C W van de Watering, die mij geholpen heeft bij het zoeken naar en vinden van citaten uit de moderne poezie waarin de relatie vogel-vis tot uitdrukking komt

Mijn collega's Simon de Baar, Ton Donders, Michel de Koning, Wil Sterenborg en Jac Verhagen ben ik dankbaar, niet alleen omdat Simon en Jac de summary verzorgden, Ton, Michel en Wil mij hielpen bij de correctie van manuscript en drukproeven, maar ook voor hun vriendschappelijke belangstelling en aanmoediging, die ik ook van vele andere vrienden en collega's gedurende mijn studie mocht ondervinden.

INHOUD

VOORWOORD

INLEIDING 1

DEEL I REALIA

HOOFDSTUK 1. DE RIVIERVISSER, ZIJN WERKTERREIN, WERKMATERIAAL EN HANDEL

1.1. DE RIVIERVISSER 13
1.1.1. *De verhouding tussen riviervissers en andere „vissers"* 13
1.1.2. *Aantal werkkrachten in het zalmvisserijbedrijf, arbeidsverhoudingen bij en inkomsten van riviervissers* 15
1.1.3. *De ankerkuilvisser* 17
1.1.4. *Gezin en kleding* 18
1.2. ZIJN WERKTERREIN. 19
1.3. ZIJN WERKMATERIAAL 20
1.3.1. *De vissersboot* 20
1.3.2. *Het want* 25
1.4. ZIJN HANDEL 25

HOOFDSTUK 2. VOORBEREIDENDE WERKZAAMHEDEN

2.1. VLECHTEN 30
2.2. BREIEN 33
2.3. BOETEN. 38
2.4. TANEN 38
2.5. CARBOLEÜMEN 40
2.6. CHROMEREN 40

HOOFDSTUK 3. VISSERIJ OP TREKVIS

3.1. STEUR EN STEURVISSERIJ 42
3.2. OVERIGE TREKVIS 42
3.2.1. *Zalm* 42
3.2.2. *Schotje* 43
3.2.3. *Houting* 43
3.2.4. *Elft* 43
3.2.5. *Fint* 44
3.3. VISSERIJ OP TREKVIS 44
3.3.1. *De zegenvisserij* 45
3.3.1.1. De zegen 45
3.3.1.2. Visserij met de zegen 46
3.3.1.2.1. Staatsvisserij 47

3.3.1.2.2. (Klep-)vlotvisserij 50
3.3.1.2.3. Galgvisserij 52
3.3.1.2.4. Kantvisserij 54
3.3.2. *De drijfnetvisserij* 55
3.3.2.1. Het drijfnet 55
3.3.2.2. Visserij met het drijfnet 55
3.3.3. *De steekvisserij* 57
3.3.3.1. De steek 57
3.3.3.2. Visserij met de steek 58
3.3.4. *Het zalmkruisnet* 59

HOOFDSTUK 4. VISSERIJ OP AAL EN PRIK

4.1. AAL OF PALING 60
4.2. PRIK EN PRIKVISSERIJ 61
4.3. AALVISSERIJ 62
4.3.1. *Aalwantvisserij* 63
4.3.2. *Kuilvisserij, kleinbedrijf* 64
4.3.2.1. Raampalingfuik 65
4.3.2.2. Aaskuil 65
4.3.2.3. Staalbomen 65
4.3.3. *Kuilvisserij, grootbedrijf* 66
4.3.3.1. Ontwikkeling en verspreiding 66
4.3.3.2. De schokker 73
4.3.3.3. De ankerkuil 76
4.3.3.4. De ankerkuilvisserij 77
4.3.4. *Schaar, kam, peur* 78
4.3.5. *Dobbers en repen* 79
4.4. „NAZORG" 81

HOOFDSTUK 5. VISSERIJ OP WITVIS EN LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN

5.1. VISSERIJ OP WITVIS 84
5.1.1. WITVIS 84
5.1.2. VISSERIJ OP WITVIS 87
5.1.2.1. De zegen 88
5.1.2.1.1. De viszegen 88
5.1.2.1.2. Alverzegen en bok 89
Alverschrapperij 89
5.1.2.1.3. Onder het ijs vissen 89
5.1.2.2. Het drijfnet 90
5.1.2.3. Kruisnet, werpnet, geel, haam, gebbe, schepnet 90
5.1.2.3.1. Kruisnet 91
5.1.2.3.2. Werpnet 91
5.1.2.3.3. Geel 92
5.1.2.3.4. Haam, gebbe, schepnet 93
5.1.2.4. Schakels en wargarens 93
5.1.2.5. Visfuik en trommel 94
5.1.2.6. Fleur en snoekhengel 95
5.2. LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN 96
5.2.1. *Brakwatervis* 96
5.2.2. *Lokaal gebonden visserijen.* 97
5.2.2.1. Spieringvisserij 97
5.2.2.2. Hardervisserij 97
5.2.2.3. Botvisserij 97
5.2.2.4. Korvisserij 98
5.2.2.5. Bezaanvisserij 98
5.2.2.6. Schrobvisserij 99

DEEL II BENAMING

HOOFDSTUK 6. DE RIVIERVISSER, ZIJN WERKTERREIN, WERKMATERIAAL EN HANDEL

6.1. DE RIVIERVISSER 107
6.2. DE RIVIER 112
6.3. DE BOOT 120
6.4. DE HANDEL 133

HOOFDSTUK 7. VOORBEREIDENDE WERKZAAMHEDEN

7.1. VLECHTEN 137
7.2. BREIEN 141
7.3. BOETEN 147
7.4. TANEN 148
7.5. CARBOLEUMEN 152
7.6. CHROMEREN 152

HOOFDSTUK 8. VISSERIJ OP TREKVIS

8.1. TREKVIS 154
8.2. OVERIGE TREKVIS 154
8.3. VISSERIJ OP TREKVIS 158
8.3.1. *De zegen* 158
8.3.2. *Het drijfnet* 174
8.3.3. *De steek* 183
8.3.4. *Het zalmkruisnet* 185

HOOFDSTUK 9. VISSERIJ OP AAL EN PRIK

9.1. AAL OF PALING 186
9.2. PRIK 189
9.3. AALVISSERIJ 190
9.3.1. *Korf en fuik* 190
9.3.2. *Raampalingfuik, aaskuil, staalbomen* 200
9.3.3. *Ankerkuil* 202
9.3.4. *Schaar, kam, peur* 223
9.3.5. *Dobbers en repen* 224
9.4. *Vervoeren, sorteren, klaarmaken* 229

HOOFDSTUK 10. VISSERIJ OP WITVIS EN LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN

10.1. VISSERIJ OP WITVIS 232
10.1.1. *Witvis* 232
10.1.2. *Visserij op witvis* 236
10.2. LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN 250
10 2.1. *Brakwatervis* 250
10.2.2. *Lokaal gebonden visserijen* 251

DEEL III BESCHOUWING

HOOFDSTUK 11. ALGEMENE BESCHOUWING

11.1. INLEIDING 261
11.2. DE PRIMITIEVE FASE 261
11.3. DE DIFFERENTIATIE- EN ORGANISATIEFASE 263
11.3.1. *De riviervisserij in vroeger tijden* 263
11.3.2. *Groeptaal↔terminologie* 264

HOOFDSTUK 12. STRATIGRAFISCHE BESCHOUWING

12.1. INLEIDING 269
12.2. TERMEN UIT DE PRIMITIEVE FASE 269
12.2.1. *Vissen* 269
12.2.2. *Relatie vogel-vis* 277
12.2.3. *De boot* 282
12.2.4. *Vlechten en breien* 291
12.2.5. *Vistuigen* 294
12.3. ONTLENINGEN. 300

HOOFDSTUK 13. TAALGEOGRAFISCHE BESCHOUWING

13.1. VOORLOPIGE INDELING IN GEBIEDEN. 302
13.2. HETERONIEMEN – SYNONIEMEN 302
13.3. SYNONYMIE. 306
13.4. HET FUNCTIONELE KARAKTER VAN DE VAKTERM 309
13.5. FREQUENTIE EN VEELHEID VAN BETEKENAAR 327
13.6. GLOBALITEITSTOEPASSELIJKHEID – FRAGMATOEPASSELIJKHEID 332
13.7. TERMINOLOGIE EN DIALECT. 345
13.8. INVLOED VAN DE TAAL VAN HET GEZIN 350
13.9. GEBIEDEN, TAALKUNDIG BEPAALD 354
13.10. VISBENAMINGEN 399

SUMMARY 409

LITERATUURLIJST 414

ALFABETISCH GERANGSCHIKTE LIJST VAN TERMEN VAN RIVIERVISSERS 419

INLEIDING

De visserijwet van 1931[1] onderscheidt drie soorten van visserij: de zeevisserij: het vissen in zee, zowel in als buiten de territoriale wateren; de kustvisserij: het vissen in de zeegaten, de open havens, de Dollart met het Nederlandse gedeelte van de Eems, de Lauwerszee, de Waddenzee, de Zuidhollandse en Zeeuwse stromen. De derde soort visserij, die op de overige wateren wordt uitgeoefend, noemt de wet binnenvisserij, die zij weer onderverdeelt in riviervisserij en de visserij op de binnenwateren. Onder rivieren verstaat de wet de volgende wateren voor zover daarin binnenvisserij wordt uitgeoefend: de Rijn, de Maas en alle andere rivieren die met de Rijn en de Maas in open gemeenschap staan en water daarvan afvoeren, de Hollandse IJssel, de Overijsselse Vecht, het Zwarte Water, het Zwolse Diep, het Zwarte Meer, het Zwanendiep, het Ramsdiep, de Donge, het Oude Maasje, de afgesloten Maas en het Heusdense kanaal. Het gebied van het onderzoek naar de terminologie van riviervissers ligt, praktisch en globaal genomen, in de plaatsendriehoek Zwartsluis-Hellevoetsluis-Maastricht.

Met de samenstelling van deze studie heb ik vooral beoogd een min of meer volledige inventaris te geven van de terminologie der riviervissers in Nederland. De gegevens vertegenwoordigen het taalapparaat van de rond 1966 nog levende, maar oudere generatie, en men mag zeggen dat zij betrekking hebben op, ruw begrensd, de tijd na 1900 vóór 1960. De begrenzing 1960 is niet willekeurig, maar min of meer noodzakelijk. De riviervisserij ligt o.a. door de waterverontreiniging op sterven; slechts bejaarden kennen het vak in zijn hele omvang en oefenden het in hun produktieve jaren uit, toen het nog een bloeiend middel van bestaan was. De gemiddelde leeftijd van mijn zegslieden is dan ook hoog, nl. zeventig jaar. Over de riviervisserij vóór 1900 konden mijn zegslieden, op een enkele uitzondering na, niets vertellen. In de visserijliteratuur is er ook weinig over te vinden, althans wat taalkundig van belang zou kunnen zijn. Vanaf het begin van deze eeuw heeft de Nederlandsche Heidemaatschappij, hoofdafdeling Zoetwatervisscherij, zich intensief beziggehouden met de organisatie van de vissers en de verbetering van hun werkmethoden. In 1905 verscheen de eerste aflevering van het tijdschrift „Onze Zoetwatervisscherij", door bovengenoemde hoofdafdeling uitgegeven.

Een onderzoek instellen naar de gehele binnenvisserij zou praktisch op grote bezwaren stuiten en weinig zinvol zijn. Bij zo'n onderzoek zou men verplicht zijn de termen schriftelijk op te vragen, maar een schriftelijke

enquête naar vaktermen, zo waarschuwt J. Goossens[2], zou veel onbetrouwbaar materiaal opleveren; bovendien bestaat er zoveel verscheidenheid in vismethoden, dat de samenstelling van een vragenlijst praktisch onuitvoerbaar werd en niet te gebruiken door enquêteurs die het vak niet kennen. Een kleine steekproef bij een zestal binnenvissers-niet-riviervissers, overtuigde mij dat het weinig zin heeft dit materiaal te verzamelen, omdat deze vissers slechts enkele algemeen bekende termen gebruiken. De riviervisserij onderscheidt zich ook in voldoende mate van de binnenvisserij. Hoofdbestanddelen van het riviervissersberoep als de visserij op trekvis en de ankerkuilvisserij op aal worden door een binnenvisser niet uitgeoefend. Deze beroepen hebben alleen het kleinbedrijf gemeenschappelijk zoals de fuikenvisserij en de visserij op witvis. Wel heb ik de verzamelde termen van riviervissers vergeleken met die uit de binnen-, de zee-, kust- en Zuiderzee- of IJsselmeervisserij in zoverre die reeds gepubliceerd werden.

Op ongeveer dezelfde manier als men eerder de vaktaal der vlassers[3] en der klompenmakers[4] heeft vastgelegd, ben ook ik te werk gegaan bij mijn onderzoek van de riviervisserstaal, waartoe ik reken te behoren alle woorden en uitdrukkingen die verband houden met het beroep. Echter „die Hauptschwierigkeit bei berufssprachlichen Arbeiten ist die fehlende Vertrautheit des Philologen mit dem behandelten Beruf"[1]. In Heerewaarden heb ik een gedeelte van het vak leren kennen met name de kantzegen-, de drijfnet-, de ankerkuil-, de kleinere paling- en de witvisvisserij. De grote verscheidenheid in vismethoden, die voorkomt uit het verschil in fysisch milieu in de rivieren en de biologische gedragingen van de vissen, brengt als consequentie met zich mee, dat men zich niet beperkt tot één plaats om het vak te leren en op basis van die verworven kennis een vragenlijst samenstelt, die als leidraad kan dienen bij het onderzoek in de verschillende plaatsen, maar dat men meerdere plaatsen als uitgangspunt neemt.

Nadat ik de opzieners der verschillende visserij-inspecties, thans visserij-assistenten genoemd, geraadpleegd had, die mij bijna alle namen en adressen van riviervissers hebben bezorgd, en de daar verworven kennis met gegevens uit de vakliteratuur o.a. visserijrapporten en de zestig jaargangen van Onze Zoetwatervisscherij aangevuld had, heb ik in Ammerstol de grote zalmvisserij, in Woudrichem de galg- en in Afferden de bezaanvisserij leren kennen, ofschoon ik het niet heb zien uitoefenen, omdat deze methoden reeds een dertigtal jaren tot het verleden behoren. Hetzelfde geldt voor de kantzegen- en drijfnetvisserij in Heerewaarden. Het bezwaar dat ik deze vismethoden in de praktijk niet heb zien uitoefenen en niet persoonlijk heb meegemaakt, wordt enigszins opgeheven door het bestuderen van het fotomateriaal, dat mij door een Heerewaardense visser, de Nederlandsche Heidemaatschappij en het Rijksmuseum van Volkskunde werd ter hand gesteld. Bovendien vormden de elf platen van P. P. C. Hoek[6] en de korte film over de zegenvisserij op zalm die ik op de Nederlandsche Heidemaatschappij te Arnhem zag, een welkome aanvulling. Deze foto's, de platen van Dr. Hoek en een vragenlijst die gebaseerd is op de kennis verkregen in bovengenoemde plaatsen, hebben als leidraad gediend bij het onderzoek van het hele gebied der riviervisserij.

Van Bakel waarschuwt in zijn dissertatie tegen een al te schools door-

nemen van een vragenlijst. Hij schrijft op blz. 3: „Soms voelt een ondervraagde zich aangezet tot taalscheppend werk over te gaan, wanneer hem een vraag gesteld wordt waarop hij eigenlijk geen antwoord weet... ten dele veroorzaakt door de bange gedachte „dat moet ik toch weten, als ik vakman wil zijn", waardoor kost wat kost een antwoord gegeven wordt". Om dit te vermijden en om de vrij grote verscheidenheid in vismethoden, heb ik als ondervraagtechniek de methode van de geleide conversatie gekozen. Ik was daar niet alleen toe verplicht om een betere methode te hanteren, maar ook omdat het materiaal anders moeilijk te verkrijgen was. Van Bakel heeft reeds op de voor- en nadelen van het vrije gesprek, zoals hij de geleide conversatie noemt, gewezen. Het is zeer best mogelijk, dat ik bepaalde, misschien zelfs belangrijke onderdelen van de riviervisserij verwaarloosd heb, „gleichwohl bleibt zu bedenken, dasz es sich selbst bei dem Bestreben nach grösztmöglicher Vollständigkeit der Wortschatzsammlung nicht vermeiden lassen wird, hier und da Lücken offen zu lassen. Es ist zu berücksichtigen, dasz aus der Arbeit heraus viele Momentbildungen zum Teil sehr subjektiver Art möglich sind"[7]. Hoe het ook zij, ook ik ben van mening „dat men het niet moet betreuren, wanneer een betere methode aldus haar tol eist, vooral niet nu daar tegenover staan een aantal notities welke de vragenlijst nooit aan het licht gebracht zou hebben"[8].

Eén waarschuwing van Van Bakel[9] heb ik gedeeltelijk in de wind geslagen. Als een „gevaarlijk" man heb ik niet alleen een boekentas – waarin moest ik anders al dat materiaal vervoeren? – en een fototoestel meegevoerd – misschien zou ik een voor mij onbekend vistuig kunnen vastleggen – maar zelfs een bandopnemer. Ik kan me dat vrije gesprek zonder bandopnemer moeilijk voorstellen. Nog afgezien van het feit dat de zegsman in aanwezigheid van iemand die hem, met potlood en notitieboekje gewapend, gretig zit te bekijken, waardoor de gewone man zo gemakkelijk in een dwangsituatie komt, bestaat het toch niet denkbeeldige gevaar dat voor eventuele notities van de ondervrager het gesprek even onderbroken wordt, waardoor de ondervraagde de draad van zijn beschrijving of betoog kwijtraakt, of indien dit niet nodig is, doordat de enquêteur een stenografisch verslag maakt, zal hij hem toch wel eens moeten onderbreken, omdat hij een of andere vakterm niet of niet goed heeft verstaan. Het gebruik van een bandopnemer, waarover Brouwers en Van Bakel nog niet konden beschikken, maakt in de volle zin van het woord een conversatie mogelijk. Men kan in volle rust en zo vaak als men wil het gesprokene op zijn studeerkamer beluisteren en vastleggen, om nog niet te spreken van de enorme tijdwinst zowel voor zegsman als enquêteur.

Ik schreef echter, dat ik Van Bakels waarschuwing gedeeltelijk in de wind heb geslagen. In het begin van de eerste ontmoeting was de zegsman niet geheel „thuis", had hij het gevoel dat het toch „voor de radio was", ondanks dat ik de zin van mijn bezoek duidelijk had uiteengezet. Hij sprak daardoor te „deftig" en gebruikte zijn levende vaktaal niet. Maar in de loop van het gesprek vergat hij de microfoon, verdween de dwangsituatie en sprak hij meestal op levendige wijze zijn dialect, alhoewel in sommige gevallen zijn vrouw mij vertelde, dat hij toch gewoonlijk „platter" sprak. Een ongedwongen gesprek werd vaak bevorderd, doordat ik, als het mogelijk was, jongere huisgenoten in het gesprek betrok, die vooral in die gebieden

waarvan ik de streektaal in het geheel niet aktief beheers, met name Limburg en de kop van Overijssel als tolk fungeerden. Zo'n ongedwongen gesprek bracht echter weer vaak met zich mee, dat er gesproken werd met pijp, sigaar of pruim in de mond, waardoor het fonetisch weergeven van de termen soms moeilijk of zelfs onmogelijk werd. Het is bovendien algemeen bekend, dat de articulatie van hoogbejaarden nog al eens te wensen over laat. Meestal leidde ik het gesprek aan het einde van het onderhoud weer naar het onderwerp aan het begin, zodat ik door vergelijking min of meer de „betrouwbaarheid" van de ondervraagde kon controleren. Ik ging daarbij van de veronderstelling uit, dat hij zijn eventueel „taalscheppend" werk aan het begin van het gesprek na twee soms drie uur wel weer vergeten zou zijn. Ik kreeg daardoor tevens de gelegenheid het misschien wat al te deftig gesproken begin te corrigeren. Sprak de zegsman zich aan het einde van het onderhoud tegen, dan beschouwde ik de gehele enquête als minder „betrouwbaar". Ik zocht dan naar een andere autochtone zegsman in die plaats. Indien die niet aanwezig was, hetgeen behalve in de vissersconcentraties als Moerdijk, Woudrichem en Heerewaarden meestal het geval was, dan heb ik alleen die vaktermen uit de min of meer onbetrouwbare enquête gebruikt, die door zegslieden uit omringende plaatsen ook werden genoemd.

Al mijn zegslieden met uitzondering van die uit Boxmeer zijn uit inheemse ouders geboren. De vaktermen gebruikt door niet autochtone zegslieden die afkomstig zijn uit plaatsen die ik reeds onderzocht, heb ik niet in mijn materiaal opgenomen. Toch heb ik met deze vissers een gesprek over hun vak gevoerd, omdat de opgedane kennis als vergelijkingsmateriaal kon dienen. Bijvoorbeeld: het gesprek met een uit Appelteern afkomstige visser te Linne diende om de betrouwbaarheid van mijn zegsman uit Appelteern door vergelijking vast te stellen.

Het vastleggen van een vaktaal die door de visser als visser gesproken wordt, is ook het argument, waarom ik mij niet heb beperkt tot het bezoeken van representatieve plaatsen, maar alle mij bekende riviervissersdorpen en -stadjes bezocht en met één soms meer van de daar woonachtige vissers over hun vak gesproken heb.

Een woord krijgt pas zijn juiste betekenis in zijn eigen milieu. Ik heb dan ook een zo volledig mogelijke beschrijving van de verschillende voorbereidende werkzaamheden en vismethoden gegeven, waarin ik verscheidene termen heb opgenomen, echter niet alle, zoals Brouwers en Van Bakel deden. Dit was m.i. niet nodig, omdat in deel II een omschrijving gegeven wordt van alle termen geplaatst in hun eigen milieu. De volgorde der termen is dus niet alfabetisch, maar zoals die in het *Woordenboek van de Brabantse dialecten* is toegepast. Voor de motivering van deze volgorde verwijs ik naar de *Voorlopige Inleiding* op dit woordenboek.

Ik meen er goed aangedaan te hebben ook die woorden op te nemen, die mijn zegslieden met zekerheid aan de hun voorafgaande generatie toeschreven: „Mijn vader zei altijd..., maar wij noemen het ...". Dat de beschrijving van deze „verouderde" woorden die ik in deel II heb aangeduid met (vero.), een zeer onvolledig beeld geeft van de terminologie vóór 1900, behoeft geen betoog. Maar het vermelden van dit schaarse materiaal, eventueel aangevuld met gegevens uit bestaande vakliteratuur uit die tijd, is m.i. om twee redenen reeds belangrijk: verouderde woorden zijn vaak

van veel belang voor de etymologie en de beschrijving van de betekenisontwikkeling der niet verouderde; ze kunnen dikwijls onmisbare gegevens vormen voor de verklaring van het kaartbeeld. Ik heb mij dan ook niet, als de beschrijvers van de vlasbewerkers- en klompenmakerstaal, uitsluitend beperkt tot de lexicografie van de terminologie der riviervissers, alhoewel ik dit de belangrijkste bijdrage van mijn studie zou willen noemen, maar heb tevens in deel II een etymologische en in deel III een stratigrafische en taalgeografische bijdrage nagestreefd.

Bij elk lemma volgen op de omschrijving van de betekenis de heteroniemen met vermelding van de plaatsen van herkomst. Lemma en heteroniemen heb ik in het A.N. „verklankt", op de eerste plaats omdat ik anders niet zou weten van welke plaats ik de dialectvorm moest nemen en op de tweede plaats omdat het vaak vrij lastig was om uit te maken, of een vorm wel echt dialect is. Toch heb ik, uitgaande van de overweging, dat niet zelden „een dialectische vorm bij de etymologie een gewichtig woord meespreken" kan en hij vaak kan dienen „om een veronderstelde betekenisontwikkeling te illustreren"[10] of structureel functioneel kan zijn, in deel II dialectvormen weergegeven, voor zover ik de uitspraak der termen scherp heb kunnen waarnemen. Structureel functioneel zijn bijvoorbeeld de dialectische vormen *reep* en *rîêp* in Blerick. Onder *reep* verstaat men daar „hoekwant", het gehele vistuig dus, onder *rîêp* „de lange lijn van het hoekwant". Deze betekenisdifferentiatie, die in de meeste plaatsen door resp. *repen* en *reep* wordt verwoord, komt in Blerick door verschil in uitspraak van de *ee* formeel tot uitdrukking.

Bij sommige lemma's heb ik vergelijkingsmateriaal kunnen geven uit uitgegeven en niet uitgegeven bronnen, de zee-, kust-, Zuiderzee- of IJsselmeer- en binnenvisserij betreffende. Deze bronnen heb ik als volgt aangeduid:

Ghijsen	Ha. C. M. Ghijsen, Woordenboek der Zeeuwse dialecten (Den Haag z.j.) aflevering I, II, III.
Vlaardingen	A. G. Ligthart, De Vlaardingers en hun haringvisserij (Zaltbommel 1966).
Overdiep	G. S. Overdiep, De volkstaal van Katwijk aan Zee ('s-Hertogenbosch 1940).
Wdb.	G. S. Overdiep, Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee, voor den druk bezorgd door Dr. G. A. van Es (Antwerpen 1949).
Boekenoogen	G. J. Boekenoogen, De Zaansche volkstaal Bijdrage tot de kennis van den woordenschat in Noord-Holland (Leiden 1897).
V.Ginneken	Jac. van Ginneken, Drie waterlandse dialecten (Alfen aan de Rijn 1954).
Enkhuizen	Jan Goos, Visserman van Enkhuizen bewerkt door K. Boonenberg (Amsterdam 1961).
Daan	J. C. Daan, Wieringen land en leven in de taal (Amsterdam 1950).
Tessel	S. Keyzer, Het Tessels inleiding, vocabulaire en teksten (Leiden 1951).

Terschelling	G. Knop, Schylgeralân Een beschrijving van land en volk van het eiland Terschelling (Leiden 1946) blz. 116-130.
Urk	P. J. Meertens, L. Kaiser e.a. Het eiland Urk (Alphen aan den Rijn 1942) blz. 334-355.
Hindelopen	K. Fokkema e.a., Wurkkamp Hylpen (1960) (onuitgegeven bron).
Makkum	K. Fokkema e.a., Wurkkamp Makkum (1961) (onuitgegeven bron).
Harlingen	K. Fokkema e.a., Voorlopig verslag van het werkkamp Harns (1962) (onuitgegeven bron).
V.d.Molen	S. J. van der Molen, Vissers van wad en gat (Leeuwarden 1962).
Schikan	C. Schikan, Visserstermen in en om Uithuizen (Nijmegense taalkundige kandidaatsscriptie 1960).

De plaatsen van herkomst heb ik als volgt afgekort:

Aff.	Afferden	L 191
Amm.	Ammerstol	K 18[a]
App.	Appelteern	L 56
Ble.	Blerick	L 269
Box.	Boxmeer	L 187
Dord.	Dordrecht	L 94
Dreu.	Dreumel	L 47
Dru.	Drumpt	L 43
Dubb.	Dubbeldam	K 95
Geert.	Geertruidenberg	K 129
Gen.	Genemuiden	F 84
Gor.	Gorinchem	K 99
Goud.	Gouderak	K 14
Gra.	Grave	L 110
Graf.	Grafhorst	F 80
Ha.	Hattem	F 103
Haast.	Haastrecht	K 16[a]
Han.	Hank	K 128[a]
Hard.	Hardinxveld	K 98
Heer.	Heerewaarden	L 88
Hell.	Hellevoetsluis	I 21
Hoen.	Hoenkoop	
H.Zw.	Hoge Zwaluwe	K 126
It.	Itteren	Q 96[b]
Kam.	Kampen	F 90
Kerk.	Kerkdriel	L 92
Laak.	Ohé en Laak	L 380, L 379
Leeuw.	Leeuwen-Beneden	L 53
Lit.	Lith	L 93
L.Zw.	Lage Zwaluwe	K 125
Maas.	Maasband	Q 96[d]
Mau.	Maurik	L 3

Meers.	Grote Meers	Q 15[a]
Meg.	Megen	L 96
Mill.	Millingen	L 75
Moer.	Moerdijk	L 124[a]
Moord.	Moordrecht	K 13
N.Bei.	Nieuw-Beierland	K 82
Num.	Numansdorp	K 121
Pern.	Pernis	K 42*b*
Ra.	Ravenswaay	K 40[b]
Ste.	Steijl	L 29[6]
Swal.	Swalmen	L 331
Te.	Tegelen	L 270
Vel.	Velden	L 268
Ven.	Venlo	L 271
Via.	Vianen	K 30
Wa.	Wamel	L 48
Werk.	Werkendam	K 100
West.	Westervoort	L 27
Wi.	Wilsum	F 93
Wij.	Wijhe	F 119
Will.	Willemstad	K 123
Wou.	Woudrichem	K 102
Z.Bei.	Zuid-Beierland	K 86
Zut.	Zutphen	F 179
Zwart.	Zwartsluis	F 83

In deel I *Realia*, heb ik de plaatsnamen voluit geschreven en de noten niet in de tekst opgenomen.

Bij de transcriptie van de dialectvormen heb ik gebruik gemaakt van de „Spellingsinstructies" van de Nijmeegse Centrale voor dialect- en naamkunde der Katholieke Universiteit te Nijmegen, zoals die in de *Voorlopige inleiding op het woordenboek van de Brabantse dialecten* zijn weergegeven.[11]

Behalve van boven aangeduid materiaal heb ik ook gebruik gemaakt van de antwoorden op vraag 26 van vragenlijst 10 (1941) van het Centraal bureau voor Nederlandsche en Friesche dialecten onder leiding van de Dialectencommissie der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, die ik op de kaart aal-paling heb vastgelegd.

Bij de etymologische aantekeningen in deel II en in hoofdstuk 12 heb ik de volgende afkortingen gebruikt:

abl.	ablautend
afl.	afleiding
bet.	betekenis
čech.	čechisch
Van Dale	Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal [8] ('s-Gravenhage 1961)
de.	deens
eng.	engels
etym.	etymologie

etym. wdb.	etymologische woordenboeken
fra.	frans
fri.	fries
Fr.v.W.	N. van Wijk, Franck's etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal ('s-Gravenhage 1949)
germ.	germaans
got.	gotisch
gr.	grieks
v.H.	C. B. van Haeringen, Franck-Van Wijk Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal Supplement ('s-Gravenhage 1936)
hgd.	hoogduits
idg.	indogermaans
ier.	iers
lat.	latijn
lett.	lettisch
lit.	litaus
meng.	middelengels
mhd.	middelhoogduits
mlat.	middellatijn
mnd.	middelnederduits
mnl.	middelnederlands
Mnl. hwdb.	Verdam, Middelnederlandsch handwoordenboek ('s-Gravenhage 1956)
Mnl. wdb.	Verwijs, Verdam Middelnederlandsch woordenboek ('s-Gravenhage 1885 v.v.)
neng.	nieuwengels
nl.	nederlands
nnd.	nieuwnederduits
nnl.	nieuwnederlands
oeng.	oudengels
ofra.	oudfrans
ohd.	oudhoogduits
oi.	oudindisch
oier.	oudiers
on.	oudnoors
opr.	oudpruisisch
os.	oudsaksisch
rom.	romaans
De Vries	J. de Vries, Nederlands etymologisch woordenboek (Leiden 1963 v.v.)
W.N.T.	Woordenboek der Nederlandsche Taal ('s-Gravenhage 1864 v.v.)
wt.	wortel

Loopt de klok van het onderzoek der levende dialecten reeds dicht naar twaalven[12], de klok van het onderzoek naar de terminologie der riviervissers heeft reeds twaalf keer geslagen. Daarom lijkt het mij niet zonder betekenis

dat deze terminologie wordt geïnventariseerd, temeer daar met het beroep ook de terminologie gedoemd is te verdwijnen.

NOTEN BIJ INLEIDING

[1] *Nederlandse staatswetten* Editie. Schuurmans en Jordens no. 45. Visserij wet S. 1931 no. 410 (Zwolle 1956).
[2] J. GOOSSENS, *Mondelinge en schriftelijke methode bij het woordgeografisch onderzoek* T T. 13 (1961) blz 185-195
[3] A. P. J. BROUWERS, *De vlasserij in het Nederlands van de eerste helft der twintigste eeuw* (Nijmegen 1957).
[4] J. J. A. VAN BAKEL, *De vaktaal van de Nederlandse klompenmakers* (Nijmegen 1958).
[5] GERHARD KETTMANN, *Die Sprache der Elbschiffer* (Halle (Saale) I 1959, II 1961) blz. 2.
[6] P P. C HOEK, *De vischtuigen, volgens de bestaande reglementen in het vaderland geoorloofd, gerangschikt naar de provincien* (Helder 1899).
[7] KETTMANN blz. 2.
[8] VAN BAKEL blz. 4.
[9] VAN BAKEL blz. 3.
[10] C. B. VAN HAERINGEN, *Gramarie* (Assen 1962) blz. 92, 93
[11] *Voorlopige inleiding op het woordenboek van de Brabantse dialecten* (Assen 1967) blz. 34-36.
[12] A A WEIJNEN, *De orientatie van de dialectstudie* (Zutphen 1958) blz. 19.

DEEL I REALIA

1.1. DE RIVIERVISSER

1.1.1. *De verhouding tussen riviervissers en andere „vissers"*

1.1.1.1.

De riviervisserij valt, juridisch beschouwd, onder de binnenvisserij[1]. Wel kende de visserijwet van vóór 1964 een afzonderlijk visserijreglement voor de rivieren. Een *riviervisser* oefent zijn vak in hoofdzaak op de grote rivieren uit, waar hij vooral met *zegen* en *drijfnet* op *trekvis*, met *fuik* en *ankerkuil* op *aal* vist. Ofschoon zijn bedrijf volgens de wet behoort tot de binnenvisserij, beschouwt hij zich allerminst als een „*binnenvisser*". Volgens de *riviervisser* is een *binnenvisser* iemand die niet op de grote rivieren, maar uitsluitend op de polderwateren vist; visserij op *trekvis* en met de *ankerkuil* op *aal* is hem onbekend. Bovendien is de visserij voor hem maar een vorm van bijverdienste, zijn hoofdberoep is herbergier, boer, arbeider, veerman, parlevinker.

Toch is het onderscheid tussen deze twee beroepen niet zo scherp. Sommige *riviervissers* oefenen de visserij op de binnenwateren als nevenbedrijf uit (in hun gesprekken met mij zwegen ze daar liever over). Enige jaren na de tweede wereldoorlog, toen veel *riviervissers* hun beroep moesten opgeven en overstappen naar een ondere bedrijfstak, moesten sommigen van hen, die de riviervisserij trouw bleven, toch uitzien naar een bijverdienste. Ze probeerden de visserij te combineren met een boerenbedrijfje, een herberg, een kruidenierszaak, een tabakswinkel. De visserij met kleinere vistuigen als *dobbers* en *repen* op *aal* en de visserij op *witvis* vertonen veel overeenkomsten met die van de *binnenvisser*.

Het onderscheid dat de *riviervisser* maakt tussen zijn beroep en dat van de *binnenvisser*, alhoewel het verstandelijk bezien niet zo groot is, ligt vooral in het emotionele vlak. Financieel vaak de mindere van de *binnenvisser*, vòelde hij zich als vakman de meerdere. En terecht, want het grootbedrijf werd en wordt nog uitsluitend op de rivieren uitgeoefend; hij is ook meer vakman, hetgeen uit zijn terminologie blijkt en ook uit het enthousiasme waarmee hij over zijn vak spreekt. En al brengt het nevenbedrijf, dat meestal door zijn vrouw (en) (of) andere familieleden beheerd

wordt, meer in het laatje dan de visserij, hij voelt zich, in tegenstelling tot de meeste *binnenvissers*, in de eerste plaats *visserman*, d.i. beroepsriviervisser. Hij wil(de) zich uitdrukkelijk van zijn „collega" *binnenvisser* distantiëren en noemde zijn „mindere vakgenoot" *scharrelaar*, *prutsvisser*, *strooisnijder*, *parlevinker*, *stroper*.

1.1.1.2.

Aanvankelijk was de verhouding tussen *rivier-* en sportvisser nog slechter dan die tussen *rivier-* en *binnenvisser*. Tussen *stroper* en sportvisser maakten veel *riviervissers* geen onderscheid. Zij zagen de sportvissers als indringers die de uitoefening van hun beroep belemmerden. Maar vanaf de tweede wereldoorlog werd t.g.v. de *pootvisserij*, deze verhouding beter. Met het vangen van *pootvis*, die in de binnenwateren wordt uitgezet ten behoeve van de sportvisserij, kan een beroepsvisser zich in zijn levensonderhoud voorzien: wiens brood men eet, diens woord men spreekt. Onder de sportbeoefenaars zal men de echte stropers ook niet moeten zoeken, ofschoon uit verhalen van vissers duidelijk werd, dat er sportvissers waren wie het meer om de knikkers dan om het spel begonnen was en die koste wat kost met vangst thuis wilden komen. Ze beproefden hun geluk dan maar eens met het lichten van *fuiken*. Maar afgezien van deze uitzonderingen beschouwen we de vroeger minder prettige verhouding tussen beroeps- en sportvisser eerder als een rancuneuze uiting van de kant van eerstgenoemde.

1.1.1.3.

Stropers die de riviervisser materiële schade toebrachten, waren zijn collega's, vooral die uit Woudrichem en in mindere mate die uit Gorinchem en Gouda. Woudrichem was van 1886 tot na de eerste wereldoorlog een *stroperscentrum*. Tussen 1900 en 1918 trokken drie- à vierhonderd Woudrichemse vissers die uitsluitend in de *stroperij* een „middel van bestaan" vonden, met honderd vissersboten de rivieren op. Het was een uitgestrekt gebied dat de Woerkummers bevoeren; de Lek, de Waal, de Rijn tot in Duitsland toe stroopten ze af met *zegen*, *knijtenzegen*, *bok*, *bleinet*[2].

In Gorinchem bestond wel geen „stropersvereniging", maar de vishandelaren, meestal de werkgevers van de vissers, lieten oogluikend toe, dat hun vissers op strooptocht gingen. Bij aflevering van de gevangen vis konden de vissers gerust zeggen: „Geen waterpacht afhouden baas, want ze zijn *gestroopt*". Of de *stropers* uit Gouda zich georganiseerd hadden of steun van hun bazen ondervonden, is mij niet bekend, maar volgens sommige riviervissers waren ze even geraffineerd en „vakbekwaam" als die uit Woudrichem of Gorinchem. De achteruitgang van de zalmvisserij is waarschijnlijk een van de belangrijkste aanleidingen geweest tot *stroperij*.

1.1.1.4.

Niet alleen van zijn collega's, maar ook van mijnwerkers uit Heerlen en Kerkrade, van Belgen ondervond vooral de Limburgse *riviervisser* veel last. Op zondag, wanneer er door de beroepsvissers niet gewerkt werd, probeerden deze *stropers* wat vis te bemachtigen hetzij door *repen* (hoekwant) te stelen, hetzij door gebruik te maken van dynamietpatronen, de z.g. *cartouches*. De dynamietpatronen worden in het water gegooid om de vis te verdoven,

die na de explosie boven komt drijven en met een schepnet in de boot gehaald wordt.

Een andere methode die *stropers* vaak toepasten, was het *koekelen* (het vissen met *koggelbonen*). De vergiftkorrels die de stroper wel in een of ander apotheek wist te bemachtigen, werden eerst goed gedroogd, daarna in een koffiemolen fijn gemalen en vervolgens met roggebrood vermengd. Dit alles werd met brandewijn overgoten en tot een deegje gekneed, waarvan balletjes werden gedraaid zo groot als een knikker. Deze balletjes werden in het water gegooid en de vis die ervan at, kwam bovendrijven.

De vissers verzetten zich wel tegen de *stroperij*. Ze probeerden bijvoorbeeld een *schakelstroper* met de politie in aanraking te brengen. Ze bleven dan aan hem *kleven*: wanneer de stroper uitgevist was, bleven ze hem volgen tot ze een agent ontmoetten, of de kans kregen door middel van een kennis of vriend deze te waarschuwen. Maar over het algemeen kon de *riviervisser* weinig tegen *stropen* doen. Ook de politie stond meestal machteloos, want voor de invoering van de wet van 1908 gaf het Rijk haar geen motorboten en het is bijna onmogelijk om met roeibootjes op het Hollandsch Diep bijvoorbeeld te surveilleren. Bovendien waren de boetes voor *stroperij* meestal zeer gering. Het *stropen* was volgens Vrouwe Justitia niet zo'n groot vergrijp als het zondigen tegen de pachtcondities. Van 1 april tot 15 juni mocht er niet met netten worden gevist met kleiner *maaswijdte* dan 80 *streep*. Het is gebeurd, dat een *pachter* die met netten van te kleine *maaswijdte* viste, hiervoor veroordeeld werd tot een boete van *f* 120,—. Wanneer iemand op schriftelijk bewijs van de *pachter* met dergelijke netten vist, kost het hem ook zoveel, maar zegt zo'n visser, wanneer hij betrapt wordt: „Ik heb geen bewijs", verklaart hij zichzelf dus tot *stroper*, dan kost het voor de rechter nog niet de helft.

1.1.2. *Aantal werkkrachten in het zalmvisserijbedrijf; arbeidsverhoudingen bij en inkomsten van riviervissers*[3]

1.1.2.1.

De zalmcommissie (de staatscommissie voor het zalmvraagstuk) zond 14 oktober 1907 een vragenlijst uit aan de burgemeesters der gemeenten gelegen langs de grote rivieren. Volgens de verkregen inlichtingen bedroeg het aantal werkkrachten dat bij de *zalmvisserij* een middel van bestaan vond ruim 1600 personen.

De ± 500 arbeiders op de elf grote *zalmvisserijen* met vaste *spil* op de Zuidhollandse *benedenrivieren* en de Lek tot Ammerstol vonden daarop in de regel werk van begin februari tot 15 augustus; die op de *handzegenvisserijen* op de Lek boven Ammerstol, de Merwede, de Waal, de Maas en de Bergse Maas begonnen hun werkzaamheden gewoonlijk vroeger. De exploitatiekosten van deze visserijen waren veel lager dan die met vaste *spil*, zodat het al loonde te vissen, wanneer het aantal opzwemmende *winterzalmen* nog niet zeer groot was (november-december). Enkele van de *handzegenvisserijen* werkten ook alleen maar in de tijd dat er veel *zalm* was. Op de *galg*, een groot vlot, waren niet altijd dezelfde vissers werkzaam en ook niet altijd een even groot aantal. Voor 1915 visten er ± 120 op, dit

aantal was te groot, zodat elke dag een derde gedeelte niet meewerkte, maar wel deelde in de opbrengst van de *vangst*. Zagen deze vissers kans op andere wijze meer te verdienen, hetzij met het *drijfnet* op *zalm*, hetzij met een andere visserij, dan verlieten ze tijdelijk de *galgvisserij*. Nog weer andere *handzegenvisserijen* visten alleen op het *doorschot*, d.w.z. van zondag 6 uur tot maandag in de loop van de dag, dus op de zalm die de daaronder gelegen visserijen in de wekelijks *gesloten tijd* gepasseerd was. De arbeiders op deze visserijen oefenden de overige tijd de *drijfnet*- of andere riviervisserij uit. Dat deden ook sommige vissers van de grote visserijen vanaf 15 augustus tot januari-februari, andere vonden werk op een *steekvisserij* of bij de suikerbietencampagne. De *steekvissers* aan de Zuidhollandse *benedenrivieren* visten bijna het gehele jaar door, die uit Ammerstol daarentegen slechts enige maanden.

1.1.2.2.

De vissers hoger op de rivieren beschouwen hun collega's op de *benedenrivieren* bevoorrecht, want zij konden alleen maar vangen wat beneden werd doorgelaten. Er is dan ook een felle pennestrijd in *Onze Zoetwatervisscherij* tussen *beneden-* en *bovenvissers* gevoerd.

Op de *staatsvisserijen* was de visser meestal knecht, die afhankelijk was van de *baas* van de visserij[4]. Tijdens zijn werk stond hij onder de *haalbaas* die hem controleerde en leiding gaf op de ophaalplaats. De *steenbaas* voerde het bevel in de *zegenschuit* tijdens het uitzetten van de *zegen* over de *achterman* die over de *bovenreep* van de *zegen* zorg droeg. De taken en werktijden voor elke visser op een grootbedrijf waren uiteraard nauwkeurig omschreven. De een mende de paarden die de *spil* draaiden, de ander zorgde ervoor dat de lijn, die met de *zegen* was verbonden niet te snel over de rail langs de oever liep, weer een ander had een belangrijke taak bij het inhalen van de *zegen*; er waren er die erop toe zagen dat de scheepvaart geen hinder ondervond van de te water gebrachte *zegen* enz. Er waren *herders*, *endmannen*, *lijntjeshouwers*, *zinkers*, *boeters* en *slampampers*. Er bestond een *dag-* en *nachtploeg*, want de grote visserij was een continubedrijf.

Op de *bovenrivieren* was er ook wel sprake van werkverdeling, maar een bepaalde werkzaamheid werd niet altijd door dezelfde visser verricht. Bovendien sprak men elkaar met de voor- of achternaam aan. De vissers die de *zegen* binnenhaalden waren in twee groepen verdeeld de *boven-* en *benedenploeg*. Verder had men de *inzetter*, de *stuurman*, de *paardeboer*, de *dol-* en *steengaander*, de *ophaler*, de *trekker*, de *zinker*.

De vissers die bijna uitsluitend met het *drijfnet* of met de *steek* visten, werden resp. *drijver* of *steekvisser* genoemd.

1.1.2.3.

De *zalmvissers* waren wat hun inkomsten betreft afhankelijk van de aard van de *zalmvisserij* die door hen werd uitgeoefend. Op de grote zalmvisserijen (*staats-* en *stoomvisserijen*) *visten* ze tegen *vast loon*. De arbeiders verdienden in 1913 *f* 11,50 tot *f* 13,— per week. Daarboven werd nog een jaarpremie verstrekt. De grootte hiervan was verschillend. Op sommige visserijen werd de vissers aan het eind van de campagne een weekloon extra gegeven, op een andere ontvingen ze *f* 15,— premie, op nog andere z.g. *koppengeld*,

d w.z. van elke gevangen zalm werd een bepaald bedrag (van een winterzalm 50 cent, een zomerzalm 25 cent, een sint-jacobszalm 10 cent) aan de gezamenlijke vissers gegeven, terwijl ook wel een *vangstpremie* (tantième) werd uitgekeerd. Om wille van de *vangstpremie* moesten de visser-arbeiders wel zo voorzichtig en zuinig mogelijk met het materiaal als netten en cachou omgaan. Op de elf grote zalmzegenvisserijen werd jaarlijks *f* 165000 à *f* 220000 aan arbeidsloon uitbetaald, een bedrag waarvan de betekenis in die tijd niet te onderschatten valt.

De inkomsten der vissers van de handzegenvisserijen waren weer anders. Hier moet onderscheid gemaakt worden tussen vissers die *op deel vissen* en die welke in dienst zijn van exploitanten van een dergelijke visserij. Het betreft hier dus mensen die evenals de vissers op de grote zegenvisserijen, meer als arbeiders te beschouwen zijn die tegen een vast loon werken en bovendien een *vangstpremie* ontvangen.

De zalmdrijvers kunnen verdeeld worden in *eigenvissers* en *deelvissers*. *Eigenvissers* waren er in Woudrichem die als contributie betalend lid van de cooperatieve vereniging „De Hoop" in het door deze vereniging gepachte water visten en de inkomsten van de gehele vangst voor zich mochten houden. De *deelvissers* oefenden hun vak uit in water dat door anderen *gepacht* was, hetzij met eigen want en boot, hetzij met want en boot van de *pachter*. In het laatste geval moesten zij natuurlijk een groter percentage van de *vangst* afstaan dan in het eerste. Voor de netten werd somtijds 1/3 gedeelte der vangst genomen. De *zalmdrijvers* uit Hardinxveld moesten aan de *pachter* 10% van de vangst voor waterpacht afstaan (*vroon*) Wat de lonen der *steekvissers* betreft, kan worden opgemerkt, dat die van de *steken* aan de Zuidhollandse *benedenrivieren* *f* 10, — à *f* 12,— per week verdienden, terwijl ze de kleine vis die in de *fuiken* meegevangen werd, mochten behouden.

1.1.3. *De ankerkuilvisser*

De toestand onder de *ankerkuilvissers* was evenals die van de *bovenvissers* niet zo ongunstig De bemanning van een voor de *ankerkuilvisserij* uitgerust vaartuig bestond (bestaat) gewoonlijk uit twee, hoogstens drie man, zoals blijkt uit mijn onderzoek in Moerdijk. Van dezen was er een de *schipper* (de baas). Op de *eigenschokker* was de *schipper* tevens de eigenaar, op de *kantoorschokkers* daarentegen waren *schipper* en *knecht* beiden gehuurd. Gewoonlijk bezat een *kantoor* meerdere *schokkers* of vaartuigen en bepaalde het zich niet tot *kuilvisserij*, maar hield het zich bovendien met andere takken van het visbedrijf (*drijf-* en *zegenvisserij*) bezig. Ook hielden de *kantoren*, waarvan er twee te Moerdijk waren, zich meer met de vishandel, met het opkopen en verzenden van vis bezig dan de *eigenvissers*.

Een overgangsvorm tussen *kantoor-* en *eigenschokker* vormde de schokker van hem, die tot een zekere welstand was geraakt, niet zelf meer meeviste, maar een ander als *schipper* op zijn vaartuig had geplaatst. Verenigden zich enige van deze bezitters met elkaar tot een *ploeg* of vennootschap zoals ook voorgekomen is, dan werd een geheel gevormd, dat een *kantoor* al zeer nabij kwam.

Naast de *kantoor-*, dikwijls ertegenover stonden de *eigenschokkers*.

De eigenaar was zelf visser, zijn bemanning bestond bijna zonder uitzondering uit familieleden: zijn zoons. Gewoonlijk verzonden ze de vis niet zelf, maar verkochten die vooral als de *vangst* van betekenis was, aan de opkopers of aan de *kantoren*. Was de *vangst* van te weinig betekenis, dan was het vaak weer een lid van het gezin, dat zich met het rondventen, het *leuren*, belast zag.

Het *kantoor* kon uit de aard der zaak meer geld besteden aan de exploitatie van de visserij dan de *eigenvisser*. Toch viste de *eigenschokker* beter en oefende met meer voordeel het bedrijf uit. De *eigenvisser* besteedde meer zorg aan de *schokker*, viste met meer oplettendheid dan de gehuurde man, die *schipper* was op het vaartuig. De *eigenvisser* was netter op zijn vaartuig, zuiniger op zijn *vangst*, werkte goedkoper, *versliep zijn tij* niet, bij hem behoefde men niet te vrezen, dat hij uit luidheid ergens zou blijven liggen, terwijl er kans bestond, dat hij op een ander punt meer zou kunnen vangen.

Een andere factor doet de balans weer ten gunste van het *kantoor* overslaan. Het met de *ankerkuil* te bevissen terrein werd bij publieke verpachting in afzonderlijke *percelen* aan de meestbiedende afgestaan. De *kantoren* nu waren *pachters*, de *eigenvissers* alleen bij uitzondering. De *pachter* was vrij om ook anderen op het door hem gepachte viswater te laten vissen. De *eigenvissers* moesten dus tot het *kantoor*, de *pachter*, gaan om vergunning te krijgen.

1.1.4. *Gezin en kleding*

Vergeleken met de werkzaamheden op een klein boerenbedrijf, waarin de boeren een niet onaanzienlijk aandeel heeft, oefent een vrouw van een *riviervisser* geen enkel visserwerk uit. Het vissersvak is in zijn geheel een typisch mannenvak, behalve de *schokkervisserij* van Dreumel en Lith. In de vervalperiode van deze visserij toen het huren van een knecht en van een huis te duur werd en de *schokker* tevens woonschuit was, woonde en werkte de vissersvrouw met haar man samen. De jongen echter werd wel met het visserijbedrijf vertrouwd gemaakt, vanaf zijn prilste jeugd. In Woudrichem was het eerste speelgoed van een zalmvissersjongen een stukje net waarin een platte kiezelsteen die ongeveer de vorm van een *zalm* had. Het spel was nu deze steen met een *talhout* zo te meppen, dat hij „dood" was· een in spel nagebootst *krimpslaan* van de zalm. In Kerkdriel was het eerste speelgoed een vis uit hout gesneden. Als lagere-school-jongen moest hij *weeën zoeken*[5] (in Westervoort). Als iemand de uiterwaard gepacht had, kon hij tevens beschikken over het *teenhout*. Nadat de *teen* gesneden was en „het hout vrijgegeven", trokken de jongens erop uit om de *weeen* die nog waren blijven staan, af te snijden. Ze werden gebruikt voor het *breien* van *prikkorven*. In het voorjaar ging de vissersjongen in zijn „vrije" uren het veld in om akkermaalschors – schors of *eikeschors* te verzamelen. Dat was in de tijd dat *cachou* onbekend was of zoals in de eerste (en tweede) wereldoorlog er niet was aan te komen. Toen er nog *eikeschors* gebruikt werd bij het *tanen*, was in Gorinchem o.a. de zaterdag de *taandag*. De *taanketel* gevuld met *schors* en water, moest precies aan de kook blijven, meestal zorgde de vissersjongen ervoor dat het vuur gelijkmatig brandde. Hem

werd voorgehouden „Wie niet goed taant, kan geen visser blijven". Na de lagere school ging hij vader helpen, de eerste werkjes die hij mocht doen, waren het *repen* (*hoekwant*) *aanslaan* en klaarleggen in de *repenbak*, de *dobberlijn* op de klossen draaien, de *broesplank* rechthouden. Hij leerde *breien*, *boeten* en geleidelijk het hele veelzijdige vak van zijn vader, die het ook weer van diens vader geleerd had

Het vissersvak, voor de buitenstaander vaak een romantisch beroep, is zwaar en vereist een gezond, taai lichaam, dat goed beschermd moet worden tegen kou, regen en rivierwater Daar komt nog bij dat het vaak nachtarbeid is die de *riviervisser* verricht In de nacht gaat hij *drijven*, 's nachts of in de vroege ochtend de *fuiken* en *repen lichten*, de *dobbers* controleren, de *kruik* van de *ankerkuil* leegmaken of in de tijd van de *zalmvisserij* met de *zegen* vissen Vandaar dat hij warm gekleed moet gaan Vroeger droeg de *rivier-visser* als ondergoed een rood baaien hemd en lange onderbroek. Dat was zo'n karakteristieke onderkleding van vissers, dat er in Vianen nog steeds gesproken wordt van de „roodrokkenbuurt" Een visser uit Woudrichem die zich in Vianen gevestigd had, liet voor zijn zalmvissers huisjes bouwen langs de rivier, de zalmvissers hoefden dan het gedeelte van de nacht dat zij op hun beurt om te *drijven* moesten wachten, niet onder de *huik*, door te brengen, onder een zeil over de boot is het nauwelijks aangenaam rusten 's Winters gingen de vissers vaak met hun gezin in deze huisjes wonen en als de vrouw des huizes wasdag had, hingen de rode hemden te wapperen in de wind Vandaar de naam „roodrokkenbuurt".

Een manchester broek en jas of buis was zijn door-de-weekse bovenkleding. In Woudrichem droeg de visser een *eik* „bruine baaien visserskleding", in Kerkdriel bij voorkeur *pilo*, maar het grote nadeel daarvan was, dat het wel drie dagen kon duren, voordat het goed droog was Bij de uitoefening van zijn beroep moest de visser kleding dragen die hem niet belemmerde in zijn beweging Vandaar dat hij liever geen *oliegoed* gebruikte. De vissers uit Hellevoetsluis en Moerdijk droegen meestal een *schobbejak*, uit Wilsum een *rok* (een geoliede katoenen jas), uit Ohé en Laak een leren jas + oliebroek, wat ze *gewasgoed* noemden Als het echter hard regende, droegen veel vissers *oliegoed*, een *oliejas* en een *oliebroek*. Bij het *binnenhalen* van *zegen* of *drijfnet*, maar ook bij het *zetten* en *lichten* van *fuiken*, trok de visser over broek en jas een leren, rubber- of (later) nylonschort aan, het zogenaamde *schootsvel*, en *morsmouwen* om zijn mouwen droog te houden. Aan zijn voeten droeg hij doorgaans klompen, waaroverheen als een soort kaplaarzen afgesneden leren laarzen zaten, *dompen* genaamd Deze combinatie klomp-laars wordt wel *klomplaars* genoemd Hij gebruikte ook wel *laarzen*, aanvankelijk leren later vooral gummilaarzen Wanneer hij bij het vissen in de rivier moest staan, trok hij *lieslaarzen* aan Tijdens de werkzaamheden droegen enige vissers bij regen of storm wel eens een *zuid-wester*, maar karakteristiek voor een *riviervisser* is dit hoofddeksel niet *Zuidwesters* waren niet erg geliefd, omdat ze het gehoor belemmerden, wat ook het bezwaar was van de Noordzeevissers uit Dongeradeel

1 2 ZIJN WERKTERREIN

Voor de *riviervisser* in de twintigste eeuw zijn de belangrijke rivieren de

Rijn en de Maas en alle andere stromende wateren die met deze rivieren in open gemeenschap staan en water daarvan afvoeren.[6]

De factoren die het werkterrein van de *riviervisser* verslechterden, zijn tot een tweetal te herleiden:

1. de normalisatie en kanalisatie van de rivieren;
2. de waterverontreiniging.

Vooral de laatste heeft de riviervisserij de genadeslag gegeven.

Zoals de landbouwer is ook de visser in de uitoefening van zijn beroep afhankelijk van het weer. De visser moet wel, wil hij zijn netten op het gunstigste moment uitgooien, een echte weerkenner zijn, maar deze kennis evenals die over de rivieren beschouwt hij als zijn vakgeheim. Uit angst voor concurrentie zwijgt hij er liever over of doet zeer geheimzinnig. Slechts enkele, ook algemener bekende termen heb ik over beide onderwerpen kunnen noteren.

1.3. ZIJN WERKMATERIAAL

De beroepsvisser onderscheidt zich van de sportvisser doordat hij met *want* vist en niet met hengels. Om met netten te kunnen vissen is het noodzakelijk, dat men over een *boot* kan beschikken. Elke *riviervisser* heeft dan ook op zijn minst één *roeiboot*.

1.3.1. *De vissersboot*

De „uitvinding" en ontwikkeling van de boot heeft op een natuurlijke wijze plaatsgevonden. Men moet een boot beschouwen als iets dat uit zichzelf is ontstaan nl. als een produkt door mensenhanden gemaakt, gegroeid uit de gebiedende eisen die voor zijn primitief bestaan noodzakelijk bleken. Het drijfvermogen van hout, de draagkracht van het water, de natuurlijke voortbeweging door roeien met de armen of het opzetten van een primitief zeil, het zijn de factoren waarin het ontstaan van een boot ligt opgesloten en die tevens de richting tot verdere ontwikkeling aanwijzen.[7] „Eerst zal men een enkele boomstam hebben gebruikt om later meerdere tot vlotten sâam te binden. Toen kwam de uitgeholde boomstam om te worden gevolgd door een schip bestaande uit een geraamte van hout overtrokken met huiden, waaruit tenslotte het volledige schip is ontstaan".[8]

De primitieve mens bewoog zich op het water voort gezeten op een boomstam, een boomstronk, aaneengevlochten palmbladeren, uit riet en biezen gevlochten vaartuigen op uitgespannen dierehuiden.[9]

1.3.1.1.

De voorloper van de ons bekende boot is de uitgeholde boom, de zg. „Einbaumkahn", waarvan het oudste model teruggaat tot in het stenen tijdperk. „Auf dem Steinberge, einem Pfahlbau bei Nidau, im Bieler See liegt ein Baumkahn im Schlamm eingebettet, der aus einem langen dicken Eichenstamm verfertigt, und wobei keine andere Kunst in Anwendung gebracht worden ist, als das vermittelst der Äxte und Feuers der Stamm der Länge nach ausgehöhlt wurd"[10]. Het vaartuig gevonden bij Pesse in Drente kan

beschouwd worden als oudst bekende ter wereld; het is een uitgebrande of uitgeholde boomstam, waaruit de kano zich ontwikkeld heeft.[11]

Om de boot lichter te krijgen om daardoor zijn draagkracht te vergroten werden dwarsribben en balken gebruikt. De dwarsribben die door riviervissers o.a. *knieën* genoemd worden, zijn in één stuk uit een boom met grote zijtak gehakt.

Over dit skelet van *knieën* en balken werd schors gespannen. De zo ontstane boot was licht, bezat een grote draagkracht, maar was zeer kwetsbaar. Het Koninklijk Museum in Berlijn bezit een „schorsboot" van Canadese Indianen.[12] In plaats van schors gebruikte men ook dierehuiden, zoals de Eskimo's voor de visvangst nu nog doen. Hun Kajak bestaat uit een houten raamwerk met zeehondevel overtrokken.

Voor alle volkeren geldt dat de oudste modellen van schepen juist onder de vissersvaartuigen teruggevonden worden. Van de vier belangrijkste typen vissersboten die bij de Nederlandse *riviervissers* in gebruik zijn, heeft de *pont* de primitiefste vorm. Met haar platte rechtafgesneden *voor-* en *achtersteven*, haar rond *flak*, haar over de gehele lengte van de boot gelijke breedte van één meter, lijkt ze nog het meest op de „Einbaumkahn", ook al kent ze reeds een skelet. *Buikdellingen* en een *beun* ontbreken nog. Als vlakke trogvormige boot is de *pont* zeer geschikt voor ondiepe stromen. Ze komt in Nederland dan ook uitsluitend voor op de grensscheidende Maas in Zuid-Limburg.

De drie andere typen: de *schouw*, *fannie* en *punter* zijn verder ontwikkeld. De spitstoelopende *voor-* of *achtersteven*, de ovale of half-ovale horizontale doorsnede, de aanwezigheid van een *beun* vereisen een grotere en verder ontwikkelde techniek in de scheepsbouw. De *schouw* en *punter* zijn vrij bekende modellen, die ook voor andere doeleinden dan de visserij gebruikt worden. De *schouw* is een platte open bak en komt overal voor. Het is dan ook wel een zeer eenvoudig en primitief voertuig, dat reeds op de oudst bekende afbeeldingen wordt aangetroffen, zowel voor de streken langs de Middellandse Zee als die in noordelijk Europa.[13] De *punter* komt alleen langs de IJssel voor en is ook bekend bij de Zuiderzeevissers. De *punter* lijkt in bouw sprekend op de in Noorwegen gebruikte vissersvaartuigen, die op hun beurt grote gelijkenis vertonen met het oude vikingerschip.[14] Buiten de wereld van riviervissers is de *fannie* bijna onbekend. Toch wordt ze daar het meest gebruikt en vindt er de grootste verbreiding. Ook de grotere boten, bijvoorbeeld bij de *zegenvisserij* gebruikt zoals de *zegenschuit*, lijken sprekend op de *fannie*. De eerste *fannies* zijn waarschijnlijk afkomstig uit Geertruidenberg. Ze werden later ook gemaakt op de *werven* te Ammerstol, Puttershoek en Hardinxveld.

1.3.1.2.

De vissersboot is zo goed als het enige werktuig dat de riviervisser zelf niet vervaardigd heeft. Dit feit oefent zijn invloed uit op de terminologie vooral die van de onderdelen. Vele termen stemmen overeen met die van de zee-, kust- of IJsselmeervisserij. Ze zijn vaak zo algemeen bekend, dat ze nauwelijks riviervissersjargon genoemd mogen worden, zoals *boord*, *vlak*, *beun* of *bun*, *kaar*, *bui(k)delling*, *scheg*, *roer*, *helmstok*, *vingerlingen*, *riem*, *zeil*, *schoot*, *hoosvat*. Toch vertoont de terminologie van de *riviervissers*

voor de onderdelen nog duidelijk de sporen van de voorstelling van de boot in de geest van de primitieve mens als een lichaam Aan deze voorstelling herinneren m i termen als *kop* en *kont* (resp de voor- en achterkant van de boot) buik nog bewaard in *bui(k)delling*, *huid*, *knieen*, *moelband*, *huik*, *klapmuts* en *zwaard* De laatste term is de benaming voor een ovale plank die als een „zwaard" aan de zijkant van de boot hangt en een belangrijke functie vervult bij het zeilen

1 3 1.3

Ook al bezit de *rivierviSSer* boottypen die ook door niet-vissers worden gebruikt, zijn boot kenmerkt zich door aanwezigheid van een *beun*, waarin hij de gevangen vis levend probeert te bewaren De primitiefste vorm van een *beun*, voor zover mij bekend, is de ruimte tussen twee vrij hoge *knieen* in het midden van de boot, met zoet water gevuld De stuurman en de visser kunnen hun werk in het voorste en achterste gedeelte van de boot met droge voeten verrichten Deze primitieve *beun* liep reeds van bak- naar stuurboord, zoals bij de huidige *beun* het geval is De *beunkoker* – het bakvormig gedeelte van de *beun* – is noodzakelijk geworden, nadat de *beun* een geperforeerde bodem kreeg en het *beundek* werd aangebracht Ze staat in open verbinding met de rivier, het water in de *beun* bereikt dus, overeenkomstig de wet van de communicerende vaten, een hoogte die even groot is als de boot diepgang heeft Wanneer er geen *beunkoker* zou zijn, dan zou het rivierwater in de boot stromen

De vorm van de *beun* met haar lager gelegen *beundek* hoe verklaarbaar ook gezien haar primitieve vorm, levert voor de visser toch moeilijkheden op met name bij het uitscheppen van vis Het is niet zo gemakkelijk om met een *schepnet* de vis onder het *beundek* te pakken te krijgen Vandaar dat er ook *beunen* voorkomen, in Wilsum bijvoorbeeld, zonder *beundek* de zg *bakka*, en dat vele vissers in de *beun* een *kaar* plaatsen, waardoor ze kleiner wordt en de vis niet onder het *beundek* terecht kan komen

De *kaar* wordt ook, en op sommige plaatsen uitsluitend, buiten de boot in het *stille water* van de rivier geplaatst, verankerd om wegdrijven bij hevige golfslag te voorkomen en stevig afgesloten, evenals de *beun*, met een *deksel* met hangslot, om stropers geen al te gemakkelijke kans te geven. Op enkele plaatsen beschikt men over een stellage waar verscheidene *karen* aan een rol hangen Ze worden in en uit het water gedraaid, zoals een emmer in en uit een waterput met windas

Behalve een *beun* of *kaar* gebruikt de IJsselvisser een zakvormig net, de *klaarzak*, om de vis levend te bewaren Gevaar voor diefstal is hierbij niet uitgesloten, maar het grote voordeel is, dat de vis zich niet zo gauw verwond, omdat het net nu eenmaal meegeeft, hetgeen vooral voor *pootvis* van groot belang is

1.3 1 4

De voortbeweging van de boot op een rivier is voor de primitieve mens zeker niet het grootste probleem geweest, hij zal zich aanvankelijk wel met de stroom hebben mee laten voeren Zijn lichte „schorsboot" of „kajak" kon hij zeer gemakkelijk over land stroomopwaarts verplaatsen Een veel groter probleem voor hem moet de bestuurbaarheid van de boot geweest

zijn. De oudste vorm van een *riem*, vooral nog als *roer* gebruikt, is de paddel, peddel of pagaai,[15] die in Zuid-Limburg nog voorkomt en *steekroer* genoemd wordt. De belangrijkste functie van het *steekroer* is niet het voortbewegen

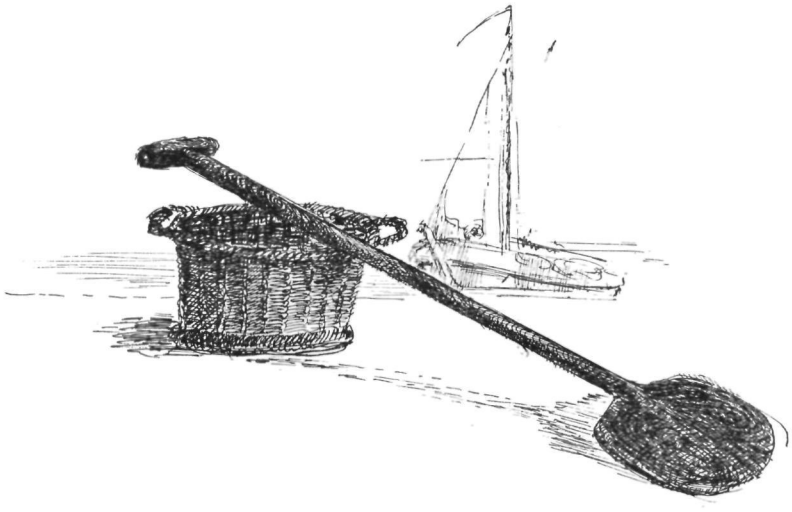

maar het besturen van de boot, waarvoor ook de *stuurriem* gebruikt wordt. De paddel die later tevens als wrikriem dienst deed, waarbij geen *dolkast* of *roeipen* nodig is, kreeg een dubbel blad en werd gehanteerd zoals nu nog in kano's gebruikelijk is.

De ontwikkeling van de paddel tot de huidige *riem* is m.i. nauw verbonden met de ontwikkeling van de *dolkast* en *roeipen*. Zonder *dolkast* of *roeipen* kan één man niet met twee *riemen roeien*. Ze zijn het noodzakelijke „steunpunt" op de rand van de boot waaromheen de *riem* zich kan bewegen. Het lijkt me niet onwaarschijnlijk, dat de eerste *dolkast* niets anders is geweest dan de holte die ontstond doordat een knoest of kwast die toevallig in de rand van de „Einbaumkahn" zat losliet. Een knoest is zeer hard en moeilijk te splijten zeker met primitief gereedschap, maar wanneer het hout een weinig droog is, kan hij er in zijn geheel zo maar uitvallen. De holte in het *boord* die dan ontstaat, is zeer geschikt om een *riem* in te leggen. Men bedenke dat o.a. de pijnboom, die veelvuldig in allerlei variaties in onze streken voorkomt, met zijn rechte stam een geschikte boom is geweest, om als „Einbaumkahn" uitgehold te worden. En het is juist deze soort die zich kenmerkt door een vertakking vanaf de voet, waardoor het voorkomen van knoesten in het hout vlak onder de schors, de huid van de „Einbaumkahn", veelvuldig zal zijn geweest. Wanneer de knoest echter niet te verwijderen viel, doordat hij bijvoorbeeld wat lager dan de rand zat, dan vormde de uitstekende stomp van een vroegere tak een geschikte pin om een lus van bijvoorbeeld wilgenhout aan vast te knopen, waarin dan weer de *riem* gelegd kon worden.[16]

Bij de Nederlandse riviervissers komen drie vormen voor van „steunpunt" op de rand van de boot waaromheen of waarin zich de *riem* beweegt nl.
1. de *roeipen*, een ijzeren pin op het *boord* van de boot gemonteerd;
2. de *dolkast*, een holte in het *boord* of een dubbele roeipen;

3. de *roeistelling*, een losse vork waarvan de steel in een gat van het *boord* past.

1.3.1.5.

De *stuurriem* waaruit zich het *roer* ontwikkeld heeft, is een noodzakelijk toestel sinds de mens de zeilkunst machtig is, want reeds bij geringe wind opzij wijkt de zeilboot zonder *roer* van de gewenste koers af. Eerst in de XIIIe eeuw wordt gaandeweg de *stuurriem* door een *roer* vervangen. De invoering van het *roer*, valt ongetwijfeld ook voor Nederland in ongeveer de XIIIe eeuw.[17] Voor de visserij is de *helmstok* tijdens het vissen een sta in de weg. Vandaar dat de meest voorkomende *helmstok* bij *riviervissers* een rechthoekige opening kent, die om de *kop* van het *roer* wordt gelegd. Voordat de visser zijn netten *uitgooit*, legt hij de boot stil en neemt de *helmstok* van het *roer*, waardoor hij achter in de boot ruimte krijgt om zijn werk te verrichten.

Het *zeil* en de zeilvaardigheid is bij *riviervissers* in een primitief stadium blijven steken Ten tijde van de *zalmvisserij*, het hoofdmiddel van bestaan van de *riviervisser*, werd er in hoofdzaak *geroeid*, de afstanden die bij deze visserij werden afgelegd, waren vrij gering. Alleen op de grotere *zalmvisserijen*. werd *gezeild* en ook bij de *drijfnetvisserij* nadat de *drijver* een *dreef* uithad. De visser was dan enkele kilometers stroomafwaarts *gedreven* en *zeilde* weer stroomopwaarts naar zijn uitgangspunt.

Het meest voorkomende *zeil* bij *riviervissers* is het zg. *sprietzeil*. Het is een vierkante lap die aan ene zijde aan de *mast* verbonden is. De vrije bovenhoek wordt d m v. een *spriet* uitgespannen. De *spriet*, een lange dunne stok, wordt onder aan de *mast* met een touw vastgeknoopt en steekt schuin omhoog naar de vrije bovenhoek. De vrije onderhoek is met een lijn, de *schoot*, verbonden waarmee de visser het *zeil* in de juiste stand kan plaatsen Er komt bij het *sprietzeil* geen tuig aan te pas. Terwijl de visser de *spriet* de hoogte insteekt, schuift het *zeil* langs de *mast* omhoog. Wil hij het *zeil* laten zakken, dan neemt hij er de *spriet* uit, en het doek valt omlaag.

Het *sprietzeil* is van oudsher in Nederland het bekendste van de langscheepse *zeilen*. Hoe oud de toepassing ervan is, is niet nauwkeurig bekend; Bowen[18] neemt aan, dat het *sprietzeil* vanaf 1420 bekend is, terwijl 't Hooft[19] het reeds aannemelijk wil stellen in de zegels van Stavoren en Harderwijk resp. 1246 en 1210 Als oudst bekende voorkomen van een *sprietzeil* geldt een afbeelding uit het begin der vijftiende eeuw, behorende tot de verzameling miniaturen, bekend onder de naam van „Heures de Turin", waarvan zich een reproductie bevindt in het Rijksprenten Kabinet te Amsterdam. De afbeelding stelt een baai of rivier voor, waarop zich een open bootje met sprietzeil beweegt; behalve de twee opvarenden bevinden zich de H. Julianus en H Martha aan boord, de afbeelding behoort nl. bij een gebed gericht tot deze twee heiligen voor behoud van zeevarenden.[20] Na de Franse tijd hadden in de tuigage veranderingen plaats, het *sprietzeil* verdween van schepen en vissersvaartuigen die de Noord- en Zuiderzee bevoeren. Het bleef echter behouden tot in onze tijd op boten gebruikt door *rivier-vissers*, alhoewel de buitenboordmotor een belangrijke concurrent is geworden.

1.3.2. *Het want*

Evenals de boot kent ook het *net* een natuurlijke ontwikkeling. Het is een oeroude uitvinding, reeds lang voordat het gesponnen garen bekend was. Waarschijnlijk is de primitieve mens, die zich nog geen textiel kon permitteren, voor de uitvinding van het *net* geïnspireerd door het spinneweb.[21] Zowel de primitieve vogelaar als de primitieve visser konden van de wijze waarop een spin zich in haar levensonderhoud voorziet, veel leren. In die tijd werd het *net gebreid* of gevlochten uit boomwortels, tot repen gesneden bast, of gelooide huid, paardehaar en darmen. Het *net* dat uit gesponnen garen bestaat, komt reeds voor in het jongste stenen tijdperk. De benamingen van *riviervissers* voor *net* in 't algemeen zijn: *want, net, netwant, netwerk, nettewerk.*

Overzicht van de verscheidene soorten want bij riviervissers in gebruik:[22]

VISSERIJ OP:	WANT
trekvis	zegen drijfnet zalmkruisnet
aal of paling	aalzegen aalfuik kuil
witvis	viszegen schakels visfuik kruisnet werpnet schepnet, haam geel schrobnet
herders	herdersnet
aas (bijv. garnalen)	kornet

Hoe meer de visser met zijn netten vangt, hoe liever het hem is. Maar het gevaar bestaat dat zijn viswater *overbevist* wordt, waardoor te weinig vissen aan de natuurlijke teelt kunnen deelnemen met als gevolg minder vissen, dus minder *vangst.*

1.4. ZIJN HANDEL

„Goed vissen is niet alleen goed vangen, maar ook goed markten."[23] Met de realisering van een gedeelte van deze leuze: het goed markten, hadden slechts weinig riviervissers te maken. Een gedeelte van de door hen gevangen *fint, aal* en *witvis* verkochten ze „langs de deur" in hun woonplaats en naaste omgeving. De *zalm, elft* en overige *fint, aal* en *witvis* werden door de vishandelaren uit Woudrichem bij hen aan huis afgehaald; bij de Gelderse IJsselvissers deden dit de vishandelaren uit Zwartsluis. *Finten,*

vissen die onmogelijk levend te houden zijn en dus niet in de *beun* gezet worden, werden onmiddellijk na de vangst *gevent*, tenzij die dag toevallig de vishandelaar kwam, dan werden ze aan hem verkocht. Alleen voor vissers die in de nabijheid van een vismarkt woonden, was inderdaad het „goed markten" van even groot belang als het „goed vangen".

1.4.1.

Op de dag dat de visser wilde gaan *venten*, ging hij in alle vroegte naar de rivier, schepte met een *schepnet vis* of *aal* uit *beun* of *kaar*, en trok op pad. Voor de visser uit Grave beloofde de verkoop op die dag niet veel, wanneer hij bij zijn eerste klant geen *handgeld* ontving, al was het maar een stuiver, want pofte de eerste koper, dan kon hij voor die dag wel ophouden met *leuren* òf zijn mand, tas, kist, netje zou vol, òf zijn beurs leeg blijven.

1.4.2.

De vismarkten en *afslagen* waar *riviervissers trekvis* of *aal aanvoerden* (en) (of) die ze kenden, lagen in Moerdijk, Werkendam, Hardinxveld, Gorinchem, Woudrichem, Ammerstol, Millingen en Krimpen aan de Lek. Veel van de daar aangevoerde trekvis werd doorverkocht aan de centrale afslag, het Kralingse Veer bij Rotterdam (firma Van Houten en Co.). De belangrijke *fintafslagen* waren Hardinxveld en Woudrichem. Ik volsta met een beschrijving van de handel en wandel op de *zalmmarkt* te Ammerstol en met een impressie van de bedrijvigheid op de *afslag* te Moerdijk, een van de weinige die voor *riviervissers* nog van belang is, door een visser weergegeven.[24]

1.4.2.1.

Voor 1795 werd de *zalm* te Ammerstol gevangen te Schoonhoven aan de markt gebracht. In 1795 kreeg Ammerstol zelf een *zalmmarkt*, die aan de dijk lag, waar op het ogenblik het huisje voor ouden van dagen staat. De *zalm* werd met een roeiboot van de Snackert naar de *afslag* gebracht. Stuk voor stuk werden ze op de schaal gewogen en daarna op de *banken* gelegd. De handelaars kwamen en liepen tussen de tafels door, de *zalm* nauwkeurig bekijkend. Onderzoekend gleed een vingertop over de vis om te bepalen of hij nog *krimp* was. De handelaar liet het vel van de *zalm* opstropen, gingen de putten er weer vanzelf uit, dan was de *zalm* nog een *krimpzalm*. Twijfelde hij daaraan dan nam hij de vis bij de staart en keurde hem. Hij lette erop, of een roofvis of dier geen stuk van de huid had weggescheurd, de *zalmhaak* er niet te veel schade aan gebracht had. Ondertussen waren de dagelijkse opzichter van de Snackert en de *afslager* verschenen, ze haalden de *afslagboeken* te voorschijn en het gewoel verstomde. Het gewicht van de te verkopen *zalm* werd genoemd. De *afslager* zette de verkoop in bijvoorbeeld met: „400 stil 9-8-7-6-5-4-3-2-1 om 90-9-8-7-6-5-4". Een kort *mijn* van een handelaar stopte deze getallenreeks. De *zalm* was verkocht voor 383 *woorden*. Elk *woord* is een stuiver dus voor *f* 19.15. De namen van de *aanvoerder*, van de *mijnende* handelaar en de verkoopprijs werden in het *afslagboek* genoteerd. De *handelaar* maakte uit het gewicht en de prijs die hij per pond wenste te besteden op bij hoeveel woorden hij zou *mijnen*. De gekochte *zalm* werd niet onmiddellijk weggehaald. Een

beambte van de visserij *merkte* hem, zodat iedere koper wist welke exemplaren door hem gekocht waren, want elke *handelaar* had zijn eigen *teken*. Voor de een sneed de ambtenaar een stukje van het neusje, voor een ander een paar krasjes over het kieuwdeksel, voor een derde nam hij de vetvin weg, voor een vierde gaf hij een insnijding in de staart De kopers waren te onderscheiden in hen die voor eigen rekening handelden en in *commissiekopers* die optraden voor de grote zalmhandelaren van Van Houten en Co. „aan het Veer", d.w.z. Kralingse Veer gemeente Rotterdam. Na afloop van de markt werd de *zalm* snel naar de *pakhuizen* met de ijskelders vervoerd. De orders uit het binnen- en buitenland moesten met de meeste spoed worden uitgevoerd. In ijs verpakt in grote *zalmmanden*, werd de *zalm* als „ijlgoed" naar Duitsland, Frankrijk, Engeland, België, Zwitserland verzonden. Het buitenland was de grootste afnemer. Voor ons land was handel in gesneden *zalm* van betekenis. Menig *motenmandje* (een kleine wasmand) werd rechtstreeks aan particulieren toegezonden.

1.4.2.2.

„De Coöperatief houdt in Moerdijk op maandagavond om vijf uur *afslag*, op woensdagavond, vrijdagavond om vijf uur. Maar maandag is het over het algemeen niet veel, want dan zijn de vissers pas van huis en dat duurt dan ongeveer een uur, anderhalf uur, dat is naar gelang de *aanvoer* dat we hebben. Vrijdag is wel de voornaamste dag hoor. Dat begint van mei af, als het *aalseizoen* begint en dat loopt door met die *aal* en die *paling* tot half oktober, eind oktober als het eens heel gunstig uitkomt met het najaarsweer. Onze motor van de Cooperatief die gaat die vis ophalen. Daar hebben we een aparte *schipper* met een *knecht* op staan, die gaat die vis bij die *vissermannen afhalen*. Die vis die wordt *afgehaald*. De motor komt voor de wal, die gaat allemaal van iedere visser apart in netten, die leggen in die *beunen*. Vijf of zes *beunen* staan erin, grote *beunen*, er kan altijd vijf tot zesduizend pond *aal* in leven in die *beunen* Dus van iedere visser wordt dat apart gehouwen. Wij hebben ene lijst, daar staan al die namen van die vissers op. Als ik nou vandaag eerst ben, want ge gaat om de beurt, komde eerst, dan ga ik naar onderen toe de volgende keer en dan schuift dat van lieverlee op Een ieder op zijn tijd eerst aan de beurt is, maar ook op zijn tijd lest aan de beurt is.

Die *aal* die wordt hier in de ketels gedaan, die wordt hier die afslag in gedragen, die gaan op de balans, die wordt gewogen en die gaan op een grote bak En dan hebben we hier een vrouwelijke *afslager*, die begint als het *dikke* zijn, begint ze op *f* 4,50 of *f* 5,—, naar gelang hoe dat de prijzen leggen. En dan begint ze met vijf cent tegelijk per pond af te slaan en komt ze aan *f* 3,— dan gaat het met twee cent gelijk meer, totdat de een of andere koper zegt „*mijn*" en dan zijn ze daarvoor. Maar het gebeurt, dat ze met drie of vier man tegelijk „*mijn*" roepen, dan moet ze opnieuw gaan beginnen, want dan weet ze niet aan wie ze het geven moet, want als ik het aan jou geef, dan speelt den andere op Geef ik het aan den diee dan krijg ik nummer drie weer aan mijne nek, want dat krult er af en toe nog al eens. Vooral als er weinig *aanvoer* is, dan willen ze allemaal hebben en dat gaat niet, daar moet den *afslager* ter dege rekening mee houwen, dat ze een ieder wat geeft, vooral als er weinig zijn *Mijnen* een man of vier gelijk, dan moet

ze opnieuw gaan beginnen, want dan weet ze er geen weg mee. Dus gaat ze weer wat hoger beginnen en wie dan het eerst roept, nou daar zijn ze voor. Dat brengt nog wel eens voordeel voor de *visserman* op.

Er komen hier dan twee groten, die hebben van die *tanks* op die auto's staan met zuurstofflessen erbij om ze levend te houwen en daar gooien ze ze in. Hier leggen verschillende *stevenschouwen* in de haven die ze als opslagplaats gebruiken die kleine *leurders*, en die gooien ze daar weer rechtstreeks levend in, dan gaat er geen een dood. Er zijn er bij die met kisten komen bijvoorbeeld ene van Werkendam, die gooit ze dan in die kisten uit, die zet ze in die wagen en dan rijdt hij ermee naar huis, dan is er ook geen een dood. Dat vervoer, dat is prima.

Na den *afslag* dan komen die *vissermannen* bij den *afslager* en dan is het zoveel voor moeder de vrouw."

1.4.3.

In tegenstelling tot de zalm en elft, waarvoor de handelsonderscheidingen identiek zijn aan die van de visser, kent de handel een andere indeling en daarmee verbonden andere termen voor *fint* en *aal* dan de visser.

De handelaar onderscheidt *verwerkte* en niet *verwerkte* fint. De verwerkte is bestemd om gekookt of in gelei gelegd te worden. De niet verwerkte fint wordt onderverdeeld in *kleine* – de fint is dan lichter dan 300 gram – en *verse* fint die 300 gram of zwaarder weegt.

Marktonderscheidingen voor aal

Willemstad	Gorinchem Woudrichem	Hardinxveld	Moerdijk	Rotterdam
dikke	drijfpaling	paling groot	drijfpaling	grote of schiere
dunne	telpaling	paling middels		telpaling
	dobberaal		dobber- en reepaal	
vingeraal	kleine aal	paling klein	kleine aal	kleine of rode

NOTEN HOOFDSTUK I

[1] *Visserijwet* blz. 14.
[2] Voor de betekenisomschrijving van genoemde termen, zie hoofdstuk IV.
[3] Voor verdere gegevens vergelijke men het Zalmrapport blz. 107 e.v.
[4] Zie voor de nauwkeurige omschrijving van voorafgaande en volgende termen hoofdstuk III.
[5] *Weeën zoeken* is te vergelijken met aren lezen.
[6] Men vergelijke:
REDEKE blz. 167 e.v.

P P C HOEK, *Rapport over de Rijn als zalmrivier* blz 182 e v
Het Zalmrapport deel II
K R ALLAN, *The food and migration of the perch (Perca fluviatilis) in Windermere* blz 333 e v
Onze Zoetwatervisscherij 27, 1931, blz 57 e v , 67 e v , 73 e v , 49, 1956, aflevering 27
REDEKE, *Carbolsmaak bij visschen*, Mededelingen over vissch erij 1918 blz 3 e v
LIEBERT, *Jaarverslag van het Rijksinstituut hydrografisch visscherijonderzoek* 1918

[7] CRONE blz 20
[8] KONIJNENBURG blz 11
[9] KRAUSE blz 135
[10] KELLER FFRD , *Die Keltischen Pfahlbouten in der Schweiz* Bericht I blz 94, Taf IV fig 2
[11] Cf JANS blz 235
[12] KRAUSE blz 153
[13] KONIJNENBURG blz 81
[14] Cf KONIJNENBURG deel II fig 76 blz 33
[15] KRAUSE blz 146, KEITMANN blz 176
[16] Cf VAN LENNEP blz 178 op *roeistop* „strop aan den roeidol vastgemaakt dienende om er een riem door te steken"
[17] KONIJNENBURG b z 36
[18] BOWEN blz 208
[19] 'T HOOFT blz 56
[20] CRONE blz 60
[21] RASSOW blz 11 e v , daar ook verdere literatuuropgaven In dit verband is het interessant dat *net* of *nette* op de Zeeuwse eilanden, Land van Axel en Goeree de betekenis „spinneweb" heeft (Ghijsen 620)
[22] De termen die in het overzicht genoemd zijn, worden bij de afzonderlijke visserijen omschreven
[23] *Onze Zoetwatervisscherij* 1909, blz 35
[24] Ik heb deze uiteenzetting alleen fonetisch in het A N overgebracht

Beoefenaars van primaire beroepen hebben, zolang de uitoefening van hun vak nog in een primitief stadium verkeerde, zoveel mogelijk zelf hun gereedschap vervaardigd. Zo maakt(e) ook de *riviervisser* zijn werkmateriaal. Hij *vlocht* zijn *korven*, *breit*, *taant* en *chromeert* zijn netten. De winter, wanneer de rivier dichtgevroren is, of drijfijs hem het vissen onmogelijk maakt, is voor de twee eerstgenoemde werkzaamheden de geschikte tijd. Het gehele jaar door echter moet hij zijn gereedschap goed onderhouden, en dat vraagt nu eenmaal veel tijd die geen geld in 't laatje brengt: gescheurde netten of versleten plaatsen in het *want boeten*, de netten *tanen* (en) (of) preparen (en) (of) *chromeren*; vooral vóór de tijd van het *nylonnet*, maar nu nog, want niet elke visser is financieel draagkrachtig genoeg om het dure nylongaren te kopen.

2.1. VLECHTEN

Met de intensivering van de scheepvaart op de rivieren nam de korvenvisserij geleidelijk af, omdat ze daarvoor een belemmering vormde of althans niet zo goed meer uit te oefenen viel. Vóór deze intensieve beoefening vlocht elke korvenvisser zijn *korven* en *kubben*. Ofschoon vele zegslieden mij verklaarden, dat hun vader, oom of zelfs broer regelmatig *korven* maakte,[1] heb ik slechts één hoogbejaarde zegsman in Werkendam gevonden die dit vak nog uitoefent. „Het gaat met mij het graf in," verklaarde hij. Bovendien heb ik het materiaal[2] dat het Rijksmuseum voor Volkskunde mij ter beschikking stelde kunnen verwerken.

Wanneer de *korvenmaker breit*, zit hij meestal schrijlings op het *paard*, een balk op drie poten, waarvan de voorkant, de *kop*, schuin omhoog loopt. Vroeger maakte hij een *paard* van een *krommer* uit een versleten boot. Tussen het midden van het *paard* en de *kop* is een blokje of stokje, zodat het vlechtsel bij het heen en weer draaien niet van het *paard* kan schuiven.[3] Daarvoor dient ook de uitholling in het *bankje*, dat men voor een soortgelijke functie als het *paard* gebruikt.

De *korvenmaker* hanteert bij het *vlechten* de volgende gereedschappen, die verderop in hun gebruiksmilieu beschreven worden: de *schijf*, het *korfhout*, de *goot*, de *priem*. Verder gebruikt hij een scherp *mes* en een snoeischaar.

Korven worden *gebreid* van *teen*, hetgeen meestal eenjarig *wilgehout* is.

De *korvenmaker* gebruikt zowel *witte* of *geschilde teen*, die ontdaan is van de bast, als *groene* of *ongeschilde teen*, waarmee hij soepeler kan werken dan met de *witte*, die harder is en gemakkelijker breekt. Vroeger *schilde* hij de teen zelf, maar tegenwoordig zijn er vooral voor de mandenmakerijen vaste *schilderijen* waar men machinaal hout en *teen* van bast ontdoet. Bovendien kost het hem te veel werktijd. Het hout betrekt hij o.a. uit Culemborg, Beesd, Ameide en Meerkerk. Meestal gebruikt hij drie „merken" *driebast*, *Fransgeel* en *Belse rood*. *Belse rood* is de beste soort, omdat die taaier en soepeler is.

Eertijds stuurde de visser die voor eigen gebruik *korven vlocht*, er de lagere – school-jongens op uit om *weeën* te *zoeken*. De pachter van de uiterwaard kon tevens beschikken over het teenhout. Nadat de *teen* gesneden was en het hout vrijgegeven, trokken vissersjongens de uiterwaarden door om de *weeën* die nog waren blijven staan af te snijden en te sorteren. De grotere werden gebruikt voor de *prikkorven*, de kleintjes voor de *hoedjes* en *petjes*, resp. de eerste en tweede *keel* in de *prikkorf*.

Ook de *korvenmaker* sorteert de *teen* naar lengte alvorens hij gaat *vlechten*. Van de langere *lijf*- en *rijgtenen* wordt het *lijf* van de *korf*, van de kortere *keeltenen* de *kelen* in de *korf gebreid*. Naar het verschil in werkmethode kan men twee typen *korven* onderscheiden nl. 1. de *prik*- of *spieringkorf* en 2. de *aal*- of *palingkorf*.

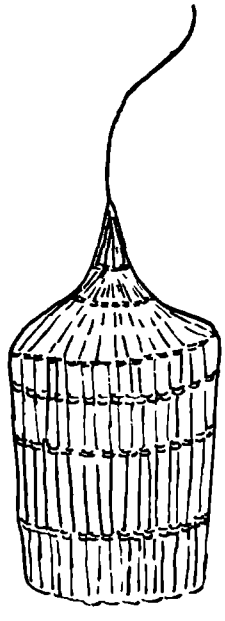

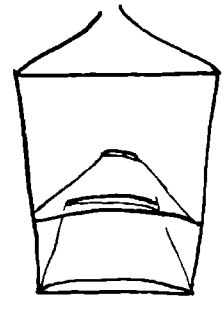

2.1.1.

Aan de *prikkorf* onderscheidt de korvenvlechter de volgende onderdelen: de cilindervormige buitenkant (het *lijf*), het afsluitend gedeelte van de prikkorf loodrecht op het lijf (het *opzetsel*) en de samenvoeging der gebogen uiteinden van het *opzetsel* (de *krop*). In de *prikkorf* zitten één of twee *kelen*; het zijn tenen trechters, waarlangs de vis de *korf* inzwemt, terwijl hem de terugweg wordt afgesloten. Tenslotte een *deurtje* waardoor het *aas* in,

de vis uit de *korf* gehaald kan worden. De *korvenmaker maakt een bosje* teen dat naar lengte gesorteerd is, klopt het net zo lang op de grond tot de teenstukken aan een kant precies gelijk zitten. Een centimeter of vijf vanaf dit vlakke einde bindt hij de *tenen* vast door er een band omheen te knopen, waardoor de *krop* ontstaat. De *krop* steekt hij op de *pin* van de *schijf* (die meestal op een voetstuk staat, zodat de *korvenmaker* er tijdens zijn werk gemakkelijk omheen kan lopen). De *schijf* bestaat uit een cirkelvormige dikke ijzeren plaat met in het midden een ijzeren *pin*. Ze is de mal voor de oppervlakte van het *opzetsel*. Eén voor één buigt hij de teenstukken om en slaat ze plat (*afplatten*), zodat de *krop* binnen een puntvormig tenen dakje uitsteekt. Daarna *zet* hij *het lijf op*: hij snijdt teenstukken uit of voegt ze in om daardoor een gelijke gewichtsverdeling van de *prikkorf* te krijgen, bovendien zijn bijvoorbeeld vijf dikke *tenen* naast elkaar geen gezicht. Hij trekt de *krop* van de *pin*, neemt twee *eren*, de inslag van het breiwerk en legt om elke *teen* met de *eren* een *slag*, zodat de *tenen* tussen de *eren* die daarna weer om elkaar gedraaid worden, komen vast te zitten. Zo ontstaat het *lijf* van de *prikkorf*. Het *aflijven* eist veel vakmanschap, omdat vooral door deze werkzaamheid de *korf* een zuivere cilindervorm krijgt. Vervolgens *maakt* de *korvenmaker* de kelen *over de knie*. Hij vlecht een aantal *tenen* met twee *eren* in een klein cirkeltje aaneen Uit ervaring weet hij zonder een getal te kunnen noemen hoeveel hij voor een *keel* nodig heeft. Hij plaatst de aaneengevlochten tenen als een hoed op zijn knie en *breit* de ene *ronde* na de andere, totdat de *keel* de vereiste lengte heeft bereikt, *snoeit* de uitstekende teenstukken langs de grootste cirkel *af* en maakt met *lijfband* twee *kelen* aan de binnenkant van de *prikkorf* vast. Nadat hij de *korf* heeft *afgesnoeid*, dompelt hij ze in een teil met water en laat ze op een tochtvrije plaats drogen.

2.1.2.

Het *breien* van een *aalkorf* is heel wat ingewikkelder. De *korvenmaker* onderscheidt er de volgende delen aan: de *kibbes*, het *voor- midden-* en *achterlijf* resp. het voorste van een opening voorziene gedeelte vier *rondes* lang, het gedeelte vanaf de vijfde *ronde* tot de eerste *keel*, het gedeelte met de grootste middellijn, waarin een grotere *hoepel* dan die de opening vormt, en het kegelvormig afgesloten einde van de *korf*. Aan sommige *korven* worden tenen rechthoeken, de *wieken* of *vleugels*, aan de buitenkant van de opening gevlochten.

Bij het *opzetten* van een aalkorf maakt de *korvenmaker* eerst een *hoepel* van meestal *ongeschilde teen*. De doorsnede hiervan is ongeveer 25 cm. Vervolgens neemt hij 38 *kibbestenen* die hij reeds *geschalmd* heeft, d.w.z. schuin afgesneden, om te voorkomen dat ze breken, wanneer hij ze om de *hoepel* buigt. Deze omgebogen *fittenen fit* hij tegelijk met het leggen van de eerste ronde met twee eren *vast* en *breit* vier *rondes op*, zodat de *kibbes* geleidelijk een grotere middellijn krijgt. Als de *kibbes* klaar is, *breit* hij 20 lange en 18 korte *rijgtenen in* en vlecht het *voorlijf* af. Omdat de middellijn van de *korf* moet blijven toenemen tot het midden van het *middenlijf heidt* hij (heiden = „insteken") eerst om de vijf, daarna om de drie en tenslotte om de twee *rijgtenen* in totaal vijftien *bijboeters* en *breit* ze *vast*. Ter versteviging wordt de tweede *hoepel* om de *korf* gelegd en de eerste *keel*

die op dezelfde wijze als die voor de *prikkorf* gevlochten wordt, in het *lijf* vastgemaakt. Bij de tweeëndertig *achterlijvers* neemt de middellijn weer geleidelijk in grootte af tot aan de kleine *hoepel* die op het *korfhout* gevlochten wordt. Het *korfhout* lijkt op een deegrol van grote afmeting; het is een rondhout van 1.30 m, met 15 cm lange uiteinden van verschillende middellijn. In de binnenkant van deze kleine *hoepel*, de *hals* genaamd, past de *stop*, een rond plankje met een handvat. Tussen *midden-* en *achterlijf* is de tweede *keel* geplaatst. Met een *priem* maakt de *korvenmaker* wat ruimte tussen de *tenen* van de eerste *hoepel*, om de *asstaken* van de *wieken* daarin te kunnen steken, hij *ruimt op*. Hij *breit* de *asstaken vast*, de *wieken* af en versterkt de bovenrand ervan. Zodra hij de *korf* heeft *afgesnoeid* en eventueel van een *handvat* voorzien, kan hij zeggen dat hij een korf *rond heeft*.

Soms moet hij nog met een *rijgpen* een *netje opzetten*, bij het Harderwijker type o.a. Vóór de tweede wereldoorlog gebruikte hij daarvoor een zijden, na de oorlog een nylon *netje*. Hij trekt dit om de kleinste opening van de *keel*, waardoor ontsnappen voor de *aal* onmogelijk wordt. Het *overschot*, teen die te kort en niet meer te gebruiken is, gooit hij weg.

2.2. BREIEN

In mythen en sagen uit de landen rond de noordelijke zeeën evenals bij die rond de Stille en Indische Oceaan, leren goden en helden hoe netten *gebreid* moeten worden. Netten *breien* is een kunst van „goddelijke" oorsprong, zoals boten bouwen en zwaarden smeden. Het is een vorm van cultuur.[4]

In de tijd dat de *prik-* en *spieringvisserij* met korven nog in volle bloei verkeerde en niet door de vrachtvaart op de rivier onmogelijk werd gemaakt, in de tijd dat de *aalkorven* even intensief gebruikt werden als *fuiken*, besteedden de meeste *riviervissers* het vlechten van *korven* aan een manden- of *korvenmaker* uit, maar het *breien* van hun netten hebben ze altijd zelf gedaan, ook al zou men verwachten, dat deze arbeid door vissersvrouwen werd verricht, zoals dat bij de zeevisserij gebruikelijk is.[5]

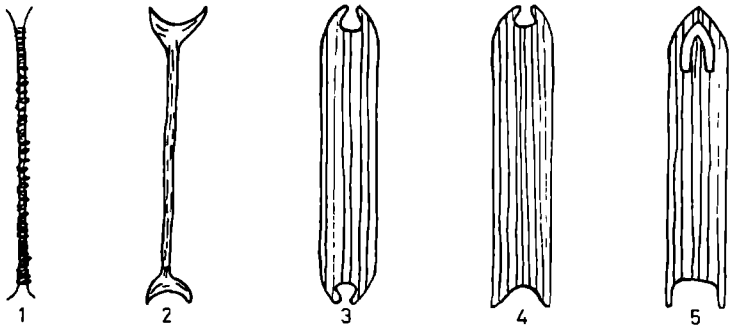

2.2.1

Bij het *breien* gebruikt de visser eenvoudig, meestal zelfgemaakt gereedschap met name een *spoel* of *breinaald* en een *spaan* of *breiplankje*. De oorspronkelijke vorm van de *breinaald* is zeer waarschijnlijk niet meer geweest dan twee in het midden aan elkaar gebonden „stäbchen von Palmblattrippe"[6]

of lange houtsplinters (1). Daaruit ontwikkelde zich een *breinaald* met gaffelvormige uiteinden, een vorm die nu nog hier en daar in Europa voorkomt (2). Het is een vrij onhandig werktuigje dat wel moeilijkheden zal opgeleverd hebben bij het doorhalen van het garen wanneer een knoop gelegd wordt. We mogen daarom veronderstellen, dat het werk zelf aanleiding heeft gegeven de vorm te verbeteren door de uitstekende punten van de gaffeltjes dichter bij elkaar te brengen. Deze naald kent de grootste verbreiding onder alle vissersvolken (3). De overgang van deze naar de „moderne" *breinaald* is de 22 cm lange naald uit rendierhoorn gesneden, en gevonden aan de noordwestkust van Amerika[7] die aan de punt op dezelfde wijze gemaakt is als de voorgaande, maar aan het andere einde een insnijding kent van de nu nog gebruikelijke naald (4). De „moderne" houten *breinaald* die over geheel Europa verbreid is (5), heeft vlak achter de puntige voorkant een uitgesneden tongvormige pin en eindigt op een vierkante insnijding. Het garen wordt aan de *tong* geknoopt, langs de naald naar onderen getrokken en tussen de puntvormige uitsteeksels van de *hiel* gehaald. Dan wordt de naald omgedraaid, de draad om de *tong* gelegd en weer naar onderen getrokken over de *hiel* gehaald enz. totdat de naald *volgemaakt* is. Als de *tong* breekt, kan de naald wel weggegooid worden.

Voordat de visser de *schiel* of *spaan* kende, gebruikte hij zijn linkerhand om de mazen op vast te knopen. Het *breiplankje* vergemakkelijkt in hoge mate zijn werk. Het is een rechthoekig plankje of rond houtje waarvan de breedte of de doorsnede iets groter is dan de gewenste later door de wet voorgeschreven *maat* van de *maas*, omdat de netten bij het *tanen* wat krimpen. De wet omschrijft *maaswijdte* dan ook als de lengte van de zonder bijzondere krachtinspanning gestrekte maas tussen haar eindknopen nat gemeten.[8] De *maaswijdte* wordt uitgedrukt in *streep* (= 1 mm), alleen in Limburg kent men deze term niet en spreekt men van *centimeter*. In Hardinxveld en Werkendam gebruikt men naast *streep* ook *duim* (= 1 cm). Op sommige plaatsen hebben *breiplanken* voor *remming-*, *kuil-* en *ladderingsmazen* een aparte naam, resp. *schiel*, *spaan*, *zalmschiel* of *ladderplank*.

Op verschillende plaatsen wordt de lengte van het net nog met de *vaam* gemeten en wel in de oorspronkelijke betekenis van het woord. De visser neemt het net bij de *bovenreep* in zijn rechterhand als hij het van rechts naar links meet, schuift met zijn linker over de reep net zo lang tot zijn armen gestrekt zijn, en herhaalt dit tot hij het andere einde van de reep bereikt heeft, terwijl hij het aantal malen dat hij de armen strekt telt.

2.2.2.

De *garens* die de visser gebruikte of nog gebruikt, min of meer in chronologische volgorde opgenoemd, zijn *hennep*, *katoen*, *zijde* en *nylon*. Op de rivieren werd bijna nooit *zijden want* gebruikt, omdat het zo kostbaar is. Toch kenden een paar vissers enkele merken zonder ze nader te kunnen omschrijven: *sinerpaler*, *kortinet* en *Antwerpse zij*. Hetzelfde bezwaar als tegen *zijde* geldt nog in hogere mate voor *nylon* en *perlon*. Ze zijn peperduur, maar hebben zoveel kwaliteiten voor de visserij dat menige visser

de sprong van *katoen* naar *nylon* (of *perlon*) waagde. Dit gebeurde vooral na de tweede wereldoorlog.

Om een kuil te breien gebruikt de visser *honderdtwintig-* of *honderdtachtigslags* garen, d.w.z. dat het garen 120 resp. 180 slagen of windingen in één *streng* heeft. Verder onderscheidt hij nog *tachtigslags*, *zestigslags* enz. *Steurgaren* voor steurdrijfnetten bijvoorbeeld is *zestigslags*. *Zalmgaren*, waarvan *zegens* en *drijfnetten* worden gebreid, is slapper geslagen of losser gedraaid, omdat dit *garen* niet *kinken* mag. Voor de *kuil* gebruikt men in Moerdijk en Lage Zwaluwe nog Hollands *hennepgaren*. *Want* dat met fijn *garen* is gebreid en kleine *mazen* heeft, wordt *fijn* genoemd, het tegenovergestelde *want grof*. Deze onderscheidingen worden in Heerewaarden verder geanalyseerd: *fijn* en *grof* hebben alleen betrekking op het *garen*, *dicht* en *lucht* op de grootte van de *mazen*.

Sommige vissers winden het *garen* voor ze gaan *breien* op een *molentje*, een houten stellage die uit twee horizontaal gekruiste latten bestaat, die draaibaar zijn opgesteld op een vertikale balk met voet. Op de uiteinden van de latten staan vertikale pinnen, waar het *garen* zo omgewonden wordt dat er een vierkant ontstaat. Het *garen* komt bij het gebruik van een *molentje* niet zo vlug in de war.

2.2.3.

De visser kan op verschillende wijzen een net *op zetten* of beginnen te breien:
a. door een *opslag* te *leggen*. Hij legt één slag los op het *breiplankje* en *breit* daaraan verder.
b. door een *ketting* van *mazen* te *breien*. De lengte van de *ketting* hangt af van de breedte van het te breien net. Hij rijgt bijv. 80 *mazen* aan een draad, zet deze draad vast aan bijv. een spijker in de muur en *breit* verder.
c. door *een raampje* te *maken*. De visser zet twee stoelen tegen elkaar, windt één keer *garen* rond de leuningen, zodat hij een garen vierkant of rechthoek rijgt en *breit* daaraan de eerste *mazen*
d. door *een dunne ronde* te *breien*. De visser knoopt kleine maasjes als opzet; als hij het net afheeft, knipt hij ze weg.
e. door een oud stuk net te gebruiken. De meeste vissers *zetten* een *net op* aan een *opzet* of *opsteeksel*, een oud stuk want dat ze afsnijden, zodra het breiwerk klaar is.

Onder *riviervissers* zijn een viertal breitechnieken bekend:
a. *fijn* gemaasd want met kleine mazen en van fijn garen *breit* de visser *over de pink*;
b. *grof* gemaasd want *breit* hij *met de steek* steeks,
c. een rechthoekig net *rechtvooruit* en
d. een *fuik rond*

Bij het *over de pink breien* bevestigt de visser een oud stuk net aan een in de muur geslagen spijker of aan een deurklink. Hij schuift de *breiplank* door een drietal *mazen*, houdt hem tussen duim en wijsvinger van de linkerhand, zodat het linker uiteinde in zijn handholte rust (1). Hij spant het net aan en trekt het garen van de in zijn rechterhand gehouden *breinaald* en laat deze draad langs de voorzijde van de *breiplank* naar beneden zakken. Hij houdt nu de draad onder de pink van zijn linkerhand, de overblijvende twee vingers liggen in de palm van zijn hand geplooid (2). Hij

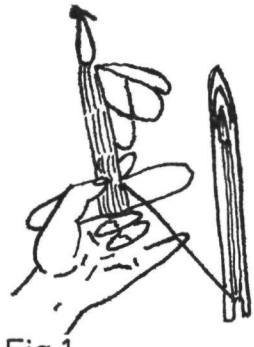

Fig. 1

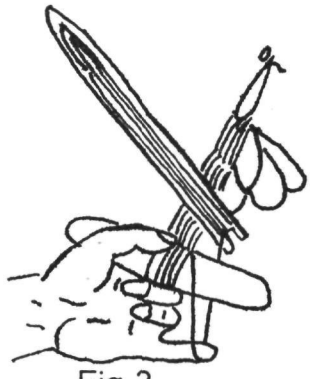

Fig. 2

Fig. 3

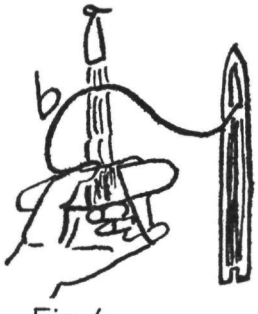

Fig. 4

Fig. 5

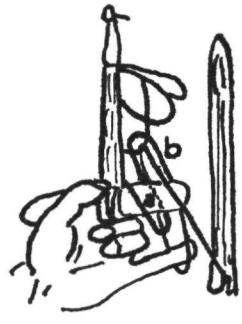

Fig. 6

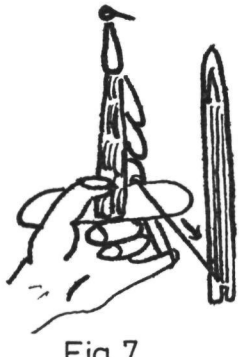

Fig. 7

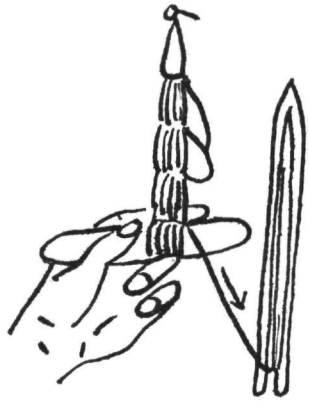

Fig. 8

brengt de draad achter de *breiplank* omhoog (3). Op deze wijze verkrijgt hij een lus *a.* die rond de *breiplank* ligt, maar nog niet is aangetrokken, omdat ze door zijn pink wordt tegengehouden. Hij brengt nu de draad

onder zijn duim en spreidt hem naar links in een brede wending *b.* op het net uit (4). Hij steekt de punt van de *breinaald* onderlangs in de lus *a.* en in de eerste *maas* van het net en laat de *breiplank* van onderen met zijn rechterhand los en neemt hem weer van boven met dezelfde hand vast om het garen omhoog te trekken (5). Hij verwijdert de pink, terwijl de *breinaald* in de *maas* zit, en plaatst hem op de achter de *spaan* gelegde nieuwe grote lus. Zijn pink heeft dus lus *a* losgelaten en lus *b* hernomen. Tegelijkertijd heeft zijn duim eveneens zijn druk op het garen opgegeven, dat echter met het bovenste deel van de *spaan* en de duim in aanraking blijft (6). Nadat de *breinaald* door de maas is getrokken, wordt hij naar voren gebracht en het garen aangespannen (7). De middelvinger waarvan het uiteinde de wijsvinger en de *spaan* raakt, moet het vormen van de knoop op de *spaan* verzekeren; de visser trekt aan en de eerste *maas* is gelegd (8). Als de visser *over de pink breit*, zit hij nogal eens gemakkelijk *door de pinken*. Vooral *fijn* garen dat *getaand* is en daardoor niet zo soepel schuift, – getaand garen *strijkt* moeilijk bij het breien, – gaat door de pink heen, er ontstaan pijnlijke gleuven. Meestal heeft de visser daar geen last van, omdat hij eeltige harde handen heeft. Mocht dit toch het geval zijn, dan draagt hij rond de pink een *pinkleertje* om de vinger te beschermen. Met zo'n *pinkring* kan hij het garen zonder zijn huid te beschadigen *opvangen*, en beschikt hij niet over een *pinkleertje*, dan *breit* hij verder op de tweede vinger.

Drijfnetten, zegens en *zalmfuiken* worden *met de steek gebreid*. De visser legt dan platte knopen of schootsteken. Een *steek* is een vrij eenvoudige knoop die op de *breiplank* gelegd wordt, wanneer zulke grote *mazen gebreid* moeten worden bijv. *ladderings* van *drijfnetten*, dat de hand te klein is om *over de pink* te *breien*. Het *breien* van *ladderings* heeft in Woudrichem een aparte benaming nl. *aanpikken*. Het *achternet* van de *zegen breit* hij *in*, hij *meerdert* dan regelmatig en knoopt ook kleinere *mazen*.

Ook bij het *rechtvooruitbreien* maakt hij meestal geen gebruik van zijn pink maar *breit* hij *met de steek*. Als hij de naald niet door de *mazen* kan krijgen, legt hij maar één steek, hetgeen o.a. het geval is bij het maken van nauw want b.v. de *vleugels* van *fuiken*. Tegenover het *rechtvooruitbreien* staat het *rondbreien*. Bij het *rondbreien* van *aalfuiken* gebruikt de visser geen *leiddraad*, wel bij het vervaardigen van grote *fuiken*. De *leiddraad* is een losse draad die na elke *ronde* ingeknoopt wordt om zo het spiraalsgewijze verloop van de mazen te voorkomen. Het kunstig *breien* van een *fuik* vereist dat men „de vis erin breit".

Als de visser één keer rondgebreid heeft, is er één *ronde* af. I.p.v. de *rondes* telt men in Zwartsluis de *mazen* die op één lijn van de eerste *hoepel* tot het gesloten einde van de *fuik* liggen, bijvoorbeeld tussen de eerste *hoepel* en de tweede in zijn veertien *masken* (= rondes). Om een goed *verloop* te krijgen d.w.z. een geleidelijke versmalling van de *fuik* door vermindering van het aantal *mazen*, moet de visser *minderen*. Bij elke ronde *breit* hij één *maas* minder, brengt een *mindering* aan. Het einde van de *fuik* waar de vis uitgehaald wordt, *breit* hij meestal ruimer. Hij *meerdert* om de andere *ronde* met één steek of maas. Zowel bij het *meerderen* als het *minderen* blijft de grootte van de *maas* ongewijzigd. Wanneer de *mazen* geleidelijk aan kleiner moeten worden zoals dat voor de *ankerkuil* een vereiste is, *knijpt* de visser tijdens het *breien*. Hij moet dan telkens de

breiplank een knoop verkleinen, hij neemt dan een ander plankje, dat voor mazen bestemd is die bijv. de helft kleiner zijn dan de voorafgaande. Hij *verkleint* het plankje tot acht, de *breiplank* is dan vier cm breed.

Breit de visser een keer langs de *breiplank*, en legt hij een knoop, dan is het resultaat een *halve maas*, maar legt hij er twee, dan verkrijgt hij een *hele maas*. De *hoekmazen* van het net, de openingen van de *keel*, de plaatsen waar de *hoepels* in de *fuik* worden aangebracht hebben het meest te lijden, ze worden dan ook *dubbel gebreid*.

2.3. BOETEN

Regelmatig moet de visser zijn netten en *fuiken* controleren en repareren vooral als er veel *slijt* aan is. Het net kan in de war zitten, *het kinkt*, of een of meer *beentjes* raken in de knoop, dan *kinkt* de *maas*. Het eindje garen dat twee knopen verbindt, één zijde van de *maas* dus, wordt een *beentje* genoemd. Is er een *hoekmaas* gescheurd, dan is er een *driebeentje* kapot. Als de knoop het begeeft dan moet er een *driesprong* geboet worden. Een *bres* of *scheur* in het want eist veel meer *boetwerk*. In Ammerstol waren arbeiders, de z.g. *boeters*, die zich de hele dag uitsluitend bezig hielden met het repareren van de *zegens* die *veel bres gemaakt* hadden. Ook het onderhoud van de *ankerkuil* eist veel werk, vooral wanneer er al veel *boetsel* in zit, de *kuil scheurt* dan wel eens *af* en moet dan *gehecht* worden. *Hechten* is niet hetzelfde als *boeten*. Het is een scheur (niet alleen in de *kuil*, maar ook in staand want) repareren door een getaande draad door de nog hele *mazen* te rijgen, nadat de kapotte afgeknipt zijn. Bij *boeten* wordt er een nieuw stuk met meestal ongetaand garen ingebreid, bij *hechten* is er van breien geen sprake.

2.4. TANEN

„Wie niet goed taant, kan geen visser blijven", wordt de Gorinchemse jongens voorgehouden. *Tanen* is dan ook een telkens terugkerende werkzaamheid van de visser en een blijvende zorg.

2.4.1.

De oudste methode om *want* te verduurzamen, is het roken van netten en *fuiken* in een schoorsteen (Wilsum). Mogen wij in de woorden van profeet Habakuk: „Dan brengt hij offers aan zijn net, En brandt hij wierook voor zijn fuik,"[9] geen zinspeling op deze methode zien?

2.4.2.

Bij mensenheugenis *taant* men ook met *schors*, een methode die tijdens de eerste wereldoorlog, toen er bijna niet aan *cachou* te komen was, weer algemeen werd toegepast. In Nederland werd vooral *eikeschors* gebruikt, en ook *wilgebast*, een bijprodukt van de mandenvlechterijen. *Wilgebast* heeft in ons land echter nooit die algemene bekendheid genoten als de *eikeschors*.

Toen er nog schors gebruikt werd bij het *tanen*, was o.a. in Gorinchem de zaterdag de *taandag*. De *taanketel* stond op een *treeft* (een ring op drie poten) waarin de schors een week lang stond te trekken. Er werd ongeveer 30 kg schors in 200 liter water gedaan. De ketel moest aan de kook blijven en het waren meestal de jongens die ervoor moesten zorgen, dat het vuur

gelijkmatig brandde. Wanneer men niet over een al te grote *taanketel* beschikte werden de *zegens* en *drijfnetten* 's avonds in de *taankuip* gedaan en overgoten met kokende *taan* uit de *taanketel*. Ze werden enige malen *overgelaft* door het vocht af te tappen uit een aan de onderkant van de *kuip* aangebracht *propgat* of kraan. De visser ving de *taan* op in een emmer die hij in een uitgegraven en met cement afgestreken *gat* plaatste. De netten werden dan met uitgekookte schors zorgvuldig toegedekt en bleven in de *kuip* tot maandagmorgen. Ze waren dan behoorlijk getaand en konden er weer voor een maand tegen. *Fuiken* en staand want werden op een andere wijze behandeld. Ze werden in de *taanketel* gekookt en bleven dan soms drie à vier uur in de ketel broeien, ondergedekt met uitgekookte schors en bleken beter verduurzaamd, dan in de *kuip* getaand en slechts *overgelaft want*. Opdat het *want* niet op de bodem van de ketel aan zou branden, liet de visser een laag schors van ongeveer tien cm op de bodem liggen. De overige schors schepte hij met een schepnetje uit de ketel en gebruikte het om de *fuiken* af te dekken. Op de meeste plaatsen liet men de *hoepels* in de *fuiken* zitten, men *hoepelde* dus niet *uit*. Na de eerste *taning* hield de visser afgekookt *eikeschors* en oud *laf* over. Dit *laf* gebruikte hij een andere keer weer bij het bereiden van nieuwe *taan*. Hij maakte ongeveer 120 liter nieuwe en vulde die met 80 liter oude aan. Met schors kan men zeer mooi *bruin tanen*, maar dit voorrecht hebben alleen die vissers die over een koperen *taanketel* beschikken, in een ijzeren wordt het *want* vaalblauw van kleur. De netten blijven in alle gevallen *soepel*, tenzij men ze droog in de ketel of *kuip* laat staan, dan worden ze *hard*. Het eerste *kooksel taant* echter het best. *Eikeschors* als taanmiddel heeft het bezwaar dat het koken veel brandstof vereist. Hieraan werd in de eerste wereldoorlog tegemoetgekomen door extract uit *eikeschors* i.p.v. schors te gebruiken. Het trekken verviel bij het gebruik hiervan, zodat een belangrijke brandstofbesparing verkregen werd. Eén deel extract werd op tien tot vijftien delen water aan de kook gebracht; de *fuiken* werden in de ketel, de netten in de *kuip* gedeponeerd, waarna op dezelfde manier als bij schorstaning het *want* verduurzaamd werd.

2.4.3.

In 1858 werd voor het eerst *cachou* uit Engeland geïmporteerd.[10] Een bewerking met dit taanmiddel stelde alle voorheen gebruikte looimiddelen op het tweede plan. De primeur ervan in Europa komt aan de Engelse vissers toe. Door wie en in welke tijd dit prepareermiddel in Europa is ingevoerd, is mij geheel onbekend. In Indië kende men *cachou* reeds in de zestiende eeuw en gebruikte het voornamelijk als geneesmiddel. Later verfde men er doeken mee en nog later gebruikten de Indiërs het voor het prepareren van hun netten. Tot de negentiende eeuw toe bleef hij in Europa onbekend. *Cachou* is een extract uit het kernhout of de bast van verschillende oosterse bomen o.a. de acacia catechu uit Achter-Indië, Borneo enz. en wordt als zwart-bruine of rood-bruine *koeken* in de handel gebracht. De *riviervissers* kennen verschillende merken bij naam, zonder te kunnen zeggen waarin de verschillen bestaan bijv. *Bengaal-*, *Bombay-* *Borneo-* of *B. S. L. cachou*, *Sarawak* en *Manillacachou*. Al deze soorten moeten in een *netje* of *mand* in de ketel gehangen worden anders ontstaan er op de bodem

klonters. Dat gebeurt niet wanneer men *drijfcachou* gebruikt. De visser gebruikt ongeveer veertig tot zeventig gram *cachou* op één liter water. Hij laat de *cachou* in een net of mand in de ketel zakken zodat hij kan oplossen. Is de oplossing tot stand gekomen, dan brengt hij de *taan* aan de kook en giet ze over de netten en *fuiken* die hij in de *kuip* heeft opgestapeld. Hij laat het *want* net zo lang in de *taan* zitten totdat ze voldoende in de katoen is getrokken; vooral de knopen moeten goed *doorgetaand* zijn. Of het *want* nu met *eikeschors* of met *cachou getaand* is, drogen moet het altijd. Soms blijkt dan dat de *taan* niet goed in het garen getrokken is, maar er slechts tegenaan gedroogd zit, zodat de schilfers looistof eraf *stuiven* en de visser zijn *stuivende netten* nog eens kan prepareren. Bij het drogen vooral met *cachou* krijgt het net die bruine tint, een gevolg van de oxydatie der looistoffen.

2.5. CARBOLEÜMEN

In het begin van deze eeuw vond het carbolineum als nieuw middel voor het verduurzamen vooral van *fuiken* bij de *riviervissers* ingang. Niet elke soort *carboleum* is daarvoor geschikt. De *taancarboleum* kent de visser aan de olieachtige reuk, aan het zacht sissend geluid bij het overgieten, aan de blauwachtige tint en aan het achterblijven van slechts zeer weinig vuil, wanneer hij een enkele druppel op een schoon geschaafd plankje heeft laten vallen. De *fuikenvisser* wil zijn *want* beschermen tegen de zo gevreesde *rietworm*. Hij drenkt het nieuwe *want* eerst een keer in de *cachou*, laat het daarin twee dagen weken, *taant* het opnieuw en droogt het. Dan legt hij het in de *kuip* en begiet het met *carboleum*. Voor de besproeiing van vijf kg katoen is tien kg *carboleum* nodig. De droge plekjes zuigen vanzelf het vocht op. Een paar dagen later keert hij de *fuiken* om, zodat het natte gedeelte boven, het droge onder in de *kuip* komt te liggen. De aldus behandelde *fuiken* kunnen zonder bezwaar drie weken *vissen*, zonder te drogen zelfs. Elke visser weet dat nieuwe ingeboete gedeelten veel spoediger verrotten dan het oude *want*. Het gevolg daarvan is dat veel *fuiken*, het vorige jaar keurig hersteld, weer gebrekkig worden. Dit gevaar is met *carboleum* geheel te overwinnen door met een kwast een kleine hoeveelheid van deze vloeistof op het *boetsel* te smeren.

Bezwaren tegen het gebruik van *carboleum* zijn, dat handen en kleding zeer vuil worden; bovendien hebben veel vissers de gewoonte om het *kruiktouwtje* in de mond te nemen bij het *zetten* van *fuiken*, wanneer de *fuiken gecarboleumd* zijn, is het gevolg een paar verbrande lippen die zonder hulp van een arts niet te genezen zijn. Als bezwaar werd ook gezien dat *carboleum* niet in water oplost. In 1923 kwam er aan dit bezwaar een einde door de uitvinding van een emulgeerbare soort *taancarboleum*, *Tanol* genaamd.

2.6. CHROMEREN

Als de visser gaat *chromeren*, verwijdert hij eerst alle taanresten uit de ketel. Op 100 liter water heeft hij één kg bichromaat nodig. Hij lost dit chroomzout in een emmer vol heet water op, terwijl hij flink roert, en giet de oplossing in de met heet water gevulde ketel. Op iedere tien kg *want*

heeft hij zestig tot honderd liter van de 1%-bichromaatoplossing nodig. *Fuiken* die met *carboleum* in aanraking zijn geweest, kunnen niet meer *gechromeerd* worden. Alvorens hij een nieuwe *kuil chromeert, taant* en droogt hij hem zorgvuldig. Vervolgens dompelt hij hem in zijn geheel in de hete chroomoplossing en laat hem daar ongeveer een uur in zitten. Na de chroombehandeling wast hij de *kuil* uit door hem enige tijd in stromend water uit te zetten of in een *kuip* uit te spoelen, telkens het water verversend, totdat geen spoor van de gele kleur der chroomoplossing meer zichtbaar is.

NOTEN HOOFDSTUK 2

[1] Uit Hell Wou. Heer Aff. It West. Wi
[2] Geinterviewde korvenvlechter is afkomstig uit Hoenkoop
[3] Cf VAN BAKEL blz. 66 en 134 schrappaardje.
[4] VON BRANDT blz. 91.
[5] „Fruher strickte jeder Fischer alle seine Netze selbst und noch heute versteht jeder Fischer das Netze stricken", KRAUSE blz 248
[6] *Cf. Krause* blz. 249, *Von Brandt* blz 91 en fig. 96
[7] Selawigrumt aan Kotzebalsund
[8] *De Visserijwet* blz 168.
[9] „Von andern Mitteln, die man anwendet, um das Netzgarn gegen das Verrotten namentlich im warmen Somerwasser zu schutzen, ist wohl das Rauchern das Älteste", De Moll, Maier blz 78
[10] YPMA blz 90.

3.1. STEUR EN STEURVISSERIJ

De *steurvisserij* werd sinds 1900 op de Nederlandse rivieren niet als een afzonderlijke visserij uitgeoefend. Het kwam echter wel voor, dat men tijdens de *zalmvisserij* een *steur* ving.

Meestal werd deze trekvis, nadat hij o.a. gevangen was in een *steurnet* (een *drijfnet* zonder *ladderings*, maar met *hangers*) naar de wal getrokken en daar aan een touw door de kieuwen vastgelegd. Nimmer mocht hij direct worden gedood, want bij de *kuiters* zou dan de kaviaar bederven. De visser wachtte dan tot er een vishandelaar kwam om hem te kopen.

De *steuren* werden ook vaak door de visser aangewend om te *smeren*, een probaat middel om van invloedrijke personen wat gedaan te krijgen!

3.2. OVERIGE TREKVIS

3.2.1. *Zalm*

De *zalm* is een anadrome *trekvis*, die een deel van zijn leven in het zoetwater van de bovenstroomloop, een ander deel in zee doorbrengt.[1] Het merendeel der jonge *zalmen* verblijft na de geboorte als zesweeks zogenaamd dooierbroed, gedurende ongeveer een jaar op of in de nabijheid van de plaatsen waar ze geboren zijn; een klein deel, meestal mannelijke exemplaren, de *overblijvers*, blijven twee jaar, soms nog langer op die plaatsen. De zalmpjes hebben dan nog het *forellenkleed* aan, d.w.z. dat ze in kleur en tekening het voorkomen hebben van jonge forellen. Tijdens of na het *aftrekken* verkrijgen ze het *zalmkleed*, de kleur van de volwassen zalm met de zwarte vlekken. Als regel kan worden aangenomen, dat de zalmen slechts eenmaal aan de voortplanting deelnemen en dus slechts eenmaal de rivieren opzwemmen. Alle *opzwemmende zalmen* zijn bestemd om deel te nemen aan de voortplanting in het volgende voorjaar. Alleen in de herfst komen zowel nakomers van de oude als voorlopers van de nieuwe teelt onder de optrekkende zalmen voor (*oude* en *nieuwe zalmen*). De bovenbedoelde nakomers van de oude teelt die zich in uiterlijk: rode of grauwe kleur, vermagerd lichaam, haak aan de onderkaak bij de hommers (*hakerts*), sterk onderscheiden van de nieuwe zalmen van de volgende teelt, en die door sommige vissers worden aangezien voor speciale *paaizalmen*, zijn niets anders dan in vergevorderde staat van rijpheid verkerende zalmen. De visser onderscheidt nog *winterzalmen*, *zomerzalmen*, *jacobszalmen*. Deze

zalmen vormen geen onderscheiden rassen of soorten van zalm, zoals door de meeste vissers nog wordt aangenomen, ze zijn alle van dezelfde soort die alleen verschillen wat betreft het gewicht, de tijd van opzwemmen, de toestand waarin ze verkeren met betrekking tot de ontwikkeling der geslachtsklieren en de daarmee samenhangende toestand van het lichaam. Een aftrekkende uitgepaaide zalm noemt de visser een *hengst*.[2]

„In den Niederlanden ist der Lachsfang im Rheine weitaus am ergiebigsten von allen Teilen des Stromes, besonders in den stromreichsten Mündungsarmen."[3]

3.2.2. *Schotje*

Het *schotje* is een kruisingsprodukt van *zalm* en *beekforel*. Het lijkt zeer veel op de *jacobszalm*. In Kerkdriel zijn de termen *jacobszalm* en *schotje* dan ook synoniemen. Een *riviervisser* weet in het donker wel een *zalm* van een *schotje* te onderscheiden. Hij neemt de vis vlak voor de staart; bij de *zalm* heeft hij greep, bij het *schotje* niet, althans veel minder. De zeeforellenstaart is rechtaf, de staart van de *zalm* is niet zo recht geknipt, maar enigszins gebogen, zonder dat nog van een gevorkte staart zoals die van de *brasem* kan worden gesproken. Het *schotje* is niet zo kieskeurig als de *zalm* wat de keuze van rivier betreft: hij stoort zich niet zo aan het verontreinigd water, en *trekt* ook niet zo ver de rivier *op*. In Erlecom[4] ving men er de laatste tien jaren slechts 2 à 3 per jaar, terwijl hij in Lith nog veelvuldig gevangen wordt.

3.2.3. *Houting*

De spitse snuit, die boven de onderkaak uitsteekt – „die hebben een punt aan hun kop vandaar de naam *„tŭŭte"*[5] – en de donkerblauwe kleur ervan is het kenmerk voor de visser om *houting* van o.a. *zalm* te onderscheiden. In de *paaitijd* komen bij de hommers, een enkele maal ook bij de kuiters, op enige rijen schubben aan weerszijden van de zijstreep kleine witte knobbeltjes voor, zodat de vissen bij het aanpakken vrij ruw aanvoelen. Het is een echte *trekvis*, tegen de tijd van het kuitschieten, eind oktober, november en december, komt hij de rivieren op. De overige tijd brengt hij in het zoute water door, hoofdzakelijk in de Noordzee. Alleen aan de monden van de IJssel en het Zwarte Water en ook op de Zuidhollandse benedenrivieren werd hij het gehele jaar door aangetroffen en ook gevangen, zij het dan ook in aanzienlijk kleiner aantal.

3.2.4. *Elft*

De *elftstand* is op de Nederlandse rivieren vanaf ± 1890 in nog sterker mate achteruitgegaan dan die van de *zalm*. Van een opzettelijke *elftvisserij* is geen sprake meer sinds 1922. De *elften* die hier te lande nadien nog werden gevangen, werden toevallig verschalkt wanneer op andere vissoorten in hoofdzaak *zalm* en *fint* werd gevist. De geregelde afname van het aantal *elften* dat onze rivieren opzwemt en het daarmee samenhangende verdwijnen van de *elftvisserij* is uit een economisch oogpunt van grote betekenis,

omdat niet alleen voor de vissers op de grote zalmbedrijven, maar vooral voor die in het kleinbedrijf de *elftvisserij* een voorname bron van inkomsten vormde; het merendeel der *riviervissers* vond in het voorjaar (april tot en met mei) in deze visserij zelfs zijn hoofdbestaan; een goede elftvangst kon een slechte winter doen vergeten.

De *elft*, Clupea alosa L., is een *trekvis* met groene rug en zilveren buik. Hij is meestal niet groter dan een halve meter. *Riviervissers* menen dat *plassen* een afzonderlijke vissoort zijn; het zijn echter *elften* of *finten* die nog niet geslachtsrijp zijn.

3.2.5. *Fint*

Fint, Clupea finta Cuv., *trekt* vooral in april, mei de rivier *op*. Nu is hij evenals de *zalm* en de *elft* op onze rivieren zo goed als uitgestorven. De visser onderscheidt *zegenfint* en *drijffint* naar gelang de vis met de *zegen* of het *drijfnet* is gevangen. Met de *steek* op *fint* vissen haalde niets uit. Als de vis het *want* maar raakt, is hij dood en *finten* die in *zalmsteken* gevangen werden, vormden op deze regel geen uitzondering. De visser haalde ze heel of half verrot uit de *fuiken*, als hij zijn *steken* onderzocht op *zalm*. *Fint* te Lith bij de stuw gevangen, werd in de jaren voor de tweede wereldoorlog door vissers die meenden dat de grote vangsten te Lith de markt drukten, spottend *stuwfinten* genoemd. „Aan kuilvisserij werd voor de tweede wereldoorlog in Lith niet veel meer gedaan, omdat de vissers volop werk hadden met finten. Ze lagen bij ons voor het opscheppen. Daar hebben we er wel eens trekken bij gehad van 2000 in ene trek, verkocht voor *f* 25 de 3000, in '38 en '39 en door de grote hoop bracht dat nog goed op."[6]

3.3. VISSERIJ OP TREKVIS

De vistuigen waarmee op de Nederlandse rivieren op *zalm*, *houting*, *elft* en *fint* werd gevist zijn:
1. de *zegen*;
2. het *drijfnet*;
3. de *steek*;
4. het *zalmkruisnet*.

Het *zalmkruisnet* is een verdere ontwikkeling van het gewone *kruisnet*[7] evenals de *steek* van het oorspronkelijke *koppelfuiken*.[8] Van de Romeinen leerden de Germaanse vissers het gebruik van de Sagena.[9] Zegenvissers weten maar al te goed dat de vissen onder, over of langs de *zegen* proberen het net te „ontzwemmen". Ze ontdekten, dat dit onmogelijk was voor vis die in het net verward zat, met zijn kieuwen achter de *mazen*, de kop erdoor.[10] Wanneer de vis dus in het net verward raakte, was ontsnapping uitgesloten. Zij spanden daarom vertikaal achter het net draden van *boven-* naar *onderreep*, waardoor tijdens het vissen het toch al ruim gebreide net tussen de draden zakken vormde, waaruit ontsnappen voor de vis heel wat moeilijker werd. De aldus gebruikte *zegen* is identiek aan een *drijfnet* met *hangers*, zoals het *steurnet*, en dat door *schakelvissers* nu nog gebruikt wordt. Horizontale verbindingen tussen de *hangers* met garen, waardoor het verwarren nog bevorderd werd, leverden de *ladderings* op, een net met

grote ruitvormige *mazen*, dat later apart *gebreid* werd, soms met één diagonaal ervan evenwijdig aan de *repen*. De betekenisontwikkeling van *ladderings* met zijn heteroniemen uit ladder[11] bevestigt m.i. de juistheid van de geschetste evolutie van *hangers* tot *ladderings*.

Methodisch en terminologisch onderscheidt zich de visserij op de verschillende soorten trekvis nauwelijks. De vistuigen waarmee op houting, elft, fint werd gevist, verschillen alleen in *maaswijdte* en soms in de manier van *instaaien*[12] van die waarmee op zalm werd gevist. Ik volsta dus met een beschrijving van de zalmvisserij.

3.3.1. *De zegenvisserij*

3.3.1.1. De zegen

Het voornaamste vistuig op *zalm* is ongetwijfeld de *zalmzegen*.

Aan de *zegen* onderscheidt de visser de volgende delen: *streek*, *voorzegen*, *achterzegen*, *boven-* en *onderreep*. De *zalmzegen* is niet van een *zak* voorzien maar heeft een *streek* die zich ongeveer in het midden van de *zegen* bevindt en meer *mazen* telt dan de *voor-* en *achterzegen*. De *voor-* en *achterzegen* zijn de netten die vóór- en achter de *streek* zijn aangebracht. De *voorzegen* is tijdens het vissen het verst van de wal verwijderd; in de regel is ze één *net* korter dan de *achterzegen*, met name op de *vlotvisserijen*. Bij het *bijzwenken* van de *zegen* aan het *vlot* komt de *streek* er dan midden voor. Een *zegen* bestaat uit talrijke aan elkaar gehechte *netten* (of *stellen*). Op de *benedenrivieren* zijn de *netten* 150 *mazen* lang, op de *bovenrivieren* 300, terwijl de *diepte* (de breedte) 70 *mazen* bedraagt. De *streek* is 105 *mazen diep*. De grootte van de gehele *maas* is 13 cm, behalve in het streekgedeelte waar de *mazen* een afmeting hebben van 9 tot 10 cm. Op de *benedenrivieren* worden in de *streek* wel eens *kuikennetten* geplaatst, het zijn nauwmaziger netten die dienen om beter de *jacobszalm* (de *kuikjes*) te kunnen vangen.

De *zegen* heeft *kurken*(*vloten*) aan de *bovenreep* – een lijn aan de bovenkant van de *zegen* – en *stenen* aan de *onderreep*. De *kurk* is vierkant en heeft een gat in het midden. De *kurken* en ook de *stenen* worden voordat het net wordt *ingestaaid* aan de *reep* geregen. Gaat er tijdens het vissen een *kurk* kapot, dan neemt de visser een nieuwe, snijdt hem tot het gat door, duwt hem op de *reep* en draait er een touwtje omheen, zodat hij er niet af kan schieten.

De *zegensteen* heeft een driehoekige vorm met afgeronde hoeken. In een van de hoeken zit een gat, waardoor de *onderreep* gehaald wordt. Op de *bovenrivieren* gebruikte men *zegens* waarvan de *reep* uit één stuk bestond, terwijl de *benedenvisser* de netten zowel aan de *boven-* als aan de *onderreep* aan elkaar verbond. Dit laatste heeft het voordeel dat de visser een *net* dat zwaar beschadigd werd, gemakkelijk door een ander kon vervangen. Op de *bovenrivieren* kwamen zware beschadigingen minder dikwijls voor.

De grotere ruimte in de *streek* wordt niet alleen bereikt door het *want* daar *dieper* te *breien*, maar ook door de *staaien* iets kleiner te nemen. Een *staai* is de afstand van drie *mazen* aan de *reep* of de lengte van anderhalve gestrekte *maas*. Een *zegen* die op deze wijze is *ingestaaid*, noemt de visser *halfwant*. In snelle stroom neemt men de *staaien* iets kleiner dan anderhalve *maas*, in zwakke stroom daarentegen iets groter.

Wat de plaatsing van de *kurken* betreft, aan de *benedenrivieren* bevinden zich tussen twee *kurken* twee *staaien*, boven drie. Het aantal *stenen* komt aan de *benedenrivieren* overeen met de hoeveelheid *kurken*. Op de *vlotvisserijen* is dit aantal afhankelijk van de stroomsterkte. Hier moet met de *stenen* de stand van de *zegen* gedurende het afdrijven worden geregeld. Nemen we aan, dat de *zegen* uit twaalf *netten* bestaat, dan worden deze met aantallen *stenen* verzwaard, die, te beginnen met de *achterzegen*, in de volgende verhouding tot elkaar staan:

5 : 4 : 3 : 3 : 3 : / 4 : 4 : 4 : / 4 : 4 : 5 : 6
achterzegen *streek* *voorzegen*

Voor de twee eerste *netten* zijn deze getellen ook wel eens 4 en 3; dit hangt af van de stroomsnelheid. Hoe sneller de stroom, hoe meer *stenen*. Het was verboden volgens het Binnenvisscherijreglement te vissen met een *zalmzegen* waarvan de *maaswijdte* kleiner is dan 65 mm (*streep*).

3.3.1.2. Visserij met de zegen

Ten einde te voorkomen dat nagenoeg alle *zalmen* in onze rivieren werden opgevangen, dus om onze oostelijke buren in de gelegenheid te stellen een gedeelte van de uit zee opzwemmende zalmen te bemachtigen en een gedeelte ervan aan de voortplanting te laten deelnemen, was in ons land de zalmzegenvisserij tijdelijk gesloten en wel elke week van zaterdagavond 6 uur tot zondagavond 6 uur en gedurende het tijdvak van 16 augustus tot en met 15 oktober. Vervolgens bestonden er nog enkele bepalingen over de wijze van vissen. Zo mochten op een *zegenvisserij* met *spil* en één of meer vaste ophaalplaatsen niet meer dan twee netten tegelijk vissende in het water zijn. Een *zegen* die met *voor-* en *achterzegen* (ook wel te zamen de *vleugels* genoemd) aan dezelfde oever toegehaald wordt, werd niet als vissende beschouwd. Verder was het verboden op de Rijn, zijn vertakkingen en uitmondingen de rivier over meer dan de helft van haar breedte, gemeten bij gewoon laag water in de kortste rechte lijn van oever tot oever, te bezetten met een *zalm-* of *elftsteek* of met andere schuttingen van rijshout, of met staand want.

De wijze waarop de visser de *zegen* gebruikte, was zeer verschillend en hing af van de plaats waar gevist werd. Tengevolge van de normalisering van de rivieren zijn de oevers op vele plaatsen met bazalt belegd. Talrijke *kribben* lopen van de oevers af de rivier in en van lieverlede zijn aan de *bovenrivieren* vele ophaalplaatsen aan de vaste wal verdwenen. Sommige vissers bedienden zich dan ook bij het binnenhalen van de *zegens* van een *vlot*, dat op het einde van een *zandplaat* was gelegen. Zo viste men bijv. in Brakel, Gorinchem en Herwijnen. Als er zelfs geen kleine *zandplaat* meer aanwezig was, dan haalde men de zegen binnen midden op de rivier op een soort drijvend vlot, *galg* genaamd. De *galgvisserij* werd o.a. uitgeoefend bij Gorinchem en door de Woudrichemse vissers. Aan de *benedenrivieren* en ook wel op de *bovenrivieren* waren hier en daar de ophaalplaatsen op de vaste wal nog behouden gebleven en werd de *zegen* tegen de vaste wal ingehaald.

De zalmzegenvisserij, kortweg de *zalmvisserij*, kan men als volgt indelen:
A. Staatsvisserij.
B. Handzegenvisserij:
1. klep-vlotvisserij;
2. galgvisserij;
3. kantvisserij.

3.3.1.2.1. Staatsvisserij

Om op de Lek bij Ammerstol[13] te kunnen vissen op *zalm*, moet de *zegen* een lengte hebben van 365 m, bij een diepte van $10\frac{1}{2}$ m. De rivier is echter geen 365 m breed en $10\frac{1}{2}$ m diep, maar het net moet in een boog liggen en over de bodem slepen. Uitgeworpen moet het een loodrechte stand

aannemen. Hiervoor zorgen de *steen-* en *houtreep*. Aan de *steenreep* zijn niet alleen stukken steen maar ook stukken ijzer bevestigd. Het gehele net wordt op een lage, brede schuit geladen, het *zegenschip*. Dit *zegenschip* wordt door het raderbootje „De Snackert" op sleeptouw genomen en zo snel mogelijk wordt de *zegen geschoten* d.w.z. overboord geworpen. De *zegen* ligt dan vanaf A tot ongeveer aan de linkeroever B. Langzaam drijft nu het net stroomafwaarts.

Voor de scheepvaart is de *zegen* een lelijke hinderpaal. Maar de *zinkers* zijn op hun post. Een paar *zinkboten* ieder met twee vissers bemand, volgen het afdrijvende net. Meestal hebben ze hun boten aan de *houtreep* vastgelegd. Moet nu boot of schip passeren, dan laten ze uit de boten, die enige

Punter uit Wilsum
Duidelijk zijn de puntige voor- en achtersteven te zien.

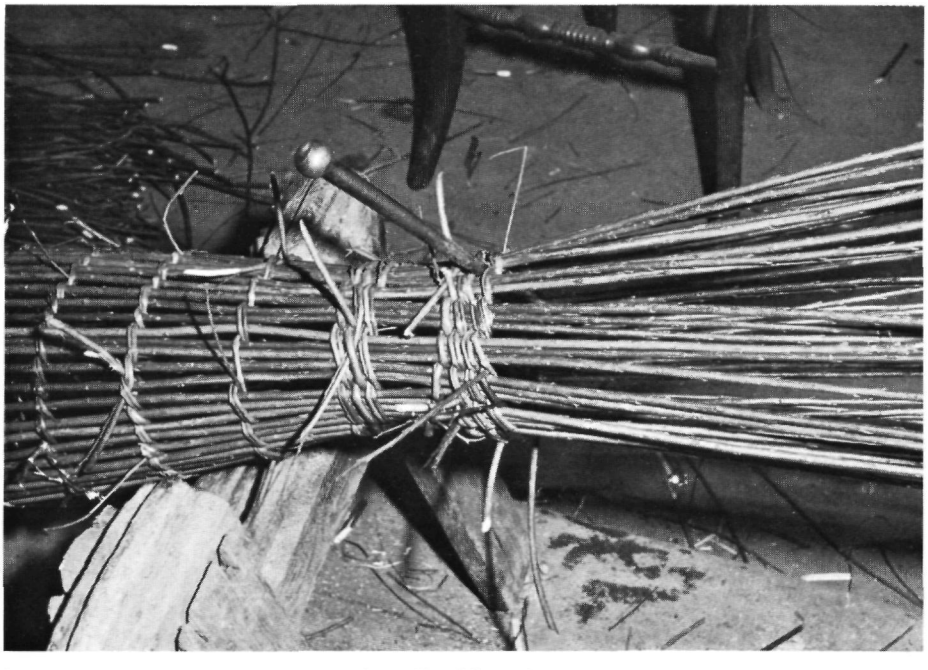

De werkplaats van de Korvenmaker. *Bankje, priem, korf.*
Foto: Rijksmuseum voor Volkskunde Arnhem.

Taanketel

Foto: Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij Arnhem.

Spil

Foto: Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij Arnhem.

Klep-vlotvisserij

Foto: Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij Arnhem.

Galgvisserij

Foto: Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij Arnhem.

Kantvisserij te Heerewaarden.
De vissers *halen* de *zegen binnen.*

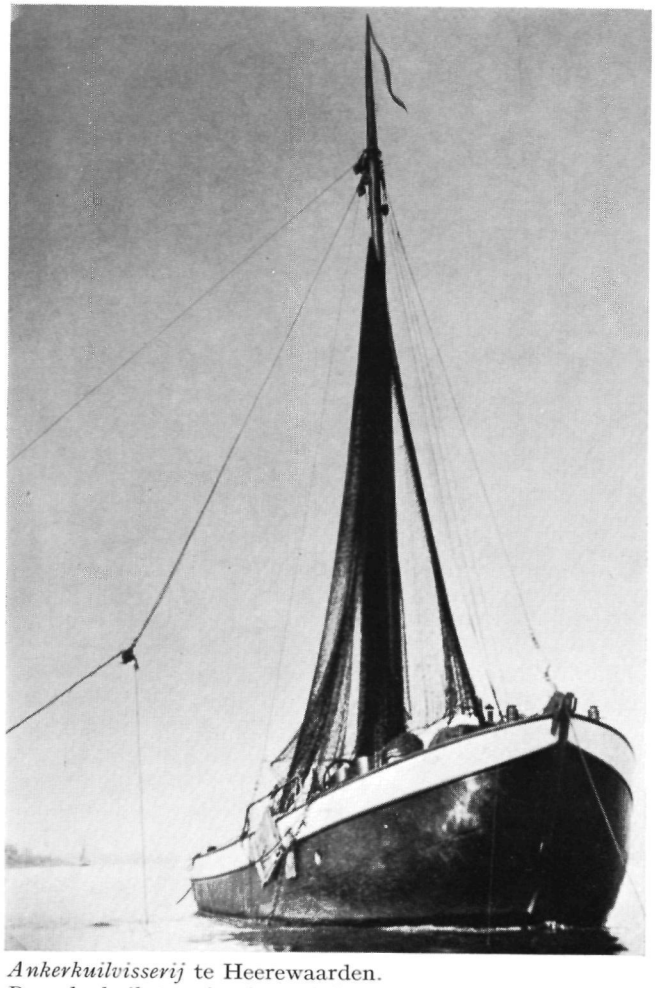

Ankerkuilvisserij te Heerewaarden.
De ankerkuil staat in visstand. In het midden langs het boord hangt de *bungelplank.*

meters van elkaar liggen, een zwaar stuk gietijzer met haak op de *houtreep* neer, de *zinksteen*, terwijl ze het touw, waaraan de *zinksteen* bevestigd is, vieren. Zo brengt men het net tijdelijk tot *zinken*, geeft men de vaartuigen gelegenheid tot passeren en aan de *zalm*, die door het net gekeerd wordt, een kans om over de *houtreep* heen te glippen en zijn weg stroomopwaarts te vervolgen. De *zinkboot* is altijd wit geverfd, zodat hij goed opvalt. Heeft een schipper echter nog geen erg in het net dan blazen de *zinkers* luid op een *misthoorn* om aan te geven, dat hij koers moet zetten naar de *zinkboot* om zodoende langs de *zinkboot* varend de *zegen* te passeren. Ondanks deze

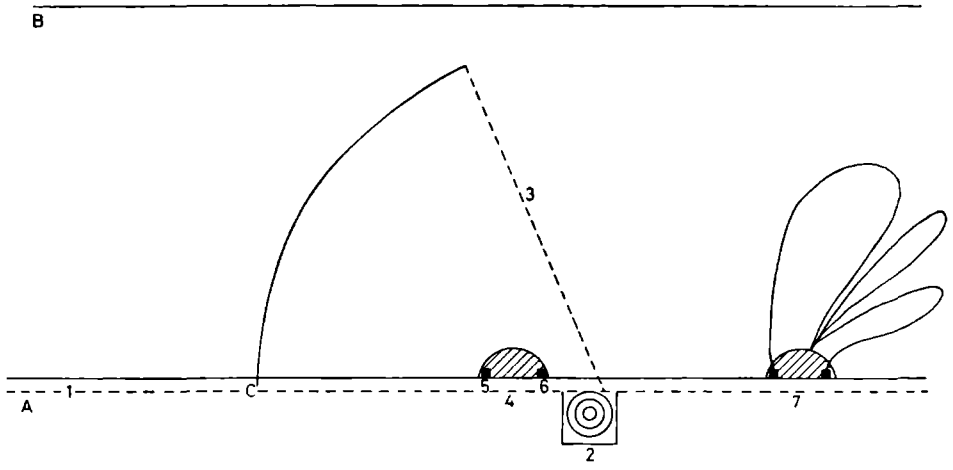

voorzorgsmaatregelen raakt het net, vooral bij onstuimig weer, weleens in schroef of roer verward of *loopt* een schip in het net *vast*. Dan wordt er soms veel *bres* gemaakt.

Terwijl *zegenschip* en *zegen* aan de overzijde van de rivier aan het vissersbootje „De Snackert" bevestigd blijven, wordt de lijn aan het andere einde met een *spil ingepalmd* en daarna het net met een *blok* aan een rail bevestigd. Deze rail, *leier*(1) genaamd, loopt over de gehele lengte van de visserijkade. Een paar mannen dragen zorg, dat het *blok*, een schijf met stang, niet van de *leier* loopt. Dit toezicht is opgedragen aan de *kalopers* of *endmannen*. Elke visser weet welke werkzaamheden hij te verrichten heeft. Daar heb je de *boeters*, die de zegen repareren, *tanen* enz., de *herders* op het grote spil, de *steenbazen*. Zo'n manusje van alles die dan dit, straks weer wat anders moet verrichten is de *slampamper*. Gewoonlijk gebruikt men voor *kalopers* vissers die hun beste dagen achter de rug hebben. Het werk eist weinig inspanning. Alleen wanneer het net aan de rechteroever sneller drijft dan de vorderingen van „De Snackert" aan de overzijde, moeten zij het tegenhouden. Dan slaan ze het touw een slag om hun middel, laten het lichaam achteroverhellen en de voeten schrap zettend, trachten zij de snelheid te verminderen. Zo komt men ter hoogte van de *stoomspil*.(2) Een *spil* is een grote ijzeren windas bestaande uit een vertikale as, de *koning*, waarrond drie grote hoepels, de *toeren*, gemonteerd zijn. De *toer* is enigszins uitgediept. Bovenaan bevinden zich kleine uitstekende balkjes, die

ervoor zorgen, dat de lijnen er niet aflopen. Hij rust op metalen balken die even zo vele stralen vormen van de hoepel. De bovenste, kleinste *toer* van de *spil* heeft een middellijn van ± 6 m, de middelste ± 12 m en de onderste ± 18 m. Bovenop de *koning* is vaak een versiering aangebracht, een soort kroon, of zoals in Heerewaarden twee bootjes onder een kapje. Door middel van beugels zijn de *armen* in de as bevestigd.

„De Snackert" geeft een paar stoten op de stoomfluit en komt met het *zegenschip* overzetten. Het uiteinde van het net wordt echter niet meegebracht. Aan de *achterzegen* is de *paardelijn*(3) vastgemaakt en deze wordt door de bemanning van het *zegenschip* aan wal gegooid. Het naar de rechteroever overhalen van het ene uiteinde van de *zegen* is het werk van de *grote spil*(2). Men gaat de *zegen aanrijden*. De *paardelijn* wordt aan de *spil* bevestigd, het tweetal paarden die aan de *armen* van de *spil* zijn vastgetuigd en over het *spilpad* lopen, wordt aangezet en het zware werk begint, dat zwaarder wordt naarmate het net dichterbij komt. Op de andere staatsvisserijen werd de grote spil of *stoomspil* door middel van een stoommachine rondgedraaid, in Ammerstol gebruikte men nog steeds paarden, ook al noemde men de grote spil ook *stoomspil*. De *paardelijn* staat gespannen, de *herders* moedigen de paarden aan met zweep en uitroep. Even gaat het in draf, om straks weer moeizaam voort te stappen. Het uiteinde van de *zegen* is *aangereden*, de *achterzegen* komt binnen.

Keren we nu naar het net terug, dat in een wijde boog voor de visserijkade ligt. Terwijl men het *bij* laat *zwenken*, (de zegen keert in een grote cirkel uit de stroom naar de wal en komt daardoor in *stil water* te liggen) en *afdrijven* naar de *haal*(4), worden de uiteinden van de *zegen* wat bij elkaar gebracht. De *voorzegen* is bevestigd aan de *staſpaal*(5) en de *achterzegen* aan de

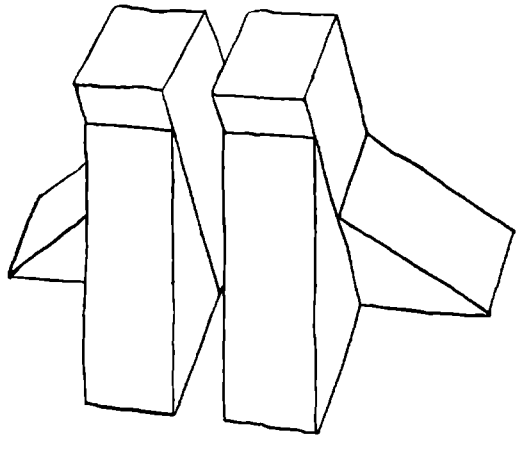

achterpaal(6). Nog gaat men er niet toe over het net *op* te *halen*. Het ligt nog te ver de rivier in, te veel onder invloed van de stroom, waardoor het *ophalen* te veel van de krachten van de vissers zou vergen. Met een roeiboot worden een paar *lijnen*, waaraan een haak, uitgebracht, de haken om de *houtreep* geslagen en met een paar *spillen* het net dichter onder de wal getrokken, in ieder geval uit de stroom. Intussen nadert het *zegenschip* dicht onder de wal de *eerste haal*(4), terwijl de bemanning de *voorzegen* aan boord haalt. Zijn ze bij de *tweede haal*(7) waar straks de rest

van de *zegen* opgehaald zal worden, dan brengt men ook de *achterzegen* hierheen. De afgesloten *streek* wordt door een ander paard een paar honderd meter stroomafwaarts getrokken naar de *tweede haal.*

De *lijntjeshouwer* heeft intussen met forse zwaai zijn haken *weggeslingerd*, daarna de lijnen *ingepalmd* en daardoor de *zegen in* een viertal *bochten verdeeld*: de *omkorting* en de *kuil*. De plaats waar het net verder *opgehaald* zal worden, moet daarvoor bijzonder geschikt zijn. Zacht glooiend loopt hier de visserijkade naar het water af, zelfs nog enige meters onder water door. Het is de *haal*, waar de *haalbaas* vooral toezicht op de werkzaamheden uitoefent. De helling is met stro bevlochten om alle oneffenheden te weren.

Enige vissers staan met grote *lieslaarzen* in het water, andere blijven op de *haal* en het *ophalen* van het net kan beginnen. Meter voor meter halen ze het net aan twee kanten in een gelijk tempo in, terwijl ze het telkens even op een neer schudden om de gevangen vis naar het achterste gedeelte van het net te brengen.

Gewoonlijk wordt in de *omkorting* niet veel gevangen; de meeste vis houdt zich in de *kuil* op. Telkens wanneer het laatste deel van een *bocht* wordt opgehaald, staat een visser klaar met het grote *laafnet*, een schepnet, om de gevangen vis naar de *beun* te brengen. „D'r loopt er een" is meestal de uitroep, waarmee de aanwezigheid van *zalm* wordt gesignaleerd. De *zalm* is onrustig en loopt in snelle vaart van het ene einde van de *kuil* naar het andere. Maar daar wordt het *laafnet* over zijn kop geslagen; nog geeft de *zalm* het niet op, maar slaat en kromt zich met kracht, zodat de drager van het *laafnet* waggelend naar de *beun* strompelt. De tekening[7] stelt de visserij voor op het ogenblik dat de eerste *zegen* die reeds in bochten is verdeeld, wordt binnengehaald en de tweede met de *stoomspil* naar de oever wordt getrokken. Een derde zegen wordt naar boven gesleept om weer *uitgezet* te worden. De volgende morgen vindt de *zalm* de dood door een welgemikte knuppelslag op de kop. De *zalmmanden* worden gevuld, in de roeiboot geladen en men zet koers naar de markt om de *zalm* te verkopen.

Er wordt op een grote *zegenvisserij* vanaf zondags 18 uur tot zaterdags 18 uur continu gevist. De vissers zijn verdeeld in *dag-* en *nachtploegen*. De aflossing van die ploegen gebeurt op een vaste plaats. Wanneer de vissers dagdienst hebben, brengen hun kinderen hun een pannetje warm eten dat in een doek gewikkeld is. „Eten wegbringen" wordt dat in Ammerstol genoemd.

3.3.1.2.2. (Klep-) vlotvisserij

Rond 1916 werd in Brakel, Gorinchem en Herwijnen de *klepvlotvisserij* nog uitgeoefend, waarin ook Woudrichemse en Dreumelse vissers werkzaam waren. Het *vlot* ligt op een *zandplaat* in de rivier. De *zalm* zwemt door de geul tussen *plaat* en *oever*(J) en daarin wordt dan ook gevist. Op het *vlot* bevinden zich twee grote en twee kleine *spillen*, een *paardespil* en een *handspil*. De eerste wordt door paarden, de laatste door vissers in beweging gebracht. Op $\pm$ 300 m stroomopwaarts van het *vlot* is een *ton* (a) bevestigd aan een *anker* aangebracht. Wordt nu een *zegen* te water gelaten, dan vaart één man met een boot naar het vat en bevestigt hieraan een lijn die op het *vlot* met de grote *spil* (C) verbonden is. Intussen is een andere boot,

bemand met zes koppen, naar het *vlot* gevaren, meevoerend de ongeveer 300 m lange *zalmzegen*.

Op het ogenblik dat een paard de *spil* (C) in beweging brengt, wordt de *zegen* aan de *lijn*, die intussen van het vat losgemaakt is, bevestigd en daarna door twee man uitgeworpen waarvan een de boot in zodanige richting stuurt, dat de *zegen* de stand AB verkrijgt. Vooral het sturen van de boot is van grote invloed op de *vangst*. Het *inzetten* of *inroeien* van de

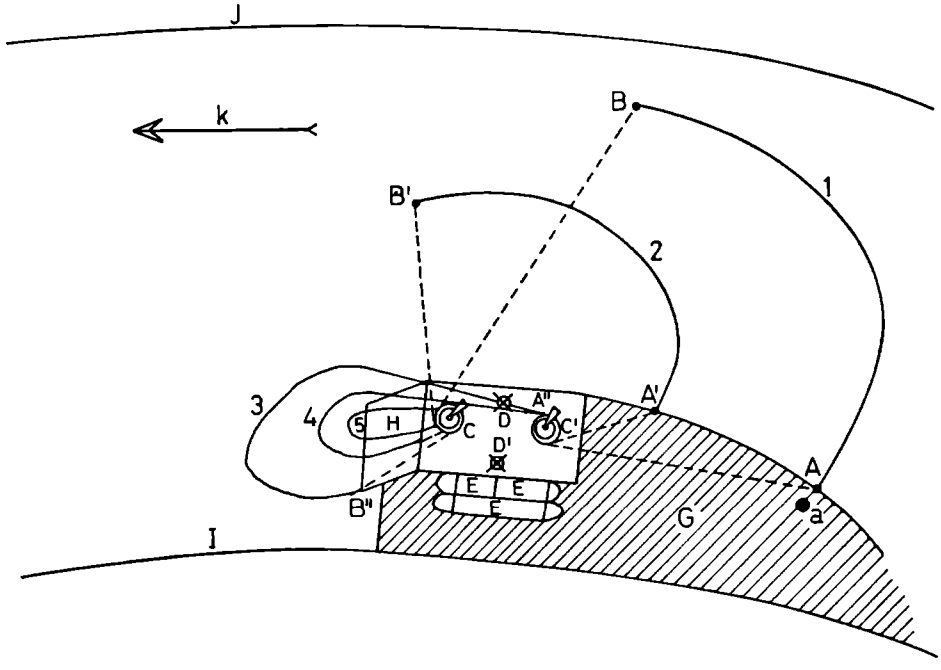

zegen eist dan ook de grootste vakkennis. De *lijn* wordt dadelijk op *paardespil* (C) gewonden, om de *zegen*, die met de stroom (pijl k geeft de stroomrichting aan) meedrijft in de gewenste stand AB te houden. Is de *zegen* geheel *uitgezet*, dan wordt zo spoedig mogelijk naar het *vlot* geroeid met de *lijn* die nu op windas C' gewonden wordt. De paarden worden meer of minder tot spoed aangezet al naar de wenselijkheid blijkt om B vlugger *bij* te *halen*. De *zegen* moet tijd hebben om behoorlijk te kunnen *bijzwenken*, maar toch is het zaak hem zo spoedig mogelijk gesloten te krijgen. Heeft de *zegen* eindelijk de stand A'B' verkregen, dan wordt hij naar het *vlot* getrokken met grote voorzichtigheid, omdat er altijd de kans bestaat dat hij blijft haken aan de *klep* (H); (3). Inmiddels zijn er met een roeiboot *lijnen* aan de *zegen* bevestigd, die nu op de *spillen* D en D' gewonden worden om het *binnenhalen* te vergemakkelijken; door de zwaarte van de *zegen* en de kracht van de stroom zou dit zonder windassen zeer moeilijk gaan (4). Tenslotte wordt de *zegen* door vissers op de *klep ingehaald* (5).

Intussen is reeds een tweede *zegen* uitgezet. Toch is de rivier nooit geheel afgezet, omdat de *zegen* slechts een gedeelte van de rivier beslaat en ook de tweede *zegen* niet dadelijk *uitgezet* kan worden, wanneer de eerste *gesloten is*.

Bij *laag water* worden er ongeveer 30, bij *hoog water* 20 *trekken* per dag

gedaan, van 's morgens vier tot 's avonds zes uur. Het is wegens de scheepvaart en het opkomen van de *vloed* niet mogelijk steeds door te vissen. Vooral het sleepvaartverkeer is er de oorzaak van, dat de vissers gedwongen worden in de *keet* (E) rust te nemen.

Het *klep-vlot* werd op initiatief van J. Schetselaar (1853-1938) het eerst gebruikt door de zalmzegenvisserij „Trio" uit Gorinchem. Het vissen ermee moest echter door het normaliseren van de rivier opgegeven worden. „Trio" schakelde over op de *galgvisserij*.

3.3.1.2.3. Galgvisserij

De *galgvisserij* werd alleen dan uitgeoefend, wanneer er geen *kantzegenvisserij* mogelijk was, doordat er in de omgeving geen *zandplaten* lagen. De toenmalige wethouder van Gorinchem, G. Meulenwerf, tevens: oprichter van de Gorinchemse Vischmaatschappij[14], heeft de *galgvisserij* ingevoerd, nadat hij in Canada met deze vorm van zalmzegenvisserij kennis had gemaakt. Meulenwerf liet rond 1900 een tweetal *galgen* vervaardigen, die weldra als model dienden ter navolging in andere plaatsen. In Woudrichem bijvoorbeeld begon de Coöperatieve Vereniging „De Hoop" de *galgvisserij* en trok daarvoor o.a. Kerkdrielse vissers aan. „Het Froon" uit Haaften volgde dit voorbeeld. Een stoomboot trekt de *galg* met *zegenboten* naast zich naar boven. Met een *sleepdraad* zijn *sleepboot* en galg met elkaar verbonden. De *galg* is een groot houten vlot. In het midden ervan is een soort draaibare brug, de *slep* (a), aangebracht. De *slep* lijkt op een langwerpige bak die aan de kant waar hij over de bodem gaat, open is. Hij

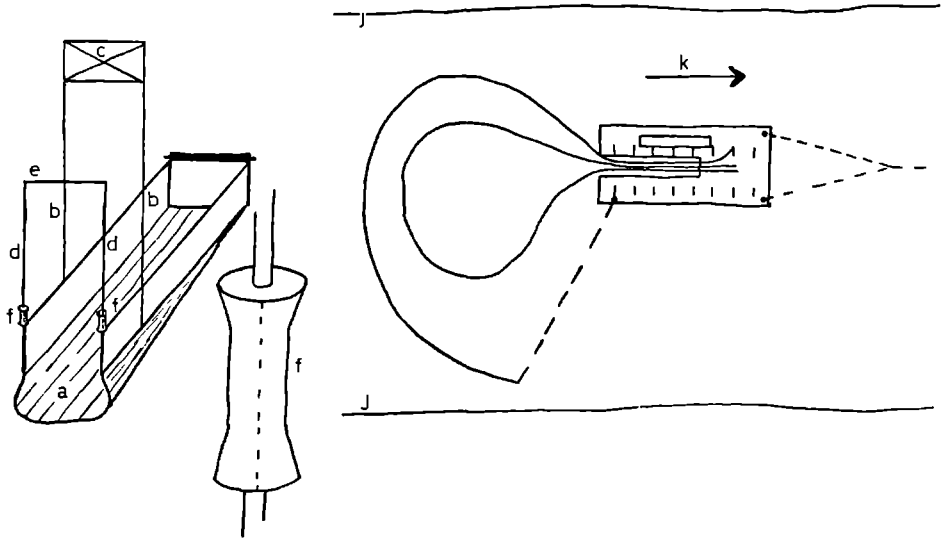

is aan de gesloten kant draaibaar aan het vlot bevestigd. Tussen het einde en het midden van de *slep* zijn twee *staanders* (b) bevestigd, die omhoog staan, wanneer de *slep* is opgedraaid en precies in de *gleuf* past, en op het

vlot rusten met twee gekruiste en twee parallel lopende verbindingsbalkjes (c), wanneer de *slep* is neergelaten. Aan het eind van de *slep* zitten de *stijlen* (d), die boven met ijzeren dwarsverbinding (e) aan elkaar vastzitten. Het geheel geeft de indruk van een langwerpig raam. Op elke stijl zit een metalen *drijver* (f) die de vorm heeft van een machinegarenklosje. De *drijvers* bewegen zich vrij langs de *stijlen* en zorgen ervoor, dat de *slep* op juiste diepte blijft. Ze werken tevens als een soort schokbrekers. De *slep* wordt met twee *lieren* op- en neergedraaid. Langs de rand van het vlot loopt de *badding*. Het *dek* van het vlot is nat en de *trekkers* die telkens op en neer met klompen aan over het vlot lopen om met een *trekriem* de *zegen* op de *galg* te trekken, zouden gemakkelijk kunnen uitschuiven en in het water vallen, als er geen *badding* was. Ook de *ribbetjes* dienen om uitschuiven tijdens het binnentrekken van de *streek* te voorkomen; tevens kan de *trekker* er zich gemakkelijk op afzetten. Een *keet* op het vlot beschermt de vissers tegen regen en kou, wanneer er niet gewerkt hoeft te worden. Wanneer de stoomboot in het bovenste gedeelte van de *dreef* is aangekomen, keert hij en vaart langzaam met het vlot achter zich stroomafwaarts. Intussen *zetten* de vissers de *zegen uit*. De *lieren* worden *losgegooid* en de *slep* zakt aan een kant in de *gleuf* naar de bodem. De *slep* vervangt als het ware de wal, waartegen de netten worden opgetrokken, want het is de gewoonte van de *zalm* om voor het net te blijven staan, zodra hij het ziet. Wanneer de *slep* er niet was, zou hij een uitwijkmogelijkheid hebben. De *zegen* die ± 450 m, (soms ook 600 m) lang is, blijft met de *achterzegen* aan het vlot vastzitten en de lijnen aan *boven-* en *steenreep* aan de kant van *achterzegen* liggen al over de *slep* naar het *voordek*. De vissers in de *zegenboten brengen* de *zegen rond*. Als ze uitgeroeid zijn, laten ze haar even drijven, daarna *roeien* ze met de lijn, de *paardelijn* bij de kantzegenvisserij, naar de *galg* toe (*aanrijden*). De lijn wordt over een rol gelegd (1e stand). De *trekkers* nemen de lijn vast en beginnen te trekken, telkens tot het eind van de *galg* en dan weer terug, pik vast de haak van de *trekriem* en trekken maar. Wanneer de *voorzegen* het vlot bereikt, roept een visser in de *zegenboot* die de *zegen* gevolgd is: *„Lekkò"*, het teken voor de kapitein van de *sleepboot* om de *sleepdraad* los te gooien. De lijn wordt nu langs een van de *klossen* gelegd (2e stand). De *zegen* kan al of niet met buit worden *ingehaald*.

Niet alleen de visser in het *galgebootje* let erop dat geen schip in de *zegen* terechtkomt, maar ook enkele vissers in de *zegenboot*. Dat zijn de *zinkers*. Wanneer een sleep niet langer kan wachten en dus over de *zegen* heen moet, haken deze vissers twee ijzeren ballen, de *zinkers*, op grote afstand van elkaar aan de *bovenreep* en laten door het touw aan de *zinker* te vieren, een gedeelte van de *bovenreep* zo diep zakken, dat de sleep eroverheen kan. De schipper geeft aan aan welke kant hij de *galg* wil passeren. Wil hij links van de *galg* voorbij, dan geeft hij twee stoten met zijn fluit, wil hij rechts voorbij dan één. Zodra de sleep gepasseerd is, worden de *zinkers* weer opgetrokken; de *bovenreep* komt van zelf mee naar boven, en het net kan weer verder *ingehaald* worden.

Aan de luchtbelletjes in het water kunnen de vissers zien, of er *zalm* in het net zit. Als ze er een gevangen hebben zit hij in de *streek*. Met de *zegen* om de *zalm* heen slepen ze hem naar de *beun*, scheppen hem in de *beugel* (cf. *laafnet*) en gooien hem in de *beun*, die er altijd een op de *galg* is.

3.3.1.2.4. Kantvisserij

De *kantvisserij* werd in 1913 in 23 gemeenten uitgeoefend. Aan de Bergsche Maas lagen 2 visserijen, aan de Merwede 2, aan de Maas 10, de Waal 7 en de Lek 2. De *kantvisserij* wordt op en in de nabijheid van een *zandplaat* uitgeoefend. Soms maakt de visser gebruik van een vaste of verplaatsbare *spil*, of van een paard bij het *binnenhalen* van de *zegen*. Dat is van plaats tot plaats verschillend. De zegen wordt met de *zegenschuit* later met een *motorbootje* naar boven gevaren. De *bovenlijn* loopt naar de wal, waar een *paard* aan komt te staan, dat aangevuurd en bestuurd wordt door de *paardeboer*. Niet overal was de *oever* geschikt om bij het *uitzetten* en *binnenhalen* van de *zegen* van paardekracht gebruik te maken; het paard zou te veel hindernissen o.a. afrasteringen van weilanden op de uiterwaarden moeten nemen. Een bootje volgt de *bovenlijn*. De visser spreekt van een bootje onder de *bovenvleugel*, maar het is eigenlijk onder de *bovenlijn*. Wanneer de *zegenschuit* buiten de *kribben* is en boven aangekomen, wordt de *zegen* overboord gegooid en *rondgebracht* d.w.z. in een halve cirkel *uitgezet*. De *uitzetters zetten* de *boven-* en *onderreep uit*. Door de stroom drijft de *zegen* stroomafwaarts. Intussen roeit een visser met de *benedenlijn* naar de wal. Ook daar komt een paard aan te staan. De paarden lopen over de uiterwaard. Zowel de *bovenlijn* als de *benedenlijn* is aan het *gebroek* bevestigd. Het *gebroek* is een lijnstuk dat de vorm heeft van een Y op zijn kant. Twee uiteinden zijn verbonden aan de *bovenreep* en *onderreep*. Het derde loopt uit op een lus. De paarden trekken de *zegen* naar de *plaat* ongeveer twee *kribben* ver. Wanneer ze bij de *staipalen* zijn aangekomen, wordt de *zegen* daaraan vastgezet en de stroom zorgt ervoor, dat het net *bijzwenkt*. „De zéégə stòt in de zwèèj" zegt de visser in Heerewaarden. Als de *zegen* buiten de stroom is, wordt ze op de *ophaal*, de *zandplaat*, bijgetrokken. Op de meeste plaatsen gebeurt dat met handkracht. In Heerewaarden gebruikt men daarvoor een aparte lijn, *springertjes* genaamd, die aan het ene einde uitloopt op een dubbellijn waaraan haken bevestigd zitten. Een haak wordt telkens in de *lussen* van de *bovenreep*, de andere in die van de *onderreep* gepikt. De visser die daarvoor zorgt, staat in het water met *lieslaarzen* aan. Hij geeft telkens een teken aan de *paardeboer*, dat deze het paard, dat aan het andere einde van de *springertjes* vastgetuigd zit, kan aandrijven. Zo wordt de *zegen* geleidelijk aan *bijgehaald*. Tenslotte verdeelt men de *achterzegen* in *bochten* die één voor één worden *binnengehaald*. In de laatste *bocht* zit meestal het grootste aantal *zalmen*. Ze worden met de *beugel* uit het net geschept en naar de *beun* gesleept.

Als er tijdens het vissen een sleep aankomt, dan vaart een visser snel uit met *rode vlag* en *misthoorn* bij zich. Hij blaast en zwaait ten teken dat de *zegen* in de rivier ligt. De kapitein van de sleepboot begrijpt meestal dit teken wel en krijgt als beloning een *zootje* vis. Er waren kapiteins die zelf op hun hoorn bliezen, wanneer ze een *zegen* naderden. De vissers zeiden dan: „Die blazen om een elfje".

Wanneer men niet van paardekracht gebruikmaakt om de *zegen* naar de *plaat* te trekken, maar van mankracht, dan verdeelt men de vissers in twee groepen: de *boven-* en *benedenploeg*. De *bovenploeg* draagt zorg voor de *bovenvleugel*, de *onderploeg* voor de *benedenvleugel*.

3.3.2. *De drijfnetvisserij*

3.3.2.1. Het drijfnet

Het *drijfnet* is een driewandig net dat met de stroom meedrijft en waarmee op *zalm* en andere *trekvis* gevist wordt. De buitenste netten, de *ladderings*, hebben grotere *mazen* dan de tussen de *ladderings* hangende, veel ruimer gebreide *boezem*. De visser onderscheidt drie soorten *drijfnetten*: *winternetten*, *zomernetten* en *jacobsnetten* waarmee resp. op *winter-*, *zomer-* en *jacobszalm* gevist wordt. Deze netten verschillen in lengte, breedte en maaswijdte die niet overal gelijk zijn.

Zoals bij de *zegen* noemt men ook bij de *drijfnetten* de afstand tussen twee hechtingen aan de *houtreep* en *loodreep* een *staai*. Het *opstaaien* is van plaats tot plaats verschillend. Over het algemeen hangen de *boezemmazen* dichter aan de *repen* dan bij de *zegen*. In Gorichem bedraagt een *staai* bij *winternetten* $5\frac{1}{4}$ halve *maas*, bij *zomernetten* 7 halve *mazen* of in cm uitgedrukt bij *winternetten* 56 cm bij *zomernetten* 58 cm.

De *vloten* van de *drijfnetten* zijn niet van *kurk*, maar van *dolhout*. Elke *staai* wordt voorzien van één *dol*, uitgezonderd de laatste van elke vijf *staaien*, die overgeslagen wordt, omdat de *dollen* niet gelijk van grootte dus van drijfvermogen zijn. De grootste *dollen* worden geplaatst naast de *vrije staaien*. De *onderreep* of *loodreep* wordt met lood verzwaard. Hiervoor worden loodplaatjes gebruikt die om de *onderreep geklopt* worden, per *staai* één, soms twee.

Het middenstuk bevat $\pm$ 30 loodjes, de buitenste stukken van het *drijfnet*, *handnet* en *buitennet* genoemd, resp. 20 en 24.

Aan het *drijfnet* zitten nog twee lijnen die het verlengde vormen van de *bovenreep*. De ene lijn, de *handlijn*, houdt de visser tijdens het *drijven* in de hand, aan de andere, de *buitenlijn*, is de *drijfton* verbonden. De ton is met stenen verzwaard. Boven op de ton kan een lantaarn geplaatst worden. In plaats van een *drijfton* gebruikt men in sommige plaatsen ook wel een *mand*, die het voordeel heeft dat ze minder wind vangt tijdens het *drijven*, doordat ze dieper in het water wegzinkt dan de *drijfton*.

3.3.2.2. Visserij met het drijfnet

Bij het *drijven* kan de visser niet zien, hoe diep het *drijfnet* ligt, daar de *bovenreep* zich onder water voortbeweegt. Het is dus van belang voordat hij gaat vissen te weten hoe de verhouding is tussen de drijfkracht van de *dollen* en het gewicht van net en lood in het water. Hij stelt dat op de volgende wijze vast. Hij bindt een nieuw *drijfnet* bij de *bovenreep* bij elkaar, maakt een gewicht van één of twee pond aan de *loodreep* vast, en zet zoveel *dollen* of *kurken* op de *bovenreep*, dat ze precies onder water gaan, de visser zegt dan dat het *drijfnet tussen water en wind* drijft.

Van belang is ook de verdeling van het net met het oog op de stroom, die aan de ene zijde van de rivier altijd sterker is dan aan de andere kant. Voor zover mij bekend vissen alle *drijvers* met het *buitennet* in het noorden en dus met de boot in het zuiden. De visser neemt een derde van het gehele *drijfnet* (het *handnet*) en stelt dit op één pond. Het tweede gedeelte dat in een sterkere stroom komt, maakt hij één pond zwaarder, het derde deel

(het *buitennet*) dat in de sterkste stroom ligt, twee pond. De netten staan dan op 1, 2 en 3 pond, hij *vist* dus gemiddeld *met twee pond.*

Op de rivieren waar men invloed van de getijden ondergaat, is er altijd verschil in stroom, terwijl er op vele plaatsen niet *aan de grond* kan worden *gevist* wegens *hachten* op de bodem van de rivier, zodat men dan boven aan het water of *op de vloten* moet *vissen*. Men zet dan meer *dollen* op de *bovenreep*. Op de *bovenrivieren* zwemt de vis en vooral de *zalm* vlak over de rivierbodem en daar moeten de netten in geen geval hoger vissen dan een halve meter. De oude vissers zeiden altijd: een drijfnet mag met de *bovenreep* niet langer van de grond drijven dan de steellengte van een grote Goudse pijp.

Op sommige plaatsen wordt de verhouding tussen de drijfkracht der *dollen* en het gewicht van net en lood niet op boven beschreven wijze vastgesteld. Men weet daar uit ervaring hoe deze verhouding is. Soms klopt men vlak voor het vissen, gezien de toestand van de rivier, een paar plaatjes lood aan de *loodreep* of haalt men er enkele af.

De stand van het *drijfnet* is niet telkens overal dezelfde, omdat de stroomsnelheid belangrijk kan wisselen en de bodem niet overal even hard is. Is de bodem zeer ongelijk, dan kan de visser geen *grondnet* gebruiken, maar is hij verplicht met een *vlotennet* te drijven en daarmee, zoals bij het voorkomen van *hachten, aan de vloten* te *vissen*. Bestaat de bodem uit los zand, dan *slaat* het net door de grote weerstand die de loodreep ondervindt *voorover* en is de vangst nihil.

Ook de stroomsnelheid is over een dwarsdoorsnede van de rivier niet overal gelijk. In een bocht is ze dat in ieder geval nooit. Wanneer de *drijfton achterblijft, vist* de visser *steil achteraan*, als de ton *voorloopt, drijft* hij *voor*. De meeste *drijvers* hebben het liefst dat de ton een beetje voor de boot drijft, in ieder geval mag ze niet te dicht bij de boot komen, anders *nijpt* het net, dit gebeurt meestal als de vloed opkomt.

Het viswater was bij de drijfwantvisserij in *dreven* verdeeld. Op elke *dreef* visten ongeveer zes schuiten. De volgorde van de *drijvers* werd o.a. door loting vastgesteld. In Hardinxveld sneed men zes pennetjes van verschillende lengte. Wie de langste trok, was de eerste enz. Elke *drijver* moest dus een gedeelte van de nacht aan de oever doorbrengen. In enkele vissersplaatsen stond er dan ook een *tent*, – een houten, soms zelfs een stenen huisje –, op de wal, waarin gestookt kon worden. 's Winters bij hoog water werden de deuren en vensters van de stenen *tent* afgelicht, zodat het water er door kon stromen, werd de houten *tent* afgebroken. De *drijver* die de *dreef* bijna *uithad*, blies op een *misthoorn* ten teken dat de wachtende kon beginnen. Zo ging het de hele nacht door.

Wanneer hij aan de beurt was, *roeide* of *zeilde* de *drijver* (wanneer hij over een *sprietzeil* beschikte) met zijn *maat* naar het bovenste gedeelte van de *dreef*. Daar aangekomen, *legde* hij het *roer scheep*. De ene *drijver*, de *uitzetter*, *zette* de *bovenreep uit*, terwijl de andere *roeide*. De *loodreep* sleepte vanzelf mee over boord. De *uitzetter* plaatste een *lantaarn* op de *drijfton* die als boei diende voor de schippers en die hem voldoende licht verschafte om te kunnen zien of het net goed dreef. Een *lantaarn* op de *drijfton* is overbodig, wanneer men overdag drijft, hetgeen alleen maar mogelijk is als het water *dik* is. Overdag bij helder water kan de *zalm* op betrekkelijk verre afstand

het net zien en er overheen ontwijken. Met de stroom liet de visser het net ongeveer twee km *afdrijven*, terwijl hij voortdurend de *handlijn* vasthield. Vroeger, voordat er grint op de rivier gebaggerd werd, hoorde hij aan het lood dat over de keien danste, of het net de juiste stand hield. Zodra er een zalm in het net zwom, riep hij tot zijn *maat*: „*Ik voel hem*". Het net werd onmiddellijk *binnengehaald*.

De vangwijze van het *drijfnet* berust hierop, dat de *zalm* of een andere vis zich in het net vastwerkt.

Voordat de *zalm* het *drijfnet* in de gaten heeft, zwemt hij betrekkelijk dicht bij de bodem. Zodra hij het voelt, zwemt hij naar boven en zoekt een uitweg. Omdat het net met de rivierbodem een hoek, van ongeveer 45° maakt en de in het nauw gebrachte *zalm* nooit terugzwemt, maar altijd zeer snel vooruit, schiet hij door de voorste *ladderings*, duwt daarna een gedeelte van de *boezem* door een maas van de achterste *ladderings* en vormt aldus een *buil*, waarin hij zich goed kan bewegen, zo zelfs dat hij soms nog een tweede zak vormt. In dat geval zit hij zeker gevangen; anders bestaat nog altijd de kans, dat de visser hem door het breken van een *boezemmaas verspeelt*. Om dit te voorkomen had hij altijd een *zalmhaak*, die de vorm heeft van een vraagteken, in de boot liggen om de *zalm* die wilde ontsnappen, *aan* te *pikken*. Dat dit nog al eens gebeurde, bewijst het feit, dat er op de zalmmarkten *zalmen* met ringvormige beschadigingen werden aangevoerd. Een *drijver* die in een *dreef* twee *zalmen* tegelijk gevangen had, moest, zo was het gebruik in Heerewaarden, de volgende nacht voor suiker in de koffie zorgen.

Het was verboden op de Rijn, zijn vertakkingen en uitmondingen met het *drijfnet* te vissen tussen zaterdag 18 uur en zondag 18 uur.[15] Verdere beperkende maatregelen tegen de *drijfnetvisserij* bestonden er niet, omdat het geen *scherpe* visserij was. Het *drijfnet* aldus een Heerewaardense visser, kan als het onvolmaakste vistuig op *zalm* beschouwd worden. Men kon er wekenlang mee vissen zonder een enkele *zalm* te bemachtigen.

3.3.3. *De steekvisserij*

3.3.3.1. De steek

De *steek* is een inrichting om *zalm* te vangen, bestaande uit een *schutting* waarvan de lengte 110 m of meer bedraagt – steeds minder dan de halve breedte van de rivier – korter bij de ene *oever*, maar zo, dat ook daar de gelegenheid om tussen de *oever* (C) en de *steek* door te varen blijft bestaan: een z.g. *zeilgat* van ± 25 m blijft vrij; de *schutting*, een vlechtwerk tussen palen (a), staat loodrecht op de *oever*. Op de *schutting* staan loodrecht verscheidene *bouten*, waaraan de *vleugels* van de verschillende *fuiken* verbonden zijn. De paal (F) het verst van de oever gelegen, is het langst en draagt overdag een *bolmand*, 's avonds een *lantaarn* en doet dan dienst als baken voor de scheepvaart. Aan elke *bout* zijn de linker en de rechter *vleugel* van twee *fuiken* vastgemaakt; *bout* + *fuiken* noemt de visser te zamen een *kooi*. Aan de beide uiteinden van de *schutting* is een *enkele fuik* geplaatst en vormt daar een z.g. *halve kooi*. De *fuiken* worden bij het gesloten einde vastgemaakt aan *stropstaken*, terwijl er een lijn van de *fuiken* naar de twee *staartstaken* (a)

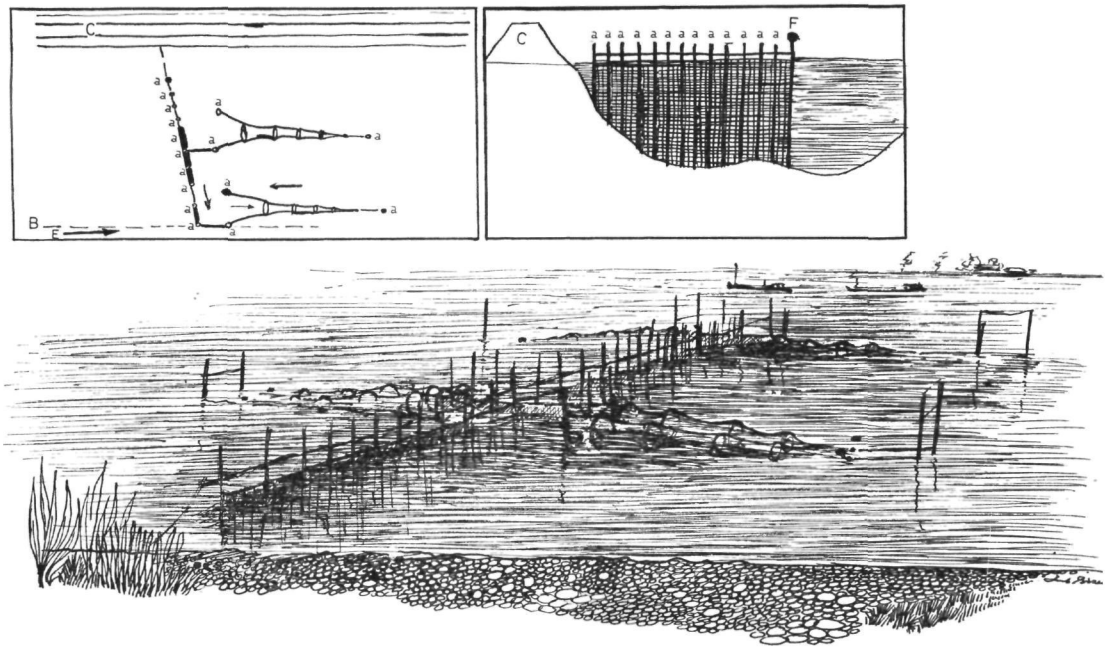

loopt. De *zalmfuik* heeft *hoepels* met een middellijn van meer dan één meter. De minimum *maaswijdte* bedraagt 65 *streep*.

De *schutting* werd o.a. in Hellevoetsluis door de *steekvissers* gevlochten. De hele winter waren ze aan het *schuttingbreien*. De baas begon met de eerste *neer*, hij vlocht met tenen een aantal staken van onderen aaneen. Daarna werd de *„schutting" uitgerold* en drie *knechts* vlochten tussen de *stekken* (= staken) de andere *neren* en wel zo dat ze elkaar nooit in de weg stonden. Tussen elke twee slagen van de *neer* legden ze een *stek* vast.

3.3.3.2. Visserij met de steek

Als de *steekvisser* wilde gaan vissen, sloeg hij eerst een rij palen (a) in de bodem van de rivier en trok daar de *schutting* tussendoor. Om de kop van elke paal legde hij een *wis* die met een *schrankhaak* werd aangeduwd. Een *schrankhaak* heeft de vorm van een vraagteken. Met deze haak *schrankt* de visser de *schutting* vast, zodat ze door de stroom (E) niet omhoog geduwd wordt. Daarna bond hij de *bouten* aan de *schutting* en *zette* de *fuiken*. Op de *benedenrivieren* waar veel *eb* en *vloed* gaat, werden aan weerszijden van de *schutting fuiken* geplaatst, z.g. *eb-* en *vloedfuiken*. De *zalm*, die steeds stroomopwaarts zwemt, stiet met zijn neus tegen de *schutting*, zocht een uitweg opzij, kwam daardoor voor de *bout*, moest daarlangs stroomafwaarts zwemmen en geraakte zo in de *zalmfuik*. 's Morgens en 's avonds werden de *fuiken* door de *lichter gelicht*; *steken* met *eb- en vloedfuiken* werden alleen bij laag water *gelicht*. De visser voer tussen de twee *staartstaken*, legde zijn bootje daaraan vast en *lichtte* twee *fuiken* tegelijk. Hij opende de *bor* (het gesloten einde van de *zalmfuik*) en haalde er de *zalm* uit. Half in de zomer was de *schutting* verrot en moest de visser de *schutting verschonen*. Hij haalde de oude eruit en plaatste de nieuwe erin. De oude *schutting* zat

vol *rooie haar* en *pokken*. Die harige aanslag en schelpdiertjes zetten zich niet alleen op de *schutting* af maar ook op de *bouten* en verstoppen de *fuiken*.

Hoewel de vangsten met *steken* verkregen belangrijk minder waren dan die van de *zegenvisserijen*, was de *steekvisserij* financieel gezien niet onbelangrijk. De exploitatiekosten waren laag, het materiaal niet duur, de waterpacht niet hoog, omdat het voor de *zegen* gepachte water in de *gesloten tijd* weer onderverpacht kon worden aan de *steekvissers* die evenals de *drijvers* geen jaarlijks *gesloten* tijd kenden.

Rond 1920 werd bij Kerkdriel met een *steek* op *witvis* gevist. De nieuwe wet, die een *gesloten tijd* voor *visfuiken* kent[16], kon door deze wijze van vissen ontdoken worden, daar men niet met *vis-*, maar met *zalm-* of *elftfuiken* te doen had, overeenkomstig de letter van de wet.

3.3.4. *Het zalmkruisnet*

Met het *zalmkruisnet* werd alleen op de Maas in Limburg gevist en wel uitsluitend op *zalm*. Dit vistuig lijkt veel op het gewone *kruisnet*[17]; er werd dan ook op soortgelijke wijze mee gevist. Het *zalmkruisnet* is een zuiver vierkant gebreid net uitgespannen gehouden aan twee elkaar kruisende buigzame stokken. Er zijn een drietal verschillen met het gewone *kruisnet*: 1. het is groter dan het gewone; 2. er zijn op twee zijden *keernetten* aangebracht, d.z. verticaal geplaatste rechthoekige stukken want op twee tegenover elkaar liggende zijden van het net gebreid en aan de kruisende stokken vastgeknoopt; 3. het werd uitsluitend vanuit een boot bediend d.m.v. een *blok* in de *mast*.

NOTEN HOOFDSTUK 3

[1] Eigenlijke visserij op zalm vond in zee niet plaats. Wel werd er met het schrobnet een respectabel aantal gevangen.
[2] Cursief gedrukte termen zijn zeer algemeen verspreid; de meeste vissers gebruiken ze, alle vissers verstaan ze. Deze termen behoren uitsluitend tot het passieve taalgebruik van de Limburgse vissers en enkele uit de kop van Overijssel. Cf. *„De verbetering"* in: Onze zoetwatervisscherij 1922.
[3] DE MOLL, MAIER blz. 204.
[4] De visser uit Erlecom is afkomstig uit Dreu.
[5] Zegsman uit Ha.
[6] Zegsman uit Lit.
[7] Zie blz. 91.
[8] Zie blz. 94 e.v.
[9] VON BRANDT blz. 109.
[10] VON BRANDT blz. 164.
[11] Zie blz. 297.
[12] Zie blz. 45.
[13] Alleen van „De Snackert" te Ammerstol heb ik materiaal kunnen verzamelen over de vismethode en de daarmee samenhangende terminologie. Bij het voorbereiden van het gesprek over dit onderwerp heb ik dankbaar gebruik kunnen maken van: H. ZONEN WZ., *„Zalm en hoe men ze vangt"*, in: Op de hoogte, augustus 1912, blz. 501 e.v.
[14] Op 28 juli 1911 werd deze maatschappij geliquideerd; Onze zoetwatervisscherij 1911, blz. 146.
[15] *De visserijwet* blz. 173 e.v.
[16] *De visserijwet* blz. 173 e.v.
[17] Zie blz. 91.

4.1. AAL OF PALING

De indeling *aal* – *paling* berust grotendeels op het biologisch gedrag van deze vis. Om eieren te leggen trekken alle *palingen* naar zee, door de Atlantische Oceaan naar de Saragasso-zee. Daar vindt paring plaats en worden de eieren afgezet, waarna de oudervissen afsterven. De jonge visjes gaan met de golfstroom mee en komen na drie jaar in Nederland aan. Ze zijn dan veranderd in kleine, dunne, doorzichtige *glasaaltjes* die de rivieren optrekken. De mannetjes blijven meestal in de riviermond achter, de wijfjes verspreiden zich over alle rivieren en binnenwateren. De meeste vissers hebben deze *trek naar buiten* wel waargenomen. Een onmetelijk lange, ruim een meter brede school met een diepgang zo ver als men in het water kan kijken, trekt voorbij. Tegen de avond komen de *glasaaltjes* naar boven om zodra het licht wordt weer naar de diepte te dalen. In de volle stroom ziet men ze nooit; ze houden zich dicht bij de oever op en wanneer ze een *krib* tegenkomen slingeren ze er aardig omheen, als fietsers om een geparkeerde auto, om dadelijk weer de kant te naderen. Eigenaardig is het, dat – zover zich de vissers herinneren – de *zoom glasaaltjes* langs de noordelijke oever altijd een dag of vier eerder wordt waargenomen dan langs de zuidelijke. In hoofdzaak wordt de trek van *montée* bepaald door lichtintensiteit, stroomsterkte en zoutgehalte.[1]

Als de jonge *aal* jaren in zoet water is geweest en geslachtsrijp is geworden, begint de *trek naar buiten*, naar zee, gewoonlijk van oktober tot januari. De *aal* die het zilverkleed of het trekkleed heeft aangenomen is *paling*, zo is de indeling bij vele vissers. De *paling* is vet, hij voelt *vast* aan en neemt geen voedsel meer op. Daarom gaat hij in tegenstelling tot de *aal* zo weinig in gewicht achteruit, wanneer hij in *beun* of *kaar* bewaard wordt. Op de *trek naar buiten* van de *paling* berust de *ankerkuilvisserij*.

Ondanks de voortreffelijke voorlichting over en uiteenzetting van de Saragossotheorie in verschillende afleveringen van *Onze Zoetwatervisscherij* in artikels als „Een praatje over de paling", „Over de geografische verspreiding van de paling", „Palingtrek", stuit het ingang vinden van deze theorie bij *riviervissers* op veel weerstand. Vele vissers geloven ze niet, omdat zij dan niet meer kunnen verklaren, hoe zij in de maanden februari tot mei toe soms *paling* vangen van vijf pond of meer. In april 1909 werd in Heerewaarden tijdens zware regenval dikke *paling* en geen *aal* gevangen, terwijl in de herfst bij mooi vast weer uitsluitend *aal* in de *fuiken* zat.

Voor hen is het ook een probleem hoe die jonge *aal* in de afgesloten polderwateren terecht komt. Ze hadden wel eens in heldere nachten aal over bedauwd grasland zien kruipen, maar niet elk binnenwater is met gras omzoomd, en de *aal* sterft onherroepelijk wanneer zijn slijmlaag wordt aangetast. Anderen hadden *paling* gevangen met jonge aaltjes in zijn buik. Aalkuit had de visser nog nooit gezien. De binnenvissers spreken wel eens van aalvet waar ze de kuit mee aanduiden.[3] Ze geloofden dan ook dat de *paling* levendbarend is, een geloof dat volgens hen bevestiging vindt in het feit dat ook de *puitaal* levendbarend is. De verwarring *puitaal – kwabaal* is nog algemeen verspreid onder vissers, bovendien lijkt de *kwabaal* zoveel op *paling* dat velen geloven met een zelfde soort vis te maken te hebben. In werkelijkheid waren het geen jonge aaltjes, maar spoelwormen (Ascaris labiata) die in vorm en uiterlijk veel overeenkomst vertonen met de *glasaal*. „Hij (de paling) kan wel naar zee gaan, maar alles weten ze er niet van. De visser gelooft het niet. Nogal duistere punten."[4]

De mannelijke *alen*, die meestal niet ver de rivier optrekken, zijn veel kleiner dan de vrouwelijke. Zeer waarschijnlijk hebben we bij *telpaling*[5], waarvan er vier of vijf in een pond gaan, met mannelijke exemplaren te doen. De meestal vrouwelijke worden door vissers verdeeld volgens de leefwijze waarop hun vangmethode gebaseerd is, in twee soorten: *slokkers* en *spitskopjes*. De *slokkers* hebben brede koppen, leven van roof en zijn groter dan de *spitskopjes*, die zoals de naam reeds aanduidt, een plat kopje hebben en niet tot de *roofaal* behoren. De *slokkers* worden merendeels aan *repen* en *dobbers*[6] gevangen, vandaar dat ze ook *reep-* of *dobberaal* genoemd worden, de *spitskopjes* vooral in *fuiken* en *kuilen*, vandaar *fuiken-* en *kuilaal*. Biologisch zijn de *slokkers* nog „aal," de *spitskopjes* bijna of helemaal „paling".

De kleur van de *aal* is geen biologisch criterium om verscheidene rassen te onderscheiden. De kleur van het water, de bodemgesteldheid, het licht en vooral het voedsel zijn evenzo vele factoren die invloed uitoefenen op de kleur van deze vis. Daar de *aal* over alle zoete wateren verbreid is, zelfs zoute en brakke wateren bewoont, overal een afwisselende spijskaart vindt en een onrustige drang tot trekken heeft, is het te verklaren dat zijn kleur van streek tot streek verschilt en dus met verschillende kleuraanduidende woorden wordt genoemd, niet zo zeer echter in de terminologie van riviervissers, maar wel daar buiten. Ik noteerde uit het materiaal van de Dialecten-commissie te Amsterdam o.a. *gruune iel* (Zuid-Haffel), *zwarte iel* (Opende, Lippenhuizen), *rode aal*, *rooie aal*, *reede aal* (Driezum, Bergum, Wons, Wijtgaerd, Eernewoude, Nijezijl, Drachten, Oldeboorn, Eelde) *giel iel* (Ureterp), *blauwe iel* (Terhorne).[7]

Door de verontreiniging van de rivieren liep de palingstand achteruit. Om deze stand weer op te voeren werd en wordt er nog *pootaal* uitgezet, ondermaatse *aal* van 23 tot 28 cm, die vooral in Moerdijk gevangen wordt en afgeleverd aan de O.V.B. (Organisatie Verbetering Binnenvisserij) te Utrecht die de *pootaal* regelmatig met voor visvervoer ingerichte vrachtwagens komt afhalen en over heel Nederland verspreidt.

4.2. PRIK EN PRIKVISSERIJ

De *prik*, beter bekend onder de naam lamprei, is een slangachtige parasitaire vis zonder zichtbare kieuwen. Deze zijn in zakjes besloten waarin

het water kan doordringen door zeven kleine openingen terzijde van het lichaam De naam *zevenoger* ontlenen ze aan die kieuwopeningen, telt men daar de twee ogen bij dan is de term *negenoger* eveneens begrijpelijk [8] De *riviervisser* onderscheidt twee soorten de *zeeprik* of *moerprik* en de *rivierprik* De *zeeprik* heeft donkere vlekken en is olijfgroen, hij trekt in april/mei de rivier op om kuit te schieten De *rivierprik* is ook olijfgroen, maar heeft geen vlekken en blijft altijd op de rivier Vele *riviervissers* noemen grote *rivierprik zeeprik*, „de moerprik is anderhalf tot twee pond zwaar, rivierprik gaan er vijf, zes in een pond Een moerprik heeft een elektrisch veld op zijne kop, de gewone niet "[9] In de stroom verplaatsen zich de *prikken* door sprongen, waarbij ze zich telkens aan stenen vastzuigen Volgens andere vissers zuigen ze zich aan vissen vast en gebruiken die niet alleen als sleep- of trekdier, maar tevens als voedsel De *prik* vermijdt bij het verplaatsen zo veel mogelijk de stroom, hij kon in Lith dus niet door de vistrappen, waar nu eenmaal veel stroom ging Hij bleef rondzwemmen totdat hij kuit geschoten had en stierf Wat de *prik* op het ogenblik in Lith doet, weet mijn zegsman niet De vistrappen zijn daar vervangen door een sluissysteem in het klein De jonge *prik* komt de rivier af, zwemt naar zee en als ze daar geslachtsrijp zijn geworden komen ze weer de rivier optrekken

De *prik* wordt in Nederland niet gebruikt als tafelvis, in tegenstelling tot Duitsland In de tweede wereldoorlog waren er wel enkelen die *prikken* aten en ze zelfs lekker vonden, maar na de oorlog lusten ze geen *prik* meer De in Nederland gevangen *prik* werd naar vissersplaatsen rond de Zuiderzee gezonden om daar gebruikt te worden als *aas* voor de beugvisserij op kabeljauw en schelvis Hij werd in hoofdzaak gevangen met *prikkorven*, later met *kubben* [10] Vooral in Werkendam en Woudrichem, naar Woudrichem werden ook de *prikken* die in Moerdijk gevangen werden gezonden Reeds lang is de prikvisserij zo goed als uitgestorven [11] De enkele exemplaren die men vangt met *fuiken* of *kuilen* worden in de rivier teruggeworpen Lith vormt daarop een uitzondering, de prikvisserij heeft daar tot na de tweede wereldoorlog een grote bloei gekend en wordt tot op heden nog uitgeoefend in hoofdzaak met *kubben* Vangsten van drie tot vierduizend pond op een nacht vooral in de herfst waren niet ongewoon Voor het grootste gedeelte wordt de in Lith gevangen *prik* naar Duitsland geexporteerd, een kleine gedeelte wordt gezonden naar verschillende medische laboratoria „Van ene moerprik tapt de dokter het bloed af, en het bloed van de moerprik is net eender als van ene mens, daar maken ze studie van En als de jong studentjes ene prik goed geopereerd hebben, dan zijn ze bekwaam voor dokter" [12]

4 3 AALVISSERIJ

De evolutie in visserijtechniek beweegt zich van visserij op individuele vis naar massavangst Het zou dus voor de hand liggen en des te meer als men in de beschrijving een historische draad wil borduren, de aalvisserij te beschrijven vanaf de *aalschaar* en te vervolgen met *kam*, *peur*, *dobbers*, *repen* De *riviervisser* uit de twintigste eeuw echter beschouwt bovengenoemde methoden als amateuristisch, „Reepkesvisserij is maar kinderwerk"[13],

of als bijverdienste, in ieder geval niet als een wezenlijk bestanddeel van de uitoefening van zijn beroep. Dit is wel het geval met de aalkorfvisserij.

4.3.1. *Aalwantvisserij*

De *aalkorf*[14], een uit *teen* gevlochten *fuik*, werd door *riviervissers* nog steeds *gezet* en vormde een belangrijke vismethode, toen de garenfuik reeds lang in gebruik was. De *fuik* heeft zich zeer waarschijnlijk uit de *korf* ontwikkeld, nadat het garen aan de mens bekend was. De etymologie van het hgd. Reuse wijst in de richting dat de *fuik* een uit „Rohr" gevlochten vistuig geweest is.[15] Verwante vormen van Reuse zijn te herleiden tot germ. *rûsjon, rûs(j)on, reusion*, got. *Raus*. Het germ. suffix *-jon* wijst op afleidingen uit stofnamen voor zaken van deze stof vervaardigd.[16] Er bestaat een frappante overeenkomst in terminologie voor de onderdelen van *korf* en *fuik*: *lijf, voor-, midden-, achterlijf, keel, vleugels*. Oorspronkelijk hadden de *aalfuiken* evenals de *visfuiken*, alle twee *vleugels*; er werden er later echter ook veel gebruikt met één *vleugel* die dan verticaal vóór de ingang geplaatst, gewoonlijk tot de eerste *keel* reikte.[17] De term (-)*kubbe* komt zowel voor de tenen als de garenfuik voor, beide zonder *vleugels*.[18]

De *korf* en de *fuik* zijn over de hele wereld verbreide en veel gebruikte vistuigen. In Pommeren kwamen ze reeds in het Neolithicum voor[19]. In de Middeleeuwen waren ze van de grootste betekenis, meestal met schuttingen of weren verbonden tot koppels. Het belang ervan in die tijd blijkt o.a. uit de vermelding in vele oorkonden sinds 1300[20].

In plaats van *teen* werd ook wel eens gaas gebruikt bij de zg *gazenkorf*[21].

Van een „nieuwe" methode van visserij op paling werd melding gemaakt in de pers o.a. op 25 september 1968. „Het Rijksinstituut voor Visserij Onderzoek (R.I.V.O.) gaat een uitgebreid onderzoek instellen naar de vangresultaten met de zogenaamde palingkistjes op het IJsselmeer. Het afgelopen jaar zijn met deze nieuwe methode van visserij opmerkelijke resultaten geboekt. Tot en met augustus van dit jaar werd in de kistjes ruim 114 000 kilo paling verschalkt".[22] De visserij met palingkistjes, die in Kampen *bakjes* genoemd worden als een nieuwe vismethode beschouwen, lijkt mij niet juist, niet alleen omdat de *bakjes* reeds voor de tweede wereldoorlog in Kampen bekend waren, maar ook omdat het palingkistje identiek is aan de Zwitserse „transparent trap" en het „bakje" uit Helgoland[23]. Het *bakje* is een langwerpige houten kist, met in beide open uiteinden een keeltje, dat tegenwoordig meestal van nylon gemaakt is Het heeft een schuifdeksel, zodat er *aas* ingelegd kan worden. In Kampen werd het nog al eens in plaats van de *korf* gebruikt, het is immers een stuk goedkoper, en volgens de ervaring van mijn zegsman vangt het beter dan de *aalfuik*.

De *aalfuik*, zo schreef ik reeds, kent evenals de *kubbe* een overeenkomstige indeling als de *aalkorf*. Het onderscheid tussen *aalfuik* en *kubbe* bestaat hierin, dat de *aalfuik* een of twee *vleugels* heeft, de *kubbe* geen; dat de *kubbe* kleiner is, zodat de term *achterlijf* of *middenlijf* niet gebruikt wordt. Op plaatsen waar *eb* en *vloed* voorkomt, noemt met het gedeelte van de *kubbe* vóór de eerste *keel achterlijf*, dat men elders *voorlijf* noemt. Dezelfde omkering in terminologie vindt plaats bij de benaming van het gedeelte achter de vierde *hoepel* tot en met de achterste *keel*, meestal *achterlijf*, daar *voorlijf*

genoemd. De vissers die *van ebbes* en *vloeien vissen, zetten* hun *kubben* alleen met de *kruik* vast. Ze moeten dan wel *zink* zijn, dus tijdens het vissen op de bodem van de rivier blijven liggen en niet met de open voorkant omhoog gaan staan. Wanneer ze dat niet zijn, worden ze een dag of drie vier in een *beun* geduwd. Zodra het getij verandert, stromen de *kubben* mee en vissen dan in tegenovergestelde richting. Dat is ook het geval wanneer ze aan een *weel* vastgelegd worden. De *weel*, een staaldraad of dik touw, werd bijna door alle *riviervissers* gebruikt. Ook *prikkorven* legden ze eraan vast. Omdat een *weel* met *kubben* of *korven* voor de scheepvaart een obstakel kon vormen, is deze visserij door het toenemen van de binnenvaart geleidelijk aan verdwenen. Hetzelfde geldt voor de *trein kubben*. Aan een *trein* wordt uitsluitend een vast aantal nl. zestig *kubben* bevestigd.

De uitoefening van de *aalwantvisserij*, de visserij zowel met *korven* als *kubben* of *fuiken*, is geen ingewikkelde arbeid. De visser *legt* of *zet* het vistuig, nadat hij het al of niet van *aas* heeft voorzien en gaat na enige tijd meestal een etmaal *lichten*. Het enige terminologische onderscheid dat daarbij tussen korven- en *fuikenvisserij* bestaat, is dat korven *gelegd*, *fuiken gezet* worden. Als *aas* gebruiken de Nederlandse *riviervissers mossels*, *houtingkuit*, *pinkaf*, *pin*, *zeebliek*, *garnalenkaf*, *garnalen*, *prik*, *smelt*, kleine *visjes*, *dauwwormen*, *pieren*, *kikkers*, *kaas*, *tarwezemelen*. Soms worden wormen aan een dunne draad *geregen* (een *poot*) en achter in de *korf* of *fuik* gestoken. De jongens gingen meestal op zoek naar dauwwormen; ze legden de „vangst" in een oude klomp[24] en brachten ze zo naar huis. In Zwartsluis gebruikte men een *pierenbak* om de wormen, gezocht en gevonden in tijden van overvloed, levend te bewaren. In een houten kist met losse deksel werd een laag van vijftien cm strokapsel gedaan, dat goed vochtig gehouden werd. Daarop weer een laag van vijftien cm tuinaarde vermengd met koffiedik. De *pierenbak* moest altijd op een vochtige plaats staan. De wormen konden gedurende lange tijd leven van het langzaam wegrottende stro.

De *aalfuiken* worden met *fuikstokken* gezet. Bij een *eenvleugel* gebeurt dat meestal zo: de visser steekt een stok in de bodem vlakbij de *kop van een krib* (of langs de *oever*). Hoe dichter daarbij hoe beter; want de *aal* komt bij *vloed* zo dicht mogelijk bij de wal. De visser stapt vervolgens in zijn boot, roeit *vleugel* en *fuik* uit tot het vistuig gespannen staat, duwt de *achterstaak* in de bodem en knoopt er het *kruiktouwtje* aan vast.

4.3.2. *Kuilvisserij, Kleinbedrijf*

Korven, bakjes en *fuiken*, het zijn alle vistuigen waarin de vis door een smalle ingang binnenkomt zonder de weg naar de vrijheid terug te kunnen vinden, de barrière wordt telkens gevormd door de *kelen*, die in de *raampalingfuik*, de *kuilen* der *staalbomen* en de oorspronkelijke *ankerkuil* ontbreken. Genoemde netten zijn zakvormig en worden wanneer de *muil* of *bek* geopend is, door de sterke stroom in visstand gebracht en gehouden. Ze zijn dan ook alleen maar op de rivieren en ander snel stromende wateren te gebruiken. Door de sterke stroom wordt de *kuil* in de lengte gestrekt, zodat de *mazen* zeer nauw worden samengetrokken. De vissen worden naar het uiteinde van het net gedreven, waar ze bij enigszins ruime vangst als

het ware opeengeperst blijven zitten. In ieder geval kunnen ze onmogelijk ontsnappen; *kelen* zijn in deze netten als barrière volkomen overbodig.

4.3.2.1. De raampalingfuik

De *raampalingfuik*, zoals de wetgever dit vistuig noemt, is over geheel Europa bekend [25] De uiterste mazen van de *bek* van het net zijn met een lijn aan de vier sparren van het *raam* gebonden. Aan elke hoek van het *raam* is een kabel gemonteerd. De vier *sprinkels* komen te zamen en zijn tegelijk aan een *anker* gemonteerd. De *kuil* loopt uit in een *fuik* met vier *hoepels* maar zonder *kelen*, soms wordt de *raampalingfuik* langs een boot of schuit gelegd, het is dan in de volle zin van het woord een kleine „ankerkuil". Zodra de vier *sprinkels* aan het *raam* gehaakt zijn, *stroomt* de *kuil uit* en *staat* hij in *visstand*. Als de visser het net wil *lichten*, *gooit* hij de bovenste sprinkels *los*, waardoor het *raam* plat valt en de *kuil dichtslaat*. Met een lijn trekt hij het eindgedeelte van de *kuil*, waarin de vis zich verzameld heeft, in de boot, knoopt het afsluitende touwtje los en werpt de vangst in de *beun*. De *raampalingfuiken* zijn na de eerste wereldoorlog reeds geheel van de rivieren verdwenen, doordat ze minder vingen, meer werk vroegen dan de *schokkerkuil* en niet zo goed bestand waren tegen de stroom, die door de normalisering van de rivieren aanmerkelijk sterker was geworden.[26]

4.3.2.2. Aaskuil

Een soortgelijk vistuig als de *raampalingfuik* en waarschijnlijk even oud is de *aaskuil*. „Der Hamen ist zum Fang von Koderfischen schon im 16. Jahrhundert in Gebrauch und wiederholt verboten gewesen, doch ist die Anwendung immer wieder durchgesetzt worden, weil er fur die Ausnützung des Stromes wohl schwer entbehrlich war."[27] Er wordt ook op dezelfde wijze mee gevist, alleen uiteraard niet op *aal* maar op *aas*. In plaats van een *raam* gebruikt men in Moerdijk, Hoge en Lage Zwaluwe twee *houtjes*. Het bovenste is een ronde balk, het onderste een ijzeren buis. Beide lopen horizontaal. Het bovenste houtje is met dunne kabels aan de rand van boot of schuit vastgelegd. Het vissen op *aas* met twee houtjes had het voordeel dat men het vistuig vlug kon verbergen zeker onder een *stevenschouw* als de politie plotseling opdook, want in mei bijv. mocht er niet op *aas* gevist worden.

4.3.2.3. Staalbomen

Een drie tot vier grote *kuilen* werden in Numansdorp aan palen of bomen die in de bodem van de rivier *geheid* waren, schuifbaar vastgeknoopt. In 1886 kwamen de *staalbomen* nog op het Hollandsch Diep voor maar waren in 1889 reeds in onbruik.[28] Ook elders in Europa kwamen ze voor; Von Brandt vermeldt o.a. Duitsland.[29] De bomen die aan weerszijden aan touwen of kabels verankerd lagen en met hun *koppen* even boven het water uitstaken, konden een gevaar opleveren voor de scheepvaart. De moeilijke verplaatsbaarheid van de *staalbomen* zal wel de belangrijkste oorzaak van het verdwijnen ervan zijn. Tegen het einde van de negentiende eeuw, toen de *schokkerkuil* sterk opkwam, heeft deze gemakkelijk verplaatsbare visserij waarschijnlijk de *staalbomen* weten te verdringen. Het net

van de staalbomen is gelijk aan dat van de *ankerkuil Kuilen*, „met *staalbomen* vissen", werd in Numansdorp meestal van *eb* gedaan De visser opende staande in een roeiboot de *muil* van de *kuil* Hij vierde de lijnen die over katrollen aan de *koppen* bevestigd naar de onderste hoeken van de *muil* liepen De *kuil stroomde uit* en begon te vissen Het wachten was

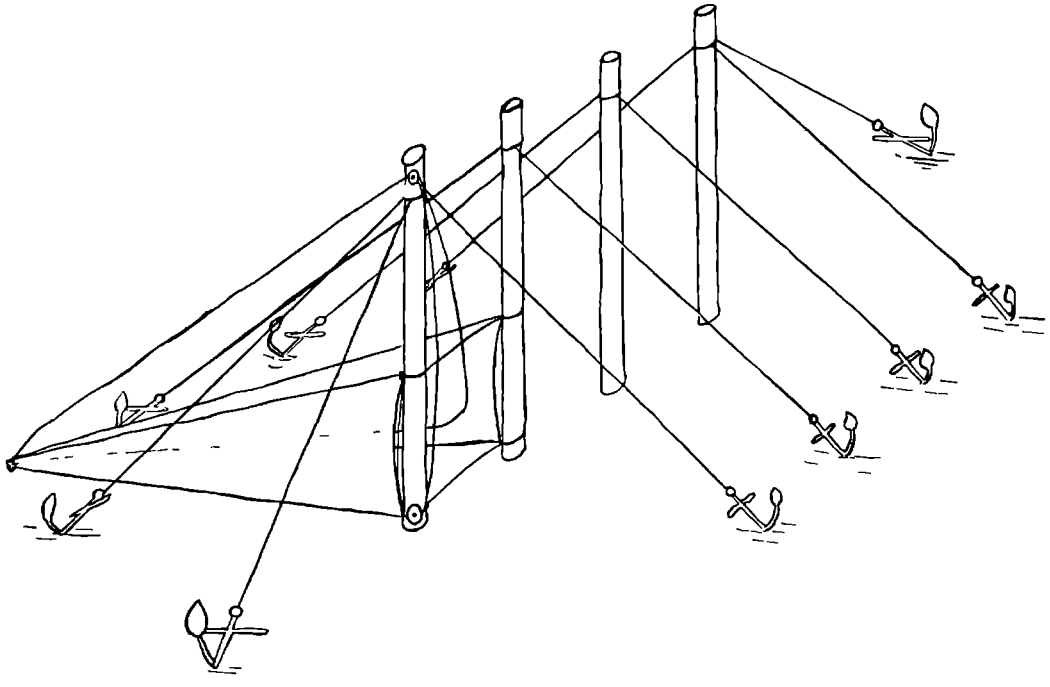

slechts op *aal* Wilde hij het net *lichten*, dan *gijde* hij eerste de *muil dicht*, trok het puntige uiteinde van de *kuil*, de *staart*, in de boot en opende hem om de vangst eruit te halen Onder gunstige omstandigheden kon de visser ook *van vloeien vissen* Daarvoor had het *staarttouw* een dubbele lengte en was het door het net heengeschoven, zodat de visser de *kuil* met het *binnenstaarttouw* het binnenste buiten kon keren Hij had dan de kuil *doorgehaald*

4 3 3 *Kuilvisserij, grootbedrijf*

4 3 3 1. Ontwikkeling en verspreiding

Rond de eeuwwisseling ,toen de *staalbomen* zo goed als verdwenen waren, kwam vrij plotseling de *ankerkuil* op De visserij daarmee concentreerde zich in Moerdijk en breidde zich in een tiental jaren uit over de Maas en de Rijn met haar vertakkingen, met Heerewaarden als centrum

De *ankerkuil-* of *schokkervisserij* is geen ingewikkelde visserij, geen produkt van de techniek die eind vorige, begin deze eeuw zo'n hoge vlucht heeft genomen Men zou ze honderden jaren eerder uitgeoefend kunnen hebben en op kleinere schaal werd ze ook uitgeoefend De *schokkerkuil* met *raam* is in wezen niets anders dan een grote *raampalingfuik*, niet

gelegen naast een *schuit* of *boot*, maar naast een *schokker*. Het zakvormig net wordt opengehouden door een rechthoekig *raam* dat tegelijk met de *schokker* door een *anker* op de plaats gehouden wordt. De ontwikkeling *raampalingfuik* tot *schokkerkuil* die technisch gezien voor de hand ligt, blijkt ook uit de benamingen van deze vistuigen. De term *raampalingfuik* is afkomstig uit de wet, slechts in twee plaatsen komt hij voor, met name in Wilsum waar de *schokkerkuil* zoals in alle plaatsen in de kop van Overijssel onbekend is en in Grave. Daar is de *raampalingfuik* vroeg verdwenen. Mijn zegsman verklaarde, dat zijn vader er nog mee gevist moest hebben en het vistuig *kleine kuils* noemde. De meest gebruikte benamingen van *riviervissers* zijn *klein(e) kuil(s)* of *klein(e) kuiltje* en *handkuil*, hetgeen er op wijst dat de *riviervisser* de tegenstelling *raampalingfuik* ↔ *anker-* of *schokkerkuil* voelt als een klein ↔ groot oppositie. Bovendien wordt in verschillende plaatsen de *raampalingfuik ankerkuil* genoemd.[30]

Evenals de *raampalingfuik* staat de *kuil* met de *bek* tegen de stroom in. De vis die voor het net komt wordt door de stroom meegesleurd en komt in het *staart*gedeelte terecht, waar de vangst zich ophoopt. Hoe krachtiger de stroom, hoe scherper de *ankerkuil* vist. Door de aanleg van *kribben* werd de rivier een stromend kanaal. De bedoeling van de normalisering was de rivier meer bevaarbaar te maken. Hoe smaller ze werd, hoe sneller de stroom en des te dieper de vaargeul. Op de *koppen* van de kribben is de stroom het sterkst. Het zijn de aangewezen plaatsen waar langs de *trekpalingen* voor het grootste gedeelte hun weg naar zee nemen. De *ankerkuil* nu is het vistuig, dat erop ingericht is om in sterke stroom te vangen. In de normalisering der rivieren moet dan ook een van de belangrijkste factoren gezocht worden van het steeds toenemend gebruik der *ankerkuilen* voor de palingvangst; het is dezelfde factor die de *raampalingfuik* deed verdwijnen, omdat dit vistuig niet bestand was tegen de veel sterkere stroom sinds de normalisering,[31] of anders gezegd en waarschijnlijk dichter bij de werkelijke ontwikkeling, door de normalisering was de visser verplicht zijn *raampalingfuik* „om te bouwen" tot een *schokkerkuil*. Toen de Maas, een regenrivier, genormaliseerd werd en door stuwen de gevolgen van haar groot verval verkleind d.w.z. haar stroomsterkte verminderd werd, kon alleen maar *ankerkuilvisserij* uitgeoefend worden bij Limburgse plaatsen, waarlangs de Maas snel blijft stromen, omdat ze daar niet genormaliseerd werd, en daar waar een stuw is aangelegd. De *schokker* ligt zo dicht mogelijk achter de stuw als de wet toestaat nl. op een afstand van 75 meter stroomafwaarts.[32]

Tijdens de grote zalm- en elftvangsten in de periode 1870-1890[33] werd er reeds met de *ankerkuil* gevist op de *benedenrivieren* en het Hollandsch Diep in hoofdzaak op *aas* en *spiering*.

In het westen lagen de vissersconcentraties met hun grote *zalmvisserijen*, hetgeen in overeenstemming is met de biologische gedragslijn van de *zalm* die immers vanuit de zee de rivier *optrekt*. Wie het dichtst bij de zee zijn netten uitgooit, heeft de meeste kans hem te vangen. De vissers hogerop konden slechts op het *doorschot* vissen. De twee vissersconcentraties Woudrichem en Heerewaarden vormen op deze regel een uitzondering, die echter niet zo moeilijk te verklaren is, wanneer men bedenkt dat deze plaatsen voor de visserij zeer gunstig gelegen zijn: Woudrichem bij de Merwede-Waal

en de afgedamde Maas, Heerewaarden begrensd door Waal en Maas. De *paling* in tegenstelling tot de *zalm* trekt, wanneer hij voor de visser de meeste waarde heeft, van de rivier naar zee. We zouden dus verwachten dat de *ankerkuilvisserij*, zich zo hoog mogelijk de rivieren op ontwikkeld en vandaar uit verspreid zou hebben, of zelfs vanuit Duitsland, België of Frankrijk. Na 1890 ging de zalm- en elftvangst achteruit, waardoor vele vissers ternauwernood in hun onderhoud konden voorzien. Vooral op de *benedenrivieren*, in Woudrichem en Heerewaarden was het aanbod van vissers groter dan de vraag. Het zijn deze vissers geweest die in de *anker-*

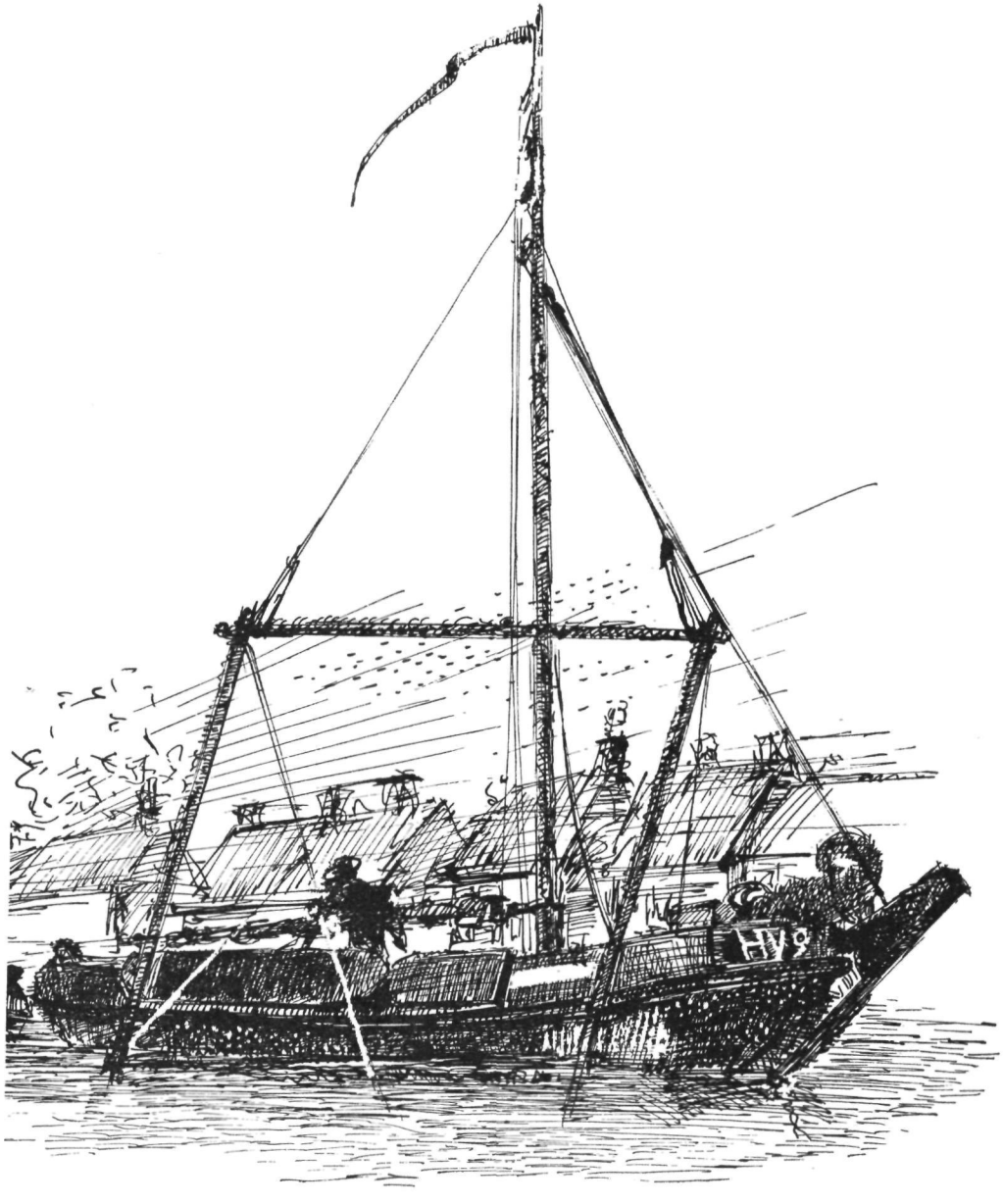

kuilvisserij een nieuwe toekomst zagen, behalve die uit Woudrichem dan, een echte „zalmplek", maar voor *ankerkuilvisserij* minder geschikt. De Woudrichemse vissers hadden een oplossing voor dit probleem gezocht en gevonden in de *stroperij*, in de *klepvlot-* en *galgvisserij* en in de *alverschrapperij*. Zij schakelden over naar een andere bedrijfstak. Ik geloof dat de plotselinge opkomst der *ankerkuilvisserij* op *paling* rond de eeuwwisseling vanuit het westen te verklaren valt uit deze twee factoren: een technische, de normalisering van de rivieren en een sociale, het arbeidersoverschot ten gevolge van de achteruitgang der *zalm-* en *elftvisserij*.

De *ankerkuilvisserij* op de *benedenrivieren* en het Hollandsch Diep heeft zich vooral in Moerdijk geconcentreerd. De Moerdijkers gebruikten in hoofdzaak *raamkuilen*, waarmee ze èn op *spiering* èn op *paling* konden vissen. Het *raam* is samengesteld uit vier bomen of sparren: de staande houten of *staanders* zijn gewoonlijk korter dan de liggende of *leggers*. Deze laatste zijn 7,5 tot 10 m, terwijl de staanders 4,5 à 5 m lang zijn. Bij de *spieringvisserij* rust het *raam* op de bodem van de rivier of vlak daarboven, zodat het *zwaarvuil* dat over de grond met de stroom voortbeweegt, niet in de *kuil* komt. Bij de *palingvisserij*, staat de *bovenste legger* 50 cm onder het wateroppervlak. „Vischt men in de voorjaarsmaanden met ankerkuilen op aas voor de kubben, dan gebruikt men geen staanders, wel leggers en sluit men de opening van het net, door de twee leggers naast elkander toe te halen: dicht te geien."[33] Men viste dan op dezelfde wijze in het groot, zoals in Moerdijk en Hoge en Lage Zwaluwe met de *aaskuil* in het klein gebeurde. In 1901 werd in Heerewaarden de eerste *schokker* gekocht.[34] Daar vist(e) men niet met een *raamkuil*, maar op de tweede wijze nl. met een *kuil* die aan twee horizontaal lopende rondhouten, de *kuilhouten*, hangt. De vissers beschikten niet over grote en daardoor dure vaartuigen die het zware *raam*, wanneer het in de *mast gedraaid* is, bij onstuimig weer konden houden. Ze hadden trouwens voor uitsluitend *palingvisserij* geen *raam* nodig, de *trekpaling* zwemt immers niet over de rivierbodem, maar vrij dicht onder het oppervlak van het water in de vaargeul langs de *koppen van de kribben*. Ze konden dus met twee houten volstaan, alhoewel de bevestiging van het *bovenhout* en de bediening van zo'n *ankerkuil* enigszins ingewikkelder is. Ik beschik slechts over taalkundige argumenten om de ontwikkeling *ankerkuilvisserij* met twee *houten* uit die met *raam* te kunnen waarmaken.

a. In Moerdijk wordt zowel de *raampalingfuik* als de *aaskuil* met twee *houten*, *kleine kuiltje* genoemd.

De eerste *kuilvissers* uit Heerewaarden zullen hoogst waarschijnlijk het vissen met twee houten van de Moerdijkers afgekeken hebben. Er bestaat in ieder geval een opvallende overeenkomst in terminologie op het gebied van de *ankerkuilvisserij* tussen Moerdijk en Heerewaarden c.a.: *ankerkuilvisserij*, *schokkervisser*, *ankerkuil*, *staart*, *staartlijn*, *strop*, *kruik*, *kuiltoom*, *kuilhoek*, *kuilhouten*, *binnenhoek(en)*, *buitenhoek(en)*, *hanepoten*, *sprinkels*, *bolderketting*, *uitzetten*, *in visstand staan*, *de kruik afsteken*, *in de mast draaien*, *verspelen*, *schoonslaan*. De term *kruik* in de betekenis van eindgedeelte van *aalfuik* komt in hoofdzaak in het westen voor; in Moerdijk tevens, in Heerewaarden uitsluitend in de betekenis van opgehoepeld staartgedeelte van de *ankerkuil*. Deze betekenisoppositie kent in Moerdijk

ook een formele: door al of niet gebruik van de verkleiningsuitgang: *kruikje* (van de aalfuik) ↔ *kruik* (van de ankerkuil).

b. In Moerdijk worden de horizontale balken van het raam *leggers* genoemd. De *kuilhouten* noemt men daar *bovenste legger* en *onderste legger*. Uit het zojuist gegeven citaat uit „De Vischtuigen" gepubliceerd door Dr. Hoek in 1899, kan men een soortgelijke conclusie trekken.[35]

c. In Heerwaarden spreekt men van *binnen-* en *buitenhoek* (de uiteinden van het *bovenhout*), hetgeen meer zin heeft als men met een raam dan wanneer men met een hout te doen heeft.

Vanuit Heerwaarden heeft de *ankerkuilvisserij* zich hoger de rivieren op verspreid, hetgeen uit onderstaand schema moge blijken. Dit schema is gebaseerd op

a. berichtjes in *Onze Zoetwatervisserij* over de vestigingen van *ankerkuilvisserijen*;
b. de antwoorden van visserijopzieners op de vraag, of de visser die zij noemden „autochtoon" is, en zo niet, waar hij dan vandaan kwam;
c. de antwoorden van de vissers op de vraag van wie ze de *ankerkuilvisserij* geleerd hadden. Vissers uit plaatsen die niet tot het gebied van mijn onderzoek behoren, wier woonplaatsen wel in het schema zijn opgenomen, zijn afkomstig uit het dorp waar de pijl vanuit gaat.

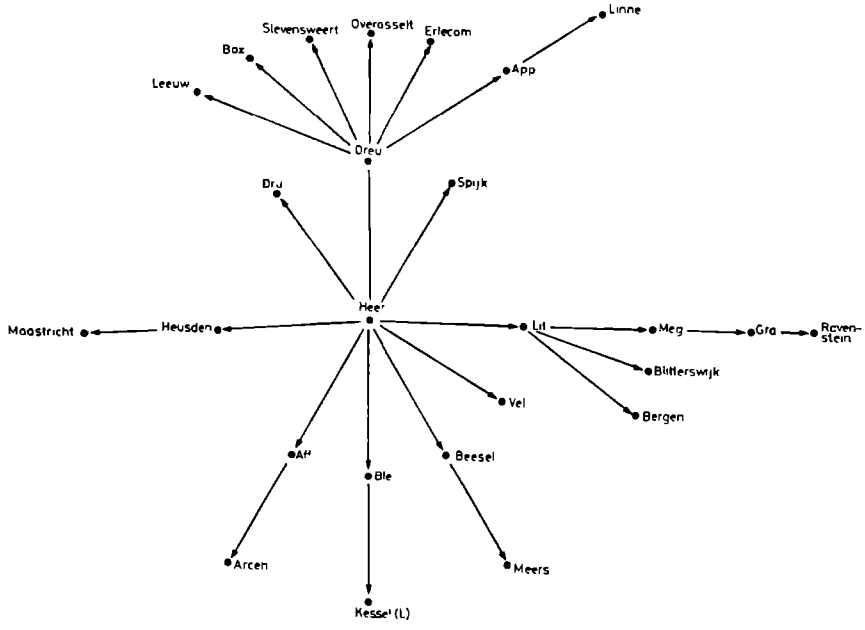

Dat de *ankerkuilvisserij* zich zo snel in en vanuit Heerewaarden kon ontwikkelen en verspreiden, werd vooral bevorderd door de grondige bekendheid van de vissers met de *raampalingfuik*.

De *ankerkuilvisserij* is een typische Nederlandse vinding. „This comes from the Netherlands and is used on the river Rhine".[36] In 1913 lagen er op het Hollandsch Diep 42 *schokkerkuilen* met *raam*.[37] Vanaf Heerewaarden tot aan de Duitse grens lagen er in 1912 130 *ankerkuilen*, in 1913 151,

en in 1914 152.[38] In 1918 werd te Arnhem een bond van ankerkuilvissers opgericht onder de naam „Ons Belang". In 1919 waren er reeds 100 leden, die over 120 schokkers beschikten.[39]

Vanuit Nederland en door Nederlandse vissers is de *ankerkuilvisserij* bekend geworden in Duitsland en Frankrijk. Vele vissers, vooral die uit Heerewaarden, Dreumel en Lith trokken aanvankelijk in de *gesloten tijd*, later ook daarbuiten, naar Duitsland om daar hun bedrijf voort te zetten. Zij oefenden de *ankerkuilvisserij* uit voor rekening van Duitse *pachters*, meestal ook vishandelaren, tegen een bepaald aandeel in de opbrengst.[40] Als de *gesloten tijd* in Nederland voorbij was, trokken ze weer naar hun vaderland. Van hen hebben de Duitse Rijnvissers de *ankerkuil* leren kennen en de visserij ermee leren uitoefenen. Eerst in 1916 kwam de eerste Duitse *schokker* in bedrijf.[41] In 1924 lagen er van Assmanshausen tot de Nederlandse grens 75 *schokkers*, daarvan waren er 40 Duits de overige Nederlands bezit.[42]

Een commissie van Franse visserijdeskundigen bezocht in november 1922 Nederland. De vissersleden van deze commissie waren van plan de *ankerkuilvisserij* op de Loire in te voeren. Ze stelden voor te profiteren van de ondervinding der Nederlandse vissers door *kuilvissers* met hun *schokker* en want naar Frankrijk te doen overkomen. De Franse vissers kenden wel de *raampalingfuik* (chideaux). Het is mij niet bekend of deze plannen ook uitgevoerd zijn.[43]

De snelle en omvangrijke bloei van de *ankerkuil* heeft niet zonder strijd plaatsgevonden. De grootste grief die men tegen dit vistuig had was zijn vernieling van jonge vis. Ook al zou de vis worden teruggegooid, hij heeft zoveel geleden dat hij sterft en dood de rivier *afzakt*. Vooral met het oog op jonge *zalmen* die in het voorjaar de rivier aftrokken en dus gemakkelijk in de *ankerkuilen* zouden kunnen geraken, is er bij de wet een *gesloten tijd* voor *ankerkuilen* en *raampalingfuiken* voorgeschreven van 1 april tot 3 mei.[44] Er waren echter vissers die ook voor de jonge standvis een gesloten tijd verlangden voor de *ankerkuilen*. Om deze jonge vis even goed te beschermen als de jonge zalmpjes zou het nodig zijn de *ankerkuilvisserij* het hele jaar te sluiten. Het dwaze van een dergelijk verbod is gemakkelijk in te zien. De *ankerkuil* is het belangrijkste vistuig om de kostbare *paling* te vangen die een veel hogere consumptie- en handelswaarde heeft dan *witvis*. Vooral tussen de vissers van Willemstad en die van Moerdijk is een felle strijd gestreden. De vissers uit Willemstad waren in hoofdzaak *bootjesvissers* die in de botvisserij met *botlijnen* en in de *kubben-* en *korvenvisserij* op het Hollandsch Diep een goed bestaan hadden. In die gloriejaren noemden ze de Moerdijkers wel eens spottend *bijlopers*. In de twintiger jaren ging deze visserij evenals de *spieringvisserij* zienderogen achteruit, hetgeen toegeschreven werd aan de *moordkuil*.[45] De vissers uit Willemstad bedienden zich van de kleine *aaskuil* om *aas* voor hun *botlijnen* te krijgen, maar ze wilden niet *krengen* met een *schokkerkuil* waarin honderden kilo's *kuilspiering*, kleine botjes (*lovertjes*) vermoord werden en de nog levende vis tot *waardeloze vis* werd. Zij noemden zich *anti-schokkerman*. Vanaf 1880 tot de „schokkerkuiloorlog" waren de *bootjesvissers* „letterlijk uitsluitend van de *ankerkuilvisserij* afhankelijk."[46] Ook de vissers uit Willemstad betrokken het aas voor *botlijnen*, *repen*, *kubben* en *korven* van de Moerdijkers. Dezen zagen wel in dat ze met hun *schokkers* de *botplaatsen* dienden te

vermijden, maar ze handelden niet naar dit inzicht. Zij probeerden de vissers van Willemstad eronder te krijgen, door hun geen *aas* meer te leveren.[47]

Onze Zoetwatervisserij in samenwerking met de visserij-inspectie heeft een belangrijke bijdrage geleverd om de nadelen van het belangrijkste vistuig op *paling*, dat de *ankerkuil* toch is, op te heffen. Een *maat* op het *want* heeft voor de *kuil* geen zin. Bij de geringste stroom en bij het minste aanslibben van de *mazen* wordt de *maaswijdte* van bijvoorbeeld 50 *streep* teruggebracht tot 25. Een half jaar *gesloten tijd*, waarvoor door de tegenstanders van de *ankerkuil* in de jaren voor de eerste wereldoorlog een actie werd gevoerd, benadeelt te veel de *kuilvissers*. Om beschadiging vooral van jonge vis te voorkomen stelde de heer A. B. Brouwer[48] op 16 april 1914 op een vergadering van *kuilvissers* te Heerewaarden voor de volgende maatregelen te treffen bij de ankerkuilvisserij:

a. *hoepels* aanbrengen in de *kruik*, (het afneembaar pijpvormig net achter de *staart* van de *kuil*)[49]
b. de *kruik* vooral in de zomermaanden te verlengen met een nauwmazige fuik, (door de vissers *kiebes* genoemd)
c. de *kuil* gedurende de nacht meermalen te *lichten* en *schoon* te *maken*.

De ondervinding heeft geleerd, dat voor vissen de kans om in stromend water in een beperkte ruimte in leven te blijven aanzienlijk toeneemt als ze zich in die ruimte met de kop tegen de stroom staande kunnen houden. Dit was in de nauwe *kruik* niet mogelijk, ze was vooral bij het staarteinde te nauw. De *hoepels* in de *kruik* verhinderen dat het net zich te veel in de lengte strekt als de *kuil* te water staat. De jonge visjes vinden een betere gelegenheid door de openstaande *mazen* te ontsnappen. De *hoepels* moeten dan ook zo veel mogelijk over de hele lengte van de *kruik* met onderlinge afstanden van ten hoogste een meter worden aangebracht, zodat de *kruik stijf opgehoepeld* staat. Het net achter de laatste *hoepel* moet zo kort mogelijk worden dichtgebonden. Vooral in de zomermaanden, wanneer zich veel jonge vis op de rivier bevindt, is een *opgehoepelde kruik* niet voldoende; de verlenging ervan met een *kiebes* zou al veel vernieling van broed voorkomen. Het ligt voor de hand, dat het sterfgevaar voor vis in een beperkte ruimte des te groter wordt, naarmate het verblijf in die ruimte van langere duur is. Wanneer de *kuil* 's avonds *gezet* en eerst de volgende morgen *gelicht* wordt, is de kans op sterven van de gevangen vis, vooral bij ruime vangsten in de zomer veel groter dan wanneer hij daarin slechts een paar uur moet doorbrengen; noodzakelijk is dus dat de *kuil* gedurende de nacht regelmatig *gelicht* en *schoongemaakt* wordt. De *kuilvissers* zelf profiteren ook van de laatste maatregel, omdat het vrijwel vaststaat dat bij een herhaald *lichten* en vooral *schoonmaken* van de kuil de vangsten verbeteren. De twee andere maatregelen hebben geen schadelijke invloed op de palingvangst, het gebruik van het vistuig wordt er niet door bemoeilijkt en kosten van betekenis zijn er niet aan verbonden. De voorgestelde maatregelen van Brouwer werden door de *kuilvissers* met algemene stemmen aangenomen.

In 1922 plaatste De Nederlandsche Heidemij. afd. Zoetwatervisscherij een oproep waarin medewerking van ankerkuilvissers werd gevraagd om proeven te nemen met een aluminium rooster die in Duitsland reeds gebruikt werd onder de naam „Schutzkorb"[50]. De „Schutzkorb" in Heerewaarden

tot *metalen kub* omgedoopt heeft de vorm van een emmer zonder bodem. Aan de bovenkant zit de aluminium rooster met een doorsnede van 25 cm. Op de ring zijn ronde spijlen aangebracht op een onderlinge afstand van 1 à 2 cm. De *kruik* moest voor het aanbrengen ervan ruimer *gebreid* worden en aan het uiteinde van drie openingen voorzien zijn. In de middelste werd de metalen kub aangebracht, in de twee buitenste een *fuik* zonder *hoepels* met één *keel*. De nauwe opening van de *kuil* mondde in de *kruik* uit vlak voor het rooster. De vis en *paling* stroomt bij het vissen tot vlak voor de rooster. De kleine vis kan door de openingen ervan ontsnappen, terwijl de grotere vis en de *paling* in de beide aan weerszijden van de *metalen kub* aangebrachte *fuiken* terecht komen. Deze maatregel uit Duitsland afkomstig is bij een proefneming gebleven, omdat de *opgehoepelde kruik*, al of niet verbonden met een *kiebes*, even gunstige resultaten opleverde.

Niet uit Duitsland afkomstig is de *bungelplank*. De redactie van *Onze Zoetwatervisserij* dacht in 1933 op grond van de publicaties in een van de Duitse visserijbladen[51] dat de „wervelplank" een Duitse vinding was. Het is echter een Heerewaardense vondst van ruim veertig jaar eerder. Tijdens het *schoonspoelen* van de *kuil* in de stroom, achter de gesloten *kuilhouten*, gebeurt het maar al te vaak dat de eerste *mazen* van de *kuil* niet gereinigd worden. Door een *bungelplank*, een plank van 120 × 60 cm, voor „bijzondere gelegenheden" 180 × 100 cm, vóór de *kuilhouten* te plaatsen wordt de *neer* opgevoerd en *spoelen* ook deze *mazen schoon*.

Wanneer de stroom uitermate sterk is of wanneer het stormt op de rivier, gaat de *schokker* tijdens het vissen met de *ankerkuil scheefhangen*. Dit is altijd het geval wanneer de boot niet al te groot en zwaar is. In Blerick beschikte men niet over grote en zware *schokkers*. Men gebruikte daar een *schuit* en wilde toch de voordelen van een *ankerkuil* genieten. Een visser uit Blerick kwam op het idee om de *kuilhouten* niet opzij, maar achter de *schuit* te hangen. Bij een schokker zou de vangst niets opleveren, omdat een boot met grote *voor-* en *achtersteven* de stroom buiten de kuilopening zou leiden, terwijl er bij het *opzijvissen* juist meer water dan zonder *schokker* door de *kuil* stroomt, nl. een stroom met een doorsnede van die van een halve *schokker*. Een *schuit* voor de kuilopening zou wel minder maar toch nog voldoende water in de *kuil* voeren, zodat er met een *ankerkuil* nog altijd meer *paling* te vangen viel dan met een *raampalingfuik*. De visser plaatste een *bok* op de *schuit* en leidde de kabels via een *blok* in de punt van de *bok* naar de *kuilhouten*. Vóór 1912 werd deze methode van *achteropvissen* in Grote Meers overgenomen.

Tussen de twee wereldoorlogen beleefde de schokkervisserij een bloeiperiode. Na de tweede wereldoorlog is deze visserij even snel achteruitgegaan, als ze voor de eerste opkwam.[52]

Tengevolge van dezelfde vergiftiging door waterverontreiniging, waaraan de *zalmvisserij* ten onder ging, ligt de *ankerkuilvisserij* op het ogenblik op sterven.

4.3.3.2. De schokker

De vissersboten die niet tot de zeevisserij behoren, worden door E. Konijnenburg in „De scheepsbouw van af zijn oorsprong"[53] tot vier grondtypen teruggebracht:

a. de *schokker*, waartoe ook behoren het wierschuitje, de steekschuit, de *hengst* en de *hoogaars*;
b. de *botter*, een van de oudste typen is de kubboot en verder behoren ertoe de *Volendammerkwak*, de bonse, de plute, het *platje* van Maassluis;
c. als derde groep krijgen we een kort rond vaartuigje, waarvan de knots van Antwerpen, het beste voorbeeld is; verder de Bolle, het Lemmerjacht of Lemmeraak;
d. als vierde groep, een type met sterk vallende voor- en achtersteven: de haringschuit, de *punter*.[54]

Voor de *ankerkuilvisserij* werden vooral gebruikt de *schokker*[55], *de botter*[56], *het platje*[57], de *kwak*[58], de *blazer*[59], de *tjalk*[60], de *hoogaars*[61], de *hengst*[62] en de *aak*. Alle genoemde modellen werden door de vissers omgebouwd tot *schokker*, d.w.z. tot een vaartuig dat voor de *ankerkuilvisserij* is ingericht. Praktisch elke boot, van welk type ook, werd tweedehands gekocht. De *riviervissers* konden een nieuwe niet betalen. In Moerdijk en Heerewaarden waren *werven* waar de boten tot „schokker" omgebouwd of gerepareerd werden. De *schokkers* hadden geen eigen voortbeweging behalve die uit Moerdijk en sommige in Heerewaarden welke met *zeilen* en later met een motor werden voortbewogen. De meeste Heerewaardense werden *gesleept* o.a. als ze naar Duitsland gingen; in Lith werden de *schokkers* wel eens door een Jansens' boot voortgetrokken. Het betrof dan altijd grote afstanden. Wanneer de visser met zijn *schokker een andere visserij opzocht*, trok hij hem met zijn collegae met de hand langs de wal.

Als men op het *dek* van de schokker staat bij de *kop*, het bovenste deel van de *voorsteven*, en men kijkt in de richting van de *achtersteven*, waaraan het *roer* hangt, dan kan men de volgende delen onderscheiden: de *plecht*, waarop de *lieren* staan, de *brug*, de *roef* en de *achterplecht*. Aan het einde van de *plecht* in het midden rijst de *mast* op. In Willemstad heeft de *schokker* een *vast dek*; via luiken kan de visser naar het *onderin*. De *brug* is het middendek van de *schokker*, waar de *kuil binnengehaald* wordt. Aan *bakboord* langs de *brug* ligt de *roef*, waarin zich de nog te bespreken woonruimten bevinden. Ongeveer op het midden van de *brug* steken de drie ijzeren deksels van de *beun*, die *van boord tot boord* loopt, even boven het *dek* uit. Op de *achterplecht* staat wel eens een *stuurbak*, een vertrekje waarin de visser het *roer* bedient. Langs het hele *dek* loopt de *reling*, een hekje dat voorkomt dat de visser in het water tuimelt, wanneer hij met zijn klompen over het natte *dek* schuift.

Indien de *kuilvisser* zich niet met zijn *schokker* bij zijn woonplaats bevond, bewoonde hij ook zijn schip. In het *vooronder*, de ruimte onder de *plecht*, ligt de woonkamer, die op koude dagen met een *duveltje* verwarmd wordt. Het daglicht dringt naar binnen via de *lichtkap* die met een *stalen hort* is afgeschermd. Langs de wand is een *zitting* aangebracht en kasten waarin serviesgoed en kleding opgeborgen kunnen worden. In de *krop* van de schokker vóór het *vooronder* staat de *kooi*, meestal een *bedstee*. Via een deurtje komt men van het vooronder in de *keuken* waar soms een w.c. te vinden is. In het *gootje*, de bijkeuken, staat meestal de *taanpot*. Niet elke *schokker* was zo keurig ingericht. Er waren er met onder de *plecht* één ruimte, waarin gekookt, gegeten en geslapen werd. Ook ontbrak er

meestal een toilet. Sommige vissers deden hun behoefte in een emmer of oude klomp, andere gebruikte de *reling* als bril en de rivier als w.c.

Voor de uitoefening van de *ankerkuilvisserij* vervullen de *mast* en het *stokanker* een belangrijke functie. Via de *mast* lopen de kabels die het *raam* of de *houten* in verticale stand houden, aan het *stokanker* zijn de draden gemonteerd die ze in horizontale stand houden. Bij het oude type *schokker* rust de *mast* in een *mastkoker* of *mastpoort* op de bodem van de boot. Het ondereinde is niet zo fraai het ontluistert het *vooronder*, vandaar dat er in de meeste *schokkers* een *mastkastje* omgetimmerd is. De *mast* steekt via de *dekpoort* door het *dek* waarin hij met een platte ijzeren ring, het *mastkussen*, vastgeklemd zit. Vlak onder de *piek*, het spitse uiteinde van de mast, zitten twee of drie ijzeren banden vastgeklemd, voorzien van ogen, waaraan de *blokken* en *staggen* gehaakt worden. Soms wordt op de *piek* een *trommelstok* aangebracht ter bescherming van de *mast* tegen indringend regenwater, meestal hangt er een *wimpel* aan. Eén *stag*, de *voorstag*, loopt van de *krans* naar de *voorsteven*. De drie andere van de *krans* naar de zijkanten en de achterkant van de *schokker*. Als de *mast* gestreken wordt, draait hij om een pin en wordt vastgehouden door de *bokkepoten*: twee stokken scharnierend aan het dek gemonteerd en met een stalen bek aan de *strijkblokken*, twee van de vele *katrollen* of *blokken* die bij de *ankerkuilvisserij* nodig zijn.

De visser verdeelt de *blokken* naar het aantal *schijven* in *eenschijvers* en *tweeschijvers* (in Lith gebruikt men wel eens een *drieschijver*); naar de functie onderscheidt hij de *ram*, waarover de *boegketting* en *voordraad* loopt, het *hijsblok* waarmee de *kuil* opgetrokken wordt en de *dirk*, via welke een lijn gaat naar de *staart* van de *kuil*. Wanneer de *schijf* buiten de *stijlen* steekt, spreekt hij van *openblok*, wanneer dat niet het geval is, van *dichtblok*. Een *kinnebaksblok* is een langwerpige *eenschijver* met een opening in een der *stijlen*, waarin de visser een kabel op de *schijf* kan leggen en wegpakken zonder de hele draad te moeten doorhalen.

De naam *ankerkuilvisserij* wijst reeds op de belangrijke plaats die het *anker* inneemt bij deze visserij. Daaraan hangt zowel de *schokker* als de *kuil* tijdens het vissen in de krachtige stroom. Bijna alle *kuilvissers* gebruiken een *stokanker* waarbij een staaf loodrecht op de *schacht* is gelast dwars op de *armen*. Wanneer de visser de plaats (meestal achter een *krib*) waar hij met de *kuil* wil vissen, heeft bereikt, laat hij de *boeg-* of *ankerketting* vieren, tot het anker op de bodem ligt; de *schokker* drijft door de stroom wat af en sleept het anker over de bodem mee, tot de *stok* zich in de grond boort. De *ankerketting* spant zich, de *armen* kantelen en een van de *handen* graaft diep als een spade in de grond. De *schokker* ligt dan vast. In Duitsland gebruikten Dreumelse en Heerewaardense vissers wel een *éénhander*, een gewoon *stokanker* waarvan één *hand* was afgezaagd. De scheepvaart zou last kunnen ondervinden van de vrije *hand* van het *anker*, zeker wanneer het veel *greep* heeft, d.w.z. wanneer de afstand tussen de *handen* groot is.

De kabels waarmee het *raam* en de *houten* verticaal bewogen kunnen worden waaraan beide hangen tijdens het vissen, lopen via *blokken* in de *mast* naar

lieren, die meestal dezelfde naam hebben als de kabels. De *ankerketting* of de *boegketting* met *voordraad* staat gespannen tussen anker en *anker-* of *voorlier*. Dit is de belangrijkste *lier* op de *schokker*, want hiermee wordt hij met de *kuil* in de juiste visstand gedraaid. Op een *schokker* met *raamkuil* staan twee *lieren* de zojuist genoemde en de *kuillier*, waarmee het *raam* in en uit de *mast* wordt *gedraaid*. Het *raam* zelf hangt aan twee *gijen* waaraan *blokken* gehaakt zijn waardoor de *hijsdraden* lopen. Het zijn deze draden die naar de *wals* van de *kuillier* gaan. Op een *schokker* waarlangs met twee *houten* gevist wordt, staan behalve de *voorlier* nog twee tot drie, soms vier lieren:

1. de *miklier*, waarmee via een kabel het *onderhout* op en neer gedraaid wordt; deze kabel wordt *mikkeloper* genoemd, waaraan de *mik* weer gemonteerd is;
2. de *buitengijlier*;
3. de *binnenhoeklier*; beide lieren worden gebruikt bij het in visstand brengen van resp. de buiten- en de binnenkant van het *bovenhout*;
4. de *zeileval*; in Heerewaarden heeft men nog een aparte lier om de *kuil in de mast* te *draaien*, wanneer men hem wil laten drogen.

Tijdens het vissen ligt zowel het *raam* als het *bovenhout* met de *bolderketting* aan de *schokker* vast. Vanaf het anker wordt de *kuil* in de stroom gehouden achtereenvolgens door de *boegketting*, de *voordraad*, de *hanepoten* en de *sprinkels* die tenslotte met *ogen* aan de vier hoeken van het *raam*, of de uiteinden van de *houten* zijn verbonden.

4.3.3.3. De ankerkuil

De *kuil* wordt met een *kuiltoom* aan het *raam* of de *houten* bevestigd. Het is een kabel met garen omwonden die door de uiterste *mazen* van het net geregen ofte wel *ingepeesd* wordt. Langs een *bewoelde kuiltoom* verschuiven de uiterste mazen van de *kuil* niet zo vlug en lijden ze ook niet zoveel als aan een *gladde draad*. De *kuil* zelf loopt uit in een *staart*, waarachter, zoals ik reeds opmerkte, in sommige plaatsen een *kruik* en in de zomermaanden nog een *kiebes* geplaatst wordt. De voorste opening, de *schuif*, van de *kruik* kan open- en dichtgeregen worden en is tevens de verbinding tussen *kruik* en *staart*. De *kruik* (of de *staart*) is verbonden met een lijn. Zowel deze *staartlijn* als de *schuif* zijn van belang bij het *lichten*. De *staartlijn* speelt ook een rol bij het terugvinden van de *kuil*, wanneer hij is *afgescheurd*, hetgeen bij storm wel eens gebeurt.

De *kuilhouten* bewegen bij felle stroom of storm krachtig op en neer, vooral als men nog steeds met een *mast* als *onderhout* vist, die om te kunnen zinken met een zware ketting omwonden is, i.p.v. met een buis.[63] Om het *slaan* van de *houten* te voorkomen zet de *kuilvisser* ofwel een extra kabel midden op het *bovenhout* vast, ofwel bindt hij er een *dwarshout* overheen dat als schokbreker fungeert. Om gevaar van aanvaring te voorkomen heeft men in Swalmen en Millingen in de onderbroken *voordraad* een *springslot* aangebracht.

Dit slot bestaat uit een ovaal gebogen staaf. Met een touw kan men een pal lostrekken, waardoor het scharnierende gedeelte van het slot openslaat en de *voordraad* waaraan *schokker* en *kuil* vastliggen, losschiet. Een kabel,

aan de wal vastgelegd en verbonden met het *springslot* loodrecht op de *voordraad*, zorgt ervoor dat de *schokker* niet verder door de stroom afdrijft en tevens, waar het om begonnen is, dat de stroom de boot tegen de wal drukt.

4.3.3.4. De ankerkuilvisserij

De *ankerkuilvisserij* brengt in vergelijking met de *zegen-* of *drijfnetvisserij* weinig arbeid met zich mee. „Als ge met een ankerkuil vist, dan doede niks."[64] De *ankerkuil* behoort tot het staande want; als hij *in visstand staat*, doet hij zijn werk zonder hulp van de visser. De visser begint met de *kuil uit* te *zetten*. Het *raam* hangt reeds boven het water, de *kuilhouten*, zijn nog *dichtgedraaid*. De *kuil staat* nog niet *in visstand*, hij is wel *visklaar*. Hij laat de *ankerketting* vieren, waardoor de *sprinkels* spannen en het *raam* of de *houten* loodrecht op de *schokker* gaan staan. De *schokker komt deun*. De visser neemt de pal van de *kuillier* waardoor het *raam*, of van de *miklier*, waardoor het *onderhout* in het water zakt. Door de stroom van het rivierwater *stroomt* de kuil *uit* en kan gaan vissen. Enkele uren later *draait* de visser de *kuil dicht*. Met de *miklier* brengt hij het *onderhout* tegen het *bovenhout* aan. Hij begint aan de *ankerlier* te draaien, waardoor de ketting of de *voordraad* op de *wals* opgenomen wordt en de *schokker hogeraan komt*, zodat de *hanepoten* en *sprinkels* slap komen te liggen. Door deze handeling draaien de *kuilhouten* en het *raam* langzij de *schokker*. (Het *inkomen* van de *kuil*). Niet altijd laat hij de *kuilhouten inkomen*, hij *gaat* wel eens *blind* d.w.z. hij verlaat de *schokker* zonder hem hogeraan te draaien. Omdat de *houten* gesloten zijn, vist de *kuil* niet. De *schokker ligt blind*, als de visser *blind gaat*. Wanneer de *schokker blind komt*, draait de visser hem gedeeltelijk hogeraan. De *kuilhouten* worden eveneens wat omhoog gedraaid en opgevangen met een *uitzetter* – een lange stok met stalen V-vormig uiteinde –, zodat ze bij het achterschip ongeveer een meter van boord blijven hangen, hetgeen nodig is om het kapotschuren van de *kuil* tussen *houten* en *schokker* te voorkomen. De vangst wordt binnengehaald met een roeiboot. De visser gaat de *kruik afsteken*. Langs het *staarttouw* zakt hij de rivier af en trekt met het touw *kruik*(en *kiebes*) in de boot. Hij maakt het *schuiftouw* los, de *kruik* is dan ontkoppelt van de *staart*; hij kan naar de *schokker* geroeid worden. De *paling* wordt in de *beun*, de andere vis in de rivier geworpen. Bij een *raamkuil* moet het *raam* nog *opgedraaid* worden, zodat het weer in de *mast hangt*.

Regelmatig moet de visser de kuil schoonmaken. Er kan van alles in terechtkomen[65]: *grofvuil* o.a. drijfhout, blaren en ander los vuil, papier, condomen. Vooral *papiervuil* is hinderlijk, het gaat tegen de *mazen* van de *kuil* of *kruik* zitten en maakt het net dicht. De preservatieven in de *kuil* „gevangen" bezorgde de *ankerkuilvisserij* de spotnaam *kapotjesvisserij*. Er zijn vissers die de *kuil* alleen maar *schoonslaan*, andere *spoelen* hem *op* vanuit een roeiboot. De beste methode van reinigen is het *bungelen*, hetgeen echter alleen mogelijk is als men met *kuilhouten* vist, en het gaat des te beter als het *onderhout* een mast en geen buis is. Dit is dan ook de reden waarom men in Heerewaarden de met een zware ketting omwonden mast niet door een buis heeft vervangen, zoals in Moerdijk en andere plaatsen wel gebeurde. „Een buis bungelt niet zo goed, ze is veel smaller; er ontstaat

geen nering of niet zo goed als met een hout, dat heeft een grotere middellijn".[66] Wanneer men van eb en vloed vist, hoeft er trouwens niet *gebungeld* te worden en kan men volstaan met *schoonslaan* of *spoelen*, want het vuil dat bij eb de kuil in stroomt, spoelt er vanzelf weer uit als men bij vloed vist en de *kuil* zich het binnenste buiten keert; hetzelfde geldt voor de overgang van vloed naar eb. De visser die gaat *bungelen* draait het *bovenhout* iets omhoog en met de *miklier* het *onderhout* tegen het *bovenhout*, zodat er achter de *houten neer* ontstaat. Dit kolkende, golvende en schuimende water heeft dezelfde uitwerking als „de beste" wasmachine. Met de *zeileval* of een andere *lier* trekt de visser de *staart* naar de *schokker*, haalt de *kuil* aan boord, maakt hem met *bungeltouwtjes* aan de *reling* vast en laat hem weer in het water zakken. Soms wordt erbij het *bungelen* gebruik gemaakt van een *bungelplank*,[67] die dient om de *neer* op te voeren, zodat ook de *mazen* het dichtst bij de *houten* schoon gespoeld worden. De plank is met vier *sprinkels* verbonden welke via een *voorloper* aan de *voorbolder* vastzit. Door deze kabels komt de *bungelplank* vlak boven de *houten* scheppend in de rivier- en de *kribstroom* te staan. Bij onstuimig weer maakt men de *kuil* van de *houten* los en verbindt hem met *bungeltouwtjes* aan de plank. *Dwarsbungelen* noemt men dat in Heerewaarden. Tenslotte wordt de *kuil* de *mast* ingetrokken om te drogen.

4.3.4. *Schaar, Kam, Peur*

Dat de visserij in oorsprong nauwe relaties kende met de jacht, ja daar zelfs niet van onderscheiden werd, blijkt o.a. uit de ontwikkeling van speer of pijl tot *aalschaar*, die door primitieve volkeren nu nog bij de visser gebruikt worden[68]. Niet het net maar de drietand was bij de Grieken en Romeinen het representatieve vistuig. De drietand van Poseidon of Neptunus is niets anders dan de oude enigszins gestileerde drietandige *aalschaar* die door vissers langs de Middellandse Zee werd gehanteerd[69] en ook in Nederland. De *aalschaar* is een van de oudste vistuigen en is vrij algemeen over de gehele wereld bekend.

De visser staat langs de oever of in een bootje en *steekt* de *aalschaar* op goed geluk af met de nodige kracht in de modder. Bij het ophalen kan hij zien of er enige *alen* tussen de tanden achter de weerhaken vastgeklemd zitten. Het gevolg is meestal dat de vis deerlijk beschadigd is. Vandaar dat het in Nederland volgens de Visserijwet verboden is met een *aalschaar* te vissen.[70] Met de *elger* of *kam*, eveneens een verboden vistuig, wordt enigszins anders gevist. De ijzeren *kam* met 20 tot 25 tanden, waarvan de middelste soms langer en sterker is, wordt als een hark door de modder getrokken in de hoop dat de *aal* die zich daar schuil houdt tussen de tanden geklemd en met het vistuig opgehaald wordt.

Nog primitiever, in sommige provinciale reglementen als verboden vistuig vermeld, eveneens over geheel Noordwest-Europa bekend maar ook in andere delen van de wereld o.a. Turkije[71], echter vreedzamer – de vis wordt er niet door beschadigd – is de *peur*, een vistuig dat door de beroepsvisser veracht en meer door *scharrelaars* wordt gebruikt. Een stokje van anderhalve meter, een touwtje lang genoeg om met het uiteinde bij de bodem te komen, een bos pieren aan een draad sajet geregen die om de

de hand tot een kluwen is opgewonden, zodat het een *trosje* wordt van bijna een decimeter lengte, een flink stuk lood aan de lijn en de *peur* is klaar Het vangen berust hierop dat de *peur* wordt neergelaten en telkens een paar decimeter van de rivierbodem wordt opgetild om vervolgens weer neergelaten te worden. De aaltjes die zich op de bodem bevinden, worden door deze beweging aangetrokken en *bijten* zich in de bos wormen vast. De peurder voelt dat hij beet heeft en voordat het aaltje loslaat heeft hij hem in de schuit, zonder dat hij nu iets aan de *peur* behoeft gereed te maken, laat hij de tros weer naar de diepte zakken om een andere *aal* te vangen Meestal wordt er *gepeurd* bij nacht, maar het gebeurt maar al te dikwijls, dat de *aal* overdag beter *bijt* dan 's nachts Er zijn vissers die in elke hand een *peur* nemen Wil de vangst een beetje lukken dan ziet men nu eens met de ene dan weer met de andere *peur* een aaltje in de boot te halen. De aaltjes zoeken vanzelf het laagste punt in de boot en kruipen onder de *buidelling* waar ze genoeg vocht en duisternis vinden om in leven te blijven Hun huidslijm vermengt zich met het daar aanwezige water Dit *slijmwater hoost* de visser overboord als lokaas [72] Het risico dat elke peurder loopt is, dat de *aal* de tros loslaat, zodat hij uit het water gelicht wordt Gewoonlijk heeft de visser een oude open paraplu bij de hand die hij zodra de *aal* boven de oppervlakte komt eronder steekt [73]

4 3 5. *Dobbers en repen*

Een andere oplossing van dit probleem het voortijdig loslaten van het lokaas door het dier waarop men jacht maakt, heeft de primitieve mens gevonden in de *hoek*, die zowel voor de jacht speciaal op vogels als voor de visserij van belang is geweest

„Wohl die primitivsten Angelhaken, wenigsten in bezug auf ihr Material, sind solche aus Holz, man macht einfach einen Dorn oder Ast passrecht und der Haken ist fertig"[74] Ook visgraten en spitstoelopende beenderen konden hiervoor gebruikt worden[75] De primitieve *hoeken*, uit de natuur gehaald, werden in Europa nog gebruikt tot het einde van de vorige eeuw[76] Daaruit heeft zich de metalen *hoek* ontwikkeld, waarvan de *fleurangel*, de *spelde-* of *bothoek* een voorbeeld is, een kromgebogen „speld" van zacht metaal Een vis die het *aas* inslikt kan zich onmogelijk van zo'n *hoek* bevrijden en is onherroepelijk gevangen Meestal doet de *aal* dat niet, voor aalvisserij is een *hoek* met weerhaak vereist De vinding van het weerhaakje kan de mens weer van de natuur hebben afgekeken, b v van de angel van de bij of van de weerhaakjes aan sommige zaden [77]

Hoeken met weerhaken worden gebruikt bij de dobber- en reepvisserij Het zijn verdere ontwikkelingen van enkelvoudige lijn met *hoek*, bijvoorbeeld de *zetlijn* of *fleur*,[78] niet gericht op individuele, maar op massavangsten [79]

De *dobber*(s) bestaat uit een drijver van hout of kurk waaraan een lange lijn van ongeveer 3½ m geknoopt is Dit *steensnoer* wordt aan het eind met een steen bezwaard Een tweede snoer is van een *hoek* voorzien, vandaar *hoeksnoer* genaamd, en wordt op de houten of kurken *klos* gewonden De *hoek* wordt met een *aasvisje geaasd* Sommige vissers maken onder de *klos*

nog een lijn met steen vast, zodat de *dobber* precies onder het wateroppervlak blijft en door *stropers* niet opgemerkt kan worden. De *dobbervisser zet* 's avonds de *dobbers uit* door ze vanuit de boot (in Kampen vroeger een *dobberpunter*) regelmatig over boord te gooien, terwijl hij dwars over de rivier roeit. De volgende ochtend ziet hij aan de al of niet *afgelopen hoeksnoer* of hij op vangst kan rekenen of niet. Het *aasvisje* is nl. niet in staat het snoer van de klos af te zwemmen. Hij *haalt* de *dobbers* een voor een *op* en trekt of slingert de gevangen *aal* van de *hoek*.

Van den Hombergh-Bot[80] veronderstelt terecht dat de bothoekerij (botrepenvisserij)[81] eigenlijk slechts een aanloop is geweest tot de toepassing van hetzelfde beginsel op de aalvangst. „Had zich de aaltoekerij zelfstandig gevormd dan had zij zeker aalhoekerij geheten" (bothoekerij — bottoekerij). Op grond van een aantal termen, bovendien denkend aan de vanouds nauwe relatie tussen Zuiderzeevissers en die uit de kop van Overijssel[82], meen ik dat het niet te gewaagd is te veronderstellen, dat de „aaltoekvissers" op de Zuiderzee heel wat geleerd hebben van de *reepvissers* op de rivieren in de kop van Overijssel. „*Spleet* is een lange lijn die nu want of katoen heet en vroeger *balk*". „Aan deze lijn zijn dwarslijntjes bevestigd die nu stelletjes heten en vroeger *sneeuw, sneeuwtje.*"[83] De termen *balk* en *sneeuw*, (of meeuwtje), waarschijnlijk dialectische varianten van *sneui* of *sneutje*, verouderd in de terminologie van de Zuiderzeevissers, zijn nog springlevend in die van hun collega's op de rivieren. *Balk*, de benaming voor de hoofdlijn van de *repen*, meestal in de terminologie van riviervissers *reep* genoemd,[84] komt uitsluitend in de kop van Overijssel voor. De dwarslijntjes noemt men daar wel niet *sneui* of *sneutje*, maar deze term is in het noorden wel bekend, o.a. bij de vissers, „van wad en gat",[85] vissers uit Barradeel, Het Bildt en Wonseradeel. De benaming *spleet* voor „reep" of balk" komt mij als een metonymische naamsverwarring voor. De *spleet*, een smalle plank van ongeveer één meter met aan de ene kant een nauwe gleuf van ongeveer 50 cm aan de andere kant een handvat, dient om de *repen* op te bergen, te drogen of te *tanen*, zonder dat de lijnen in de war raken.[86]

Alvorens te gaan vissen heeft de *reepvisser* zijn *aas* klaargemaakt. Wanneer deze visserij voor hem geen bijzaak is, *aast* hij eerst. Hij neemt de *hoeken* een voor een van de *spleet*, die in een gat in de bodem van de *aasbak* vaststaat, voorziet ze van *aas* en *schiet* de *sneuien* naast elkaar in de langwerpige ondiepe *aasbak*, met de geaasde *hoeken* aan één kant. Wanneer hij een laag heeft gelegd, dekt hij ze met zand toe en begint van voren af aan, net zo lang tot alle *spleten* leeg zijn. De *bak* draagt hij naar de boot, zet hem op de *achterdocht*, verbindt de *reep* met een *dreg* of een steen die hij over boord gooit; andere vissers steken een staak in de bodem en maken daaraan de *reep* vast. De *repen* die hij dan overboord gooit, *vieren* nu vanzelf uit, terwijl de visser dwars over de rivier roeit. Er zijn ook vissers die hun *repen* in de boot *azen*. Ze gaan dan *repen schieten*. Nadat ze de *hoek* van de *spleet* hebben genomen, nemen ze *aas* uit een oude komp of emmertje, slaan het aan de *hoek* en hangen het *sneutje* over de rand, de *reep* leggen ze op de bodem van de boot. Ook dan *vieren* de *repen* vanzelf uit. Soms loopt het vistuig *onklaar* en moet het eerst *klaargemaakt* worden, tenzij het uit zich zelf uit de war raakt. De volgende ochtend gaat hij de *repen lichten*. De gevangen *alen slingert* of *pikt* hij *af*. In het laatste geval heeft de *aal* de hoek

ingeslikt en wordt de *sneui* zo dicht mogelijk bij de kop van de *aal* afgesneden en moet er weer een nieuw hoekje aangeknoopt worden. Na het vissen *spleet* hij de repen *op*, elke hoek haakt hij in de *gleuf* van de *spleet* en draait wanneer alle *hoeken* vastzitten de *sneuien* en de *reep* op een bos.

4.4. „NAZORG"

De *aal* of *paling*, gevangen met welk vistuig dan ook, wordt levend gehouden in de *beun*. De deksel ervan is meestal met een zwaar hangslot afgesloten. Wanneer de visser zoveel *aal* gevangen heeft dat hij ze wil gaan verkopen, schept hij de *beun* leeg in een *aalhouder* (een ovaal mandje) of *aalemmer*. Hij draagt de vis naar huis en kan met *sorteren* en *stropen* beginnen. Sinds de *maat* op *aal* wettelijk is voorgeschreven heeft het *sorteren* heel wat problemen voor de visser met zich meegebracht. Hij vroeg zich af, hoe hij de *aal* moest meten zo, dat hij buiten overtreding bleef. Met de hand 's nachts onmiddellijk na het vissen, wanneer er kilo's vis in *kubben*, *fuiken* of de *kuil* zit, is eenvoudig onmogelijk. Als een van de middelen om de *ondermaatse aal* kwijt te raken, boorde men de gaten in *beun* of *kaar* uit tot een doorsnede van 10 mm. Na enkele uren, aldus de ervaring van sommige vissers, was al wat te klein was, ontsnapt; andere hadden een minder prettige ervaring opgedaan. Ook de grotere exemplaren probeerden door de gaatjes te ontsnappen, wrongen zich vast, bleven dan weerloos hangen en sloten zo de weg voor de kleintjes af. Weer andere vissers vonden al bij voorbaat deze methode van *sorteren* ongeschikt, omdat door roest of aanslag de gaten telkens te klein werden. In 1911 stelde *Onze Zoetwatervisserij* in haar tijdschrift voor [87], de *aal* te meten met een *aalbakje*. Elke visser ziet onmiddellijk welke aal volkomen onder de *maat*, welke er ruim boven is. Alleen de twijfelgevallen komen in aanmerking om met het bakje gemeten te worden. Dit drievlakkig kistje moet wat water bevatten, althans goed vochtig zijn. Onmiddellijk strekt zich het aaltje in het bakje uit en daar dit binnenwerks juist de lengte heeft van de voorgeschreven *maat* van de *aal*, ziet de visser in een oogopslag of het boven- of ondermaatse vis is. Maar daarmee is hij nog niet klaar.

Hij *sorteert* de aal verder naar gewicht en kwaliteit. Sommigen doen dat in een oude wasteil, anderen hebben daarvoor een *sorteerbak* laten maken.

Na het sorteren gaat hij de aal *klaarmaken*, d.w.z. ontdoen van de huid. Een voor een neemt hij de *alen* vast. Sommigen gebruiken daarbij wat zand om de spreekwoordelijk geworden gladde aal te kunnen vasthouden, anderen een *lepelboor* of een doek, weer anderen houden hem in een greep vastgeklemd tussen ring- en wijsvinger aan de ene, de middelvinger aan de andere kant van de *pens*. Een klein sneetje in de kop en de *aal* ligt onbeweeglijk in de hand. Het stukje vel dat door het sneetje loszit, wordt met een mes of nijptang beetgenomen en de huid wordt eraf *gestroopt*. De visser *snijdt* de buik *open*, haalt de ingewanden eruit en verdeelt hem in *moten*. Vroeger bewaarde hij de *aalsvellen* o.a. die uit Moerdijk, Woudrichem en Heerewaarden voor de boer, die ze gebruikte voor de verbinding van de twee delen waaruit een dorsvlegel bestaat. In Heerewaarden werden ze ook gebruikt tegen reumatiek. „Als moeder 's avonds ging slapen, dan kon ze dat niet van de pijn in haar arm; dan deed ze er een „aalsvel" om

met ene doek eroverheen, dan was de pijn over. Ik vermoed dat dat door de warmte kwam. Het was het vel van ene hele dikke aal "[88]

NOTEN HOOFDSTUK 4

[1] VAN HEUSDEN blz 9, daarin ook een uitvoerige literatuuropgave over de Saragassotheorie
[2] *Onze zoetwatervisscherij* 1908, 1909, 1910
[3] AALDERINK blz 63
[4] Zegsman uit Kerk
[5] Zie blz 28 en 136
[6] Zie blz 79 e v
[7] Het materiaal bestaat uit de antwoorden op vraag 26, vragenlijst no 10, 1946, van het Centraal bureau voor Nederlandsche en Friesche dialecten onder leiding van de Dialectencommissie der Nederlandsche Akademie van wetenschappen
[8] Cf BLIJ blz 192
[9] Zegsman uit Lit
[10] Zie blz 63 e v
[11] AALDERINK vlz 63 De prikvisserij op de Duitse en Nederlandse Rijn is niet zo belangrijk In 1913 waren er twaalf visserijen met 1170 prikkorven Ook in de ankerkuilen werden prikken gevangen (DE MOLL, MAIER blz 214)
[12] Zegsman uit Lit
[13] Zegsman uit Kerk „Speere, Klemmen, Zangen, Schlingen gehoren nicht in die Berufsfischerei, wenn sie auch hin und wieder verwendet werden" (DE MOLL, MAIER blz 107)
[14] Zie blz 32 e v
[15] RASSOW blz 109
[16] KLUGE blz 613, 620
[17] HOEK, *De vischtuigen Gelderland* blz 3, Limburg blz 7
[18] RASSOW blz 109 DE VRIES blz 300 kanis , korf" = Provinçaals canitz „fuik"
[19] RASSOW blz 108
[20] RASSOW blz 108, SCHONFELD, *Van vis en visvangst*
[21] Een verboden vistuig, de visserijwet blz 181
[22] Nieuwsblad van het Zuiden 25 september 1968
[23] VON BRANDT blz 74, fig 96 c blz 78, fig 104 f
[24] Dit gebeurde in Lit App Aff en Vel
[25] VON BRANDT blz 105, fig 152
[26] *Onze zoetwatervisserij* 1920 blz 5
[27] DE MOLL, MAIER blz 231
[28] HOEK, Ankerkuilrapport blz 21
[29] VON BRANDT blz 105
[30] zie blz 200 (9 3 2 1)
[31] Zie blz 65 en Onze zoetwatervisscherij 1913 blz 114
[32] *De visserijwet* blz 177
[33] HOEK, *De vischtuigen, Zuidholland* blz 8
[34] *Onze zoetwatervisscherij* 1906
[35] Zie blz 69
[36] VON BRANDT blz 106
[37] *Onze zoetwatervisscherij* 1913 blz 115
[38] DE MOLL, MAIER blz 213, *Circulaire van de inspecteur der visscherijen in het 4de, 6de en 7de district*, 's-Gravenhage 1914
[39] *Onze zoetwatervisscherij* 1920
[40] *Onze zoetwatervisscherij* 1908, 1913
[41] *Onze zoetwatervisscherij* 1924 blz 93
[42] *Onze zoetwatervisscherij* 1924 blz 93
[43] *Bulletin de la societé centrale d'Agriculture et de Peche* 1922

[44] *De visserijwet* gesloten tijd voor ankerkuilen blz 174
[45] Cf blz 72 e v
[46] HOEK, Ankerkuilrapport blz 156
[47] *Onze zoetwatervisscherij* 1928 blz 28
[48] Cf Circulaire enz zie noot 41
[49] *De visserijwet* blz 177, art 13
[50] *Onze zoetwatervisscherij* 1922 blz 46, 49
[51] *Onze zoetwatervisserij* 1953 blz 108
[52] Cf *Onze zoetwatervisserij* 1962 no 25
[53] Deel I, II, III Brussel z j
[54] KONIJNENBURG blz 65, 66
[55] KONIJNENBURG II 203, III 120, 125, CRONE blz 246, 247 plaat 50
[56] KONIJNENBURG I 96, afbeeldingen blz 123, 200, III 121, 122, 126, 127. CRONE blz 244 plaat 49
[57] CRONE blz 245
[58] CRONE blz 245
[59] KONIJNENBURG I 96 afbeelding III 124
[60] KONIJNENBURG III afbeelding blz 26 en 29
[61] KONIJNENBURG deel I 95, deel II 273, III afbeeldingen blz 131, 132, 133, 134 Crone blz 247
[62] KONIJNENBURG I 96
[63] Cf blz 77
[64] Zegsman uit Heer
[65] Zie blz 119 (6 2 8 3)
[66] Zegsman uit Heer , men vergelijke echter blz 76
[67] Zie blz 73
[68] VON BRANDT blz 174
[69] VON BRANDT blz 26
[70] *De visserijwet* blz 180, art 29
[71] VON BRANDT blz 33
[72] Zeer bekend waren de peurders uit Leiden, meestal kantpeurders, tot in 1955 toe Men vergelijke *„Leids volksleven"* 4de deeltje uit de Oud-Leidenserie, samengesteld door de commissie voor volkskunde van de vereniging „Oud-Leiden" en het dagblad Trouw van 15 maart 1955
[73] Volgens VON BRANDT blz 33 is dit gebruik wijd en zijd bekend
[74] KRAUSE blz 208, fig 34
[75] BLIJ blz 252
[76] VON BRANDT blz 35, in fig 37 geeft hij een overzicht van de verschillende soorten hoeken, die in de wereld gebruikt werden of worden
[77] VON BRANDT blz 174
[78] Zie blz 95
[79] Cf VON BRANDT blz 33
[80] VAN GINNEKEN blz 416.
[81] Zie blz 97(5 2 2 3)
[82] YPMA blz 6
[83] VAN GINNEKEN blz 417 Cursivering van mij
[84] Zie kaart 78
[85] VAN DER MOLEN blz 92
[86] Zie kaart 80
[87] *Onze zoetwatervisscherij* 1911 blz 62
[88] Zegsman uit Heer

5.1. VISSERIJ OP WITVIS

De visserij op *trekvis* en *aal* is, tot de waterverontreiniging dodelijk toesloeg, het hoofdbestanddeel van de arbeid van een *riviervisser* geweest. *Witvissen* gevangen in *zalmzegen*,[1] *drijfnet* of *ankerkuil*, verkocht hij langs de deur, later gooide hij ze terug in het water, omdat ze naar *carbol* smaakten. Hij beschouwde visserij op witvis uitsluitend als een vorm van bijverdienste of goed voor *scharrelaars*, in ieder geval een minder belangrijke visserij hetgeen o.a. blijkt uit de geringe ontwikkeling die het schakelnet dat op de rivieren gebruikt wordt, gekend heeft. De verouderde techniek om bij dit net i.p.v. *laddermazen*, *hangers* te gebruiken is bij de visserij op de rivieren vrij normaal, bij die op de binnenwateren na 1900 een grote uitzondering[2]. In de eerste wereldoorlog verving men in Kerkdriel, Heerewaarden en Lith de daar reeds ingevoerde *laddermazen* door *hangers*, waarschijnlijk om garen uit te sparen. De tegenstelling in waardering tussen visserij op *trekvis* en *aal* en die op *witvis* kunnen we ook opmaken uit de betekenis van de verzamelnaam *witvis*: alle vis die niet behoort tot òf trekvis + aal, òf aal alleen. Met deze vis kregen enkele *riviervissers* te maken toen zij op *pootvis* gingen vissen ten dienste van de sportvisserij, hetgeen hun een behoorlijk bestaan verzekert nu de visserij op *trekvis* geheel, die op *aal* bijna teniet gedaan is. Meestal wordt deze vis met een *visfuik* gevangen, omdat een *zegen* of *drijfnet* hem beschadigt. In Heerwaarden echter vist men 's winters met de *zegen* op *pootvis*.

Uit de geringe biologische kennis en het vrij slecht kunnen determineren van de verschillende soorten *witvis* zoals *brasem*, *bliek*, *voorn*, *winde*, *serpeling*, *meun*, *grondel*, *karper*, *post*, *zeelt*, *alver*, *baars*, *snoekbaars*, *snoek*, *barbeel*, *sneep*,[3] blijkt eveneens dat deze vis voor de *riviervisser* weinig betekenis had.[4] Ik volsta in deze beschrijving dan ook met enkele karakteristieke eigenaardigheden van genoemde vissen op te sommen, die bij vrij veel *riviervissers* bekend zijn.

5.1.1. WITVIS

Een *riviervisser* onderscheidt biologisch een *brasem* niet van een *bliek*. Het verschil in benaming berust op het onderscheid in grootte en gewicht. „Bliek daar liggen we altijd met de stad mee overhoop. Waar wij ene bliek tegen zeggen, daar bedoelen de sportvissers en de stad ene brasem mee en wat zij tegen bliek zeggen, daar zeggen wij een puiloog tegen, het is

Groot - Zwaar > ½ *kg*		*Klein Licht* < ½ *kg*
brasem	Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Amm. Hard. Leeuw. Aff. Ble. Te. Ste. Swal. Laak. Mill. West	*bliek*
brasem	Goud. Moord.	*kolbliek*
brasem	Vel.	*puiloog*
blei	Zut.	*kolblei*
blei	Wij. Ha. Wi. Gen.	*bliek*
blei	Kam.	*kolletje*
blei	Zwart.	*kleine blei*
bliek	Wa.Dreu. Heer. Lit. Gra. Box. geen onderscheid	*puiloog*
bliek	Dru	*bliek*
brasem	Meers. Maas. It.	*brasem*

eigenlijk officieel ene kolblei, die nooit groot wordt en die noemen ze in de stad bliek."[5] Ook de *kolblei* is voor de visser een *bliek* of *brasem*. Slechts in zes plaatsen wordt deze vis van de twee andere onderscheiden.

De *voorn* komt in zeer grote aantallen voor op Maas en Waal. 's Zomers vissen beroepsvissers er niet op en die in de *ankerkuilen* gevangen wordt, gooien ze in het water, omdat hij economisch geen betekenis heeft; hij brengt dan vijf cent per kg op, de prijs van de vismeelfabrieken (1962). 's Winters wordt hij nog veel gevangen met de *zegen* en brengt dan 25 cent per kg op, de prijs die de visclubs betalen om vissen uit te zetten in het viswater van de vereniging. In de winter verenigen deze vissen zich tot grote scholen, soms werd er 1000 kg gevangen in één *trek*. „Als de voorns rijen, dan vangde veel aal."[6] Er bestaat in Wilsum een „legende" waaraan de *ruisvoorn* zijn naam *genemuider* dankt: „Er waren twee dorpen Grafhort en Genemuden, die twee gemeenten werden samengevoegd ewist, en wie most nou de burgemeester hebben. Moest-ie nou in Grafhorst wonen of in Genemuden en toen zeiden de vissers wie het eerst een karper vangt daar moet ie wonen. En toen zijn de Genemuunders uitgegaan, die hebben een roetvoorn gevangen, een mooie grote, en die gaven ze uit of ze dachten het, dat het een karper was en daarom wordt de roetvoorn giemuunder genoemd, om die legende."[7]

Behorende tot de voornachtige, maar heden op de rivieren zeer sporadisch is de *winde*, een vis van 30 tot 50 cm, soms 80 cm, zilverglanzend met donkere rug en bleekrode vinnen, de rugvin en het einde van de diepgevorkte staartvin is echter grijs. De IJsselvissers maken in benaming geen onderscheid tussen *winde* en *meun*.

De *meun* is op het ogenblik even zeldzaam op de rivieren als de *winde*. In brak water komt hij niet voor; dit is misschien een aanwijzing waarom hij zo zeldzaam is in het door de industrie vervuilde Rijnwater. Vroeger was deze vis zeer algemeen.[8] Hij heeft een donkergroene rug en lichte buik. De buik- en anaalvin zijn rood, de borstvinnen zijn oranje-geel getint. Hij heeft een dikke kop met grote mondspleet die tot bij het oog reikt.

De *serpeling*, een zeer slanke witglanzende voorn met donkergroene rug, wordt niet groter dan 20 tot 30 cm. Het visje schiet bijzonder snel

door het water. Op de rivieren komt het veelvuldig voor en wordt heel vaak met het *kruisnet* gevangen.

Als waardeloze vis beschouwt de visser de *grondel*, waarmee hij bedoelt dat deze vis voor hem geen handelswaarde heeft. Hij wordt wel eens gebruikt als *aasvisje*, want hij staat bekend als taai en blijft zelfs aan de *fleur* nog lang in leven. Deze volronde vis met grote schubben en twee duidelijke baardharen, komt veelvuldig voor bij *kribben* juist buiten de *kribstroom*.[9]

De *karper* komt vooral op de Maas voor. Hij heeft grote schubben over het gehele lichaam, vier draden op de bovenlip en een gele buik. Hij wordt gewoonlijk niet langer dan 60 cm. Soms komen er exemplaren voor van 15 pond. De *raampalingfuiken* vingen ze wanneer de *paling* afkwam. „Het typische van ene kerp is dat ge hem met een zegen niet zo gemakkelijk vangt, dat is den enigste vis die over den dolreep springt."[10] De *edelkarper*, een kruising van de Galicische met de Boheemse is door de Nederlandsche Heidemij. uitgezet, maar komt op de rivieren zelden voor.

De *pos* is een baarsachtig visje van weinig economisch belang; meestal gevangen in kuil, drijfnet of zegen. Soms vist men erop met het kruisnet.

De *zeelt*, een bruingroene vis met gouden glans, heeft zeer kleine schubben die in de slijmerige huid verzonken liggen. Zijn lichaam is samengedrongen met afgeronde donkere vinnen. Hij wordt ongeveer 20 tot 40 cm lang. Hij is in de grote rivieren zeer zeldzaam. Om te kunnen overwinteren vraagt hij een weke bodem, men vindt hem dan ook in stilstaand water meestal vlak bij de oever tussen waterplanten.[11] „Als je veel zeelt wilt vangen, moet je een spiegeltje in de „zeeltepeut" hangen. De zeelt ziet zich zelf in de *paaitijd*, hij *paait* veel in juni, de zeelt trekt dan naar zijn spiegelbeeld."[12]

Alvertjes lijken wel iets op haring. Ze hebben parelmoerige schubben en waren eertijds van groot belang voor de *alverschrapperij*. Nu hebben ze geen waarde meer voor de visser. In de Maas komen ze meer voor dan in de Rijn en de benedenrivieren.

De *baars* is ongetwijfeld onze populairste zoetwatervis en wordt door het gehele land in stromende en stilstaande bij voorkeur heldere wateren aangetroffen.[13] Voor riviervissers is hij belangrijk als pootvis.

Doordat men vanaf 1885 in de Duitse Rijn *snoekbaars pootte*, maakt deze vis eerst sinds het einde der vorige eeuw deel uit van de Nederlandse fauna. Het is vooral de visserijvereniging voor het Groothertogdom Hessen die daaraan veel gedaan heeft. Op 16 januari 1888 werd het eerste inlandse exemplaar bij Millingen gevangen. Sindsdien heeft deze kostelijke vis zich aanvankelijk op de *benedenrivieren* sterk vermenigvuldigd en zich vandaar over het gehele land verbreid. Reeds in 1898 of 1899 ving een visser uit Hoenza-Driel in één *trek* met de *zegen* veertien *snoekbaarzen*.[14] „Ze rammelden in de kuil en hadden glazerige ogen."[15] „De snoekbaars sting (van staan) tegen rietwallen."[16]

De *barbeel*, een karperachtige riviervis met vier korte dikke voeldraden aan de bovenlip, lijkt volgens de meeste *riviervissers* veel op *grondel*, maar is veel groter. Hij kan zestig tot zeventig cm lang en vier à vijf kg zwaar worden. Hij springt op eenzelfde plaats in de rivier op en neer, heen en weer.

In ons land komt hij talrijk alleen in de Maas en dan nog voornamelijk in Zuid- en Midden-Limburg voor (de Barbelenzone)[17], minder algemeen ook in de Rijn, de Waal en de Gelderse IJssel; op de *benedenrivieren* wordt nu en dan een verdwaald exemplaar of „een dode" die de rivier is komen *afzakken*, in de *kuil* gevangen.[18] De *barbeel* (evenals de *pos*) was een vis die door de vissers speciaal aan joden verkocht werd, die hem aten op hun vastendagen.

De *sneep* is een zilverglanzende vis met donkerblauwe rug. De rugvin en het buikvlies zijn zwart. „Als je die opensneedde en je maakte hem schoon, dan zag hij zwart van binnen."[19] Daaraan heeft hij zijn volksnaam „schoorsteenveger" te danken.[20] Hèt kenmerk van deze vis voor de vissers is de merkwaardige bovenlip en mond. De bovenlip steekt met een korte, afgeronde, neusachtige snuit voor de mond uit die van scherpe lippen voorzien dwars onder de bovenlip zit. In alle grote rivieren komt hij voor. Hij was vooral talrijk in de Limburgse Maas. In het brakke water der *benedenrivieren* treft men hem slechts zelden aan.[21]

De maat op elke soort witvis is door de wet geregeld.[22] Elke visser kent deze voorschriften uit zijn hoofd. *Ondermaatse vis* wordt *gepoot* of in de rivier teruggeworpen.

5.1.2. VISSERIJ OP WITVIS

De visserij op *witvis* wordt op de rivieren in hoofdzaak met netten, in een enkel geval met *hoeken* (*fleur*) uitgeoefend.[23]

OVERZICHT VISNETTEN OP WITVIS

BEWEGEND WANT						STAAND WANT			
in horizontale richting		in verticale richting				rechthoekig		cilindervormig	
door mankracht voortbewogen	door de stroom voortbew.	van onder naar boven		van boven naar onder		driewandig	eenwandig	spitstoelopend	niet spitstoelopend
		groot	klein	groot	klein				
viszegen	*drijfnet*	*kruisnet*	enkele zakvormige netten	*geel*	*werpnet*	*wargarens*	*schakels*	*visfuik*	*trommel*

5.1.2.1. De zegen

5.1.2.1.1. De viszegen

De *viszegen* die op de rivieren gebruikt wordt, vertoont veel overeenkomst met de *zalmzegen*. Ze is eenwandig, is samengesteld uit meerdere netstukken, heeft een *boven-* en *onderreep* en *vleugels*. Ze is echter aanmerkelijk kleiner en heeft i.p.v. een *streek* meestal een *zak*. Een *zalmzegen* voorzien van een *zak* zou onmogelijk in de stroom te hanteren zijn.[24] Voor de *viszegen* is dit geen bezwaar omdat ermee in *stil water* gevist wordt. Om het net open te houden worden de uiteinden der *vleugels* – vooral op de binnenwateren, hoogst zelden op de rivieren – aan stokken bevestigd, waaraan de treklijnen weer vastzitten. De vangst komt geheel in de *zak* terecht; de *zalmzegen* daarentegen vangt over een groot deel van het net. De *viszegen* vist aan de grond, de *kurken* dienen dus niet om het net tot de oppervlakte van het water te heffen, maar om het tijdens het vissen recht te houden. De *zalmzegen* moet op een vlak terrein opgehaald worden bijv. op een *zandplaat*, de stenen moeten immers langs de bodem schuren anders schiet de *zalm* onder de *steenreep* door. Bij de *viszegen* is dit niet nodig, omdat bij het ophalen ervan de meeste vis reeds in de *zak* ligt en die in de *vleugels* vastzitten worden er tijdens het ophalen geleidelijk ingeschud.

Verschillen

zalmzegen	viszegen
groot	klein
streek	meestal een zak
vist aan de oppervlakte	vist aan de grond
altijd in de stroom	meestal in het stil water
bij het ophalen zandplaat noodzakelijk	geen zandplaat nodig bij het ophalen

Als men slechts met twee man kan vissen, gebruikt men soms een *anker*, dat bij de *kop* van de *krib* wordt gezet en waaraan één *vleugel* wordt vastgemaakt. Zodra de vissers de zegen al roeiend *uitgeschoren* hebben, loopt een van hen naar de verankerde *vleugel* en samen *tomen* ze het net tegen de kant. In Grave beschikt men bij het inhalen van de *viszegen* over een verplaatsbare *spil*.

Een aparte plaats onder *viszegens* die op de rivieren gebruikelijk zijn, neemt de *waai* in. De uiteinden ervan zijn altijd aan een stok, de *beetstek*, geknoopt; ze heeft een „streek", een ruimer gebreid middengedeelte, dat *kuil* maar ook *zak* genoemd wordt. Er wordt wel mee aan de grond gevist, maar niet uitsluitend in het *stil water*. De *waai* vist nl. over de gehele breedte van de rivier en wel in hoofdzaak op *snoek*, terwijl het met de *viszegen* om allerlei soorten *witvis* te doen is. Deze zegen werd aan het begin van deze eeuw op kleine rivieren gebruikt bijvoorbeeld op de Dommel bij St.-Michielsgestel,[25] en tot kort voor de tweede wereldoorlog op de Limburgse Maas. Aan de onderreep van de *waai* klopt men in Ohé en Laak lood. Lood rammelt niet zo erg op de steenachtige bodem als stenen.

De visserij met een *viszegen* wordt meestal met drie of vier man uitgeoefend.

De ene visser *scheert* het net in een halve cirkel voor de wal *uit*, terwijl de andere op de wal een treklijn vasthouden. Tijdens het *tomen* trekken de vissers de *zak* meestal niet op de kant, maar blijft hij voor een groot deel in het water hangen. Met een *schepnet* wordt hij dan leeggehaald; op deze wijze lijdt de vis weinig, hetgeen vooral voor *pootvis* van belang is. Op enkele plaatsen trekt men hem wel de wal op, en keert hem om, terwijl men er een *schepnet* ondersteekt.

5.1.2.1.2. Alverzegen en bok

Alverschrapperij

De *alverzegen* en de *bok* werden vanaf de eerste wereldoorlog tot de verboden vistuigen gerekend, omdat ze te *nauwmazig* waren. Het zijn echte *moordzegens* die nauwelijks jong broed door de *mazen* laten schieten. Voor 1900 werd de *alverzegen* vooral gebruikt om *aal* te vangen, vandaar nog de term *aalzegen*. Na 1900 werd er vooral mee op *alvers* gevist, waarvan de schubben zo belangrijk waren als grondstof van de „parelindustrie", het z.g. essence d'orient, een stof waarmee men echte glazen bolletjes voor valse parels liet doorgaan. In 1932 is de *alverschrapperij* die voor de „parelindustrie" diende geheel verdwenen door de Japanse concurrentie. In Nederland bestond geen industrie die de alverschubben tot *viszilver* (= essence d'orient) verwerkte. Bij de *alverschrapperij* is steeds het gewonnen produkt op uitvoer aangewezen gebleven met het natuurlijk gevolg, dat men in 1932 zijn produkt niet meer kwijt kon. Behalve de *schrapperij* van *alver* vond reeds voor de invoering van de visserijwet in 1911 het *schrappen* van kleine *brasem* – en niet in geringe hoeveelheden – plaats. De jonge kleine *brasem* duidde men ook wel aan met *knijten* en zo kreeg de *alverzegen* de naam *knijtenzegen*.

5.1.2.1.3. Onder het ijs vissen

In een elftal plaatsen wordt met de *viszegen* in een strenge winter wanneer de rivier dichtzit, *onder het ijs gevist*. Een dag voordat de visser deze visserij gaat uitoefenen *tikt* hij met een *ijsbijl* de *bijten*. Eerst de *inlaatbijt* (a), vervolgens de *kleine bijten* (b) die ongeveer twee meter van elkaar liggen, in ieder geval niet verder van elkaar dan de *spoelstok* lang is. Het geheel van bijten en bijtjes vormt een rechthoek. (A) De zegen *viert* hij *uit* of *spoelt* hij met behulp van de *spoelstok* (een lat met ijzeren haak) onder het ijs door. De lijnen aan de ene helft van de *zegen* duwt hij met deze lat vanuit de *inlaatbijt* naar het dichtstbijzijnde *wak* en zo verder van wak tot wak linksom, de lijnen aan de andere *vleugel* rechtsom, totdat ze weer boven het ijs komen in de *uithaalbijt*. (C) De *vleugels laat* hij *in*, maar de *zak* blijft nog even op het ijs liggen. Als de *zegen rondligt*, trekt hij ze met zijn maat naar de *uithaalbijt*, zij *halen* het net *dwarsover*. De *zak* schuift daarbij vanzelf de *inlaatbijt* in. Vanuit de *uithaalbijt haalt* hij de *vleugels uit* op het ijs. Bij winstgevende vangst laat hij de *zak* in het *wak* hangen, schept er de vissen voorzichtig met een *schepnet* uit en deponeert ze in een grote wasteil die op het ijs staat. Dan pas trekt hij de *zak* op het ijs en kan een volgende *trek* doen, waarbij de *uithaalbijt* als *inlaatbijt*

fungeert. (B) Men *vist* in Wilsum ook wel eens met twee zegens *tegen mekaar op*. In elke *inlaatbijt* (a) wordt één *zegen* ingelaten. Precies in het midden van de bijtenrechthoek ligt de gemeenschappelijke *uithaalbijt* (b) die groter is dan wanneer men met één *zegen* vist. Soms vervangt men een van de *zegens* door een *keernet*.

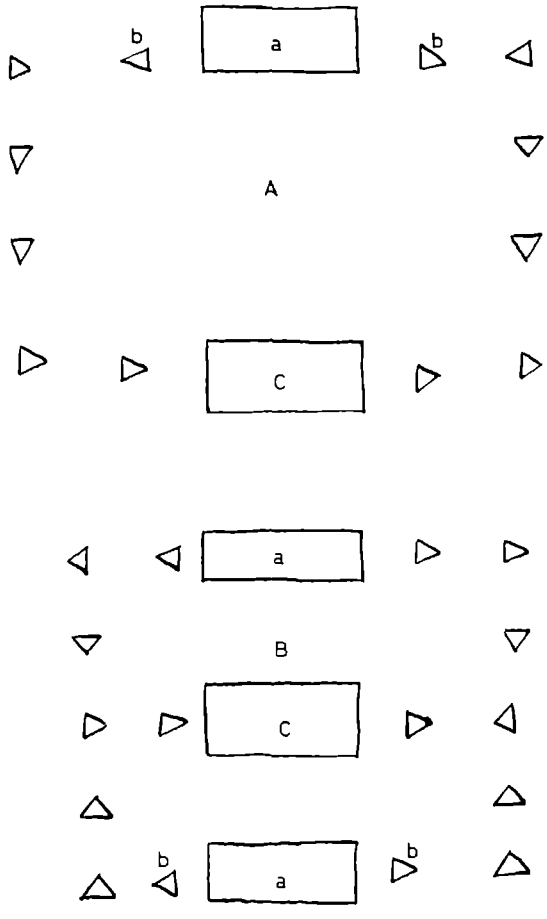

5.1.2.2. Het drijfnet

Op *bliek*, *blei* en *brasem* wordt nog met het *drijfnet* gevist dat voor die gelegenheid *bliek-*, *blei-* en *brasemnet* genoemd wordt, maar die zich in niets onderscheiden van het *zalmnet* dan in een enkel geval door een andere *maaswijdte* van de *boezem*. Ook het vissen ermee vindt op dezelfde wijze plaats.[26]

Tegenwoordig gebruiken sommige vissers *nylonnetten*, die ze kant en klaar kunnen kopen. De repen daarvan noemen ze wel *zimmen*, de ladderings *spiegelmazen*, „Zim en spiegelmazen zijn van later datum, toen de netten niet zelf gebreid, maar gekocht werden uit Friesland."[27]

5.1.2.3. Kruisnet, werpnet, geel, haam, gebbe, schepnet

Tot het bewegende want, echter in verticale richting behoren het *kruisnet*

en het *werpnet*. Het *kruisnet* schept de vis uit het water, vangt dus als het van beneden naar boven beweegt. „The catch is not made by dipping the nets, but by lifting them again from the water."[28] Het *werpnet* daarentegen vangt in tegenovergestelde richting.

5.1.2.3.1. Kruisnet

Het zuiver vierkante *kruisnet* wordt uitgespannen door twee *beugels* die elkaar in het midden haaks kruisen en met de uiteinden aan de hoeken van het net zijn vastgeknoopt. Op het kruispunt zit meestal een draaibare oogbout waarmee weer een *stok* verbonden is. In Heerewaarden had de *stok* vroeger een *mik* en liepen de *beugels* ongeveer evenwijdig. Dit vistuig wordt op uiteenlopende wijze heen en weer bewogen. Wanneer de visser het hanteert vanuit een boot gebruikt hij wel eens een *liertje*, wat de minste inspanning eist. Een groot *kruisnet*, negen m^2 is wel het grootste dat voorkomt, kan hij zonder *lier* niet opgetrokken krijgen. Het moet al een klein *kruisnet* zijn dat hij gewoon met zijn handen vasthoudend, uit het water heft. Daarom gaat hij meestal wanneer hij zowel vanuit de boot als vanaf de kant met het *kruisnet* vist, op één knie zitten en gebruikt de gebogen andere als steunpunt waarop de *stok* als een hefboom nu draait. Wanneer hij het net ophaalt, heeft het door de vis en het water dat er in zit, de vorm van een kegel met afgeronde top. In Afferden en in enkele plaatsen langs de Limburgse Maas *viste* men *met de hor*. De visser stond in een bootje dat achter een tenen schutting lag. Boven op de *hor* in het midden ervan zat een *vork* waarin de *stok* van het *kruisnet* werd gelegd die als een *wip* op en neer bewogen kon worden.

Met het *kruisnet* werd vooral op *alvers*, toen die nog belangrijk waren voor de *alverschrapperij*[29], en op *aasvisjes* gevist.

5.1.2.3.2. Werpnet

De primitiefste realisering van het beginsel waarop het vissen met een *werpnet* is gebaseerd, is de *stulpmand*, een mand zonder bodem die in ondiep water over de vis gezet wordt. De visser staat met zijn laarzen aan of met blote voeten in het water, loert naar vis, terwijl hij de mand met de grootste opening boven het wateroppervlak houdt en zodra hij er een of een groep ziet *stuipt* hij de mand over de vis. Met zijn hand neemt hij er de vangst uit. Het *werpnet* is over de gehele wereld bekend behalve in Centraal Afrika. De bakermat ervan moeten we waarschijnlijk zoeken in India, vandaar uit verspreidde het zich over Oost- en Zuid-Azië tot in het Nabije Oosten. Het is zo goed als zeker dat de Grieken het werpnet leerden kennen van vissers uit de Levant. Vanuit Griekenland verspreidde het zich niet alleen over Europa maar ook over Noord-Afrika.[30]

Het *werpnet* is een cirkelrond net, waarvan de afmeting niet overal hetzelfde is, maar min of meer afhangt van de wijze waarop het net gebruikt moet worden. Het wordt nl. door de visser met een krachtige worp over het water geslingerd, de afmeting ervan moet dus evenredig zijn met de kracht en lengte van de man. Een „normaal" *werpnet* heeft een middellijn van 4 m. Het is verzwaard met kogelronde loodjes die aan een snoer zonder eind van 8 m lengte zijn bevestigd. In het midden van het net bevindt zich een kleine opening, versterkt door een koehoorn of een hoornen

of koperen ring, waaraan het net met koperdraad vastgemaakt is. Tot in die *hoorn* lopen tien *pezen* die op regelmatige afstanden aan een snoer geknoopt zijn dat door de omtrekmazen loopt. De andere uiteinden van de *pezen* zitten vast aan een klos die in de hoorn of ring past, maar er niet doorheen kan. De *pezen* zijn zo lang, dat wanneer de klos in de hoorn zit, de omtrek van het *werpnet* opgehouden wordt, zodat er zakken ontstaan. Aan de bovenkant van de klos is een lijn bevestigd, die de visser gedurende het vissen in de hand houdt. Het uitgooien van het werpnet is vakmanswerk, het moet volledig uitgestrekt op het water *rondliggen*. De visser slaat het vrije uiteinde van de lijn een keer rond zijn linkerhand, steekt een *kogel* in de mond, pakt met zijn rechterhand de onderkant van het net op en slingert het met die hand over het water Het is daarbij de kunst de *kogel* op tijd uit de mond te laten schieten, wil men een gaaf gebit houden, geen nat pak halen en een goed rondliggend *werpnet* verkrijgen. Aan de ligging van het net op het wateroppervlak kan de visser zien of hij het vakkundig heeft uitgegooid. Dan zakt het lood en tenslotte het hele net naar de bodem (1). Palmt hij het weer in, dan snoert hij eerst de omtrek

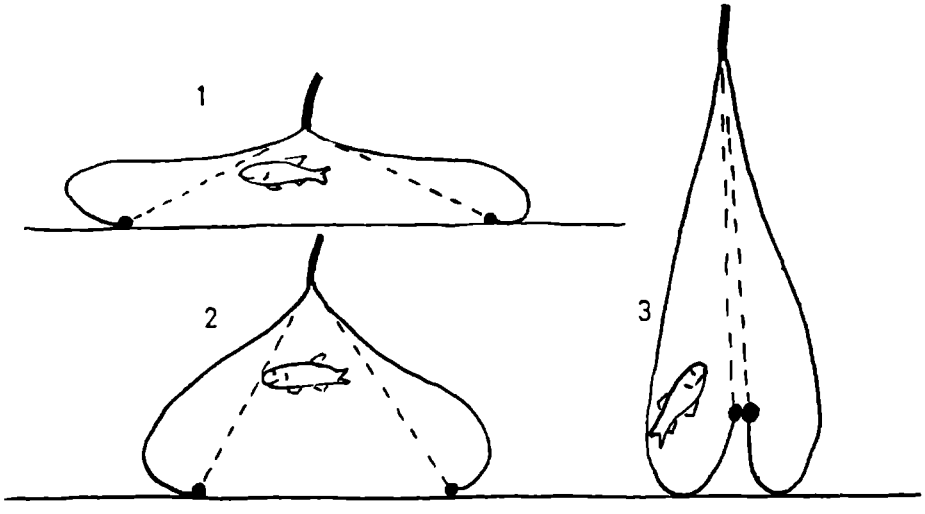

naar het midden toe, door de lijn aan te halen, zodat er zakken gevormd worden, waarin de vis die zich toevallig binnen de omtrek van het net bevindt, gevangen wordt (2). Hij *haalt* tenslotte het net met de vangst boven water (3), houdt het boven de beun, viert de lijn, waardoor ook de pezen gevierd worden, zodat de vis uit het net in de beun valt. Er waren wel eens vangsten van veertig tot vijftig pond in één *worp*. Met het werpnet wordt vanaf de kant en vanuit de boot gevist. Het laatste is het gemakkelijkste omdat men dan de ruimte heeft.

5.1.2.3 3. Geel

Een soort *werpnet* van grote afmeting waarmee wel vanuit de boot gevist, maar dat niet uitgegooid wordt, is de *geel* die men in Wallonie „grand épervier" noemt, terwijl het gewone werpnet daar „petit épervier" heet De *geel* bestaat uit twee delen. de *kap* en de *zak*. De *kap* is een rond net

(met een middellijn van ongeveer 10 m) waaraan in het midden een stevig touw bevestigd is. De *zak* is rond de rand van de *kap* gebreid alsof het een omgeslagen zoom is. De rand van de zoom is ter versteviging dubbelgebreid, omdat deze *rijfvaam* tijdens het bijhalen van het net over de bodem van de rivier schuurt. De reep rond de vrije rand van de *zak* is met *lood* verzwaard, ongeveer 1000 loodjes over de hele omtrek verdeeld. Deze loodreep is met korte *schoottouwtjes* (om de drie loodjes één touwtje) opgehangen aan het want van de *kap*; op deze wijze wordt de eigenlijke *zak* of *schoot* gevormd. In Zuid-Limburg vist men met de *geel* vanuit de *pont*. De visser *zet de geel* zo *op de pont op*, dat hij ze gemakkelijk in drie *slagen* in het water kan gooien. Eerst werpt hij een deel van de *kap* en *zak* overboord en gooit geleidelijk aan, terwijl hij terugroeit de tweede *slag* en het *eind* in het water. En als hij dat vakkundig heeft gedaan, dan *loopt* de geel *uit*, d.w.z. ze spreidt zich in het water uit en zinkt daarna naar de bodem. *Haalt* de visser ze daarna weer *bij* met behulp van het touw dat aan het midden van het net vastzit, dan slepen de loodjes en de *rijfvaam* over de bodem en komen de onder het net aanwezige vissen in de *zak* terecht. Gewoonlijk vist men met de *geel* op *barbeel*, *meun* en *sneep*.

Alhoewel de geelvisserij voor de tweede wereldoorlog uitsluitend werd uitgeoefend in Zuid-Limburg, kwam de *geel* veertig jaar geleden in Grave en voor de eerste wereldoorlog nog in Heerewaarden voor. In Heerewaarden werd deze visserij en wel op *zalm* reeds in de zeventiende eeuw beoefend. Artikel 14 in de „Caertze vant visschersgilt" luidt: „Voor ijder schuijt zal jaerlijcks betaelt werden wegens de salm die gevangen wert met de gijl twaelf stuij:".[31] Ook het Groningse *werpnet*, dat door De Moll, Maier beschreven en afgebeeld wordt, en dat afwijkt van het gewone *werpnet*, is een *geel*.[32]

5.1.2.3.4. Haam, gebbe, schepnet

Als kleinbedrijf wordt er nog op *witvis* gevist met *haam steekhaam* (een grote haam) en *gebbe*. Het zijn alle zakvormige netten „with fixed mouth"[33] die uiteindelijk op een of andere wijze aan een stok bevestigd zijn, en door één man bediend worden. Wat de *schrobvisserij*[34] in het groot is, zijn de visserijtjes met deze vistuigen in het klein.

Ook het *schepnet* is een zakvormig net, dat echter niet gebruikt wordt om vis te vangen, maar om zowel *trekvis*, *aal* als *witvis* uit het net in de *beun* uit de *beun* in mand, *aalhouder* teil enz. te *scheppen*. „Een schepnet mag alleen maar gebruikt worden om een gevangen vis te scheppen. Ge moogt er niet mee visten. Als er natuurlijk ene langs kwam zwemmen en er was geen onraad dan was de visser niet te beroerd om die vis uit het water te halen."[35]

5.1.2.4. Schakels en wargarens

In tegenstelling tot de netten die ik tot nu toe in dit hoofdstuk beschreef, behoren *schakels* en *wargarens* tot het staande want. Beide komen overeen doordat ze een *boezem* en *repen* hebben, maar de *schakels* zijn niet driewandig, de *wargarens* wel, die daardoor, afgezien van het feit dat ze niet door de stroom worden voortbewogen, identiek aan het *drijfnet* zijn. In plaats van *laddermazen* heeft het schakelnet *hangers*, hetgeen vertikaal lopende draden

zijn aan *boven-* en *onderreep* geknoopt. De *schakels* en *wargarens* bestaan gewoonlijk uit drie lappen net. Bij normale lengte van acht meter zijn er twintig *kurken* aan de *bovenreep* en nagenoeg evenveel loodplaatjes aan de *onderreep* bevestigd. De repen lopen meestal langs de korte zijde door en vormen touwogen aan de hoeken van het net.

De *riviervisser* zet zijn *schakels* of *wargarens*, meestal drie of meer aan elkaar verbonden, langs de oever in ondiep water en vist er in hoofdzaak mee op *voorn* en *baars*. In de binnenwateren gebruikt hij bij het uitzetten een *boom* en vist dan op alle *witvis*. Hij probeert met behulp van een *rammelketting* die grote ronde *schalmen* heeft, de vis *op* te *jagen*. In Zutphen maakte men aan de onderste schakel een paardeschedel met een touw vast om het lawaai te verhogen. In Woudrichem bond men er om dezelfde reden „een bonk ijzer" aan. De visser laat de ketting telkens op de bodem vallen en trekt hem zo snel mogelijk het water uit. Hij gebruikt voor het opjagen ook wel een *pook*, een lat of stok waarmee hij snel in het water roert, door het riet slaat of langs de *oever* strijkt. Wanneer het hem vooral om *zeelt* of *karper* te doen is, *pookt* hij zo diep mogelijk, omdat deze vis zich vooral bij de bodem ophoudt. Soms moet hij met de *pook* langs het *want* strijken, omdat de vis de gewoonte heeft vooral bij noordenwind vlak voor het net te blijven staan zonder al te veel beweging te maken, die echter zo noodzakelijk is, wil hij zich in de *boezem* verwarren. In vier plaatsen langs de IJssel kent men de *plump*, een soort ontstopper van metaal aan een lange stok waarmee men op het water stoot. De *plump* moet, gezien de berichten in de eerste jaargangen van *Onze Zoetwatervisscherij*[36] en het feit dat de wet het gebruik ervan verbiedt, een grotere bekendheid gehad hebben. Bij het *ophalen* brengt de visser het net van verticale in horizontale stand en haalt het daarna in de boot.

5.1.2.5. Visfuik en trommel

Evenals de *schakels* en *wargarens* behoort de *fuik*, zowel de *aal-* als *visfuik* tot het staande want. De termen van de onderdelen zijn in zover de *visfuik* met de *aalfuik* overeenstemt gelijk.

verschillen	
aalfuik	visfuik
geen drijvers en lood aan de vleugels	wel
kelen 3	2
dak	soms
hoepelwijdte 110 cm	125 cm
maaswijdte 36 streep	verschillend naar gelang van de vis die ermee gevangen moet worden.

(Het *dak* is een driehoekig stuk net boven op de *vleugels* vastgebreid zo dicht mogelijk bij de *fuik*).

Op de rivieren wordt vooral met een *koppelfuiken* gevist. De visser zet een *schutting* vanaf de oever en loodrecht daarop, met *staken* in de

rivierbodem vast. De *schutting* was oorspronkelijk van *teen*, nu van *garen*. Hij *koppelt* de *vleugels* van twee *eenvleugelige fuiken* zo aan de *schutting* vast, dat ze in schuine stand staan, en zet de *fuiken* met *staken* vast met de openingen naar elkaar toegekeerd evenwijdig aan de richting van de stroom. De *benedenfuik* die stroomafwaarts staat, vangt gewoonlijk beter dan de *bovenfuik*.

In Afferden *viste* men ook *los*, d.w.z. niet met twee fuiken maar met één, een *driekeler*, hetgeen men op tweeërlei wijzen deed. Als men *dwarsviste*, plaatste men de *schutting* of alleen de *vleugel* loodrecht op de *oever*, als men *langviste* zoveel mogelijk parallel daaraan.

Met één *fuik* werd ook met het *schutwant* gevist. In het midden van de *schutting* die tussen twee *kribben* vaststond, plaatste de *schutvisser* een grote *visfuik*. Met de *visfuik* werd op de rivieren vooral *bliek* en *snoek* gevangen; in Afferden ook *barbeel* en wel met een drietal kleine *fuiken* die met draden aan een stang verbonden waren. Het geheel was met twee kabels aan een anker vastgelegd. Voor de visserij op *zeelt* bestond er een aparte *fuik* met drie even grote *hoepels* en twee openingen. Achter elke opening zat een keel. De kleinste opening van beide *kelen* was met draden vastgezet. Om de *hoepels* van de *trommel* tijdens het vissen staande te houden timmerde men twee latten in de lengterichting van het cylindervormige lichaam aan de *hoepels* vast.

5.1.2.6. Fleur en snoekhengel

De *fleur* is speciaal bestemd voor het individueel vangen van roofvis als *baars* en *snoek*; er wordt dan een *fleurangel*, een *hoek* zonder weerhaak, gebruikt. Op de *benedenrivieren* werd dit vistuig ook wel aangewend om *aal* te vangen, waarvoor men een *hoek* met weerhaak nodig heeft. Het is een zeer primitief vistuigje, de *fleur*, waarvoor een gevorkte boomtak (soms vervangen door een stok), een lijn en een gebogen koperdraadje nodig zijn. De lijn van ongeveer 12 m wordt kruislings over de vingers gewonden en tussen een meestal wilgehouten mik gestoken of zoals in Willemstad en in Limburg om de „vingers" van de mik gedraaid. Het resterende gedeelte van de lijn, ongeveer 1.50 m, wordt in een inkeping in een van de takken van de vork *vastgezet* zodanig dat het *aasvisje* de lijn niet los kan zwemmen, maar de eventueel gevangen vis wel. Als *aasvisje* is bij voorkeur een taaie, blinkende vis nodig. Hieraan voldoen het *alvertje* en de *grondel* het best. Met een mesje maakt de visser aan de rugzijde bij het begin en uiteinde aan de rugvin een tweetal kleine openingen in de huid. In het gaatje bij de staart duwt hij een koperdraadje in het visje en schuift het door totdat het uit het andere gaatje te voorschijn komt. Hij buigt de draad om tot een hoek waarbij hij ervoor zorgt, dat de punt, zo dicht mogelijk bij de kop komt te zitten. Hij gooit het *aasvisje* in het water, drukt de mik met het ongevorkte einde in de bodem langs de rivier of bindt hem met een lijn aan een struik of steen vast en wacht tot er een *snoek* of *baars bijt*. Als de roofvis goed doorgebeten heeft en weg wil zwemmen, *rolt* de lijn *af*, waaraan de visser ziet dat hij beet heeft en de lijn kan inhalen.

In Heerewaarden werd er wel eens *gesnoekt*, om wat bij te verdienen. „Ze (de beroepsvissers) schaamden zich er eigenlijk voor, want het was minderwaardig."[37] Ze *visten* dan *op zink* d.w.z. zonder dobber. Met de

snoekhengel tasten ze een *krib af*. Ze liepen dan over de rand van de kribbe, terwijl ze de hengel telkens op en neer bewogen.

5.2. LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN

De tot nu toe besproken visserijen werden in de twintigste eeuw vrijwel op alle rivieren beoefend en enkele ervan nu nog, omdat *trekvis*, *aal* en *witvis* de gehele Nederlandse rivierendelta bevolk(t)en. Dat is niet het geval met *spiering*, *sardijn*, *harders* en *bot*, alle brakwatervissen, terwijl *garnalen* wat betreft de riviervisserij, alleen langs en in de uitmondingen van onze rivieren voorkomen. De visserijen op de zo juist genoemde vissen zijn dus om biologische redenen lokaal gebonden. Dit geldt echter in mindere mate voor de visserij met de *bezaan*, die vooral gericht is op de vangst van *barbeel*, een vis die alleen talrijk op het zuidelijk gedeelte van de Maas in ons land voorkomt, zoals ik reeds opmerkte[38], maar ook alhoewel minder algemeen op het overige gedeelte van de Maas en op andere rivieren. En het geldt in het geheel niet voor de *schrobvisserij*, een visserij op *witvis*, die uitsluitend in deze eeuw wordt uitgeoefend in de Biesbosch. Sinds de normalisering was het *schrobnet* onmogelijk op de rivieren met hun betrekkelijk gladde oevers te gebruiken.

5.2.1. *Brakwatervis*

Bij ons is de *spiering* een der gewoonste brakwaterbewoners, die op de *benedenrivieren* het gehele jaar door gevangen werd. In het voorjaar komt hij ook hoger op de rivieren voor: in de Rijn tot Wijk bij Duurstede, op de Hollandse IJssel tot Gouda, op de Gelderse voor de aanleg van de Afsluitdijk tot Zutphen, op de Maas in 1941 nog tot bij Heusden,[39] maar de laatste jaren komt hij in groten getale voor tot bij Lith.[40] De *spiering* heeft overal zwarte vlekjes, een geel tot roodachtig witte buik en wordt gewoonlijk niet langer dan 30 cm.[41] Onder *riviervissers* is hij vooral bekend om zijn eigenaardige scherpe geur. Velen van hen, echter niet de Limburgers, kennen deze vis bij name. Dat is veel minder het geval met de overige reeds genoemde brakwatervissen. *Sardijn* bijvoorbeeld, de benaming van een vis, die in gerookte toestand zijn ware naam *sprot* krijgt,[42] noteerde ik slechts in vier plaatsen.

Langs de Zuidhollandse stromen en het Hollandsch Diep is de *harder*, daar *herder* genoemd, vrij bekend. „Het is net een blanke zalm".[43] Hij *zwemt* heel *licht* aan de oppervlakte of *hangt* uit de *stroom*. Hij reageert sterk op het zoutgehalte van het water. Wanneer er veel zoet water is, trekt hij zich terug dichter bij zee. Tot bij Numansdorp werd hij in *ankerkuilen* gevangen, evenals kleine botjes, door riviervissers wel *lovertjes* gedoopt. *Bot* en ook *garnalen* zijn bij *riviervissers* buiten het gebied waar erop gevist wordt, natuurlijk wel bekend maar dan zoals elke Nederlander als consument van vis op de hoogte dient te zijn van datgene wat hem voorgeschoteld wordt.

5.2.2.1. Spieringvisserij

De *spieringvisserij* vooral vanaf februari tot mei, de *spieringtijd*, werd op dezelfde wijze uitgeoefend als die op *zalm*, dus met de *zegen*, de *spieringzegen*, die een *maaswijdte* van maximaal 40 mm heeft en het *drijfnet*. De *boezem* van het *spieringnet* heeft 14 tot 16 *mazen* in één *staai* en dezelfde maximale *maaswijdte* als de *zegen*. Ook met de *ankerkuil* werd *op spiering gevist*. Men gebruikte voor deze visserij de *kleine kruik*, die *nauwmaziger* is dan die voor de aalvisserij.

5.2.2.2. Hardersvisserij

Met een *hardernet* of *sleep*: een zegen van 250 m, die aan de *bovenreep* op elke vadem drie kurken en aan de *onderreep* weinig lood en geen *zak* heeft, wordt de *hardersvisserij* in Willemstad beoefend. De *boven-* en *onderreep* komen samen in de *broek*. Voor het hardervissen zijn drie mannen nodig: één van hen blijft aan de wal, de andere twee gaan in de boot. De visser aan de *wal* houdt met een stevige stok die hij door de *broek* in de grond steekt het *hardernet* tegen, dat door de twee in de boot wordt uitgeroeid. De *sleep loopt* vanzelf *uit*, terwijl de roeier de boot regelmatig en rustig voortbeweegt. De ander houdt de *sleep* in de gaten en zorgt ervoor dat het net *klaarloopt*, d.w.z. in de juiste visstand komt. Indien dit niet het geval is, loopt het *onklaar* of gaat het *scheefstaan* en kunnen de *harders* er overheen of onderdoor zwemmen. Indien de vissers een school *harders* zien, wordt het net niet helemaal uitgevierd. Ze *vissen* dan *korter*; zien ze echter verderop nog meer *harders* dan *gooien* ze alle *netten uit*. Zodra het *hardernet* rondgeroeid is en het met het andere einde aan wal vaststaat, springen de twee uit de boot. Een van hen assisteert de man op de wal, samen halen ze het net binnen, terwijl de visser die geroeid heeft, het in het midden wat ophoudt.

Er werd vroeger ook met de *steek* op *harders* gevist, alhoewel men dit vistuig toch *zalmsteek* bleef noemen.

5.2.2.3. Botvisserij

In de herfst *doet* men vooral *op botten* o.a. met *schutwant*, *botfuiken* en *botlijnen*. De *botfuik* onderscheidt zich alleen in *maaswijdte* van de *visfuik*. De visserij ermee is identiek aan die met één *fuik* op *aal* of *witvis*. Hetzelfde geldt voor de *botlijnen*, ook wat de terminologie betreft, vergeleken met de *repen*. De *botlijnen* zijn wat sterker en de *bothoeken* zijn niet voorzien van een weerhaak.

Het *schutwant*, ongeveer 2 m hoog, wordt bij *wassend water* op de rand van droogvallende *zandplaten* of langs de *oever* in een halve cirkel *ronduitgeroeid*. Men legt het net vast aan twee *ankers*, *dreggen* of stenen. Het heeft een *bovenreep* met *kurken* en een *steenreep*, die beide uitlopen in één lijn die *verankerd* wordt. Bij *vloed* staat het onder water; zodra dat bij de volgende *eb* terugloopt, krijgen de *botten* tussen *oever* en *schutwant* de kans niet om te ontsnappen en verzamelen zich in de *bocht* van het net. Het water zou daar niet zo snel kunnen weglopen, als het want van de *bocht* niet door

nethoutjes iets boven de bodem werd gehouden. De visser schept de gevangen vissen, die nu op het droge zijn komen liggen, met een *schepnet* in een emmer, of gaart ze met zijn handen bijeen.

Op de Nieuwe Merwede en ook wel op het Hollandsch Diep zet men het *botnet*, dat lager is dan het *schutwant*, tussen de *kribben* voor een kreek of slootje. Men laat het de hele nacht staan en haalt het de volgende morgen op.

5.2.2.4. Korvisserij

„Naar men beweert, was de korre reeds in de 14e eeuw bekend, doch toen werd ze niet, zoals thans in volle zee gebezigd, maar alleen onder den wal en in de mondingen der rivieren. Ze had toen slechts kleine afmetingen en was niet grooter dan de garnalenkor, waarmee onze kustvisschers heden ten dage visschen".[44]

Ook de *riviervissers* uit Hellevoetsluis en Nieuw-Beierland visten twintig jaar geleden nog met een soortgelijke *kor*, die ze *gernetkor* of kortweg *kor* of *korretje* noemden, op de Brielsche Maas, waar nu de dam ligt, en bij Hellevoetsluis. De *garnalen* die ze ermee vingen, gebruikten ze als *aas* voor de *botlijnen*.

Het *kornet*, een zakvormig sleepnet van drie à vier meter, schuurt met de *loodpees* over de bodem van de rivier, waardoor het de *garnalen* losmaakt en opschept, zodat ze in de lange staart van het sleepnet terechtkomen. De *bovenpees*, die korter is dan de *loodpees*, zit om de *kordeboom* gewonden. Met puntige metalen uiteinden past deze spar in de gaten die midden in de *kordekoppen* (zware ijzeren staven met voet) geboord zijn. Ook onder en boven zijn er gaten in de *kordekop* geboord, waarin de uiteinden van de *hanepoten* vastzitten. In het midden van elke *hanepoot* is een *sprinkel* bevestigd. Beide komen in een punt samen en lopen uit in de *tocht* die voor aan de boot wordt vastgelegd. De *kor* wordt met een *schouw* met *zeilen* voortgetrokken. Wanneer het hard waait, moet de korvisser veel *tocht zetten*, hij moet de kabel vieren anders wordt de *kor* van de grond getrokken. Over de *tocht* loopt met een klos of *kous* de *flodder* waarmee de visser de *schouw* stuurt, want met het *roer* kan hij niets uitrichten; de boot maakt immers met de *tocht*, waaraan tenslotte de *kor* hangt, een hoek die dezelfde grootte heeft als die welke gevormd wordt tussen de trekrichting en de stand van de boot. Moet de visser *bij de wind op*, dan viert hij de *flodder*; moet hij meer *voor de wind* dan trekt hij hem aan. Aan de *staart* zit een lijn waarmee hij het sleepnet lostrekt als de *kor* vastloopt, en een *boei* waaraan hij tijdens het vissen kan zien dat het net in de juiste richting voortsleept.

Blij noemt drie soorten *korren*: de Hollandse en de Engelse *kor*, de oudste vormen, te zamen wel boomnet genoemd, en het bordnet. De Hollandse *kor* onderscheidt zich alleen van de Engelse in een andere vorm van *kordekop*. De Hollandse *kordekop* is min of meer hoefvormig, terwijl de Engelse driehoekig-ovaal is.[45]

5.2.2.5. Bezaanvisserij

De *ratelzak* van de *bezaan*, een *zegen* van ongeveer 20 m lang en in de regel niet veel dieper dan 25 cm, verschilt van de *viszegen* (zonder *zak*) doordat

hij overal even diep is, dus geen *streek* heeft. Aan de *kurkreep* zitten niet altijd drijvers, maar om de *loodreep* altijd lood.

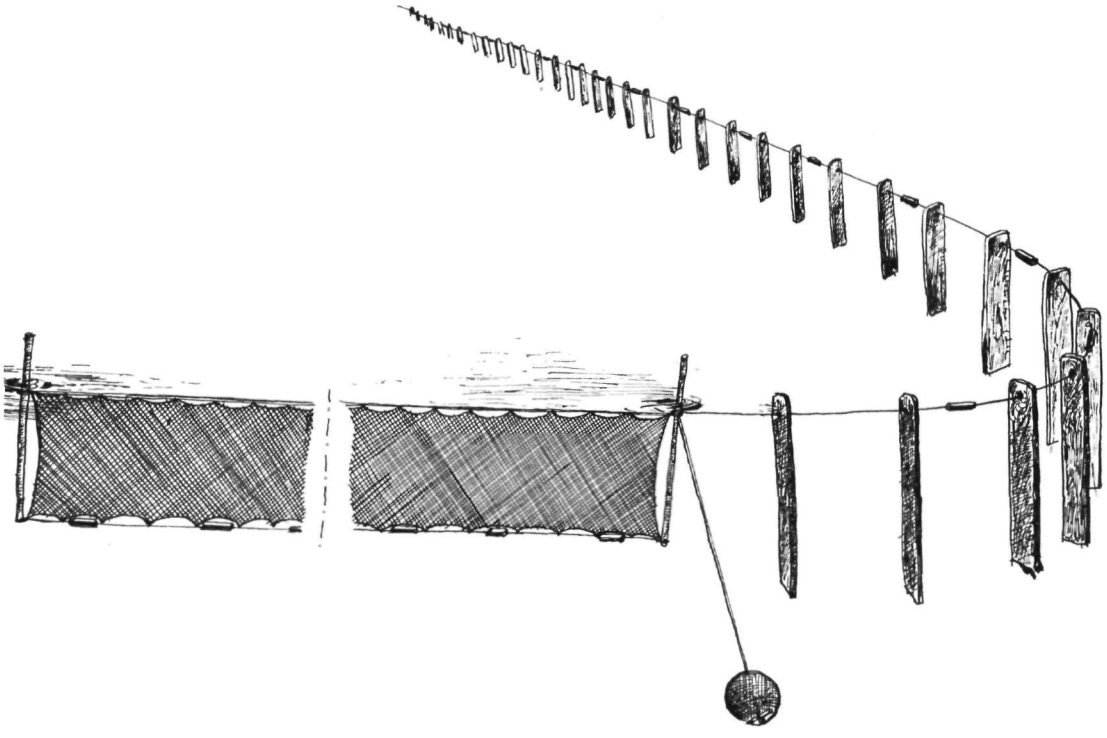

Men plaatst het net dwars op de richting van de stroom en *zet* het met behulp van drie of vier stokken *uit*, zodat het rechtop blijft staan, wanneer het door de stroom *uitdrijft*. Aan elk uiteinde ervan heeft men een lijn vastgemaakt, waaraan een 50 tot 100 plankjes hangen, elk 40 cm lang en 6 cm breed. Tussen deze *rommels* zijn gewichten bevestigd, zodat de *rommeltouwen* op de grond zakken, wanneer ze met een boot zijn uitgevaren. De *rommeltouwen* zijn echter niet even lang; de *binnentoom* is korter dan de *buitentoom*, de lijn die aan de kant van het net zit, welke met een *bol verankerd* ligt. Toch moet men als men goed *met de bezaan* wil *vissen*, het net aan beide zijden tegelijk *bijslepen*. Een roodgeverfd plankje aan de *buitentoom* is voor de visser het teken, dat de afstand van de *rooie rommel* tot de *ratelzak* even groot is als de *binnentoom* lang. De *barbeel* wordt losgestoten met een stok, opgejaagd, gekeerd en naar de zegen gedreven door de heen en weer *schuddende rommels*. Dan worden de uiteinden van de *ratelzak* naar elkaar toegehaald en de vis zit gevangen.

5.2.2.6. Schrobvisserij

In de winter verschuilt zich de *witvis* in scholen langs en in het riet, of houdt zich schuil in een *rietvak* onder het overhellende, met riet begroeide gedeelte van een uitgeholde *oever*. Het is de tijd dat de *schrobvisserij*, die een typische *wintervisserij* is, in de Biesbosch wordt uitgeoefend. Het

schrobnet wordt als een rechthoekige lap van vier à vijf meter breed en één meter hoog *gebreid*; iets ruimer in het midden waardoor de *zak* ontstaat. Het net wordt uitgespannen aan twee van onderen met lood verzwaarde *schrobstokken* van 8 à 9 meter. Door de onderste vrije zijde is de *loodreep* gehaald waaraan zeven loden *kogels* bevestigd zijn, door de bovenste zijde een *houtreep* voorzien van zeven kurken. Men vist met het *schrobnet* met twee man vanuit een boot (soms twee boten). Zowel de *voorman* als de *achterman* heeft een *schrobstok* in zijn hand en *steekt* die tegelijk *overboord*. Wanneer echter het water onrustig is, en men van *eb* vist, moet de *voorman* het eerst met zijn stok overboord, zodat men door de stroom al een *kuil in het net krijgt*. *Vist* men bij ongunstig weer *van vloeien* dan moet de *achterman* voorgaan. Hun grootste zorg daarbij is het net *glad* te *houden*, dat het dus niet, na het uitstromen tussen *oever* en *loodreep* komt hangen. Als het toch *onklaar slaat*, moet het opnieuw *uitgezet* worden. Wanneer de vissers met hun boot evenwijdig aan de *oever* een paar meter van de kant zitten, dan laten ze het net even op de bodem rusten, plaatsen de *schrobstokken* verticaal tegen de bootrand, nemen de *zetstokken* uit de boot, *zetten* die stevig in de oever of het rijswerk en leggen er de boot aan vast. Met *plonslatten plonzen* ze in het water, rakelen door het riet, en de daarvan geschrokken vis schiet het net in. Dan *wrikken* ze de *schrobstokken* over de knie omhoog, zodat het net van een horizontale in een verticale stand komt en de opening ervan juist omkeert. Ze *palmen* het *op* door de *houtreep* boven water te trekken, waardoor de stokken dwars overboord vallen en nog maar een halve meter aan de kant van het net daarbuiten steken. Ze trekken deze uiteinden uit elkaar – de *houtreep* spant zich – gaan achter elkaar bij de *kop* van de boot staan; ieder van hen neemt met één hand de *houtreep*, met de andere de *loodreep*, zo *palmen* ze samen het *schrobnet uit het water*, terwijl ze achteruit van de *kop* naar de *kont* lopen. Samen gooien ze de gevangen vis soms wel 200 tot 250 pond in de *beun*, terwijl ze het net het binnenste buiten keren. Voor de volgende *zet* beginnen ze weer van voor af aan. Op een *zetje* echter, een visrijke plaats, *deden* ze wel meer dan *ene zet* „soms deden we op hetzelfde zetje wel zes of zeven keer ene zet".[46] Maar dat was meestal niet het geval. Ze moesten bijna altijd een *zetstok verzetten*, zodat ze een bootlengte verder opnieuw het *schrobnet* te water konden laten. Als er op een bepaalde plek niets te vangen viel *roeiden* ze langs de *oevers* loerend naar vis; ze *verlegden de visserij*, hun geluk elders beproevend.

NOTEN HOOFDSTUK 5

[1] Cf blz 17.

[2] HOEK beschrijft in *De vischtuigen* de schakels die voor 1899 op de binnenwateren gebruikt werden, het zijn alle driewandige netten

[3] REDEKE, *De visschen van Nederland*, geeft duidelijke afbeeldingen van riviervissen

[4] Tot een soortgelijke bevinding kwam ook T. VAN DE KANT Tijdens zijn „*Ecologisch onderzoek over vissen in de omgeving van Nijmegen*", bezocht hij behalve vissers uit Nijmegen en Erlecom o a ook die uit Lith Voor zijn brief en toezending van zijn kandidaatsscriptie ben ik hem dankbaar.

[5] Zegsman uit Heer.
[6] Zegsman uit Aff.
[7] Zegsman uit Wi.
[8] REDEKE blz. 117.
[9] REDEKE blz. 100.
[10] Zegsman uit Heer.
[11] REDEKE blz. 183.
[12] Zegsman uit Ha.
[13] AALDERINK blz. 22.
[14] AALDERINK blz. 21.
[15] Zegsman uit Vel.
[16] Zegsman uit Kam.
[17] Zie blz. 98(5.2.2.5.).
[18] REDEKE blz. 100.
[19] Zegsman uit Ha.
[20] REDEKE blz. 126.
[21] REDEKE blz. 126.
[22] *De visserijwet* blz. 170.
[23] De snoekhengel werd alleen in Heer. gebruikt en ook daar meer voor de sport- dan voor de beroepsvisserij.
[24] Cf. DE MOLL, MAIER blz. 92.
[25] Mededeling van de heer G. van Nielen thans wonende in Doenrade.
[26] Zie blz. 55(3.3.2.1. en 3.3.2.2.)
[27] Zegsman uit Heer.; hij duidt op de touwfabriek in Sneek.
[28] VON BRANDT blz. 150.
[29] Zie blz. 91(5.1.2.1.2.).
[30] VON BRANDT blz. 161.
[31] *Caertze vant visschersgilt in Heerewaarden.*
[32] DE MOLL, MAIER blz. 55.
[33] Von Brandt blz. 185.
[34] Zie blz. 99(5.2.2.6.).
[35] Zegsman uit Heer.
[36] *Onze zoetwatervisscherij* 1905, 1906.
[37] Zegsman uit Heer.
[38] Zie blz. 87.
[39] REDEKE blz. 28.
[40] Zie T. VAN DE KANT.
[41] Cf. AALDERINK blz. 28.
[42] REDEKE blz. 66.
[43] Zegsman uit Will.
[44] BLIJ blz. 119; voor verdere gegevens over de garnalenvisserij bij BLIJ blz. 57, 106, 116-119, 122-123, 127.
[45] BLIJ blz. 116, 118, 122.
[46] Zegsman uit Werk.

DEEL II BENAMING

Uit praktische overwegingen wordt het lemma aangeduid met één term die kapitaal gedrukt is. Na de betekenisomschrijving volgen alle heteroniemen die vet gedrukt zijn. Achter elk heteroniem worden de vindplaatsen vermeld, afgekort zoals in de inleiding blz. 6 e.v. is aangegeven. Indien er geen heteroniemen voorkomen, staan de vindplaatsen onmiddellijk achter de betekenisomschrijving. De cursief gedrukte vormen zijn de dialectische varianten.

Bij sommige lemma's worden in kleinere druk termen van zee-, kust-, Zuiderzee- of IJsselmeer- en binnenvissers vermeld.

Wanneer de etymologie van termen van riviervissers niet op een voor de hand liggende wijze in de etym. wdb. (Fr.v.W., v.H., De Vries) te vinden is, heb ik het lemma besloten met een etymologische aantekening die aangeduid wordt met Etym.

61 DE RIVIERVISSER

611 VISSER

rivіervisser,
visser Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Haast Vla Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij *vistər* Amm **visserman** Moer Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **rivіervisser** Hell Will Moer Wou Dreu Heer Lit Aff Swal Laak It
Op de Zeeuwse eilanden, Goeree, Overflakkee en in het land van Axel is de vorm van *vister* vooral bij ouderen nog vrij gewoon (Ghijsen 1074) *Visterman* komt in Bruinisse voor (Ghijsen 1074), *visserman* in Enkhuizen (titel) en Den Oever, daarnaast *skuutman* (Daan 141), op Urk uitsluitend *visserman*, visser wordt daar niet gebruikt (482), Terschelling *fiskerman* (264) In Katwijk wordt *visserman* zelden gebruikt om het beroep aan te duiden (63), evenals op Texel (207) Boekenoogen vermeldt alleen *visscher* (1142)

BINNENVISSER

beroepsvisser die niet op de rivier (of in de Biesbosch), maar uitsluitend op de polderwateren vist,
binnenvisser Geert Han Werk Wou Heer Lit **poldervisser** Dreu Leeuw **veldvisser** Leeuw

BUITENVISSER

visser die in hoofdzaak op de Zuiderzee of het IJsselmeer vist,
Kam

BENEDENVISSER

visser die op de benedenrivieren vist
Hell N Bei Will Moer Gor Wou Dreu Heer

BOVENVISSER

visser die op de bovenrivieren vist,
Hell N Bei Will Moer Gor Wou Dreu Heer

BIJLOPERS

scheldnaam van de vissers uit Will voor die uit Moer ,
Will Moer

SCHARRELAAR

spotnaam voor een kleine amateurvisser, meestal binnenvisser,
scharrelaar Hell N Bei Z Bei Pern Num H Zw Gor App Gen *scharrəlèèrs* Wou *scharrəldər* Kerk **bootjesvisser** Will Moer **parlevinker** Wou **prutsvisser** Vel Ble **stroper** *streupər* Meg App Gra Box **strosnijder** *strooisnéérər* Hard
Etym De *bootjesvisser* beoefende uitsluitend de visserij met *repen* (= hoekwant) in een roeiboot, hetgeen kleinbedrijf is vergeleken met het bedrijf van de schokkervisser, van wie hij bovendien het aas betrok De schokkervisser was de meerdere, de onafhankelijke, de bootjesvisser de mindere, de afhankelijke Zo ontwikkelde zich naast het referentiele betekenisaspect van deze term een pejoratief-attitudineel aspect (onder invloed waarschijnlijk ook van het deminutief), dat tenslotte het primaire werd De referentiele bet wordt nu verwoord door *aalbootvisser* De bet van *parlevinker* bevat in het A N reeds een pejoratief moment, dat in Van Dale (blz 1485) met scharrelaar' omschreven wordt Voor het gebruik als scheldwoord voor een kleine amateurvisser zij erop gewezen, dat o a in Wou Dreu Heer sommige parlevinkers, kleinhandelaren te water, met kleine vistuigen als *repen*, *dobbers*, *fleuren* visten In Hard werd *strosnijder* als een minderwaardig beroep beschouwd ,Er waren van die halven die inderdaad

veel strooi sneeien, en die zo'n beetje dreven als bijverdienste" (zegsman uit Hard)

SCHARRELEN

kleine vissenjen uitoefenen zoals dobberen repenvisserij,
Hell N Bei Z Bei Pern Num H Zw. Wou. App Gen

6 1 2 STROPER

1 visdief die fuiken en kubben licht of karen openbreekt,
2 riviervisser die in andermans viswater vist met meestal zeer nauwmazig want,
stroper *streupər* Hell Z Bei Pern Num (bet 2) Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Amm Via Ra Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Ble Swal Laak (Op enkele plaatsen betekent stroper ook sportvisser) **dief** Will **doodvisser** Zut (vooral bet 2) **schuimvisser** *sjuumvissər* Vell **schakelstroper** (alleen bet 2) Num
Etym Door het scherpvissen van de *doodvisser* wordt er veel jonge vis vermoord en niet genoeg gespaard voor de teelt, zodat het redelijke gevaar bestaat, dat de visserij *dood* gaat (cf Van Dale blz 452 *doodvissen*) *Schuimvisser* zal wel als eerste element de stam van *schuimen* met de bet „roven" hebben Ook de primaire bet van *schuim* (voor een riviervisser een bekende „zaak") kan hier als woordspeling geactueerd zijn *Schakelstroper* heeft als eerste element *schakel(s)* „staand eenwandig (of driewandig) net", zie daarvoor blz 297

STROPERIJ

het stropen van vis,
streupərij Wou Heer

STROPERSCENTRUM

plaats waar veel stropers (bet 2) wonen, Will Moer H Zw Hard Gor Wou Dreu Wa Leeuw Kerk Lit Aff Swal Laak Mill

STROPEN

vissen in andermans water met meestal zeer nauwmazig want,
streupə Hell N Bei Z Bei Pern Num Moer Will L Zw H Zw Hard Gor Wou Dru Dreu Wa. Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Ble Swal Laak *streupən* Mill West Zut Wij
In Vlaanderen komt als heteroniem *vladen, vladn* voor (Blij 259).

CARTOUCHES

dynamietpatronen die gebruikt worden bij het stropen om de vis massaal te verdoven,
kartoesjəs Te Ste Swal Laak Meers. Maas It
Etym zie blz 301

KOGGELBONEN (pl tant)

vergiftkorrels die in het water gegooid worden om de vis te verdoven De verdoofde vis komt bovendrijven en wordt met een schepnet in de boot gehaald,
koggelbonen *koggəlboonə* Wou Mau *koggəlboonn* Kam *koggəlboonə* Heer *koekəlbònnə* Kerk *koekəlbôôn* Laak **koekelkorrels** *koekəlkòrrəls* Lit Gra Aff *koekelkèùrəls* Vel Te Ste **koekelkoorn** Meers It **koekelkorns** Mill **koekels** Ble
Etym zie blz 300

KOEKELEN

met koggelbonen vissen Verboden vismethode,
Kerk

KLEVEN

in de buurt van een stroper blijven, totdat men een agent ontmoet of iemand hem kan gaan waarschuwen,
Num
Etym De bet van deze term valt te vergelijken met die welke voor dit woord in de sport gebruikelijk is, „een tegenstander van vlak bij volgen en bewaken" (Van Dale blz 976)

ZOETE LIEFJES

een knoop die alleen de visser kent, waarmee hij de fuiken en de kuil dichtknoopt zodat stropers de netten niet kunnen lichten,
Heer (In Hell is de knoop bekend, echter geen naam)
Een mooie parallel van *zoete liefjes* geeft Over diep (115) In Katwijk noemt men knoopen, die aan de speerreep en aan de peezen van de netten zijn blijven zitten" *auwe grootjes* Van Dale (1431) vermeldt nog *oudewijvenknoop*, in het zeewezen knoop die drie of meer touwen

verenigt". In de zeemansterminologie komt *zoetelietje* voor in de betekenis van „zekere wijze van verbinden van einden garen" (Van Dale (2452)). Blij (295) omschrijft deze term in verband met het breien van netten als „halve steken, tegen elkaar in, waarmee twee eindjes garen aan elkander worden vastgeknoopt".
Etym. zie blz. 296 e v , 298.

6.1.3. MAAT

1. collega visser, (algemeen)
2 visser waarmee men samenwerkt,
Ha Wi. Kam Graf Gen Zwart
3 medewerker op de schokker, *maot*
Mill.

EIGENVISSER

1. drijfnetvisser die contributie betalend lid is van een cooperatie of cooperatieve vissersvereniging. Hij vist in het door de cooperatie of vereniging gepachte water en houdt de opbrengst van de gehele vangst voor zichzelf,
Wou. Heer.
2. drijfnetvisser die met eigen want en boot in het door een ander gepachte water vist;
Will Moer.

OP DEEL VISSEN

voor een gedeelte van de opbrengst als loon vissen. De eigenaar van de schokker en want ontving gewoonlijk 2/3 deel (1/3 deel voor schokker en want, 1/3 deel voor hemzelf), de „helper" 1/3 deel van de opbrengst. Indien de „helper" nog jong was, ontving hij 1/4 deel. Bij de zegenvisserij was de helft van de opbrengst voor de zegen, de andere helft werd gelijkelijk onder de vissers verdeeld;
op deel vissen Moer. Gor Wou **voor je part vissen** *vur oe part vissə* Dreu Wa Heer.
op dêêl werke(n), Tolen (stad) (bij vissers); *op dêêl visse*, Tolen (stad), Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 160), *op deel varen*, Vlaardingen (78), Terschelling (124). *Ik joer voor ən halləfierendâelsje.* voor 1/8 van de volle matrozengage. *Hij voert voor (ən) vierendâels, voor drie vierendâels, voor dort alfierendâels* (5/8), Katwijk (110); *visschen op deel, op deel* (Boekenoogen resp 822, 1300), *op deel varen, op deel vissen*, Enkhuizen (resp. 34, 66). *op part vaere*, Katwijk (45) *op part*, Den Oever (Daan 141), *òp part (vissen)* Urk (444).

DEELVISSER

visser die op deel vist,

deelvisser Moer. Gor. Wou **partvisser** Dreu Wa Heer
deelvisser Uithuizen, Zoutkamp, Noordpolderzijl, Delfzijl, Termunten (Schikan 13). Blij 166 geeft *partvisscherij* voor Holland.

KOPPENGELD

bepaald bedrag voor elke gevangen zalm aan de gezamelijke vissers uitbetaald (In 1918 voor een winterzalm 50 c , voor een zomerzalm 25 c., voor een jacobszalm 10 c);
Hell. Moer. Amm

TEGEN VASTLOON VISSEN

vissen op basis van een vast weekloon;
Hell Moer Wou. Amm.

VANGSTPREMIE

soort tantième dat aan de zalmvissers na een goed vangseizoen werd uitbetaald;
Hell Amm

NEVENINKOMSTEN

bijverdiensten uit een nevenbedrijf;
Kerk.

6 1.4. PACHTER

pachter van het viswater, waaraan de visser het vroon moest betalen en meestal de vis verkopen,
Hell. Num. Will Moer. Gor. Wou. Amm. Dreu. Heer.

KNAP IN HET WATER ZITTEN

veel viswater in pacht hebben;
Kerk.

VROON

het percentgeld (6 tot 15%) van de opbrengst dat aan de pachter moest worden afgedragen;
Hell. Moer Wou Heer
„Die mi fuike viste moeste tien tot vijftien present òn de pachter afdraage Dè is niet kontrleerbaar, mar de witte ongeveer wel" (Heer)
Etym cf. Fr.v W. blz 764.

6 1 5. EIGENVISSER

schipper op, tevens eigenaar van één

schokker,
Moer

SCHIPPER

visser-baas op een schokker,
Moer L Zw

KNECHT

visser-knecht op een schokker,
Moer L Zw
De vaste bemanning van vissersvaartuigen op de Zuiderzee bestond vroeger uit twee man de *schipper* en de *knecht* in Marken, Volendam, Monnikendam (Van Ginneken 372) Ook te Antwerpen bij de garnalenvisserij spreekt men van *den schipper en zijn knecht* (Blij 111)

EIGENSCHOKKER

schokker waarvan de schipper tevens eigenaar is,
Moer

KANTOORSCHOKKER

schokker waarvan de eigenaar een kantoor is, schipper en knecht zijn beiden gehuurd,
Moer

KANTOOR

maatschappij of rederij van schokkers, tevens pachter van het viswater en vishandelaar,
Moer

PLOEG

vereniging van eigen vissers,
Moer

SCHOKKERBOND

bond van ankerkuilvissers „Ons belang",
Dreu Heer Lit

COÖPERATIEF

cooperatieve verkoopvereniging van vis met eigen afslag,
koopəratief Moer

616 ONZE ZOETWATER-VISSERIJ

tijdschrift van de hoofdafdeling „Zoetwatervisscherij" der Nederlandsche Heidemaatschappij,
(algemeen)

DE ZOETWATERVISSERIJ

hoofdafdeling „Zoetwatervisscherij" der Nederlandsche Heidemaatschappij,
(algemeen)

HET GROENE SCHUUR-MANNETJE

visserijwet, editie Schuurmans en Jordens,
't gruunə schuurmènnəkə Wou

VISSERIJINSPECTIE

visserijdistrict (zie art 27 editie Schuurmans en Jordens 73 e v),
(algemeen)

OPZIENER

ambtenaar van de visscherijinspectie,
(algemeen)

GESLOTEN TIJD

tijd waarin niet gevist mag worden overeenkomstig de wet,
gesloten tijd Hell N Bei Z Bei Pern Num Gor Wou Lit Meg Aff **besloten tijd** Will Moer L Zw **sluitingstijd** Amm

RUSTTIJD

gesloten tijd van 's avonds zes uur tot 's morgens zes uur, de tijd waarin niet met zegens gevist mocht worden,
Heer

617 EIK

bruine baaien visserskleding (jas + broek),
eék Wou
Etym De kleding wordt genoemd naar de stof waarvan ze gemaakt is (metonymia), de stof op grond van overeenkomst *eik* (metafoor) Een identiek voorbeeld van een dergelijke metonymisch-metaforische benaming kan men lezen bij Ghijsen (blz 218) voor Brouwershaven „Je stae nog sôô in 't eiken 'out in je bruine werkkiel"

PILO

jas van pilo (een half linnen, half ka-

toenen weefsel) die veel door vissers tijdens hun werk gedragen werd over een manchester broek,
pieló Kerk
Etym zie blz 301

ROK

geoliede katoenen jas,
rók Wi

SCHOBBEJAK

buis of jas over het schootsvel gedragen,
schobbejak Hell Moer L Zw
Etym Van Dale (blz 1770), het W N T (XIV 735, 736) en Fr v W (blz 588) beschouwen *schobbejak* „korte werkkiel van grof linnen" als uitsluitend Zuidnederlands, het W N T en Fr v W merken nog op, dat het in die bet betrekkelijk jong schijnt te zijn Waarop dit laatste is gebaseerd, is niet duidelijk De karakteristiek Zuidnederlands is niet juist, want het woord komt in deze bet ook voor in Zeeland (Ghijsen blz 838) en in drie riviervissersplaatsen vrij dicht bij Zeeland gelegen

Stellig is de bet „werkkiel" ouder dan die van „schoft", waaraan het W N T nog enigszins twijfelt Iemand met zo'n kiel genoot geen achting De bet „schoft" is dus een gevolg van het dedain voor de werkman Immers een man met een dergelijke werkkleding geeft na gedane arbeid gauw de indruk van „haveloos persoon", deste meer als de image van zijn beroep daar niet voldoende tegenweer aan biedt De betekenisontwikkeling van „werkkiel" naar het scheldwoord „schoft" is theoretisch eerder mogelijk dan het omgekeerde Hoe zou het anders psychologisch te verklaren zijn, dat iemand zijn werkkleding met een scheldwoord zou noemen, of wanneer die benaming van „anderen" afkomstig zou zijn, waarom neemt de drager van die kleding het dan over? De klankassociatie met woorden als *schobben* „krabben" of *schobbe* „haveloos, eerloos persoon, schooier, slordige vrouw, slons" (Van Dale 1770) kunnen de betekenisovergang van „werkkiel" naar „schoft" bevorderd hebben

In verband met boven gestelde kwestie, vooral ook gezien vanuit het standpunt van de terminologie van riviervissers, is de suggestie van Fr v W (blz 588) interessant om *schobbejak* formeel (?) in verband te brengen met mnl mnd *schubben, schobben* „van schubben ontdoen" De *schobbejak* werd door riviervissers gedragen over het *schootsvel*, beide dienden om de kleren van de visser te beschermen tegen water en vuil waarin uiteraard ook visschubben voorkwamen

GEWASTGOED

leren jas met oliebroek,
gæweschoet Laak
Etym *Gewast* „met was bestreken of doortrokken, bep om iets glanzend of ondoordringbaar voor water te maken" (Van Dale blz 663)

OLIEGOED

visserskleding bestaande uit oliebroek, -jas en -schort,
ooliegoet Wou Dreu Wa Heer Lit Laak Mill *uliegoet* Zwart
In Katwijk *in olied vel, geolied schootsvel* (Wdb 41) (zie ook *schootsvel*).

OLIEJAS

lange jas van geoliede stof gebruikt tijdens het vissen bij regenachtig weer, **oliejas** Moer Kerk Heer Lit **oliebuis** Kerk (vero) **olierok** Zwart
Fuliejas op Urk (385), *oliede jas* in Katwijk (Wdb 41)

OLIEBROEK

broek van geoliede stof,
Kerk Laak

MORSMOUW

halve mouw van manchester of oliegoed die over de mouw van de jas heen wordt getrokken als er met de zegen gevist wordt, **morsmouw** Hard **oliemouw** (meestal van geoliede stof) Wou
Mauwe in Katwijk (Wdb. 37), *hoos* in de Zaanstreek (Boekenoogen 345), *oliemouw* in Enkhuizen (95), *steekmouwe* in Den Oever (Daan 141); *euliemouw* op Urk (385), *oaljemouwen* (v d Molen 35)

SCHOOTSVEL

schort van geoliede stof, gummi of leer, gebruikt bij het vissen met zegen, drijfnet of schakels om de kleding te beschermen tegen water en vuil,

schootsvel *schootsfel* Hard *schootsfelt* H Zw *schótsfel* Dreu Wa *schótsfèl* Heer *schòtsfèl* Lit **voorschoot** *vurschót* Kerk **olieschort** Hell Moer L Zw **gummischort** Mau **slobberschortje** Zut **schortje** Will App Kam **olieslоof** Wou **sloof** Gra Box **slont** Graf Gen Zwart

Olied vel in Katwijk (Wdb. 61) *schootsvel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 902), *olievellen* in Enkhuizen (95), *skòotsfel* in Den Oever (Daan 141), *eulievellətjən* op Urk (386), *skoatfel* (v d Molen 35)

Etym. Het eerste lid van *slobberschortje* is de stam van *slobberen* „morsen", cf *morsmouwen* *Slont* zie W N T. XIV 1870 i.v *slonde*

DOMP

afgesneden (gummi)laars of leren laars zonder zool als een soort kaplaars over de klomp gedragen, daaraan soms vastgespijkerd,
domp *dómp* L Zw H Zw Hard **slop** *slòp* Wou Heer West **kaplaars** *kaplèèrs* Meers Maas It **laarskap** *lèèrskappə* Gra **kap** Gra Box Aff

Etym *Domp* is, ook in de bet „benedeneind van de mast" (zie blz 205), identiek aan *domp* (II) „Fri *domp* „iets dat groot van stuk is", eng *dump* „een vormloos stuk" " (W N T III 2795) Het heteroniem *slop*, uit bnw of bijw *slop*, is waarschijnlijk een jongere gewestelijke vorm naast *slap*, vergelijk *slok* naast *slak*, *slob(be)* naast *slabbe* Op het gebruik **heeft** *slobben* „door slijk of water plassen of waden", of in Noordholland „vuile voeten zetten" (Boekenoogen) invloed gehad. In Groningen betekent *slop* slappe, los sluitende schoen Men vergelijke ook *slopklomp* „klompschoen", „schoenklomp" en *slopschoen* „slof uit een afgesneden schoen" (cf W N T XIV 1831, 1891, 1893) De *domp* of *slop* is in vorm en functie vergelijkbaar met een slobkous Het woord *slobkous* bevat als eerste lid mnl *slobbe* „vuil, smerigheid" (cf De Vries blz 651).

KLOMPLAARS

combinatie domp + klomp;
klomplaars *klomplèèrs* Moer Wi. **laarzeklomp** *leerzənklomp* Gen Zwart

(Voor de plaatsverwisseling van de leden der kopulatieve samenstellingen *klomplaars laarzeklomp* cf *klompschoen* „schoen met houten onderwerk", *schoenklomp* „klomp met leren bovenstuk" (Van Dale 1770 en 982)

LAARS

oorspronkelijk van leer, later van gummi,
laars Hell N Bei Z Bei Pern Num *leerzən* Ha Wi Kam Graf Gen Zwart *lèèrzə(n)* Amm Dreu Wa Heer Lit Gra Box Mill Laak *léérzən* Zut **stevel** Vel. Ble Te Ste Swal Meers Maas

Etym *Stevel* zie blz 301

LIESLAARS

tot de lies reikende waterdichte laars,
lieslaars *lieslaars* Will *liesleèrs* Amm Heer *liesléerzə* Moer Kerk **kontlaars** *kontlèèrs* (mv) Lit

VET

vet gebruikt bij het insmeren van leren laarzen,
vet Dreu Wa Heer **paardevet** *péérdəvet* Moer **traan** *traon* Amm

HAMELVET

schapevet gebruikt bij het insmeren van leren laarzen,
Wou

INSMEREN

leren laarzen met vet bestrijken,
insmeren Wou Heer **smeren** Dreu Wa

LAARSKOUS

blauwe lange kous die in de laars gedragen werd,
Hell

ZUIDWESTER

breedgerande, geoliede hoed,
Hell Moer Wou *zuutwéstər* Wi

'Euliepet" op Urk (385), *zuidwester* op Tessel (219)

6 2 DE RIVIER

6 2 1 RIVIER

gewone betekenis,
(algemeen)

BUITEN

1 op de rivier in tegenstelling tot in de binnen- of polderwateren,
Leeuw

2 op het IJsselmeer in tegenstelling tot op de rivier, *buutn*
Kam

BUITENVISSEN

op het IJsselmeer vissen,
buutnvissn Kam

BINNEN

in de binnen- of polderwateren,
Moer

BENEDENRIVIEREN

tot benedenrivieren behoren de Nieuwe Merwede, het Hollandsch Diep, het Haringvliet (benevens Vuile Gat) tot aan de Zee, de Merwede, de Oude Maas ('t Spui), de Brielsche Maas de Lek vanaf Ammerstol, de Nieuwe Maas tot zee,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Amm Via Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Aff Mill West

BOVENRIVIEREN

de Nederlandse rivieren of gedeelten daarvan die niet tot de benedenrivieren gerekend worden,
Hell N Bei Num Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Amm Via Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Aff Mill West

NOORDENDIJK

dijk aan de noordkant van de rivier,
Amm

ZUIDENDIJK

dijk aan de zuidkant van de rivier,
zuijədijk Amm

NEERVOET

pad aan de voet van de dijk langs de rivier,
Amm

SLIK

onbegroeide slijkerige grond tussen dijk en oever die bij hoogwater onder water staat,
Moer

WAARD

uiterwaard;
wèrt Dreu Wa Kerk Heer Lit

WAL

de zoom van het land aan elk der beide zijden van de rivier, rivieroever,
wal Will Moer Dreu Leeuw Kerk Heer Lit Aff Vel Swal Laak Wij, Ha Wi Kam Zwart *wallə* Meers Maas **kant** Moer Hard Gor Wou Lit App *kaant* Swal *kaànt* Heer **oever** Hell N Bei Z Bei Pern Num Moer Mill
Wallekant in Enkhuizen 24, *wool* op Tessel (216); *wallə* op Urk (486) (het vaste land"), *kant* ,oever op Urk (401), *kant* in Zeeland algemeen (Ghijsen 402), *wal* wordt niet vermeld, *oever* slootkant weinig gebruikt (Ghijsen 633)

NOORDERWAL

noordelijke oever,
noorderwal Leeuw **noordwal** Zwart **noordenwal** Moer Dreu Wa Heer Aff **noordenkant** Wou Lit

ZUIDERWAL

zuidelijke oever,
zuiderwal Leeuw *zoodərwal* Swal **zuidwal** *zuutwal* Zwart **zuidenwal** *zuijəwal* Moer Dreu Wa Heer Aff **zuidenkant** *zuijəkant* Wou *zuijəkaant* Lit

GOEDE WAL

rechter oever van de rivier wanneer men zich op het water bevindt en kijkt in de richting van de stroom,
goejəwal Kerk

KWADE WAL

linker rivieroever,
kwaojəwal Kerk

STEILE WAL

sterk hellende rivieroever,
steile wal Wi **steile kant** *stèèle kàànt* App

RIETWAL

rivieroever met riet begroeid,
rietwal *roetwal* Zut Kam *reetwal* Wij *ritwal* Zwart **zachte wal** Wi

ZANDPLAAT

droogliggend zanderig gedeelte tegen de oever tussen de kribben, waarop bij voorkeur de zegen aan land getrokken wordt,
zandplaat Will Dreu Leeuw Heer Aff Mill **visplaat** *visplaot* Wou **plaat** *plaot* Wou Dreu Wa Leeuw Heer Lit Mill *plotjə* Heer **zand** Hard **droogte** *dreugtə* Kam **droge wal** *dreugəwal* Ha

KRIB

dam van rijshout en bazaltsteen in de rivier loodrecht op de oever,
krib (algemeen) *kribbə* Kam Zwart *krup* Vel Ble Swal m v *kribbəs* Dreu Leeuw **bol** Geert Han Werk **strijkdam** Amm **weer** Dru
Etym *bol* *bol* in dezelfde bet wordt vermeld in Van Dale (blz 300 bol 1 bet 10), in een iets andere bet maar etymologisch hetzelfde woord bij Blij (blz 29) „kleine bank of plaat aan de zeekust bij eb, of op de benedenrivieren bij laagwater droog vallende" Dit woord *bol* vinden we ook in namen van zekere zandbanken aan de buiten- en binnenmond van het Tesselse gat *de Razende Bol, De Bollen*, aan de Westerscheldemond *de Bol van Banjaard, de Bol van Heyst, de Bol van Knocke* enz , een omkaad buitenpoldertje in de Biesbosch heet *de Bol* (v d Aa), *bol* „aanlegplaats" in Zaltbommel, Maren, Lith, Lithoyen Het is in beide bet hetzelfde als *bol* „hoofd, kop, kruin ' die bij soortgelijke „zaken" gebruikt worden, cf *kop* (van een krib)
Strijkdam is volkomen parallel aan *strijkbos* (Van Dale blz 1964) Ik denk voor de betekenisontwikkeling van de stam van *strijken* in deze termen aan bet 26 en 29 die Van Dale blz 1965 bij dit woord vermeldt.
Weer zie Fr v W blz 781

KLEISCHOOR

krib van leem (langs de Hollandsche IJssel met riet begroeid),
kleischoor *klijschòòr* Heer (vero) **rik** Goud Moord (vero) **weer** Dru (vero)
Etym *kleischoor* dit *-schoor* is identiek aan *schoor* (II) (W N T XIV 855) Het W N T verwijst bij dit woord naar *schaar* (VI) (XIV 162) „Mnl *scaer, scoor*, eng *shore* Waarschijnlijk van de stam van *Scheren* "
Rik betekent eigenlijk de rug van mens of dier Metaforisch het bovenste gedeelte van sommige dingen, bijvoorbeeld „het hooger dan het overige gelegen middendeel van een akkerbed' (W N T XIII 471)

ZELLING

ondiepe scheiding tussen kribben op de Hollandsche IJssel,
zellәng Goud Moord
zelling gat rondom een op het zand staand schip, veroorzaakt door de stroming ' in Katwijk (Wdb 69)
Etym Van Dale (blz 2432) omschrijft *zelling* als volgt „ben voor ondiepe stroken grond langs de Hollandse IJsel tussen vaargeul en dijk ' Het is hetzelfde woord als mnl *sellinghe* „gegraven inham of haventje in buitengronden" (Mnl wdb VII 953) (Zie verder Fr v W blz 816)

KOP (van een krib)

uiteinde van een krib,
kop *kóp* Gor Wou *kòp* Wa Heer App Kam **kribbekop** Wi **uitstoot** Dreu **bat** Vel
Etym *bat* reeds in het mnl *batte* „krib in eene rivier(?) ' (Mnl hwdb blz 56 niet in het Mnl wdb) Hetzelfde woord komt ook voor in Maastricht met de bet „kribwerk, kaai" (Endepols blz 21)
Bat in de terminologie van riviervissers is gelijk aan *bat* (I) uit het W N T II 1066 in de bet B ‚In de meer zuidelijke gewesten eene kaai of een dijk, b v die van een spoorweg, ook in toepassing op verschillende rivierwerken, als term in de waterbouwkunde"

6 2 2 KRIBSTROOM

stroomversnelling om de kop van de krib,
Heer

EER

golfslag en kolkbeweging van het water rond de kop van een krib,
éer Dreu Wa
Etym zie blz 223

STIL WATER

niet stromend water tussen de kribben (Het stilwater werd apart verpacht Wanneer door vloed het water over de kribben stroomde was de pachter van het stilwater geen 'eigenaar" meer aangezien dan het water tussen de kribben stroomde),
stilwater *stilwòòter* Heer **doodwater** Aff Kam

HET WATER IS DOOD

de rivier stroomt bijna niet,
Aff

UITHOEK

gedeelte van de rivier buiten de stroom,
Wou

STROOM

voortbeweging van het rivierwater,
stroom Hell N Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Laak Meers Mill West Zut **drift** Swal *drieft drif* Wij Wi **was** Ble **nering** Ha
Etym *nering* zie blz 223

VLIEDENDE STROOM

sterke stroom,
vliedende stroom Gra **zware stroom** Aff

DE RIVIER DRIJFT HELLE

de rivier stroomt snel,
də rəviér drıéft hellə Swal

DE RIVIER DRIJFT VALLE

er is weinig stroom op de rivier,
də rəvier drieft vallə Swal

POEIER

er staat poeier op, de rivier stroomt hard,
Kerk
Etym Verwant met *poeren* „blokken, zwoegen, hard werken„ (W N T XII II 2981) en *poederen* (II) (W N T XII II 2939)

OP STROOM VISSEN

midden op de rivier in de volle stroom vissen,
op stroom vissen Goud Moord Heer West **in het volle van de rivier vissen** Wou

DE LOOP VAN DE RIVIER

de stroomrichting van de rivier,
Wou

NEERTJE

terugstromend water bij een bocht in de rivier,
Amm
Etym zie blz 223

NOORDELIJKE GEUL

noordelijk gelegen vaargeul,
Moer

ZUIDELIJKE GEUL

zuidelijk gelegen vaargeul,
Moer

WASSEN

van het rivierwater gezegd stijgen door watertoevoer van boven,
gəwassə Amm Heer West Laak Meers *wées* (wast) Aff

ZAKKEN

tegenovergestelde van wassen,
Heer

WAS

stijging van het waterpeil op de rivier door watertoevoer van boven,
was Hard Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg Gra Box **wassend water** Wou App *waasənt waotər* Vel

HOOGWATER

toestand van het water t g v was,
hoogwater *hoochwaotər* Dru Dreu Wa Kerk Heer Lit App Vel **bovenwater** Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Gor Wou Goud Moord **opperwater** Hell Z Bei **opwater** Amm

LAAGWATER

tegenovergestelde van hoogwater,
leechwaotər L Zw H Zw *léechwaotər* Moer Hard Aff Swal *liechwooter* Heer *lèèchwaotər* Dreu Wa

VERSWATER

water dat bij was naarbovenkomt,
vòrswòòtər Heer

6 2 3. TIJ

getij, eb en vloed,
Hell Will Moer L Zw H Zw Hard

HET GETIJ IS AF

het getij is gekeerd,
Will Moer L Zw

VLOED

stijging van het waterpeil op de rivier door watertoevoer van beneden (de zee), de stroomrichting van het water is van zee naar boven,
vloed Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Dord Dubb Hard Gor Wou Amm Dru Dreu Wa Heer Kerk Lit **tij** Geert Hank Werk (*Wij vissen alleen van ebbes, voor tij gaan we naar huis Hoe valt het tij?*, is het al vloed? Werk)

DE VLOED ZIT IN HET WATER

de vloed komt op,
Hard.

DE VLOED IS OVER

de vloed is voorbij,
Wou

PLAATSEN IN DE RIVIER WAAR VEEL VLOED EN EB GAAT

plaatsen groot verschil in waterhoogte tussen eb en vloed,
Wou

OP HOOG WATER

als het vloed is,
op hoog water Will **met hoog water** H Zw

NACHTVLOEDTIJ

vloed in de nacht,
Moer

VLOEIEN GEVLOEID

van het rivierwater gezegd vloed worden of zijn,
Moer Geert Han Werk Hard

OPLAM(M)EN

van de vloed gezegd opkomen, daardoor is er weinig stroom in de rivier,
oplammə, ət tij lèèmt (of lamt) op, „als het water vloeit en er minder stroom is, dan zegt de visser *het tij lamt op*" Hard Etym Waarschijnlijk uit *op — lammen* of *lamen*, dat wel zal samenhangen met bnw bijw *lam Lamen* (W N T VIII 956) betekent o a „verminderen, verzwakken" *Het tij lamt op* zou dan als een contaminatie op te vatten zijn uit *het tij komt op X de stroom la(a)mt.* Voor een visser die met het drijfnet vist, waarmee in Hard in hoofdzaak gewerkt wordt, is het verzwakken van de stroom een belangrijker gevolg van de opkomende vloed dan de stijging van het waterpeil

EB

daling in waterhoogte op de rivier, de stroomrichting is van boven naar zee, (algemeen)

HET WATER IS LAAG

er is eb;
het water is laag Wou Dru **de rivier is klein** Vel

HET GAANDE VAN HET TIJ

periode wanneer de eb invalt,
Hell

EBBEN

eb worden of zijn,
ət épt Hard

KANTELING

overgang tussen eb en vloed en omgekeerd,
kanteling Hard **halfeb** Will **halvertij**

Geert Hank Werk **vallend water** Moer H Zw Dord Wou Amm

DOOD TIJ

periode waarin er niet veel verschil is tussen eb en vloed,
Hell Will Moer

ZOUTLOPEN

de rivier loopt zout, het zoute zeewater stroomt de rivier in,
Hell

ZOUTE RIVIER

rivier die in open verbinding staat met de zee en t g v droogte een hoger zoutgehalte heeft dan normaal,
Hell

BRAK WATER

zoutachtig rivierwater, meestal gebruikt in tegenstelling tot zoet water,
Moer

ZOET WATER

minder brak rivierwater dan normaal, t g v een hoge waterstand in de bovenrivier,
Moer

624 ZIJKSCHUIM

niet vlokkig plat schuim dat op de rivier drijft wanneer er vloed of was op komst is,
zijkschuim *zèèkschuim* Wou Dreu Wa Heer **platschuim** Hard Mau **wasschuim** Kerk Lit **broes** Wi

KOPSCHUIM

vlokkig schuim dat vooral op de rivier drijft wanneer het water gaat vallen,
kopschuim *kópschuim* Wou Dreu Wa Kerk Heer **bolschuim** Hard Mau **schuim** *schóém* Wi *schoem* Wij *schuum* Zut *sjoém* Ble Te Swal Laak Meers Maas It

MOFFESTRONT

schuim t g v golfslag aan de oevers van de rivier,

DIKWATER

troebel water t g v was of vloed Bij dik water kan er ook overdag met het drijfnet gevist worden,
dikwater Hell N Bei Z Bei Pern Num Goud Moord Neg App Heer (vero) Gra Af Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart *dikkə waotər* West **witwater** Moer L Zw H Zw Geert Werk Hard Gor Wou Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App
In Katwijk betekent *dik water* zee met groenachtige kleur *wijst op de nabijheid van land'* (Overdiep 27, curs van mij) tegenovergestelde van klaer (waeter)' (Wdb 16) Schikan (17) vermeldt *dik*, troebel of soeterg van het viswater gezegd voor Lithuizen, Zoutkamp (daar komt ook de uitdrukking *het water is wijt* voor), Noordpolderzijl, Delfzijl en Termunten

HET WATER KRIJGT EEN ANDERE NATUUR

het rivierwater stijgt in temperatuur,
Dreu

625 HOGEROP

stroomopwaarts,
hogerop Moer Wou *hóggəróp* Aff **hogeraan** *hòggəròn* Dreu Wa Heer *hoggəròn roejə, vier kribbə hóggəron* **hoger** *hóggər* Heer **boven** (*naar boven roeien*) Leeuw Mill **bovenstrooms** Kam

LAGERUIT

stroomafwaarts,
lageruit Dreu Wa *làagəruit* Moer Wou Kerk *lèggəruit* Heer *leégəruit* Aff *lèègəruit* Amm *làagəroet* Meers *„mi vloet mottə hoogərop drijvə en van ebbə làagəruit"* (Meers) **onder** Kerk **beneden** *bəneejə* Heer **benedenstrooms** Kam

626 KLAPZAND

fijn zand op de bodem van de rivier, waarin de loodreep van het drijfnet kan vastzuigen
Ra Heer

DRAAP

zandhoogte of rug op de bodem van de rivier,

draap Ra **raffel** (mz tussen twee kribben) Aff. **rug** Heer.

Raefelıng in Katwijk „draaiende bewegingen van het zeewater, daar, waar een zeestroom stilstaand water of een andere stroom ontmoet" (Wdb. 47). Etym. *draap* mnl. *draep* „terp, hoogte", Mnl. hwdb. 150 (met in het Mnl. wdb.). Wanneer we *draap* als een metathesisvorm beschouwen (men vergelijke de metathesis in *drop* uit *dorp*), dan zou er ook formeel samenhang kunnen bestaan met de noordelijk Westgermaanse vorm *þarpa* (fri. *t(h)erp*, Saksisch *tharp*, *darp*.) Zie verder de etym. wdb. op *dorp*.

Raffel raffel is hoogstwaarschijnlijk verwant met *raefelıng*. Er is een causaal verband tussen een zandhoogte tussen kribben en het *rafelen* van het water. Volgens het W N T. (XII III 168) komt *rafelıng* van de stam van *rafelen* + *ing*. Van Dale (1617) omschrijft de bet van dit werkwoord als volgt „(van stromend water) ten gevolge van enige belemmering tot een verwarde beweging komen *de zee rafelt op een bank*". De Vries (blz. 558) brengt deze zeemansterm in verband met Oostfri. *rafelen* ne. *ravel* „verwarren", inguaeonse vorm naast laat-on. *refla* „een zoom maken". Het W.N.T. (XII III 172) verwijst bij *raffel* bijvorm *rafel* ook naar *roffel* dat in Noordholland voorkomt met de bet. „oneffenheid, rimpel, bobbel".

627. WIEL

grote kreek,
Hard. Dreu Lit

KIL

kleine kreek;
Dreu. Lit

STRANG

dode rivierarm,
Dreu.

AFTREK

plaats waar een sloot of watering in de rivier komt,
Heer.

Etym Voor de betekenisontwikkeling vergelijke men de bet van *treksloot* „poldersloot waardoor het water afloopt" (cf Koenen blz 1142).

628. VERVUILING

verontreiniging van de rivier door rioolwater dat op de grote rivieren geloosd wordt en het afvalwater afkomstig inzonderheid van de industrieen in het Ruhrgebied; (algemeen).

DE WAAL IS EEN STERFPUT

de Waal is onbevisbaar t g v. de vervuiling,
Moer

de Merwede is uitgestorven Hard. **de rivier is kapot** Moer. Dreu. Wa. Heer Lit. **de rivier zit vol carbol** Will **de rivier is klaar carbol** *də rəvier ıs klaor karból* Leeuw. Lit.

6281. CARBOL

afvalwater van fabrieken vooral fenolen in de rivier geloosd,
kərból Moer. Hard Wou. Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit Mill. Kam Gen. Zwart

CARBOLSMAAK

smaak van de vis vooral zalm en paling t g v. carbol;
carbolsmaak *kərbolsmaak* Moer. Hard. Wou. Dru. Heer. Kam Gen Zwart **oliesmaak** Mau.

CARBOLZALM

zalm die naar carbol ruikt en smaakt, *kərbólzalm* Hard Wou Dreu Heer Lit

6282 AANSLAG

vettig vuil dat zich op en in de ankerkuil of andere netten, aan beun of kaar vastzet;
aanslag Kam **blubber** Moer. **slib** Ra. **slibber** Will **slobber** *slóbbər* Wou Dreu. Wa Heer Lit **smeer** Zut **vet** Hard. **vetlappen** Wou. **etter** Wou **drek** Gen. Etym *blubber*. van *blubberen*, een klanknabootsend woord, cf neng. *blubber* „of imitative origin", meng *blober* (cf Skeat blz. 65). Van Dale (blz 286) geeft als één van de betekenisschijven „vettig vuil". *Slıb* sedert de 16e eeuw een affectieve -sl-formatie naast de groep van *slıjpen* (zie verder De Vries blz 649) Voor de betekenisontwikkeling zijn o a. de volgende onderscheidingen van belang: „bezinksel", „neerslag", „kleverige massa" *Slıbber* is naar het schijnt onder invloed van *slıbberen* en *slıbberıg* naast *slıb* ontstaan (cf W N T XIV 1716) Mede misschien ook naar analogie van

blubber en *slobber* *Slobber* is verwant met *slobberen* (cf Fr v W blz 618) De bet „vettig vuil enz" waarschijnlijk via „modderachtig vuil" Voor de metaforische benaming *etter* vergelijke men Van Dale (blz 531) die bij *goede etter* als betekenisonderscheidingen „vet", „kleverig" geeft Ook het pejoratief-attitudineel aspect van dit woord evenals van *drek* is in onze bet relevant

AANGROEIEN

vasthechten van vooral vettig drijfvuil aan het net,
Kam aan beun of kaar (algemeen)

6283 DRIJFVUIL

drijvend vast vuil op het water zoals takken, onkruid, dat in de netten terechtkomt,
drijfvuil Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit **drijfbocht** Heer **bocht** Lit Mill West Zut **knoei** Aff Vel Ble Swal **rommel** Zwart **stravel** *straovəl* Wou Heer (vero) **wier** Gen **pestriet** *pestroet* Kam **rotsooi** Maas It *rotsə* Graf **niersvuil** *niersvèùl* Gra
Etym *stravel* identiek aan mnl *stravel* „struik" (Het Mnl wdb VII 2281 verwijst bij *stravel* naar *strawel* In het enige citaat dat daar gegeven wordt, staat echter *stravel* met een *u* (=v) gespeld[1]) Men vergelijke ook *struweel* „bos of bosje van struiken of kreupelhout, ook struik kreupelhout" Het WNT (XVI 240) merkt nog op in sommige streken bijvoorbeeld de Neder-Betuwe *strovvëlle*, oostelijk Utrecht *stravellen* en Antwerpen nog in gewoon gebruik Voor *niersvuil* is de opmerking van de zegsman uit Gra misschien verduidelijkend „Vooral gras, stroi, hooi met een machine gesneden, dat van de Niers afkomt "

GROENE SLIB

drijfzand of klei met plantenresten vermengd dat als drijfvuil in de ankerkuil terechtkomt;
Will

HARDVUIL

drijfhout dat in de kuil drijft tijdens het vissen;
hardvuil Hell Z Bei **rolhout** Moer

ZINKKNUPPELS

zinkhout dat over de bodem drijft, waarvan men hinder heeft tijdens het vissen met o a een drijfnet,
Heer

HECHT

boomstronken, palen, prikkeldraad en andere obstakels op de bodem van de rivier, waaraan zegens en drijfnetten tijdens het vissen kunnen blijven hangen, *hècht* Moer Kerk *écht* Ha Wi Kam Graf Gen Zwart *hacht* Heer Lit App Vel *hach* Leeuw Ble Mill West Zut *haft* Hell N Bei Z Bei Pern Num Will H Zw Dord Hard Goud Moord Amm Ra Mau
In Katwijk maakt(e) men nog onderscheid tussen *heft* (vast) en *hefte* (uitstekende) delen van wrakstukken op de zeebodem (Overdiep 69). Wdb. (24) omschrijft *heft* als uitsteeksel onder water of aan dek waaraan men vastraakt met netten. Overdiep (103) vat de vorm met ft als een relictwoord op dat nog is blijven bestaan in de vaktaal In de Zaanstreek hoorde men (voor 1897 al) de oude vorm *haft* alleen nog van ouderwetse mensen, de jongeren zeiden reeds *heft* (Boekenoogen 281). In Marken en Volendam *eft*, in Monnikendam *heft*, (van Ginneken 374) in Makkum *hecht* *Fft* wordt in Marken ook gebruikt behalve voor wrak van een schip dat onder water ligt voor alle oneffenheden in de bodem Ook op Tessel (77) komt *heft* voor
Etym Deze term behoort bij *hechten* „haken", aan iets (een of ander uitsteeksel) (blijven) hangen" Voor de a vormen naast de e vormen zie men de etym wdb op *haft* 1 en 2; voor die met ft naast cht Schonfeld § 73; Weijnen, Dialectkunde § 79

HACHTEN

hecht verwijderen,
hachten Leeuw Heer Lit App Mill **haften** Will Hard Mau **eruit halen** Ble

629 DONKERE MAAN

nieuwe maan,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Mau Dru Dreu Leeuw Kerk Heer App Aff Vel Meers Wij Gen. Zwart

GROEIENDE MAAN

wassende maan,
groeiende maan H Zw **opkomende maan** *opkommənde maon* Kerk

LICHTE MAAN

volle maan,
lichte maan Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Mau Dru Dreu Wa Kerk App Aff Vel Meers Wij Gen **heldere maan** Zwart

WIND

een zeer frequent gebruikt woord in de vissersterminologie,
(algemeen)
Uitdrukkingen
een mooi kouwke wind een flinke bries, Kerk *ən mooj kouwkə wejnt* **de wind komt uit een andere hoek** de wind draait, Wou *də wéjnt komt uit ən andərə hoek* **de wind in de wal hebben** 1 zuidenwind Dreu 2 oostenwind Aff **de wind uit de wal hebben** 1 noordenwind Aff 2 oostenwind Dreu **wind van boven** oostenwind, Dreu **benedenwind** westenwind, *bəneejə wéjnt* Kerk **zalmwind** westenwind die de zalm in grote scholen de rivier opdrijft, Wou **halverwind** wind van opzij, Wou

NOORDOOSTENWEER

helder weer met n o -wind,
Wou

NOORDTIJD

weer in de herfst met noordenwind
nortéjt Kerk

STILWEER

weer met geen of weinig wind,
Moer

BAMISWEER

herfstweer,
baoməsweer Kerk Lit

6 3 DE BOOT

6 3 1 SCHOUW

langwerpig vierkant open vissersvaartuig, geheel vlak, met platte iets toelopende voor - en achtersteven en nogal hoge boorden,
schouw Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Dord Dubb Werk Hard Gor Wou **zalmschouw** Hard
Volgens Blij (207) kwam de *schouw* vooral voor op de voormalige Zuiderzee, de Zeeuwse en Zuid hollandse stromen In Marken, Volendam en Monnikendam wordt hij *spekbak* genoemd (V Ginneken 373), in Makkum, Harlingen en de Zaanstreek *schouw* (Boekenoogen 911)

HARTJESVELDER

ijzeren schouw gemaakt in Hardinxveld,
Hell N Bei Z Bei Pern Num

WOERKOMMER

ijzeren schouw afkomstig van de werf te Woudrichem,
Hell N Bei Z Bei Pern Num

MOERDIJKER

ijzeren schouw afkomstig uit Moerdijk,
Hell N Bei Z Bei Pern Num

STEVENSCHOUW

schouw met grote voorsteven en rechte achtersteven,
Will Moer

FANNIE

vissersboot met spitstoelopende voorsteven en rechte achtersteven Een fannie is de helft kleiner dan een zegenschuit, maar groter dan een vlieger en een fuikenbootje Oorspronkelijk afkomstig van de werf van Geertruidenberg, later ook gemaakt in de Bout (Hardinxveld) en Woudrichem,
fannie Geert Hard Gor Wou Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Box Vel Ble **woerkumse boot** Mill
Etym zie blz 291

DRIEKWARTER

ijzeren boot naar vorm lijkend op een fannie maar iets groter,
Wou
Etym zie blz 291

FUIKENBOOTJE

vissersboot lijkend op een fannie, maar kleiner en met spitstoelopende achtersteven Men kan er ook geen mast met zeil in plaatsen, zoals in de fannie,
fuikəbotjə Kerk

MEERKOET

zeer kleine vissersroeiboot, fannemodel; *mérkôet* Werk
Etym zie blz 282

PONT

vissersboot met brede, platte voor- en achtersteven, rond flak en zonder buikdelling, ongeveer 10 meter lang en over de gehele lengte van de boot één meter breed De pont wordt voortbewogen met een wrikriem die een schopvormig blad heeft en bij de achtersteven bevestigd is, **pont** *pójnt* Laak Meers It **geelboot** *géjlboot* Meers
Pont, pond in de Zaanstreek (Boekenoogen 779)

PUNTER

vissersboot met een spitse recht uit het water opkomende voor- en achtersteven en een plat flak De punter is vijf meter lang, twee meter breed en afkomstig uit Giethoorn,
punter Wij Ha Wi Graf Gen Zwart *pundər* Kam **schuit** *schuuttə* Wi
De *punters* horen thuis in het noorden van Overijssel (Blij 182) en zijn ook op Urk (449) bekend Overdiep (141) vermeldt *tweepunter* „scheepje of sloep met twee punten". Ook de *hearringboat, séboat* of *fiskersboat* behoort tot de familie der punters, vanuit Giethoorn zijn ze in het zuiden van Friesland bekend geraakt De *skilpreammen* van de Wierumer schelpenvissers vertonen een opmerkelijke gelijkenis met de *hearringboten* (V.d Molen 16)
Etym zie blz. 290 e.v.

VLET

Kleine roeiboot met rechtafgesneden brede achtersteven, spitstoelopende voorsteven en enigszins gerond flak;
vlèt Heer *vlét* Lit *vlètjə* Dru Gra West Gen
Blij (261) vermeldt *vleet, vletschuit, vlotschuit,* langs de Noordzeekust en op de Zuiderzee in gebruik. Ook V Lennep (247) geeft *vleet* Verder *vlet* in Enkhuizen (23), Marken (V Ginneken 374), in de Zaanstreek (Boekenoogen 1147), *flet* in Den Oever (Daan 137), Volendam, Monnikendam (V Ginneken 374), Makkum en op Tessel (59).

VLIEGER

kleine ijzeren roeiboot voor de visserij Deze boot wordt in hoofdzaak gebruikt bij de ankerkuilvisserij om de kruik af te steken,
Dreu Heer Gra West.
Etym. zie blz 282

TJE(R)K

visserboot, vliegermodel, gebruikt bij de korvisserij,
Hell
Etym zie blz 282

SCHUIT

1 algemene benaming voor ieder model vissersroeiboot,
H ZW L Zw Geert
2 grote vissersroeiboot gebruikt bij de zegenvisserij;
Heer Lit
3 kleine roeiboot met plat flak en ronde voorsteven,
schuuttə Ha
In Enkhuizen (68) wordt de schokker *schuit* genoemd In Zeeland is het een zeer verspreide benaming (Ghijsen 859) Bij Mollenberg in ‚De Visscherij te Geertruidenberg' komt uitsluitend als benaming van een vissersroeiboot de term *schuit* voor *Schuit* bet 3 in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 371) en Harlingen

BOOT

1 elke (houten) roeiboot gebruikt bij de visserij,
Mau Zut *bòt* Dreu Wa Kerk Heer Lit *bóét* Ble *bóôt* Te Ste
2 elke roeiboot gebruikt bij de visserij die een ander model heeft dan de pont, *bôôt* Laak It *bòòt* Meers
Boot bet 1 ook in Katwijk (Wdb 13) en Tessel (34).

ROEIBOOT

1 de kleinste vissersboot die gebruikt wordt,
roejbòt Lit
2 elke vissersboot die uitsluitend d m v riemen kan worden voortbewogen,
roejbòt m v. *roejbootər* Heer. *roejbòt* Aff Ble Swal

BAKJE

polderschuit die voor de visserij gebruikt wordt,
West

TWEEBOORDER

boot met twee zijboorden boven- en

neerboord, dan volgt het flak,
Moer Wou
Etym zie blz 291

DRIEBOORDER

boot met drie zijboorden bovenboord, neerboord, kim dan volgt het flak,
Will Moer Wou (in Woudrichem kwamen alleen tweeboorders voor, drieboorders gebruikte men niet)
Etym zie blz 291

632 KOP

voorkant van de vissersboot,
Will Moer Geert Hank Wou Goud Moord Amm Kerk Heer Lit Laak Meers Maas It Mill West Gen
In Katwijk *kop* (Wdb 31) naast *bakkes* (Wdb 10), op Urk (350) en in Barradeel (V d Molen 14)
Etym zie blz 287

KONT

achterkant en gedeelte bij het roer van de vissersboot,
kont Will Moer Wou Goud Moord Amm Kerk Heer Lit Mill West Gen **gat** Geert Han Werk **vot** *vót* Laak Meers Maas It
Men onderscheidt
1 *een platte kont,* Will Heer Mill
2 *een brede kont* Heer
3 *een rechte kont,* Moer Heer
In Katwijk komt zowel *kont* (Wdb 31) als *gat* (Wdb 20) voor
Etym zie blz 287

KLAPMUTS

ruimte in de roeiboot bij het roer onder de helmstok,
Wou
Etym zie blz 287, 289

BOORD

opstaande scheepswand, (algemeen)
In Katwijk (Wdb 13), Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 378), op Tessel (34)
De Katwijkse visser onderscheidt in uitspraak twee betekenisaspecten van het A N woord boord *Boord* boord van een schip, *boord* boord van een kledingstuk
Etym zie blz 283

BOVENBOORD

opstaande scheepswand boven water, **bovenboord** Hell N Bei Z Bei Pern Num Werk Wou Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Lit Wi *boovabórt* Heer **bovenboei** Will **bovenboeiing** Moer H Zw L Zw **zetteboorden** (pl tant) Leeuw
Etym zie blz 282, 283

NEERBOORD

opstaande scheepswand onder water,
neerboord Hell N Bei Z Bei Pern Num Will H Zw L Zw Mau Dru Kerk **neerboorden** (pl tant) Dreu Wa Leeuw Heer Lit
onderboord Werk Hard Wou Wi **onderbouw** Moer
Etym zie blz 282 e v

NEERBOORD

een zijde van het boord hetzij stuur- hetzij bakboord,
neerbort Heer („Men sprak van het bovenboord en de neerboorden, en het neerboord wanneer ge het speciaal over die ene zijkant had")
Etym zie blz 282 e v

HUID

buitenbekleding van een vissersboot,
Amm
In Den Oever (Daan 135)
Etym zie blz 287

TUSSEN WATER EN WIND

gedeelte van het boord dat door de golfslag nu eens onder dan boven water is, tussen water en wind lijdt de boot het meest
(algemeen)
Katwijk (Overdiep 144, Wdb 67), it moet sit tusken wetter en win (wijn) Makkum

KIM

1 hoekverbinding tussen neerboord en vlak,
Wou Dreu Wa Kerk Heer Lit
2 gedeelte van het boord van een drieboorder tussen neerboord en flak De kim is schuiner dan het neerboord, maar rechter dan het flak
Will
In Katwijk (Wdb 28) de kant van het schip waar de *huid* gaat rondlopen, *kimme* in de Zaanstreek (Boekenoogen (433), in Den Oever (Daan 134), *kimmen* in Barradeel (V d Molen 13)

Ook zeer gewoon in de terminologie van schippers in Duitsland (Kettmann 124).
Etym. De bet. in de terminologie van riviervissers nadert zeer dicht de eerste bet. van *kim* „rand" (cf. Fr. v. W. blz. 307).

FLAK

bodem van de boot (zowel van de binnen-, als van de buitenkant gezegd);
flak Hell. N.Bei. Z.Bei Pern. Num. Will Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord Dubb. Hard. Gor. Wou. Goud Moord. Amm Via. Ra. Mau. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Heer. Lit Meg. App. Gra. Box. Aff. Vel. Ven. Mill. West. Zut. Wij. Ha. Wi. Kam. Graf. Gen Zwart. *vlèk* Kerk. **bodem** *boojəm* Laak Meers. Maas. It. *boom* Ble. Swal.
Flak in Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 376), Makkum, Harlingen, Lemster, Den Oever (Daan 135 en 137), Barradeel, Dongeradelen (V.d. Molen resp. 13 en 64). *Vlak* Marken (V. Ginneken 376), op Urk (355).

DUBBEL FLAK

dubbele bodem in de punter;
dubbəltflak Wij. Wi. Zwart.

VOERING

bovenbodem van het dubbelflak van de punter;
Gen.

MOELBAND

metalen ring rond de voorstevenpunt van punter;
moeləbant Wi (vero).
Etym. zie blz. 283, 287.

HALFROND

gladde ronde rand van het bovenboord, die de loop van de netten vergemakkelijkt,
halfrond Will. Moer. Kerk Heer. Lit App **rond** Leeuw. **dolboom** Hard. **dolboord** H.Zw. L.Zw **schandeksel** Mau.
Schandeksel „5,5 cm brede afdekking van het boord" komt voor in Berlicum Fr. (V.d. Molen 14). In de terminologie van de Elbeschippers is „schandeckel" binnengedrongen via de zeemanstaal die het op haar beurt ontleende aan de Nederlandse zeemansterminologie (Kettmann 138).
Etym. Voor *dol-* zie blz. 283 e.v. *Schandeksel* is een verbastering van *schampdeksel*: uit de stam van *schampen* „even aanraken" + *deksel* (cf. Fr.v.W. blz. 573).

LOOP

het schuiven van de netten over het halfrond van de roeiboot;
Wou. Kerk. Moer. Lit. *lôôp* Moer.

SCHEG

plank in de vorm van een driehoek, die met de op een na langste zijde tegen de achtersteven van de boot bevestigd is en die voorkomt dat de boot al te veel op en neer draait bij het roeien;
schéch Moer. Wou. Kerk. Heer. *schècht* Gra *schéchl* Lit
Schech in Marken, *skech* in Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 376), Lemster en Makkum. In Makkum ook *skéech*.

KORTE SCHEG

scheg in de vorm van een rechthoek; het roer heeft bij de korte scheg geen hak;
Wou.

SLOFFING

een of meer v-vormige ijzers langs neerboord en flak die dienen om de boot tegen beschadiging, veroorzaakt door het schuren over de bodem van de rivier langs de oever, te beschermen;
sloffing Leeuw. Heer **sloffen** (pl. tant.) Aff. **stootkim** Kerk
Berrekout in Den Oever (Daan 135); *stootklamp* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1019).
Etym. zie W.N.T. XIV 1854 Slof(II) bet. 8.

KNIEËN

(meestal pl. tant)
dwarsliggers op het flak. Samen met de kiel vormen ze het geraamte van de boot;
knieën (uitsluitend in een houten boot) Hell. (vero) Will Moer. (in elke boot:) Laak. Meers. Maas. It. **krommers** (uitsluitend in een houten boot) H Zw L.Zw. Wou.; (in elke boot) *krómmərs* Mau. Dreu. Wa. Leeuw Heer. Lit. Meg. App. *krummərs* Aff. Mill. West. *krommərs* Vel. **inhouten** Hell. N.Bei. Z Bei. Pern. Num. **spanten** (uitsluitend in ijzeren boot) Will. Moer H Zw L Zw Wou (in elke boot) Dord. Dubb Hard. Gor. Goud. Moord. Haast Gra Te Swal Wij. Wi. Kam. Graf Zwart. **kurven** Kerk. Ha.

Gen *kŏrvə* Amm **schotten** Zut **hengst(en)** Werk
Knieen in de Zaanstreek (Boekenoogen 465), in Marken, Monnikendam *knijə*, in Volendam *knis* (V Ginneken 378), *knieza* op Urk (349). *Krommers* in Katwijk (Overdiep 21), Marken (V Ginneken 378), Enkhuizen (109) *Inhouten* in Middelharnis (Ghijsen 373), Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 378), Harlingen (in een stalen schip), Den Oever *inoute* (Daan 135) *Spanten* Vlaardingen (114) *Kurven* Den Oever, *korreve* (vooral die in een roeiboot) (Daan 137) In Volendam, Monnikendam en Harlingen komt nog *kromhouten* voor.
Ltym zie blz 287 e v

BUIKDELLING

losse planken in de boot op de knieen rustend Ze liggen ± 30 cm van de bodem en zorgen ervoor dat de visser tijdens zijn werk droge voeten houdt
buikdelling *'bŭŭkdellıng* Box *'boekdellıng* Wij Kam *'buıdellıng* Hell N Bei Z Bei Pern Num Mau Dru App West *'bŭŭdellıng* Mill *'buıdéllıngə* Will *'buıthellıngə* Amm *'buıtellıng* Moer L Zw H Zw *'buddéllıng* Heer *'buddəlıng* Kerk *'béddəlıng* Leeuw *buı'déélıng* Dreu **bedelling** *bədellıng* Hard Gor Wou Lit Gra *bədellıng* Aff **delling** *dellıng* Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It **lanen** Hell (vero)
Buikdellıng in I nkhuizen (97), *buikhellıng buiten hellıng, buitdennıng* in de Zaanstreek (Boekenoogen 118) evenals *buikdennıng, buithellıng* (1298), *dennıng* (141), in Zeeland *bûdêllıng* Middelharnis, Ooltgensplaat, *budelləge* Zuid Beveland, Wolfaertsdijk, Wemeldinge, Ierseke, Tolen (stad), *budelje* Kloetinge, *buttellıeng* Brouwershaven, Burgh, Noordwelle, Breskens, *buitèllıng* Lamswaarde Grauw, *butelləge* St Philipsland, *bietelləge* Rilland (Ghijsen 148)
Lanıng in de Zaanstreek, daar ook de betekenis onderlagen van een bed of bedstee (Boekenoogen 556), alleen de laatste bet op Tessel (114), *lanıngen* in Enkhuizen (56), *lanıngs* in Den Oever (Daan 135), *loanəgən* op Urk (350), *laene* houten plankje, schuif en legbaar om af te schutten e d , enkelv *laen* is zeldzaam in Katwijk (Wdb 33), *ladıngs* „planken op de bun" Dongeradelen (V d Molen 64), *laans* het losse gedeelte van de bevloering van een botter" (Blij, Zeilvischsloepen 93)
Etym zie blz 287, 288 e v

HUIK

met een zeil afgeschermde slaapplaats op de roeiboot (meestal voor de drijver), **huik** Hard Wou Amm *uık* Moer **klap** Goud Moord
Etym zie blz 287, 289

ONDER DE KLAP GAAN ZITTEN

schuilen onder de huik,
Goud Moord

6322 HOOSVAT

houten schep om water uit de roeiboot te verwijderen,
A 1 **hoosvat** Hell N Bei Z Bei Pern Num *heusfat* Zut
2 **oosvat** *oosfat* Moer Leeuw App *eusfat* Mau Mill Wi Kam Graf Gen Zwart *uusfat* Ha
B **oosbak** Box
C 1 **hoos** *hóós* Amm *heus* Kerk Gra
2 **oost** L Zw H Zw Geert Hard Gor Wou *eus* Aff Meers *dən eus* Laak *nəuus* It *nuus* Dru Ble *uust* Dreu Wa Heer Lit
D **waterschep** *wóttərsjup* Swal **schep** *sjup* Swal **schepper** *sjöppər* Te. Ste
Hoosvat in Katwijk (Wdb. 25) naast *baelıe* (Wdb 9), in de Zaanstreek *hoos, hoosschop, hoosvat* (Boekenoogen 345), in Barradeel *easfat*, in Het Bildt *oaskuttel* (V d Molen 14).
Etym Voor de etymologie van *hoos*(-), *hozen* moeten we volgens Fr v W (blz 262) uitgaan van een h-loze vorm en een vorm met h- Boven dien is er een umlautsfactor aanwezig gezien de vormen *heus, eus, ûûs Oost* en *uust* hebben een paragogische -t, *nuús* is een voorbeeld van metanalyse Bij Kettmann (blz 266, 267) vindt men ontrondingen als *ēsšaufəl* voor Postelwitz en Pretzsch, *ēsnab* voor Postelwitz en Aken

BLIKJE

busje dat gebruikt wordt als hoosvat, *blékskə* Wou

HOOSGAT

gootvormige diepte in de bodem van de roeiboot tussen twee inhouten, waarin het water zich verzamelt en waaruit het met een hoosvat geschept kan worden, **hoosgat** Hell N Bei Z Bei Pern Num *heusgat* Dru Kerk Lit **oostgat** Wou *ooschat* Box *euschat* Dreu Wa Heer Gra Gen **oosspoor** *eusspeur* Zwart **durk** Moer
Op Urk *ozes* (351) naast *pıekə* (352)

Etym. *durk*: Van Lennep (blz. 62) geeft *durk* of *dork* „de plaats waar het vuile water onder in het schip inloopt". Zie verder Fr.v.W. blz. 126 op Door.

HOZEN

met een hoosvat water uit een roeiboot scheppen;
hozen Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Dru. Leeuw. *hóózə* Amm. **ozen** *oózə* Moer. Aff. *euzə* Mau. Dreu. Wa. Heer. Laak. Meers. Gen. *oostə* L.Zw. H.Zw. Geert. Hard. Gor. Wou. *uuzə* Ble. Mill. **leegozen** *léécheuzə* App. **uithozen** *uitheuzə* Lit. **uitgooien** It. **uitscheppen** *oetscheppə* Zut. *oetsjéppə* Swal.
h-loze vorm: in Zeeland *'óóze(n)*, *'oze(n)* (Ghijsen 356); in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 394) in de Zaanstreek *oozen* „met water gooien" naast een vorm met h- *hoozen* „hozen" (Boekenoogen resp. 698 en 345); een vorm met *h-* op Tessel (82) en in Katwijk (Wdb. 25) daarnaast *baelië* (Wdb. 9).

POMP

pomp om water uit een meestal grote roeiboot te pompen;
Wou.

OOSTPLANK

los plankje in de buikdelling boven het hoosgat, dat verwijderd wordt, wanneer de boot leeggepompt wordt;
Wou.

6.3.2.3. DOFT

bank in de boot;
doft Goud. Moord. Amm. Kam. Gen. *doftə* Zwart. *dof* Wij. Ha. Wi. Graf. **docht** Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. *dócht* Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. App. *dòcht* Gra. *dòch* mv. *dòggə* Moer. Will. Gor. Wou. Dru. *dóch* Aff. Mill. **bank** Aff. Ven. Ble. Te. Ste. Swal. Laak. Meers. Maas. *baank* Vel. It. *bankə* Zut.
Doft in Katwijk (Wdb. 73), de Zaanstreek (Boekenoogen 156), Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 381), Enkhuizen (79); *roeidoft* in Den Oever (Daan 137).
Etym. zie blz. 283.

VOORDOCHT

roeibank in de boot;
voordocht *vurdócht* Dreu. Wa. *vurdòch* Moer. Wou. **voorste docht** *vurstə dòcht* Heer. Lit. **roeibanke** Zut.

ACHTERDOCHT

tweede bank in de boot soms voorzien van mastkoker;
achterdocht Will. *achterdòch* Moer. Wou. **achterste docht** Dreu. Wa. Heer. Lit. **zeildocht** Will.
Achterdoft in de Zaanstreek (Boekenoogen 10); *mestelbank* „mastbank" in Barradeel. *messelbank* „idem" Het Bildt (V.d. Molen 14).

6.3.2.4.1. BEUN

vaste viskaar in de boot;
beun Hard. Amm. Via. Ra. Mau. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. Aff. Vel. Ble. Swal. Laak. Mill. **bun** Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Werk. Gor. Wou. Goud. Moord. Haast. Maas. **kaar** Graf. Gen. Zwart. **ka** Zut. Wij. Ha. Wi. Kam.
Beun in Lemster; *bon* in Den Oever (Daan 135) *ət bon* in de Zaanstreek „evenzoo in Waterland" (Boekenoogen 92); *bun*: *bunt* in Zoutelande, Kerkwerve, Burgh, Breskens, Goeree, Middelharnis, *bun(ne)* in Tolen (stad), Ouddorp, Achthuizen, Ooltgensplaat (Ghijsen 149), *bun* in Katwijk (Wdb. 15) Marken (*ət bôn*) Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 380), Enkhuizen (24 en 70), Harlingen, Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt, Dongeradelen (V.d.Molen 32 en 64), „beun zonder *beundeken*, een soort houten kist" in Uithuizen, Zoutkamp, Noordpolderzijl, Delfzijl, Termunten (Schikan 13). Blij (37) maakt geen onderscheid tussen „beun" en „kaar". De onderzijkant van de *beun* van kleine openingen voorzien, wordt in Marken *karen*, in Volendam en Monnikendam *ruimkaren* genoemd (V. Ginneken 380), verder in Makkum *kearingen* Lemster *kearen* of *kearplaten*, Harlingen *bunplaten*.
Zie ook *beunschotten* die in Gen. en Zwart. *kaarboorden* genoemd worden. Het W.N.T. (VII 667) voegt hieraan toe het werkwoord *karen* „vis uit de beun scheppen" en *kaardeur* „deurtje om vis uit de beun te scheppen", en leidt hier volkomen terecht uit af, dat de (vaste) beun in een visschuit ook wel *kaar* werd of misschien nog wordt genoemd, hetgeen bevestigd wordt door het nu nog voorkomen van *kaar* of *ka* in de betekenis „beun" langs de IJssel (verg. kaart 53.)
Etym. zie blz. 285 e.v.

BEUNSCHOTTEN (pl. tant)

twee verticale stalen schotten van de beun, die van bakboord naar stuurboord lopen;

beunschotten Heer. Lit. **kaarborden** Gen Zwart.
Kearingen in Makkum, *kearen* of *kearplaten* in Lemster, *bunplaten* in Harlingen; *skot* op Urk (353); *skudtjes* in Wonseradeel, Barradeel, *bunplanken* in Het Bildt (V.d. Molen 32).

VOORSCHOT

voorste beunschot;
veurschòt Wi.
Hooſdeschot (Boekenoogen 34); *ſoarskudtsje* in Wonseradeel, Barradeel (V.d. Molen 32).

ACHTERSCHOT

achterste beunschot het dichtst bij het roer;
Wi
Endelschot (Boekenoogen 196); *achterskudtsje* (V.d. Molen 32).

BEUNDEK

horizontaal gelegen metalen plaat gemonteerd op de beunschotten;
beundek Dreu. Wa. Heer. **bundeken** Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num Werk. **deken** Goud. Moord. Wi.
Bundeken op Urk (347); *deken* in Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 162); *deke* „houten deksel, bedekking over het bun" in Katwijk (Wdb. 16); in de Zaanstreek *deek* naast *deken* (Boekenoogen resp. 135, 138), *dè.kən* in Marken, *dɣikə* in Volendam, *dèjkə* in Monnikendam (V. Ginneken 381), *deken* in Enkhuizen (97) en Den Oever (Daan 135).

BEUNKOKER

bakvormig gedeelte van de beun, hoger gelegen dan en midden op het beundek; de opening waardoor de vis in de beun gedeponeerd wordt, is met een deksel afgesloten;
beunkoker Amm. Heer. Mill. Vel. **koker** Dreu Wa Heer. Zut. *kòòkər* Aff. Vel Ble. **bunbak** Hell N Bei Z Bei. Will Moer L Zw. H Zw. Geert. Gor. Wou. **bak** Lit. **pijp** Hank. Werk **trog** Box Wij. Ha. Wi. Kam. Zwart.
Trog in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 380) en Lemster; *bunkiste* in Dongeradeel (V.d.Molen 64); *kot* op Urk (350).
Etym. zie blz. 286.

BEUNDEKSEL

rechthoekig deksel op de beunkoker, soms ook een vaste scharnierende deksel of twee halve scharnierende deksels, voorzien van een schuif- of hangslot;
beundeksel Amm. Mau. Dru Box. **bundeksel** Will. Moer. Werk. **kaardeksel** Kam. **deksel** L Zw. H.Zw. Kerk. Lit. Mill West. Zut. Ble. Swal Meers. **dek** Aff **beunscheel** *beunschéél* Dreu. Wa. Heer. **scheel** *schéél* Heer. **lid** Wij. Ha. Wi
In Urk (353) gebruikt men i.p.v. een deksel een rooster die de bovenzijden van het *kot* afdekt. Opm.: In Moerdijk legt men i.p.v. een deksel ook wel losse planken op de beun die men lanen noemt.

SCHEUTER

schuifslot of grendel op het beundeksel;
Heer
Etym. Van de stam van *schieten* + *er*; het W.N.T. (XIV 543) geeft *scheut* „tong of schoot van een slot" (bet. 9).

VIS IN DE BEUN ZETTEN

vis in de beun deponeren;
Heer.

BAKKA

beun zonder beundeken;
Wij. Wi.

DEKENKA

beun met beundeken;
Wij. Wi.

6 3 2 4 2. KAAR

vierkante houten bak voorzien van een deksel met gaatjes in de bodem en gedeeltelijk in de zijwanden, waarin vis bewaard wordt;
kaar Hell. N Bei. Z.Bei Pern. Num Will. Moer L Zw. H.Zw. Geert Dord. Dubb. Hank. Werk. Hard Gor. Wou. Goud. Moord. Amm Via Ra. Mau. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer Lit. Meg. App. Gra. Box Mill *kòòrə* (mv.) Dru. *kaarə* West. **blok** Goud (vero.) *blook* Moord. (vero.) **drijfka** *driéfkaa* Zut. **viskas(t)** *viskas* Laak. *viskast* Meers. *viskés* Ble. *vosjkis* It. **kas** *kaas* Aff. *kés* Vel. **losse ka** Wij. Ha Wi. Zwart.
Kaer in Katwijk (Wdb. 27); *kaar* naast *bodde* in de Zaanstreek (Boekenoogen resp. 386 en 79); *kore* in Marken, *rō.mkore* in Monnikendam, *rɔ̄mkāre* in Volendam (V. Ginneken 380); *legkaarde* in Den Oever (Daan 140); *bin* of *fiskkaer*

in Barradeel en Wonseradeel, *bm* in Het Bildt (V d Molen 32)
Etym zie blz 285 e v

LATTENKAAR

kaar waarvan de bodem en zijwanden bestaan uit latten die telkens met een cm tussenruimte zijn aangebracht,
Wou

VISVLOT

vlot waarop stellages staan waaraan karen hangen,
Wou

ROL

ronde balk draaibaar opgesteld in een stellage op het visvlot, waarmee de karen in en uit het water gedraaid worden,
Wou Mau

DE KAAR OP DE ROL DRAAIEN

de kaar met behulp van de rol uit het water draaien,
Mau

BAKKAAR

kaar die op waterleiding is aangesloten en gebruikt wordt bij het verwijderen van carbolsmaak bij aal of paling
Hard

6 3 2 4 3 KLAARZAK

zakvormig bewaarnet van vis, dat met touwtjes aan vier stokken vastgebonden wordt De stokken zijn aan de kant van de rivier in de bodem gedreven De klaarzak steekt ongeveer 3/4 meter boven water uit, zodat de vis er niet uit kan springen,
klaarzak *klaorzak* Gen *klèurzak* Kam **netzak** Wi **leefnet** *leefnet* Wij
Klaarzak net dat in de ruimen (= beunen) hangt in Marken en Volendam (V Ginneken 380), *klaarnet* idem ' in Den Oever (Daan 143)

HOEPELNET

klaarzak met grote hoepels,
Zwart

BEK

opening van de klaarzak,
Gen

KLAREN

vis sorteren en in de klaarzak werpen,
Kam

6 3 2 5 1 ROEIPEN

ijzeren pin op het boord van de boot gemonteerd,
roeipen Hell N Bei Z Bei Pern Num Moer Dord Dubb *rūŭjpen* Wi Graf Gen Zwart **roeipin** Will L Zw H Zw **roeidol** Kam **dolpen** Wij Ha **dolpin** Ble Te Ste Laak Meers Maas **pen** Zut **kannagel** Vel **scharnierstuk** *sjəneerstuk* Swal
Dòl in Katwijk (Overdiep 89), Wdb 73 vermeldt *dal* (?), op Tessel (43)
Etym *dol* of *dol* zie blz 283e v , *kannagel* blz 301

DOLKAST

holte of dubbele roeipen in het boord waarin resp waartussen een riem zich bij het roeien beweegt,
dolkast *dólkast* Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer App *dolkast* Lit Gra Box *dólkaast* Aff **roeikast** L Zw H Zw Werk Wou **roeidol** Hard *rūūdol* Gen **dol** Gen
Etym *dol dol-* of *-dol* zie blz 283 e v

ROEISTELLING

losse vork met twee tanden waartussen de riem beweegt bij het roeien De roeistelling past met een pin in een opening in het boord van de boot Bij het uitzetten en inhalen van de netten wordt ze eruit genomen (verg WNT op roeibeugel (XIII 688), roeimik (689))
roeistelling Hard **roeikeus** Amm **vork** *veurk, veurkəs* (m v) Laak

6 3 2 5 2 RIEM

houten spaan met smal roeiblad en lang rond handvat, met ongeveer in het midden een balkje dat in de dolkast past, of een oog dat om de roeipen scharniert bij het roeien,
riem Hell N Bei Z Bei Pern Num Will L Zw H Zw Werk Hard Gor Wou Goud Moord Amm Ra Mau Dru Leeuw

App Mill West Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart (m v) *riems* Dreu Wa Heer *reem reem* (m v) Vel Ble Laak **roeiriem** Gra Box **roeispaan** Zut *roeispaon* Moer *roejspaon* Heer Lit *roejspeun* Aff **roei** Aff (vero)

Algemeen in Zeeland *riem* (Ghijsen 781), in Katwijk (Overdiep 235), Enkhuizen (55), Den Oever (Daan 137), de Dongeradelen (V d Molen 64), *roeispaander* of *spaander* in de Zaanstreek (Boekenoogen resp 843 en 969)

Etym *roei* uit *roede*, reeds in het mnl en bij Kiliaen „roeispaan, roeiriem" (cf WNT XIII 671) en nog bij V. Lennep (blz. 117) verouderd voor riem"

BLEDRIEM

riem met breed roeiblad, afkomstig uit Hardinxveld, vooral in de zegen schuit gebruikt,

Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard Mau Dru Leeuw App *bletriems* (m v) Heer

SLAGRIEM

riem met ovaal roeiblad,

slagriem Dru Heer **spaanriem** *spaonriem* Wou

Slagriem ‚lange roei- of stuurriem op sommige Belgische schepen in gebruik WNT XIV 1519)

OOG

ijzeren ring aan de riem die om de roeipen scharniert,

Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer H Zw L Zw Dord Dubb Hard Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Zut Ha Wij Wi Graf Gen Zwart

KLAMP

balkvormige verdekking ongeveer in het midden van de riem waarmee hij in de dolkast rust,

Dreu Wa Kerk Heer Lit Gra

OP DE RIEMEN ZITTEN

de riemen hanteren,

op de riemen zitten Hell N Bei Z Bei Pern Will **op de riems zitten** Dreu Wa Heer

Op de riemen zitten in Enkhuizen (82)

ROEIEN

door middel van riemen een roeiboot voortbewegen,

(algemeen)

STUURIJZER

ijzeren vork met twee tanden waartussen een stuurriem gelegd kan worden Het stuurijzer past met een pin in een opening achter in de zegenschuit,

stuurijzer Amm **gavel** Aff

STUURRIEM

riem waarmee men de zegenschuit stuurt,

Amm

STEEKROER

pagaai, paddel of peddel, schopvormige wrikriem met groot rond blad ongeveer één meter lang met een kruk als handvat, waarmee de visser, achterin staande, de pont voortbeweegt,

steekroer *steekrôôr* It **roer** *rôêr* Meers *rôôr* Maas It

Etym zie blz 290

KRUK

steel van het steekroer,

Meers Maas It

6326 ROER

toestel achter aan de roeiboot dienende om er tijdens het zeilen de vereiste wending aan te geven,

(algemeen)

KOP

bovenste deel van het roer, waaraan of waaromheen de helmstok afneembaar bevestigd is,

Moer Leeuw Aff *kóp* Wou Lit *kòp* Heer

Etym zie blz 289

HAK

afgesneden hoek van het roer bij de scheg,

dən hak Heer

Etym zie blz 289

VINGERS (meestal mv)

drie ijzeren scharnierpinnen aan het roer, roerhaak,

vingers Wi Gen **vingerlingen** Hell Z Bei Heer App Maas **roerhaken** Will Moer. **haken** Mill Ha **pinnen** L Zw. H Zw. Werk Hard Gor Wou Mau Dru Leeuw Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal. Laak Meers. Maas It **duims** Lit
Stellen in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 382), *snellen* in Staveren, *roerhaken* in Den Oever (Daan 136), Harlingen; *roerjekken* in Makkum, *roerhekken* in Laaksum, *fingerlingen* in Lemster, Hindeloopen
Etym zie blz. 289, 290.

VINGERLINGEN (meestal mv)

drie (soms twee) ringen gemonteerd aan de boot, waarin de roerhaken scharnieren; **vingerlingen** Moer Werk Hard Gor Wou. Wi Gen. **ogen** Hell. Z Bei Will L Zw. H Zw. Mau Dru Leeuw Heer. Lit App. Vel Ben Ble Ste Swal Laak Meers Maas It Mill. Ha
Vingerlingen in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 382), Den Oever (Daan 136); met f-aanlaut in Makkum, Harlingen, *veran* in Urk (353), *ogen* in Staveren, Laaksum; *roerkoanings* in Lemster.
Etym zie blz. 290

HELMSTOK

stok met rechthoekige opening die om de kop van het roer sluit, waarmee de visser het roer beweegt, soms zonder rechthoekige opening, de stok is dan met schroeven of op een andere wijze aan het roer bevestigd;
helmstok Hell N.Bei Z.Bei. Pern Num Will Moer H Zw L.Zw Hard Gor Wou Amm Mau Dru Dreu Leeuw. Kerk Heer Lit Gra Aff Vel Ble Swal Meers. **helmhout** *êlmholt* Wij Gen **inspit** Moer (vero) **kruk** Maas.
Helmstok in Katwijk (Wdb. 24), Monnikendam (V Ginneken 381), Enkhuizen (109), Den Oever (Daan 135) Terschelling (119); *ellamstok* in Urk (348), Dongeradelen (V.d Molen 64), *helmhout* in Lemster, Harlingen, Makkum; *elmhout* in Marken en Volendam (V. Ginneken 381).
Etym. zie blz. 289 e.v.

KLAMP

opleglat waarmee de helmstok om de kop van het roer vastgezet wordt,
Hell N Bei. Pern. Will. Hard. Gor. Wou. Mau Dreu Heer Lit Gra Vel Swal Meers

AFVATTEN

de helmstok van de kop van het roer afschuiven;
afvatten Hell. Lit Aff **afnemen** Hard.

HET ROER SCHEEPZETTEN

de afgenomen helmstok achter in de boot leggen,
Hard

AAN HET ROER ZITTEN

zittend het roer hanteren; de boot besturen,
Dreu Wa Heer Lit

STUREN

door middel van het roer de roeiboot een bepaalde richting geven,
Hell N Bei. Z Bei Pern Num. Will Moer L Zw Hard Gor. Wou. Amm. Dreu. Wa Leeuw Kerk Heer. Lit. Gra Aff. Vel. Ble Meers Mill. West. Zut Wij. Ha Wi Graf Gen Zwart

63271. MAST

lange opstaande paal bestemd om het zeil te dragen,
Hell N Bei Z Bei. Pern. Num. Moer Hard. Gor Wou Leeuw West Wij Ha Wi Kam. Graf Gen Zwart.
mààst Dru. Dreu. Wa. Heer. Lit App. Gra *mààs* Aff. Vel Ble Swal. *mas* Meers. Maas It Mill

BLOTE MAST

mast zonder zeilen;
Hell N Bei Z Bei Num Will. Moer. Wou Heer

MASTGAT

ronde of vierkante insnijding in de doft, waarin de mast door middel van een afsluitbeugel wordt vastgeklemd;
mastgat *maschat* Wij Wi. **mastkoker** *maskookər* Dreu. Wa. Heer. *maaskôôkər* Ble. **koker** Moer. Lit. *kòòkər* Aff. Vel.

DE MAST HIJSEN, DE MAST STRIJKEN

resp de mast rechttrekken, de mast neerlaten,

Hell N Bei Z Bei Pern Num Moer Hard Gor Wou Dreu Wa Leeuw Heer Lit App Gra Aff Vel Ble Swal Meers It West Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

63272. ZEIL

driehoekig of vierkant doek op de vissersboten, dienende voor het opvangen van wind,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer

SPRIET

lange dunne stok die van de voet van de mast schuin omhoog steekt, naar de boven vrije hoek van het zeil om dit uit te spannen,
spriet Hard Wou Dreu Wa Leeuw Heer Kerk Lit Aff West *spreet* Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart
sprie t in Brouwershaven, *sprie ter* in Goedereede, *spriet(tuig)* „één der tuigages van de *hoogaars* in Cadzand (Ghijsen 917), *spriet* in Den Oever (Daan 134).

SPRIETZEIL

vierhoekig zeil dat door een spriet wordt uitgehouden De ene zijde is aan de mast vastgebonden, de andere wordt van boven door de spriet uitgespannen,
sprietzeil Hard Wou Heer Lit West *spreetzeil* Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **zeil** *zèèl* Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Aff
In Enkhuizen, Hoorn, Lemmer, Lemster (V Ginneken 374).

LIJK

touw waarmee het sprietzeil is afgeboord om het te versterken,
léjkə Heer Lit
In Katwijk (Wdb 36)

SCHOOT

lijn waarmee de vrije benedenhoek van het sprietzeil wordt vastgezet aan de doft of tijdens het zeilen in de hand wordt gehouden,
Wou Dreu Wa Heer Wij Wi Gen
Skòòt „de benedenste uithoek van een zeil, ook „kabel of touw" in Katwijk (Wdb 77), *skoót* „lijn' op Tessel (178), *skoot* (idem) op Urk (353), *schoot* in Terschelling (120), *zeileschoot* „lijn" in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 393)

VASTZETTEN

de schoot vastzetten, de schoot aan de docht vastknopen
Heer

FOK

driehoekig zeil dat op de zegenschuit voor de mast wordt uitgezet In Dreumel wordt de fok met een riem uitgezet, in Woudrichem met een korte boom voorzien van een haak, elders door middel van touw,
fok Wou Dreu Wa Leeuw Heer Aff Vel Ha Wi Graf Gen **fokking** Zwart
In Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 388), Terschelling (119), *fok* op Tessel (60), *fokkə* op Urk (348)

FOKKEVAL

touw waarmee de fok wordt uitgespannen,
fokkeval Gen **fokkestag** Heer

DE FOK OP DE RIEM ZETTEN

met een riem de fok uitspannen,
Dreu

DE FOK UITSTELLEN

de fok uitspannen,
Wou

STUTTER

giek
Wi
Etym cf *fokkestutter* (W N T XVI 402)

BEZAAN

zeil, fokmodel, achter het sprietzeil uitgespannen,
Gen
In Marken, Volendam, Monnikendam, (V Ginneken 388), *bezaen* ook *mezaen* „achtermast, achtertuig, achterzeil" in Katwijk (Wdb 11), *bezaanskoot* op Tessel (26) in de uitdrukking *de bezaanskoot omhaale* „de buikriem aanhalen"
Etym zie blz. 301

63273 ZEILEN

met behulp van een sprietzeil (en fok)

over het water voortbewegen in een boot, (algemeen)

ONDER TUIG VAREN

met behulp van zeilen varen, tegenovergestelde van roeien,
onder tuig varen Werk **onder de zeilen varen** Moer

WIND VATTEN

het zeil vat wind de wind komt in het zeil,
ət zèèl viĕt wéynt Dreu (*viĕt* is o v t)

KRIMPEN

zo dicht mogelijk aan de wind sturen en toch vooruitgaan,
krimpen Heer **bij de wind op zeilen** Hell **recht voor de wind zeilen** Wou

RUIMEN

zo ver mogelijk van de wind sturen, zodat het zeil de volle wind vangt,
Heer

LAVEREN

beurtelings over de ene en andere boeg zeilen, ten einde tegen de wind op te varen,
laveren Wou **klappen** Heer **prangen** Moer
Kloppe in Katwijk (Wdb 29) ook *opkloppe* (43), *opləveere* laverende vooruitkomen" (43), *prange(n)* in Arnemuiden, Veere, Tholen (stad), Ouwerkerk, Brunisse Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 748)
Etym zie blz 290

AAN DE WIND ZEILEN

zeilen met de wind opzij,
aan de wind zeilen Wou **aan de wind varen** Moer

LAGERE KANT

zijkant van de boot die bij het zeilen het diepst in het water ligt,
Leeuw

HOGERE KANT

het tegenovergestelde van lagere kant,
Leeuw

VERWAAIEN

ongewenst van koers veranderen bij het zeilen Het verwaaien wordt voorkomen met behulp van de zwaarden,
ɪərwejə Leeuw

63274 ZWAARD

schildvormige plank die aan iedere zijde van de boot beweegbaar bevestigd is, zodat men ze in het water kan laten zakken De twee brede planken snijden dan door het water en beletten dat de boot op een oever gedreven wordt bij het zeilen,
zwaart Hell N Bei Z Bei Num Will Lit Kam Gen *zweert* Moer Aff Vel *zwèèrt* Dreu Wa Heer *zweert* (mv -dəs) Leeuw
Zwaerd in Zeeland (Ghijsen 1202), *zwaert* in Katwijk (Wdb 70), *zwaard, zweerd* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1272, *zwaarde* in Marken, *swājrde* in Volendam, swa rde in Monnikendam (V Ginneken 379), *sweard* in Makkum, *swurd* in Lemster, *zwaard* in Enkhuizen (93), Urk (355), *sweerde* in Den Oever (Daan 136)
Etym cf blz 22 en 287

ZWAARDLOPER

touw waarmee men een zwaard uit het water trekt of in het water laat zakken,
zwaardloper Wou *zwaàrtlôôpər* Moer *zweèrtloopər* Heer *zweertloopər* Aff Vel
zwaardtouw Gen Kam
In de Zaanstreek naast *loopers* (Boekenoogen 1272), *zwaardtouw zwa rtaw(tje)* in Marken, *swajrtaw* in Volendam, *swartaw* in Monnikendam (V Ginneken 379), *sweerdstou* in Harlingen

ZAKKEN

de zwaarden in het water laten zakken met behulp van een zwaardloper,
Leeuw

OPTREKKEN

de zwaarden omhooghalen met behulp van de zwaardloper,
Heer

63275 DE SPRIET UITVATTEN

de spriet uit het sprietzeil nemen,
Heer

PLATVALLEN

van het sprietzeil gezegd **neervallen**

wanneer de spriet uit het zeil wordt genomen;
Heer.

AFSPANNEN

het zeil van de mast afspannen; het sprietzeil van de mast losmaken;
Wou.

6 3.2.8. KIKKER

ijzeren staafje met vleugelvormige uiteinden op het boord van de boot of vlak eronder aangebracht, waaraan men een touw kan vastmaken,
kikker Hell N Bei Z Bei Pern Num. Moer H.Zw. L Zw Hard. Mau. Box. Aff Vel Ble. Te Ste. Zut Wij. Kam. Gen. **kikvors** *kikfòrs* Wou. Dreu Wa. Leeuw Lit Gra *kĭĕkfòrs* Kerk Heer. *Kikkertje* „de kleine kapstok aan boord" in Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 391)
Etym. Metaforische benaming op grond van de meer of minder duidelijke overeenkomst tussen het dier kikker en de dubbele haak op de rand van de boot, (cf. W.N.T. VII 2909 waar een zevental haken of klampen op grond van overeenkomst *kikker* genoemd worden; zie ook W.N.T. VII 2914 waar het woord *kikvors* wordt toegepast op een tweetal werveltjes).

BANGEL

houten of metalen pen waaraan een ketting zit, waarmee men de boot vastlegt;
bangel Amm. **klamp** Gen.
Etym *bangel*: zie etym. wdb op *bengel*; *bangel* is echter met een ander suffix gevormd dan *bengel* nl. zonder umlautsfactor.

PAALSTEEK

steek die een groot oog vormt, niet uit zichzelf los kan schieten en toch gemakkelijk los te maken is, gebruikt bij het aan wal leggen van de boot;
Heer.

AANLOPEN

gezegd van de boot: aan wal varen,
aanlopen *ònloopə* Dreu Wa Kerk Heer. **voor de wal lopen** *vur də wal loopə* Moer.

6 3.2 9 AANHANGMOTOR

buitenboordmotor die met steunen aan de boot bevestigd wordt en zeer gemakkelijk verwijderd kan worden;
aanhangmoter Moer. **aanhanger** *ònnangər* Werk.

STEUNEN (mv.)

haken aan de aanhangmoter waarmee hij aan de boot bevestigd wordt;
Moer. Werk

6 3 3. WANT

algemene benaming voor gebreide vistuigen;
want Hell. N Bei Z Bei. Pern Num. Will L Zw. H Zw. Dord Dubb *wàànt* Moer. **net** Vel. Ven. Ble. Te. Swal. Laak Meers Maas It Mill. West. Zut Wij Ha Wi. Graf. Gen. Zwart **netwant** Gor Kam. **netwerk** Werk Mau Dreu Wa Gra *nétwèrk* Heer. Lit **nettewerk** Aff
Want in Enkhuizen (67), „het hele vistuig voor de haringvisserij" in Katwijk (Wdb. 66); *net*: *nette* in Veere, Kapelle-Biezelinge, Dreischor, Axel, Hoedekenskerke (Ghijsen 620), in Den Oever (Daan 137), *netwerk* in Enkhuizen (36).
Etym. zie blz. 294.

HET HOLLE WANT

verzamelnaam voor al het rechthoekige want: zegens, drijfnetten, schakels;
Ha

WARGARENS

verzamelnaam voor drijf- en schakelnetten,
Zut.
Etym. zie blz. 294.

VISSEN

een of andere visserij uitoefenen;
(algemeen)

VANGST

hoeveelheid vis die in één keer of in een bepaalde periode gevangen is,
(algemeen)
vang in Katwijk (Overdiep 64) tegenover *trek* „vangst bij trawlvisserij" (Wdb. 61), *fangst* en *fange* op Tessel (52), *vangsel* in havenplaatsen langs de Zuiderzee (Blij 241).

OVERVIST

toestand waarin er meer vis uit een zeker visgebied op de rivier gevangen wordt dan verantwoord is voor het behoud van de visstand;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Wou. Heer. Lit.

6.4. DE HANDEL

6.4.1. VENTEN

vis langs de deur verkopen;
venten *vèntə* Dru. Dreu. Wa. Kerk. Aff. West. **uitventen** *uitvèntə* Heer. *uutventn* Zwart. **leuren** Moer. L.Zw. Gra.
In Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 545); *venters* in Enkhuizen (87).

HANDGELD

kleingeld dat de visventer op zijn minst van de eerste koper moet beuren, wil volgens een bijgelovige opvatting het venten op die dag geen fiasco worden;
Gra.

OP STUK VERKOPEN

vis, inzonderheid fint, per stuk verkopen;
Heer.

6.4.2. VERZENDEN

vis vervoeren;
verzenden Wou. Heer. **sturen** Moer.

VERVOER

het transporteren van vis;
Moer.

AFHALEN

aal bij de vissers thuis ophalen door de motorboot van de coöperatief;
afchəhòlt Moer.

AALSKETEL

ketel waarmee de vishandelaar aal bij de visser komt ophalen;
Wou. Dreu. Heer.

TRANSPORTVAT

ton waarmee vis door de handelaar opgehaald en vervoerd wordt;
Wou. Heer. Kam. Zwart.

VISWAGEN

vrachtauto van de handelaar waarmee transportvaten met vis vervoerd worden;
Wou. Heer.

TANK

tankwagen waarin vis vervoerd wordt;
Moer.

6.4.3.1. AFSLAG

1. openbare verkoop van vis waarbij de bedragen van inzet door een bevoegd persoon in afdalende reeks worden genoemd en de koop aan de hoogst afmijnende wordt toegewezen;
2. plaats of ruimte waar vis bij afslag verkocht wordt;
Hell. Will. Moer. Werk. Hard. Gor. Wou. Amm. Heer. Lit. Mill.
In Enkhuizen (73), Terschelling (122); *ofslag* in Katwijk (Wdb. 41); *miene* in Breskens, Land van Axel (Ghijsen 590).

DE ZALMMARKT

de centrale afslag te Kralingse Veer vooral van trekvis;
Hell. Pern. Gor. Wou. Amm. Goud. Moord.

FINTAFSLAG

afslag speciaal van fint;
Hard. Wou.

AANVOERDER

visser die zijn vis op een afslag ten verkoop aanbiedt;
Moer. Hard. Gor. Wou.

AANVOEREN

vis brengen naar en aanbieden op een afslag;
Moer. Hard. Gor. Wou.

AANVOER

Hoeveelheid vis die aangevoerd wordt;
Moer.

VERVOERDAG

dag waarop men legaal zalm en elft mag vervoeren;
Kerk.

AALSEIZOEN

periode (mei-oktober) dat er veel aanvoer inzonderheid van aal of paling op de afslag is;
Moer.

COMMISSIEKOPER

handelaar die koopt in opdracht van zijn lastgevers: de zalmhandelaars van de afslag te Kralingse Veer;
Amm.

LEURDER

kleine vishandelaar;
Moer.

BANKER

man die vis op banken legt en na de verkoop verpakt,
Hard.

AFSLAGER

iemand die op de afslag de inzetbedragen noemt;
Moer. Hard. Gor. Wou. *afslaogər* Amm. *Ofslaeger* in Katwijk (Wdb. 41).

KEURMEESTER

beambte belast met het keuren van vis op de afslag;
Moer. Hard. Wou.

INPAKKER

iemand die de op de afslag verkochte vis in manden pakt (cf. banker);
Moer. Wou. Amm.

BANK

houten of stenen tafel op de afslag, waarop de vis wordt uitgestald;
bank Hard. Wou. Amm. **visbank** Hard.

BALIE

houten balustrade op de afslag die de kopers op een afstand van de bank houdt;
Wou.

VIS AFSLAAN

van de afslager gezegd: de prijs voor de aangeboden vis geleidelijk verminderen;
Moer. Hard. Wou. Amm.

AFSLAGBOEK

schrijfboek waarin de afslager noteert: het gewicht van de vis die elke visser aanvoert, de prijs waarvoor de vis verkocht is, de naam van de aanvoerder en die van de koper;
Moer. Hard. Gor. Wou. Amm.

WOORD

elk getal in afdalende reeks genoemd door de afslager na het inzetgetal. Elk woord is gelijk aan één stuiver;
Amm.

LAAG LOPEN

van de prijs voor vis gezegd: een laag niveau bereiken;
Wou.

MIJN

uitroep van de handelaar tijdens het afslaan als teken dat hij de aangevoerde vis koopt;
Moer Hard. Gor. Wou. Amm.

MIJNEN

„mijn" roepen op de afslag;
mijnen Moer. Gor. Wou Amm. **afmijnen** Hard
Mijnen in Terschelling (122).

TEKEN

bepaald kenmerk door een beamte van de verkopende visserij op de zalm aangebracht, waaraan elke handelaar de door hem gekochte zalm herkent;
Amm.

MERKEN

de zalm van een teken voorzien;
Amm.

PAKHUIS

ruimte met ijskelders waarin zalm bewaard wordt,
Amm

6432 INPAKKEN

vis in manden of dozen leggen nadat hij op de afslag verkocht is,
Moer Hard Wou Amm

VISMAND

mand waarin de verkochte vis door de inpakkers of banker verpakt wordt,
Moer Hard Wou Amm

MOTENMANDJE

mandje lijkend op een wasmand met een hoogte van 25 cm en een middellijn van de opening van 20 cm , waarin de zalmmoten gelegd worden,
Amm

SCHOOL

rond mandje waarin 120 à 130 stuks alver wordt vervoerd o a naar Parijs,
Moer
Etym Uit *school* „menigte" De Vries (blz 624) verwerpt de verklaring van Fr v W (blz 591) als germ woord bij de idg wt * *skel* „splijten", ook al wordt ze gesteund door de bet van *schaar* ‚menigte" In navolging van Brøndal beschouwt hij, evenals v H (blz 147), het als hetzelfde woord als *school* , leerschool", *schola* dat in het laat-lat reeds de bet „troep soldaten" had, een bet die zich ontwikkeld heeft uit „schaar van leerlingen om een leermeester" Betekenisontwikkeling van *school* „mandje" „een menigte vissen" > " een bepaald groot aantal vissen" (cf *schaar* , menigte") > „mandje waarin een bepaald groot aantal vissen vervoerd wordt '

PLAT MANDJE

platte, kleine mand waarin spiering verzonden wordt,
Moer

BOS

een aantal pootaal of maatpaling,
Moer

PAK

doosje waarin spiering verpakt wordt,
Moer

BOKS

vijf op elkaar gebonden doosjes met spiering,
Will Moer
Etym zie blz 301

KINNETJE

een kinnetje spiering een kwart ton spiering
een kinnetje bot ± 20 kg bot,
Moer
Halve ton ' in Katwijk (Wdb 28)
Etym zie blz 300

6433 BUNSCHUIT

schokker met grote beun, gebruikt bij het afhalen van vis,
Moer L Zw

STEVENSCHOUW

grote schouw met beun, waarmee leurders de vis door hen gekocht op de afslag vervoeren,
Moer

64341 VRIJE FINT

zegenfint op Maas of Waal gevangen die niet over de afslag gaat maar door de visser gevent wordt,
Wou Heer Lit *vrijə vént* Hard

AFSLAGFINT

fint bestemd voor de afslag,
Wou Heer Lit *afslachfént* Hard

KLEINE FINT

niet verwerkte fint lichter dan 300 gr ,
Hard Wou

VERSE FINT

niet verwerkte fint 300 gr of zwaarder,
Hard Wou

VERWERKTE FINT

gekookte fint of fint in gelei,
Hard. Wou.

6.4.3.4.2. VINGERAAL

aal lichter dan één ons;
vingeraal Will. **kleine aal** Moer Gor. Wou **paling klein** Hard **kleine of rode** (aal) Rotterdam.

DUIMSE

aal of paling die zwaarder weegt dan één ons maar lichter dan een half pond;
duimse Will. H Zw. Wou Mau **dobberaal** Gor. Wou. **dobber- en reepaal** Moer. **paling middels** Hard **telpaling** Rotterdam

TELPALING

bijna duimse of duimse paling waarvan er 5 à 6 in één pond gaan,
Will. Gor. Wou

Als *tal* „tweehonderd tal" in Katwijk (Wdb 57); „tweehonderd haringen in Enkhuizen (70). Een *tel* of *tal* is bij de vissers van wad en gat tweehonderd haringen + vier, samen wegen ze ongeveer 33 pond, als het *kût* er nog inzit (V.d.Molen 32). Met *tellen* of *tallen* voerden de vissers de haringen op de afslag aan (V.d. Molen 22).
Etym. Het eerste lid kan men opvatten als een inguaeconse nevenvorm van *tal* zoals in *aantal*; een ander *tel* dus dan het deverbatief dat o.a. in *de tel kwijt zijn* voorkomt.

DUBBELDUIMSE

aal of paling die zwaarder weegt dan een half pond, lichter dan een pond;
Will

MIDDELAAL

aal van ongeveer een half pond;
Wou

DIKKE

paling die een half pond of zwaarder weegt;
dikke Will Moer H Zw. **dikkop** Werk. **drijfpaling** Moer Gor Wou **paling groot** Hard **grof middelaal** Wou **grote of schiere** Rotterdam

7 1 VLECHTEN

7 1 VLECHTEN

tenen kruiselings over en door elkaar slaan totdat er een korf ontstaat,
vlechten *vluchtə* Laak Meers Maas It **breien** Werk Hoen **pikken** Mill **korven maken** Wou Heer West Wi
Etym zie blz 291 e v

KORVENMAKER

iemand die als beroep aal of prikkorven vlecht,
Werk Hoen

PAARD

bankje bestaande uit een balk op drie poten, waarvan één kant, de kop, schuin omhoogloopt, op het midden van de balk is een blokje of pin vastgeslagen, waartussen de korvenmaker, die schrijlings op het paard zit, de korf kan draaien tijdens het vlechten,
paard *péért* Werk **hengst** Werk (vero)

KOP

schuin oplopend balkje aan eén kant van het paard;
Werk

BANKJE

bankje met uitholling in het midden dat op dezelfde wijze gebruikt wordt als het paard,
Hoen

SCHIJF

cirkelvormige ijzeren plaatje met in het middelpunt een ijzeren pin, op een voetstuk geplaatst zodat de korvenmaker eromheen kan lopen, gebruikt bij het afplatten van de prikkorf De oppervlakte van de bovenkant van de schijf is de mal voor het opzetsel van de prikkorf,
Werk

PIN

spitstoelopend staafje midden op de schijf gemonteerd,
Werk

KORFHOUT

rondhout van 1 30 m, met 15 cm lange uiteinden van verschillende middellijn, maar altijd kleiner dan die van het midden van het rondhout Het korfhout wordt gebruikt als mal bij het vlechten van korven, de uiteinden vormen twee maten voor de opening waar de aal na het vissen uit verwijderd kan worden,
korfhout Werk **kubhout** Werk **korfplank** *kōrfplank* Meers **mal** Hoen

GOOT

gebogen priem over de gehele lengte uitgehold, dienende om de tenen bij het insteken zodanig op te vangen dat ze aan dezelfde kant uitkomen als waar ze ingestoken worden,
goot *geut* Werk **aanslagijzer** Hoen **ijzer** Hoen

PRIEM

ijzeren prikpen van 50 cm met een knop aan het einde, gebruikt bij het opruimen (Hoen) of bij het repareren van de prikkorven om gaatjes in de band te steken, waar de nieuwe tenen doorheengaan (Werk),
Werk Hoen

TEEN

dunne, taaie twijg meestal van wilgebomen, gebruikt bij het korvenvlechten,

teen Werk. Hoen. Aff. **teenhout** Kerk. West. **wilgeteen** Hard. Wou. **wilgehout** Dreu. Wa. Heer. **twijg** *twiech* Wij. Wi. Kam. Graf. **weeën** *weejə* Mill. West. (inzonderheid zeer taaie teen) **witsen** Vel. Ble. Swal. Laak Meers. Maas. *wiëtzə* It. **band** *bàànt* App.
Teen, tien, wiep, rijswiep, wiepbanden in de Zaanstreek (Boekenoogen 1051 en 1215).
Etym. zie blz. 292.

WITTE TEEN

teen ontdaan van de bast;
witte teen Werk. **geschilde teen** Hoen.

GROENE TEEN

teen die niet geschild is,
groene teen Werk *grùnnə teen* Heer. **ongeschilde teen** Hoen.

HUID

bast van de teen;
Werk.

SCHILLEN

de bast van teen verwijderen;
Werk.

SCHILDERIJ

bedrijf waar men machinaal o a. teen schilt;
Werk.

DRIEBAST

bepaald soort wilgeteen gebruikt om korven te vlechten, meestal ongeschild;
Werk.

FRANSGEEL

bepaald soort geschilde wilgeteen;
Werk

BELZEROOD

soort wilgeteen, taaier dan andere soorten en van de beste kwaliteit;
Werk.

WEEËN ZOEKEN

tenen afsnijden die nog zijn blijven staan nadat het hout op de uiterwaarden is vrijgegeven;
West.

LIJFTENEN

tenen waarvan het lijf aan de (prik)korf gemaakt wordt;
Werk.

RIJGTENEN

twintig lange en achttien korte tenen die nadat de kibbes van de korf klaar is, ingebreid worden en het lijf van de korf vormen;
Hoen.

KEELTENEN

tenen waarvan de kelen in de korf gemaakt worden;
Werk. Hoen.

7.1.1. PRIKKORF

korte korf van teen, plat aan de voorzijde, puntig eindigend, met twee kelen en een met een klepje of deurtje gesloten opening in het cylindervormig lichaam;
prikkorf Werk. **spieringkorf** Werk.

LIJF

cylindervormig lichaam van de prikkorf;
Werk.

OPZETSEL

afsluitend gedeelte van de prikkorf loodrecht op het lijf en de krop;
Werk

KROP

samenvoeging der teenstukken van het opzetsel in het midden van en loodrecht op het opzetsel;
krop Werk. Wou. **kop** Meers. It. West.
Etym. zie blz. 295.

KEEL

tenen „trechter" in de prik- en aalkorf;
Werk. Hoen.

DEURTJE

opening in het lijf van de prikkorf met een tenen klepje afgesloten,
Werk

OPZETTEN

een begin maken met het vlechten van een korf,
Hoen

BOSJE

een aantal naar lengte gesorteerde teenstukken
Werk

SCHALMEN

tenen schuin afsnijden of knippen, om het breken bij het ombuigen bijv om een hoepel te voorkomen,
schalmen Hoen **afknippen** Werk It

EEN BOSJE TEEN MAKEN

het bosje op de grond kloppen totdat de teenstukken aan een kant gelijk zitten,
Werk

AFPLATTEN

tenen waarvan een prikkorf gemaakt wordt een voor een op de schijf ombuigen en platslaan,
afplatten Werk **dichtwerken** West

HET LIJF OPZETTEN

teenstukken uitsnijden of invoegen na het afplatten,
Werk

EREN

twee tenen waarmee de dikkere tenen aan elkaar gevlochten worden,
eren (mv ook *eers*) Werk **band** Hoen
Etym zie blz 292

SLAG

knoop bij het vlechten van korven De korvenmaker kruist twee eren over elkaar, legt er een lijfteen tussen, kruist de eren weer en heeft nu een slag gelegd,
Werk

ANKER

slag om de hoepel van de korf,
Werk

EEN ANKER OPLEGGEN

een anker om de hoepel leggen,
Werk

RONDE

resultaat van een keer zoveel slagen leggen dat men weer boven het uitgangspunt is,
ronde Hoen **eer** Werk
Etym zie blz 292

DOORLOPEN

slagen leggen tot alle vereiste rondes zijn voltooid,
Werk

AFLIJVEN

tenen zodanig buigen en vlechten dat het lijf van de prikkorf ontstaat,
Werk

MINDEREN

tenen uitsnijden na de derde ronde (om de drie één),
Werk

OP DE KNIE VLECHTEN

de keel van de prikkorf vlechten met behulp van de knie,
Werk

LIJFBAND

teenstuk waarmee de keel aan de binnenkant van het lijf wordt vastgezet,
Werk

INSTEKEN

de lijfband met behulp van de goot door het reeds gevlochtene halen,
Werk Hoen

AFSNOEIEN

uitstekende teenstukken met een mes afsnijden of met een snoeischaar afknippen,
afsnoeien Werk **opsnoeien** Hoen

LASSEN

een gebroken teen vervangen door een nieuwe, of eren die te kort zijn om rond te komen met een teenstuk verlengen,
Werk

712 AALKORF

langwerpige tenen korf met de grootste middellijn ongeveer in het midden, bestemd voor de aal- of palingvisserij,
Werk Hoen

KIBBES

voorste gedeelte van de aalkorf vanaf de eerste tot de vijfde ronde,
Hoen
Etym zie blz 296

VOORLIJF

gedeelte van de aalkorf tussen de kibbes en de eerste keel,
Hoen

MIDDENLIJF

gedeelte van de aalkorf tussen eerste en tweede keel,
middenlijf Hoen **buik** Hoen

ACHTERLIJF

gedeelte van de aalkorf achter de tweede keel,
Hoen

HALS

binnenkant van de met teenstukken omregen hoepel waarin de stop past,
Werk Hoen

STOP

rond plankje met in het middelpunt een stukje, dat juist in de hals van de aalkorf past en dient om de korf af te sluiten,
Werk Hoen

HOEPEL

ring van ongeschilde teen van verschillende middellijn vooraan, in het midden en op het einde in de aalkorf gevlochten,
hoepel Werk Hoen **ring** Hoen

WIEK

tenen vleugel aan sommige aalkorven,
wiek Hoen **vleugel** Werk

ASSTAKEN

de in lengterichting aangebrachte dikke tenen van de wieken,
Hoen

OPRUIMEN

ruimte maken in het gevlochtene om de asstaken van de wieken met de korf te verbinden,
Hoen

KIBBESTENEN (pl tant)

± 38 teenstukken waarvan de kibbes van de aalkorf gebreid wordt,
Hoen
Etym Voor het eerste lid zie blz 296

FITTENEN

kopstukken van meestal om een hoepel gebogen tenen,
Hoen
Etym zie blz 296

FITTEN

met een band fittenen om een hoepel vastleggen,
fitten Hoen **uitringen** *oetgæringt* It
Etym Vergelijk mnl *vitten*, „voegen, schikken" on *fitja* „samenbinden" enz (De Vries blz 168), zie ook blz 292)

OPBREIEN

zodanig vlechten dat de aalkorf vanaf de tweede ronde een grotere middellijn krijgt,
Hoen

BIJBOETER

staak van wilgeteen naast de rijgtenen ingevlochten om op deze wijze de korf meer ruimte te geven,
Hoen

HEIDEN

bijboeters insteken, eerst om de vijf, daarna om de drie en tenslotte om de twee tenen,
Hoen.
Etym Uit *heien* (zie etym wdb) met hypercorrecte *d*

VASTBREIEN

ingestoken bijboeters vastvlechten;
Hoen

ACHTERLIJVERS (pl tant)

wilgetenen waarvan het achterlijf van de korf gevlochten wordt;
Hoen

RONDHEBBEN

een korf gevlochten hebben,
Hoen

NETJE

trechtervormig zijden of nylon netje dat om de kleinste opening van de keel wordt getrokken,
Werk

HET NETJE OPZETTEN

het net aan de keel van de korf bevestigen,
Werk.

RIJGPEN

platte naald met stompe punt waarmee o a het netje wordt opgezet,
Werk.

OVERSCHOT

teen die te kort is en niet meer gebruikt kan worden;
Werk.

7 2 BREIEN

7.2. BREIEN

want knopen;
breien Haast Ra Mau *breej gəbreejə* Hell. N Bei Z Bei Pern Num Will *brééjə* Moer. *brèèjə* H.Zw. L.Zw Via. Kerk. App. *gəbrèèjt* Mill *brèjə* Werk Gor Wou. Moord Goud Mau Dru Heer. Lit Gra Box. Aff *brèjn* Ha Wi. Kam Graf. Gen. Zwart *braajə* Hard Wou Amm. Dreu. Wa. **strikken** Vel Ven Ble Te Ste. *sjtriëkə* Swal. Laak Meers Maas It. *gəsjtriëkt* It *Brâaie* in Katwijk (Overdiep 165); *netten braja* in Marken, *brajə* in Volendam; *netə brajə* of *knowpə* in Monnikendam (V. Ginneken 527), *breien* in Enkhuizen (20), *broaide* in Den Oever (Daan 137); *breejə* of *breie* op Tessel (36), *braeiən* op Urk (374); *breidzjen* in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V.d. Molen 29); *strikken* in Uithuizen (Schikan 12). Blij vermeldt *knooper* „nettenbreier".
Etym. zie blz. 291 e.v.

7 2.1. SPOEL

houten naald gebruikt bij het breien van netten en fuiken, eindigend op een vierkante insnijding en vlak achter de punt een uitgesneden tongvormige pin bevattend Voor kleiner want gebruikt men ook koperen naalden;
spoel Hell. N Bei Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. L.Zw H Zw Geert Dord Dubb. Han. Werk Hard Gor Wou Amm. Dru. Dreu. Wa. Leeuw Kerk. Heer Box *spool* Laak. (vero.) **breinaald** *brèjnòlt* App Gra. Ble West Ha Wi. Kam. Graf. Gen. *bréjnóldə* Zut *brejnaold* Wij **breinaalding** *breinòltıng* Zwart **striknaald** *strıknólt* Te Ste. *sjtriëknólt* Swal. **visnaald** *vısjnolt* Vel **naald** Goud. Moor. Via Ra. Leeuw *nolt* Dreu. Wa *nòlt* Lit. Meg. Gra Aff Laak Meers Maas It Mill. *noolt* Mau *nòòldə* Ha.
Spoel „spoeltje voor het boeten van netten, 10 tot 25 cm, altijd van metaal" naast *noaldə* „eikehouten, soms koperen spoeltje, waarmee men breit" in Urk (resp. 354, 351); *naeld* „boetnaald of zeilnaald" in Katwijk (Wdb. 39), *naald* in de Zaanstreek (Boekenoogen 840 bij *schiel*), in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 530); *nèdel* in Den Oever (Daan 139); *nulle* in Wonseradeel, Barradeel, Het Bildt (V d. Molen 29), *breinéeld* op Tessel (37), *braainaald* in Uithuizen (Schikan 12). Blij (150) vermeldt alleen *naald, breinaald.*
Etym. zie blz. 292 e v

HIEL

vierkante insnijding aan het brede einde van de spoel,
hiel Will Moer. L Zw. H Zw Gor Wou **hak** Werk. Mau Dru Dreu Wa Heer *ak* Wij Wi *hakkə* Ha **gleuf** Ble

TONG

houten(of koperen) pin in het oog van de spoel,
tong Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Dru Dreu Wa Kerk. Heer *tongə* Zut Wij Ha Wi **lip** Hard Gor. Wou Ble **pin** Mau

SCHIEL

rechthoekig plankje waarvan de breedte, of rond houtje of buisje waarvan de doorsnede iets groter is dan de voorgeschreven maaswijdte van het want dat men wil breien,
A zonder onderscheid in benaming tussen platte en ronde, tenzij soms door de bijvoeglijke naamwoorden „plat" „rond", **schiel** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Goud Moord Amm *scheel* Wij Graf. Gen **spaan** Gor Wou Via **breihoutje** West **strikhout** *stɣrikhólt* Swal **houtje** *höltjə* Aff Vel Ble **plankje** Ra Mau Dreu Wa Leeuw App Meg *plènkskə* Mill Box. Meers Maas *plénkskə* It
B met onderscheid in benaming tussen platte en ronde

plat	rond
spaan Heer	
breipin Kerk	**pin** Dru Kerk Heer
plankje Dru, Gra	**spaantje** Gra
plankie Wi	**breihoutje** *brijholtiĕ* Wi *brijholtiĕn* Ha
houting *höltɪng* Ha	

C alleen platte worden gebruikt
spaan Lit **breihoutje** *brijhòltjə* Zut
D alleen ronde worden gebruikt
breihoutje *brijholtiĕn* Kam Zwart **knoophoutje** *kneupholtjə* Laak
Breischiel of *schiel* in de Zaanstreek (Boekenoogen resp. 111 en 890), *skiĕl* of *skiĕlke* „rond houtje enz" in Den Oever (Daan 139), *skiel* (rond) op Urk (353), *skɣl* een rond houtje als priem gebruikt" in Barradeel, Wonseradeel, *skeel*, in Het Bildt, *skil* „plat glad breiplankje' in Wierum, Moddergat (V d Molen 85), *omschielen* in Marken, *schiele* in Monnikendam (V Ginneken 528) *Spaen, kapspaen* ‚hiermee breit men de kap van het trawlnet in Katwijk (Overdiep 62), ook *spaennieuw* „splinternieuw" (Wdb 28) *Braaischij* in Uithuizen (Schikan 12).
Etym. zie blz. 293 e.v.

ZALMSCHIEL

grote spaan gebruikt bij het breien van ladderings van het (zalm)drijfnet,
zalmschiel Amm **schiel** *schielə* Wij **ladderplank** *leddərplank* Kam

SCHIEL

dunne, smalle spaan gebruikt bij het breien van remmingsmazen,
Kam

SPAAN

grote breiplank voor het breien van de ankerkuil,
Moer

SPOELBAKJE

houten kistje waarin breinaalden en spanen worden opgeborgen,
Wou

7 2 2 GAREN

gesponnen draad waarvan want gebreid wordt, speciaal hennep, katoen, nijlon en perlon,
(Algemeen)
Etym zie blz 294

HENNEP

garen dat vroeger uitsluitend gebruikt werd voor het breien van want, nu nog voor ankerkuilen,
hennep *hènnəp* Aff *énnəp* Moer *kinnəp* Amm **hennepen garen** Leeuw

HOLLANDS HENNEPGAREN

bepaalde kwaliteit hennep gebruikt voor het breien van ankerkuilen,
Moer L Zw

ZIJDE

garen dat wel eens gebruikt wordt door het breien van een kruisnet of fuiken,
ziedə Kam *zīĕ* Vel

ANTWERPSE ZIJDE

een bepaald merk zijde Met netten van deze zij vervaardigd, kan men drie weken vissen zonder te tanen,
antwerpse zij Hell **gele antwerpen** H Zw

KATOEN

meestal kətoen,
algemeen

NYLON

(algemeen)

STREEN

streng garen van een halve kg,
Heer

ZESTIGSLAGS, TACHTIGSLAGS HONDERDTWINTIGSLAGS, HONDERDTACHTIGSLAGS GAREN

garen dat resp 60, 80, 120, 180 windingen in een streng heeft,
Heer Gra Vel

STEURGAREN

zestigslags garen gebruikt bij het breien van een drijfnet,
steurgaorə Heer Vel

ZALMGAREN

losser gedraaid garen gebruikt bij het breien van zalmzegens en drijfnetten,
zalmgaorə Heer

SLAPPER GESLAGEN GAREN

katoen die niet zo vast gedraaid is,
Heer

BREIMOLEN

stellage bestaande uit twee horizontale latten met op elk uiteinde een verticale pin waar garen rondgedraaid kan worden, draaibaar opgesteld op een verticale balk met voet,
breimolen *braajmeulə* Dreu **molentje** Wou *meulə̈ntjə* Wa

OPWINDEN

garen op de breinaald winden van tong naar hiel en omgekeerd,
opwinden Gor Wou *opwijndə* Dreu Wa Heer Lit **volmaken** Vla Ra Mau Dru

7 2 3 OPZETTEN

de eerste knopen breien,
opzetten Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Heer Zut Wij Wi Kam Graf Gen Zwart *opgəzattə* Vel Ble **opslaan** *opslaon* Leeuw Lit Gra Aff Mill West (*ik*) *slo op* Kerk **ophalen** *opgəhaolt* Itt

OPZET

eerste rij knopen die gebreid worden en die bepalend zijn voor de goede afwerking van het te breien want,
Will App Vel Swal Wij Gen

7 2 3 1 OPSLAG

een maas los op de spaan gelegd, waaraan men verder breit,
Gra

EEN OPSLAG LEGGEN

een opslag breien,
een opslag leggen Gra **op een draadje steken** West

7 2 3 2 KETTING

reeks mazen die het begin van het breiwerk vormen, waarvan de lengte de breedte van het te breien net bepaalt,
ketting West Zut **opslag** Lit Ble It

AAN EEN DRAAD RIJGEN

een ketting als opzet aan een draad vastmaken, zodat men verder kan breien,
Ble

7 2 3 3 EEN RAAMPJE MAKEN

bepaalde methode van opzetten, waarbij men één keer garen windt rond de leuningen van twee stoelen die met de zittingen tegen elkaar geplaatst worden,
Gen

7 2 3 4 EEN DUNNE RONDE BREIEN

een reeks kleine maasjes breien als opzet, die men nadat de fuik af is, wegknipt,
Zwart

7.2.3.5. OPSTEEKSEL

oud stuk want waaraan men een nieuw net begint te breien en dat men na de voltooiing van het breiwerk, afknipt;
opsteeksel *ópstéksəl* Heer. Lit. **opzetsel** Hard. Gor. *ópzètsəl* Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Box. Wi. Kam. Graf. Zwart. *ópzétsəl* Will. Moer. **opzet** Hell. N.Bei. Z.Bei. Num.

AFSNIJDEN

het opsteeksel afknippen of wegsnijden;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Num. Will. Moer. Heer. Lit.

OPHALEN

(aan een koperen „roei") opzetten met behulp van een gordijnroede;
It.

7.2.4.1. MAAS

opening gevormd door de elkaar kruisende draden van want;
maos, maozə Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Han. Werk. Hard. Gord. Goud. Moord. Via. Ra. Mau. Dru. *maos* Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Gra. Box. Aff. Vel. Ble. Te. Ste. Laak. Meers. Maas. West. Zut. *maozə* Swal. *mèès mèèzə* Amm. *meezə* It. *mas* Wij. Ha. Wi. *mòs* Mill. *mast* Kam. Graf. Gen. *maskə* Zwart. *maskə maskəs* Wou.
Maeze, maoze algemeen in Zeeland, *mêêze* (*mîze*) Walcheren, Arnemuiden, Zuid-Beveland, Zierikzee, Serjansland, *me:ze* Elkerzee (Ghijsen 615); *mask, masch* in de Zaanstreek (Boekenoogen 615); *mesk* in Marken, *maskə* in Volendam, *mazə* in Monnikendam (V. Ginneken 411); *maske* Den Oever (Daan 137); *meske* in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt, *mesken* in Wierum, Moddergat (V.d.Molen 84); *skole* „mazen van het net" in Katwijk (Wdb. 51). Blij (140) vermeldt *maalje, malie, malje, meesch, melje, melie, mars, masschel, tralie, traalje, traaldje* en *trelje.*

EEN HALVE MAAS BREIEN

een keer langs de breedte van de spaan en één knoop breien;
Leeuw. Gra.

EEN HELE MAAS BREIEN

twee keer langs de breedte van de spaan en twee knopen breien;
een hele maas breien Leeuw. Gra. Mill. **volle mazen breien** Mau.

HOEKMAZEN

uiterste mazen van een rechthoekig of vierkant net;
Zwart.

REMMINGMAAS

fijne, dubbelgebreide randmaas van de kleinste opening van de keel;
Kam.

WIJDE MAAS

maas van vrij grote afmetingen;
wijə maozə Hard.

7.2.4.2. MAAT

de wettelijk voorgeschreven lengte van de maas, m.a.w. „de lengte van de zonder bijzondere krachtinspanning gestrekte maas tussen haar eindknopen nat gemeten";
maat Num. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Han. Werk. Hard. Goud. Moord. Via. Ra. Mau. Mill. West. Wij. Ha. Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. *maot* Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. Aff. Vel. Ven. Ble. Te. Ste. Swal. Laak. Meers. *maotə* Zut. *mèèt* Amm. **maaswijdte** Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Will. *maoswijt* Moer. *meeswijt* It.

STREEP

lengtemaat gelijk aan één millimeter waarin men de maat van de maas uitdrukt;
(Algemeen behalve Aff. en de Limburgse plaatsen waar men de maaswijdte in centimeters uitdrukt.)
Achttienstreeps want „want met 36 mm maaswijdte" in Den Oever (Daan 138).

DUIM

lengtemaat gelijk aan één centimeter, waarin men naast streep de maaswijdte uitdrukt;
Hard. Werk.

VAAM

lengtemaat gebruikt bij het meten van

het net afstand tussen de handen bij zijwaarts gestrekte armen,
Moer L Zw Wou Heer Ha Kam

FIJN

gezegd van want dat van dun garen is gebreid en kleine mazen heeft,
fijn Will Moer Lit *fien* Mill **fijngemaast** Ble **dun** Kam **klein** *klèèn* Lit App **kleinmazig** Wou **eng** Dreu Wa

GROF

gezegd van want met grote mazen en met dik garen gebreid, tegenovergestelde van fijn,
grof Will Moer Lit Mill **grofgemaast** Ble **groot** Wa App *grottər* Dreu **grootmazig** Wou

FIJN

gezegd van want· met dun garen gebreid,
Heer

GROF

tegenovergestelde van fijn,
Heer

DICHT

gezegd van want uit kleine mazen bestaande,
Heer

LUCHT

tegenovergestelde van dicht,
locht Heer

72431 OVER DE PINK BREIEN

meestal fijn want breien waarbij de pink een belangrijke rol speelt,
over de pink breien Hell N Bei Z Bei Num Will Werk Gor Wou Dru Dreu Wa Kerk Heer Lit App Gra Box Mill **achter de pink breien** L Zw H Zw Hard **met de pink breien** Leeuw Wij Wi **op de pink breien** Gen Zwart **over de pink strikken** Swal Laak Meers Maas It **over de hand strikken** Vel Ble **over de volle hand breien** Aff **met de hand breien** *met də haant breiə* Moer **over de vingers breien** West **breien** Amm Graf

HET GAREN OPVANGEN

het garen met de pink tegenhouden tijdens het over de pink breien,
Gra

STRIJKEN

van vooral getaand garen gezegd met ontkenning schuiven „getaand garen *„strıekt* moeilijk bij het breien",
Kam

DE KNOOP LOOPT LICHT

het garen strijkt gemakkelijk,
Gra

DOOR DE PINKEN ZITTEN

gleuven in de pink hebben als gevolg van het over de pink breien,
Moer Wou Amm Kerk

PINKLEERTJE

leren hulsje dat over de pink gedragen wordt bij het over de pink breien om hem te beschermen,
pinkleertje Amm **leertje** *lırkə* Wou **pinkring** Kerk **sluif** Moer
Sluıf, kaeksluıf in Katwijk vinger van „wantengoed" (kraplaken) ter bescherming bij het kaken". Ook bij een wond aan een vinger doet men een *sluıf* erom (Wdb 53)
Etym zie WNT XIV 1930 Sluif (I) bet. 3

MET TWEE VINGERS BREIEN

over de ringvinger breien wanneer men door de pinken zit,
Gra

PLATTE KNOOP

knoop die gelegd wordt bij het over de pink breien,
Kerk Leeuw *platta kneup* Dreu Wa Heer *platta knup* Lit

72432 MET DE STEEK BREIEN

breien van grote mazen die men niet over de pink kan breien, waarbij men twee platte knopen of steken legt,

met de steek breien Will Moer Gor Wou Leeuw Meers Maas **steeks breien** Hell N Bei Amm **steken** App Gra Box Aff Vel Mill West *steekə* Dreu Wa Kerk Heer Lit **strikken** Graf Gen Zwart **breien** Num L Zw H Zw Werk Hard Wij Wi

STEEK

eenvoudige knoop gebruikt bij het met de steek breien,
steek Leeuw Kerk Heer App **steekknoop** *steékknup* Dreu Wa

AANPIKKEN
ladderings breien,
aonpikkə Wou

INBREIEN

bij het breien van het achternet meerderen en kleinere mazen knopen,
inbraajə Wa

72433 RECHTVOORUITBREIEN

rechthoekig of vierkant want breien meestal met de steek,
rechtvooruitbreien Hell Will Moer Hard Gor Wou Amm **steken** Laak (Ook met de steek breien Dreu Wa Kerk Heer Lit App) **breien** N Bei Z Bei L Zw H Zw Dord Goud Moord Mau Dru Leeuw Box Aff Ble Swal Maas

72434 RONDBREIEN

rond want breien tegenovergestelde van rechtvooruitbreien,
rondbreien Hell N Bei Z Bei Pern Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Werk Hard Gor Wou Goud Moord Amm Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Mill West Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **rondstrikken** Ble Swal Maas **strikken** Laak **breien** Num

LEIDDRAAD

aparte draad die na elke ronde wordt ingeknoopt om zo het spiraalsgewijze verloop van de mazen te voorkomen hetgeen het geval is bij het rondbreien van kleine fuiken De leiddraad wordt dan ook gebruikt bij het breien van zalm- en visfuiken en kuilen,
leiddraad Hell Will L Zw H Zw Werk Hard Mau Dru App Aff *lijdraot* Moer Kerk Heerl Lit **leidmaas** Hard

RONDE

resultaat van één keer rondbreien,
ronde Will Moer L Zw H Zw Wou Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Aff Ble West **ronding** Zut **rondte** Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard Mill Ha **gang** Goud Moord Wi Kam Gen **eer** Geert Dord Werk **toer** Laak Meers Maas It **maske** *maskn* Zwart
Gang „De ansjovisnetten waren 100 *gang* diep in Enkhuizen(76), in de Zaanstreek (Boekenoogen 673)
Etym Voor de betekenisontwikkeling van *gang* vergelijke men de bet van deze term in de weverij (W N T IV 230 bet 4) Voor *eer* zie blz 292

VERLOOP

geleidelijke versmalling van de middellijn door vermindering van het aantal mazen per ronde,
Dreu Wa Leeuw Kerk Heer

72441 MINDEREN

bij elke ronde een vast aantal mazen minder breien,
minderen Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Amm Wa Mau Dru Kerk Heer Lit Box Swal Laak Meers Maas It Mill Zut Wij Ha Kam Graf Zwart **afminderen** Dreu Wa Leeuw App Aff Vel Ble Te Ste **afvatten** Lit (bij het breien van een ankerkuil) **innemen** Wi Gen **stelen** Goud Moord
Minderd in Den Oever (Daan 137)

MINDERING

resultaat van een keer minderen,
mindering Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Amm Mau Dru Kerk Dreu Heer Leeuw Lit Box App Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **stool** Goud Moord

Verstool „minderıng van *scholen* (=mazen) van het trawlnet" in Katwijk (Wdb. 62); *maes* in de Zaanstreek (Boekenoogen 643); *stoulıngs* in Volendam; *ınstekers* in Marken; *minderıngen* in Monnikendam (V. Ginneken 528); *minderıngs* in Den Oever (Daan 137).
Etym. *stool*. abl. met *stelen*. Ook *stelen* wordt in dezelfde plaatsen gebruikt in de bet. „bij elke ronde een vast aantal mazen minder breien" (cf. *minderen*). De betekenisontwikkeling van *stelen* „minderen" uit *stelen* „heimelijk iets weghalen" lijkt mij mogelijk via het betekenisaspect „wegnemen"; bij het minderen breit men immers een of meer knopen minder.

7.2.4.4.2. MEERDEREN

bij elke ronde een vast aantal mazen meer breien;
meerderen Hell. Will Dru. Kerk. It. Ha. Zwart. **heffen** Leeuw App. *hoffə* Ble. **heften** Hard. Mau Heer. **uitsteken** L Zw. H Zw. **uitzetten** *uutzettn* Wi. Graf Gen In Den Oever *òpmere* (Daan 137).

MEERDERING

resultaat van één keer meerderen;
Hell. Dru. Kerk. Ha.
Mâering in Katwijk (Wdb. 37); *merıngs* of *stellıngs* in Den Oever (Daan 137).

7.2.4.4.3. KNIJPEN

de mazen geleidelijk kleiner breien;
knijpen Heer. **het houtje een knoop verkleinen** *at hòltjə een knop vərklıjnə* Vel.

7.2.4.4.4. DUBBELBREIEN

breien met dubbele draad ter versteviging bijv. bij een fuik op plaatsen waar de hoepels geplaats worden;
dubbelbreien *dubbəlbrèèjə* Heer. *dubbəlbrèèjə* L Zw. H.Zw. **dubbelen** Wi. **afremmen** Kam **afkammen** Zwart.
Etym. *afkammen*: uit *afkampen*, gewestelijk „(breiwerk) afkanten, afhechten" (Van Dale blz. 66). *Afkammen* is waarschijnlijk ontstaan, doordat het participium, het preteritum, de tweede en derde persoon enkelvoud en de tweede persoon meervoud van het presens gereïnterpreteerd zijn als vormen van een werkwoord *afkammen*. *Afremmen*: de bet. van deze term sluit enigszins aan bij die welke *remmen* heeft in het Brabants „met een rijgsnoer samen- of dichttrekken" (Fr.v.W. blz. 544).

DUBBELE MAZEN

reeks mazen die dubbelgebreid zijn;
dubbele mazen *dubbəldə maskən* Zwart. **dubbele ronde** *dubbəldə rontə* Moer. **dubbele rand** *dubbələ raant* Heer.

7.2.5. HOEPEL
zie aalfuik (blz 195)

WILGEHOUT

de hoepels behalve meestal de eerste, worden gemaakt van:
1 **wilgehout** Ra Mau. Dru. Dreu. Wa Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra Box. Aff.
2 **bamboe** Moer. Wou. Dru. Dreu. Gra. *bamboes* Mau. **rotting** Heer.
3. **eikehout** (vroeger vooral; eiken hoepels rotten niet zo gauw) Moer. Wou.

OVER DE KNIE MAKEN

hoepels over of tegen de knie rondbuigen;
over de knie maken Wou. **op de knie maken** Heer **voor de knie buigen** Dreu. Wa **op de knie buigen** Moer.
De hoepels werden bij de vissers van wad en gat gebogen met behulp van een paal, de *hoepbügerspeal* in Wonseradeel, Barradeel of *hoepbugerspaal*, *bügpaal* in Het Bildt (V.d. Molen 29).

OPHOEPELEN

hoepels verbinden met het netwerk van de fuik;
ophoepelen Wou. Ra. Kerk. Heer. Lit. **opsteken** Amm. **inrijgen** *ınrīējən* Zut **inbinden** Vel. Ble. Swal. **instaaien** Will. Moer. Mau. Aff. *ınstòòjə ingəstòòjt* Heer. *insteejə ingəsteejt* Wou.
Ophoepjen in Wonseradeel, Barradeel, Het Bildt (V.d. Molen 29).

STAAIGAREN

garen waarmee de hoepels in de fuik vastgezet worden,
Moer

7.3. BOETEN

7.3. BOETEN

want herstellen;
boeten Hell N Bei. Z Bei. Pern. Num

Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Hard. Amm. Mau. Kerk. *boetn* Kam. Gen. Zwart. *buutə* Gor. Wou. *buutn* Wi. **stoppen** *stòppə* Heer. Lit. *stopn* Zut. **lappen** West. Zut. **uitstukken** Mill. **maken** Mau. Dru. **repareren** *riëpəreerə* Ble. Laak. Meers.
Boeten in Vlaardingen (168), Katwijk (Wdb. 12, Overdiep 16), Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 527), Den Oever (Daan 139), Urk (371); waarschijnlijk ook in Enkhuizen gezien *boetgaren* (55), *boetstoel*, en *boetlat* (67).

BOETER

man die netten speciaal zalmzegens onderhoudt, herstelt en taant;
Amm.

BOETERSKEET

schuur waarin de boeters werken;
boetərskîêt Amm.

BOETWERK

arbeid die verricht wordt bij het boeten;
Gor.

BOETNAALD

kleine koperen naald met een oog aan het stompere einde en een iets gebogen punt, gebruikt bij het boeten van fijn want;
boetnaald (ook kortweg naald) L.Zw. H.Zw. Hard. Gen. Zwart. *boetnólt* Kerk. **riedelnaald** *riedəlnolt* Kam. **zeilnaald** Werk **naald** *nòlt* Heer. **spoeltje** Dreu. Wa.
Etym. zie blz. 292 e.v.

BOETSEL

ingeboet stuk net;
boetsel Hell. N.Bei. Z.Bei. Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Gor. Wou. **stopsel** Heer.

HECHTEN

een scheur vooral in de ankerkuil of niet staand want repareren door een getaande draad door de nog hele mazen langs de scheur te rijgen, nadat men de kapotte heeft afgeknipt;
Heer. *échtə* Moer. Wij. Ha. Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart.

SLIJT

versleten plek in het want;
slīēt Laak.
Sleet „slijtage" in Katwijk (Wdb. 53).

BEENTJE

stukje garen tussen twee knopen, een zijde van de maas dus;
beentje *bintjə* Wou. Kerk. Heer. Gra. *bijntjə* Lit. **pootje** Moer. **eenbeender** Kerk.

MAASGAT

losgescheurd beentje;
Wou.

DRIEBEENTJE

gescheurde hoekmaas;
Gra.

DRIESPRONG

gescheurde knoop;
driesprung Kam.

BRES

scheur in het want;
bres Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Amm. **scheur** Moer. Heer.

BRESMAKEN

scheuren (inzonderheid van de zalmzegen gezegd);
Amm.

KINKEN

in de war raken;
1. van want gezegd;
kinken Moer. **kinkelen** Heer. Lit.
2. van de maas gezegd: in de knoop raken;
Heer.
In Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 84).

KINK

verwarring in het want;
Moer.
In Katwijk (Wdb. 28).

7.4. TANEN

741. ROKEN

netten in de schoorsteen in de rook hangen, de oudst bekende methode van „tanen", rond 1900 in Wi nog toegepast, *ərókt* Wi

7421 TANEN

1 netten, huiken, repen in een aftreksel van eikeschors verduurzamen,
tanen *tàànə*, *gətàant* Will Moer **looien** *loojə loojd* West *lôôjə* Laak
2 netten, huiken, repen in looistof, zowel uit eikeschors als uit cachou getrokken, koken om ze duurzaam te maken,
tanen Hell N Bei Z Bei Pern Num L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Haast Hoen Amm Via Ra Mau Dru Meg App Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It. Mill West Zut Wij *taann* Ha Wi Graf Gen Zwart *taonə gətaont* Dreu Wa Leeuw Kerk *tòònə gətòònt* Heer Lit *tèènn* Kam
Taene in Katwijk (Wdb 57), *ətont* in Marken, *tont* in Volendam, *ətánt* in Monnikendam (V Ginneken 531), *tonən* op Urk (474), *tant* in Makkum, *taanə* in Lemster, *tanen* in Barradeel, Wonseradeel en Het Bildt (V d Molen 29)
Etym zie blz 301

CACHOUEN

tanen met cachou In Moer het bolwerk van de eikeschors, maakt men nog steeds onderscheid tussen *tanen* (bet 1) en cachouen, *kasjoeə gəkasjoet* Moer *késjoeə* Will

BRUINTANEN

tanen zo, dat de nieuwe netten een bruine kleur krijgen Met eikeschors kan men mooi bruin tanen,
Gor

TANING

het tanen,
taning Gor Heer **taanderij** Moer

7422. TAAN

1 looistof uit eikeschors getrokken,
tààn Will Moer
2 looistof zowel uit eikeschors als uit cachou getrokken,
taan Hell N Bei Z Bei Pern Num L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Via Ra Mau Dru Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Meers Maas It *taon* Amm *tòòn* Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App **looi** *lóój* Laak
Taan in Enkhuizen (23), *taen* in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d Molen 29)
Etym zie blz 301

EIKESCHORS

gemalen schors van een eik, gebruikt als taanmiddel,
eikeschors N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Geert Han Werk Box. Leeuw Aff Vel Ble *ĭĕknschòrs* Ha *eeknschòrs* Wij **boomschors** *boomschors* Hell **eik** Mau Wij *eek* Wi Kam Gen Zwart **looisel** West **run** Hell N Bei Z Bei Pern Num Dreu Lit **schors** *schòrs* Moer H Zw L Zw
Eikeschors in Volendam (V Ginneken 531), *eik* in Marken (V Ginneken 531), in Enkhuizen (23), *eek* in de Zaanstreek (Boekenoogen 189), *run* in Monnikendam (V Ginneken 531).

7431 CACHOU

taanmiddel, een extract uit het kernhout of de bast van verschillende oosterse bomen o a de acacia catechu uit Achter-Indie, Borneo etc ,
cachou *katsjoe* Hell N Bei Z Bei Pern Num Aff Vel Ven Ble Swal Laak Meers Maas It *kasjeus* Graf *késjoe* Wij Ha Wi Kam Gen Zwart *kètsjoe* Lit *ketsjoe* Goud Moord *kəsjoe* Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Haast Hoen Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Meg App Gra Box **bruine taan** *bruinə tàan* Mill **taan** Te Ste
Koesjoe in Marken, Volendam, *kəsjoe* in Monnikendam (V Ginneken 531)

KOEK

koek cachou, (algemeen)
Merken en soorten cachou (de termen behoren alle tot het passief taalgebruik van de vissers)·
Bengaal cachou (rode cachou); Bombay-cachou, Borneo- of B S L -cachou, Sarawak, Manilla cachou

DRIJFCACHOU

soort cachou die op het water blijft drijven, de andere soorten zinken, als men drijfcachou gebruikt, heeft men bij het tanen geen netje of mand nodig, *drijfkəsjoe* Wou

LOCOMOTIEVE

een bepaald merk drijfcachou, Gor

GEMBIER

goedkope cachou, kleur geel *gèmbiĕr* Amm

7432 LAF

1 gereedgemaakte taanvloeistof, **laf** Hell N Bei Z Bei Pern Num L Zw H Zw Hard Goud Moord **taannat** *tòònnat* Heer **taanwater** Ra

2 reeds gebruikte taan die men uit het gat vóór de kuip schept en opnieuw in de taanketel giet Na bijvoeging van cachou brengt men deze taan weer aan de kook en gebruikt ze opnieuw, **laf** Gor *lĕf* Wou **taan** Wij **taanwater** Ha Wi Kam Gen **oud taanwater** Ra

KOOKSEL

verhitte taanvloeistof (zowel uit eikeschors als cachou), Werk

7433 TAANKETEL

ketel waaronder gestookt kan worden en waarin de netten getaand worden, **taanketel** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Maas It Wij Kam Graf Zwart *taonkeetəl* Amm Dreu Kerk *toònkittəl* Lit **looiketel** West *looikeetəl* Laak **ketel** *keetəl* Ble Te Swal **taanpot** *tàanpot* Mill Zut Ha Wi Gen *taonpot* Box *tòònpot* Heer **fornuispot** *fərnœispòt* Mau Dru Leeuw App **kuip** *kōēp* Meers

In Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 531), *taentsjettel* in Wonseradeel, Barradeel, *taanpot* in Het Bildt (V d Molen 29)

PROPGAT

opening onder in de taanketel afgesloten met een houten stop, waaruit men de taan kan aftappen Later vervangen door een kraan, Wou

PUT

gemetseld putje onder het propgat, waarin men de afgetapte taan opvangt en ze eruit schept om ze weer over de netten in de taanketel te gieten, Hell Will Hard Wou

RING

metalen cylinder met een opening van voor en een rooster erin, waarop de taanketel gezet wordt en waarin gestookt wordt, Kam

TREEFT

ring op drie poten waarop de taanketel staat tijdens het stoken, Gor

Boven het liggend ijzer van de stookgelegenheid stond de *treeft* waarop de pannen en potten gezet worden, in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 392)

STENENMANTEL

stenen ommanteling van het onderste gedeelte van de taanketel die gebruikt werd op de grote zalmzegenvisserijen, Hell *stiênəmantəl* Amm

TAANKUIP

grote ton waarin zegens en andere netten van grote afmetingen die niet in de taanketel kunnen, gelegd worden om ze te tanen Men giet er met een emmer kokende taan overheen, **taankuip** *taonkuip* Wou **kuip** Gor Wou Dreu Kerk **taanpot** Zwart *taonpòt* App *tèènpòt* Kam **pot** *pot* Wij **taanbak** *toanbak* Leeuw **bak** Maas It **ton** *tón* Dru Laak

GAT

uitdieping in de vloer, met cement waterdicht gemaakt, voor de kuip De gebruikte taan loopt uit de kuip in het gat, wanneer de stop verwijderd is Met een emmer kan die uit het gat geschept en weer in de taanketel gegoten worden om

ze weer op het kookpunt te brengen,
Wou

NETJE

oud netje waarmee de cachou in de taanketel gehangen wordt Als de cachou los in de taanketel gedaan wordt, lost hij niet gelijdelijk op en gaat klonteren op de bodem I p v een netje gebruikt men op vele plaatsen een mandje,
net Hard Wou Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App **mand** *maant* Gra Aff *mandə* Ha Kam *mentjə* Box **ijzeren mand** *ijzərə màant* Hard
In Marken gebruikt men ook een netje om de cachou in de taanketel te hangen (V Ginneken 531)

KLONTERS

klonten cachou ontstaan omdat geen mand of netje gebruikt werd bij het tanen, *klundərs* Swal
Etym *Klunder klonter* cf *klunderen klonteren*, nnd *klunter, klunder* (zie o a W N T VII 4270)

TREKKEN

een aftreksel maken uit gemalen eikeschors,
trekken Will Moer **in de week zetten** *in de wiekə zét* Wi *in de week zetn* Ha

SMELTEN

van cachou gezegd smelten en oplossen in het water,
smelten *smeltə* Hell N Bei Z Bei Hard Gor Wou *smèltə* Dreu Wa Heer Lit **oplossen** Vel Ble **vergaan** *vərgaon vərgong* Aff

7 4 3 4 (Verder komen algemeen voor *stoken, koken, doorroeren, uitspoelen, drogen* in dezelfde bet als in het A N)

UITHOEPELEN

fuiken ontdoen van hoepels alvorens ze te tanen,
Kerk

VOLPAKKEN

zoveel mogelijk netten in de taanketel leggen,
Werk

UITPAKKEN,

netten uit de taanketel nemen,
Werk

BROEIEN

taan in het garen laten trekken door het want enige tijd in ketel of kuip te laten staan,
Hell Gor Wou Heer Lit Gra

STUIVENDE NETTEN

netten waarin de taan niet goed is ingetrokken en waarvan tijdens het drogen taanschilfers afwaaien
Wou

DE NETTEN STUIVEN

van de drogende netten waaien taanschilfers af
Wou

AFTAPPEN

de gebruikte taan uit de kuip in een emmer laten lopen,
Wou Dreu Leeuw Kerk App *aftappn* Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

OVERLAFFEN

netten met hete taan overgieten,
oovərlaft Gor

KLAARMAKEN

drogen, tanen en weer drogen van de repen,
klaormàakə Will Wou Heer Vel

WITWANT

ongetaand want,
Wi

WIT

gezegd van netten of fuiken niet getaand, nieuw,
Werk

DOORGETAAND

door en door getaand de knopen moeten doorgetaand zijn anders verrotten ze, *deurətòont* Kam

STIJF

van netten gezegd nat en daardoor strak, Wou Heer

NAUW

van netten en fuiken gezegd gekrompen t g v het tanen, Hard
Nauut want in Katwijk (Overdiep 39)

ROT

van touw en netten gezegd verrot, Heer

SOEPEL

van netten gezegd buigzaam, Hard Mill

HARD

tegenovergestelde van soepel, stijf, stug, **hard** Hard Mill **broos** *brôôs* Gor

WITTE PLEKKEN

zwakke plekken in de fuiken, ontstaan doordat de wolhandkrab de cachou uit het garen zuigt waardoor het gemakkelijk gaat rotten, Werk

TAANDAG

dag waarop getaand wordt, meestal de zaterdag, *taàndach* Gor

75 CARBOLEÜMEN

75 CARBOLEUM

taancarbolineum taanmiddel ter bescherming van fuiken tegen rietworm, **carboleum** *karbəleejum* Ra Aff Ha Wi Kam Gen Zwart *kèrbooleejum* Wou **taancarboleum** *tàànkarbəleejum* Zut Wij *taonkarbəleejəm* Lit *taonkèrbəleejum* Heer *téénkèrbəleejəm* Gra
Karbolejəm in Marken, *taankarboleum* in Monnikendam (v Ginneken 531)

CARBOLEÜMEN

fuiken in de kuip met carbolineum overgieten
carboleumen *kèrbəleejəm* Will Geert Han Werk Wou Ra *kèrbəleejumə* Dru **besproeien** Gor

BESPROEIING

het begieten van fuiken met carbolineum, Gor

OPSLURPEN

opzuigen van carbolineum door want, Gor

76 CHROMEREN

76 CHROOM

natriumbichromaat of kaliumbichromaat als taanmiddel ter bescherming van fuiken en kuilen o a tegen rietworm, **chroom** Hard App Vel **chromeersel** Ha Wi **groene taan** *grŭŭnə taon* Mill

CHROMEREN

fuiken met chroom verduurzamen, **chromeren** Will Moer Hard App Ha Wi Gen **verkoperen** Box

RIETWORM

Limnophilus rhombicus (L) larf van de kokerjuffer die fuiken beschadigt, **rietworm** Hell N Bei Z Bei Pern Num *rietwurm* Will Moer L Zw H Zw Heert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Mill **dopworm** *dopworm* Zut *dopwurm* (mv -s) Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **houtworm** *óltwurm* Ha **rietaas** *rietaos* Leeuw **sprokkelaas** *sprokkəlaos* Lit *sprokkəlaasjə* West **sprokaas** *sprokaos* Mau Heer App **sprok** Aff Te Ste Swal Laak Meers Maas It **sprot** *sprot* Vel Ble **miente** *mientə* Goud Moord
Rietworm, rietwurm, zijdwurm in de Zaanstreek (Boekenoogen 833)

Etym. *Rietaas* is een ingekorte samenstelling uit rietwormaas of een contaminatie van *rietworm* × *sprok(kel)aas*; *sprokaas* komt vooral in de Achterhoek voor (cf. W.N.T. XIV 3073). *Sprot* is zeer waarschijnlijk een verbastering of onjuiste uitspraak van *sprok*. De etymologie van *miente* is mij niet bekend.

PROP

korte dikke rietworm, de schadelijkste soort voor de visser;
pròp Geert. Han. Werk.

RIETJE

rietworm die niet zo schadelijk is voor de visser;
Geert. Han. Werk.

WOLHANDKRAB

Eriocheir sinensis milne Edw. Grondkrab die netten en fuiken beschadigt, de ingang van de fuik verstopt, de gevangen vis bijt; soms als aas voor de aalkorven en kubben gebruikt;
wolhandkrab H.Zw. Werk. App. Ble. Swal. Zut. Wi **zoutwaterkrab** Will. **chinese krab** Gen. **chinees** Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. **krab** Hard. Mau. Dru. Heer. Aff. Vel. Laak. Maas. It.

81 TREKVIS

811 TREKVIS

zeevis met name steur, zalm, elft fint, houting, die de rivier opzwemt om te paaien,
Hell Num Hard Gor Wou Amm Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Box

OPTREKKEN

gezegd van trekvis de zee verlaten en de rivier opzwemmen **optrekken** Hell Hard Wou Amm Leeuw Kerk **opkomen** Aff Laak **opzwemmen** Moer Dreu Wa Heer Lith **naar boven gaan** *nôr boovə gaon* Wou

812 STEUR

Acipenser sturio, (algemeen)

HOMMER

mannetjessteur,
hommər Kam

KUITER

wijfjessteur,
kuutər Kam

ZUIGGAT

opening onder de bek van de steur, Kam

VOORVINNETJE

voorvin van de steur,
veurvinnətjə Will

BALLEN

buik van de steur,
baln Kam

82 OVERIGE TREKVIS

821 ZALM

Salmo salar L ,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hank Werk Hard Goud Moord Haast Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart
zalm -s Gor Wou *zaalm -ə* Amm
Zalm in Marken, *salm* in Volendam, Monnikendam (V Ginneken 352) *zôllem* op Tessel (218) Ltvm zie blz 300

8211 OUDE ZALMEN

in de herfst optrekkende zalmen van de oude teelt Ze onderscheiden zich van de nieuwe zalmen door een rode of grauwe kleur, vermagerd lichaam, haak aan de onderkaak bij de hommers De vissers menen dat deze zalmen de speciale paaizalmen zijn,
ouwə zalmə Heer *ouwə zaalmə* Amm *ouwə zalms* Wou

HAKERT

in de herfst optrekkende grove mannelijke zalm van de oude teelt, die zich onderscheidt van de „nieuwe" hommers die tegelijk met hem optrekken, door een haak aan de onderkaak,
hakert *haokərt* Moer H Zw Wou Dreu Wa Leeuw Heer Lit Gra App Ble *aakərt* Hell *hékkərt* Amm *heukərt* West **haakzalm** *aokzalm* Ha
Blij (283) vermeldt *haken*, aan de rijpe wijfjes geven vissers de naam *gepen*

WINTERZALM

kostbare, grote vette zalm die van ok-

tober af tot eind april binnenkomt Het eigenlijke „winterzalmkarakter" is allergrootste vetheid bij volkomen ontwikkelde geslachtskleren Lengte 100 tot 115 cm,
winterzalm Hell N Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hank Hard Moord Lit *wijntərzalm* Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Vel Meers Maas **najaarszalm** *naojaorszalm* H Zw **zalm** Aff Ven Ble Swal Laak It

ZOMERZALM

zalm tussen winter- en jacobszalm in wat grootte en vetgehalte betreft, hij trekt vanaf mei tot en met november de rivier op De visser maakt nog onderscheid tussen *grote* en *kleine zomerzalmen* Grote vanaf 103 tot 150 cm en meer, kleine tot 102 cm,
Hell Pern Num Will Moer H Zw Werk Wou Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer App Gra Aff Ble Te Ste Swal Laak Maas *zeumərzaalm* Amm. *zommərzalm* Lit

JACOBSZALM

kleine zalm, de kleinste soort onder de optrekkende zalmen Hij trekt vanaf begin juli tot in november de rivier op en werd veelvuldig in juli gevangen De lengte varieert van 61 tot 67 cm,
jacobszalm *jààkòpszalm* N Bei Z Bei Pern Num Werk Mau Leeuw Lit Ble Laak West Wi **jaapje** *jaapiĕ* Hell Hard *jaapkə* Dreu Wa *jópkə* Wou *jòpkə* Heer **Hollandse zalm** *hóllantsə zalm* Hard **paaizalm** Laak **klein zalmpje** *kleen zalmkə* Dru **zalmpje** *zalmkə* Aff **kuikje** N Bei Pern *kuikiĕ* Amm **schotje** *schotjə -s* Kerk Etym zie blz 275 276, 278

HENGST

uitgepaaide manlijke zalm, die komt afdrijven, hij is zeer mager, alleen de kop heeft nog de oorspronkelijke afmeting behouden, vandaar de wanverhouding met het uitgeteerde lichaam De hengst zit vol „luizen" en heeft zwart vlees Volgens de wet (174) mag hij niet gevangen worden,
héngst Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hank Werk Hard Gor Wou Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk- Heer Lit. Meg App Gra Box Aff Vel Ven Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill. West Zut *héngs* Ble *éngst* Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

UITGEPAAID

gepaaid hebbend en daardoor vermagerd, gezegd van zalm speciaal van de hengst, **uitgepaaid** *oetgəpaajt* Ble Te Ste **afgeleefd** Amm **afgelopen** Aff **afgereden** *afgəreejə* Dreu Wa **uitgereden** *uitgəreejə* Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard Wou Leeuw App West

AFZAKKEN

stroomafwaarts zwemmen, vooral van de hengst gezegd,
afzakken Wou Dreu **afkomen** Heer **lageruitkomen** Kerk **lageruitafkomen** Aff

8 2 1 2 CARBOLZALM

zalm die een „ziekenhuisluchtje" heeft en slecht smaakt,
kərbólzalm Hell Hard *karbólzalm* Dreu Wa Kerk Heer Lit App *kérbólzalm* Gor Wou Gra

CARBOLSMAAK

smaak van de zalm t g v fenolen in het rivierwater,
kərbolsmaak Hell *karbólsmaak* Dreu Kerk Heer Lit *kérbólsmaak* Wou

CIVO(CARBOL)ZALM

carbolzalm die een zeer slechte smaak heeft,
sievoozalm Wou Mill
Etym Civo is een letterwoord, samengesteld uit de eerste letters van Centraal Instituut voor Voedingsonderzoek (te Utrecht)

H C -ZALM

carbolzalm die niet zo'n slechte smaak heeft en eventueel wel door de handelaar gekocht werd,
haasee zalm Wou Mill
Etym H c -zalm is een afkorting voor handelaarscarbolzalm

LEVERCONTROLE

onderzoek van de visser of de lever een carbollucht heeft, om zodoende uit te maken of het een carbolzalm is,
Wou

DRAADCONTROLE

onderzoek van de visser of hij al of niet een carbolzalm gevangen heeft met behulp van een wollen of katoenen draad die hij door de zalm trekt en daarna beruikt,
draotkontroolə Mill

KRIMP

de zalm is krimp wanneer het vlees vanzelf weer omhoogkomt, nadat men er putten in heeft gedrukt door met de duim over de huid te trekken Krimpzijn wordt als een goede eigenschap van zalm beschouwd,
Gor Amm *krimpt* Wou
Etym Van *krimpen*, in toepassing op het samentrekken der spieren van levende wezens kort voór het intreden van de dood, in het bijzonder toegepast op die beweging bij vis onder en door het snijden, waarbij de hoofdgraat kromgetrokken wordt (cf W N T VIII 267, 268)

KRIMPSLAAN

zalm zo op het neusje slaan dat hij niet dood is Als men een put in het vlees van de zalm drukt, komt het weer vanzelf op Als de zalm dood is, blijft de put erinstaan
Hell *krimpslaon* Gor Heer *krimpslaon krimptgeslaon* Wou *krimptslaon* Moer
Dollen in de Zaanstreek met een knuppel dood slaan van vis (Boekenoogen 174)

KRIMPZALM

zalm die krimp is, krimpzalm is droog, niet zo vet en zeer geschikt om te koken,
Gor Wou Heer

VETTE ZALM

zalm die een zeer hoog vetgehalte heeft en zeer geschikt is om te bakken, niet zozeer om te koken Tegenovergestelde van krimpzalm,
Heer *vèttə zalm* Wou

LOS

gezegd van het visvlees van de zalm, vooral in de zomer, wanneer de zalm aanmerkelijk lichter is en het vlees minder vet, spreekt de visser over los zalmvlees Het vetgehalte van het zalmvlees (de vastheid) wordt in toenemende kracht met de volgende woorden aangeduid
los, krimp, vast,
lòs Wou

VAST

gezegd van het zalmvlees, zeer vet Tegenovergestelde van los,
Wou

DROOG

niet vet, vooral van zalm gezegd, vooral als hij pas gepaaid heeft,
Wou *dreug* Heer

WRAKKE PLEK

plaats waar de huid van de zalm door een roofdier of -vis beschadigd is,
wrakke plek Amm **de zalm is gebeten** Heer

8213 VLUCHTJE

een groot aantal zalmen dat de rivier optrekt „Er is een vluchtje op tocht" Het duurde een uur of twaalf, dertien voordat de zalmen in Wou konden zijn „van de Kop van het Land of van Hello (Hellevoetsluis) vandaan "
vluchtje Wou **flutje** Heer **schot** *schòt* Maas
Etym De bet van *vluchtje* heeft zich zeer waarschijnlijk ontwikkeld uit of parallel aan „troep (samen vliegende vogels)", evenals *flutje* (diminutief van *vloot*, daardoor umlaut) uit „een aantal te zamen varende, bijeenhorende schepen" Bij sommige vissers heeft *schot(je)* de bet „vangst die men verkrijgt per keer dat men het net uitgooit", „een der vissers deed een schot van 30000 stuks ansjovis" (Van Dale blz 1779, cf W N T XIV 918) Bij *vluchtje* en *schot* blijkt weer de nauwe relatie tussen de primitieve jacht (vooral op vogels) en de visserij (zie hoofdstuk 12, vooral 12 2 2)

NAAR BOVEN GAAN

van trekvis gezegd stroomopwaarts zwemmen,
Wou

LOPEN

zwemmen (vooral van zalm gezegd),
Dreu Wa *ənə zalm lup over də grond* Mill

KLOTSEN

van zalm gezegd snel op en neer zwemmen en boven het water springen voor de stuw,
klotsə Vel

8221 SCHOTJE

Salmo trutta L.,
schotje *schotje* Hell Moer L Zw Werk Hard Wou Goud Moord Amm Dru Dreu Wa Kerk Heer App Gra Box. Aff Vel Te Ste Meers Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Gen Zwart *schot* Will **schotzalm** Hard **kleinzalmpje** *klijnzalmpjĕ* Hell
Etym zie blz 275, 276

8222 FOREL

Salmo fario De visser kan moeilijk een zalm van een forel onderscheiden Hij weet dat de forel vlugger zwemt en snellere wendingen maakt dan de zalm,
Kam
Etym zie blz 276.

REGENBOOGFOREL

Salmo iridens, geteelde forel,
Kam

BEEKFOREL

Salmo fario (De visser kent alleen de naam)
Kam

823 HOUTING

Coregonus oxyrhynchus,
houting Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Goud Moord Amm Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Lit Meg App Gra Aff Ble Te Ste Swal Meers It *houtəm* Heer *holting* Kam *holting* Graf **tuit** *tŭŭtə* Zut *tuutəs* Ha Gen *tŭŭtn* Wi **tuiter** *tŭŭtər* Wij **spitsmuiltje** *spitsmŭŭlkə* Vel
tŭŭtə met het blauwe neusje Zut
Etym zie blz 269, 270, 273, 274

HOUTINGTIJD

tijd (augustus) waarin de houting kuit schiet,
Wou

824 ELFT

Clupea alosa L Zeldzame vis op de rivier, vroeger echter vormde de visserij op elft een belangrijk bedrijf,
elft *élft* Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Hard Wou Amm Dreu Wa Leeuw Heer Lit App Te Ste Swal Mill West Wij *élf* Ble **meivis** Aff Vel Zut Ha *mijvosj* Laak Meers
Etym zie blz 276, 277

PLASJE

1 jonge elft,
Wou Heer
2 jonge elft of fint,
Moer
3 jonge fint,
Hell N Bei Z Bei Num Will Hard.
Etym zie blz 275

ELFTSTAND

het aantal elften dat, naar men bij schatting aanneemt, in een bepaald visseizoen de rivieren bevolkt,
Hell N Bei Pern Num Wou Heer

PAPZAK

Clupea alosa – finta, kruising tussen elft en fint,
Hard

NATIJD

periode (eind mei, juni) waarin reeds geslachtsrijpe elften de rivier opzwemmen,
Hell

825 FINT

Clupea finta Cuv een trekvis die vooral

in april/mei de rivier optrekt Nu is hij evenals de zalm en de elft zo goed als uitgestorven,
fint Hell N Bei Z Bei Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hank Werk Gor. Wou Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Lit Meg App Gra Box Aff Ven Ble Te Ste Swal Laak Mill West Wij Ha Graf Gen Zwart *vintn* Kam *vént* Hard *fintə* Heer Zut *flintə* Ha **meivis** Zut Laak *mijvōsj* It **noordenwind** Wi
In de Zaanstreek (Boekenoogen 207), *flint* in Harlingen, Emster Blij geeft nog *meinis, schot, dolhein,* en het Vlaamse *els.*
I tvm zie blz 275, 276 e.v

FINTETIJD

periode waarin de fint optrekt,
Dreu Wa

DRIJFFINT

fint met het drijfnet gevangen Hij is gewoonlijk groter dan een zegenfint,
Hard Heer Lit

ZEGENFINT

fint met de zegen gevangen Hij is meestal kleiner dan drijffint,
zeegəvént Hard *zéégəfint* Heer

STUWFINT

spotnaam voor de fint, in de jaren voor de tweede wereldoorlog gevangen in Lith, waar men deze vis voor het opscheppen had,
Hard Wou Heer

BOVENWATERFINT

fint die met het drijfnet meer aan de oppervlakte van het water gevangen wordt Hij is niet zo hard en zwaar als grondfint,
boovəwaotərfint Wou

GRONDFINT

fint die over de bodem van de rivier optrekt Hij is hard en 2 à 2½ ons zwaarder dan bovenwaterfint,
grontfint Wou

REIGER

grote fint met veel graat,
reègər Wou
Etym zie blz 276, 278

VRIJE FINT

zegenfint op Maas of Waal gevangen, die niet over de afslag is gegaan,
Heer Lit *vrijə vént* Hard

AFSLAGFINT

fint die over de afslag gegaan is,
Wou Heer *afslagvént* Hard

ZALMVANGST

de totale vangst van zalm per dag,
Wou Heer

83 VISSERIJ OP TREKVIS

831 DE ZEGEN

83111 ZALMZEGEN

groot rechthoekig net van betrekkelijk geringe breedte en aanzienlijke lengte waarmee op trekvis gevist wordt De zalmzegen heeft in tegenstelling tot de viszegen geen zak, ze is voorzien van kurken aan de bovenreep en stenen aan de onderreep en bestaat uit talrijke aan elkaar gehechte netten,
zalmzegen *zalmzéégə* Heer (Het woord wordt algemeen verstaan, meestal zegt de visser zegen)
zegen Hell Num Will Moer L Zw Dord Hard Gor Wou Goud Moord Amm Ble Laak *zéégən zéégəs* Dreu Wa Kerk Heer Lit Aff *zeegn* Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart
Etym zie blz 300

LANGE ZEGEN

zalmzegen van 100 vadem lang (Ha) of 130 m (Wij),
Wij Ha

KANTZEGEN

zalmzegen die op een zandplaat (of aan de oever van de rivier) wordt binnengehaald, ook kortweg zegen,

Wou *kaantzéégə* Dreu Wa *kaāntzéégən* Heer *kantzéégə* Lit

STROOMZEGEN

kantzegen in tegenstelling tot viszegen, *stroomzéégə* Kerk

LUCHTE ZEGEN

benaming voor kantzegen in tegenstelling tot alverzegen
lochtə zéégən Heer (*dichtə zéégən* = knijtenzegen)
Ljochtste de wijdste fuiken' (V d Molen 29)

FINTEZEGEN

zegen om speciaal fint te vangen De fintezegen heeft dezelfde vorm en benamingen als de zalmzegen Ze heeft alleen nauwere mazen, maaswijdte min 45 mm max 65 mm,
fintəzéégə Heer Lit *fintəzeegə* Gra Box *fintzeegə* Wou

SPILZEGEN

zegen die d m v een spil aan land getrokken wordt,
Wou

PAARDEZEGEN

kantzegen die met behulp van paardekracht wordt voortbewogen en ingehaald (Wat het voortbewegen betreft vergelijk hiermee de functie van de leier op de grote zegenvisserij te Amm) Paardezegen staat in tegenstelling tot handzegen,
peerdəzéégə Dreu Wa *peerdəzeegə* Kerk *pèerdəzéégə* Lit (vero)

HANDZEGEN

1 kantzegen die met de handkracht wordt binnengehaald tegenovergestelde van paardezegen,
haantzéégə Dreu Wa *haantzeegə* Kerk
2 benaming van de zegen die in Limburg gebruikt werd in tegenstelling tot de „grote zegen" De handzegen is 80 m lang, bestaat uit vier stukken of „vakken" en is al of niet voorzien van een zak,
Maas It
3 elke zegen die met handkracht, niet met behulp van een spil wordt binnengehaald,
haantzeegə Wou

JACOBSNET

zegen met nauwere mazen in het middengedeelte om jacobszalm te vangen,
Hard Wou

83112 STREEK

middendeel van de zalmzegen dat dieper is dan de voor- en achterzegen,
streek N Bei Z Bei Pern Num Dord Amm Gor Wou **kuil** Hell West Mau App *kuul* Maas West **achternet** het *aachtərnét* Dreu Wa Heer Lit **achterwant** het *éechtərwant* Kerk *aachtəruant* Gra
Etym *Streek* zie W N T XV 2151 bet 22 , Kuil van een zalmzegen"

FINTESTREEK

streek met nauwere mazen dan die van de zalmzegen, speciaal om fint te vangen,
Wou

KUIKENNET

streek met nauwere mazen dan die van de zalmzegen speciaal om jacobszalm te vangen Na 1 mei werd het kuikennet in de zegen geplaatst,
Amm

VOORZEGEN

netten die vóór de streek van de zalmzegen zijn aangebracht Het is het gedeelte van de zegen dat tijdens het vissen het verst van de wal verwijderd is,
voorzegen Hell N Bei Z Bei Pern Num Amm **benedenarm** *bəneejə éérm* Werk (Ook van de viszegen) **benedenvleugel** *bəneejə vleugəl* Dreu Wa Kerk Heer Lit App **korte wiek** *kòrtə uiek* Goud Moord **buitenarm** *buitənéérm* Wou *buitəeerm* Hard

ACHTERZEGEN

netten die achter de streek van de zalmzegen zijn aangebracht Bij het vissen loopt de achterzegen langs de oever,
achterzegen Hell N Bei Z Bei Pern Num Amm **bovenarm** *boovə éérm* Werk

(Ook van de vıszegen) **bovenvleugel** Dreu Wa Kerk Heer Lıt App Mıll **ondervleugel** Mıll **lange wiek** Goud Moord **binnenarm** *bınnə èèrm* Hard **landarm** *landéérm* Wou

ARMEN

verzamelnaam voor voor- en achterzegen, **armen** *éérm* Wou *èèrm* Hard **vleugels** Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lıt App Gra Box Mıll Zut Wıj **wieken** Goud Moor **achterpanden** Ha

NET

afzonderlıjk stuk want van de zegen, **net** Pern Num Wıll Moer L Zw H Zw Dubb Amm **pand** (elk pand ıs ongeveer 12 m lang) Mıll Zut *paadn* Wıj Ha Wı. Kam Graf Gen Zwart. **stel** Hank Werk. Gor Wou Vıa Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lıt Meg App Gra Box **vak** Aff Vel. Ble Te Laak Meer Maas It

stel „een bıjeenhorend stel netten, dat tegelıjk wordt uitgezet" ın de Zaanstreek (Boekenoogen 987), *perreke* ın Den Oever (Daan 137)

Etym zıe blz 294, 295

STEKEN

de netten van de zegen met een rıjgdraad verbınden,
pandn an elkaar steekən Zut

PINDRAAD

rıjgdraad waarmee de netten, waaruit de zegen bestaat, aan elkaar worden geregen,
pindraad *pındraod* Amm **rıjgdraad** *rıjgdraod* Heer *rīēdraod* Zut

BOVENREEP

lıjn waaraan de bovenste mazen van de zegen verbonden en waarop de kurken bevestıgd zıjn,
bovenreep Hard Goud. Moord *boovərîêp* Moer App Box. *boovnreep* Zut Wı **dobberreep** *dobbərrîêp* Moer **dolreep** Lıt (vero) Gra *dolrîêp* Heer **dol** Kerk (*drıe man vur den dól*) **dollen** Dreu Wa **vlieren** *fleerə* Laak Maas **houtreep** Hell. Z Bei Num *houtrîêp* Amm **kurkreep** Dord. Gor. Wou Mau **kurkenboei** *kulkəboej* Ha (ook wel boei) **zegenreep** *zéégəreep* Lıt

Etym *dol, dol-* zıe blz 283 e v

VLOOT (meestal meervoud)

vierkante kurk aan de bovenkant van de zegen bevestıgd In het mıdden van de kurk zıt een gat waardoor de bovenreep loopt De kurk ıs meestal tot het gat ıngesneden zodat men gemakkelıjk de lıjn ın het gat kan drukken In enkele plaatsen gebruikt men vloten zonder ınsnıjdıng De kurken worden daar, voordat het net wordt ıngestaaıd, aan de bovenreep geregen,
vloten Hell N Bei Z Bei Pern Num H Zw L Zw Hard *vlottə* West **zegenkurk** *zéégəkurk* Heer **kurk** Wıll Moer Dord Dubb Gor Wou Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lıt Meg App Gra Aff *kulk* Amm Ha

In Vlaardıngen (163), ın Katwıjk ın de bet. kurk, dienende om de haringnetten verticaal te houden' (Wdb 163), *vleet* syn *vloot* (Boeken oogen 1147, voor de vorm vleet cf eng *fleet*)

RIJGEN

kurken aan de bovenreep rıjgen,
Heer

ONDERREEP

lıjn aan de onderkant van de zegen (ook van het steurnet) waaraan stenen bevestıgd zıjn,
onderreep H Zw Goud Moord Zut Wı *ondərrîêp* Moer Box (steurnet Wou Kam) **onderstenen** Ha **steenreep** Hell Z Bei Num **Mau** Dreu. Wa Kerk Lıt App Mıll *stîênrîêp* Amm Heer **stenen** Swal Maas Wıj

REPEN

verzamelnaam voor boven- en onderreep, (vındplaatsen zıe *boven-* en *onderreep*)

STEEN

drıehoekıge steen met ronde hoeken aan de onderreep van de zegen bevestıgd, bıj een van de hoeken zıt een gat,
steen Hell Z Bei Num Wou Wa Dreu Kerk Lıt Mıll Wıj *stîên* Amm Heer *stîênə* Swal Meers *stıjn* Ble Te Ste **zegensteen** *zeegəstîên* Amm **murk** (vero) Ven It (de murk ıs een losse steen ın

tegenstelling tot de stenen op andere plaatsen gebruikt)
Etym *murk* zie blz 298

STEENTOUWTJE

getaand touw waarmee de stenen aan de steenreep vastgeknoopt worden,
stîêntouwkə Heer

STENEN

met steentouwtjes stenen aan de steenreep bevestigen
stîênə gəstîênd Heer

STAAI

afstand van drie mazen aan de boven- of onderreep of de lengte van anderhalve gestrekte maas tussen de hechtingen van het net aan boven- of onderreep,
staai Hell N Bei Z Bei Num *stôôj* Moer H Zw L Zw Heer *steej -ə* Wou
Stacle dunne touwtjes gemaakt om de netten de aan speerreps te verbinden in Katwijk, ook reeds in 1790 vermeld in ‚Leven en bedrijf aan boord van een Katwijkschen visscherschuit' (Dr A Beets), *stalen* „idem in Vlaardingen, (162), *scholen* ‚ruimte tussen elk paar kurken' in de Zaanstreek (Boekenoogen 901) Blij (221) noemt *staai* voor Zuid Holland
I tvm zie blz 298

STAAIDRAAD

draad waarmee de netten van de zegen telkens op een staai afstand aan boven- en onderreep bevestigd worden,
staaidraad *stôôjdraot* Heer **staaisel** Hell Z Bei **draad** *draot* Moer L Zw Wou Kerk Lit

INSTAAIEN

boven- en onderreep verbinden met de netten van de zegen op een staai afstand, **instaaien** *insteejə* Hell N Bei Z Bei Pern Num (Hell Z Bei Zalmzegens worden ingestaaid, de kuil van de schokkerkuil ingepeesd) *instôôjə ingəstôôjt* Wou Heer **staaien** *stôôjə* Kerk **aanrijgen** *aonriegn* Wi **opsteken** Amm **inbinden** Vel
Het gaal moet an de pees opspoord worre d w z „dat het gaal om de drie mazen op de pees wordt vastgemaakt, niet strak maar met een *spoortje* (Boogje),' in Den Oever (Daan 138), *opmazen, opsimmen, opscholen*, elders in Noordholland ook *scholen* het afgebreide net aan de simmen (= repen) rijgen" in de Zaanstreek (Boekenoogen 705, 709, 710)

HALLWANT

zegen die telkens op een staai afstand aan boven- en onderreep verbonden is,
Amm

8312 ZALMVISSERIJ

visserij op zalm met zegen,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will L Zw Geert Dord Dubb Gor Wou Dreu Wa Heer Lit App Gra Aff Vel Swal Laak Maas It *zaalmvistərij* Amm

ZEGENVISSERIJ

visserij met zegen op trekvis,
Wou Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box

83121 STAATSVISSERIJ

grote zegenvisserij,
staatsvisserij Hell Will **grote zegenvisserij** Wou Kerk Heer **stoomvisserij** *stôômvistərij* Amm

83122 KLEP-VLOTVISSERIJ

zalmvisserij met zegen op een vlot dat tegen de oever ligt,
klepvlotvisserij Gor Wou Dreu **vlotvisserij** Gor Wou

83123 GALGVISSERIJ

zalmvisserij met zegen op een galg,
Gor Wou Kerk

83124 KANTZEGENVISSERIJ

zegenvisserij op trekvis vanaf een zandplaat of de oever uitgeoefend al of niet met behulp van een spil of paard,
kantzegenvisserij *kantzéégəvissərij* Lit. *kaañtzéégəvissərij* Heer **kantvisserij** *kaantvissərij* Wou **zegenvisserij** Leeuw *zéégəvissərij* Heer Lit **handzegenvisserij** Wou

PAARDEZEGENVISSERIJ

zegenvisserij waarbij een paard als trekkracht wordt gebruikt,

peerdəzéégəvɪssərɪj Dreu Wa *peerdəzeegəvɪssərɪj* Kerk

8313 ZEGENSCHIP

stoomvaartuig waarin de zegens gelegd en waarmee ze uitgezet worden,
Amm Wou
raoderbôôtjĭĕ „De snackert"

PRUISE BOOT

een raderstoomboot van een Duitse rederij,
Pruisə bôôt Amm

ZEGENSCHUIT

1 schuit met planken dek op het boord, waarmee men achter het zegenschip hangt en waarin ook zegens gelegd worden De vissers zetten vanuit de zegenschuit de zegen uit,
2 grote vissersroeiboot, Fannie-model, gebruikt bij de zegenvisserij,
zegenschuit Goud Moord Dru **zalmschuit** Heer **schuit** Heer Lit **zegenboot** *zeegəbôôt* Wou *zeegəbòt* Dreu Wa *zéégəbòt* Kerk

HEUNING

houten dek op een zegenschuit (bet 1), Amm.

ZEGENBOOT

kleinere roeiboot gebruikt bij de zegenvisserij,
zegenboot *zéégəbòt* Heer **boot** *bòt* Heer (*„De schuit en den bòt gebruiken we bij de zegenvisserij"*) Heer

MOTERBOOTJE

moterbootje inz gebruikt bij het uitzetten van de zegen,
mòttərbòtjə Lit

BEUNSCHIP

schuit met grote beun waarin op de grote zegenvisserijen de zalm bewaard wordt, Amm

ZINKBOOT

witgeverfde boot waarin tijdens het zegenvissen twee zinkers zitten,
zinkbôôt Wou

GALGEBOOTJE

bootje dat oorspronkelijk gebruikt werd om te venten, maar in Wou bij de galgvisserij wordt aangewend Een visser zit in het galgebootje en waarschuwt de stuurlui van schepen en slepen o a door het zwaaien met een vlag, dat de zegen te water ligt,
galgebootje *galgəbòtjə* Wou **leurbootje** Wou

8314 VOLK

collectivum aantal vissers
In Wou draait het volk de spil, op andere plaatsen het paard,
Wou

BAAS

werkgever op een visserij,
den baos Wou
In Katwijk „reder", ook wel „schipper" (Wdb 9).

HAALBAAS

visser die toezicht houdt op de werkzaamheden verricht op de ophaalplaats (de haal) in het bijzonder op het inhalen van de zegen Een haalbaas komt alleen op de grote zegenvisserijen voor,
haalbaos Amm

STUURMAN

visser die het roer hanteert bij het zegenvissen,
Dreu Wa *stŭŭrman* Heer

INZETTER

visser die er uitsluitend voor zorgt dat de zegen van het begin af aan goed wordt uitgezet,
inzetter Wou **bovenman** Gra **uitzetter** Dreu Wa Heer Lit **voorzetter** *veurzéttər* Mill

STEENBAAS

visser vóór in de zegenschuit staande die de onderreep (steenreep) geleidelijk aan over boord gooit,
stîênbaos Amm

ACHTERMAN

visser achterin de zegenschuit staande, die de bovenreep geleidelijk aan overboord gooit,
Amm

DAGPLOEG

groep vissers die aan de beurt is om overdag te zegenvissen,
Amm

NACHTPLOEG

groep vissers die nachtdienst hebben op de zegenvisserij,
Amm

BOVENPLOEG

groep vissers die de bovenreep aan de kant van de voorzegen (bovenvleugel) uitzetten en uitroeien met de stroom mee, ervoor zorgend dat de zegen goed stroomafwaarts drijft
Enkele vissers van de bovenploeg liggen met een bootje onder de bovenlijn om erop te letten dat de voorzegen niet voor- of achterraakt op de achterzegen die langs de oever wordt voortbewogen De bovenlijn wordt eerst naar de wal geroeid en daarna komt er een paard voor te staan De visser uit Heer zegt *een botje onder de bovenvleugel*, het is echter onder de bovenlijn De bovenploeg haalt de bovenvleugel ook binnen op de zandplaat, *boovəploeg* Wou Kerk Heer

BENEDENPLOEG

groep vissers die de achterzegen (benedenvleugel) langs de oever voorttrekken of er zorg voor dragen, indien dit door een paard gebeurt, dat de zegen goed stroomafwaarts drijft De benedenploeg haalt de achterzegen binnen,
benedenploeg *beneejəploeg* Heer **onderploeg** Wou Kerk Heer

LIJNTJESHOUWER

visser die nadat de voor- en achterzegen en voordat de streek binnengehaald is, haken wegslingert waaraan een lijn verbonden is, de haken slaan om de bovenreep, vervolgens haalt de lijntjeshouwer de lijnen in, waardoor de streek in bijv vier bochten verdeeld wordt,
Amm

SLAMPAMPER

een „manusje van alles" op de stoomzegenvisserij,
Amm

HERDER

bestuurder en aanvoerder van de paarden die de spil draaien,
herder *hardər* Amm **paardeboer** Wou
(In Wou zelf werd de spil niet door paarden gedraaid maar door vissers „We hebben volk genoeg" In Rossum visten de Woerkemmers ook en daar gebruikten ze paarden voor het draaien van de spil)

KALOPER

meestal oude visser die ervoor zorgt, dat het blok waaraan de lijn vastzit, die met het andere eind aan de achterzegen is bevestigd, niet van de leier (een rail) loopt en dat de zegen aan de walkant niet te snel stroomafwaarts gaat,
kaloper Amm **endman** Amm

PAARDEBOER

visser die het paard aandrijft dat de zegen langs de uiterwaard naar de zandplaat trekt of dat gebruikt wordt bij het binnenhalen van de zegen,
peerdəboer Dreu Wa *peerdəboer* Heer Lit

DOLGAANDER

visser die de bovenreep op de zandplaat trekt,
dolgaondər Kerk

STEENGAANDER

visser die de onderreep op de zandplaat trekt,
stêêngaondər Kerk

OPHALER

visser (uit de benedenploeg) die tijdens het uitvaren van de zegen de lijn naar de wal roeit,
ophaldər Heer

ZINKER

visser die de zegen tijdens het vissen laat zinken ten dienste van de scheepvaart Sleep of schip kan over het gezonken deel van de zegen verder varen,
Wou Amm Kerk

KAPITEIN

schipper van de stoomboot die de galg trekt,
kaptijn Wou Kerk

MACHINIST

stoker op de stoomboot die de galg trekt,
Kerk

TREKKER

visser die de zegen uit het water op de galg trekt Er werken 20 tot 30 trekkers op een galg,
Wou
Bij somt zonder omschrijving de functies van de vissers bij de zalmvisserij op, cursief gedrukte termen worden door mij vermeld en omschreven *steenbazen*, voormannen (cf *steenbaas*), *achtermannen*, engmannen (verschrijving van *endmannen*?) *haalbazen*, *zinkers*, *kadelopers*, boetersbazen, *boeters*, *herders*, *lijntjeshouders*, lijntjesopbrengers, schippers, meesters, stokers, grond of aardwerkers, *zegenbazen*, garenhalers, *bankers*, aflossers, werkbazen

TREKRIEM

platte, brede riem die over de schouder van de trekker gedragen wordt en waaraan door een oog een ketting met een haak bevestigd is, deze haak wordt aan de lijn waaraan de zegen vastzit, geslagen de trekker kan de lijn nu mee helpen trekken tot het einde van de galg, daar haakt hij de haak los en begint weer opnieuw,
trekriem Wou **trekhaam** Kerk

VISSERSKEET

wacht- of schafthuisje voor vissers,
Amm

8315 WORP

1 zegen die te water is gebracht Men kan en mag niet met drie zegens tegelijk bezig zijn De zegen die het eerst is uitgezet wordt eerste worp genoemd enz Wanneer de derde zegen wordt uitgezet is de tweede vissende en wordt de eerste op de ophaalplaats binnengehaald,
wurp, eerstə wurp twîêdə wurp derdə wurp
Amm
2 keer dat men de zegen uitgooit,
worp *wôrp* Wou Heer **trek** Hell N Bei Z Bei Pern Num Goud Moord Dreu Wa Heer Lit Aff Laak West *trok* Ha **zegentrek** *zéégətrek* Dreu Wa
Trek in Katwijk (Wdb 59), in de Zaanstreek (Boekenoogen 1296) Blij (238) vermeldt *sleep*, *schot*, Vlaams *sleepte*, *schot* in Enkhuizen (54)

8316 ZEGENKADE

visserijkade van de grote zegenvisserij Langs de zegenkade, die 1000 tot 1200 m lang is, loopt de leier vlak langs de oever Aan het eind van de leier ligt de eerste haal Aan de ene kant ervan staat het dichtst bij de leier de achterpaal, op het andere einde de stafpalen Iets verder stroomafwaarts ligt de tweede haal Op de zegenkade bevinden zich nog de spillen, de keten, en de paardestal
Amm (gewoonlijk minder deftig *viskaai*)

HAAL

plaats bij de zegenkade waar de zegen wordt binnengehaald Op de eerste haal worden de voor- en achterzegen, op de tweede haal wordt de streek binnengehaald,
haol eerstə haol twîêdə haol Amm

OPHAAL

zandplaat (op de Waal meestal tussen kribben) waar de zegen naartoe getrokken en opgehaald wordt, (vergelijk haal)
ophaal *ophaol* Wou Lit **zandplaat** Will Dreu Leeuw Heer Aff Mill **zand** Hard **plaat** *plaot* Dreu Leeuw Heer Mill *plòtjə* Lit **visplaat** *visplaot* Wou Dreu **droogte** *dreugtə* Kam **droge wal** *droogə wel* Ha

LEIER

800 m lange T-ijzeren rail langs de kant van de zegenkade De rail is op lage paaltjes gemonteerd Over het T-ijzer loopt een blok waaraan de lijn van de achterzegen vastzit,
laajər Amm

STAFPAAL

meestal mv , twee palen met voet, in de grond gedreven, waaraan de voorzegen bevestigd wordt voor het bijzwenken,
stafpaal *stafpaol* Amm **paal** *paol -ən* Gor Dreu Wa Heer **welleboom** (verplaatsbare paal) Wij
Etym Het eerste lid van *welleboom* is identiek aan mnl *welle* „oever", „kade langs de rivier", men vergelijke *wellepael* Mnl wdb IX 2088

ACHTERPAAL

paal waaraan de achterzegen d m v een lijn wordt vastgelegd,
achterpaal Amm Heer Lit **eindpaal** Gor Wou

PALEN (mv)

verzamelnaam voor staf- en achterpaal, *paolə* Dreu Kerk Heer Lit (Opm In plaats van palen gebruikt men in Mill ankers)

8317 SPIL

grote ijzeren windas bestaande uit een verticale as waar rond drie hoepels gemonteerd zijn Van boven naar beneden verhouden zich de middellijnen van de hoepels als 1 2 3
spil Amm Wou **kaapstander** *kapstandər* Dreu Wa Heer Lit
In Vlaardingen (78) en Den Oever (Daan 136) *spil*

KAAPSTAND

verplaatsbare spil,
kapstant Kerk Gra

STOOMSPIL

grote spil door paarden in ronddraaiende beweging gebracht, (op andere grote visserijen door stoommachines),
stoomspil Amm **grote spil** Amm

BOVENSPIL

spil op het klepvlot aan de kant van het het water
Gor

ONDERSPIL

spil op het klepvlot aan de kant van de wal,
Gor

PAARDESPIL

spil door een of twee paarden in ronddraaiende beweging gebracht,
Gor Wou

KONING

as van de spil inzonderheid de paardespil, waarin de armen d m v beugels bevestigd zijn,
Amm Wou Heer
In Katwijk de *koning* van het roer, een dikke ronde staaf die door de roerkoker naar dek loopt (Wdb 30)
Etym De benaming *koning* wordt aan verschillende voorwerpen gegeven die aldus genoemd worden
1 hetzij omdat ze een bijzonder belangrijke taak als onderdeel van een samenstel vervullen,
2 hetzij omdat ze een bijzonder model hebben (cf W N T VII 5267) Beide zijn van toepassing op de as van de *spil* (zie foto tussen blz 56 en 57 en *kophout*)

KOPHOUT

boven de spil uitstekend gedeelte van de koning, waarop meestal een versiering is aangebracht,
Amm

STANDER

as van de verplaatsbare spil die bij gebruik ervan een eindje in de grond gedreven wordt,
Kerk

RONDSEL

ijzeren hoepel van de spil, lijkend op het ijzeren beslag om een karwiel met aan de onderkant een rand en aan de bovenkant op verscheidene plaatsen uitstekende ijzeren balkjes die loodrecht op de hoepel staan, zodat de lijnen die tijdens het draaien van de spil op de rondsel worden opgewonden, er niet aflopen
rondsel Amm Gra **toer** Wou **schijf** Heer (In Heer heeft de spil slechts twee rondsels)

BOVENSTE RONDSEL

bovenste rondsel van de spil met een middellijn van ± 6 meter,
bovenste rondsel Amm **klein schijf** *kleen schijf* Heer

MIDDELSTE RONDSEL

middelste rondsel van de spil met een middellijn van 12 meter,
middelste rondsel Amm **grote schijf** Heer

ONDERSTE RONDSEL

laagste rondsel van de spil met een middellijn van 18 meter,
Amm

ARM

balk waaraan het paard wordt vastgetuigd om de spil te draaien De arm is met een beugel aan de koning van de spil bevestigd,
arm *aarm* Amm **spaak** Wou **boom** *bóóm, beum* (mv) Dreu Wa **spant** Heer

SCHIFTHOUT

arm van de verplaatsbare spil die door mankracht wordt rondgedraaid,
Gra
Etym zie blz 301

KRUIS

elkaar kruisende balken die draaibaar op de as van de verplaatsbare spil zijn gemonteerd Op elk uiteinde van de balken zit een vertikale pin waar de lijnen langs lopen bij het inhalen van de zegen,
Kerk

SPILPAD

(met stenen verhard) pad rond de spil waarop het paard loopt dat de spil rondtrekt,
spilpad Amm **bestrating** *bəstraotəng* Wou

HERDERSKEET

keet waarin de herders wachten wanneer de spil nog niet gebruikt wordt bij de zegenvissen Kortweg *keet*,
hardərsheet Amm

OP HET SPIL VISSEN

bij het zegenvissen een verplaatsbare spil en geen paard gebruiken,
Gra
(Ook *op de zegen een spil hebben staan*, Gra)

MET PAARDEN VISSEN

niet met een spil maar met paardekracht de zegen voortbewegen, t o v op het spil vissen,
met peerdə vissə Gra

STOP (uitroep)

teken voor de vissers die met handkracht de spil draaien, om te stoppen,
Wou

AANPIKKEN

een haak aan de spil gemonteerd, door één van de schelmen van een ketting steken, die op haar beurt aan een anker vastzit,
aonpikkə Wou

AAN EEN ANKER VANGEN

de spil stoppen met een verankerde lijn,
Wou

DE SPIL STAAT VAST

de spil aan een anker vastgelegd hebben, zodat hij niet meer kan draaien,
Wou

WINDAS

hier achter in de punter met horizontale spil die met spaken rondbewogen wordt bij het aandraaien van de zegen,
windas *wiënas* Zwart **haspel** Kam **draaihout** *drééjhòlt* Wi

SPAAK

rondhout waarmee de windas gedraaid wordt,
Wi Kam Zwart

8318 BROEK

lijnstuk met drie uiteinden twee ervan zijn verbonden met de boven- en onderreep, het derde loopt uit in een lus (op

sommige plaatsen o a Heer ı p v een lus een kous met vretter) Aan elk van de uiteinden van de zegen bevindt zich een broek Aan de lussen worden de boven- en benedenlijn verbonden,
broek Kerk **gebroek** Wou **spoos** Heer Lit
Etym *Spoos* zie blz 298.

DE SPOOS KOMT OVER DE KRIB

waarschuwing van een visser tot andere vissers „let op, de zegen komt tegen de wal",
Heer

LIJN

elke lijn aan de zegen,
lijn Mau App West **treklijn** *treklīēn* Swal

BENEDENLIJN

dikke, lange lijn die met de ene kant aan het broek van de voorzegen, met de andere kant aan de spil wordt bevestigd, voordat de zegen bijzwenkt Eerst wordt de benedenlijn, daarna pas de andere lijnen aan de spil vastgemaakt Op de achterzegen heeft men niet zo'n dikke lijn nodig, omdat daar niet zo door de stroom aan getrokken wordt Op de grote zegenvisserijen is de achterzegen met een lijn, die met een katrol aan een rail verbonden is, vastgelegd Daar wordt de benedenlijn, nadat de zegen is uitgezet, met een (stoom)boot naar de (stoom)spil gevaren Met behulp van deze spil wordt de voorzegen tegen de oever getrokken, hetgeen na vijf of tien minuten het geval is, waarna de zegen kan bijzwenken,
benedenlijn *beneejəlijn* Heer **stoplijn** Wou **stoptouw** Kerk **paardlijn** *péértlijn* Amm **treklijn** Leeuw Gra

BOVENLIJN

lijn aan het broek van de achterzegen bevestigd, waarmee de achterzegen bij de oever wordt gehouden en langs de oever voortbewogen Na het bijzwenken wordt de achterzegen met deze lijn tegen de zandplaat getrokken Dit alles geschiedt al of niet met behulp van een paard,
bovenlijn Heer **looptouw** Kerk **lijn** Wou Leeuw

STAARTTOUW

stuk touw in de onderbroken ketting die aan de trekriem van het paard vastzit en waaraan de lijnen van de zegen worden vastgehaakt door de paardeboer. Mocht de zegen in een sleep terechtkomen, dan kan de paardeboer het staarttouw met een mes doorsnijden, zodat het paard niet in de rivier gesleurd wordt en schade aan een net toegebracht, tot een minimum wordt beperkt,
staarttouw Heer

STROP

touwoog op verschillende plaatsen aan de boven- en onderreep van de zegen bevestigd,
strop Wou. Kerk Dreu Wa **lus** *lissə* (mv) Heer **oor** Laak.

SPRINGERTJES

lijn aan de ene kant uitlopend in twee korte lijnstukken, waaraan haken zitten, die in de stroppen van boven- en onderreep worden geslagen, door een visser, die met lieslaarzen aan ver in het water staat Aan het andere eind staat een paard,
springərkəs Heer.
Etym zie blz 296, 298

HAAK

haak aan een lange lijn waarmee de zegen in bochten wordt verdeeld;
haok Amm

LIJNENPAD

met grint bestraat pad waarover het paard de lijnen van de zegen trekt bij het voortbewegen en inhalen ervan;
lijnenpad Dreu Wa **paardepadje** App.

STAAN

„We hebben een lijn *staan* van 100 à 120 meter" De benedenlijn loopt van de in de rivier liggende zegen naar de spil,
Lit Gra

DE LIJN IS OP

de lijn waarmee de zegen op de zandplaat of de galg wordt getrokken is uitgevierd,
Wou

AANPIKKEN

lijnen verbinden aan de stroppen van de zegen,
aanpikken *aonpɪkkə* Wou *ònpɪkkə* Kerk Heer App **pikken** Dreu

PAARDEN

een paard spannen voor de benedenof bovenlijn,
pèèrdə gəpèèrd Kerk Heer

HET PAARD AANPIKKEN

de benedenlijn aan de trekriem van het paard vasthaken,
aanpikken *aonpɪkkə* Heer **vastpikken** Kerk

AANHOUDEN

de lijnen van de zegen vasthouden,
ònhouwə Wou

INPIKKEN

de haken van de springertjes in de stroppen van de zegen slaan,
Heer

UITPIKKEN

de haken van de springertjes uit de stroppen van de zegen halen,
Heer

SCHIETEN

de lijnen opwinden door er cirkels mee te draaien die spiraalsgewijze op elkaar komen te liggen,
Heer

83191 UITZETTEN

de zegen te water brengen,
uitzetten Amm Dreu Wa Lit *uutzettə* Aff Mill West Wij *uutzettn* Zut *oetzettə* Ble Swal **inzetten** Wou **uitgooien** *uutgooɣn* Zwart **uitroeien** *uutroeɣən* Mill **inroeien** Wou Heer **schieten** Hell N Bei Z Bei Pern Num **uitschieten** Will **uitscheren** Wij **wegvieren** Kam
Skīēten in Den Oever (Daan 138), *skiete* in Katwijk (Wdb. 51); *geschoten* in Vlaardingen (162), *één schot doen* „eenmaal de netten uitgooien" in Enkhuizen (54).

NAAR DE KERK TOE ZETTEN

bij het uitzetten van de zegen zich op een vast punt b v een kerktoren op de oever richten, zodat de zegen goed wordt uitgezet,
Wou

AFGOOIEN

de zegen te water laten vanaf het dek van de zegenschuit,
Amm

MEELOPEN

vanzelf te water geraken gezegd van de bovenreep van de zegen Aan de ene kant van de boot ligt de onderreep opgerold, aan de andere kant de bovenreep Bij het uitzetten van de zegen werpt de visser de onderreep overboord, waarna de bovenreep vanzelf meeloopt,
meelopen Wou Mau **schieten** Heer

RONDBRENGEN

de zegen met behulp van een stoom-, motor- of roeiboot in een halve cirkel varen, de achterzegen is reeds door een lijn met de wal verbonden,
rondbrengen *bròchtə róndgəbròcht* Moer Wou **rondleggen** Wij **rondtrekken** Lit **rondroeien** Hard **omroeien** Dreu Wa Heer **bijroeien** Mill

RONDSTAAN

van de zegen gezegd in een halve cirkel rondgebracht zijn,
Wou

UITBRENGEN

de achterzegen langs de oever stroomafwaarts trekken,
uitbrengen Wou **lageruittrekken** Kerk **lageruitlopen** (het paard liep al vier kribben lageruit) Dreu **onderuitbrengen** Wou

DE ZEGEN KOMT STROOMS

de zegen gaat met de stroom meedrijven,
Box

DRIJVEN

van de zegen gezegd stroomafwaarts

drijven;
Amm.

MET DE STROOM AFGAAN

van de zegen gezegd: met de stroom meedrijven;
Laak.

OP DE ZEGEN ZIT VOLDOENDE VLOT OP

bij noordoosten wind en helder weer beweegt zich de zegen snel door het water;
Wou.

DE ZEGEN KRIJGT DEN VOLLE BLAF

de zegen is zo uitgezet dat ze in de volle stroom drijft;
Wou.

BUITENHEENHOUDEN

ervoor zorgen dat een schip of sleep niet in maar om de zegen vaart; van een visser gezegd die in een klein bootje gezeten de bemanning van het schip of de sleep met een vlag seint waar de zegen ligt;
Wou. Kerk.

8.3.1.9.2. ZINKSTEEN

zware gietijzeren bal met haak, die dient om de zegen te laten zinken ten dienste van de scheepvaart De haak wordt om de bovenreep geslagen;
zinksteen *zinkstîên* Amm. **zinker** Wou. Kerk.

ZINKEN

de zegen d m.v. zware (giet)ijzeren ballen of stenen met haak zo diep in het water laten zakken, dat een schip of sleep eroverheen kan varen;
Wou. Goud Moord. Amm. Kerk.

MISTHOORN

hoorn waarop de zinker blaast 1. om de schipper aan te geven dat hij in de richting van het geluid moet varen om de zegen te ontwijken; (Amm.)

2. om de schipper te waarschuwen dat er een zegen in het water ligt;
Wou. Heer.
misthoorn Wou. **mokhoorn** Amm. **mothoorn** Heer **hoorn** Hard. Wou. Dreu. Wa. Heer.

BLAZEN

op de misthoorn blazen;
gəblaozə Heer.

ZWAAIEN

van de zinker gezegd: met een rode vlag zwaaien,
gəzwèèjt Heer.

OM EEN ELFTJE BLAZEN

van de kapitein van een schip of sleep gezegd, die regelmatig door het riviervak vaart waar de zegen wordt uitgezet. Deze kapitein weet dat wanneer hij niet in de zegen vaart, waar de vissers van opaan kunnen, dat hij dan telkens als beloning een zooitje elft of vis krijgt Wanneer deze kapitein op de hoorn het blazen als teken dat hij in aantocht was, zeiden de vissers: „Die blazen om een elftje";
um ən élfjə blaozə Heer.

EEN ZOOTJE VIS AAN BOORD GOOIEN

een zootje vis op een schip werpen als beloning voor de kapitein en de bemanning van het schip of sleep, dat zij de zegen vermeden hebben; *ən zeujkə vis an bórt gəgójt* Heer.
Zoodje, *'n zoo* in Katwijk (Wdb. 70); *zoot* in Enkhuizen (47), op Tessel (219); *braedje* in Zeeland (Ghijzen 134); *breedje* in de Zaanstreek (Boekenoogen 109).

VASTLOPEN

in de zegen varen, gezegd van een schip of sleep;
vastliep Amm.

8.3.1.9.3. WEGSLAAN

van de zegen gezegd, te snel bijzwenken t g.v. zeer sterke stroom;
Goud. Moord.

NIJPEN

van de zegen gezegd; boven- en onder-

reep naderen elkaar te dicht doordat er te weinig kurk en steen aan de reepen zit,
Wou

VASTZETTEN

de zegen aan twee palen vastleggen, zodat ze kan bijzwenken, in plaats van de zegen rechtstreeks aan de palen vast te leggen, verbindt men ze ook wel met de bovenlijn die reeds aan de palen is vastgemaakt,
Kerk Lit

VIEREN

de benedenlijn laten schieten,
Amm

OVERZETTEN

de benedenlijn naar de wal varen nadat de zegen is uitgezet Op de wal nemen vissers de lijn over en trekken hem naar de spil,
overzetten Amm **naar huis varen** uitroep *„naar huis"* Wou **naar de wal roeien** *roejdə nò də wal* Dreu Heer

DE ZEGEN AANRIJDEN

1 de benedenlijn aan de spil (of stoomspil) vastmaken en door de spil een weinig te laten draaien, aantrekken,
Amm
2 de zegen terug naar de galg roeien,
òngəreejə Wou

UITVIEREN

een lijn uitwerpen bij het aanrijden van de zegen op de galg,
Wou

AANHALEN

de lijnen aan de zegen verbonden (met behulp van een spil of paard) aantrekken, zodat de voor- en achterzegen tegen de wal komen te liggen,
aanhalen Gor *aonhaolə* Wou **aantrekken** *aontrékkn* Ha Gen **aandraaien** Dord Dubb **bijdraaien** *bijdreejə* Heer (met spil) **bijhalen** Hell Num Amm Gra *bijhaolə* Dreu Wa Heer (met paard) **bijtrekken** Lit Meg App Box Aff Mill West **inkomen** *inkoomn* Zwart **landen** *landn* Wij Kam *laandən* Wi

BIJZWENKEN

de zegen die met voor- en achterzegen met de wal is verbonden, draait in een grote cirkel met de stroom mee naar de ophaal of achter de kribbe, waardoor ze in stil water komt te liggen,
bijzwenken Hell N Bei Z Bei Pern Num Dord Amm **bijzwaaien** Gor *bijzweejə bijgəzweejt* Heer *bajzweèjə* Kerk **inzwaaien** *inzweèjə* Dreu **zwaaien** *zwèejə zwijdə gəzwijt* Wou *zwèèjə* Wa Lit Box **bijkomen** Laak Meers Maas It **omkomen** Aff Vel Ble Swal **bijslaan** *bieslaon* Mill West **omslaan** Goud Moord **dwarstrekken** Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **uit de drift komen** *uut də drift kommən* Wij

DE ZEGEN STAAT IN DE ZWAAI

de zegen is aan het bijzwenken,
də zéégə stòt in də zweej Heer

AFDRIJVEN

naar de ophaal drijven na het bijzwenken van de zegen gezegd meestal met komen verbonden „De zegen komt afdrijven",
Amm

SEINEN

met de hand een teken geven aan de paardeboer, dat hij het paard kan laten trekken,
Heer

BIJHALEN

de vissende zalmzegen met de voorzegen naar de ophaal trekken,
Amm

SLUITEN

de zegen is gesloten de zegen ligt met beide vleugels tegen de zandplaat, de zalm kan niet meer ontsnappen,
Gor Wou Dreu Heer

83194 OPHALEN

de zegen op de haal, zandplaat, galg of op het klepvlot trekken,
ophalen Hell N Bei Z Bei Pern Num Dord Amm Wou Lit West Wij **inhalen** Kerk Meg App Gra Box Aff

inhaolə Heer **palmen** Haast **landen** Graf **optomen** Gen Zwart

BINNENTREKKEN

de zegen ophalen met behulp van een paard,
Heer

BUITENOPSTAAN

aan de buitenkant van de zegen staan bij het ophalen De vissers die buitenopstaan trekken de bovenreep van de zegen op de zandplaat Aan de bovenreep moet het hardst getrokken worden,
Wou Kerk Heer Lit

BINNENINSTAAN

in het midden staan bij het ophalen van de zegen De vissers die binneninstaan, trekken de onderreep van de zegen op de zandplaat,
Wou Kerk Heer Lit

WEGSLINGEREN

vier haken waaraan lijnen zitten, zo in het water gooien dat de haken aan de bovenreep van de streek vastraken Dit geschiedt door de lijntjeshouwer,
Amm

INPALMEN

de lijnen waaraan de vier weggeslingerde haken zitten, binnentrekken, hetgeen de lijntjeshouwer doet,
Amm

IN BOCHTEN VERDELEN

wanneer de voor- en achterzegen zijn opgehaald, wordt de streek die nog in het water ligt, in een viertal delen verdeeld door de lijntjeshouwer,
Amm

BOCHT

deel van de in bochten verdeelde streek,
Amm

OMKORTING

buitenste bochten van de streek,
Amm
Etym Afl van *omkorten Om* in de bet „rond", *korten* in de bet „inhalen, inpalmen", cf *een kabel korten* (WNT VII 5734)

KUIL

laatste bocht van de reeds voor driekwart opgehaalde streek, waar zich meestal de zalm bevindt,
Amm

INPALMEN

met de hand ophalen van de kuil,
Amm

WEGSCHIETEN

van zalm gezegd uit de streek ontsnappen,
wegschieten Heer **uitlopen** Mau Lit *uutloopən* Zut *uutloopn̥* Kam *oetlôôpə* Laak

83105 LAAFNET

groot schepnet waarmee de gevangen zalm uit de zegen geschept wordt en naar de beun gebracht,
laafnet Amm **beugelnet** Wou **beugel** Wou Heer **schepnet** Lit Gra Aff
Laafnet in Katwijk, ook het ww *laeve* „met een schepnet de vis uit het boomnet scheppen, als het te zwaar is om het scheep te krijgen Reeds in 1790 *laaf* (Wdb 33), *laafnet* langs de Hollandse kust en in Zoutkamp (V.d. Molen 87), *laefken* in Wierum, *loujen* in Moddergat, naast deze termen komt in Wierum en Moddergat ook *lounet* voor (V d Molen 85), *maalnetje* in Volendam en Monnikendam, *zuil* in Marken (V. Ginneken 395). Etym Misschien is het eerste lid van *laafnet*, dat, voor zover ik weet, uitsluitend langs de kust en in het westen voorkomt, in abl. verband te brengen met de stam van *leven*, de germ *au* verschijnt als inguaeoonse *aa* (Schonfeld blz 375). Semantisch is deze verhouding misschien mogelijk, omdat de zalm met het laafnet naar de beun gebracht wordt, waardoor hij in leven blijft, in Wij komt *leefnet* voor in de bet. net dat gebruikt wordt i p v een beun of kaar .

ZALMKNIP

net in de vorm van een grote knipbeurs waarmee de gevangen zalm naar de beun gesleept wordt,
Heer (slechts tijdelijk gebruikt)

ONDER DE ZEGEN STEKEN

het laafnet onder de streek van de zegen houden om de zalm met het laafnet op te vangen;
Wou. Heer.

LOPEN

gezegd van zalm: uit de streek van de zegen in het laafnet vallen;
liep Wou.

SCHEPEN

de zegen na het vissen in de boot leggen, de onderreep wordt op de kont, de bovenreep op de kop van de zegenschuit gelegd;
schepen Wou. *gəscheept* Heer. **inladen** *inlaojə ingəlòòjt* Lit.

SCHERPVISSEN

zodanig vissen dat er bijna geen zalm aan de zegen ontsnapt;
(algemeen)
In Enkhuizen 88.

8.3.1.10. ZALMSNIJDER

man die de zalm in moten snijdt en per moot verkoopt;
zaalmsnijər Amm

SLACHTEN

de zalm schoonmaken en in moten snijden, hetgeen gedaan wordt door de zalmsnijder,
Amm.

ZALMMES

groot mes in vorm overeenkomend met een broodmes, waarmee de zalmsnijder de zalm in moten snijdt,
zaalmmes Amm.

ZALMMAND

grote ovale ondiepe mand waarin de zalm omgeven met ijs en stro, naar de markt wordt vervoerd. De mand wordt afgesloten met een deksel;
zaalmmandə (mv. -s) Amm.
zalmmaand Gor. Wou.

IJSVISSEN

ijs op sloten met een grote houten hamer kapotslaan, verzamelen, in een bootje laden en naar een zalmvisser brengen;
Amm.

IJSVISSER

arme visser die iets bij tracht te verdienen met ijsvissen;
ijsvistər Amm.

IJSOOGST

het verzamelen van ijs door ijsvissers;
ijsôôgst Amm.

8.3 1.2.2. KLEP-VLOT (ook kortweg VLOT)

verankerde houten stellage op een zandplaat in de rivier, met een klep die met zandzakken verzwaard gedeeltelijk onder water ligt en dient als ophaalplaats van de zegen. Op het vlot staan twee paardespillen en twee handspillen. Naast het vlot liggen de wachthuisjes voor de vissers en de paardestallen;
Gor. Wou. Dreu.

KLEP

hellende ophaalbrug van het klep-vlot;
Gor. Wou. Dreu

TON

± 300 meter van het klep-vlot verankerde ton, waar de achterzegen met een lijn aan vastgelegd wordt;
Gor. Wou. Dreu.

VASTMEREN

het klep-vlot verankeren;
Wou.

8 3.1.2.3. GALG

groot vlot met slep dat met een stoombootje op- en afwaarts wordt gevaren en waarop de zegenvisserij wordt uitgeoefend;
Gor. Wou Kerk.
Etym. Langs visuele weg uit *galg* „galg, eventueel ook putgalg" speciaal op grond

van de *slep*, men vergelijke de tekening (blz 52)

DEK

loopruimte op de galg,
Gor Wou

VOORDEK

voorste deel van het galgdek vóór de slep,
voordek Gor Wou **voorop** Kerk

BALK

opstaande rand langs de galg De zegen die uit het water getrokken wordt, maakt het vlot glad en glibberig, zodat de trekkende vissers gemakkelijk kunnen uitschuiven,
balk Gor **boord** Wou **badding** Kerk
Etym *badding* Van Dale (blz 181) geeft *badding, batting* „meskant bezaagde balk, dik ruim 6 cm en breed 10 tot 23 cm" Het woord hangt zeer waarschijnlijk samen met eng *bat* (zie daarvoor Skeat) Het W N T II 856 vermeldt *badding* in de bet „Plaat van Noorsch dennenhout"

RIBBETJES

parallel lopende latjes loodrecht op en vlakbij de gleuf op het dek van de galg aangebracht, waarover de trekkers lopen bij het ophalen van de zegen en die dienen om het uitschuiven van de trekkers te voorkomen,
Wou

KEET

houten wachthuisje op de galg,
Gor Wou

SLEP

draaibare brug van de galg, lijkend op een langwerpige bak die aan de kant waar hij tijdens het vissen over de bodem sleept, open is De slep wordt opgehaald en neergelaten met behulp van twee lieren,
slèp Gor Wou Kerk
Etym *Slep* uit *slipaz, abl met *slepen* Het genus van *slep* is manlijk gezien de Woudrichemse aanduidingen *ene* en *dieë slep* en de verwijzingen met *hij* of *-ie* en *hem*, *i*>*ĕ* door a-umlaut is dus mogelijk

LIER

hijswerktuig met horizontaal geplaatste as,
Gor Wou Kerk

GLEUF

opening in de galg, waarin de slep precies past, wanneer hij in horizontale stand ligt,
Gor Wou Kerk

STIJLEN

twee buizen die loodrecht op de slep langs de zijkant van het open einde ervan zijn gemonteerd Boven zijn ze met een dwarsbuis of -balkje verbonden Om elke stijl is een metalen drijver aangebracht De stijlen zijn kleiner dan de staanders,
Gor Wou Kerk

KLOSSEN

metalen drijvers die zich vrij langs de stijlen kunnen bewegen en die de vorm hebben van een garenklosje De klos is 80 cm lang, het dunnere middendeel heeft een doorsnede van 10 cm,
Wou Kerk

STAANDERS

twee balken loodrecht op en ongeveer in het midden van de slep aan de zijkanten ervan bevestigd Aan het boveneinde zijn de staanders door twee horizontaal lopende en twee gekruiste balkjes met elkaar verbonden,
Gor Wou Kerk

LEUNING

opstaande kant van de slep,
Wou

DE LIEREN LOSGOOIEN

de pal van de lieren lichten, waardoor deze vanzelf gaan lopen en de slep op de bodem zakt,
Wou Kerk

ZAKKEN

de slep in het water laten totdat de vrije kant op de bodem van de rivier rust,
Gor Wou Kerk

OMHOOGTREKKEN

de slep met behulp van de lieren omhoog-halen,
Wou Kerk

SLEEPDRAAD

kabel waarmee de stoomboot de galg sleept,
sleepdraad Wou **sleeptros** Kerk

LEKKO

uitroep tot de stuurman van de stoomboot die de galg sleept, dat hij de sleepdraad moet losgooien, omdat de zegen rondstaat,
lekkoo Wou
lekko in Katwijk (Overdiep 34)
Etym. zie blz 301

ROL

draaibare schijf of katrol aan het achtereinde van de galg verbonden, waarover de lijnen van de zegen lopen,
Wou

KLAARHOUDEN

de zegen klaarhouden, ervoor zorgen dat de zegen in de juiste visstand blijft en niet voorbij de galg drijft,
Kerk

VOORBIJDRIJVEN

van de zegen gezegd sneller afdrijven dan de galg,
Wou Kerk

832 HET DRIJFNET

83211 DRIJFNET

driewandig net dat met de stroom meedrijft en waarmee op trekvis gevist wordt,
drijfnet Will (er wordt ook op spiering mee gevist) Moer L Zw H Zw Geert Dubb Hard Wou Goud Moord Haast Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra *driefnet -tə* Box Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West *driefnet* Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **vlouw** Hell N Bei Z Bei Pern Num Dord Gor Amm **netten** (pl tant) L Zw H Zw Hard Wou Dru Dreu Wal Leeuw Kerk Heer Lit Meg App
„*Drijfnetten*" worden in het algemeen gebezigd op zee tot het vangen van haring en makreelvisschen De drijfnetten zijn niet driewandig" (Blij 48) In Enkhuizen (97). Blij (262) noemt nog *flouw*, *vliw*, *vloeinet*, *vleetnet*, *flouw*, *flouwnet* en *vlouw* in de Zaanstreek (Boekenoogen resp 215 en 1154)

STEURNET

drijfnet zonder ladderings maar met hangers of staanders die met ringen aan de repen verbonden zijn,
steurnet Hell Will Moer Wou Heer Kam **net** Wi **Hamburgernet** Hell N Bei Z Bei Pern Num

HANGERS

verticaal lopende draden aan dol- en loodreep (soms steenreep) aan het steurnet bevestigd,
hangers Heer *angərs* Wi Kam **staanders** Hell Wou **neren** *néérə* Will Moer
Etym *neren* zie blz 292

RINGEN

ringen rond dol- en loodreep van het steurnet waaraan de hangers geknoopt zijn,
Hell Will Moer Wou Heer Wi Kam

ZALMNET

drijfnet om zalm te vangen met een boezemmaaswijdte van min 120 mm,
zalmnet Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Via Ra Mau Dru Box **zalmvlouw** *zaalmvlouw* Amm **zalmgaren** Ble Swal **netten** (pl tant) Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit

WINTERNET

drijfnet om in hoofdzaak winterzalm te vangen De maaswijdte van de boezem

bedraagt 230 mm, zie van de ladderings 65 mm,
wijntərnet Hard H Zw Wou Dreu Wa Lit *wèjntərnet* Heer

ZOMERNET

drijfnet om in hoofdzaak zomerzalm te vangen Het net heeft een diepte van 220 cm, de maaswijdte van de boezem is 190 mm en die van de ladderings 580 mm,
zomernet H Zw Wou *zommərnet* Dreu Wa Heer Lit **vlouw** Hard Wou (vero)

HOUTINGNET

drijfnet om op houting te vissen De boezem van dit net heeft een maaswijdte van min 75 mm max 120 mm,
Hard Wou Heer

ELFTNET

drijfnet om op elft te vissen De boezem van dit net is fijner van maas dan die van het zalmnet Bovendien gaan er bij het elftnet drie of vier mazen in een staai,
elftnet Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Hard Wou **elftnetten** (pl tant) *élfnettə* Dreu Heer *élfnéttə* Lit

FINTENET

drijfnet voor visserij op fint De boezem van dit net heeft een maaswijdte van min 75 en max 120 mm Bovendien gaan er bij het fintenet 6 mazen in een staai,
fintenet Moer L Zw H Zw *vèntənét* Hard **fintenetten** (pl tant) Dreu Wa Leeuw Heer Lit **netten** Heer

VLEETNET

verbinding van twee meestal drie of meer drijfnetten,
vleetnet Dubb **gang** Heer **beug** Hell N Bei Z Bei
Etym *beug* zie blz 299

VLOTENNET

drijfnet met weinig lood aan de loodreep, zodat de dollen aan de oppervlakte van het water drijven tijdens het vissen, het vlotennet heeft meestal geen ladderings maar hangers,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard

AAN DE VLOTEN VISSEN

vissen met het vlotennet, of met het drijfnet, zodanig dat de loodreep niet aan de bodem van de rivier komt en de dollen zichtbaar zijn Het drijfnet bestaat dan meestal uit vier netten,
aan de vloten vissen, Hell N Bei Z Bei Pern Num **op de vloten vissen** Will Moer Ra **op de boeien drijven** L Zw H Zw **lichtvissen** *lochtvissə* Heer Lit
Gelijk aan het water vissen in Enkhuizen (96)

VAN KANT TOT KANT SCHEREN

Het vlotennet uitzetten van de ene oever tot de andere,
Hard

GRONDNET

drijfnet met veel lood aan de onderreep, het net schuift met de loodreep over de bodem van de rivier,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard

AAN DE GROND VISSEN

met het drijfnet vissen zodanig dat de loodreep langs de bodem schuift,
aan de grond vissen Hell N Bei Z Bei Pern Num H Zw **aan de grond komen** Will **diepvissen** Heer Lit

MET ÉÉN (OF TWEE) POND VISSEN

vissen met een drijfnet waarbij de dollen precies ondergaan wanneer er eén of twee pond aan de loodreep is vastgemaakt,
Hard Wou Ra

83212 LADDERINGS (pl tant)

buitenste netten van het drijfnet met grote ruitvormige mazen,
ladderings N Bei Z Bei Num Gor **laren** Hell **ladders** *laddərs* Graf *leddərs* Wi Kam Gen Zwart **leren** L Zw H Zw Amm Kerk *léérə* Moer Hard Wou **laddermazen** Pern Dord Dubb *leddərmaozn* Ha **leermazen** *leermoazə* Ra Mau Leeuw Heer App Gra *léérmoazə* Dru Lit (vero) **spiegels** *spīēgəls* Aff *speegəls*

Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Maas It **spegelen** *speegələ* Meers **spiegelmazen** Will *spiegəlmaozə* Dreu Leeuw Lit Box *spiegelmaozən* Mill West Zut Wij *Ladderingen, spiegelmazen* (van het haringdrijfnet) in Enkhuizen (resp 67, 97) *zakken* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 406), *laddering(s)* ‚een grof viswant waarmee bij schakelen (~ met het schakelnet vissen) het terrein wordt afgezet,' in de Zaanstreek (Boeken oogen 551), Duitse riviervissers spreken van *Gaddern, Leddering, Geleite* (De Moll Maier 103) *Ladders* worden langs de Zuiderzee de lijntjes genoemd die verticaal achter het eigenlijke net werk van een haring- of ansjovisnet lopen (Blij 56, 73) (cf *hangers* en blz 44, 45), in Vlaanderen *waarden, warden* (Blij 133)
Etym zie blz 44, 297

LADDERMAAS

één maas van de ladderings,
Gor *leermaos* Heer

BOEZEM

het fijnere binnennet van het drijfnet, **boezem** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer I Zw H Zw Dubb Hard Gor Wou Ra Mau Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Box Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It *beuzəm* Goud Moord Amm **binnenboezem** Meg App Gra **gaal** Ha Wi Kam Graf *gaol* Gen Zwart (In Ha Wi Kam zowel van het steur- als het drijfnet) **innet** Wij **wargaren** *wargaarn* Zut **vlouwgaren** Amm (vero)
Gaal in Den Oever (Daan 138), in de Zaanstreek (Boekenoogen 221), in Monnikendam, *go l* in Marken, *cho l* in Volendam (V Ginneken 406), *chaal* in Lemster, het eigenlijke net van het botsleepnet' , *binnennet* in Vlaanderen (Blij 28), *binnenwant* in Enkhuizen (67), *fijn want* in Harlingen Bij Duitse riviervissers *Busen, Innsarn* (De Moll Maier 68) *Fingarn Blatt* (103)
Etym zie blz 294, 297

BOEZEMMAAS

maas van de boezem van het drijfnet,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard Gor

ZALMBOEZEM

boezem van een zalmnet, met drie mazen in één staai,
Hell N Bei Num Leeuw

ELFTBOEZEM

boezem van het elftnet, de boezem is fijner van maas dan de zalmboezem, bovendien gaan er vier mazen in een staai,
elftboezem Hell N Bei Z Bei Pern Num Kerk Heer **elfteboezem** Hard L Zw

FINTEBOEZEM

fijne boezem met een maaswijdte van 80 mm (een drijfnet met finteboezem, vist met eén pond),
Hard Wou Leeuw Kerk Heer Lit Gra

DIEP

breed, van het drijfnet gezegd Een drijfnet vist bijv 1 25 m De boezem is dan wel twee m diep,
diep Hell N Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Hard Wou Amm Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Box Aff Vel Ven Ble Te Swal Laak Meers Maas It **ruim** *rŭŭm* Wi Kam Zwart

DIEPTE

de breedte van het drijfnet,
diepte (zie diep), **ruimte** *rŭŭmtə* (zie diep)

DE BOEZEM MOET WAT DIEPTE KRIJGEN

de boezem moet meer mazen in de breedte hebben dan de ladderings,
diepte krijgen Heer **buil krijgen** Dreu Wa **ruimte krijgen** *rŭŭmtə krīēgə* Wi Kam Zwart

DOLREEP

lijn door de bovenste mazen van een drijfnet geregen, waaraan de dollen bevestigd zijn,
dolreep Wou Ra Dru Kerk (vero) App Gra *dolrîêp* Heer **dollen** Dreu Wa **houtreep** Will Amm **bovenlijn** (ook van het steurnet) *boovəlıen* Zut **bovenlijn** H Zw L Zw (van het steurnet) Wou Kam *boovŋreep* Zwart **kurkreep** Kerk *kurkreepə* Ha **kurkzim** Te Ste **vlotreep** Mill **vlottenreep** West **vlotenreep** Hell N Bei Z Bei Pern

Bovenzim van botsleepnet in Marken, Volendam en Monnikendam (V. Ginneken 406), *bovenpezen* op Urk (346), Terschelling (122).
Etym. *dol, dol-* zie blz. 283 e.v.

DOL

drijver van dolhout aan de dolreep van het drijfnet;
dol Will. Moer Goud Moord. Heer. Lit. Gra. Aff. **vloot** (ook kurk) Hell. N.Bei. Z Bei. Pern. Num. Hard. Gor. L.Zw. H.Zw. **vlot** (ook kurk) Mill. West. Zut. Wij.
Etym. *dol* zie blz. 283 e.v.

DOLHOUT

hout (schors) waarvan de drijver van een drijfnet (oorspronkelijk) gemaakt werd;
Hard. Wou. Kerk. Heer. Lit.
Etym. zie blz. 284.

LOODREEP

lijn door de onderste mazen van het drijfnet geregen, waaromheen lood geklopt is;
loodreep N.Bei. Z.Bei. Pern Num. Will. Wou. Amm. Kerk. App. Gra. *lôôtrîêp* Heer. *lôôtreep* Moer. *loojreep* Aff. *loojəreep* Ha. **loodlijn** Goud. Moord. **loodpees** Hell. **loodtouw** *lôêdə touw* Ble. **loodzim** Swal. *lôêdzım* Te Ste. **lood** Dreu. Wa. Leeuw. **onderreep** (loodreep van het steurnet, soms ook met stenen verzwaard) Wou. Kam. **onderlijn** Zut. **onderzim** Ra. *ondərsén* Haast. **krommel** Vel. (vero.)
Onderzım (van het botsleepnet) in Marken, Volendam en Monnikendam (V. Ginneken 406); *onderpees* op Urk (351); *loodpees* op Terschelling (121); *lood* in Enkhuizen (49).
Etym. *krommel*: *krommel* is een afleiding met *-el* bij het adjectief *krom*; tijdens het vissen heeft het drijfnet een enigszins gebogen lijn.

LOOD

plaatje lood dat om de loodreep van het drijfnet geklopt wordt;
lood Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Dubb. Gor. Amm. Wou. Dreu. Wa. Kerk. Leeuw. Lit. *lôôd* Moer. Meers. Maas. It. *lôêd* Ble. **plaatje** *plòtjə* Heer.
Lood of *loodjən* op Urk (420).

KLOPPEN

plaatjes lood aan de loodreep van het drijfnet bevestigen door ze met een hamer of stok om de reep te slaan;
kloppen Heer. **opkloppen** Hell. N.Bei. Pern. Num. Will. Dubb. Gor. **looien** Moer. Wou. Leeuw. *gəlôêd* Ble. **aflooien** Dreu. Wa.

AFSTEKEN

plaatje(s) lood van de loodreep verwijderen wanneer tijdens het vissen blijkt dat er „te veel lood op het drijfnet zit";
afstéékə Heer.

ER ZIT TE VEEL LOOD OP HET NET

het drijfnet is te zwaar en schuurt daardoor te veel over de bodem;
Heer.

BORGJE

sterke lijn die in het midden van dol- en loodreep is vastgeknoopt en ter versteviging is aangebracht;
burgıe Will.

STAAI

(zie zegen)

OPSTAAIEN

de drie netten van het drijfnet bevestigen aan dol- en loodreep telkens op een staai afstand;
opstaaien Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Hard Gor. Wou. Gra. (cf. instaaien, zie zegen); **staaien** Heer.

OP DE HELFT STAAIEN

precies in het midden van de Maas opstaaien;
op də helft gəstòòıd Heer.

OVER DE HELFT STAAIEN

niet in het midden van de maas opstaaien, de mazen zijn dan niet op alle plaatsen even wijd;
oovər də helft stòòıdə Heer.

VRIJE STAAI

staai zonder dol; elke staai van de dolreep wordt voorzien van een drijver van

dolhout of kurk uitgezonderd de laatste van een serie van vijf staaien,
vrije staai Num L Zw H Zw Dord Hard Gor **loze staai** Ra Mau Dru Leeuw Kerk **blinde** Hell N Bei Z Bei Pern Will Moer Wou Amm **misse** Dreu Wa Heer Lit App Gra Box Aff Mill West
Etym zie blz 298

WE MISSEN IN HET LOOD

om de vijf staaien op de loodreep is er één zonder loodplaatje,
Heer

VIJFJES

staaien (of staai) op de loodreep zonder loodplaatje,
Heer

HANDNET

gedeelte van het drijfnet, dat tijdens het drijven het dichtst bij de boot blijft Het handnet heeft 20 loodjes,
Hell N Bei Num Will Moer *haandnet* H Zw L Zw *haannet* Heer *haañet* Wou *hannet* Hard Leeuw

BUITENNET

gedeelte van het drijfnet, dat tijdens het drijven het verst van de boot blijft Het buitenste net telt 24 loodjes,
buitennet Hell N Bei Num Will Moer Hard Wou Heer Leeuw **tonnet** L Zw H Zw

MIDDELNET

deel van het drijfnet tussen buiten- en handnet Het telt 30 loodjes In Heerewaarden komt het middelnet niet voor,
Leeuw

HANDLIJN

lijn van ± 6 m die het verlengde vormt van de loodreep en die de visser tijdens het drijven in de hand houdt,
handlijn Hell N Bei Z Bei Pern Num Will *haandlijn* Moer L Zw H Zw Amm. Dreu Wa Heer Kerk Lit App Gra Mill *hanlijn* Hard *haajlijn* Wou *haanlīēn* Ble Laak **kaptouw** West

TONLIJN

lijn aan het drijfnet als verlengde van de dolreep, waaraan de drijfton wordt vastgelegd (± 4 à 5 m lang),
tonlijn Will L Zw H Zw. Wou Amm Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Mill West *tonnəlijn* Moer **boeilijn** Hell N Bei Z Bei Pern Num **buitenlijn** Hard **toom** *toum* Ble *tôom* Laak *tôômpt* Vel

LIJN

zowel hand- als tonlijn,
lien (mv *lien*) Wi Kam Gen Zwart (*liendən*) Ha

DRIJFTON

ton met stenen verzwaard, waar bovenop een lantaarn geplaatst kan worden, aan de tonlijn verbonden In plaats van een drijfton gebruikt men ook wel een mand, een boei of een bak (– kist),
drijfton Hard Wou Kerk *drīēfton* Gra Mill **ton** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer H Zw L Zw Hard Amm Dreu Wa Leeuw Heer Lit (zonder stenen) App West Laak West *tunnəkə* Mill (ook van het steurnet) Kam **boei** Aff Ble

BOEI

(ook lichtboei),
Moer

MAND

(een mand zinkt dieper weg dan een drijfton en vangt dus minder wind en drijft daardoor regelmatiger af,
Gra *maand* Aff Ble *maand* Laak *mandə* Wi Kam Graf Gen

BAK

kist als drijfton gebruikt,
Wij Ha

LAMPEGAT

gat boven in de drijfton, waarin de lamp vastgezet kan worden,
Wou

LAMP(JE)

lantaarn bovenop de drijfton bevestigd, **lampje** Hell N Bei Z Bei Pern Num West **lantaarn** *lanteern* Dreu Wa Heer Lit *lanteerns* Moer *lantéérn* Mill *lantérn* Ha (In Lit gebruikte men maar zelden een lantaarn) **lichtje** Gra (zoals in Lit) *lichtjë* Gra Wi Kam

KAARSLANTAARN

lantaarn met kaarsverlichting op de drijfton bevestigd,
kéérslantèèrn Heer (vero)

PAT

lamp of lantaarn op de drijfton, waarvan het glas aan één zijde bedekt is,
West (vero)
Etym onbekend

8322 DRIJFNETVISSERIJ

visserij op trekvis met drijfnetten, **drijfnetvisserij** Hard Wou Heer **nettenvisserij** Hard Amm Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Gra **drijfwantvisserij** Hell N Bei Z Bei Pern Num

STEURVISSERIJ

visserij op steur met drijfnetten,
Will Moer Wou Heer Kam

HOUTINGVISSERIJ

Drijfnet- en zegenvisserij op houting De houting moet in een goede maand tijd gevangen worden (van 15 oktober tot 20 november),
Wou Heer Kerk

ELFTVISSERIJ

visserij met zegen of drijfnetten op elft,
Amm Wou Heer Kerk Lit

FINTEVISSERIJ

visserij op fint met zegen of drijfnet,
Moer Wou Kerk Heer

8323 DRIJFBOOT

boot meestal schouwmodel van zeven m lengte en 80 à 90 cm breedte, de achtersteven loopt min of meer scherp toe, vroeger meestal van een sprietzeil voorzien De drijfboot is afkomstig uit Hardinxveld,
drijfboot Moer H Zw L Zw **drijfhengst** Hell **drijfschuit** Kerk (meestal, echter niet perse schouwmodel) **zalmschouw** Hard **vlouwschuit** Amm
Drijfschuit, drijver in de Zaanstreek (Boeken oogen 176, 177)

HUIK

zie boot blz 124

8324 DRIJVER

drijfnetvisser,
drijver Hell Amm Hard Gor Wou Goud Dreu Wa Leeuw Heer **vlouwvisser** *vlouwvistər* Amm

STEURDRIJVER

drijfnetvisser speciaal op steur,
Hell N Bei Pern Num Will Gor Wou

ZALMDRIJVER

visser die zijn hoofdinkomsten verkrijgt uit drijfnetvisserij op zalm,
Leeuw

PLOEG

groep vissers die om de beurt een dreef met het drijfnet afvissen De beurt wordt door loting vastgesteld,
Heer

TENT

houten of stenen huisje op de uiterwaard, waar de drijvers 's nachts hun beurt om met het drijfnet te vissen afwachten De tent in Heerewaarden bestond uit vier schotten en een dak, bij hoog water werden ze verwijderd Op de Hemertse waard stond een stenen tent 's Winters werden de deuren en ramen eruit gelicht, zodat het water er vrij doorheen kon stromen,
tent *tènt* Dreu Wa Heer **vistent** Mill

ROEIER

visser die roeit tijdens het vissen met het drijfnet,
Hard Dreu Wa Heer

UITZETTER

visser die bij het drijven het net uitzet, Hard Gor Wou Dreu Wa Heer

8325 DREEF

1 riviervak waarin gedreven wordt, in Hardinxveld ongeveer een krib of zeven, acht lang,
2 keer dat men de afstand van een dreef drijft,
dreef Wou Heer Lit West *dreeft* Dreu Wa *drift* Gor **zalmdreef** Dreu Leeuw Kerk Heer Lit *zalmdrift* Hard Gor. Wou **trek** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Wi Kam Graf Gen Zwart
Drift tijd waarop het drijfnet uitstaat langs de Zuiderzee (Blij 48) *Laan* ‚dreef (Blij 133)

IK GA EEN DREEF DOEN

ik ga één keer (een dreef lang) drijven, Mill

EEN DREEF UITHEBBEN

een dreef met het drijfnet één keer afgevist hebben,
Hell

8326 DRIJVEN

met drijfnetten op trekvis vissen,
drijven Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer H Zw L Zw Dord Dubb Hard Gor Wou Amm Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box *drievə* Aff Ble Swal Laak Meers Maas It *drīēvn̥* Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **met de netten vissen** Hard H Zw L Zw Leeuw Heer Gra
Drijven „met drijfwant vissen in Katwijk (Wdb 18)

NACHTVISSEN

's nachts drijven,
nachtvissen Heer **buiten de dag vissen** Will

MET TWEE BOTEN DRIJVEN

drijven met aan elke kant van het drijfnet een vissersboot, dus zonder drijfton of mand,
Aff

STEUR DRIJVEN

op steur drijven,
Hell N Bei Pern Num Wou

ZALMDRIJVEN

op zalm drijven,
zalmdrijven Mau Wa Dreu Leeuw **op zalm gaan** *gong op zalm* Hard

OP ELFT (FINTEN) GAAN

overschakelen van de drijfnetvisserij op elft en fint,
Hard

FINTEDRIJVEN

op fint drijven,
fintedrijven H ZW L Zw **op de finte drijven** Hard

OP ZALM VAREN

ver van de woonplaats af op zalm drijven,
Moer

LAGERUITDRIJVEN

in de richting van de zee drijven bij eb,
Moer

HOGEROPDRIJVEN

van de zee af drijven bij vloed,
Moer

8327 SCHIETEN

het net in de boot schieten, het drijfnet zo in de boot leggen dat het er vanzelf uitloopt, wanneer men de dolreep overboord gooit,
Vel

UITZETTEN

het drijfnet in een gebogen lijn te water brengen door eerst de drijfton vervolgens de dolreep in het water te gooien, waardoor de loodreep vanzelf overboord sleept,
uitzetten Dreu Wa Heer Lit *ŭŭtzettən* Mill West Wij *ŭŭtzettn̥* Zut *oetzettə* Ble Swal **uitroeien** *oetroejə* Ble Te *roejə oet* Swal **schieten** Amm **uitschieten** Hell N Bei Z Bei Pern Num Will

scheren L Zw H Zw *schoordə(n)* Hard **rondscheren** Gor Wou **vieren** Aff Vel Kam **schuiven** *schoevə* Laak Meers It *gəschoevə* Maas
Scheren in Katwijk (Wdb. 50), in de Zaanstreek (Boekenoogen 888)

OP TIJ ZETTEN

tegen de stroom oproeien terwijl men het buitennet van het drijfnet uitzet,
H Zw L Zw

DWARSGAAN

over de rivier roeien loodrecht op de richting van de stroom, terwijl men het middengedeelte van het drijfnet uitzet,
L Zw H.Zw

BIJROEIEN

Met de stroom meeroeien terwijl men het handnet van het drijfnet uitzet,
L Zw H Zw

DWARS OVERROEIEN

het drijfnet *op tij zetten*, ermee *dwarsgaan* en *bijroeien*,
Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Aff

AFDRIJVEN

met het drijfnet stroomafwaarts drijven,
Hell Num Hard Wou Dreu Wa Leeuw. Kerk Heer Lit Aff *aafdrievə* Ble

OP BOORD LIGGEN

aan boord zitten tijdens het afdrijven met de handlijn in de hand;
op boord leggə Hard

VASTHOUDEN

de handlijn vasthouden tijdens het afdrijven,
váasthouwə Heer *vasthouwə* Wou

DWARSBLIJVEN

afdrijven met het drijfnet loodrecht op de stroomrichting,
Heer

VOORLOPEN

van de drijfton gezegd sneller afdrijven dan de boot,
voorlopen *vurlôôpə* Dreu Wa Leeuw Kerk *veurlôôpə* Heer *veurloopə* Lit **voorblijven** L Zw H Zw *vurblīēvə* Ble. **voorgaan** Hell N Bei Num Will Moer.

VOORDRIJVEN

drijven met een drijfton die voorloopt, **voordrijven** *vurdrīēvn* Wi Kam Graf Gen Zwart **dwarsdrijven** Heer **rechtvooruitliggen** *rechtvuruitleggə* Hard **een hoge ton hebben** Gor **een vlugge ton hebben** Wou

ACHTERBLIJVEN

van de drijfton gezegd tegenovergestelde van voorlopen, langzamer afdrijven dan de boot,
achterblijven Will Moer Dreu Wa Kerk Heer Lit **achterhangen** L Zw H Zw **hangen** Leeuw App Aff **achterraken** Hell N Bei Z Bei Pern Num

STEIL ACHTERAAN VISSEN

drijven met een drijfton die achterblijft, Hard.

NIJPEN

van het drijfnet gezegd het drijfnet ligt zo in het water dat de drijfton te dicht bij de boot komt Dit gebeurt vooral als er t g v het opkomen van de vloed minder stroom is,
nijpen Hard **er staat te veel bocht in het drijfnet** Kam

VOOROVERSLAAN

van het drijfnet gezegd te veel voorover-hellen, waardoor de dolreep te dicht bij de bodem komt Wanneer bij het drijven de rivierbodem uit los zand bestaat, ondervindt de loodreep te grote weerstand, waardoor het drijfnet een te kleine hoek met de bodem maakt, de vangst is dan nihil,
vooroverslaan Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw. Hard. Gor Wou **platslaan** Dreu Wa Kerk Lit *sloegə plat* Heer **blijven hangen** Ble Swal **slepen** Leeuw

HAKEN

van het drijfnet gezegd aan een hecht blijven hangen,
haken *haokə* Mill *hèukə* Aff **hechten** *heuchtə* Swal **vast blijven zitten** Heer

OVERHOOP

van drijfnetten gezegd in de war,
Heer

MISTHOORN (zie zegenvisserij)

de misthoorn wordt bij de drijfnetvisserij gebruikt om aan te geven dat de drijver zijn dreef uit heeft en dat de volgende drijver kan beginnen,
misthoorn Wou Amm Heer **hoorn** Hard

LOPEN

van zalm gezegd in het drijfnet zwemmen, de drijver voelt dat aan de handlijn,
lopen Hell N Bei Z Bei Pern Num. Will Hard Wou Dreu Wa Leeuw Kerk **stoten** Heer **snokken** Moer

VOELEN

de drijver voelt aan de handlijn, dat er een steur of zalm in het drijfnet verward zit. Hij roept dan tot zijn collega
ik voel hem Will *ik vuul əm* Wou Dreu Wa Heer **ik voel hem stoten** *ik vuul əm stôôtə* Heer **ik voel hem stuiken** *ik vuul əm stoekən* Mill **ik voel hem snokken** Moer **ik voel hem rukken** Moer **ik voel iets** *ik vuul iets* Gra **daar staat er één boven** Hard **hij stoot in het net** Kerk **hij trekt** Lit

BUIL

gedeelte van de boezem van het drijfnet, dat de zalm met zijn kop door de ladderings zwemt, en waarin hij gevangen wordt,
buil *ənə buil in zwemmə* Heer *ənə buil instootə* Dreu Wa **zak** Aff

DOOR HET NET LOPEN

van zalm of steur gezegd door het drijfnet heen zwemmen,
door het net lopen *hij is deur ət net gəlôôpə* Dreu Wa Kerk **een loop doen** *de steur doet ən luup* Wi

VERSPELEN

zalm, elft, fint, (ook paling) laten ontsnappen,
vərspeulə vərspuldə vərspeuld Moer *vərspuld* Heer *vərspeulə* Leeuw Aff
Verspeule in Katwijk (Wdb 62)

STEURHAAK

grote sikkelvormige haak waaraan de steur geslagen wordt, wanneer hij uit het drijfnet dreigt te ontsnappen,
Hard Wou Kam

ZALMHAAK

steurhaak, meestal iets kleiner,
zalmhaak Hell Hard Gor. Wou Dreu Wa Kerk Heer West Kam *zalmhaok* Amm *zalmhok* Lit *zaalmhaok* Amm. **haak** Leeuw *haok* Amm

SLAAN

de zalmhaak in de zalm drijven,
slaan *slaon* Wou Heer Lit **aanpikken** Hard

ZALMKNUPPEL

houten, meestal zelf gemaakte knuppel met een handvat, die met een ijzeren huls bekleed is, waarmee de drijver de zalm krimp slaat Gewoonlijk deed men dit met een klomp,
Wou Dreu Heer

ACHTERIN STAAN

achter in de boot staan tijdens het drijven Wie achterin stond, haalde de netten op,
Hell

OPHALEN

het drijfnet boven water en in de boot trekken,
ophalen Hell N Bei Z Bei Pern Num Will L Zw H Zw Hard Leeuw Ble Swal Laak Maas It *ophaolə* Heer **inhalen** Wi Kam Graf Gen Zwart **binnenhalen** Gor Wou **halen** West *haolə* Dreu Wa Lit Aff **optrekken** Ha
Haele in Katwijk (Wdb 22), in Vlaardingen (169)

NEVEN HET NET OPROEIEN

langs het drijfnet roeien, terwijl de tweede visser het ophaalt,
Aff

NAAR BOVEN ROEIEN

na het binnenhalen van het drijfnet stroomopwaarts roeien,
Heer

833. DE STEEK

833 STEEKVISSERIJ

visserij op trekvis met behulp van een steek,
steekvisserij Hell. Wou Kerk. Heer **stekenvisserij** Will

8331 STEEK

palenstaketsel waardoor trekvis gestuit en in fuiken gedreven wordt,
steek Hell Will Moer Amm Wou Heer **zalmsteek** Will (In Willemstad werd de steek ook gebruikt om harders te vangen, desondanks bleef men de steek zalmsteek noemen)
Ghijsen (924, 925) beschrijft een soortgelijk vistuig, dat *stalbedde* genoemd wordt, en waarmee op zalm gevist werd.
Stalbedde „ruimte binnen een buitendijkse afzetting van hoge takkenbossen, met opening, zodat de vis bij vloed binnenzwemt. Er ontstaat een kolk, waardoor de vis bij laag water achterblijft", (vero), in Zierikzee, Goedereede, Ouddorp. Goedereede, Ouddorp noemen als onderdelen *stalrisse* „rij takkenbossen om het *stalbedde*", het geheel heette een *stal*. Zierikzee geeft de benaming *stalberg* of *stelberg*, er was er een bij Anna-Jacobapolder en een in de hals bij Goeree (Stellendam). Deze wijze van zalmvangst werd *stalvisseriee* genoemd
Stalrisse „rij hoge takkenbossen buitendijks uitgezet voor de zalmvisserij, loodrecht op de vloed, aan het eind haakvormig," in Goedereede, Ouddorp, Middelharnis De *stal* heeft de vorm van een rechthoek, waarvan de zijde, die evenwijdig met de kust loopt en in een naar binnen gebogen kromming eindigt, men onderscheidt de *hoek* („verbinding tussen *stalbedde* en *stalrisse* ') en de *haek* „de eindkromming", de vis werd bij eb tegen de *risse* gedreven en met een sleepnet of schepnet gevangen Langs de zuidkust van Goeree waren een viertal *stal-* of *weervisserijen* De gevangen zalm werd op de markt te Kralingse Veer afgeslagen.
Etym *steek* vermoedelijk op te vatten als collectivum, een uit staken of palen bestaand staketsel of schut De schutting van de *steek* wordt in de bodem van de rivier gestoken. Als pars pro toto benaming voor het gehele vistuig; men vergelijke *staalbomen* (blz 201) en W N.T. XV 951

SCHUTTING

gevlochten afsluiting dwars op de stroomrichting van de rivier. De schutting van de steek sluit ongeveer de helft van de rivier af,
schutting Hell Will **ree** Hell. (vero) **weer** Will (vero)

SCHUTTING BREIEN

de schutting van de steek vlechten;
Hell

UITROLLEN

de schutting uitrollen, nadat de baas de eerste neer gebreid heeft, zodat drie knechts tegelijk verder kunnen breien;
Hell

NEER

resultaat van één keer vlechten, van het begin tot het einde;
Hell
Etym zie blz 292

ERTUSSENDOOR VLECHTEN

nadat de schutting is uitgerold, vlechten drie knechts tegelijk zonder elkaar in de weg te staan de schutting af,
Hell

STEK

dikke stok verticaal in de schutting van de steek gebreid,
stek Hell **spijl** Kerk **gaarde** Will.

WIEPBANDEN

dunne taaie twijgen waarmee de stekken van de steekschutting aaneengevlochten worden,
Hell

STAKEN (pl tant)

palen die in de bodem van de rivier gedreven worden in een iets schuine stand Tussen deze palen wordt de steekschutting getrokken
Hell

DE STEEK ZETTEN

met deze uitdrukking worden de volgende handelingen te zamen aangeduid:
1. staken in een iets schuine stand in de bodem van de rivier slaan;
2. de schutting tussen de staken trekken;
3. schranken;
4. bouten aan de schutting zetten;
5. de zalmfuiken zetten;
Hell. Will.

SCHRANKEN

de schutting van de steek met wissen vastzetten, waarover weer een band gelegd wordt;
Hell.

SCHRANKHAAK

grote ijzeren haak in de vorm van een vraagteken, die gebruikt wordt om de wissen vast te duwen;
Hell.

WIS

ring van teenhout die om de staken van de steek wordt gedaan om de schutting vast te zetten;
Hell.

BOUT

tenen vlechtwerk van de steek tussen schutting en één van de vleugels van de zalmfuik, loodrecht op de schutting geplaatst;
Hell.
Etym. zie blz. 295.

VLEUGEL

rechthoekig netwerk vóór de eerste hoepel van de zalmfuik. Eén van de vleugels is met de bout verbonden, de andere aan een paal bevestigd, die op enige afstand van de schutting in de rivierbodem is geslagen. Deze afstand is zo groot als de bout lang is;
Hell.

ZALMFUIK

grote fuik aan een steek geplaatst. De maaswijdte bedraagt minstens 80 mm, de hoepelwijdte voor de grootste hoepel tenminste 125 cm;
Hell.

MOND

ingang naar de zalmfuik van de steek;
Will.
(opm. voor verdere onderdelen van de zalmfuik zie aalfuik)

KOOI

gedeelte van de schutting met twee (zalm)fuiken. Van elk der fuiken van één kooi zit een der vleugels aan één bout; fuiken + bout + gedeelte van de schutting vormt één kooi;
Hell.

HALVE KOOI

uiteinde van de schutting met één zalmfuik;
Hell.

EBFUIK VLOEDFUIK

op de benedenrivieren waar veel eb en vloed gaat, worden aan weerszijden van de schutting van de steek fuiken geplaatst. De ebfuiken zijn die fuiken, die stroomafwaarts geplaatst worden, ze vangen bij eb; de vloedfuiken staan aan de andere kant en vangen bij vloed;
Hell. Amm.

KROPSTAAK

staak waaraan het gesloten einde van de (zalm)fuik verbonden is;
Hell.

STAARTSTAAK

staak waaraan de gesloten uiteinden van verscheidene zalmfuiken met een lijn verbonden zijn. De staartstaken zijn het verst verwijderd van de schutting en staan achter de kropstaken;
Hell.

ZEILGAT

ruimte van ongeveer 25 m lengte tussen steek en oever, waar de steek het dichtst

bij staat Deze opening maakt het mogelijk dat men tussen steek en oever kan varen,
Hell Will

BOLMAND

mand als baken gebruikt, geplaatst boven op de eindstek van de schutting, die ongeveer in het midden van de rivier staat en iets groter is dan de andere staken,
Hell

8332 SCHUTTING VERSCHONEN

de oude schutting van de steek, die ongeveer in het midden van de zomer verrot is, door een nieuwe vervangen,
Hell.

POKKEN (pl tant)

schelpdiertjes die zich vastzuigen aan de schutting,
Hell
Etym „Een schutting met pokken bezet, geeft dezelfde indruk als een pokdalige huid" (zegsman uit Hell)

ROOIE HAAR

harige aanslag aan de schutting (of in de kuil of aan de oever),
Hell Will
Rooie haar „roodachtig fijn watergras" in de Zaanstreek (Boekenoogen 279)

STEEKVISSER

visser (eigenaar of pachter) die bijna uitsluitend met de steek vist,
Hell Will Amm

LICHTER

knecht die bij elke eb de (zalm)fuiken licht,
Hell

BENEDENLICHTEN

de ebfuiken boven water halen en van vis ontdoen,
Hell

BOVENLICHTEN

de vloedfuiken boven water halen en van vis ontdoen,
Hell

KLEINE VIS

vis, behalve trekvis, die in de (zalm)-fuiken wordt gevangen en die de knecht voor zichzelf mag houden,
Hell

834 HET ZALMKRUISNET

834 ZALMKRUISNET

kruisnet waarmee zalm gevangen wordt,
zalmkruisnet *zalmkruutsnet* Meers Maas It **kruisnet** *kruutsnet* Vel Meers Maas It **zalmgaren** Swal **zalmstang** Laak

KEERNET

verticaal geplaatst stuk net op twee tegenover elkaar liggende zijden van het zalmkruisnet tussen de houten aangebracht,
keernet Vel Laak Meers. Maas It **opzet** Swal

DE ZALM IS OVER

de zalmvisserij is (voor dit seizoen) afgelopen,
Hard

91 AAL OF PALING

91 AAL PALING

AAL

Anguilla vulgaris, zachte rood-gele slangvormige vis, lichter dan een half pond (slokkers),
aal Hell N Bei Z Bei Pern Num *aol* Will H Zw Hard Wou Goud Moord Haast Amm Mau Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Te Ste *aol* (*ol mv*) Vel Ble Ha *āāl* Wi Kam Graf Gen Zwart *jòl* Swal *eel* Laak Meers *īēl* Maas It **huisaal** *huusaol* Aff **zandaal** *zantaol* Vel
Aal, *eel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 4), *èel* in Marken, Monnikendam *aajl* in Volendam (V Ginneken 424) *eelke* in Den Oever (Daan 138), *eel* of *aal* op Tessel (49), *iel* op Terschelling (124); *aol* op Urk (432) (Urker vissers geloofden vroeger en nu nog wel dat aal levende jongen voort brengt), in Uithuizen (Schikan 20)
Etym zie blz 270 e v

PALING

Anguilla vulgaris, harde blauw-bruine slangvormige vis met zilveren buik zwaarder dan een half pond De paling is van de beste kwaliteit en heeft een hoger vetgehalte dan de aal (spitskopje), **paling** Hell N Bei Z Bei Pern Num *paoling* Will Moer Hard Wou Goud Moord Haast Amm Mau Dru Kerk *pòlləng* H Zw L Zw Gra **bamisaal** *baoməsaol* Dreu Wa Leeuw Heer **bamispaling** *baoməspòlləng* Kerk Lit **schieraal** Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart *Paoling*, *paoləng*, *polling*, *polləng*, *peeling*, *pèèling*, *pelling*, *paolink*, *paolik*, *pollik*, *pellək*, *pillik*, *pillək*, *pilk* in Zeeland (materiaal Ned Akademie), *schier* in de Zaanstreek (Boekenoogen 891), *schierèèl* in Marken, *skieraajl* in Volendam (V Ginneken 424) *skiere eel* in Hindelopen, *skieraal* in Staveren, *skieriel* in Laeksum
Etym zie blz 270 e v, blz 275

SLOKKERS

aal, speciaal roofaal, die leeft van kleine vis Hij heeft een grote kop en brede bek Hij wordt vooral aan de repen en dobbers gevangen,
slokker *slokkər* Will Wou Goud Moord Amm App Box Aff Vel Te Ste *slókkərs* Leeuw Kerk Heer *slokkərt* Gra *sloekər* Dreu Mill **slobber** *slòbbər* Mau Dru Lit **robber** Wij **ropper** Kam Gen **happer** Zut **vreter** Graf **biezenbijter** Werk **dikkop** Dru Dreu Wa Mill Meers West **koppe** Zwart **breedbekje** *breetbekkiĕ* Mau **breedmoel** *breemoel* Heer Lit It **rode aal** *roolaol* Kerk Gra Zut Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **rauwe** Hard
Bij (163, 164) vermeldt *rapper*, *happer* in Holland, *tetting* in Vlaanderen, verder *rondkoppen* (Duitse riviervissers spreken van *Breitkopf*, De Moll Maier 153)
Etym *robber* verwant met fri *robbe*, gulzige maag van mensen Zie verder De Vries blz 581 *rob* 3 Zie ook blz 270 e v

ROOFAAL

aal die zich voedt met levende vis Hij wordt meestal gevangen aan repen en dobbers Slokkers zijn roofalen,
roofaal Kerk Wij **viseter** Wou Heer Lit Gra

SPITSKOPJE

paling met spitse kop, smalle bek, blauw-bruine kleur en heldere mooie ogen, die zich niet met levende vis voedt. Hij wordt in hoofdzaak gevangen in kuilen en fuiken en is van betere kwaliteit dan de slokker,
spitskopje *spitskopkə* Amm Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer App Gra Box Aff Vel Ste It **platkop** Wi **platmoel** Ble **„smaltie"** Mau **fijne paling** Will **fijne** Hard **zuivere dikke** Wou **zuivere** Goud Moord **blauw(e) aal** Werk Mill

blauwe Werk. **blinker** West. **zilverpaling** *zilvərpòlləng* Lit.
Blij (164) geeft nog *tijnkoppen*.
Etym. zie blz. 270 e.v.

BINNENAAL

aal of paling gevangen in de binnenwateren niet op de rivier; binnenaal is zachter dan buitenaal;
Will.

BUITENAAL

aal of paling gevangen op de rivier;
Will.

REEPAAL

aal met de repen gevangen;
reepaal *reepaol* Kerk. *rîêpol* Ble. **repenaal** *rîêpənaol* Swal.
Hoekaal, *ò.wkè.l* in Marken; *tuka.jl* in Volendam; *tukâ.l* in Monnikendam (V. Ginneken 424); *hookcel* in Hindelopen; *lienoal* in Staveren; *ròppers* of *ropiel* in Laeksum.

DOBBERAAL

aal aan de dobbers gevangen;
dòbbəraol Swal.
Dobbereel in de Zaanstreek (Boekenoogen 154).

FUIKAAL

aal en paling in een fuik gevangen;
fuikaol Kerk. *fuikənaol* Gra.
Fuikèl in Marken, *fò.kâ.jl* in Volendam, *fo.ka.l* in Monnikendam (V. Ginneken 424); *foekcel* in Hindeloopen; *fuukaal* in Staveren, *fûkıel* in Laeksum.

DRIJFAAL

geslachtsrijpe paling die naar zee trekt. Hij wordt vooral in de ankerkuil gevangen;
drijfaal *drıjfaol* Heer. *drîêfaol* Aff. Vel. Ble. Swal. **drijfpaling** *drijfpaoləng* Dru. Lit. App. **trekaal** Dreu. Wa. Leeuw. **trekpaling** West.
Po.leŋ in Marken en Volendam, *pâleŋ* in Monnikendam (V. Ginneken 425); *blanke paling* in Enkhuizen (62); in Vlaanderen *strubbe* „grote rivierpaling" (Blij 232).

KUILAAL

paling en drijfpaling in de kuil gevangen; „Kenmerkend voor de kuilaal is, dat ze ongesorteerd is";
kuilaal *kuılaol* Moer. Heer. Lit. *keuljòl* Swal. **kuilpaling** Lit. Gra.
Kuilaal in Enkhuizen (62); *kuuleel* in Hindeloopen, *kuulèèl* in Den Oever (Daan 140); *kuulaol* in Staveren, *kûlıèl* in Laeksum; *kowe.l* in Marken, *koa.jl* in Volendam, *kôal* in Monnikendam (V. Ginneken 424).

STOOFAAL

vette aal of paling van de beste kwaliteit, zwaarder dan een half pond;
Moer.

VEL

huid van de aal of paling;
vel Will. Wou. Heer. Lit. **aalsvel** *aolsvel* Heer.
Vel „huid van paling, ook van vissen" in Katwijk (Wdb. 61).

HARD

een droog vel hebbend, gezegd van aal of paling. Een harde huid is slechts met een nijptang te verwijderen;
hard Will. **zwaar** Gra.

ZACHT

tegenovergestelde van hard. Buitenaal is zachter dan binnenaal; buitenaal heeft een vette huid;
Will.

VAST

gezegd van aalvlees: vet tot zeer vet, van hoge kwaliteit;
Lit.

LOS

tegenovergestelde van vast: niet vet, van mindere kwaliteit;
Lit

PENS

het lichaam van aal of paling;
Vel.

NAVEL

aarsopening van aal of paling;

navel *nàdvəl* Wou Heer **nagel** *nààgəl* Moer **uitgang** *oetgank* Meers

STROT

keel van aal of paling,
Moer

LIP

bovenlip van aal of paling,
Moer

LIL

vinnetje aan de kop van aal of paling,
Moer

HAAR

vinnen van aal of paling,
Vel

RUGVIN

vin op de rug van aal of paling (verder maakt de visser geen onderscheid tussen vinnen, ook niet bij trek- of witvis),
Wou Heer

BEKWAAM

snel bewegend van aal of paling gezegd, *bəkweemər* Dreu Wa *,in də zommərdach is dən aol veul bəkweemər "*

FLAUW

tegenovergestelde van bekwaam langzaam bewegend van aal of paling gezegd,
Dreu Wa Heer

TREK

het trekken van aal vanuit zee de rivier op of van de rivier naar zee,
Hell N Bei Z Bei Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

TREK NAAR BINNEN

trek van glasaaltjes vanuit zee de rivier op,
Hell Wou Lit Aff

ZOOM

in de zomermaanden zijn de optrekkende glasaaltjes te zien Ze vormen een aaneengesloten groep, zodat de voorste als het ware in een lijn dwars over de rivier vooruit zwemmen Deze lijn wordt door de visser de zoom genoemd,
Wou Lit Aff Ble Meers Mill

GLASAALTJES

aalbroed dat vanuit zee de rivier optrekt,
glasaaltje Hell N Bei Z Bei Pern Num Will *glasaolə* Moer *glasôləkəs* Heer App Aff **toftaal** of **tochtaal** Hard (uitspraak onzeker) **vaaraal** *vaoraol* Wou **poeieraal** Leeuw Kerk West **montée** (algemeen)
Etym *Toftaal* moest waarschijnlijk geïdentificeerd worden als *tochtaal* met hypercorrecte *ft Tocht* oude afl van de wt van het werkwoord *tien* trekken", cf *tochtvogel, tochtreiger* (W N T XVII 270 286 287) Voor de eventuele overgang cht>ft vergelijke men Weijnen (Onderzoek § 80) die als voorbeelden geeft *lucht>luft, trechter>trefter, betjoecht* ,slim, leep">*betjoeft* Het eerste lid van *poeieraal* is de stam van *poeieren* voeren azen' Voor *montee* zie blz 301

SCHOENVETER

zeer dunne aal
schoenveter Hell N Bei Z Bei Pern Num **poeieraal** App
Kinktouwtjes, kinkstouwtje in de Zaanstreek (Boekenoogen 451, 1328), *apenhaar* in Volendam, Monnikendam (V Ginneken 425), *armelui's aal* in Amsterdam (Blij 204)

POOIAAL

jonge aal die in het water op kunstmatige wijze wordt uitgezet,
pootaol Moer Aff

MAATPALING

kleine aal die nog net binnen de door de wet voorgeschreven maat valt,
Moer

TREK NAAR BUITEN

trek van paling naar zee,
Hell Wou Lit Aff

TREKTIJD

periode dat de paling naar zee trekt,
Hell Num Will Moer Gor Lit Aff Mill West

MET EEN WAS AFKOMEN

gezegd van aal of paling bij hoog water in groten getale stroomafwaarts zwemmen,
mi ənə uas kommə də aol af Heer

MET DE VAL KOMEN

van aal of paling gezegd van de rivieroever de rivier opzwemmen als het water valt,
in də zoomərdach dan kommə də aol mi də val Heer

LOSKOMEN

van kuilpaling gezegd in groten getale de rivier afdrijven,
lòskòmmə Aff
Oal lopt den in Uithuizen (Schikan 21)

STIJF AAN DE GROND ZITTEN

van aal of paling gezegd, vlak over de bodem zwemmen,
stief òn də gront zittn Kam

KWABAAL

Lota vulgaris Roofvis van 30 tot 60 cm soms zelfs 90 cm, vaak met aal en puitaal verward,
kwabaal *kwapaol* Moer Wou Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit Gra Box Zut *kuapol* Vel Ble *kuapeel* Meers *kwapîêl* Maas. **kwalaal** *kwalaols* Will **kwakaal** *kwakeel* It **kwab** *kwabbn* Ha *kuappə* Wi Kam Gen Zwart *kwap* Aff Vel Wij **aalskoet** *îêlskoetə* Laak **puitaal** Hell N Bei Z Bei Pern Goud Moord Amm **rauwweeraal** Hell **weeraal** Goud Moord
Kwabaal in Volendam (V Ginneken 425), Blij (102) geeft *merkor* voor Holland *Puitaal* in Enkhuizen (96), *puitèl* in Marken, *po ta jl* in Volendam, *po ta l* in Monnikendam (Mevrouw Homberg-Bot plaatst de puitaal bij aal, zeer waarschijnlijk bestond er ook bij sommige Zuider zeevissers geen scherp onderscheid tussen aal en puitaal), (V Ginneken 424), *peatoal* in Urk (444), *moag* in Den Oever (Daan 140)
Etym zie blz 274

92 PRIK

Petromyzon fluviatilis lamprei,
prik Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Haast Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Te Ste Swal Wi Kam Graf Gen Zwart **steenprikker** Te Ste (vero) **negenoger** *neegənoogər* Ha *neejgənôôgər* Zut *neegəneugər* Ble *neugəneugər* Meers **zevenoger** *zeevəneugər* Laak
Prikke in Goedereede (Ghijsen 750), *prik* in Marken, Volendam, Monnikendam naast *zuigaal* (V Ginneken 429), *zuigaal, zuigeel* ook in de Zaanstreek (Boekenoogen 1269), *donderaal* in Volendam (V Ginneken 424), *njoggeneach* in Barradeel, Wonseradeel (V d Molen 18)
Etym zie blz 275

RONDE PRIK

dikke prik met stevig vlees, biologisch misschien nog niet geslachtsrijp, het beste aas voor de kabeljauwvisserij,
Num Will Moer L Zw Dubb

PLATTE PRIK

tegenovergestelde van ronde prik, uitgepaaide dunne prik met nog los vlees die niet geschikt is als aas voor de kabeljauwvisserij,
Num Will Moer L Zw Dubb

ZEEPRIK

bruine prik met donkere vlekken die in april-mei de rivier optrekt om kuit te schieten Door vissers vaak verward met grote exemplaren rivierprik,
zeeprik Num Will Moer L Zw Aff **moerprik** Dru Lit Gra *moorprik* Vel **moederprik** Swal **moeierprik** Wou Leeuw **prik** Hell N Bei Pern Geert Dord Dubb Ham Werk Hard Gor Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Drau Wa Heer **negenoger** Ha *neejgənôôgər* Zut *neugəneugər* Meers **petnegenoger** *pétneegəneugər* Ble **zevenoger** *zeevəneugər* Laak
Etym De zeeprik dankt de namen *moerprik, moederprik, moeierprik* aan de eigenschap om in het voorjaar de

rivieren op te zwemmen, waar hij zich voortplant Het is dus altijd geslachtsrijpe zeeprik die de riviervisser vangt Voor *negen-* en *zevenoger* zie blz 275 Het eerste lid van *petnegenoger* is *petje* „achterste keel in de prikkorf", zie blz 192

RIVIERPRIK

Lampetra fluviatilis L olijfgroene standvis zonder vlekken,
rivierprik Will Moer L Zw Lit Gra Aff **prikmoeier** Heer

DRANG

een school vissen inzonderheid prikken, *ənə drang prikkə* Lit

93 AALVISSERIJ
931 KORF EN FUIK

9311 AALKORF

soort fuik, van (wilge)teen vervaardigd, van verschillende grootte en vorm, meestal met vleugels, de aalkorf heeft twee kelen, waarvan de laatste voorzien is van een netje,
aalkorf(je) Graf *aolkorf* (ook mv) App Vel Ha *eelkorf* Maas *aolkorfiĕ* Gen Zwart **aalskorf** *aolskorf* Kerk Heer Aff Te Ste Swal *ôlskörf* Lit *îelskorf* Laak **palingkorf** *paoləngkorıə* West **witsenkorf** *witsəkorf* Ble **korf(je)** Hard *kurf* Moer L Zw Geert *körf* Will Wou Amm Heer Lit It (ook mv), *körfiĕ* Wij *körfkə* Ble *kevrf* Mau
Welie in Ellemeet, Renesse (Ghijsen 1128)
Etym. zie blz. 295, 296

LIJF

lichaam van de aalkorf,
Werk
Etym zie blz 295

VOORLIJF

gedeelte van de aalkorf vóór de eerste keel,
Hoen

MIDDENLIJF

gedeelte van de aalkorf tussen de eerste en tweede keel,
middenlijf Hoen **middeneind** Graf **buik** Hoen

ACHTERLIJF

gesloten gedeelte van de aalkorf achter de tweede keel,
achterlijf Hoen **aas** West

BEK

wijde niet afgesloten opening van de korf waar de aal of paling binnenkomt tijdens het vissen,
Kam
Etym zie blz 295

BAARD

korte stukjes teen aan de binnenkant van de bek die schuin naar binnen wijzen,
baard Mill West **ondereind** Werk

KEEL

tenen trechter in de aalkorf,
keel Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw Geert Dord Dubb Hard Gor Wou Hoen Amm Mau Dru Ha *kéél* Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Aff Vel Ble Swal Laak *kéélən* Zut *kéélə, kééləs* It *keel, keels* Meers *keel* Box Mill *keel keelŋ* Kam **inkeel** Graf Gen *inkeèlŋ* Wij **inketel** Zwart **instaart** Ble Te Swal Meers Maas It
Etym zie blz 295

KEELGAT

opening in de kelen van de aalkorf,
Hoen
Etym zie blz 295

KOP

gedeelte van de korf met de kleinste door een stop afgesloten opening Door deze opening wordt aas in de kop van de aalkorf gedaan,
kop Meers It **krop** Werk Gor **vooreind** *veureint* Wou **konteind** Mau
Etym zie blz 295

HALS

binnenkant van de kleinste door een

stop af te sluiten opening van de aalkorf;
Werk.
Etym. zie blz. 295.

NEK

buitenkant van de bij de hals omschreven opening;
Werk.
Etym. zie blz. 295.

STOP

rond plankje met in het midden een steelvormige handvat, dat juist in de hals van de aalkorf past en dient om de korf tijdens het vissen af te sluiten;
stop Werk. Mau. Heer. App. Vel. Ven. Te. Ste. Swal. Laak. Meers. Mill. West. *stòp* Moer. Ble. **dop** Ha. Kam. **plankje** Wi. *stop, kubstop* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1333).

DONKERE KORF

aalkorf van groene d.i. ongeschilde teen, in zoet water gebruikt en voor nachtvisserij;
donkere korf Werk. **korf in het donker** Will. Moer.

WITTE KORF

aalkorf gevlochten van witte d i. geschilde teen, vooral gebruikt in zout en brak water. De donkere korven zijn goedkoper dan de witte;
witte korf Werk. *witte kurf* Moer. **korf in het witte** Will Moer.

WELIE

grote aalkorf;
Dord. (vero.)
Welie, palingfuik (Ghijsen 1128).
Etym. zie blz. 296.

VLEUGELKORF

korf met een wiek;
vleugelkorf Werk. **vleugelkubbe** Wou.

STOPKORF

aalkorf met stop die men kan verwijderen om de aal of paling eruit te halen;
stopkorf *stopkörf* Werk. **stopkubbe** Dord.

PAPENDRECHTSESTOPKUBBE

stopkorf in Papendrecht gemaakt;
Dord.

WAAS

aalkorf speciaal geschikt voor sterke stroom;
Dord.
Etym. zie blz. 295.

HARDERWIJKER STOPKUBBE

stopkorf uit Harderwijk afkomstig;
Dord. *harderwijkər* Hell.

ELBURGER STOPKORF

stopkorf uit Elburg afkomstig;
Dord.

FRIESE KORF

korte korf met twee vleugels;
friese korf Hell. N Bei. Z.Bei. Pern. Num. **vleugelkubbe** Gra.

KUB

korte aalkorf met één vleugel;
App.

KACHELKORF

aalkorf zonder vleugels die de vorm heeft van een potkachel;
Dord (vero.)

AALKUBBE

korte aalkorf zonder vleugels;
aalkubbe *aolkubbə* Wou. **aalskubbe** Gra. **houteren kub** Lit. **kubbe** Dord. Dubb. Hard. Heer. Wi. Kam. Gen. Zwart. **tolkorf** *tòlkörf* Vel Ble. Swal. Laak. Maas. It. **welie** *weelïë* Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num **kruik** *kroek* Meers.
Kubbe, kobbe (Blij 127); *kub* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1333). *Kubbe* „tenen mand met een gat van onderen enz." in Den Oever (Daan 139). *Kub* „tenen mand waarin de botten vergaard worden", verder „lage zijkant van een boerderij" en „achterste gedeelte in een huifkar." in Uithuizen (Schikan 10).
Etym. zie blz. 296.

AMSTERDAMMERTJE

aalkubbe uit Noordholland afkomstig van ± ½ m lengte met een keel, aan het einde daarvan zit een netje,
Hell N Bei Pern Num Werk

AASKUBBE

aalkubbe die geaasd kan worden,
Wou

SCHOKKERKUBBE

aalkubbe met brede opening staande in het water geplaatst,
Kam

9312 PRIKKORF

korte korf van teen, plat aan de voorzijde, puntig eindigend, met twee kelen (soms een) en een met een klepje of deurtje gesloten opening in het cilindervormige lichaam, (afmetingen lengte ½ a 1 m, middellijn 20 a 30 cm),
prikkorf *prikkorf* Hard Wou Heer Lit West *prikkəkôrf* Mill **prikketoot** Hell N Bei Z Bei Num Will Wi *prikkətoôt* Moer **toot** (later ook gebruikt om spiering te vangen) Will Moer Hard (vero) **prikweel** Gra **kubbe** (werd gebruikt om spiering te vangen) Hard Wou
Etym *toot* zie blz 295

HOEDJE

eerste tenen keel in de prikkorf, die de binnenzwemmende vis passeert,
West
Etym zie blz 295

PETJE

tweede tenen keel in de prikkorf, het petje bestaat uit kleinere teenstukken en heeft een plattere trechtervorm dan het hoedje,
West
Etym zie blz 295

DEURTJE

af te sluiten opening in het lijf van de prikkorf waardoor de gevangen vis wordt verwijderd,
Werk West

PRIKVISSER

klein stokanker met naar verhouding lange stok, gebruikt om de weel op de rivierbodem vast te leggen,
Hard

TOOTIJZERTJE

puntig rond ijzertje met oog, dat door de krop van de prikkorf gestoken wordt, zodat het oog buiten de korf komt, door het oog wordt een lijn getrokken die aan de weel wordt vastgeknoopt,
tootijzertje Hard **pin** West

STAART

touwtje door het oog van tootijzertje getrokken, waarmee de prikkorf aan de weel wordt verbonden
staart West **lijn** Hard
Etym cf blz 295

TEERTOUWTJE

touwtje met aan het einde een knoop dat van binnenuit door de krop van de prikkorf wordt gestoken en waarmee de prikkorf aan de weel wordt vastgeknoopt,
Wou

VASTPIKKEN

de staart aan de weel vastknopen,
Hard

LEGGEN

korven en kubben in het water laten,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Amm Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

ACHTER ELKAAR VISSEN

vissen met achter elkaar liggende aan een draad verbonden aalkorven,
Meers

WIJDAFHANGEN

de aalkorven ver van de wal midden in de stroom leggen,
Aff

LICHTEN

vissende korven en fuiken uit het water halen om ze van vis te ontdoen,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Amm Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Vpp Gra Box Aff Vel Ble Swal Meers Maas It Mill Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart *luchtə* Laak

9313 GAZEN KORF

aalskorf niet van teen maar van kippegaas,
gazen korf *gaəzəkorf* Aff Vel **draadkorf** *draodkorf* Laak Meers It *draotkorfkə* Maas **dradenfuik** *draotəfoek* Ble

HOED

kop van de gazen korf,
hōēt Aff
Etym zie blz 295

STOP

rondplankje dat de kop van de gazen korf afsluit,
Aff Vel Ble Meers

9314 BAKJE

kistje zonder de kleinste zijkanten waar nylon kelen voor in de plaats zijn aangebracht Aan de bovenkant is een schuifdeksel,
bakkiĕ Kam

MET BAKJES VISSEN

mit bakkiĕs vissn Kam

9315 AALFUIK

fuik met drie kelen, meestal vijf hoepels en een of twee vleugels De maaswijdte is minder dan 36 mm, en de hoepelwijdte ten hoogste 110 cm, **aalfuik** *aolfuik* Wou Leeuw Heer Lit *aolfukskə* Dru *aolfoek* Wij Wi *ōlfoek* Ble *îêlfoek* (met twee kelen, zonder vleugels) It **aalsfuik** *aolsfoek* Te Ste Swal Ha Graf Gen Zwart *olsfoek* Aff **palingfuik** Kerk (met één vleugel) West **fuikje** *fokskə* Dreu Wa Heer **fuik** Hell N Bei Z Bei Pern. Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Goud Moord Amm
Opm In het gesprek meestal kortweg *fuik* (algemeen)
Fuik in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d. Molen 27), in de Zaanstreek *fuik, vuik, vuk* (Boekenoogen 370, 1309, 1173, 1174), *fuikə* in Marken, *fo kə* in Volendam en Monnikendam (V Ginneken 411), *fuuk* in Den Oever (Daan 138); *fuk* op Tessel (63), *fuk* op Terschelling (124), *foeken* in Lemster, *fuken* in Harlingen, *foek, oalfoek* in Uithuizen (Schikan 10, 20) *oalfoek* t o. *botfoek* In Zeeland *welke* omgeving van Middelburg, Veere Wolfaartsdijk, Heinkenszand, 's-Heerarendskerke, Goes, Kapelle-Biezelinge, Ierseke, Kruiningen, Kortgene, Colijnsplaat, Tholen (stad), St Philipsland, Schouwen Duiveland (Ghijsen 1128), *vluikaelte* in Poortvliet, Zierikzee, Brouwershaven, Nieuwerkerk (Ghijsen 1076), *kobie* in Arnemuiden, Oost Souburg, Meliskerke, Noordgauwe, Scharendijke, *kobie* „het bovenste deel van de fuik zonder de vleugels" (het lijf) in Domburg, Ellemeet (Ghijsen 464), *kubbe* in Rilland, Scharendijke, Bruinisse, Goedereede, *puker* in Biervliet (Ghijsen 756), in het Vlaams *puikel, puiker* (Blij 54), Blij 654 vermeldt nog *hilte*
I tym zie blz 270 e v , 294, 295 e v

LIJF

netwerk van de fuik over de hoepels gespannen,
lijf Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Geert Dord Gor Wou Heer *lêêf* It **lichaam** Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas **romp** Aff Zut. **aalswant** Wij Wi Kam *ôlswant* Ha
Etym Cf blz 295

VOORLIJF

Gedeelte van de fuik (kubbe) vóór de eerste keel,
voorlijf Geert Hank Werk Hard Gor. Wou Mau Leeuw *vurlijf* Kerk Heer. Lit *vurlīēf* Wij Ha Wi Kam Zwart. **voorhuis** *veurhuus* Zut **vooreind** *veureynt* Graf **voorrak** *vurrak* Ha Gen **eerste lijf** *ôrstə lijf* Box **eerste huis** *eurstə huus* West **achterlijf** Hell N Bei Z Bei Pern, Will **achtereindje** *achtəréntjə* Moer
Voorlijf in Volendam, Monnikendam, in Marken naast *vooreind* (V Ginneken 411), in de Zaanstreek naast *voorkamer, kamer* (Boekenoogen 1163, 394), *fo rlief* in Makkum, *foorlief* in Harlingen, *furlief* in Lemster, *eerste lief* in Laeksum; *kopstuk* in Den Oever (Daan 138)
I tym *rak* zie blz 296

MIDDENLIJF

gedeelte van de fuik (kubbe) tussen de eerste en tweede keel of tussen de derde en vierde hoepel,
middenlijf Hell N Bei Z Bei Pern Will Geert Hank Werk Wou Mau Leeuw Kerk Heer Lit *middŋlīēf* Wij Wi Kam Zwart **middeneind** Graf **middenrak** Ha Gen **tweede lijf** Hard **tweede huis** *tweddə huus* West
Middenlijf (voor de klankvarianten en de bronnen zie *voorlijf*) in Volendam, Monnikendam, Den Oever, Lemster, Harlingen, *middellijf* naast *middelkamer* in de Zaanstreek, *middeneind* in Marken

ACHTERLIJF

gedeelte van de fuik achter de vierde hoepel tot en met de achterste keel,
achterlijf Geert Dord Dubb Hank Werk Hard Gor Wou Goud Moord Mau Dru Wa Dreu Leeuw Kerk Heer Lit *achtərlīēf* Wij Ha Wi Kam Zwart **achterhuis** *achtərhuus* Zut **achtereind** Graf **achterrak** Ha Gen **derde lijf** Box **derde huis** *derdə huus* West **voorlijf** Hell N Bei Z Bei Pern Will **vooreindje** *vuréntjə* Moer
Opm In Limburg is de indeling in voor-, midden- en achterlijf onbekend
Achterlijf in de Zaanstreek, naast *achterkamer* (Boekenoogen 10), *achterlief* in Den Oever (Daan 138)

KRUIK

vast eindgedeelte van de fuik achter de achterste keel, waarin de aal vastloopt,
kruik Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Werk Gor Wou Goud Moord Mau *krukskə* Moer *kruuk* Mill *kroek* Swal Laak **vaste kibbe** Zut Wij Ha **punt** Hard (vooral van kleine fuiken) **tuit** *tŭŭtə* Wi **tippe** Kam **krop** Hard **kontje** Will *kuntjə* Heer Lit App Meg **vot** Meers Maas It **mutsje** Kerk
De *ears, eers* of *snut* is het gedeelte achter de laatste hoepel, het einde van de *ears*, dat alles afsloot, werd *bek* genoemd, in Barradeel, Het Bildt, Wonseradeel (V d Molen 27) *krop* in Laeksum, *frot* in Den Oever (Daan 138), *tuit* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 411), *tutein* in Makkum, *tuute* in Lemster, *kóbbe* in Harlingen
Etym *Tippe* is identiek aan *tip* in de bet „uiteinde van iets, spits, puntig deel, uitsteeksel" (zie etym wdb en vergelijk voor de bet ook de heteroniemen *punt, tuit,* en *snoekpint, zeeltepint* blz 249) Voor *krop* zie blz 295, voor *mutsje* blz 295, voor *kontje* blz 295

KUBBE

afneembaar eindgedeelte van de fuik achter de achterste keel, waarin de aal vastloopt,
kubbe Gor *kibbə* Graf Zwart **losse kibbe** Zut Wij Ha **muil** *muul* Gen **bor** *bor* Moer H Zw L Zw
Kub, kibbe in Uithuizen (Schikan 10), *kobbe* in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d Molen 28), *kub* naast *insteker* in de Zaanstreek (Boeken oogen 1333, 371)
Etym *bor* cf blz 296 en 312

SCHUIF

achteropening van de fuik bestaande uit een krans van lusjes, die open en dicht geregen kan worden,
schuif Mau Heer *schuuf* Gra Mill *schoef* Vel **krans** Moer **strik** Ble **bor** Hell Will Moer (vero) H Zw **tuit** *tuutə* Zut Wij Graf Gen Zwart
Strop in Marken en Harlingen
Etym *bor* zie blz 296, cf blz 312

RIJGSEL

eindmazen van de fuik, die meestal de lusjes vormen van de schuif In Maurik worden aan de eindmazen kleine gordijnringetjes geknoopt, **rijgsel** Moer Wou **krop** Geert Han Werk

KRUIKTOUWTJE

touw waarmee de visser de schuif van de fuik of kubbe dichtbindt en waarmee de fuik aan de achterstaak vastgezet wordt,
kruiktouwtje Hell N Bei Z Bei Kerk **schuiftouwtje** *schuuftouwkə* Gra Mill **kroptouwtje** *kroptouwkə* Hard Lit **touwtje** Mau Heer Aff **staartlijntje** *startlijntjə* Heer **tipeindje** Kam
Kopsnoertje in Monnikendam (V Ginneken 530), *aatjeslientje* in Den Oever (Daan 142), *kubsim* of *simmetje* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1333)

SNEUI

snoertje dat als kruiktouwtje wordt gebruikt,
Moer
Etym zie blz 299, cf blz 332 en 350

STROPPE

touwtje waarmee de schuif wordt dichtgetrokken, zonder dat het door het rijgsel gehaald wordt;
Kam

HOEPEL

houten of stalen ring in de fuik;
hoepel Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Han. Werk. Hard. Gor. Wou. Amm. Via. Ra. Mau. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. Mill. West. *oepəl* Moer. **beugel** Aff. Vel. Wij. Ha. Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. **reep** Meers. Maas. It. *rîêp* Ble. Te. Ste. Swal. Laak. **bandel** Zut.
Hoepels in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 411) in Makkum en Lemster; *houbels* in Uithuizen (Schikan 10); *hoep, hoepen* in Den Oever (Daan 138) Barradeel, Het Bildt, Wonseradeel (V.d. Molen 22, 28); in Makkum, Harlingen; *hoopen* in Hindeloopen.

VOORHOEPEL

eerste hoepel die de aal passeert tijdens het vissen, deze hoepel is meestal van metaal;
Hard.
Foorhoep, wiphoep, aashoep in Harlingen; *krophoep* „achterste hoepel" in Laeksum.
Opm.: de meeste riviervissers spreken van eerste tweede enz. hoepel resp. bandel, beugel, reep.

HOEPELWIJDTE

de middellijn van de hoepel. De hoepelwijdte van de aal- of palingfuik bedraagt ten hoogste 110 cm;
Hell. Z.Bei. Will. Geert. Dubb. Hard. Wou. Heer. Lit. Box.
Opm.: Alle riviervissers verstaan dit woord ook in het bundel-, beugel- en reepgebied, het is hun bekend uit de wet (168).

KEEL

trechtervormig binnennet in de fuik, waardoor de aal naar binnen komt en die hem belemmert uit de fuik te zwemmen. De aalfuik heeft drie kelen in tegenstelling tot de andere fuiken die twee kelen hebben. Vroeger kwamen er ook aalfuiken voor met twee kelen o.a. in Lith, (voor heteroniemen en vindplaatsen zie *aalkorf*)
Keel in Den Oever (Daan 138) Uithuizen (Schikan 10); *keel, kiel, inkel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 409, 424, 370); *inkəls* in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 411); *ynkelen* in Makkum; in Hindelopen daar ook *inkels* en *ynsterten*; *ynkielings* in Lemster; *inke(r)t* in Wonseradeel, Het Bildt, Barradeel (V.d. Molen 28), in Harlingen; *instear* in Staveren; *instu(r)t* in Laeksum.
Etym. zie blz. 295.

EERSTE OF VOORKEEL enz.

de riviervissers onderscheiden de eerste of voorkeel, d i. de keel waardoor de aal het eerst zwemt wanneer hij in de fuik komt; vervolgens de tweede en derde of achterkeel achterste keel;
achterkeel Ha. *achtərkèèl* Mill. *achtərkeel* Kam. **achterste keel** *achtərstə kéél* Heer. In Hell. N.Bei. Z Bei. Pern. Num. Will. Moer. is de nummering in omgekeerde volgorde. De derde keel wordt daar eerste genoemd. **voorkeel** *vurkèèl* Mill. *vurkeel* Ha. *veurkeel* Kam.
Foerkeel in Den Oever (Daan 138); *wide inket* in Harlingen; in Wonseradeel, Het Bildt, Barradeel (V.d. Molen 28); *foorinket* in Barradeel. *Middelkeel* in Den Oever; *midden inket* in Harlingen. *Achterkeel* in Den Oever; *neare inke(r)t* in Wonseradeel, Het Bildt; *nauwe* of *achterinket* in Barradeel; *kobbe inket* in Harlingen.

KEELTOUWTJE

lijn aan de kleinste opening van de keel verbonden met de hoepel daarachter, dienend om de keel uit te spannen tijdens het vissen De eerste en tweede keel worden met vier, de derde keel met twee keeltouwtjes uitgespannen;
keeltouwtje Hard. *keeltouwkə* Wou. *kééltouwkə* Dreu Wa. Heer. **touwtje** *touwkə* Gor. Lit. **keelsnoer** Gra. **snoer** Dru. Kerk. *Inke(r)tsnoeren* in Wonseradeel, Het Bildt, Barradeel (V.d. Molen 28).

DE KELEN SPANNEN

met behulp van keeltouwtjes de kelen gespannen vastzetten aan het lijf;
spannen Dreu. Wa. Heer **stellen** Kerk.

VLEUGEL

rechthoekig net voor de eerste hoepel van een fuik;
vleugel Gor. Wou Ra. Mau. Dru. Dreu.

Wa Leeuw Kerk. Heer. Lit Meg. App. Gra Box. Aff. Vel Ven Ble Te. Ste. Swal Laak Meers. Maas It Mill West Zut. Wij Ha. Wi. Kam Graf Gen **vleuk** Will Moer. L Zw H Zw. Geert Han Werk Hard **wiek** Hell N Bei Z Bei Pern. Num Dord Dubb Goud Moord Haast Amm **schut** Zwart
Vleugel in de Zaanstreek (Boekenoogen 1148), in Volendam (V. Ginneken 412), *wieke* of *hokke* in Den Oever (Daan 138); *wiken* in Het Bildt, *wjukken* in Barradeel, Wonseradeel (V d Molen 26), *skôtings* in Monnikendam (V. Ginneken 530); *vleken* in Poortvliet, Zierikzee, Brouwershaven, Nieuwerkerk (Ghijsen 1076).
Etym. zie blz. 295.

TONG

einde van de vleugel voorbij de eerste hoepel tot de eerste keel,
Ven. Ble Te

FUIKSTOK

stok waaraan de vleugels in het dichtgeknoopte einde van de fuik worden vastgezet,
fuikstok Hard Gor *fuikəstok* Moer. *foekəstok* Zwart **staak** Wou Mau Kerk. Heer Lit Gra Aff **stek** Vel Ven Ble. Te. Ste Swal Laak Meers
Fuikestokken in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 411), *fuikstok* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1148); *fûkstokken* in Laeksum, *foekstokken* in Hindelopen; *fuukstokken* naast *foekpalen* in Staveren, *fûkepjellen* in Makkum, *pjellen* in Lemster, (*taim*)*stikken* in Uithuizen (Schikan 9).

VOORSTAAK

fuikstok waaraan de vleugel van de fuik wordt vastgemaakt,
Wou *vurstak* Heer
vleugelstok in de Zaanstreek (Boekenoogen 1148).

ACHTERSTAAK

fuikstok waaraan het kruiktouwtje wordt vastgeknoopt;
achterstaak Wou. *achtərstak* Heer. **achterste staak** *èchtərstə stààk* Aff. **kropstok** Hard.

DICHTE PALINGFUIK

palingfuik met te nauwe mazen,
Lit.

TWEEVLEUGELER

fuik met twee vleugels,
tweevleugeler *tweevleugəldər* Mau Heer **tweevleugelige fuik** App **fuik met twee vleugels** Dreu Wa **tweewieker** Hell N Bei Z Bei Pern Num Hard Goud Moord **dubbele (aal)fuik** Ven Te Maas **beekfuik** *beekfoek* Swal

TWEEVLEUGELIG

met twee vleugels,
App

EENVLEUGEL

fuik met één vleugel;
éénvleugel Wou Zwart **éénvleugeler** *eenvleugəldər* Mau Heer **fuik met één vleugel** Lit **éénwieker** Hell N Bei Z Bei Pern Num. Hard Goud Moord **snelvanger** App

VAN TWEE KANTEN VANGEN

gezegd van een eenvleugel aan beide kanten van de vleugel vangen,
Aff Vel Ven Ble Te. Ste

DICHTE PALINGFUIK

een aalfuik met nauwe mazen,
Lit

SNELVANGER

grote aalfuik met twee vleugels en een dak Aan de vrije kant van het dak en boven aan de vleugels zitten dollen of kurken, onder aan de vleugels lood De vleugel is niet rond aan de eerste hoepel bevestigd, maar zo, dat er een segment open blijft De snelvanger vangt dus van drie kanten Hij wordt vooral bij een aftrek gezet,
snèlvangər Heer

DAK

driehoekig stuk net dat met twee zijden aan de bovenste mazen van de vleugels is vastgebreid,
Heer

VAN DRIE KANTEN VISSEN

vissen met een snelvanger,
Heer

KUBBE

1 aalfuik met twee kelen, vier hoepels met dezelfde middellijn (35 à 40 cm), zonder vleugels De totale lengte is ± één m,
kubbe Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Werk. Gen Zwart **kub** Moer L Zw H Zw. Dreu. Wa. Lit **nettekubbe** (t.o aalkubbe of kubbe) Wou Kerk **kruik** *kroek* It
2 aalfuik met drie hoepels in de vorm van een trommel (zie blz. 249). Voor elke ingang is een keel aangebracht, waarvan het nauwe einde met twee keeltouwtjes wordt uitgespannen,
Ven.
Etym. zie blz 249, 250, 296

KUBBEHOUTJES

twee houtjes aan de hoepels van de kubbe vastgeknoopt dienende om de kubbe bij minder sterke stroom uit te spannen,
Will

9 3 1.6. AALWANTVISSERIJ

verzamelnaam voor korven- fuiken- en repenvisserij,
Werk.

AALFUIKVISSERIJ

visserij met aalfuiken,
aalfuikvisserij Werk. Dreu Leeuw. *olfoekvissərič* Ble **fuikenvisserij** Wou **fuikjesvisserij** *fökskəsvisserij* Heer **palingvisserij** Kerk
Ukefiskerij in Den Oever (Daan 142).

KUBBENVISSERIJ

visserij met kubben,
Moer. Kerk Heer. Lit.

FUIKENVISSER

visser die niet met een schokker, maar met aalfuiken vist Vaak met de bijbetekenis van scharrelaar (tegenovergestelde van schokkervisser),
fuikenvisser Lit **fuikjesvisser** *fokskəsvissər* Heer

DERTIG KUBBEN SCHEEP HEBBEN

dertig kubben in de boot hebben;
H Zw

PERCEEL

gepacht visgebied voor de kubbenvisserij Op elk perceel mag men met maximaal 60 kubben vissen,
pérseel Hell N Bei Z Bei Pern Moer
Etym zie blz 301

KUBBELIJN

lijn van ± 12 m lengte waaraan ongeveer in het midden een steen is vastgemaakt. De kubbe wordt met het gesloten einde aan de lijn verbonden,
Hell N Bei Z Bei Pern Num.

INBENDELEN

een steen aan de kubbelijn rijgen of vastknopen,
Hell
Etym Zie De Vries blz 44 op *bendelen.*

WEEL

staaldraad of dik touw waaraan aalkubben, kubben of prikkorven vastliggen tijdens het vissen,
weel Will (vero uitsluitend aalkubben) Wou. Heer Gra Maas Mill. *wijl* Hard *weelə* West *wil* Wi **prikweel** Heer. **korvenlijn** *körvəlijn* Will **kubbenlijn** Will (uitsluitend kubben van want; eerst weel (vero) daarna korvenlijn en nu er geen korven meer zijn kubbenlijn); Moer Kerk **kokoslijn** *kookəslijn* Moer L Zw. H Zw. Heer **lijn** Gra *lijnt* Lit **bleidraad** Maas. **reep** Ha
Etym. zei blz. 296.

MET DE PRIKWEEL VISSEN

met prikkorven aan een weel gebonden vissen,
Heer

SNEUI

lijntje waarmee kubben aan de weel worden vastgemaakt,
Will Moer L Zw H Zw
Etym zie blz 299, cf blz 332 en 350

AANSTEKEN

de kubben aansteken, de kubbe aan de weel vastknopen,
aansteken Wou **opsteken** Hell N Bei Z Bei **steken** H Zw

VASTZETTEN

de weel met een touw aan een krib vastmaken,
Wou

VIJGETOUW

touw waarmee de weel aan een krib wordt vastgezet,
Wou
Etym Verkeerdelijk voor *vijgertouw*, in de negentiende eeuw verbasterd tot *vijge(n)touw* *Vijger* of *vijgert* is een benaming voor bastvezels van sommige Indische bomen, waarvan touw geslagen wordt De oorsprong is onbekend, Maleis is het zeker niet (cf W N T XXI 620)

TREIN

lijn met maximaal zestig kubben, de afstand tussen de kubben is ongeveer negen vadem Tussen elke twee kubben wordt een steen aan de lijn bevestigd, terwijl elke trein aan beide uiteinden van een boei voorzien is,
trein *trijn* Moer *trejntjə* Wou **traan** Moord **beug** Gen **krans** Gra **tros** Ha
Etym voor *trein* zie blz 301 *Traan* is waarschijnlijk een dialectische variant voor *trein* Voor *beug* zie etym wdb

OP EEN TROS GOOIEN

kubben op een tros gooien, een trein vastzetten,
Gra

ZINK

van kubben en fuiken gezegd op de bodem van de rivier blijven tijdens het vissen,
zinkt Moer

HALF OP HET STUK ZIJN

met een boot midden op de rivier liggen, als de visser half op het stuk is, gaan de kubben en fuiken overboord,
Wou

LEGGEN

kubben (en aalkoren) vanuit de boot in het water laten, (aalskorven en kubben worden gelegd, fuiken gezet),
Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw Geert Dord Dubb Werk Hard Gor Wou Amm Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit App Gra Box Aff Vel Ble Te Stee Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

ZETTEN

fuiken vanuit de boot in het water leggen,
zetten Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart
schieten Hell N Bei Z Bei Pern Num
Te fuke anzetten, te fuke zetten in Den Oever (Daan 137), *utsetten* in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d Molen 24)

SLIPEINDJE

lijntje gebruikt bij het zetten van fuiken De fuik wordt vastgezet aan een steen met twee gaten Door het ene gat haalt men het slipeindje, daarna laat men de fuik en de steen in het water zakken Als de fuik stijfstaat, trekt men het slipeindje uit het gat van de steen en begint men met het zetten van de volgende fuik,
slipeindje Hell (ook *slipéndə*) **fuikelijntje** N Bei Z Bei Pern

STIJFSTAAN

van de fuik gezegd door de stroom vangklaar blijven staan,
sting stijf Hell
Stijfkomen van een zeil gezegd strak staan *stijf* „zeer winderig, stormachtig in Enkhuizen (69)

MEER LOOP HEBBEN

van de fuik gezegd zo op de rivierbodem staan, dat er goed gevangen wordt,
Aff

OVER DE VLEUGEL STRIJKEN

van aal gezegd over de vleugel, dus niet in de fuik zwemmen,
ovər də vleugəl strīēkə Aff

LICHTEN

(zie blz 193)
Fuiken lichten of *schouwen* in de Zaanstreek (Boekenoogen 575, 911), *de kubbe lichte* in Brunisse, Goedereede (Ghijsen 465)

NAAR DE FUIKEN ZIJN

de fuiken gaan lichten,
ik zé nô də fuikə (*gəwist*) Heer

DE KRUIK LOSSCHUIVEN

de schuif van de fuik openen,
losschūūvə Mill

AFSTEKEN

de fuik ontdoen van vis nadat men ze gelicht heeft,
afsteken Mill **uithalen** Lit

HET IS NOGAL GAAF

uitroep van de ene visser tot de andere wanneer er veel aal in de kubben of fuiken zit,
't is nogal gééf Moer

ZOOTJE

een onbepaalde hoeveelheid aal,
zooikə H Zw Dru *zeujkə* Dreu Wa. Heer Lit *zeuj* Aff

VERLEGGEN

de kubben op een andere plaats leggen, Moer

VERZETTEN

fuiken uit het water halen en op een andere plaats zetten,
verzetten *ik he zə verzaatə* Aff **op een andere plek zetten** *op ən aandərə plèk zéttə* Heer **een andere visserij opzoeken** Moer

VERVERSEN

fuiken uit het water nemen om bijv te tanen of te drogen,
verversen Moer Geert Hard *vərvarsn̥* Kam **uit het water halen** Dreu Wa Leeuw Heer West Aff **op de wal zetten** Wij **optrekken** Ra

AAS

lokspijs voor vissen die in korven, kubben of fuiken wordt gedeponeerd of aan repen of dobbers wordt gehaakt,
aas Hell *aos* Wou Dreu Heer Lit Mill. West *ees* Moer **voer** Will
Aas, azen aes, aos in Zeeland (Ghijsen 12), *aeze(n)* in Middelharnis (Ghijsen 14); *aes, aeze* in Katwijk (Wdb 7), *èejze* in Marken, *ajze* in Volendam *aazə* in Monnikendam (V. Ginneken 413), *azen* in Enkhuizen, *oos* in Den Oever (Daan 135), *ees, eeze* of *aaze* op Tessel (50), *iezje* op Terschelling (120), *oazən* op Urk (433), *ies, iezjen* in de Dongeradelen (V d Molen 87), *oas* in Uithuizen (Schikan 11)
Etym *ees* zie blz 346, 350

VOEREN

aas in de aalkorf doen,
West
Als aas wordt o a gebruikt:
mossels App Ha *moesəls* Ble Meers. **kreeft** *krift* Aff Vel Ble *krééftə* Swal Laak
garnalen Crangon vulgaris L Hell Will Moer
garnalenkaf massa kleine garnalen, *gernààlkaf* Will *garnààtkaf* Moer *gendərskaf* L Zw
pin kleine spiering groter dan 7 cm, L Zw Dubb Num Wou *pinnəkə* Moer.
pinkaf massa kleine spiering, kleiner dan 7 cm, Num Moer L Zw Dubb
prik (in stukjes gesneden) Heer Lit.
visjes Wou Dreu App Mill West (ook en vooral door de dobbervissers gebruikt);
zeebliek Clupea harengus L jonge haring, Will Moer L Zw H Zw
smelt Ammodytes lanceolatus L **smelt** Wou **zandaal** Num **zandspiering** Moer (Etym *smelt* zie blz 275)
spiering Moer
houtingkuit Wou
dauwwormen *dauwwurms* Wi **wormen** *wurm* (mv *-s*) Wij Ha Wi *wurm* (mv *-ə*) Moer Wou *wōrm* (mv.) Ble
pieren Dreu Heer Lit West Zwart. **piering** Laak Maas *pierlink* Meers *peerlink* It *peerik* Te
kikkers West **puiten** Moer
kaas Wou Heer Lit
weite kleeën tarwezemelen Vel. **kleeën** Ble
Etym weite kleeen zie blz 301

POOT

dunne draad waaraan wormen geregen

zijn en die achter in de aalkorf en kubben gestoken wordt,
poot Ha Kam Graf Gen Zwart *poetie* Wij Wi **pinnetje** *pinnəkə* Wou
Etym *poetië* onbekend

RIJGEN

dauwwormen of pieren aan een dunne metalen draad rijgen,
Wou

GRIJP

schopje waarmee dauwwormen gestoken worden,
griepə Wi
Gripe in de Dongeradelen (V d Molen 87), *greep* op Terschelling (120)

PIERENBAK

bewaarbak voor pieren,
Zwart

AZEN

van aal gezegd van het aas eten,
aozə Aff

932 RAAMPALINGFUIK, AASKUIL, STAALBOMEN

9321 RAAMPALINGFUIK

vistuig bestaande uit een zakvormig net (later voorzien van een fuik met 4 hoepels) dat aan een raampje bevestigd is, dat op zijn beurt aan een anker vastligt Een ankerkuil in het klein dus, echter niet langs een schokker gelegen, maar soms langs een schuit of roeiboot,
raampalingfuik Wi *raampolləngfūūk* Gra **raamfuik** *raomfuik* Lit *raomfoek* Laak It **grote fuik** *grootə foekŋ* (mv) Ha **raamkuil** *raomkŭŭl* Maas Mill **ankerkuil** Leeuw Kerk Ble Te Meers *ankerkuiltje* West **handkuil** *haantkuil* Dreu (voor de eerste wereldoorlog, nu kleinkuils), West Aff Vel *hankuil* Ble *haontkuul* Swal **kleinkuils** Dru Dreu *kleenkuils* Heer Lit **kleine kuil** App Gra (vero) **klein(e) kuiltje(s)** Hell Moer Wou Will *kleen kuiltjəs* Box
Raamfuik in de Zaanstreek (Bockenoogen 804)
Etym zie blz 67, 298

KUIL

zakvormig net dat uitloopt in een fuik met vier hoepels zonder kelen,
Hell Z Bei Will Moer Dru Dreu Leeuw Heer Lit App Box Meers It *kuul* Gra Aff Laak Maas Mill *keul* Swal *kolkə* Ble

BEK

opening van de kuil van de raampalingfuik,
Hell Z Bei Will Moer Dru Dreu Leeuw Heer Lit App Gra Box Aff Ble Swal Laak Maas Mill

RAAM

rechthoek van sparren 3 bij 2 m waaraan de kuil van de raampalingfuik bevestigd is,
raam Moer Dru Dreu Heer Gra App Aff Vel Ble Mill Ha Wi **vierluik** *vierluuk* Ble

MIDDEL HOUT

horizontaal balkje in het midden van het raam van de raampalingfuik,
middəlholt Aff Vel

VERANKEREN

de raampalingfuik aan een anker vastleggen,
Heer

SPRINKELS (meestal mv)

vier kabels twee aan twee met het ene uiteinde te zamen verbonden aan het anker, met het andere aan de vier hoeken van het raam van de raampalingfuik,
sprinkels Hell N Bei Z Bei Dru Dreu Wa Heer Aff **sprenkels** Will Moer Lit Gra Mill **toom** Ha Wi *tôom teum* (mv) Laak *toum teum* (mv) Ble **draad** *drèuj* (mv) Mill West

DE TOMEN LOSGOOIEN

de bovenste sprinkels loshaken van het raam van de raampalingfuik, zodat het raam platvalt en de kuil dichtslaat,
də teum losgoojə Ble

DICHTSLAAN

de kuil slaat dicht doordat het raam platvalt, gaat de stroom niet meer door de kuil, waardoor de hoepels op de rivierbodem vallen,
Ble

9322 AASKUIL

vistuig met zakvormig net aan een raam of twee balkjes om aas te vangen, de aaskuil is niet breder dan vier en niet dieper dan drie meter,
met raam **aaskuil** *aoskuil* Will met twee houtjes L Zw H Zw **kleine kuiltje** Moer
Kuulnette op Goeree, Overflakkee (Ghijsen 510)

HOUTJES

bovenbalk en ijzeren onderbuis van de **aaskuil**,
L Zw H Zw

AAS VANGEN

op aas vissen met de aaskuil,
Will *aosvange* Moer
Staeke(n) (op het Haringvliet) in Middelharnis (Ghijsen 920)

9323 STAALBOMEN

(plur tant) vistuig op aal bestaande uit drie of meer kuilen vastgemaakt aan palen of bomen die in de rivierbodem gedreven worden, touwen verbonden met ankers zorgen ervoor dat de bomen niet scheef gaan hangen tijdens het vissen De kuilen worden d m v lijnen die over katrollen lopen, geopend en gesloten,
Hell (vero) Num Will (vero)
Etym „Staalboom (II)" „Mnl staelboom Uit *Staal* (III) in de bet 5), en *Boom* Benaming van zeker vischtuig" Staal (III) ‚Mnl *stale*, *stael*, mnd *stale*, ags *stœla*, eng *stale* In „ablaut' staande met *Steel*" (W N T XV 51, 43) Bet 5 van *staal* (III) omschrijft het W N T (XV 44) als volgt „Staak of dunne paal, waaraan vischnetten (kuilen en fuiken) worden vastgemaakt en waarmede in een water een gedeelte ter vischvangst wordt afgezet"

HEIEN

palen of bomen die gebruikt worden bij de staalboomvisserij in de rivierbodem drijven,
Num

KOP

(meestal mv) bovenkant van de in de rivierbodem geheide palen der staalbomen,
Num

KUIL

zakvormig net van de staalbomen,
Num

MUIL

opening van de kuil bevestigd aan de staalbomen,
Num

STAART

spits toelopend einde van de staalboomkuil,
Num

KUILEN

vissen met staalbomen,
Num

DICHTGIJEN

de kuil bevestigd aan staalbomen sluiten d m v lijnen die door katrollen lopen, welke aan de koppen van de palen bevestigd zijn,
Num

STAARTTOUW

lijn aan de staart van de staalboomkuil verbonden, lopend buiten de kuil om naar een van de koppen der palen,
Num

BINNENSTAARTTOUW

lijn aan de staart van de staalboomkuil bevestigd, lopend in de kuil door de muil naar een van de koppen der palen Met het binnenstaarttouw keert men de kuil binnenste buiten bij het keren van het getij, het binnenstaarttouw wordt dan staarttouw en omgekeerd,
Num

DE KUIL DOORHALEN

de staalboomkuil met het binnenstaarttouw naar de tegenovergestelde kant trekken tussen de bomen door bij het wisselen van elk getij;
Num. *doorhaolə* Will.

9.3.3. ANKERKUIL

9.3 3.2.1. SCHOKKER

1. vissersvaartuig zonder eigen voortbeweging met een oplopend en sterk vooruitspringend voorschip en een mast, gebruikt bij de ankerkuilvisserij,
2. elk vaartuig van ongeveer dezelfde inhoud als de schokker voor de ankerkuilvisserij gebruikt;
Hell. N Bei. Z.Bei. Will. Moer *schòkker* Dru. Dreu. Wa Heer. Lit Meg App. Gra. Box. Aff. Blc. *sjòkkər* Te Ste. Swal. Laak. Meers. Maas. It. Mill. West.
Skokker, bijnaam *proep* in Katwijk (Wdb. 51); *schokker* of *kuif* op Terschelling (119).

WOONSCHOKKER

schokker waarop de visser met zijn gezin kan wonen;
Dreu. Heer. Lit.

9.3.3.2.2. BOTTER

vissersboot met een mast, ronde boeg en vrij smalle steven, door ankerkuilvissers opgekocht van Zuiderzee- en Noordzeevissers, omgebouwd tot „schokker";
botter Hell. Z.Bei. Dru Heer. Lit. Aff. **plat** Will. Moer Dreu (nooit woonschokker);
Bótər in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 371), op Urk (346), Terschelling (119), in Zeeland (Ghijsen 131); zelden in Makkum, daar meestal *aken*.

VOLENDAMMER

bijnaam voor de tot „schokker" omgebouwde botter;
volendammer Moer. Dreu. Heer. Lit. Meers. **urker** Vel **urk** Aff

PLATJE

soort botter afkomstig uit Maassluis;
platje *platjə* Will. Moer. Dreu. *plètjə* Heer. Aff. **plat** Dru.
Plat in de Zaanstreek (Boekenoogen 758).

KWAK

soort botter van ± dertig ton, afkomstig uit Volendam;
Moer.
In Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 372); op Urk (350).
Etym. zie blz. 282.

BLAZER

soort botter echter met een lager voorschip, als „schokker" gebruikt;
Moer.
Blaezer in Brouwershaven, Burgh, Goedereede (Ghijsen 103); *bè:jzər* in Marken, *blo.zər* in Volendam, *blazər* in Monnikendam (V. Ginneken 371); *blazer* in Makkum, Paesens, Moddergat, Harlingen, op Urk (346), Tessel (28), Terschelling (119).

TJALK

zeilvaartuig van Friese origine met platte bodem en lage ronde voorsteven, tot „schokker" omgebouwd;
tjalk Dreu. Heer. Lit Box. **groninger** Vel.
Tjalk in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 371); *tsjalk* in Harlingen.

HOOGAARS

zeilvaartuig met platte bodem en met hoog uit het water liggende boeg, afkomstig uit vissersplaatsen langs de Zeeuwse wateren, tot „schokker" omgebouwd;
Heer. Lit.
Hoógaers in Katwijk (Wdb. 24); *'óógaes* (*-aos*) in Zeeland (Ghijsen 350).
Etym. Zie Fr.v.W. (blz. 260), die zegt „Uit hoog + aars?". De Vries (blz. 266) voegt daaraan toe „Of is het 2de lid *hors*, waarvoor zie. *ros*" en verwijst naar Antwerps *hooghengst*; vergelijk ook *hengst* in Will. en Zeeland.

KEMEL

bijnaam voor de tot „schokker" omgebouwde hoogaars;
keeməl Dreu. Heer. Lit

HENGST

boot, lijkend op de hoogaars; de verschillen zijn zeer gering;
Will.
In Zeeland *'ıngst* (Ghijsen 338).

AAK

laag platboomd lastschip voor de binnenwateren van Zeeland, Noord-Brabant, de Maas en de Waal, als „schokker" gebruikt en meestal zo ook genoemd,
dən aak Moer Heer Box
Aak op Urk (345) en Tessel (15)
Etym zie blz 282

BAK

motorschip omgebouwd tot „schokker", Moer

SCHUIT

boot van ongeveer tien meter lang en drie meter breed De schuit is aanmerkelijk kleiner dan de schokker, tijdens het vissen hangt de kuil niet naast (zoals bij de schokker) maar achter de schuit, Ble

93323 VOORSTEVEN

sluitstuk van de schokker voor, waar de boorden samenkomen,
voorsteven *vursteevə* Moer Heer **steven** Moer Lit Aff Mill
Voorsteven in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 377), in Harlingen, Lemster, *foersteven* in Den Oever (Daan 135), *vuursteven* op Urk (355)

KOP

bovenste gedeelte van de voorsteven van de schokker,
kop Will *kòp* Heer Gra *kóp* Lit It **romp** Moer

ACHTERSTEVEN

het gehele achterdeel van de schokker, Moer Heer
Achtersteven in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 376), in Den Oever (Daan 135), *afərstevən* op Urk (345)

BOORD

(meestal boorden) opstaande wand van de schokker,
boord Hell Z Bei Will Moer Dru Dreu Heer Lit Meg App Gra Box Aff *bòòrt* Ble Meers Maas **zijboorden** Lit **zij** Dreu
Etym zie blz 282 e v

VAN BOORD TOT BOORD

van bakboord naar stuurboord, bv „de beun loopt van boord tot boord", Heer

BUITENBOORD

langzij buiten de schokker, Heer

KATTESPOREN (pl tant)

krommers in een houten schokker, Heer
Kattespoor (vero) bij V. Lennep (100).

DEK

houten of ijzeren scheepsvloer van de schokker,
Hell Z Bei Will Moer Dru Dreu Wa Heer Lit Meg App Gra Box Aff. Mill West
Dek op Urk (347), op Tessel (41)

VASTDEK

ijzeren scheepsvloer over de gehele schokker Via luiken kan men naar het onderin, Will

PLECHT

1 ijzeren voordek op de schokker,
plecht *plécht* Dru Heer Gra *plècht* Dreu Lit *plèch* Meers It *plech* Aff Vel
2 houten voordek op het platje,
plecht Dreu
voordek Hell Z Bei *vurdék* Will Moer *veurdék* Box
Plecht in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 383), in Makkum, Harlingen, Lemster, in Enkhuizen (69), op Urk (352), *foerplecht* in Den Oever (Daan 135), *foorplecht* op Tessel (61), *foarplecht* in Dongeradelen (V d Molen 64)

BRUG

houten middendek van de (houten) schokker aan stuurboord,
brug Dreu Heer Lit Gra Vel **middeldek** Box

ACHTERPLECHT

ijzeren dek van de schokker bij het roer,

achterplecht Heer. Lit. **achterdek** Moer. Box.
Achterdek in Den Oever (Daan 135).

STUURBAK

bak of koker op de achterplecht waarin de schipper de schokker bestuurt;
Moer.
In de Zaanstreek (Boekenoogen 782).

BAKBOORD

linkerzijde van de schokker wanneer men van het roer naar de voorsteven ziet. Tegenovergestelde van stuurboord;
Hell. Z.Bei. Will. Moer. Dreu. Heer. Lit.
Op Tessel (18).

STUURBOORD

rechterzijde van de schokker wanneer men van het roer naar de voorsteven ziet;
Hell. Z.Bei. Will. Moer. Dreu. Heer. Lit.

RELING

hekwerkje dat het dek van de schokker omgeeft;
Moer. Heer. Lit.

BOEGSPRIET

schuin liggend, buiten de voorsteven uitstekend rondhout, dienend voor het steunen van het masttuig;
Moer.
Op Tessel (31).

SNAVEL

bovenkant van de voorsteven,
Lit
Etym. zie blz. 282

ROEF

woonruimte op de schokker;
roef Hell. Z.Bei. Dru. Lit. App. Aff Vel. Mill. *rôêf* Swal. Meers. It. **keetje** Ble. **tent** *tènt* Heer.

VOORONDER

woonruimte onder de plecht;
vooronder Hell. N.Bei. Z.Bei. *vuróndər* Moer. Dreu. Heer. Box. Mill. **ruim** Gra. **kamer** Vel.
Vooronder in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 390); *fronder* op Terschelling (390); *foarûnder* in de Dongeradelen (V.d. Molen 64).

ONDERIN

ruimte onder het vastdek van de schokker die men via luiken kan betreden;
Will.

DUVELTJE

laag, rond, gietijzeren kacheltje waarmee de woonruimte op de schokker verwarmd wordt en waarop ook gekookt kan worden;
dûŭvəlkə Moer. Heer. *dûûvəlkə* Lit.
Duvelke in Den Oever (Daan 135); *duvəltjən* op Urk (347); *vuurduivel* in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 392).

GAATS

ronde opening hebbend, van het duveltje gezegd. Het duveltje kan één- of driegaats zijn;
Moer.

AVAPEUR

klein kacheltje op de schokker gebruikt;
Moer.

ZITTING

houten zitbank langs de wand in het vooronder,
zitting Heer. **zete** *zéétə* Moer. **bezaat** *bəzaot* Lit.
Etym. *zete*: abl. met *zitten* evenals het tweede lid van *bezaat*.

LICHTKLAP

raam in het midden van de plecht, dat afgesloten kan worden met een stalen hort, ter verlichting van het vooronder;
lichtklap Heer. **lichtluik** Lit. **koekoek** Hell. Z.Bei. Moer.
Koekoek op Urk (350); „schijnlicht in het dek van het logies" in Katwijk (Wdb. 30); *patentglazen* in Marken, Monnikendam en Makkum.
Etym. *koekoek* betekenisontwikkeling: koekoek „vogel" →„koekoeksklok"; o.i.v. de vorm van die klok→„dakvenster"; o.i.v. de functie→ „lichtklap". De Vries (blz. 342) vindt het moeilijk uit te maken, of „soort venster" van de vogelnaam afgeleid is; „zeker voelt men verband met *koeken* „kijken" = nhd. *gucken*".

HUISJE

iets verhoogde, dakvormige lichtklap
hŭŭshə Vel

STALEN HORI

scherm van ijzeren vlechtwerk op de lichtklap,
Heer Lit

VOORIN

ruimte bij de voorsteven onder het vastdek,
veurin Will

KROP

ruimte in de schokker, begrensd door het vooronder en de binnenkant van de voorsteven, waarin o a enkele kuilen en stokken bewaard worden,
krop *krop* Moer **kopje** *kopkə* Dreu **voorin** *veurin* Heer
Etym *krop* zie blz 282

KOOI

slaapplaats in het vooronder van de schokker Er zijn er meestal drie à vier, terwijl men er nog twee kan klaarmaken in de krop,
kooi Moer **bedstee** *bétstéej* Heer
Kooi in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 390), in Enkhuizen (59), op Urk (410), *kooi* in Katwijk (Wdb 31), *kòoi* in Den Oever (Daan 135), *brit* en *kot* in de Zaanstreek (Boekenoogen 114, 502)

STENT

vier kooien te zamen, op de schokkers,
Moer
Etym zie blz 301

DUBBELE BEDSTEE

bedstee voor twee personen op de schokker,
dubbəldə bétstéej Heer

ACHTERONDER

ruimte onder de achtersteven van de schokker,
Heer Box

HAAK

stok met aan het eind een haak die voor diverse doeleinden gebruikt en in het achteronder evenals de uitzetter opgeborgen wordt
Heer

UITZETTER

stok van ongeveer vier meter met stalen v vormig uiteinde, die dient om de ankerkuil op te vangen bij het blindkomen,
uitzetter *uitzétter* Heer Lit **gaffel** Aff

PLEE

toilet op de schokker,
Dreu Heer Lit

KEUKEN

keuken meestal ook eetkamer op de schokker,
Dreu Heer

GOOTJE

bijkeuken op de schokker,
gutjə Heer
Etym De goot „afvoerpijp" bevindt zich meestal in de keuken of bijkeuken, metonymisch werd *gootje* (dialectisch *gutje*) op „bijkeuken" toegepast Men vergelijke ook het Woordenboek van de Brabantse dialecten Aflevering 1, blz 64 e v

BEUN

metalen vaste viskaar op de schokker,
beun Dru Dreu Wa Heer Lit Meg App Gra Box Aff Ble Swal Meers Mill **bun** Hell N Bei Z Bei Will Moer Maas It
Etym zie blz 285 e v , 332

93324 MAST

zie boot

BENEDENEIND

hieling van de mast die bij het oude type schokker op de bodem rust,
benedeneind *bəneejədeent* Lit **konteind** *kontèent* Heer Lit **domp** *domp* Ble
Etym *domp* zie blz 112

MASTKOKER

vierkante besloten ijzeren ruimte die de hieling van de mast omvat,
mastkoker *maskookər* Heer Lit Box *maaskóókər* Vel. Ble **koker** Lit *kookər* Aff

MASTPOORT

ijzeren ring waarin de hieling van de mast op de bodem zit vastgeklemd,
Moer

MASTKASTJE

1 sierkastje om de mastkoker en het gedeelte van de mast onder het dek, 2 wanneer de mast niet op de bodem staat, kastje in het vooronder waarin o a de petroleumbus geplaatst wordt,
Heer

VOET

onderste deel van de mast die niet op de bodem maar op het dek rust,
Heer

DEKPOORT

opening in het dek, waar de mast doorheengaat,
dékpoort Moer

MASTKUSSEN

platte ijzeren ring waarmee de mast in het dek vastgeklemd zit,
maskussə Moer
Mastkossing in Marken, Volendam, Monnikendam, *kossing* in Marken (V Ginneken 396, 384)

KRANS

twee à drie ijzeren banden met ogen, die twee meter vanaf de top van de mast vastzitten en waaraan de blokken en staggen bevestigd zijn,
krans Dru Dreu Wa Heer Lit Meers It **nummer** Moer
Krans op Urk (350)
Ltym *nummer* zie blz 290, 350

PIEK

smal spitstoelopend bovenein de van de mast,
piek Dru Dreu Wa Heer Lit **top** Moer

TROMMELSTOK

kegel van blik of zink om de piek, waar de wimpelhouder in draait De trommelstok beschermt de mast tegen inwateren,
trommələstòk Dreu
D'n trommelstok in Ierseke, Wemeldinge, Zierikzee, Ouwerkerk, Bruinisse, Breskens, Cadzand (Ghijsen 997)

INWATEREN

van de mast gezegd, van indringend regenwater doortrokken worden,
Dreu

HEKKE

draaibare metalen ring boven op de trommelstok gemonteerd, waarlangs het windvaan kan schuiven,
hekkə Dreu
Scheerhekje in Monnikendam, *(h)ekje* in Volendam, *spil* in Marken (V Ginneken 390)

VLEUGEL

windvaan,
Dreu

WIMPEL

langwerpige eenpuntige vaan aan de piek van de mast,
Heer Lit

STAG

staaldraad die dient om de mast te steunen,
stag Hell N Bei Z Bei Will Moer Dru Dreu Heer Lit Meg App Gra Box **windtouw** *wijntlouw* Vel Ble Swal Meers Maas It
Stach in Volendam, Monnikendam, *stacht* in Marken (V Ginneken 388), *stag* op Urk (354)

VOORSTAG

stag die de mast van voren steunt en dienst doet bij het strijken ervan,
voorstag *vurstach* Dru Dreu Wa Heer
stag Hell N Bei Z Bei Will Moer
Bakstag naast *hagstag* in de Zaanstreek (Boeken oogen 29)

BEUGEL

aanhechtingsplaats van de voorstag boven op de voorsteven,
Heer

WANT

stag aan bakboord;
want Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Moer. **bakstag** Dru. Heer. **zijstag** Dreu. Wa.
Etym. *bakstag* zie blz. 301.

WANTEN (mv.)

staggen die aan de zijkanten van de schokker vastzitten;
Lit

ACHTERSTAG

stag op de reling achter op de schokker bevestigd;
Dru. Dreu. Wa. Heer.

FOKKESTAG

ijzeren staaf aan de voorkant van de mast bevestigd, voorzien van ringen waaraan de fok vastgezet wordt. Later zijn de staven vervangen door draden;
Heer.

STAGDRAAD

hard stalen draad speciaal gebruikt voor staggen;
Heer.

9.3.3 2.5. STAALDRAAD

stalen draad of kabel;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Moer. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. Aff. Vel. Ble Swal. Meers. Maas. It.

PIN

stalen pen door de hieling van de mast, waaromheen hij bij het strijken draait;
Heer.

BOKKEPOTEN (pl. tant.)

stokken met stalen bek aan de strijkblokken en met scharnieren aan het dek bevestigd, die dienst doen bij het strijken van de mast;
Heer. Lit.

OOGSPLITS

splits aan het einde van een touw of kabel; waardoor een oog gevormd wordt, waarin een kous gepast kan worden;
oogsplits Will. Moer. Heer. **gesplis** Vel.

KOUS

open of gesloten metalen ring in een oogsplits tot versterking en tegen het doorslijten. Het geheel oogsplits + kous wordt ook kous genoemd;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Heer. Vel.
In Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 487); in Katwijk (Wdb. 31).

WANDSCHROEF

platte ijzeren staaf met aan de uiteinden een schroef op de binnenwand van de schokker bevestigd, waaronder een kabel geklemd kan worden;
wanschroef Moer. Heer. Lit.

VASTSTAAN

van kabels en touwen gezegd: verbonden zijn met;
Dru Dreu. Wa. Heer. Lit. Gra. Box. Aff.

9.3.3.2.6. BLOK

katrol gebruikt bij de visserij, oorspronkelijk van hout, later ook van metaal;
blok Hell N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Han. Werk. Hard. Gor. Wou. *blók* Amm. *blôk* Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Mill. West. *blok* Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. *blök* (mv.) Vel. Ble. **katrol** *kətról* Box. uitsluitend van metalen gezegd: Hell. Wou. Wa. Dreu. Heer. Oudere vissers spreken van blok, jongere van katrol Lit. De meeste vissers gebruiken de termen blok en katrol door elkaar, de oudere bij voorkeur blok, de jongere bij voorkeur katrol; **schijf** *sjeef*, *sjeevə* (mv.) Meers. Maas. It. **rolkop** *rólkòp* Swal.
Blòk in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 388); in Makkum, Harlingen, Lemster; op Tessel (29); *blok* in Katwijk (Wdb. 12); op Urk (346); *ketròòl* op Tessel (92). *Pleie* en *schieve* op Zuid-Beveland; *schiefloap* op Schouwen-Duiveland (Ghijsen 726, 836).

SCHIJF

het om een spil draaibare deel van een blok of katrol, waarvan de rand uitge-

hold is tot het opnemen van het touw of de kabel die erover gaat,
Hell Will Moer Dreu Heer Lit
Skijf in Katwijk (Wdb 52)

STIJLEN (pl tant)

zijkanten van het blok waartussen de schijf draaibaar is verbonden,
Will Moer Heer

OPENBLOK

blok waarvan de schijf buiten de stijlen steekt,
openblok Will Moer Heer **ratelblok** Will (vero)

DICHTBLOK

blok waarvan de schijf binnen de stijlen blijft,
Will Moer Heer

EENSCHIJVER

blok met één schijf,
eenschijver Will Moer Heer **enkelschijver** Lit

TWEESCHIJVER

blok met twee schijven,
tweeschijver Will Moer Heer Lit **dubbelblok** Dreu Wa **dubbele schijven** *dubbələ schīējə* Wij **tweeschijfsblok** Heer

TWEESCHIJFS

van een blok gezegd twee schijven hebbend,
Dreu

DRIESCHIJVER

blok met drie schijven,
Lit

KINNEBAKSBLOK

langwerpige eenschijver met een opening in een der stijlen, waarin men de kabel kan leggen en hem weer uitnemen, zonder verplicht te zijn het hele eind door te scheren,
kinnebaksblok Hell N Bei Z Bei Will Moer Dreu Wa Heer Box **blok** Lit

BEK

flap waarmee de opening in de stijl van het kinnebaksblok wordt gesloten,
bek Moer Heer **klepje** *klépkə* Lit Box

RAM

katrol met enigszins uitgeholde cilindervormige schijf in de bovenkant van de voorsteven waarover de voordraad en de boegketting loopt,
ram Heer Lit **rol** Moer It

STRIJKBLOKKEN

houten blokken aan de bovenkant van de voorsteven bevestigd, die dienst doen bij het strijken van de mast
Heer Lit

HIJSBLOK

katrol in de mast, waarmee de kuil gehesen wordt,
hijsblok Hell N Bei Z Bei Will Moer **blok** Will

DIRK

katrol in de mast, waarover de lijn loopt die met het uiteinde van de kuil verbonden is,
Dreu Heer
Dirk in Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 178), Katwijk (Wdb 16), de Zaanstreek (Boekenoogen 151), *dirk* touw waarmee het achtereinde van de giek omhoog gehesen wordt, *dirkblok* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 389), *dirrek, dirrekeblok* in Den Oever (Daan 136), *kraanlineblok* in Makkum Lemster, Harlingen Etym zie blz 291

93327 LIER

hijswerktuig met horizontaal geplaatste as op de schokker om het raam of de kuilhouten uit het water te hijsen of erin te laten zakken,
Hell N Bei Z Bei Will Moer Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit Meg App Gra Box Aff Ble Swal Meers Maas It
In Lit Meg Gra Box Aff Vel Meers Maas It worden de lieren waarmee men het boven- en onderhout in en uit vis-stand brengt niet d m v termen onderscheiden „We hebben een lier voor en achter staan op de schuit",
Ble
In Enkhuizen (93) en op Urk (418)

WALS

rol waarop zich de kabel of ketting windt, wanneer men de lier draait;
Dreu. Heer Lit.

VLIEGWIEL

vliegwiel van de lier,
Moer. Heer Lit Gra Box.

ZWENGEL

arm van de lier waarmee men de wals ronddraait,
zwingəl Heer

LOSSE ZWENGEL

afneembare zwengel die door een helper gebruikt wordt bij het draaien van de lier;
lossə zwingəl Heer.

KOP

losse rol die in het verlengde van de wals bevestigd wordt wanneer men meer dan een kabel of touw tegelijk wil opwinden;
kòp Heer.

ENKELWERK

een lier met enkelwerk is een lier waarbij de verhouding draaien: opwinden 1 is;
énkəlwèèrk Moer. Heer. Lit.

DUBBELWERK

lier waarbij de verhouding draaien : opwinden 2 is;
Moer *dubbəlt wèèrk* Moer Lit.

DUBBELE LIER

lier met dubbelwerk;
Gra

DEKMOTOR

motor op de schokker waarmee zowel anker- als kuillier gedraaid wordt;
dékmoo'tòr Moer.

AAN DE GANG GOOIEN

de dekmotor aanzetten;
Moer

ANKERLIER

lier tussen mast en voorsteven, waarmee het anker opgehaald of neergelaten wordt en waarmee de schokker en kuil in de juiste stand t o v de stroom gedraaid worden;
ankerlier Hell. N Bei. Z Bei. Will. Moer. Lit **voorlier** *veurlier* Dreu. Wa Heer. Mill Ble *vurlier* Dru Ble.

KUILLIER

lier achter de mast, waarmee het raam in of uit de mast, de kuilhouten opzij worden gedraaid,
kuillier Hell. N Bei. Z.Bei. Will. Moer. **achterlier** Ble Swal.

MIKLIER

lier waarmee via kabels het onderhout op- en neergedraaid wordt;
miklier Dru Dreu. Wa. Heer. **lier** Mill.

BUITENGIJLIER

lier die gebruikt wordt bij het in en uit visstand brengen van de buitenkant van het bovenhout,
buitengijlier Dreu. Wa. Leeuw. Heer. App. **buitengij** Heer.

BINNENHOEKLIER

lier gebruikt bij het in en uit visstand brengen van de binnenhoek van het bovenhout;
binnenhoeklier Dreu. Wa. Leeuw. Heer. App. **binnenhoek** Heer.

ZIJLIER

lier die de functie van buitengij- en binnenhoeklier tegelijk vervult;
Mill.

ZEILEVAL

lier waarmee men de kuil uit het water in de mast draait om hem te laten drogen;
zèèləval Heer.

9.3.3.2.8. BOLDER

loodrecht staand paaltje of klamp langs de reling, voornamelijk dienende om kabels en touwen vast te leggen;
bóldər Hell. N Bei. Z Bei Moer Dreu.

Wa Heer Lit Meg App Gra Box Aff Ble *bòldoor* Vel
Bolder in Katwijk (Wdb 13), in de Zaanstreek (Boekenoogen 1293), in Enkhuizen (69), in Marken, *boldert* in Volendam, Monnikendam (V Ginneken 379), *poldər*, *poldərt* op Urk (352)

VOORBOLDER

bolder op de voorplecht,
vurboldər Moer *veurboldər* Heer Lit

ACHTERBOLDER

bolder op de achterplecht,
Moer Heer Lit

93329 ANKER

zwaar ijzeren gestel, bestaande uit een rechte schacht, twee boogvormige armen van driehoekige bladen voorzien aan het ondereinde, een ring en een dwars op de armen staande stok, dat dient om er de schokker en de kuil tijdens het vissen aan vast te leggen,
(algemeen)

STOKANKER

voor betekenisomschrijving zie anker, **stokanker** Hell Will Moer Dreu Wa Leeuw Heer Box Swal Mill **schokkeranker** Aff **boeganker** Laak **leidsanker** Will *lijsankər* Dru Meg Lit **manheimer** Meers Maas **anker** Vel Ble *aankər* It

SCHACHT

dikke ijzeren staaf die het rechte gedeelte van het anker vormt,
schacht Heer Lit **schaft** Wa Leeuw *schaf* Dreu **staf** Hell N Bei Z Bei Will Moer **lichaam** Hard L Zw **steel** Dru **nek** *nak* Laak
Etym *Nak* bestaat naast *nek* Voor de verhouding *nek-nak* zie men De Vries blz 467 die ook nieuwijslands *hnakki* „anker" vermeldt *Nak* dat in Laak voorkomt, is een Limburgse vorm, men vergelijke kaart 10 in A Weijnen, De Nederlandse dialecten (Groningen 1941) blz 58

ARMEN (pl tant)

gebogen staaf aan de schacht van het anker verbonden, waarvan de uiteinden overgaan in dikke handvormige schijven, **armen** *èerəmə* Will Moer *èèrəm* Heer Lit **klauwen** Hell N Bei Z Bei **stok** Vel

HAND (meestal mv)

dikke handvormige bladen van het anker, **handen** *hàant* Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit Gra Box Aff Ble Mill **klauwen** Moer Hard Laak **bladen** *blaajə* Hell N Bei Z Bei *blédda* H Zw Hard **schoppen** *schoep* Ble *schoppə* It *sjoppə* Meers *sjup* Vel **vloeien** Will L Zw

GREEP

afstand tussen de ene hand van het anker en de andere,
Dreu Heer

STOK

staaf loodrecht op de schacht van het anker,
Hell N Bei Z Bei Will Moer L Zw H Zw Hard Gor Wou Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ble Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut Wij Wi Kam Graf Gen Zwart

RING

vaste ring boven op de schacht van het anker,
ring Heer Lit Laak **oog** Hell N Bei Z Bei Will Hard *òòch* Moer

ANKERSLOT

ring waarmee het stokanker aan de ankerketting wordt verbonden,
ankerslot Moer **slot** Will

SLOT

ring door het oog op het anker waaraan de sprinkels zijn vastgemaakt,
slot Moer **sluiting** Will

EENHANDER

stokanker met één hand,
Dreu Heer

NEURING

staaldraad die naast de ankerketting

aan de eenhander wordt bevestigd om het anker goed te laten vallen,
Dreu

ACHTERANKER

anker, meestal een dreg, waarmee de schokker bij storm aan de achtersteven wordt vastgelegd De schokker ligt voor en achter vast,
Lit

ANKERKETTING

ketting waarmee men het anker laat vallen en ophaalt,
ankerketting Dreu Wa Heer Lit Box Gra Mill **ketting** Hell N Bel Z Bel Will Moer

DRIEKWARTIERS LICHT OF ZWAAR

gezegd van een ketting met schakels van ¾ duim dikte,
driëkwatiers Moer

KETTING STEKEN

de ankerketting vieren totdat de sprinkels aankomen,
kettingsteken Hell N Bel Z Bel Will Moer Dreu Heer **steken** Dru Box Gra

HET ANKER LATEN VALLEN

het anker op de bodem laten vallen door de ankerketting te vieren,
het anker laten vallen N Bel Will Moer **het anker uitgooien** Hell Dru Wa Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ble **het anker zetten** Dreu

HET ANKER OPHALEN

het anker uit het water halen,
het anker ophalen Hell N Bel Z Bel Will **het anker opdraaien** Moer Dreu Heer Lit Gra Ble

HET ANKER VOOR DE KOP HEBBEN

het anker opgetrokken hebben,
Will Moer Dreu Wa Heer Lit Gra Box

HET ANKER IS VOOR

uitroep van de knecht wanneer het anker opgetrokken is, de schipper kan de dekmotor stilzetten,
Moer

HET ANKER STAAT STEIL

uitroep van de schipper tot zijn knecht, als hij met de schokker weg wil varen om elders te gaan vissen,
Moer

EEN ANKER VERSPELEN

een anker verliezen,
vərspeulə, vərspult Dreu Kerk Heer Lit

9 3 3 2 10 ROER

en onderdelen ervan zie boot, (de helmstok van het schokkerroer is meestal niet afneembaar)

DE PIN VOOR HET ROER ZETTEN

met een pin, die in een metalen reep – op de rand van de schokker gemonteerd en voorzien van gaatjes – wordt gestoken, de helmstok vastzetten, waardoor het roer dwars blijft staan,
də pin vurt roer zettə Heer

DWARSSTAAN

van het roer gezegd een schuine stand innemen,
Heer

BEUGEL

ijzeren ring waarmee de afneembare helmstok om de kop van het roer wordt vastgedrukt,
App

9 3 3 2 11 SCHEEFHANGEN

van de schokker gezegd overhellen meestal t g v sterke stroom aan de kant waar de kuilhouten hangen,
scheefhangen Ble **hangen** Dreu **ranken** Heer
Etym Van Dale geeft bij II *ranken* de bet „topzwaar worden, gevaar lopen om te slaan" Mnl *rancken, rencken*

„ombuigen, krommen, zich zijwaarts bewegen". Cf eng. *wrench*, oeng *wrenc*, ohd *renchen*, hgd *verrenken* „verdraaien" (cf. Mnl. wdb. VI 1028; W N T. XII III 297, 298).

STRANG

kabel die bij hoogwater op de boegketting gezet wordt, opdat de schokker niet scheef gaat hangen,
Heer.
Etym. *Strang* moet op een andere stam berusten dan *streng* I (W.N T. XV 2185). Dit woord *strang* heeft een soortgelijke bet als *streng* I (W N T XV 2187 inz. bet. 6).

9.3.3.2.12. VERTREKKEN

naar een andere visplaats varen;
Moer

ZEILEN

(zie boot)

VERZEILEN

met de schokker vertrekken met behulp van zeilen,
verzeilen Moer. **vooruitwaaien** *vuruitwèèjə* Heer

BIJTREKKEN

de zeilen uitspannen,
Heer.

SLEPEN

de schokker (laten) verplaatsen door een sleepboot,
Heer Lit.

GAFFEL

ronde stok in schuins opwaarts gaande richting met een gaffelvormig uiteinde tegen de achterkant van de mast steunende, waaraan een zeil gevoerd wordt;
Hell. Moer. Heer (wordt niet gebruikt, ligt bij de schokker in het achteronder, evenals de giek), Wi
Gaffel in Zeeland (Ghijsen 248), in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 387); in Den Oever (Daan 136).

GIEK

spriet waarmee een zeil wordt uitgezet,
giek Hell Moer Heer Vel Kam **stutter** Wi
Giek in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 387), in Den Oever (Daan 136); *gyk* in Makkum, Lemster, Harlingen, *giekə* in Urk (348).
Etym. zie vooral De Vries blz. 206 *giek* 2

DIRK

touw waarmee de giek op- en neergehaald wordt,
Moer

OPDIRKEN

de giek optrekken met behulp van de dirk,
Moer
In Oosterland (Ghijsen 657).

LIGGEN TE TIMMEREN

van een schokker gezegd: op de scheepswerf liggen om gerepareerd te worden,
Moer.

WERF

reparatieplaats langs de oever voor schokkers,
Moer. Heer

AFSCHROBBEN

de schokker schoonmaken;
afschrobben Dreu. Heer. Lit Gra. **boenen** Hell. Will Moer

VISSERSVLOOT

in de haven te zamen liggende schokkers uit Heerewaarden,
Heer.

9.3 3 3 1. ANKERKUIL

zakvormig net van zeer grote afmetingen (breed 12, diep 6 en lang 40 tot 55 m Heer) dat in het stromende water met de schokker verankerd ligt;
ankerkuil Moer Dreu Wa Leeuw Heer Aff Maas **schokkerkuil** Hell N.Bei. Z Bei Lit Gra. Box Aff Ble Mill. West. *sjòkkərkuil* Meers *sjòkkərkeùl* Swal. **kuil** Hell N.Bei Z Bei Will Moer Dru

Dreu. Wa. Leeuw. Heer. Lit. Meg. App. Box. Aff. Vel. Meers. It. *kūūl* Gra. Ble. Maas. Mill. West. *kèùl* Swal.
Vergelijkbaar met *kwakkuil* in Volendam (V. Ginneken 400).

MOORDKUIL

scheldnaam voor ankerkuil waarin vooral jonge vis wordt gedood;
Will. *moortkuul* Kam.
Met *moordkuil* werd ook de Volendamse uitvinding, de *wonderkuil*, uitgescholden, in Marken en Volendam (V. Ginneken 403; cf. ook Blij 128).

WONDERKUIL

vleinaam voor de ankerkuil van de ankerkuilvissers speciaal voor de eerste wereldoorlog;
Moer.
Zie *moordkuil*.

GARENKUIL

ankerkuil van hennepgaren;
Moer. Heer.

PERLONKUIL

ankerkuil van perlon;
Heer.

NYLONKUIL

ankerkuil van nylongaren;
Moer. Heer. App.

RAAMKUIL

ankerkuil aan een raam verbonden, tegenovergestelde van gijkuil;
Moer.

GIJKUIL

ankerkuil aan twee houten vastgemaakt;
Moer.

9.3.3.3.2. MOEL

opening van de ankerkuil verbonden aan twee houten;
Moer. Dreu. Heer. Lit.
Bek van de kwakkuil, in Volendam (V. Ginneken 400).

WIJDVOORSTUK

voorste gedeelte van de ankerkuil met grote mazen;
Moer.

VOORSTUK

gedeelte van de ankerkuil vanaf het wijdvoorstuk tot de staart;
Moer.

STAART

pijpvormig uiteinde van de ankerkuil zonder hoepels, ongeveer 3 tot 4 m lang;
staart Will. L.Zw. *stéért* Moer. *start* Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Heer. **zak** Hell. N.Bei. Z.Bei. Lit. **slurf** Vel. Ble. Swal. Meers. Maas. It. *slurp* Box. **pijp** *piep* Aff.
Aatje in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 528), in Den Oever naast *sak* (Daan 137).

KRUIK

uitsluitend bij de palingvisserij gebruikt fuikvormig net met drie hoepels die minder dan een m van elkaar afliggen, zonder kolen. De eerste meestal stalen hoepel is met vier touwtjes in de kleinste opening van de ankerkuil bevestigd, vóór de staart, die wanneer een kruik gebruikt wordt, korter of helemaal afwezig is. Ook bij de raampalingfuik wordt een kruik gebruikt;
kruik Will. Moer. L.Zw. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Heer. Lit. *krūūk* Gra. Box. *kruk* Aff. Maas. *kroek* Vel. Ble. Swal. **kubbe** Mill. West.
Opm. Will. ook *kontje* Moer. *krukske*

GROTE KRUIK

kruik met grote mazen, gebruikt in de zomertijd;
Will.

PERLONKRUIK

kruik van perlon;
Heer.

NYLONKRUIK

kruik van nylon;
Heer.

KIEBES

palingfuik met kleine mazen achter de

kruik zowel bij de ankerkuil als de raampalingfuik bevestigd, vooral in de zomermaanden,
kiebes *kiebəs* Dreu Heer **kub** App Meers Maas It **fuik** Lit Gra
Etym zie blz 296

METALENKUB

soort korf van aluminium met rooster, dienende om jonge vis in de kuil niet te doden,
metalen kub Heer **beschermingskorf** Dreu

SCHUIF

voorste opening van de kruik die openen dichtgeregen kan worden, hetgeen van belang is bij het kruik afsteken,
Moer Dreu. Wa Heer Lit

SCHUIFTOUW

touw waarmee de schuif gesloten wordt
Dreu Heer Lit

HALVE STEEK

knoop waarmee de schuif wordt dichtgebonden,
Moer Heer

STAARTLIJN

lijn waarop een boei in sommige plaatsen lopend van de staart of de kruik van de ankerkuil naar de schokker, dienstdoende bij het afsteken van de kruik of bij het terugvinden van de afgescheurde ankerkuil,
staartlijn Hell N Bei Z Bei Will L Zw *stéértlijn* Moer *startlijn* Heer Gra Mill *startlijnt* Aff **staarttouw** *starttouw* Lit Meers Maas It **zaktouw** Dru Dreu Wa Leeuw Heer App **achtertouw** Ble **leidtouw** *lijtouw* Swal **neuring** Vel
Aatjeslijn in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 398), in Den Oever (Daan 137), *steerttouw* in Uithuizen, Zoutkamp, Noordpolderzijl, Delfzijl, Termunten (Schikan 15).
Ltym *neuring* onbekend

STROP

lus aan de staartlijn om de staart of kruik van de ankerkuil,
Hell N Bei Z Bei *stróp* Will Moer L Zw. *strôp* Dreu Wa Heer Lit *strup* Aff.

SLECHTEINDJE

gedeelte van de staartlijn dat loopt van de boei naar de schokker Zodra de ankerkuil afscheurt, moet het touwtje breken, zodat de boei met de kuil meedrijft, daardoor weet de visser nauwkeurig waar zich de afgescheurde kuil bevindt,
slechteindje Hell N Bei Z Bei **korflijn** *kôrflijnt* Will

BOEI

metalen vat dat dient
1 als waarschuwingsteken voor de scheepvaart,
2 als teken voor de visser waar de staart van de kuil of het uiteinde van de reep zich bevindt,
3 als aanwijzing waar de ankerkuil drijft indien het net is afgescheurd, (algemeen)
Boei op Tessel (31) en Urk (371), *joon* in Lnkhuizen (69), *keern, breel* in Vlaanderen (Bij 27)

93333 RAAM

rechthoekig raam van masten of sparren (7,5 m tot 10 m bij 4,5 m tot 5 m) waaraan de ankerkuil is vastgemaakt,
Hell N Bei Z Bei Will Moer L Zw

LEGGER (meestal mv)

horizontale mast of spar van het raam De visser onderscheidt een bovenste en een onderste legger,
Hell N Bei Z Bei Mill Moer L Zw
Oorstokken van de kwakkuil in Volendam (V Ginneken 400)

STAANDER (meestal mv)

verticale mast of spar van het raam gebruikt bij de schokkervisserij,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

BUITENSTE STAANDER

staander het verst van de schokker verwijderd,
buitenste staander Will Moer **buitenste** Moer

BINNENSTE STAANDER

staander het dichtst bij de schokker,

binnenste staander Will Moer **binnenste** Moer

BUITENHOEKEN (pl tant)

hoeken van het raam die het verst van de schokker verwijderd zijn,
Moer

BINNENHOEKEN (pl tant)

de hoeken van het raam aan de kant van de schokker,
Moer

KOPPEN (pl tant)

uiteinden van de staanders van het raam,
Moer

93334 MET TWEE HOUTEN VISSEN

met de ankerkuil vissen, die niet aan een raam, maar aan kuilhouten is vastgemaakt,
met twee houten vissen Hell N Bei Z Bei Moer **met twee houtjes vissen** Will **op een draad vissen** Hell

OPZIJVISSEN

met twee houten vissen, de kuilhouten loodrecht op het midden van de schokker, tegenovergestelde van achteropvissen
opziĕvissə Ble Meers

KUILHOUTEN (pl tant)

twee dikke ronde, houten balken van ongeveer twaalf meter lengte, waaraan de kuil bevestigd is,
kuilhouten *kuilhoutər* Hell Will Moer Heer Lit Gra Box, (twee ijzeren buizen van dezelfde lengte en met dezelfde functie) Swal **houten** *houtər* Dreu Wa Leeuw Heer Lit Gra *holtər* Aff Vel Ble Meers Maas It **bomen** Mill West

BOVENHOUT

bovenste kuilhout,
bovenhout Hell N Bei Z Bei Will Dru Dreu Wa Leeuw Heer App Gra Mill West *boovəholt* Ble Meers Maas *beuvəholt* Aff **bovenste hout** Lit **bovenste buis** *boovənstəbeus* It (van ijzer) **bovenbuis** *boovəbūūs* Ble (ook van ijzer) **bovenste legger** Moer

ONDERHOUT

onderste kuilhout meestal met een ketting omwonden, later in o a Moer en Limburg vervangen door een (massieve) buis,
onderhout Hell N Bei Z Bei Will Dru Dreu Leeuw Heer Lit App *undərholt* Aff Vel Ble Meers Maas **onderste hout** Lit **onderste legger** Moer **onderbuis** *undərbūūs* Ble (vooral gebruikt bij het achteropvissen) **onderste buis** *ondərstə beus* It **kuilijzer** Moer

BINNENHOEK

het uiteinde van het bovenhout, dat tegen de schokker aandrukt,
Heer

BUITENHOEK

het uiteinde van het bovenhout, dat het verst van de schokker verwijderd is,
Heer

EIND

globaliteitsbenaming voor het uiteinde van het bovenhout,
eènt Lit

BEUGEL

ijzeren ring rond de uiteinden van de kuilhouten (verg kuilhoeken),
Leeuw Lit App

KUILHOEK

triangelvormig ijzer waarmee de kuiltoom aan het raam of de kuilhouten bevestigd is,
Moer Heer

SLUITING

ijzeren oog aan de beugels rond de uiteinden van de kuilhouten Aan dit oog zijn de sprinkels met de kuilhouten verbonden,
Lit

SLOT

ijzeren oog aan de kuilhouten, waar de kabels aan bevestigd worden,
slot (mv *sleuj*) Dru Dreu Wa Heer Lit Gra Aff **oog** Vel Ble Swal Meers Maas **It**

VAL

watervalletje over het bovenhout,
Heer

SLAAN

krachtig op en neer bewegen van de kuilhouten, tijdens het vissen vooral van het bovenhout bij storm en sterke stroom,
slaan *slaon* Dreu Wa Leeuw Heer App **schudden** Aff Vel Ble *sjuddə* Swal Meers Maas It **schokken** Lit

SCHOKBREKER

zware houten balk ongeveer even lang als het bovenhout waarlangs hij gebonden wordt om het slaan tegen te gaan,
schokbreker *schokbréékər* Lit **kuilhout** *kūūlhoļt* Swal **dwarshout** *dwarsholt* Meers

MIDDELMANNETJE

kabel die van de zeileval of een andere lier via een blok in de mast in het midden van het bovenhout is vastgemaakt en dient om het slaan tegen te gaan,
middelmannetje *middəlmènnəkə* Dreu Wa Heer Leeuw App **middeldraadje** *middəldrôtjə* Box

BIJSLAAN

gezegd van de schokker snel naar de kant drijven, wanneer het springslot is losgetrokken,
Swal

SPRINGSLOT

beveiligingsslot aangebracht in de daarvoor onderbroken voordraad,
springslot *sjpringsleut* Swal **aftrekslot** *aftrékslôt* Mill

KLINK

draaibaar klepje in het springslot Op het klepje is een oog gemonteerd waardoor een touw dat naar de schokker loopt,
Mill

93335 ACHTEROPVISSEN

met een ankerkuil vissen niet met de kuilhouten opzij van de boot maar erachter I p v een schokker gebruikt men bij het achteropvissen een kleine lichte schuit, die bij het opzijvissen scheef zou gaan hangen,
achteropvissen Ble **vanachterenvissen** Meers

BOK

twee rondhouten in schuine stand overhellend naar het water, die met het ondereind op het achterdek van de schuit rusten en met het boveneind een hoek met elkaar vormen, waaraan een katrol bevestigd is, waardoor de draden lopen die naar de kuilhouten gaan De bok wordt gebruikt bij het achteropvissen,
bok Meers *boek* Ble

93336 BOEGKETTING

ketting ± 30 m lang die aan de ene kant met het stokanker, aan de andere kant met de voordraad en hanepoten of de vier sprinkels verbonden is,
boegketting Dreu Wa Leeuw Heer Lit Gra Box **voorketting** *vurkéttəng* Aff **ketting** Mill West **neuring** Vel Ble Etym *neuring* onbekend

ANKERKETTING

ketting die met het ene einde aan het stokanker, met het andere aan de schokker vastzit (verg voordraad) Op enkele meters van het stokanker zijn de hanepoten met de ankerketting verbonden (verg boegketting),
Hell N Bei Z Bei Will Moer

VOORDRAAD

kabel ± 35 tot 40 m lang die de boegketting met de schokker verbindt,
voordraad *vurdraot* Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit Box Vel Meers Maas It **bovenboegdraad** *boovəboegdraot* Ble **draad** *draot* Aff **voortoom** *veurtoom* Mill West **kruiskabel** *kruutskàdbəl* Swal

HANEPOTEN (pl. tant.)

kabel ± 18 m lang die in het midden met de boegketting, met elk der uiteinden aan twee sprinkels verbonden is; *haonəpootə* Will. Dru. Dreu. Wa. Heer. Lit. Gra. It. *àànəpôôtə* Moer. *hàànəpeut* Vel.

Kuilrepen van de kwakkuil in Volendam (V. Ginneken 400).

Etym. Bij vergelijking als benaming voor verschillende zaken, wegens overeenkomst in de vorm. De ***hanepoten*** te zamen met de twee ***sprinkels*** lijken op een reusachtige poot van een haan. Cf. de bet. bij de Katwijkse vissers „eind touw uitlopend in twee of drie einden, aan een net" (Wdb. blz. 22).

SPRINKEL(S) (meestal mv.)

vier kabels ongeveer 16 m lang, twee aan twee met het ene uiteinde aan een der hanepoten verbonden, terwijl de vier andere uiteinden aan de hoeken van het raam of de uiteinden van de kuilhouten bevestigd zijn;
sprinkels *sprinkəls* Hell. N.Bei. Z.Bei. Dru. Dreu. Wa. Heer. Aff. *sprénkəls* Will. Moer. Lit. Gra. Mill. **tomen** *teum* Vel. Ble. Swal. Meers. Maas. It. **draden** *drèùj* West.

Oortouwen van de kwakkuil in Volendam (V. Ginneken 400).

Etym. ***sprinkels*** „Een verkleinw. bij Spring (II)" (W.N.T. XIV 3032); ***spring*** (II) van ***springen***. Het W.N.T. (XIV 3046) geeft van ***spring*** een vergelijkbare bet. „kabel die achteraan een schip wordt uitgebracht en op een ankerkabel of ketting gestoken om het schip dwars te trekken; sprenkel". De benaming zal wel te danken zijn aan de op- en neergaande beweging of het trillen van de gespannen kabel door de stroom; cf. ***springertjes*** (blz. 167). Voor de ***-k-*** verwijs ik naar de vormen met ***k*** bij ***spring*** II.

KUILTOOM

kabel met garen omwonden, waaraan de uiterste mazen van de kuil geregen zijn en die aan het raam of aan de kuilhouten vastzit (bijv. aan de kuilhoeken) of rond de kuilhouten gedraaid wordt; **kuiltoom** Moer. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Heer. Gra. Box. Vel. Ble. Swal. **toom** *tóóm* Lit. App. **kuilband** Meers. Maas. It. **reep** Will. **pees** Hell. N.Bei. Z.Bei.

BEWOELEN

de kuiltoom met garen omwinden;
bewoelen Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Moer. **omwoelen** Dreu. Heer. **omwinden** Lit.

GLADDE DRAAD

niet bewoelde kuiltoom;
Hell.

SCHIEKSEL

garen waarmee de kuiltoom bewoeld wordt;
Hell.
Etym. Van de stam van ***schikken*** „ordenen, garen schikken" + *sel?*

DE KUIL INPEZEN

de uiterste mazen van de kuil aan de kuiltoom rijgen;
inpezen Hell. N.Bei. Z.Bei. **staaien** *stòòjə* Heer. Lit. (vero.) **vastwerken** Lit.

DE KUIL GAAT ERIN

de kuil wordt aan het raam bevestigd;
Moer.

BOLDERKETTING

1. ketting waarmee het raam met de bovenste legger aan een bolder voor op de schokker vastligt;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Moer.
2. ketting waarmee het bovenhout met de binnenhoek aan een bolder voor op de schokker vastligt;
bolderketting Dru. Dreu. Wa. Heer. Lit. App. Gra. Box. Aff. **ketting** Vel. Ble. Swal. Meers. Maas. It.

GIJ

ketting aan het ene einde verbonden met de bovenkant van een der staanders aan het andere einde met een blok waardoor de hijsdraad loopt;
gij Hell. N.Bei. Z. Bei. Will. Moer. (vero.). **staanderketting(s)** Moer.

Gij in Katwijk (Wdb. 22); *gei* „geifok" op Urk (391); *gei* (*gaai*) in de Zaanstreek; *gover* in Noordholland (Boekenoogen 237).

Etym. zie De Vries blz. 189.

HIJSDRAAD

kabel lopend door het blok aan het einde van de gij, door een blok in de mast naar de kuillier, waarmee het raam in en uit

het water gedraaid wordt en waaraan het verticaal vaststaat, wanneer de kuil vist,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

HIJSEN

het raam in en uit de mast draaien,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

HENGSTETOOM

kabel of ketting waarmee de binnenhoek van het bovenhout midscheeps met de schokker is verbonden,
hengstetoom Dru Wa Dreu Gra *héngstətoom* Lit *hingstətôôm* Heer **hengst** Leeuw App **toom** *toum* Ble

MIKKELOPER

kabel die van de miklier via een blok in de mast met de mik verbonden is, dienende om het onderhout te laten zakken of tegen het bovenhout te draaien,
mikkeloper Heer Lit **mik** Dru Dreu Leeuw

MIK

kabel via een blok met de mikkeloper verbonden en met de uiteinden aan het onderhout bevestigd,
mik Heer Lit App Gra Box Ble **mikdraad** Dru **mikpoten** Dreu Leeuw **gaffel** Vel Ble

BUITENGIJ

kabel die van de buitengijlier via een blok in de mast naar de buitenhoek van het bovenhout loopt en daarmee met een slot is verbonden
buitengij Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit App Gra Box Aff *boetəgij* Vel Ble It **buitenhoek** *boetəhoek* Meers

BINNENHOEK

kabel die van de binnenhoeklier via een blok in de mast naar de binnenhoek van het bovenhout loopt en daarmee met een slot is verbonden, Dru Dreu Wa Leeuw Heer Lit App Gra Box Aff Vel Ble Meers It

KUILDRAADJE

lijn waarmee de kuil in de mast gedraaid wordt Deze lijn loopt over de dirk,
kuildraadje *kuildraotjə* Dru Dreu Wa Leeuw *kuildrèùjkə* Heer Lit **piekeval** Hell N Bei Z Bei Moer Will **zeileval** *zeelaal* Heer (vero) Lit (vero)

93341 ANKERKUILVISSERIJ

visserij met een kuil die aan een raam of kuilhouten is bevestigd en naast een schokker ligt Kuil en schokker liggen via kettingen en/of kabels aan een anker vast,
ankerkuilvisserij Will Moer Dord Dubb Hard Gor Wou Heer **kuilvisserij** Moer Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ble Swal Laak Meers Maas It Mill West Zut **schokkervisserij** Hell N Bei Z Bei Num Will Moer

DOOIE VISSERIJ

scheldnaam voor de ankerkuilvisserij, Will Moer

KAPOTJESVISSERIJ

spotnaam voor de ankerkuilvisserij, Heer

93342 KUILVISSER

ankerkuilvisser,
kuilvisser Hell Lit **ankerkuiler** Will (bijzonder uit Moerdijk afkomstig) **schokkervisser** Moer Dreu Wa Heer

ANTI-SCHOKKERMAN

visser die tegen de ankerkuilvisserij is, omdat hij de kuil als een moordtuig van witvis beschouwt,
Will

Kantoor, kantoorschokker, ploeg, schokkersbond, eigenvisser, eigenschokker, schipper, knecht, maat
(zie 6 1 5 blz 109 e v)

EEN WAS AFKLOPPEN

hulp verlenen bij het ankerkuilvissen als het water wast,
ənə waas afkloppə Dreu Heer

SCHOKKERPLAATS

dorp waar ankerkuilvisserij wordt uitgeoefend,
schokkerplaats Wou Heer **kuilplek** Kerk

93343 TREK ZOEKEN

plaats in de rivier zoeken waarlangs de paling komt afdrijven om daar met de schokker te gaan liggen,
trek zuukə Ble

OP EEN KRIB LIGGEN

met de schokker bij de kop van een krib liggen,
Heer

DRIE, VIER ENZ BREED LIGGEN

met drie, vier enz schokkers naast elkaar vissen,
Aff *tien breet leggə* Moer

93344 HET RAAM TREKKEN

het raam in de vertikale stand houden,
Moer

UITZETTEN

de kuil in het water draaien,
uitzetten Moer Heer Lit **zetten** Dru Dreu Wa Leeuw

AFSCHIETEN

de staart van de kuil met behulp van de staartlijn te water brengen,
afchaschôôtə Moer

KETTINGSTEKEN

de ankerketting vieren totdat de sprinkels aankomen, terwijl het raam nog boven het water hangt,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

AANKOMEN

van de sprinkels gezegd zich spannen tijdens het kettingsteken,
Hell N Bei Z Bei

DEUNKOMEN

van de schokker gezegd dwars gaan liggen na het kettingsteken, terwijl het raam van de schokker valt en in visstand boven het water komt te hangen, doordat de sprinkels door het kettingsteken gespannen worden,
Hell N Bei Z Bei
Deun (ouder *don*) „strak gespannen", *don -an* („strak aan") halen, *don -staen* „strak gespannen staan" in Katwijk (Wdb 16, 17), *deunen* „spannen" in Krommenie en Assendelft, *deun* thans verouderd, daarnaast het nog gebruikelijke *don* „strak, stijf", Boekenoogen geeft twee voorbeelden uit de visserstaal (Boekenoogen 144, 143, 161)

AFLOPEN

de voordraad af laten lopen de voordraad vieren, waardoor de hanepoten en de sprinkels zich spannen,
aflopen Heer **de kuil ervoor laten lopen** Dreu Wa Heer

DWARSSTAAN

van de kuilhouten gezegd loodrecht op de schokkerwand staan, t g v het vieren van de voordraad,
Heer

DE KUIL VISKLAAR MAKEN

het onderhout omlaag draaien waardoor het water door de kuil stroomt en hij gaat vissen,
Heer

DE KUIL OPEN DRAAIEN

het onderhout laten zakken,
de kuil opendraaien Dreu Leeuw Heer Lit Gra Box Aff Ble Swal Mill West **de kuil laten wijken** *wīēkə* vel **het hout laten zakken** Meers Maas It

IN VISSTAND STAAN

van de kuil gezegd vissen,
in visstand staan Will Moer Dreu Heer **op de vang staan** *də kuul stòj op də vóng* Swal

UITSTROMEN

van de kuil gezegd. visklaar drijven, als er geen stroom is, drijft de kuil niet uit,
uitstromen Hell Will Moer **uitdrijven**

Heer. Lit Aff **strakzijn** Leeuw **uitstaan** Dreu

VISSEN VAN VLOEIEN

bij vloed met de ankerkuil vissen,
Moer.

VISSEN VAN EBBES

bij eb met de ankerkuil vissen, schokker en kuil liggen aan de tegenovergestelde kant van het anker als bij het vissen van vloeien;
Moer.
H e gaane om 'n ebstreek „bij eb vissen" op Tessel (49)

IN BEIDE RICHTINGEN VISSEN

zowel bij vloed als bij eb met de ankerkuil vissen,
Moer

EEN TIJ VERLIEZEN

een gunstig getij niet benutten bij het ankerkuilvissen,
Will Moer

ZIJN TIJ VERSLAPEN

bij het veranderen van het getij de kuil niet (tijdig) doorhalen,
Will Moer

EEN TIJ RANDEN

een getij overslaan bij het ankerkuilvissen wanneer er niet veel te vangen is,
Will *ən tij ràandə* Moer
Etym Bij *een tij randen* „moet men waarschijnlijk uitgaan van de bet „een onverwachte beweging maken", vandaar: ophouden met het werk waar men mee bezig is, of nalaten wat men gewoon is te doen" (W N T XII III 268 sub 5)

KANTELEN

van de schokker gezegd naar de andere kant van het anker drijven bij het veranderen van het getij,
Moer

KRENGEN

(scheldwoord) zodanig met de ankerkuil vissen dat er veel jonge vis (met name spiering) gedood wordt;
Will.
Etym De bet van *krengen* in Will heeft zich waarschijnlijk ontwikkeld uit. „overzij hellen" van een schip gezegd (cf. W N T VIII 154, 155); de schokker hangt bij het ankerkuilvissen meestal overzij. Wel zal deze term volkssemantisch met *kreng* „dood dier" in verband zijn gebracht, waardoor hij zeer geschikt werd om als scheldnaam te gebruiken.

KUILSPIERING

spiering met een ankerkuil gevangen,
Will

WAARDELOZE VIS

zalm, fint, elft, witvis met de ankerkuil gevangen, voor consumptie ongeschikt,
Will Moer

DICHTDRAAIEN

de kuil sluiten door het onderhout tegen het bovenhout aan te draaien,
dichtdraaien *dichtdrèèjə* Dreu. Heer. Lit Gra. Box Aff **dichtgijen** Hell N.Bei Z.Bei

HOGERAANKOMEN

van de schokker gezegd, tegen de stroom in verplaatsen doordat de boegketting wordt aangedraaid, waardoor de hanepoten slap gaan hangen,
hogeraankomen *hóggərônkòmmə* Dreu Heer Lit **hogeropdraaien** *hóggəropdrèèjə* Aff

HET INKOMEN VAN DE KUIL

het draaien van de kuil langszij de schokker,
Heer

BLINDLIGGEN

van de schokker gezegd achter de kuilhouten laten hangen, de schokker niet hogeraandraaien;
blindliggen *blèjntliggə* Heer. Leeuw Lit *blijntliggə* Meers **blindstaan** Swal.

Etym. Als de schokker *blind ligt*, vist de kuil niet, omdat de kuilhouten tegen elkaar liggen. Men kan deze en de hieronder genoemde uitdrukkingen vergelijken met *blind zijn* (*staan* of *liggen*) van zeilen gezegd, wanneer ze de wind verliezen die er eerst in woei (cf. W.N.T. II 2858).

BLINDKOMEN

van de schokker gezegd: de schokker gedeeltelijk hogeraan laten komen, de kuilhouten aan de buitenhoek opvangen met de uitzetter, zodat ze bij het achterschip ongeveer een meter van boord blijven hangen, terwijl de kuil nog in het water hangt;
blindkomen *blèjntkòmmə* Heer. **blinddraaien** *blèjntdrèèjə* Lit. Vel. Ble. *blintdrààjə* It. **platdraaien** *platdrééjə* Box. **strijken** *striekə, gəstreekə* Aff.

BLINDGAAN

van de ankerkuilvisser gezegd: de blindliggende schokker verlaten;
Heer.

DE KRUIK AFSTEKEN

in een roeiboot langs de staartlijn naar het uiteinde van de kuil drijven, de kruik losmaken, in de boot leggen, zich aan de staartlijn weer naar de schokker trekken en de kruik lichten;
de kruik afsteken *afstéékə* Moer. Dreu. Heer. Aff. **de kruik ophalen** Swal. **de kruik halen** Meers. Maas. It.

LICHTEN

kruik (en/of) kiebus of staart ontdoen van de gevangen vis;
Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. Moer. Dru. Dreu. Leeuw. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. Aff. Vel. Ble. Swal. Meers. Maas. It.

OPDRAAIEN

het raam met een lier in de mast draaien;
Hell. N.Bei. Z.Bei. *opdrijən* Moer.

OMHOOGDRAAIEN

de kuil in de mast draaien
omhoogdraaien Moer. *òmhòchdrèèjə* Dreu. **opdraaien** It. **in de mast draaien** Hell. N.Bei. Z.Bei. Moer. Dru. Heer. **in de mast trekken** Lit. Gra. Aff. Ble. Swal. Meers.

HANGEN

gezegd van de kuil: in bochten in de mast hangen,
hangen Dreu. **op een bos zitten** Hell.

VOORZIJN

van de kuil gezegd: omhoog gedraaid zijn;
Moer.

BIJLEGGEN

de schokker na het vissen uit de vaargeul naar de wal trekken;
Heer.

UITSCHEIDEN

ophouden met vissen met de ankerkuil op een bepaalde plaats (bv. in Duitsland) en met de schokker naar de woonplaats zeilen;
uitschiejə (o.v.t. mv.) Heer.

NAAR EEN ANDERE VISSERIJ GAAN

met de schokker op een andere plaats gaan vissen;
Moer.

AFHALER

schokker die dient voor het afhalen van de vis vanaf de vaartuigen;
afhaaldər Moer.

AFHALEN

vis ophalen vanaf de schokkers met een afhaler;
Will. Moer.

AFSCHEUREN

van de kuil gezegd: losscheuren van raam of kuilhouten;
afscheuren Hell. N.Bei. Z.Bei. Will. **kapotscheuren** Dreu. **eruitscheuren** *scheurdə əruut, ık hè ənə kuil uitgəscheurt* Heer. **erafdrijven** Box. **kapotvissen** *kəpotvissə* Moer.

VERSPELEN

de kuil of de staart die afgescheurd is, verliezen,
vərspeulə Will Moer *vərspult* Heer

TERUGHALEN

de verspeelde kuil of staart terugvinden en inhalen met behulp van de staartlijn, Hell

93345 VOLZITTEN MET

(we zitten vol met blubber en rolhout) de kuil zit vol met blubber en rolhout, hij moet schoongemaakt worden,
Moer

OVER DE KUILHOUTEN SCHIETEN

gezegd van vast drijfvuil over de kuilhouten heenstromen,
Heer

GROF VUIL

drijfhout en andere vaste voorwerpen die in de kuil terechtkomen,
grof vuil Will **zwaar vuil** Moer H Zw

PAPIERVUIL

papier in de kuil terechtgekomen,
Will

BLAREN

los vuil in de kuil,
Moer

SCHOONMAKEN

de kuil ontdoen van vuil,
Hell N Bei Z Bei Heer Lit Vel

SCHOONSLAAN

de in de mast gedraaide kuil met de hand op en neer schudden, zodat het vuil eruit valt,
schoonslaan Moer (verouderde methode) Heer Lit **uitslaan** *oetslaon* It **kloppen** Vel **uitkloppen** Maas **klaarkloppen** *klaorklòppə* Mill **klaarschudden** *klaorschuddə* Aff **poetsen** Ble *gəpoetst* Swal

OPSPOELEN

de kuil vanuit een roeiboot door het water slaan om hem schoon te maken,
Moer

OMSLAAN

de kuil het binnenste buiten keren bij het schoonmaken
Will

OPHALEN

de kuil in een roeiboot trekken om er drijfhout uit te halen,
Dreu

BUNGELEN

de ankerkuil schoonspoelen in de neer achter de kuilhouten al of niet met behulp van een bungelplank,
bungelen Heer (vero) Lit (vero) Box **broezen** Dreu Wa Leeuw Heer Lit App Gra Meers Dru (van de kuil gezegd), **sluiven** Hell N Bei Z Bei **neren** *néérə* Aff Vel **eren** *éérə* Maas Dru (van de visser gezegd de visser gaat eren, de kuil broest goed), **schooneren** *schoonéérə* Maas **spoelen** *spŭŭlə* Mill Ble Swal **schoonspoelen** Will **klaarspoelen** Moer *klaorspŭŭlə* Mill
Etym *Bungelen* is hetzelfde als *bengelen* „heen en weer schommelen" Gewestelijk betekent *bungel* „schommel" (cf W N T III 1892) De kuilhouten gaan tijdens het spoelen op en neer t g v de stroom evenals de op en neer, heen en weer geslagen ankerkuil *Bungelen* als term van riviervissers is ouder dan *broezen* Het werd in Heer als verouderd opgegeven „Stokoude vissers spreken nog wel eens van bungelen, de generatie van tussen veertig en vijftig alleen van broezen, de jeugd kent de visserij niet meer" (zegsman uit Heer) *Broezen* is een bijvorm van *bruisen* met behoud van de oude uitspraak van oudgerm *û* en met *z*, cf *roezen ruisen, snoeven snuiven, soezen suizen* (W N I III 1487) *Broes* betekent o a „schuim", tijdens het „bungelen" schuimt het water, omdat het achter de kuilhouten golft en kolkt *Sluiven* is verwant met *sloven* „over iets heen schuiven" Men vergelijke W N T XIV 1930 op *sluif* I, Fr v W op *sloven* (blz 621) Voor *eren* en *neren* zie *neer*

NEER

kolkend, golvend en schuimend water achter de kuilhouten (of achter het hort bij het kruisnetvissen of bij de opening van de prikkorf),
neer Dru Lit West *néér* Vel Ble *neerə* Kam **nering** Dreu Wa Leeuw Heer Aff **drift** Swal
Etym De oorspronkelijke vorm van *neer* (ook *neertje, nering, neren*), namelijk zonder *n-* (cf De Vries, blz 466), is bewaard in de terminologie van riviervissers *eer, eerplank, eren*

NEREN

van het water gezegd achter de kuilhouten tijdens het bungelen golven en kolken,
neren *néérə* App Aff Ble **eren** *éérə* Dru Heer Meers Lit (vooral bij de prikkorven) **woelken** Lit

BUNGELPLANK

vierkante plank aan de hoeken verbonden met vier sprinkels die op hun beurt aan de voorbolder vastzitten De plank wordt boven de kuilhouten geplaatst om de neer op te voeren,
bungelplank Heer Box Lit (vero) **broesplank** Leeuw Heer Lit App Meers Mill **eerplank** *éérplank* Dru **plank** Aff Vel Swal Maas

SPRINKELS

vier kabels aan de ene kant te zamen, aan de andere kant met de hoeken van de bungelplank verbonden,
Dru Dreu Heer Vel

VOORLOPER

lijn of kabel waarmee de sprinkels te zamen verbonden zijn en die aan de voorbolder wordt vastgelegd,
voorloper Heer **toom** Heer

DWARSBUNGELEN

bij ruw weer alleen met de bungelplank bungelen, waaraan de kuil met bungeltouwtjes is vastgemaakt, de kuilhouten zijn langszij gedraaid,
dwarsbungelen Heer **dwarsbroezen** Heer **broezen** Vel Swal **achter de plank hangen** Aff Vel Swal Maas

BUNGELTOUWTJE

touwtje waaraan de kuil tijdens het bungelen aan de reling van de schokker vastligt, of waarmee hij met de bungelplank verbonden is tijdens het dwarsbungelen,
bungeltouwtje Lit (vero) Heer. (vero) **bungeleindje** Box **broeslijntje** Dreu Heer Lit

VERSTEKEN

de kuil tijdens het bungelen verhangen,
vərstéékə Dru Dreu Heer

PIEKEVAL

lijn waarmee de kuil in de mast gedraaid wordt om te drogen,
piekeval Hell N Bel Z Bel Will **zeileval** *zeeləval* Heer Lit
Piekeval takel waarmee de piek van het zeil wordt opgehesen en neergelaten" in Katwijk (Wdb 46), *piekval(le)* in Goedereede, Middelharnis (Ghijsen 710)

DERDE SPRINKEL

touw verbonden aan de kruik via een blok in de mast, dienende om de kruik los van de kuil in de mast te trekken en hem te drogen,
Dreu

934 SCHAAR, KAM, PEUR

9341 AALSCHAAR

ijzeren vork met drie, vijf of zeven tanden, van weerhaken voorzien, waarmee de visser aal steekt,
aalschaar Hell N Bel Z Bel Pern Num *aolschaar* Will Swal *aalscheer* Wou Werk *aolscheer* Mau Dru Dreu Wa Kerk Heer App Gra Aff Mill Ha *olschéér* Lit *îêlsjeer* Laak **palingschaar** *pòllingscheer* West **steekschaar** *stikschéér* Moer **toekschere** *toekscheerə* Wi Kam **aalsteek** *aolsteek* Goud (vero) **elger** Goud Moord
Paelunkschaere schêêre op Walcheren, Zuid Beveland, Noord Beveland, Tholen (eiland), Schouwen, Zeeuwsch Vlaanderen, westelijk deel van Goeree (Ghijsen 674), *steekschêêre* in Annaland, Maartensdijk, Elkerzee, Haamstede, Brouwers

haven, Nieuwerkerk, Brunisse, Biervliet, Axel, Hoedekenskerke, Ouddorp; *stikschêêre* in Annaland, Brouwershaven, Serooskerke, Noordgouwe, Ellemeet Oosterland (Ghijsen 928, 939); *aolegêêr* in Land van Hulst (Ghijsen 42); *elger* in Enkhuizen (89); *éélstik* op Tessel (49), *bot-* of *telstekker* (drie tanden) naast *telschter* (vijf tanden) op Terschelling (125); *oaltoek* in Uithuizen (Schikan 20).

Etym. Het eerste lid van *toekschere* staat in verband met *toeken* „blijven hangen" ook „mank gaan" = gronings *tukken*. Het fri. kent *túk(e)* „werktuig om te steken", bijvoorbeeld *heatûke* „hooiroede", *teltûke* „aalschaar"; in het oostfri. *túke* „aalgeer" ook *áltûke*, *hei-* of *heutûke* „centandig werktuig met weerhaak om hooi uit een hoop te plukken," *tûken* „trekken, plukken". *Toek-* bevat waarschijnlijk idg.* *deuk* dat ook zit in lat. *duco* „trekken", got. *tiuhan* „trekken" en is abl. met mnl. *tuk* (zie voor dit laatste woord Fr.v.W. blz. 713 tuk II); de *-k* in *toek* kan men ontstaan zien uit een idg. verbinding *kn*. Voor *aalschaar* en *elger* zie blz. 298.

BOOM

stok van de aalschaar;
boom Dreu. **stang** Wa.
Etym. Zie voor de verhouding *stang*: *steng* de etym. wdb.

STEKEN

de aalschaar in de modder duwen;
steken Wou. Dru. Kerk. Heer. Lit. Gra. **stoten** Ha. Wi. Kam.
Paelik stikke in Oud-Vosmeer (Ghijsen 689); *ut éélstikke gaan* op Tessel (49).

9.3.4.2. ELGER

ijzeren kam met twintig tot vijfentwintig tanden van zes à zeven cm. die de visser als een hark door de modder trekt en waarmee hij aal vangt;
elger Wi. **aalelger** *aoleləgər* Gen. **kam** Heer.

AANGEVER

middelste tand van de elger die meestal langer en sterker is dan de andere tanden;
òngeevər Wi.
Blij (Onze Zeilvischsloepen) vermeldt *koning*.

9.3.4.3. PEUR

vistuig bestaande uit een lijn waaraan van onderen een tros van aan draden geregen pieren bevestigd is, met daarboven een stukje lood als gewicht;
peur Lit West. *poor* Amm *poer* Wi Kam. Graf *poerə* Zwart. *poejər* Heer. Mill. *poojər* Wou
Peur(e) in de omgeving van Middelburg, in Veere, Arnemuiden, Oostkapelle, Westkapelle, Ierseke, Wemeldinge, Krabbendijke, Rilland, Scherpenisse, Annaland, Maartensdijk, Schouwen-Duiveland, Zeeuwsch-Vlaanderen westelijk deel, Terneuzen, Axel, Land van Hulst, Goeree, Middelharnis, Sommelsdijk (Ghijsen 1710); *poer* in de Zaanstreek, daar ook· *poerlood*, *poerworm* (Boekenoogen 1769, 770); *peur* „branieachtige uitdrukking voor de vleet" in Katwijk (Wdb. 46); *poer* in Uithuizen (Schikan 20).
Etym zie blz. 298.

TROS

opgewonden draad waaraan pieren geregen zijn als onderste gedeelte van de peur,
tros Heer. Lit. **knotje** *knotgië* Kam.

STOK

stok van ongeveer drie meter, waaraan de peur vastgeknoopt wordt;
Lit

DAUWWORM, PIER etc.

(zie blz. 199).

PEUREN

met de peur vissen;
peuren Lit. West. *poerən* Wi. Kam. *poejərə* Heer.
Poere in Den Oever (Daan 139); *poeren* in de Zaanstreek (Boekenoogen 769); *poerən* op Urk (447); *oal poeren* in Uithuizen (Schikan 20). In West-Vlaanderen (cf. Blij 167) betekent *peuren* ook
1. „vissen met een sleepnet dat men over de grond uit het water trekt (vis peuren),
2. „vissen met de palingschaar."

SLIJMWATER

rivierwater op de bodem van de boot met huidslijm van de aal vermengd. De visser gooit dit water over boord om zijn vangkans bij het peuren te verhogen;
slıemwòttər West

9.3.5. DOBBERS EN REPEN

9.3.5.1. DOBBERS (pl. tant)

vistuig bestaande uit een of meer vast-

gezette van snoeren en hoeken voorziene drijvers
dobbers Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Amm Via Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ven Blc Te Ste Swal Mill West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen *dobbəlas* Zwart **doggers** Moord Goud
Aal of *eeldobber* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1), Blij (53) geeft *dogger*, Hoek vermeldt *doggers* in De Vischtuigen van Zeeland
Ltym zie blz 299

KLOS

houten drijver van de dobbers,
klos Will App Mill Zut **klots** Aff Vel *klutskə* Swal **blokje** Wou **dobber** West **kurk** *kork* Heer
Dobber in de Zaanstreek, synoniem *duul*, de *aaldobber* werd ook *duul* genoemd, omdat de schijf van dit visgerei van *dulen* of biezen gevlochten wordt (Boekenoogen 153 187)

HOEKSNOER

lijn van 2 50 m voorzien van een hoek, aan de klos van de dobbers soms met lood verzwaard,
hoeksnoer Hell N Bei Pern Num **hoekelijn** *hoekəliendə* Zwart **dunlijn** *dunlien* Kam **lijn** Dreu Wa Heer **loodreepje** Mill

HOEK HAAK ANGEL

(zie repen)

STEENSNOER

lijn van ongeveer 3 50 m aan de klos van de dobbers met een steen verzwaard,
steensnoer Hell N Bei Pern Num **steenlijn** *steenlīən* Kam *steenliendə* Zwart **lijn** Wa Dreu Heer **steenreepje** Mill
Steen of *stientocht* in de Zaanstreek (Boekenoogen 153, 995)

DOBBERVISSER

visser die uitsluitend met dobbers vist,
Kam (vero)

DOBBERPUNTER

grote punter met sprietzeil door dobbervissers gebruikt,
Kam (vero)

DOBBERS VISSEN

met dobbers (gaan) vissen
dobbers vissen Heer Kam **dobberen** Kam (vero) Wi **dobbeleren** Zwart

AASVISJE

visje meestal met het kruisnet gevangen dat als aas vooral voor de dobbers gebruikt wordt,
aasvisje App West *aosiskə* Kerk Heer **kleinvisje** *kleènviskə* Mill **dopvisje** *dopviskə* Lit **snoekvisje** *snoekiskə* Dru
Lutje in Lithuizen, visserij op het Boterdiep (Schikan 19)
Ltym *dopvisje* zie blz 299

UITZETTEN

de dobbers in het water leggen,
uitzetten *uutzettn* Zut *oetzettə* Swal **uitvieren** Wi Zwart **uitscheren** Wij **uitschieten** Will **leggen** Werk Dreu Wa Lit West
Zie ophalen

AFLOPEN

van de hoeksnoer gezegd zich van de klos afwinden,
aflopen *afloopn* Kam **afrollen** Heer

OPHALEN

de dobbers opvissen, de **hoeksnoer** inhalen en het geheel uit het water lichten,
ophalen *ophaolən* Zut *ophaolə* Swal. **inhalen** *inhaolə* Dreu Wa Lit **dobbers eruit halen** *ik haol də dobbərs eruit* Heer
De dobbers worden des avonds *geschoten* (= uitgezet) en des morgens *gevaand* (= opgehaald), in de Zaanstreek (Boekenoogen 153)

93521 REPEN (pl tant)

vistuig dat bestaat uit een lange lijn waaraan op bepaalde afstand van elkaar kortere lijnen voorzien van een hoek,
repen Hell N Bei Z Bei Pern Num Will L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Mill West Zut *rîêpə* Vel Ven Te Ste Swal Laak Meers Maas **reep** Moer Aff Ble Meers Wij **aalsreep** *aolsreep* Gra **hoekwant** Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **lijnen** *linnə* It

Rêêpe of *rêêpje* in Veere, Arnemuiden, Vlissingen, Wolfaertsdijk, Ierseke, Kapelle-Biezelinge, St.-Philipsland, Zierikzee, Ellemeet, Noordgauwe, Noordwelle, Serooskerke, Bruinisse (Ghijsen 771); *reep* in de Zaanstreek (Boekenoogen 817); *hoekwant* in Katwijk (Wdb. 24); in Marken, Volendam, Monnikendam (V.Ginneken 413); in Enkhuizen (70); in Den Oever (Daan 137); *hoekwan* in Moddergat, Wierum, de Dongeradelen (V.d. Molen 81, 87); *spleetwant* in Enkhuizen (79). Blij (7) vermeldt *aalreep, aalsnoer, aallijn, aalkoorde*; *kordeel* in het Vlaams.
Etym. zie blz. 299.

REEP

lange lijn, waaraan van afstand tot afstand korte lijntjes vastgeknoopt zijn, waaraan hoeken zitten;
reep Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Dubb. Han Werk. Hard. Gor. Wou. Goud. Moord. Via. Ra. Mau. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra. Box. West. It. *rîêp* Amm. Ble. Te. Swal. Laak.
beug Moer. **balk** Ha. Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. **scheerlijn** *scheerlıen* Wij. **lijn** *līēnt* Aff. *lıēnt* Vel. Meers. Mill. **looptouw** Maas.
Want naast *beug* in Middelharnis (Ghijsen 83); *beug* in Katwijk (Wdb. 11); *beuglijn* in Enkhuizen (103); *spleet, nu want, katoen* vroeger *balk* in Marken, Volendam, Monnikendam daar ook *lıjnen* (V. Ginneken 417); *beug* in de Zaanstreek (Opm. „men bezigt de uitdrukking van alle soorten van vistuig, zelfs van aaldobbers" (Boekenoogen 60)).
Etym. zie blz. 299.

SNEUI

dwarslijntje van ± 1.60 m met hoek aan de reep vastgeknoopt De afstand tussen twee sneuien is minstens zo groot als twee sneuien te zamen lang zijn, zodat ze niet in de war kunnen komen;
sneui N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. H.Zw. Dord. Dubb. Goud. Moord **sneutje** Hell. *snuitjə* Ble. Te. Ste. **snoei** App. **snoer** Hard. Gor. Kerk. West. *snòòr* Swal.**snoertje** *sneurtjə* Meers. **slinger** Wi. **zwengel** Kam. *zwıngəl* Gen. *zweng* Graf. (*zwengəs*) **hoekeindje** Zwart. **eindje** Werk. **onderlijn** *ondərlīēn, ondərlıendə* Gra. **voetlijn** *vootlīēn* Wij. *voetlīēn* Ha. **lijntje** Heer. **angeltouwtje** *angəltouwkə* Maas. **touwtje** *touwkə* Aff. **staaidraadje** *steejdreujkə* Wa. **beentje** *bınkə* Laak.

Sneutje naast *vishene* en *stelle* in Middelharnis (Ghijsen 893, 933, 1074) (sneutje „kort dun touwtje" in Goederee, Middelharnis, Sommelsdijk verder de bet. „lokje haar", „dun worstje";) *snoer* in Enkhuizen (103); *snoer* of *strık* in de Dongeradelen (V.d. Molen 99); *stellen, steltjes* vroeger *sneeuw, sneeuwtje* in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 417); *strıkken* in Terschelling (120); *zieddroadjes* in Uithuizen (Schikan 11); in Antwerpen *stelletjes*; langs de Vlaamse kust *keısters* (Blij 20, 107).
Etym. zie blz. 299, 332, 350.

HOEK

vishoek aan repen en dobbers meestal met weerhaak;
hoek Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. **haak** *haok* Will. H.Zw. L.Zw. Dord. Dubb. Hard. Gor. Amm. *hààk* Goud. Moord. Haast. Wou. Wij. *ààk, òkskə* Moer. *haokə* mv. *haokn̥* Ha. **angel** Han. Werk. Via. Ra. Mau. Dru. Dreu. Wa. Leeuw. Kerk. Heer. Lit. Meg. App. Gra Box. Aff. Vel. Ble. Te. Ste. Swal. Laak. Meers Maas. It. Mill. West. Zut.
Houk in Katwijk (wdb. 25); (*h*)*oek* in Marken, Volendam; *hoek* in Monnikendam (V. Ginneken 418); in Enkhuizen (79); op Terschelling (120); in de Dongeradelen (V.d. Molen 87); *oekər* op Urk (433); *haak* in de Zaanstreek (Boekenoogen 1); *hoaken* in Uithuizen (Schikan 11).

WEERHAAK

haakje aan een hoek in tegengestelde richting daarmee, waardoor de aal vast blijft zitten;
weerhaak(je) Wou. Lit. Gra. *weerhaok* Heer. **weer** Hell. Will. Moer.

SPELDEHOEK

hoek zonder weerhaak;
speldaak Moer.

REEPHAAK

hoek om aal te vangen, tegenovergestelde van bothaak;
Moer.

DREG

ankertje met drie of vier handen verbonden met de uiteinden van de reep om te voorkomen dat het vistuig afdrijft;
drêch Will. Moer. H Zw. L.Zw. Werk.

Dreu Wa Heer Lit Ble West Zwart *dreggəkə* Wou
In Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 382), in Makkum, Harlingen, Lemster, *dreeg* op Tessel (46)

BLEDJE

hand van een dreg,
bledje(s) H Zw L Zw **klauwtjes** *klauwkəs* Moer

LANGWANT

repen met drijvers en meer dan honderd hoeken,
Ha Kam Graf Gen

KORTWANT

repen zonder drijvers en met minder dan honderd hoeken,
Ha Kam Graf Gen

93522 REEPVISSERIJ

visserij met repen,
reepvisserij Moer Heer Lit **reepjesvisserij** *reepkəsvissərij* Kerk
Repenvisserij in Enkhuizen (38), *beugvisserie* in Middelharnis (Ghijsen 84), *beugerij* in Katwijk (Wdb 11)

REEPVISSER

visser die bijna uitsluitend met repen vist,
reepvisser Dreu Heer **aalbootvisser** *aolbootvissər* Will Moer **bootjesvisser** Moer (vero)

AALBOOT

roeiboot gebruikt bij de reepvisserij,
aolboot Will

REPEN

met repen vissen,
repen Heer **reepvissen** Moer **op de repers gaan** Moer **met de repen vissen** Dreu Wa Lit Ble **met de lijnen vissen** *mi də linnə vissə* It **met haken vissen** Will **repen leggen** Werk
Repen, aan het repen gaan in Enkhuizen (31, 25).

SPLEET

gespleten hout van ongeveer één meter met een gleuf van vijftig cm lengte, waarin de visser de hoeken van de repen vastzet, soms aan één zijde van de gleuf, soms aan beide, wanneer hij dit vistuig droogt, taant of opbergt,
spleet Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Dord *spleet* mv *spleets* Wi Graf Gen *spleetgiën* Zwart „spleetholting" Kam (wordt alleen bij langwant gebruikt en heeft meestal twee gleuven) **spleetstok** H Zw **pin** Wou Dreu Wa Leeuw Heer. *pinnəkə* Dru **kleef** Meers Maas *klééf* Laak **kleuft** Ble *kleufkə* Swal **repenhoutje** *reepəhoutiĕ* Hard *reepəhoutjə* Mill West **reephoutje** Gra **houtje** Lit App *hòltjə* Aff Zut *holtjə* Vel *holtgiĕn* Ha **stokje** *stokkiĕ* Wij **stek** Vel **lijnenstekje** *linnəstèkskə* It
Spleet in Enkhuizen (80), *split* in Marken, *splajtawtjə* in Volendam, *splèjthaatje* in Monnikendam (V. Ginneken 418), *spleet* of *split* in Holland, *splvt* in de Dongeradelen (V d. Molen 91)
I tym zie blz 80, 299

GLEUF

smalle opening in de spleet,
gleuf Wou Dreu Wa Heer Lit **sleuf** App **kleuf** Aff
Split in de Dongeradelen (V d. Molen 91)

AFPIKKEN

de hoeken van de spleet lichten,
Moer Kam
At (*of*) *splêête*(*n*) in Middelharnis (Ghijsen 24)

AZEN

de repen voorzien van aas,
azen Hell N Bei Z Bei Pern Num Mau Kerk App West *aozə* Wou Aff. Vel Ble It *aozən* Wi Kam *èèzə* Moer **aanazen** *aonaozə* Hard **aanslaan** Werk Dru Wa Dreu *aonsloegt* Heer West *àànsjlààgə* Vel Ble **aanpikken** H Zw Kam **aansteken** *aanəstookn* Zwart **haken** *haoktə* Wou **reep klaarmaken** H Zw

AASBAK

langwerpige ondiepe houten bak met aan een van de kleinste zijden geen opstaande rand, gebruikt bij de reepvisserij,
aasbak Hell N Bei Z Bei Pern Num Goud Moord *aosbak* L Zw H Zw Mau Aff Wij Wi Graf Gen **aalbak** *aolbak* Kerk **repenbak** Werk Hard App Zwart **reepbak** Kerk **beugbak** Moer. **wantbak** Kam (alleen gebruikt bij kortwant) **bak**

Will Moer Wou Goud Moord Kerk Lit App West Wij
Aasbakken of *bakken* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 419), in Enkhuizen (80, 36), *bak* in Middelharnis (Ghijsen 53), *bak* naast *aed* op Terschelling (120), *aed* in de Donge radelen, *aasbak* of *spleetbak* in Holland (V d Molen 91), *spleetbak* bij de Zuiderzeevissers (Ypma 144)

DE REPEN OP EEN BAK SCHIETEN

de geaasde repen op de aasbak klaarleggen, **de repen op een bak schieten** Will **opsteeien** Wou **laden** *loòjdə* Lit **op de bak wegtasten** Moer
Opskiete in Katwijk (Wdb 43), *opschieten in de bakken* in Enkhuizen (38), *schieten* in Holland, *sjitten* in Moddergat (V d. Molen 92), op Terschelling (121), *de beuge schie te(n)*, *de lienen in de ronde schie te(n)* in Brouwershaven, Middelharnis (833), *beug schieten* in Marken, Monnikendam *skieten* in Volendam (V Ginneken 419)

TOEDEKKEN

met zand een rij geaasde hoeken in de aasbak bedekken, zodat ze niet in de war komen,
toedekken Hard **een laagje zand strooien** Moer **een laagje zand leggen** Lit

REEPJE

laagje zand over de geaasde hoeken in de aasbak,
Wou

REPEN SCHIETEN

de reep op de bodem, de geaasde hoeken over de rand van de boot leggen,
repen schieten Heer **inzetten** Laak *ingəzat* It **uitleggen** *oetlaggə* Ble **in de boot scheren** *schoordə in də boot* Moord

UITGOOIEN

een dreg of steen verbonden met de reep overboord werpen,
Werk Wou Dreu Wa Heer Lit Ble West Zwart

VIEREN

de repen in het water laten lopen terwijl men dwars over de rivier roeit,
vieren Dru Heer Maas **(laten) aflopen** Laak **(laten) weglopen** Goud Moord **lopen** Wou **schieten** Moer H Zw Hard **uitroeien** Mau Aff Te Ste **repen leggen** Dreu Wa Lit West **overboord gooien** Werk
't Reepje uitlegge in Veere (Ghijsen 771)

STRAK LIGGEN

van de reep gezegd in een rechte lijn op de bodem van de rivier liggen Wanneer dat niet het geval is verbindt de visser de reep met steentjes, stukjes ijzer enz ,
Moer

ALLES KWIJT

uitroep van de knecht tot de schipper wanneer de repen gevierd zijn,
Moer

ONKLAAR LOPEN

van de repen gezegd in de war raken,
onklaar lopen Will *onklaor loopə* Wou Heer **onklaar raken** Moer **onklaar slaan** Werk **onklaar liggen** Leeuw West **in de war raken** Lit **verwarren** Lit
Onklaer in Katwijk (Wdb 76), *de kabel loopt te beet* in de Zaanstreek (Boekenoogen 44)

KLAARKOMEN

van de repen gezegd uit zichzelf uit de war raken,
Moer

KLAARMAKEN

de onklaar gelopen repen ontwarren,
Hell
Klaere ,iets dat *onklaer* is in orde brengen (cf *klaer want*) in Katwijk (Wdb 29)

VERSTROMEN

van de repen gezegd door de stroom meegevoerd worden, zodat de visser ze verspeelt,
Werk

LICHTEN

de repen binnen boord halen,
lichten Wou Heer Lit *luchtə* Laak

Meers **inhalen** Dru Wi **ophalen** Moer Werk Wou Goud Moord Aff Zwart

OPPIKKEN

de repen met een dregje van de rivierbodem ophalen,
Wou

DE ALEN VINGEN ELKAAR

de alen aan de repen gevangen raken met elkaar verward,
də aolə vongə məkaar Heer

AFDRAAIEN

van de aal gezegd zich van de repen loswringen,
afdrèèjə Wou Heer Vel *afgədreèjt* Dreu

DE ANGEL ZIT IN DE KOP

de aal heeft de hoek doorgeslikt, de visser laat de hoek zitten en snijdt de sneui door,
Lit

ER ZIT EEN ANGEL VOOR IN DE KOP

de angel zit door de lip van de aal heen, de visser slingert dan de aal van de sneui,
Lit

SLINGEREN

de sneui met de gevangen aal, die een angel voor in de kop heeft, snel rondraaien, zodat de aal van de hoek gaat,
Lit

AFPIKKEN

de sneui met een gevangen aal eraan doorsnijden,
afpikken Hard **afsnijden** Will Moer Mau Lit Laak

PIKAF

uitroep zodra men een sneui met vangst licht,
Hard

OPSPLETEN

de repen na het vissen opruimen door de hoeken aan de spleet te bevestigen en de sneuien en reep op een bos te draaien,
opspleten Hell N Bei Z Bei Pern Num Moer **oppinnen** Wou **ophaken** Hard **haken** *hoktə* Lit **opscheren** Moord Goud **op de spleet zetten** Will **op de pin zetten** Dreu Wa Heer **op een kleuf(t) zetten** Ble **op een houtje zetten** App
Splitten, splytsjen in de Dongeradelen (V d Molen 91), *splijten* bij Zuiderzeevissers (Ypma 114), *spleten* ontwarren van het hoekwant' in Enkhuizen (21), *opspletən* aas van de haken van het hoekwant afhalen' op Urk (441)

94 VERVOEREN, SORTEREN, KLAARMAKEN

941 AALHOUDER

ovaalvormig mandje om aal of paling voor korte tijd te bewaren, te vervoeren of te venten,
aalhouder *aolhouwər* Moer **houder** *houwər* Hell Wou **aal(s)korf** *aolkörf* Wi *aolkörfkə* Vel *aolskorfkə* Aff **heikorf** *hèjkörf* Ble **korfje** *körfkə* Mau **kanis** *kaonəs* Amm Will **boust** Maas **huil** Mill West (vero)
Korf in Marken, *aalmand* in Volendam, Monnikendam (V Ginneken 395), *kanis* in de Zaanstreek (Boekenoogen 396)
Ltym *Boust* is een dialectische variant van *buist* hetgeen volgens het W N T (III 1777) een kleine mand is bijvoorbeeld een kaasmandeken'. *Boust* komt voor in de buurt van het gebied waar *u* voor dentalen tot *ou* werd
Voor de etym van *kanis* en *huil* zie blz 301 en 286

AALEMMER

emmer met deksel, waarin aal of paling bewaard wordt De emmer heeft in het midden de grootste middellijn, de opening heeft dezelfde diameter als de voet, in het onderste gedeelte van de emmerwand zijn een groot aantal fijne gaatjes geboord,
aalemmer *aolemmər* Wou **palingemmer** *paoləngemmər* Wou

DRINKEN

de aalhouder met aal gevuld onder water dompelen om de aal vochtig te houden,
Will Wou

9.4 2. SORTEREN

aal en paling uitzoeken en sorteren naar gewicht en kwaliteit;
Will. Kerk.

LEPELBOOR

ouderwets boorijzer waarmee de visser eertijds de aal of paling beetnam bij het sorteren;
Will.

SORTEERBAK

bak met enigszins taps toelopende voorkant die geen opstaande rand heeft, waarop vis inzonderheid aal of paling gesorteerd wordt, **sorteerbak** Wou **klaarbak** *klaorbak* Kerk **visbak** Kerk.
Klaarbak „vlakke houten bak, waarop de netten worden geklaard" in de Zaanstreek (435, 436); in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 380).

BAK

soort kaar op de waterleiding aangesloten, gebruikt bij het verwijderen van carbolsmaak bij aal of paling,
Hard

AALBAKJE

houten meetbakje met driehoekige doorsnede gebruikt om vast te stellen of de aal de door de wet voorgeschreven lengte bezit,
aalbakje *aolbakjə* Will *aolbakskə* Moer. *aolbèkskə* Wou **spitsbakje** *spitsbakkĭĕ* Wij.

9.4 3. KLAARMAKEN

de aal of paling ontdoen van huid en ingewanden;
klaarmaken Will Moer Vel Mill. **schoonmaken** H Zw. Dru. Dreu Wa. Heer. Lit Meers

SNEETJE

sneetje in de kop van de aal of paling gemaakt tijdens het schoonmaken,
sneetje Will. Wou **reeuw** *rèèuw* Moer.
Etym. *reeuw* zie De Vries blz 568

VELLETJE

stukje huid van de paling dat na het sneetje loszit en met een mes of nijptang beetgenomen wordt om de huid eraf te stropen;
vellətjə Will.

LOSSNIJDEN

de aal een sneetje in de kop geven,
lossnijden in de kop Gra. **boven over de kop snijden** Heer **een sneetje in de kop geven** Wou. Moor.

STROPEN

huid van de aal aftrekken;
stropen Will **afstropen** *afstreupə* Wou. Dru. Lit. Gra. Aff. Vel **aftrekken** Mill. *afgətrokkə* Heer. **villen** Moer Wou. Laak.
Grobbe(n) in Rilland, Tholen (stad), Scherpenisse, Bruinisse (Ghijsen 294).

OMSTROPEN

de gestroopte huid van de aal het binnenste buiten keren;
umstreupə Wou.

OPENSNIJDEN

de buik van de aal opensnijden en de ingewanden eruit verwijderen;
opensnijden Will. **opensteken** Moer. **uithalen** Wou. Wa Dreu. *uitgəhòlt* Heer **uitgrommen** *uutgrómmə* Gen
Grom „ingewanden van vis" in Katwijk (Wdb. 22); Blij (63) geeft *grommen*; in Vlaanderen *gutten*, *kammen* (Blij 63, 65).
Etym. *uitgrommen* zie etym. wdb. op *grom*.

IN MOTEN SNIJDEN

de aal in kleine stukjes van twee à drie cm snijden,
in moten snijden Moer H Zw **in stukjes snijden** *in stukskəs gəsneejə* Heer.

KREPEN

aal zo in moten snijden dat de stukjes aaneen blijven,
kreepə gəkreept Moer
Etym Verwant met *krip* „Van onzekeren oorsprong Benaming voor een lapje vleesch, in verschillende streken in verschillende toepassingen, b v. in de Kempen voor eene snee spek of hesp, in Breda voor een runder- of kalfslapje, in

Zeeuwsch-Vlaanderen voor wat in 't Westvl. „koolbra" heet" (W.N.T. VIII 283).

AALSVEL
afgestroopte huid van de aal; *ôlsvèl* Heer.

10 1 VISSERIJ OP WITVIS

10 1 1 WITVIS

10 1 1 VIS

verzamelnaam voor alle rivviervis, in-zonderheid standvis, (algemeen)
Etym zie blz 278

WITVIS

verzamelnaam voor brasem, bliek, voorn, winde, serpeling, meun, grondel, karper, post, zeelt, alver, baars, snoekbaars, snoek, barbeel, sneep,
1 alle vis behalve trekvis en aal,
witvis Wou Dreu Wa Leeuw Kerk Heer **vis** Wou Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box
2 alle vis behalve aal,
Ble Gen Zwart
3 alle vis behalve steur en aal,
Kam
Witvis in de Zaanstreek (Boekenoogen 1227), *byfisk* verzamelnaam voor alle vis behalve haring bij vissers van wad en gat (V d Molen 16)

BINNENVIS

witvis die vooral in de polderwateren voorkomt, zeer zelden op de rivieren o a brasem, bliek, voorn karper,
Moer

POOTVIS

witvis die gevangen wordt met een fuik om hem uit te zetten ten dienste van de sportvisserij Deze vis wordt meestal niet met een zegen of drijfnet gevangen, omdat hij dan gemakkelijk beschadigd wordt,
Wou Goud Moord Leeuw Heer Gra Kam Gen

BRASEM

grote, zware bliek of blei,
brasem *brâàsəm* Hell N Bei z Bei Pern Num Will Moer H Zw Hard Goud Moord Leeuw *braosəm* Haast *breesəm* Swal Laak *bréésəm* Amm Aff Mill West *breesəm* Vel Meers *briesəm* Ble Te Ste *brîêsəm* Maas It **bliek** Dru Dreu Wa. Heer Lit Gra Box **blei** Zut Wij Ha. Wi Gen Zwart
Brasem in de Zaanstreek (Boekenoogen 107), in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 428)
Etym zie blz 276

BLIEK

Abramis blicca, blei, kleiner en lichter dan brasem,
bliek Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer H Zw Hard Amm Dru Leeuw Aff Mill West Wij Ha Wi Gen *bleek* Ble Te Ste Swal Laak **brasem** *breesəm* Meers *brîêsəm* Maas It **puiloog** Dreu Wa Heer Lit Gra Box Vel **kolbliek** Goud Moord **kolblei** Zut **kolletje** *kollə̀gïë* Kam **kleine blei** Zwart
Bliek in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 426), *blyk* soort haring die gevangen wordt in Barradeel Wonseradeel, Het Bildt (V d Molen 16), *blei* (*blaai*) in de Zaanstreek (Boekenoogen 1291), *blai* in Den Oever (Daan 140)
Etym zie blz 275, 276, 278

KOLBLEI

Blicca bjorkna De kolblei lijkt veel op de brasem, maar is te onderscheiden aan de korte anaalvin De kolblei wordt door veel vissers met van de bliek onderscheiden Dit onderscheid komt wel voor in de hieronder vermelde plaatsen
kolblei Wi Gen **kol** Zwart **puiloog(je)** Hard **scheelpuiloog** Ble **pijloog** Mill
Blaj in Volendam, Monnikendam, *blajk* in Marken (V Ginneken 428), *hoerekind, kolk, kuilen* in de Zaanstreek (Boekenoogen 330, 486)
Etym zie blz 275

KNIJTEN

jonge brasem of bliek,
Werk Hard Wou Heer
Etym onbekend

VOORN

Leuciscus rutilus (L) blankvoorn,
voorn Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Goud Moord Amm Via Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg Gra Box Mill West Zut Ha Wi Kam Graf Gen. Zwart *vòrrə* Moer *vaor* Vell *vaorn* Te Ste *voorn* Aff *veurkə* Ble **gewone voorn** *gəwoonə vorrə* Moer **blankvoorn** Wou *blankvoorn* Aff *blankə voorn* Mau App **„rutsj"** Laak Meers Maas. It. *rôtsj* Ble
Vòorə in Marken, *fo rən* in Volendam, *fo wrə* in Monnikendam (V Ginneken 428), *forən* in Den Oever (Daan 140), *foantjes, furntsje* in Lemster, *u itvis* in Harlingen, *voorntjes, vitviskes, platviskes, plattertjes* bij vissers op het Boterdiep (Schikan 19)
Etym *„rutsj"* verwant met *rutsen* zich snel bewegen"? (Voor *rutsen* zie W N T XIII 1932)
Zie ook blz 276

RUISVOORN

Scardinius erythrophthalmus (L),
ruisvoorn Goud Moord Mau Dru Kerk App **rietvoorn** Wou Dru Kerk Leeuw Mill West *rietvorrə* Moer *reetvaor* Vel *roetvoorn* Ha **rietkikker** *roetkikkər* Kam *ruudiëkikkər* Gen Zwart **genemuider** *geenəmuudəgər* Wij. *gləmuundər* Wi
Ruisvoorn, ruis, reus, schele jongens, roetvoorn in de Zaanstreek (Boekenoogen 861, 845)

NETTEVOORN

voorn met een voorndrijfnet gevangen, hij is gemiddeld groter dan die met schakels of nylonnetten gevangen,
Heer

WITVIS

kruising tussen kolblei en voorn,
Kam

WINDE

Leuciscus idus (L), op de rivieren zeldzame voornachtige vis van 30 tot 50 soms 80 cm ,
winde Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Zwart *wint* Leeuw Gra Vel Ble. West Zut *wijnt* Moer Wou Dreu Wa Heer Lit App *wijn* Mau *wiënt* Box *wien* Aff *wing* Te Ste Swal *winnəl* Laak **meun** Wij Ha Wi Kam Graf *mun* Gen
Wind, ook *noordewind* omdat deze visch alleen bij schraal weêr gevangen wordt , in de Zaanstreek (Boekenoogen 1222)

MEUN

Leuciscus cephalus (L) kopvoorn
meun Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Haast Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Aff Vel Ha Wi Kam Graf *mon* Ble *munnə* Zut *mun* Gen **meunvis** Hell **winde** Zwart **walhapper** Wi **snotvisje** Hell
Meun, meunvoorn in de Zaanstreek (Boekenoogen 629)

SERPELING

Leuciscus gmelagine (L),
serpeling Goud Moord West Wi **gruis** Wou Leeuw Heer Lit *gruus* Dru Gra App Aff Vel Ble *grŭŭs* It *gruuskə* Box Mill *grŭŭzə* Meers *greus* Maas
Etym zie blz 269, 276

GRONDEL

Gobio gobio, riviergrondel,
grondel Hell N Bei Z Bei Pern Num Goud Moord *grundəl* Will Amm Mau Kerk Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **grondeling** *grundəling* Zut **groentje** Moer Gor Wou *grŭŭntjə* Dru Dreu Wa Leeuw App *greuntjə* Gra Box Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal *griëntjə* Heer **„geuve"** *geuvə* Laak **„geuving"** Meers Maas It
Grondel, grundel eertijds ook *gruntel, poepegrondels, poepegrundel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 268, 769), in Vlaanderen *goveken, kleine govie, zoetemondjes, suikerbeet*, verder nog in Nederland *zeegrondel, dikkopje, grondje, grundje*, (blz 63).
Etym zie blz 269, 275 277, 300

SNOTVISJE

bijnaam van de grondel,
snotvisje Hell **boerenlul** Moord
Etym zie blz 276

KARPER

Cyprinus carpio (L),
karper Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Geert Dord Gor Wou Amm Dreu Wa Leeuw Kerk App Gra Box Ha Wi Kam Zwart *kérpər* Moer *kerpər* Lit Te Ste Swal Meers Wij Gen *keèrpər* Dru **karp** Mau *kèrp* mv *kerpən* Mill *kerp* mv *kerps* Heer Aff Vel Zut *kaarp* It **Hollandse karper** Wou Wi
Kerpel, kèrrəpel in de omgeving van Middelburg, Oost Souburg, Domburg, Zuid Beveland, Kamperland, Wissekerke, Tholen (eiland), Zeeuwsch Vlaanderen westkant, Land van Axel, Land van Hulst, *kèrbel* in Ierseke, *kèrper* Westkapelle, *keirpel* Philippine, *kaorpele* Westdorpe, *kurpel* Ouddorp (Ghijsen 423), *karper, korper, karpel, korpel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 401), *karəpər* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 428)

EDELKARPER

Cyprinus carpio (L), gekweekte karper, **edelkarper** Wou Kerk Dreu Leeuw App Te Ste Meers West Ha Wi Kam Zwart *eedəlkérpər* Moer Wij *eedəl kerpər* Heer *eedəlkeèrpər* Dru **edelkarp** Mau *eedəlkèrp* Aff Vel Ble
Opm Andere varieteiten van karpers door riviervissers niet of bijna niet nader te determineren zijn **spiegelkarper** *spiegəlkèrpər* Heer **leerkarper** *leerkèrpər* (deze karper heeft geen schubben en lijkt veel op een zeelt) Heer
Etym *edelkarper* zie blz 301

KROESKARPER

Carassius carassius (L),
kroeskarper Mill Ha Wi *kroeskerpər* Te Ste Meers **kroeskarp** Mau *kroeskerp* Vel Ble **kruiskarper** Zwart **meerkarper** *meerkèrpər* Wij **steenkarper** Dru Mill Te Ste Meers *stīēnkarpər* Ha *stīenkèrpər* Heer **steenkarp** *steenkèrp* Aff Vel Ble **boerenkarper** App West *boerəkerpər* Heer *boernkérpər* Wij
Kroes, kroeskorper in de Zaanstreek (Boekenoogen 520)

POS

Acerina cernua (L)
pos Will Goud Moord App *post* Amm Dreu Wa **schele post** Gra West Zut Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **stekelpos** Leeuw **koeposje** Mau **schele jood** *schellə jut* Box **jood** *joodə* Laak *joet* Box It *joedə* Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal *jóddə* Meers
Post in Monnikendam, in Volendam naast *skielgə post, possies* in Marken (V Ginneken 427)

ZEELT

Tinca tinca (L),
zeelt Wou Mau Ha mv *zèltə* Zut **louw** Hell Pern Wou (vero) App Aff Vel Ble *loe* Laak **muidhond** *moethont* Aff
Klepper, labbe, louw, zeelt in de Zaanstreek (Boekenoogen 445, 551, 594, 1248), *tēēnke* in Westdorpe, *tienke* in Axel, Hoedekenskerke (Ghijsen 978), *moethaenən* in Lemster, Aalderink (41) vermeldt nog *slij*
Etym zie blz 274

ALVER

Alburnus alburnus (L)
alver mv *alvərs* Amm Kerk App Kam Zwart *allevərs* Wou Heer Lit Aff Ha Gen *alvərən* Moer Maas **alvertje** Will Mau Dru Leeuw Mill Box Wi **alf** N Bei Z Bei Num *alft* Hell **alfje** West *alfjes* Hell *halfjes* Goud Moord **avel** *aovələ* Laak **aveltje** *aovəltjə* Vel Ven Ble Te Ste Swal **albele** Meers **kotter** *kottər* Zut
Isseling, nesteling in de Zaanstreek (Boekenoogen 200, 662). Verder komen in Nederland nog voor *alvenaar, bovenleupertien, overleupertien, hesseling, wever* (Onze zoetwatervisscherij 1932 blz 13), *halvertje, moertje, panharing, ulewer, witvis* (Blij 13)
Etym zie blz 276, 278

BAARS

Perca fluviatilis (L), (algemeen)
baors Moer Werk Haast Gen Zwart *boòrs* Dreu Wa Heer *bèèrs* Gra *bèùs* Wi Kam
Baars, beers in de Zaanstreek (Boekenoogen 26), in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 428), op Tessel (17)

SNOEKBAARS

Stizostedium lucioperca (L),
snoekbaars (algemeen) *snoekbaors* Gen *snoekbòors* Dreu Wa Heer Zwart *snoekbèèrs* Gra *snoekbòrs* Graf *snoekbèùs* Wi Kam **sander** Zut **pieterman** Heer (vero)
In Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 428), *snoekbèès* in Lemster
Etym De snoekbaars wordt *pieterman* (= Zwarte Piet) genoemd om zijn donkere dwars

banden en vlekken op de rug en de donkere strepen op de vliezige delen van rug- en staartvin. Voor *sander* zie blz 301

SNOEK

Exox lacius (L), (algemeen)

BARBEEL

Barbus barbus (L), **barbeel** Hell N Bei Z Bei Pern Num. **barm** Mau Wij Ha **berm** Will West Gen *bèrm* Moer Wou Dreu Wa Heer App Lit *bérm* Leeuw Zut *beerm* Mill *béérm* Box Aff **barf** Swal Laak Meers Maas **berf** Vel Ble Te Ste **berp** It **jodenvis** Kam
Etym zie blz 275; 13 10.

SNEEP

Chondrostoma nasus (L),
sneep Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer Goud Moord Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Mill West **sneper** Amm **maanvis** Wij Wi Kam Zwart **tabakspruimer** Heer (vero) **tabaksroker** Zut **koemoel** Box *koejmoel* Gra Ble Te Ste Swal **koemel** Meers **kommel** Vel Laak It *kummel* Maas
In Nederland komen nog de benamingen *snijdershoek, steenmeeuw, neusvis, schoorsteenveger* voor (Aalderink 48)
Etym zie blz 274, 278

STAAN

van snoekbaars, snoek, karper enz gezegd stil op een bepaalde plaats in het water zweven,
staan Will *sting* Kam *stiet* Wi **vaststaan** Han Werk Geert **hangen** (van harders gezegd) Will. **stilzijn** Dreu Wa

SPRINGEN

van barbeel gezegd op ongeveer dezelfde plaats in de rivier snel heen en weer of op en neer bewegen,
springen Aff **wringen** Vel

AFZAKKEN

meestal met komen verbonden, gezegd van dode vis stroomafwaarts drijven,
afzakken Moer L Zw H Zw Geert Hard Gor Wou Moord Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra. Box Aff **afdrijven** *afdrīēvə* Ble Te Ste Swal Laak

DE WAL UITLOPEN

van vis gezegd zwemmen vanaf de oever naar het midden van de rivier,
West

IN DE WAL ZWEMMEN

vooral van snoek gezegd het riet langs de oever in zwemmen,
Wi

PAAIEN

van vis gezegd paren,
paaien Moer Wou Vel Ble Te Ste Ha **rijden** Hell N Bei Z Bei Hard Amm Dreu Wa Leeuw Heer App Aff Mill
Paaien in de Zaanstreek (Boekenoogen 724.)

PAAITIJD

paartijd van vissen,
paaitijd Moer Wou *paajtīēt* Ha **rijtijd** Hell Hard. *rijtét* Dreu Wa Heer
Paaitijd in de Zaanstreek (Boekenoogen 724)

POTEN

jong broedsel of jonge vis uitzetten om de visrijkdom ten gunste van de sportvissers te bevorderen,
poten Moer Wou Goud Moord Leeuw Heer Gra Kam Gen **uitzetten** Gra

MAAT

lengte van de vis, gemeten van de punt van de snuit tot het uiteinde van de staartvin, zoals de visserijwet (blz 171) dit voorschrijft, (algemeen)

ONDERMAATS

van vis gezegd kleiner dan de door de visserijwet voorgeschreven maat, (algemeen)

ONDERMAATSE

vis die ondermaats is,
óndərmaotsə Heer

10.1.2.1.1. VISZEGEN

zegen al of niet met zak, gebruikt bij het vissen op witvis o.a pootvis, waarmee niet in de stroom gevist wordt;
viszegen 1. met zak: Werk. Hard. Wou. Kerk. Gra. West. *viszéégə* Dreu. Wa. Heer. 2. zonder zak: Mau Leeuw. **zegen met zak** Leeuw. Gra. Box. West. Gen. Zwart. **korte zegen** (± 40 vadem lang, met zak) Ha. **puntzegen** (met zak) Zut. **zegen** (met zak) Wi. Kam. Graf. Gen Zwart. **puntzak** Mill. **waai** (zonder zak) Te. Ste. Swal. Laak. *wèèj* Ble. *wèj* Meers.
Viszegen, walzegen, zegen in de Zaanstreek (Boekenoogen 1142, 1182, 1250); Blij (288) vermeldt nog *singnet, seine, seime* in West-Vlaanderen; *sein* in Friesland, *saai, gernet* in Antwerpen, *waai* en *sahinne* in Limburg., *treknet* in Drente en Overijssel.
Etym. *waai* zie blz. 300.

BOVENREEP

lijn door de bovenste mazen van de viszegen waaraan kurken bevestigd zijn; **bovenreep** West. Ha. Gen. *boomreepə* Wij. *booreepə* Zwart **houtreep** Werk. Wou. **kurkreep** Leeuw. Heer. **kurkenboei** Ha. Kam. **kurk(en)** *kulləkə* Haast. *kulkə* Goud. Moord. *kurk* Meers. **kurkentouw** *korkətouw* Ble. **stopzim** (in het bijzonder van het nylonnet) Swal.
speerreep (speerəp) in Katwijk (Overdiep 22); Blij (130) vermeldt nog *kurkpees, vlootlijn*; in Vlaanderen *korkpees.*

ONDERREEP

lijn door de onderste mazen van de viszegen waaraan stenen of lood bevestigd zijn;
onderreep West Gen. Zwart. **steenreep** Werk Wou Heer. Leeuw. Ha. Kam. **loodtouw** *lôêttouw* Ble. **lood** *lóót* Meers.
Ondersim in de Zaanstreek (Boekenoogen 686).

ARMEN (pl. tant.)

vleugels van de viszegen;
armen *éérmə* Werk. **vleugels** Hard. Wou. Dreu. Wa. Leeuw Heer Wi. **boezem** Gen. Zwart.

BEETSTEK

stok aan elk uiteinde van de waai, **beetstek** Meers. **stek** Te. Ste. Swal. **paal** *paol* Ble.

ZAK

zakvormig net van de viszegen;
zak Box. West. Gen. Zwart. **puntzak** Wi. **kuil** Hard. Werk. *kuul* Gra. Zut. Wij. Ha. Wi. Kam.
Zak in de Zaanstreek (Boekenoogen 1245); *aatje* in Den Oever (Daan 140) *oatjen* of *zak* op Urk (351, 355).

BUIL

ruimer gebreid gedeelte in het midden van de waai;
buil *buul* Ble. Te. Ste. **zak** Swal. Laak. Meers

BEK

opening van de zak van de viszegen;
Wi.

TREKLIJN

lijn die in een grote V uitloopt, waaraan de uiteinden met de boven- en onderreep van de viszegen verbonden zijn;
treklijn *treklijnt* Leeuw. **lijn** Dreu. Wa. Kerk. Heer. **toom** Ha. Wi.

GROTE ZEGEN

viszegen van 200 m lang, in de winter gebruikt;
Kam.

KLEINE ZEGEN

viszegen van 130 m lang, in de zomer gebruikt;
Kam.

NYLONZEGEN

viszegen van nylongaren;
Kerk. Heer. Lit. Graf.

BOVENZIM

bovenreep van een nylonzegen;
Kerk. Heer. Lit. Graf.
Etym. Voor het tweede lid zie Fr.v.W. blz. 609.

nauwmazige viszegen met zak,
alverzegen *alvərzéégən* Dreu Wa Lit App *alvərzèegən* Mill *avələzeegə* Vel **knijtenzegen** Werk Hard Gor Wou (vero) *knijtəzéégə* Heer **aalzegen** *aolzeegn* Kam *îêlzeegə* Laak **aalszegen** *òlszèègən* Mill West **dichte zegen** Kerk *dichtə zéégə* Heer **nauwe zegen** Werk **maatzegen** Wou *maotzeegə* Gra *maotzéégə* Lit

MOORDZEGEN

scheldnaam voor de knijtenzegen,
Wou Kerk *mòrtzéégə* Lit

BOK

viszegen die nog nauwmaziger is dan de knijtenzegen, o a door stropers gebruikt,
bok Wou

UITSCHEREN

de viszegen te water brengen door de onderreep overboord te gooien, waarna de bovenreep vanzelf meeloopt,
uitscheren Hard Gra **uitgooien** Goud Moord Haast **uitroeien** *uutroejə* Mill West

TOMEN

de viszegen (tegen de boot) ophalen,
tomen Ha *toomn* Wi **optomen** Gen Zwart **trekken** Zut (**naar de kant**) **sleuren** Heer
Etym verwant met *toom* „touw of lijn aan een visnet", zie verder etym wdb

AFHOUDEN

de waai met een stok van de oever afhouden,
Ble Te Ste Swal Laak Meers

BIJTREKKEN

aan de lijnen van de waai trekken, zodat de beetstekken tegen de oever komen te liggen,
Ble Te Ste Swal Laak Meers

STEKEN

een schepnet onder de zak van de viszegen houden om de gevangen vis op te vangen,
Wou *stéékə* Heer

TOOMTREK

trek met de viszegen van de ene oever naar de andere,
Wi

PARKJE

deel van de viszegen die over twee vaarbomen is gelegd, de vaarbomen rusten op twee dicht bij elkaar gelegen punters De viszegen wordt op deze wijze in drie parkjes verdeeld De aldus verdeelde zegen wordt gebruikt bij het sorteren van vis die zich in de beunen van de punters bevindt
Zwart

ALVERSCHRAPPERIJ

het afschrappen van alverschubben, later ook van jonge brasem, als huisnijverheid;
Wou

ALVERPRIJS

prijs per pond voor alver die voor de alverschrapperij bestemd is,
Wou

SCHRAPPEN

alver van schubben ontdoen,
Wou

ALVERSCHRAPPER

visser die als bijverdienste alver schrapt,
Wou

GESCHRAPTE ALVER

alver die geschrapt kan worden,
Wou

ONGESCHRAPTE ALVER

alver die niet geschrapt kan worden,
Wou

SCHRAPLOON

loon voor het schrappen van alver,
Wou

SCHUBBENHANDEL

handel in alver-, zeeblek- en voorn-schubben voor de industrie van namaak-parels,
Wou

VISZILVER

vloeistof bereid uit visschubben, gebruikt bij de fabricage van namaakparels,
Wou

10 1 2 1 3 ONDER HET IJS VISSEN

in een dichtgevroren rivier op witvis vissen door een viszegen met zak onder het ijs door te halen,
Wou Dreu Heer West Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart

BIJT

gat in het ijs gekapt om de viszegen onder het ijs te kunnen uitvieren,
bijt *bēēt* Ha Wi *bietə* Wij **bijtje** *bietgiĕn* Zwart
kleine bijtjes Gen **wak** Wou Dreu Heer **gat** West

INLAATBIJT

grote bijt vanwaaruit de viszegen onder het ijs wordt gelaten en uitgezet,
inlaatbijt *inlaotbietə* Ha Wi **inlaat** *inlaot* Wi **grote bijt** *grootə bietə* Gen **bijt** *bietə* Zwart **schotelwak** Wou

UITHAALBIJT

grote bijt waaruit de viszegen ingehaald wordt,
uithaalbijt *uuthaolbietə* Ha **uithaal** *uuthaol* Wi **grote bijt** *grootə bietə* Gen **bijt** *bietə* Zwart

TIKKEN

bijten in het ijs hakken,
ətikt Ha

IJSBIJL

aks waarmee bijten in het ijs gekapt worden,
īēsbīēl Ha

INLATEN

de vleugels van de viszegen in de inlaat-bijt brengen, nadat men de lijnen aan de vleugels verbonden reeds van bijt tot bijt naar de uitlaatbijt gestoken heeft,
inlaten *inlaotn* Ha Wi **inzetten** Wij **insteken** *instéékə* Dreu Heer

SPOELSTOK

lange stok met ijzeren haak, waarmee de zegen onder het ijs van wak tot wak wordt verder geschoven,
spoelstok Ha **lat** Gen **vaarboom** *vòrboom* Dreu Heer **boom** Wou. Heer. **stenge** Wi Kam

SPOELEN

de viszegen met behulp van een spoel-stok onder het ijs uitzetten,
spoelen Ha *speulən* Wij **uitvieren** *uutvieren* Kam Gen Zwart **uitzetten** Wou Dreu Heer **doorschuiven** West **inwerken** Wi

RONDLIGGEN

van de viszegen gezegd uitgezet zijn, terwijl de lijnen reeds uit de uitlaatbijt steken,
Wi Gen Zwart

DWARSOVERHALEN

de viszegen met behulp van lijnen van de inlaatbijt naar de uitlaatbijt trekken,
Wi Gen Zwart

UITHALEN

de vleugels van de viszegen vanuit de uitlaatbijt op het ijs trekken, de gevangen vis uit de zak scheppen en de zak op het ijs trekken,
uithalen Wi Gen Zwart **optomen** Wi Gen **ophalen** *ophaoln* Wij **landen** Ha

TEGEN MEKAAR OP VISSEN

met twee zegens onder het ijs vissen vanuit twee tegenover elkaar gelegen inlaat-bijten naar één uitlaatbijt die tussen de inlaatbijten ligt,
Wi

10122 BLIEKNET

drijfnet om brasem en bliek te vangen, met een maaswijdte van elf cm en vijf mazen op een staai
1 met ladderings Hell N Bei Z Bei Pern Num Wou Mau Heer 2 met hangers Goud Moord

BLIEKBOEZEM

boezem van het blieknet,
Hell N Bei Z Bei Pern Num Wou Mau Heer

BLEINET

drijfnet waarmee op blei gedreven wordt De hoogte bedraagt 1 30 m, de lengte 12 m Het bleinet heeft in de hoogte gewoonlijk 5½ maas,
Mau Wi *blienet* Aff

BRASEMNET

zalmdrijfnet waarmee op brasem gevist wordt,
brasemnet Moer H Zw *bréésəmnét* Aff *brèèsəmnét* Vel Ble **brasemdrijfnet** Ble

NETTEBOEZEM

fijne boezem van het drijfnet, speciaal voor visserij op voorn,
Kerk Heer Lit Gra

KURKENTOUW

bovenreep van het brasemnet,
kōrkətouw Ble

VISNET

zalmdrijfnet dat aan de boeien vist om witvis te vangen,
H Zw

BRASEMVISSEN

met een drijfnet op brasem vissen
West

NYLONNET

drijfnet van nylon,
Kerk Heer

BOVENZIM

(zie blz 236)

LOODZIM

loodreep van het nylonnet, het lood is in het garen van de reep verwerkt als de schrijfstift in een potlood Het lood is zeer fijn, waardoor de reep soepel is en haken aan bijvoorbeeld de rand van de boot uitgesloten is,
Kerk Heer

SPIEGELMAZEN

ladderings van het nylonnet,
Heer

10123 1 KRUISNET

zuiver vierkant net van nogal uiteenlopende grootte (negen m² is wel het grootste dat voorkomt), uitgespannen gehouden aan twee elkaar kruisende buigzame stokken, vooral gebruikt voor de alvervisserij,
kruisnet Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Moer L Zw H Zw Geert Dord Dubb Han Werk Hard Gor Wou Goud Moord Amm Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box *krūūsnet* Aff Mill West Zut Wij Wi Kam *krūūtsnet* Vel Ble Te Ste **kruisgaren** *kruutsgaorə* Swal **totebel** Goud (vero) Moord (vero) **teutebel(le)** Ha Gen Zwart **avegaal** *avəgaol* Laak It
Batnet in de Zaanstreek, het woord is weinig gebruikelijk, maar komt ook voor in Waterland (Boekenoogen 34), *totebel* in Holland (Blij 127) *teutəbel* ook *tutəbel* op Urk (472, 476)
Etym *avegaal* zie blz 297

MIK

gaffelvormig uiteinde van de stok waaraan de oorspronkelijk niet kruisende stokken van het kruisnet bevestigd zijn,
Heer (vero)

BEUGELS (pl tant)

twee elkaar kruisende buigzame wilgelatten (nu ook van metaal) waaraan de hoeken van het kruisnet bevestigd zijn,
beugels Will Moer H Zw Werk Gor Wou Goud Moord Dru Dreu Wa Kerk Heer Lit Gra Aff Vel Ble Te Ste Laak It Mill West Zut **kruisstuk** *krūūtsstuk* Swal

WARTEL

oogbout met draaibare schalm op het kruispunt van de beugels gemonteerd,
wartel Lit *wertəl* Heer **wartelhaak** *wórtəl-haok* Swal **wervel** Zut

STOK

stok aan de beugels van het kruisnet bevestigd;
stok H.Zw Dreu Wa Wij Wi Kam **staak** Kerk Aff **steel** Heer Lit **boom** It Zut **hout** Will.

ALVEREN

met het kruisnet op alvers vissen,
Kerk Heer

VOEREN

visvoer in het water gooien, alvorens met het kruisnet te vissen,
voeren H Zw Hard Gor. Wou Vel *vaorə gəvòòrt* Ble *voejərə* Mau Leeuw Heer Lit Mill West **kleeien** Aff

Opm Met het kruisnet wordt op verschillende wijze gevist
1 vanuit de boot
a met de stok over de knie, H Zw Werk Hard Gor. Wou Goud Moord Kerk Mill West Zut. Wij Wi Kam
b met een liertje (het kruisnet heeft dan geen stok), Will Moer Wou Dru Dreu Heer Gra Lit Box Swal
c met een stok over de knie, achter een hor, Aff (vero) Vel Ble Te Ste Swal
2 vanuit de kant met een stok niet over de knie, Will App Aff

OVER DE KNIE VISSEN

met het kruisnet vissen, terwijl de stok de hefboom en de knie het steunpunt vormen,
over de knie vissen Werk Hard Goud Moord Wou Kerk Aff Mill West Zut Wij Wi Kam *oovər də kneejə vissə* Vel Ble Te Ste Swal **met een stok uit de boot vissen** H Zw

MET EEN LIERTJE VISSEN

met het kruisnet vissen met behulp van een liertje, waarop een lijn loopt die via een blok in de mast met het kruisnet verbonden is,
met een liertje vissen Wou Dru Dreu Heer Lit Gra Box Swal
met een blok uit de boot vissen Will Moer

VANUIT DE KANT VISSEN

vanaf de oever met het kruisnet vissen,
vanuit de kant vissen App **met een hout uit de wal vissen** Will **vanuit de wal steken** *vanŭŭt də wal stoekə* Aff

STRIJKEN

het kruisnet scheppend in de stroom plaatsen,
strijken Wou **neerlaten** *neerlaotə* Aff **scheppend houden** Heer

HIJSEN

het kruisnet optrekken met behulp van een liertje,
Will Moer

OPHALEN

het kruisnet uit het water heffen met een stok over de knie,
ophalen Dreu Wa Heer **optrekken** Aff

MET DE HOR VISSEN

met het kruisnet vissen vanuit de boot achter een van tenen gevlochten schutting,
met de hor vissen *mi də hort vissə* Aff *mi də hòòrt vissə* Vel *mi də haor vissə* Ble
achter de hor vissen *àəchtər də haort vissə* Te Ste

HOR

van tenen gevlochten schutting die dient om bij het vissen met het kruisnet de alvers tegen te houden,
Aff *hoòrt* Vel *haort* Te Ste *haor* Ble

SCHIELING

verticale latten van de hor,
Aff

VORK

mik in het midden van de hor, waarin de stok van het kruisnet gelegd wordt

en dat als steunpunt dient bij het strijken en ophalen van het kruisnet,
vork *vörk* Aff **gaffel** Vel

WIP

de stok van het kruisnet te zamen met de vork,
Vel

AVELENTIJD

periode (vanaf half april) waarin er met hor en kruisnet op alvers gevist wordt,
àavələtīēt Vel

10 1 2 3 2 STULPMAND

mand zonder bodem die in ondiep water over de vis gestulpt wordt,
stulpmand *stulpmàànt* Ble **stuikkorf** *stoekkörf* Laak Maas
Etym zie blz 285

STUIPEN

met de stulpmand vissen,
stuipen Maas **stuiken** *stoekə* Laak
Etym zie blz 285, 286, 298

WERPNET

cirkelrond gebreid net aan de omtrek verzwaard met kogelronde loodjes die aan een snoer zonder eind geregen zijn In het midden van het net bevindt zich een kleine opening, versterkt door een koehoorn of hoornen of koperen ring, waaraan het net met koperdraad bevestigd is Door de hoorn of ring lopen tien koorden die op regelmatige afstanden aan een snoer dat door de omtrekmazen loopt, vastgeknoopt en die met het andere uiteinde in een klos vastzitten De klos past in de hoorn of ring, maar schiet er niet doorheen Aan de klos zit nog een lijn waarvan de visser het einde in de hand houdt en waarmee hij het net ophaalt,
werpnet Dru Aff Ble *warpnet* Ha Kam Graf Zwart **handwerpnet** Gra **werpzak** Hell N Bei Z Bei Pern Num Werk Wou Heer Lit Mill West *wörpzak* Will Moer H Zw **werpgaren** Swal

LOOD

lijn met loden kogels aan de omtrek van het werpnet,
lood Will Graf. Kam **kogels** Moer

HOORN

koehoorn, later ring van hoorn of koper in het midden van het werpnet,
hoorn Will Moer Wou **ring** Lit Kam. Graf

PEZEN (pl tant)

tien lijnen die van het lood van het werpnet door de hoorn lopen en aan de klos vastzitten, ze doen dienst bij het optrekken van het net,
pezen Will Moer **vangsnoeren** Gra **snoeren** Wou **lotenlijn** Mill

UITGOOIEN

het werpnet uitwerpen,
uitgooien *uitgoja* Lit *uitgagojt* Heer **gooien** Aff **uitslingeren** Kam **zwaaien** *zweeja* Moer

RONDLIGGEN

van het werpnet gezegd volledig uitgespreid op het water liggen, **rondliggen** Hell Will Moer Wou Heer West **uitspreiden** Gra

HALEN

het werpnet optrekken,
halen *haolə* Heer Lit Aff **trekken** Moer Kam

WORP

keer dat men het werpnet uitgooit,
wurp Moer

SCHIETEN

de lijn van het werpnet na het halen vieren, waardoor ook de pezen gevierd worden en de gevangen vis in de beun valt,
Wou

10 1 2 3 3 GEEL

soort werpnet van grote afmeting (middellijn ongeveer 10 m), bestaande uit kap en zak,
It *gèel* Heer (vero) Gra (voor 1930) *gejl* Laak Meers Maas
Etym zie blz 300

KAP

gedeelte van de geel bestaande uit een cirkelvormig net met een middellijn van ongeveer 10 m, waaraan in het middelpunt een stevig touw vastgeknoopt is,
Laak Meers Maas It
Etym zie blz 295

ZAK

zakvormig gedeelte van de geel dat als een naar binnen omgeslagen zoom aan de kap bevestigd is In de randmazen van de vrije zijde van de zak is een reep geregen, waaraan een groot aantal loodjes, gelijkmatig over de hele omtrek verdeeld De vrije zijde van de kap wordt met korte touwtjes opgehouden, de touwtjes zijn aan de wand van de kap vastgeknoopt,
zak Laak Meers **kuil** *kūūl* Maas **schoot** *sjôêt* It
Etym. cf 12 2 5

RIJFVAAM

kleine opstaande kant van de zak van de geel, die over de bodem van rivier schuurt, wanneer het net wordt bijgehaald,
rīēfvéém Laak

LOOD

met loodjes omwonden reep van de geel,
lôôt Meers Maas

SCHOOTTOUWTJES (pl tant)

korte touwtjes verbonden aan de loodreep van de zak en de kap van de geel, om de drie loodjes één touwtje, waarmee de zak wordt opgehouden,
schoottouwtjes Maas It **beuls** Laak
Etym *beuls* de naam van het ene ding wordt „overgedragen" op een ander dat op de een of andere wijze met het eerste verbonden is Een voorbeeld hiervan lijkt mij *beuls*; van dit woord, dat verwant moet zijn met *buidel*, is de bet overgedragen op de touwtjes die de „buidel" – de zak van de geel – vormen Waarschijnlijk werd in Laak de zak van de geel oorspronkelijk **beul* genoemd, de touwtjes die de zak vormen **beultouwtjes* Het heteroniem *schoottouwtjes* naast *schoot* is m i een mooie parallel Nadat **beul* plaats had gemaakt voor het zeer frequent in de terminologie van riviervissers gebruikte *zak*, stond een hinderlijke homonymie de verkorting van **beultouwtje* tot **beul* meervoud *beuls* niet meer in de weg Voor het klinkerverschil *eu-ui* vergelijke men *meuk* 1 *muik* 1 bij De Vries resp blz 440 en 457, zie ook blz 287 Deze ablautsverhouding toont aan, dat *beuls* reeds zeer oud moet zijn

RING

reeks ringetjes aan een koord geregen, boven in de kap van de geel bevestigd,
Laak Meers

DE GEEL OP DE PONT OPZETTEN

de geel zodanig op de rand van de pont leggen, dat hij gemakkelijk in het water gegooid kan worden,
de geel op de pont opzetten Meers **de geel op het boord leggen** Laak It

SLAG

het eerste en het tweede gedeelte van de geel, die in drie gedeelten te water wordt gebracht,
slag Laak Meers **hoopje** *hopkə* It

EEN SLAG AFGOOIEN

één slag van de geel in het water werpen,
ənə slag afgòòjə Meers

EIND

het laatste deel van de geel dat afgegooid wordt, het is het bovenste gedeelte van de kap,
eind Laak *ènt* Meers **hoopje** *hopkə* It.

HET EIND AFGOOIEN

het eind in het water werpen,
het eind afgooien *ət ènt afgòòjə* Meers. **het eind loslaten** Laak

AFGOOIEN

de geel in drie gedeelten te water brengen,
afgooien *afgòòjə* Meers **afleggen** *lachtə af* It **uitzetten** *oetzettə* Laak

UITLOPEN

van de geel gezegd zich eerst in het water uitspreiden daarna naar de bodem zinken,
oetlóépə liep oet Laak

BIJHALEN

de op de bodem uitgespreide geel zover optrekken dat de zak bij elkaar gehaald wordt,
bīēhaolə Laak Meers Maas It *bīēgəhaolt* Laak

UITHALEN

de geel uit het water in de pont trekken, **uithalen** *oethaolə* Laak Meers It **opsleuren** Maas

10 1 2 3 4 HAAM

zakvormig net aan een beugel bevestigd met lange stok die op twee tegenover elkaar liggende punten aan de beugel verbonden is Er werd vooral mee op serpeling gevist,
haam Aff Te Ste Swal Laak Maas **gebbe** Ha Graf Zwart
Heef in de Zaanstreek (Boekenoogen 300), *kreu, steeknet, slagnet, slaghamer* in Drente, *schephaven, gebbe* in Zuidholland, *strijknet* in Gelderland (Bij 125)
Ltym *haam* zie blz 295

HAAMIJZER

beugel van de haam,
haamīēzər Swal

SLEEKHAAM

grote haam (het zakvormige net is ongeveer 3 m diep), waarmee op soortgelijke wijze als met het schrobnet gevist wordt, met dit verschil, dat de arbeid door eén man verricht wordt,
steekhaam Geert Han Werk Aff *stékhaam* Kam **steekhamer** *stékhaaməɾ* Wi **haam** Geert Han Werk **schrob** Wou

UITSTEKEN

de steekhaam tegen de bodem of tegen een steile oever drukken,
Wi

SCHEPPEN

de steekhaam vanaf de bodem langs de (steile) oever halen,
scheppen Wi **steken** Aff

GEBBE

zakvormig net aan twee korte stokken vastgemaakt die samen een hoek van zestig graden vormen en aan het uiteinde van een stok van ± 2 50 m lengte zijn bevestigd De vrije zijde van de driehoekige opening wordt door een stevige lijn versterkt De gebbe wordt vooral gebruikt om aas te scheppen, soms vis en paling,
Hell Goud Moord

SCHEPNET

zakvormig net bevestigd aan een in een halve of hele cirkel gebogen ijzeren beugel die voorzien is van een metalen huls, waarin een stok gestoken kan worden Het schepnet wordt gebruikt om vis in en uit de beun te scheppen,
schepnet Hell Will Moer H Zw Dreu Wa Kerk Leeuw Heer Lit **beunnet** Gra **schephaam** *schuphaam* It *sjuphaam* Swal **slaghaam** West **haam** mv *haams* Wou (vero) Heer (vero)
Striknet op Urk (354), *strijkbeugel* in Marken, Volendam, Monnikendam (V Ginneken 390), *striekbeugel* in Laaksum, *skepnet* in Staveren en Hindelopen daarnaast *boegel*

SCHEPPEN

vis met een schepnet uit de beun halen,
Heer

10 1 2 4 SCHAKELS

staand eenwandig net met hangers, lengte maximaal 15 m per net, maaswijdte maximaal 90 mm,
schakels Goud Moord Haast Zut Wij Ha Wi Graf Gen Zwart **pooknet** Hard. L Zw Gor Wou Mill West **kleefgaren** *kleefgaorə* Aff *kléefgaarə* Laak *kléefgaorə* Dreu Wa Meers Maas It *kleefgaorən* Mill
Ltym *kleefgaren* uit stam van *kleven* – *garen*, hgd *Klebegarn* In Overijssel komt ook *kleivergaren* voor (cf W N T VII 4004)
Zie ook blz 294 297

WARGARENS (pl tant)

staand driewandig net,
wargarens Will Swal Meers It **warnet** *wòrnet* Te Ste **zetnet** Ble **jaagnet** Ha **gaardenet** Gen Zwart **plumpnet** Wi
‚Schakels (en) (of) wargarens' *schakel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 876), *polsnet* in Burgh, Haamstede, in Goedereede ook naast *gebbe* (Ghijsen 926), *klevergaren, wargaren, walnet, pooknet* in Overijssel, *polsnet, treemke, warnet* in Groningen en Drente (Blij 222), *plempnet* in de Zaanstreek (Boekenoogen 760)
Etym zie blz 294, 297

BOVENREEP

lijn door de bovenste mazen van schakels of wargarens, waaraan kurken bevestigd zijn,
bovenreep Wi Kam *boovnrîêp* Gen Zwart **kurkenlijn** *kulkəlijn* Goud Moord **kurken** Aff Ble Te Swal Laak Meers Maas It *kulkə* Haast
Simmen, bovensim in Enkhuizen (49, 67), de ronde, platte kurken aan een schakelnet worden in de Zaanstreek *bollen* genoemd (Boekenoogen 87)

SIMKOORD

bovenreep van nylon,
séêngkoor Laak

ONDERREEP

lijn door de onderste mazen van schakels of wargarens waaraan stenen of lood bevestigd zijn,
onderreep West Wi Kam Gen **onderlijn** Zut **loodreep** *loojəreep* Ha Zwart **loodlijn** Goud Moord Haast **loodtouw** *lôêdətouw* Ble **lood** *lôôt* Meers It
Ondersim, loodsimmen ‚onderzimmen waar de stenen aan zaten" in Enkhuizen (68)

REPEN

boven- en onderreep te zamen,
(vindplaatsen zie boven- en onderreep)

BOVENBOEI

aantal kurken aan het bovenstroomse uiteinde van de bovenreep, aan de schakels verbonden bij het jagen,
Kam

BENEDENBOEI

aantal kurken aan het benedenstroomse uiteinde van de bovenreep, aan de schakels verbonden bij het jagen,
Kam

KURKENZAK

jute zak met reserve kurken, altijd in de boot liggend,
korkəzak Vel

BOEZEM

het fijnere binnennet van schakels en wargarens,
boezem Will Hard Gor Wou Goud Moord Haast Dreu Wa Aff Vel Ble Te Ste Swal Laak Meers Maas It Mill West **gaal** Wij Ha Wi Kam Graf Gen Zwart **wargaren** Zut

HANGERS

verticaal lopende draden, aan boven- en onderreep van de schakels bevestigd,
hangers Wou Dreu Wa Leeuw Heer West Graf Gen Zwart *angərs* Gen **neren** (van voornetjes) *néérə* Moer L Zw **poten** *pootn* Kam **laren** Goud Moord Haast

LADDERMAZEN (pl tant)

buitenste netten met grote ruitvormige mazen van de wargarens,
laddermazen *leddərmaozə* Ha *leermaozə* Heer **ladders** Graf *leddərs* Wi Gen Zwart **spiegelmazen** Will **spiegels** *speegəls* Ble Te Ste Swal It **spiegelen** *speegələ* Meers

VOORNNET

schakelnet of wargaren om voorn te vangen,
voornnet(je) Via Ra Mau Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Box Gen (vero) Zwart **voorngaaltje** *voorngaoltjə* Leeuw (vero)

BAARSNET

schakels om baars te vangen,
baorsnetn Gen (vero) Zwart (vero) *bèusnet* Kam

STRANDNETJE

schakels op een zandplaat gebruikt,
Wou

WIJDE NET

schakels met een maaswijdte van 80 mm, gebruikt bij het jagen met twee punters, *wīēdə net* Kam

NAUWE NET

schakels met een maaswijdte van 60 mm gebruikt bij het jagen op de kanten en op de ruimte met één punter,
Kam

GAARDEVISSEN

met wargarens vissen,
Gen Zwart

JAGEN OP DE KANTEN

met nauwe netten tegen de wal vissen, Kam

JAGEN OP DE RUIMTE

met nauwe netten bij stil weer midden op de rivier vissen,
jàägə op də rŭŭmtə Kam

JAGEN MET TWEE PUNTERS

met wijde netten midden op de rivier vissen, de netten worden in een cirkel uitgezet, terwijl er vanuit twee punters die in die cirkel drijven met een lat of een ketting in het water geslagen wordt, Kam

ZETTEN

staand want in de rivier plaatsen,
zetten Will Moer L Zw H Zw Hard Gor Wou Goud Moord Haast Via Ra Dru Dreu Wa Leeuw Kerk Heer Lit Meg App Gra Aff Vel Ble Te Ste Swal Mill West Wij **uitzetten** Mau *uutəzet* Ha **uitvaren** *oetvòòrə* Meers *oetgəvaorə* Laak **uitvieren** *uutviern* Wi Kam Gen Zwart **rondleggen** Zut

EEN STRAAL NETTEN UITZETTEN

schakels of wargarens in een gebogen lijn zetten,
ən straal nettn uutəzet Ha

BOOM

stok waarmee men schakels of wargarens in betrekkelijk smalle wateren van de ene oever naar de andere trekt,
boom Hell N Bei Z Bei Num **polsstok** *poolstok* Haast

RONDVAREN

tijdens het jagen met de punter aan de binnenkant van het schakelnet heen en weer roeien, terwijl men de vis opjaagt, Kam

OPJAGEN

de vis in het net drijven door met een ketting of stok in het water te slaan;
opjagen H Zw **jagen** Gen **verschouwen** Moer

RAMMELKETTING

ketting bestaande uit grote ronde schakels gebruikt om de vis op te jagen
Op sommige plaatsen bestaat de rammelketting uit drie schakels, door een oog aan de bovenste schakel wordt een touw getrokken,
rammelketting Mau Dreu Wa Heer **rammeler** Lit **pookketting** L Zw H Zw **pookstel** Hard **luiketting** Wou Kerk Heer Gra Aff **jaagketting** Wi **ketting** Zut Wij **schalms** Ha

MANNETJESKETTING

ketting bestaande uit krakelingachtige schalmen, meestal gebruikt als rammelketting
mennəkəsképting Heer

MANNETJE

middenstuk in een schalm van de mannetjesketting,
mènnəkə Heer
Etym Het WNT (IX 176 bet 10) plaatst deze bet onder Man zonder de ontwikkeling ervan verder toe te lichten Als semantische parallel van *mannetje* zou ik op *knaap* willen wijzen Van Dale (blz 986) geeft als bet 9 „(scheepst) klampje om iets voorlopig vast te spijkeren" Misschien zou men voor deze ontwikkeling ook kunnen denken aan het

gebruik van eigennamen voor o.a onderdelen van de boot (zie blz. 291).

SCHALM

grote ronde schakel van een ketting;
mv. *schalmə* Dreu. Wa. Heer. mv. *schalms* Ha. Wi.

RAMMELEN

de rammelketting op en neer in het water bewegen om de vis op te jagen;
rammelen Hard Mau. Dreu. Wa. Heer. Lit. **losrammelen** Dreu. Wa **poken** L.Zw. H.Zw. **luien** Wou Kerk. Heer. Gra Aff. **bellen** Ha. **jagen** Wij.

POOK

lat waarmee men de vis in schakels en wargarens jaagt;
pook Wou **pookstenge** Wi. **pookstengel** Ha. **jaagstenge** Graf. **stenge** Wi. Kam. **jaagstok** Zut. **plonslat** (vooral gebruikt bij het vissen met het schrobnet) Geert. Han. Werk. **plons** Laak. West. **polsstok** Mill. Wij. **gaarde** Gen. Zwart.
Schakelstok in de Zaanstreek (Boekenoogen 876); *polsstok* in Goedereede (Ghijsen 739).

SCHAKELGARDE

pook aan het ene uiteinde uitlopend in een ronde klos;
Wij.

LANGE STENGE

lange pook o.a. ook gebruikt bij het onder het ijs vissen;
Kam.

KORTE STENGE

korte pook;
Kam.

ZWIK

vishengel die vroeger gebruikt werd om op karper te vissen en nu soms aan het einde van de pookstenge wordt gebonden;
zwik Kam. **zwikboom** Wi.
Etym. De zwik is een lange hengel die gebogen staat, wanneer een vis gebeten heeft; semantisch is er geen bezwaar deze term af te leiden van *zwikken*; men vergelijke on. *sveigja* „buigen", *sveigr* „buigzaam"; zie verder Fr.v.W. blz. 839 en v.H. blz. 206. In het Woordenboek van de Brabantse Dialecten (blz. 164) worden *zwik* voor Mol (K 276), Sluis (K 276a) en Kwaadmechelen (K 314), *putzwikse* voor Brecht (K 206) vermeld, beide in de bet. „putgalg". In Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde der katholieke universiteit te Nijmegen nr 6 blz. 7 wijst Weijnen op de verwantschap van o.a. *zwikse* met *verzwikken* en on. *sveigja*.

POKEN

de pook heen en weer bewegen in het water, door het riet of langs de oever om de vissen te verschrikken en in de netten te jagen;
poken Wou. Ha Wi. Kam. **jagen** Mill. Graf. **plonsen** Geert. Han. Werk. Zut. **porren** Wou. **porrelen** Wou. **pulsen** Wij. **gaarden** Gen. Zwart. **stoten** *stóótə* Laak. **wegstoten** West
Polse(n) in Elkerzee, Renesse, Lamswaarde, Grauw, Achthuizen; *stampe(n)* in Kapelle-Biezelinge, Krommingen, Ierseke, Zierikzee, Burgh; in Zeeuwsch-Vlaanderen westelijk deel *opstampen, afstampen, stolpe(n)* in Ierseke, Maartensdijk (Ghijsen 739, 926, 943); *polsteren* in de Zaanstreek, ook elders in Noordholland (Boekenoogen 777); *kloetsjen* in Barradeel; *kloeten* in Het Bildt (V.d. Molen 15).

PLUMP

stok met trechtervormig uiteinde, waarmee op het water wordt geslagen om vissen in de netten te jagen;
plump Ha. Wi. **plumpstok** Wij. Kam.
Bleiplemp, ook *plemp* of *plof* in de Zaanstreek (Boekenoogen 71, 760, 761); daar ook de werkwoorden: *ploffen, plempen* (Boekenoogen 761, 760).
Etym. zie De Vries blz. 530 op *plompen*.

JAGEN

om een krib met de plump in het water stoten om de vissen in het net te drijven;
jagen Ha. Wi. Kam. **pulsen** Wij.

ONDERBOCHT

grootste kromming in schakels of wargarens tijdens het vissen; door de stroom ligt de onderbocht, waar meestal het

grootste deel van de gevangen vis zit, iets benedenstrooms,
Kam

NAAR BUITEN ZWEMMEN

gezegd van vis dieper en met de stroom mee zwemmen achter het schakelnet,
Kam

KNIJPEN

van schakels gezegd naar elkaar toe trekken van boven- en onderreep t g v sterke stroom,
knīēpn Kam

OPHALEN

schakels of wargarens uit het water trekken door boven- en onderreep tegelijk uit het water te halen,
ophalen *ophaoln* Zwart **halen** Kam **optrekken** Ha

LANDING

het ophalen van schakels of wargarens,
Kam

KEERNET

staand net dat geplaatst wordt in de verbinding tussen rivier en een of ander binnenwater De vissen o a brasem zwemmen uit de rivier het binnenwater op om te paaien Zo gauw ze gepaaid hebben, trekken ze weer naar de rivier, maar het keernet houdt hen dan tegen,
Wou (vero)

BEWAREN

witvis o a brasem met een keernet in een binnenwater vasthouden,
Wou (vero)

AFKUNNEN (meestal met niet verbonden)

van witvis gezegd (niet) naar de rivier kunnen ontsnappen,
Wou (vero)

101251 VISFUIK

fuik met vier of meer grote hoepels en twee kelen om witvis te vangen,
visfuik Hell N Bei Z Bei Pern Num Wou Mau Dru Dreu Wa Leeuw App Gra Box West *visfoek* Aff Te Ste Swal Laak Meers Zut Wij Ha *visfuuk* Mill **witvisfuik** *witvisfoek* Ble **grote fuik** Kerk Heer **zalmfuik** Heer (vero) App (vero) **fuik** Gor Geert Han Werk Hard Goud Moord Haast Amm Via Leeuw Lit *foek* Wi Kam Graf Gen Zwart Opm 1 Indien in het gesprek of binnen de situatie duidelijk, ook **fuik** (algemeen) *Pint* in de Zaanstreek (Boekenoogen 754), ook in samenstellingen als *snoekpint, zeeltpint* Opm 2 Voor *lijf, voorlijf, etc , kruik, vleugel, hoepel, keel* zie *aalfuik* 9 3.1 5

KROPTOUWTJE

touw waarmee het einde van de visfuik aan de kropstok gebonden wordt,
Geert Han Werk Hard (zie verder *kruiktouwtje* bij *aalfuik*)

BOVENREEPJE

lijn met kurken door de bovenste mazen der vleugels van de fuik geregen,
bovenreepje *boovərreepiĕ* Mau **dollen** Heer.
Etym *dollen* zie blz 283 e v

ONDERREEPJE

lijn zonder lood of stenen, door de onderste mazen van de vleugels der visfuik geregen,
onderreepje *ondərreepiĕ* Mau **lood** Heer.

DAK

driehoekig stuk net dat als dakje op het gedeelte der vleugels dat het dichtst bij de fuik ligt, gebreid is,
dak Heer **kap** Wou **klappe** Zwart
I en fuik met een dak wordt in Den Oever *hokfuuk* genoemd (Daan 138)

MUTS

gedeelte van de kruik van de visfuik achter de laatste hoepel,
muts Kerk **achternet** Dreu Wa **zak** Aff **verzamelkamer** Ble
Etym *muts* zie blz 295

HOOG

gezegd van de visfuik lang,
Aff

KOPPELFUIKEN

twee eenvleugelige, tegenover elkaar en op één lijn geplaatste fuiken, met de vleugels in schuine stand aan de schutting verbonden, die loodrecht op de wal staat, **koppelfuiken** Gor Wou Dreu Wa Leeuw Kerk Heer App *kòppəlfuukə* Mill West *kòppəlfoekə* Vel Ble Te Ste. Swal *kòppəlfoek* Laak Meers **koppel** Leeuw **spanfuiken** *spanfoekn* Zut Wi Kam Graf Gen **stalfuiken** *stalfoekn* Ha Zwart

Stelfuik in de Zaanstreek (Boekenoogen 999), *spanfuiken* bij vissers van wad en gat (V d Molen 25).

SCHUTTING

rechthoekig net tussen oever en vleugels van het koppelfuiken, loodrecht geplaatst op de richting van de stroom, oorspronkelijk bestond de schutting uit teen, **schutting** mv *schuttings* Gor Wou Dreu Wa Leeuw Kerk Heer **schut** Ha Graf Gen Zwart **schutnet** Wi Kam **keernet** App Aff Te Ste Laak Meers (In Aff. wordt de schutting schuin op de oever geplaatst, waardoor de vissen meer loop hebben)
keervleugel Mill West Vel **vleugel** Ble Swal

Skud in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt, oorspronkelijk van teen, later van garen De schutten werden door de vissers zelf gedraaid (V d Molen 25).

BOVENFUIK

hoger gelegen fuik van het koppelfuiken, **bovenfuik** Gor Wou Leeuw App *boovəfuuk* Mill **bovenste fuik** Dreu Wa Kerk Heer West *boovnstə foek* Kam Graf Gen Zwart *beuvəstə foek* Aff Vel Te Ste **bovens** *beuvəns* Aff **opstroomse fuik** *ópstroomsə foek* Zut Ha Wi **opgaande fuik** *opgaondə foek* Swal

Oasterfûke in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d. Molen 18).

ONDERFUIK

lager gelegen fuik van het koppelfuiken, **onderfuik** Gor Wou *ondərfuuk* Mill **onderste fuik** Dreu Wa Kerk Heer West *undərstə foek* Aff Vel *ungərstə foek* Ble Te. Ste *ondərstə foek* Kam **onders** *undərs* Aff **benedenfuik** Leeuw App **benedenste fuik** Graf Gen Zwart **voorstroomse fuik** *vurstroomsə foek* Zut Ha Wi **afgaande fuik** *afgaondə foek* Swal

Westerfûke in Barradeel, Wonseradeel, Het Bildt (V d Molen 18)

TWEEKELER

visfuik met twee kelen en vijf hoepels, meestal gebruikt bij een koppelfuiken, *tweejkéélər* Aff

BOVENSTAAK

stok waaraan het gesloten einde van de bovenfuik wordt vastgemaakt,
Leeuw

BENEDENPAAL

stok waaraan het gesloten einde van de onderfuik wordt vastgemaakt,
Leeuw

KOPPELEN

twee visfuiken zodanig verbinden dat ze een koppelfuiken vormen,
Kerk Aff

MET EEN KOPPEL (FUIKEN) VISSEN

met een koppelfuiken vissen,
Leeuw Aff

BOVEN WATER VISSEN

vissen met een koppelfuiken die gedeeltelijk boven het wateroppervlak uitsteken,
Aff

ONDER WATER VISSEN

vissen met een koppelfuiken die geheel onder water staan,
Aff

LOSVISSEN

tegenovergestelde van met een koppelfuiken vissen, vissen met een schutting of i p v een schutting een vleugel en één visfuik Men kan op twee manieren losvissen a dwarsvissen, b langvissen,
Aff

DWARSVISSEN

losvissen met de schutting of de vleugel loodrecht op de oever geplaatst,
Aff

LANGVISSEN

losvissen met de schutting of de vleugel parallel aan de oever stroomafwaarts geplaatst,
laankvissə Aff

DRIEKELER

visfuik met drie kelen en zes hoepels, gebruikt bij het losvissen,
driekéelər Aff

MEER VANG HEBBEN

van de visfuik gezegd die gebruikt wordt bij het langvissen beter vangen,
Aff

SCHUTWANT

vistuig bestaande uit een schutting met stokken tussen twee kribben vastgezet en een grote visfuik die in het midden van de schutting bevestigd is,
Han Hard Wou

SCHUTTING

rechthoekig net van het schutwant ± 1 50 m breed,
Han Hard

ZAK

grote visfuik die bij het vissen met het schutwant gebruikt wordt,
Han

SCHUTVISSER

visser die in hoofdzaak met schutwant vist,
Han Hard Wou

BLIEKFUIK

visfuik om speciaal bliek te vangen,
Wou

SNOEKFUIK

visfuik met twee vleugels die verschillend lang kunnen zijn (bijvoorbeeld 1 50 m en 2 m) Bij het kleine model loopt de diameter van de voorste naar de laatste hoepel af (middellijn voorste hoepel 100 cm, tweede 90 cm, derde en vierde 70 cm), het lijf van de fuik krijgt daardoor een kegelvormig oppervlak dat zich nog een eind voorbij de vierde hoepel uitstrekt,
Will Aff Vel Ble
Snoekpint in de Zaanstreek (Boekenoogen 754).

MET EEN ANKER VISSEN

op barbeel vissen met een drietal kleine fuiken, verbonden aan een ijzeren stang die op haar beurt met twee kabels aan een anker vastligt,
Aff

ACHTER ELKAAR VISSEN

vissen met visfuiken die achter elkaar in de richting van de stroom gezet worden,
Meers

10 1 2 5 2 TROMMEL

fuik in hoofdzaak om zeelt te vangen, bestaande uit een wijde cilinder van want of ijzergaas, aan beide uiteinden bevestigd aan een hoepel en in het midden versterkt door een derde hoepel Van beide uiteinden gaan kelen naar binnen, waarvan de nauwere openingen niet in elkaars verlengde liggen en met draden worden opengehouden De hoepels worden vaak op hun plaats gehouden door latten die in de lengte richting van de cilinder lopen, lengte 1 m of meer, hoepelwijdte 60 cm,
trommel Hell N Bei Z Bei Pern Num Will Gra Laak **trommelfuik** Dreu Wa Heer **trom** Aff Vel Ven Ble Te Ste Swal Maas **tuimelaar** West *tuuməlèér* Zut **tuimeler** *tūūmələr* Mill (ook gebruikt om snoek, bliek en paling te vangen), **louwfuik** Will Gor Wou **zeeltepint** Ha **bonge** Wi Kam Graf Gen
Zeeltpint, *rob*, *tuut* in de Zaanstreek (Boekenoogen 754, 840, 1082)
Etym *zeeltepint* het tweede lid van dit woord zou men in verband kunnen brengen met *pint*, waarover De Vries op blz 522 spreekt Voor de betekenisontwikkeling van vochtmaat of kan' naar ‚fuik om zeelt te vangen' vergelijke men de benaming *kruik* die in de terminologie van riviervissers frequent op fuikvormige vistuigen of delen daarvan wordt toegepast

Wanneer men voor deze betekenisontwikkeling uitgaat van „punt" (cf De Vries blz 522, 523), kan men als bezwaar aanvoeren, dat de *zeeltepint* geen spitstoelopend uitlende kent De *visfuik* (blz 247) daarentegen, die in de Zaanstreek *pint* genoemd wordt, kent dat wel. Nadat *pint* de bet fuik' gekregen had zo kan men zich de betekenisontwikkeling voorstellen kon dit woord ook toegepast worden op andere fuikvormige vistuigen, zelfs op die zonder puntig uitlende Bovendien kan men in dit verband denken aan de termen *punt, tuit, tippe* voor het vast eindgedeelte van de fuik achter de achterste keel, waarin de aal vastloopt (cf blz 194)
Bonge reeds in het mnl *bonge*, mnd , mhd , nhd *bunge* ‚trommel , visfuik' (cf W N T III 321, 322)
Opm *zetten* zie 9 3 1 5 , *lichten* zie 9 3 1 1

10 1 2 6 1 FLEUR

vistuig bestaande uit een mik waaraan een lijn voorzien van hoek en aasvisje vastgeknoopt is, de lijn wordt kruislings over de vingers opgewonden en tussen de tanden van de mik gestoken, of zoals in Limburg eromheen gewonden,
fleur Will Moer Geert Dord Hard Gor Wou Dreu Wa Heer Lit Kam Gen *fleurə* Wij (vero) Zwart *floor* Wi **zetlijn** West *zetlīĕn* Gra Aff Ble Zut Wij *zetlīĕndə* Mill **zethengel** Laak Maas *zethangəl* Meers **zetangel** Te Ste Swal **stek** Hell N Bei Z Bei Pern Num
Zeet in de Zaanstreek (Boekenoogen 1249) Blij (53) vermeldt *fleur, zetangel, zetlijn, dobber, dogger* en onderscheidt de *fleur* niet van de *dobbers*, vandaar de mededeling gebonden aan een zg mik of klosje"
Ltym *fleur* zie blz 298 e v

MIK

boomtak in de vorm van een tweetandige vork, als onderdeel van de fleur,
mik Dreu Wa Heer Lit Gra Wij Ha Wi Zwart **gaveltje** Mill **vork** *vork* Aff Ble *veurk* Laak **vingers** Swal

FLEURANGEL

hoek zonder weerhaak, meestal een gebogen koperdraadje soms met twee haken,
Dreu Wa Heer

DUBBELANGEL

hoek met twee haken, gebruikt aan de fleur,
Gra

DREGJE

hoek met drie haken, gebruikt aan de fleur,
drechskə Heer Gra

VASTZETTEN

de fleurlijn in een inkeping in de mik vastmaken, zodanig dat het aasvisje de lijn niet lostrekt, maar de gevangen vis wel,
Heer

BIJTEN

gezegd van vis in de geaasde hoek van de fleur happen,
bijten Heer Lit **aangrijpen** *ongriepn* Kam

AFROLLEN

gezegd van de fleurlijn afwinden,
Will Wou Heer Lit

10 1 2 6 2 SNOEKHENGEL

hengel speciaal om snoek te vangen,
snoekhengel Heer **hengel** Heer **angelgart** Heer (vero)

SNOEKEN

met de snoekhengel vissen,
Heer

EEN KRIB AFTASTEN

de snoekhengel op en neer bewegen in het water, terwijl men over de rand van de kribbe loopt,
Heer

OP ZINK VISSEN

met de snoekhengel vissen zonder dobber,
Heer

10 2 LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN

10 2 1 BRAKWATERVIS

10 2 1. SPIERING

Osmerus eperlanus (L.),
Hell. N.Bei Z.Bei. Pern Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert Dord. Dubb. Han. Werk. Hard. Gor. Wou. Goud. Moord. Mau. Kerk Zut. Wij. Ha *spierling* Wi. Kam. Graf. Gen. Zwart. *spierlink* West.
Spie rik in Zeeland (Ghijsen 910), *spiering* in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 427).
Etym. zie blz. 269, 274.

SPIERINGKAF

massa kleine spiering in grote hoeveelheid gevangen, afgeleverd en ook gebruikt als aas voor korven;
Will Moer.

DRIJFSPIERING

spiering met het drijfnet gevangen;
Will.

SARDIJN

Clupea sprattus (L.), sprot;
sardijn *sertijn* Hell. N Bei **schardijn** Will. Moer.
Etym. zie blz 300 e.v.

HARDER

Mugil ramada Risso;
herdər Hell. N.Bei. Z Bei. Will Moer. Num.
'Erder in Zeeland (Ghijsen 330); *witte zalm*, in Vlaanderen meestal *barbier* of *herdertje* (Blij 70).

LICHT ZWEMMEN

van harders gezegd: aan het oppervlak van het water zwemmen;
Will.

HANGEN

van harders gezegd: uit de stroom in het water zweven;
Will.

PLATVIS

verzamelnaam voor schar en bot, toevallig aan de repen gevangen;
Moer.

BOT

Pleuronectus flesus (L.);
Hell. N.Bei. Z.Bei. Pern. Num. Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Geert. Dord. Heer.
Bòt in de Zaanstreek (Boekenoogen 102), in Marken, Volendam, Monnikendam (V. Ginneken 428).

LOVERTJES (pl.tant.)

zeer kleine botjes in de ankerkuil gevangen, die bij het ledigen van het net als waardeloze vis overboord geworpen worden,
Hell. Will Moer.
Etym. zie blz. 274.

GARNALEN (pl.tant)

Crangon vulgaris (L.), zeekreeftjes gebruikt als aas voor de kubben;
Will Moer. *gernaalə* Hell.
Gárənə in Marken, *charənə* in Volendam, *charaal* in Monnikendam, (V. Ginneken 428) *garnaal, garrineel, garreneel* in de Zaanstreek (Boekenoogen 230), *garre* of *garnèle* in Den Oever (Daan 140); *garnaat, gornaat, gernaat, garneet, gorneet* in Holland, *geernaar, geernare, geernaart, gernaas* in Vlaanderen (Blij 197).

GARNALENKAF

massa kleine garnalen als aas voor korven, fuiken en kubben gebruikt;
gernààlə kaf Will. *garnààtkaf* Moer. *gendərskaf* L.Zw.

GERNET

verzamelnaam voor garnalen die zich in grote groepen op de bodem van de rivier bevinden;
gérnét Hell.
Garnt in Holland (Blij 197).

SPRINGERS (pl.tant)

schaaldiertjes, soorten van het geslacht Gamarus, in het garnalenkaf;
Hell.

10 2 2. LOKAAL GEBONDEN VISSERIJEN

10.2.2.1. SPIERINGVISSERIJ

visserij met zegen en drijfnet op spiering;
Hell. Moer. Wi. Zwart.

SPIERINGTIJD

periode (vanaf februari tot mei) waarin de spieringvisserij wordt uitgeoefend,
Hell Will Moer Wi

SPIERINGZEGEN

zegen met zak met nauwere mazen dan de viszegen (maaswijdte maximaal 40 mm) oorspronkelijk gebruikt om spiering te vangen,
Werk Zut Wij

SPIERINGNET

drijfnet met een maaswijdte van de boezem van 40 mm om spiering te vangen,
Hell N Bei Z Bei Num Will Moer

SPIERINGBOEZEM

boezem van het spieringnet met 14 tot 16 mazen in een staai,
Hell N Bei Z Bei Num Will Moer

OP SPIERING VISSEN

met de ankerkuil op spiering vissen,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

KLEINE KRUIK

kruik van de ankerkuil met fijnere mazen, gebruikt in de spieringtijd,
Hell N Bei Z Bei Will Moer

AAN DE GROND VISSEN

op spiering vissen met de ankerkuil waarbij het raam op de rivierbodem staat,
Hell N Bei

10222 HARDERSVISSERIJ

visserij met een hardernet op harders,
Will

HARDERNET

zegen zonder zak van 250 m lang en 2 m breed, met weinig lood aan de onderreep, om harders te vangen,
hardernet *herdərnet* Will **sleep** Will

BOVENREEP

lijn voorzien van drijvers geregen door de bovenste mazen van het hardernet,
Will

ONDERREEP

lijn voorzien van vrij weinig lood, door de onderste mazen van het hardernet geregen,
Will

BROEK

lijn die de verbinding vormt tussen boven- en onderreep van het hardernet, in het midden meestal van een lus voorzien,
Will

UITLOPEN

van het hardernet gezegd uit zichzelf in het water glijden, terwijl de boot vooruit geroeid wordt,
Will

KLAARLOPEN

van het hardernet gezegd in de juiste visstand komen tijdens het uitzetten,
Will

ONKLAARLOPEN

tegenovergestelde van klaarlopen,
Will

SCHEEFSTAAN

van het hardernet gezegd niet loodrecht in het water staan, daardoor kunnen de harders gemakkelijk over en onder het net ontsnappen,
Will

ALLE NETTEN UITGOOIEN

het hele hardernet te water brengen,
Will

KORTER VISSEN

een gedeelte van het hardernet uitzetten,
Will

BINNENHALEN

het hardernet aan wal trekken,
Will

10 2 2 3 OP BOTTEN DOEN

op bot vissen in de herfst,
op botten doen Hell N Bel **botvissen** Hard L Zw

BOTPLAATS

broedplaats van bot
Will Moer

SCHUTWANT

vistuig voor de vangst van bot, bestaande uit een samenstel van netten die met de uiteinden aan elkaar geknoopt zijn en met de naar boven gekeerde zijde aan een reep met kurken, met de onderzijde aan een lood- of steenreep zijn bevestigd Aan de uiteinden van het samenstel lopen de repen nog door en verenigen zich tot een lijn die aan een anker of dreg of stenen verankerd wordt,
schutwant Hell **schutnet** Will **schutzegen** Han **zetnet** H Zw
Botwant in Enkhuizen (79), op Terschelling (124), *botnet* op Tholen, in Ierseke, Krabbendijke (Ghijsen 131)

BOCHT

middengedeelte van het schutwant dat in een gebogen lijn voor of op een zandplaat staat,
Will

BOVENREEP

lijn door de bovenste mazen van het schutwant geregen, voorzien van drijvers,
Hell Will H Zw Han

STEENREEP

lijn door de onderste mazen van het schutwant geregen, voorzien van stenen,
Hell H Zw Han

NETHOUTJES (pl tant)

houtjes waarmee de bocht van het schutwant iets boven de bodem blijft hangen, zodat het water bij eb gemakkelijk kan wegvloeien en de bot niet kan ontsnappen,
Will

RONDUITROEIEN

al roeiend het schutwant in een halve cirkel uitzetten,
Will H Zw Han

BOTNET

soort zalmdrijfnet met een maaswijdte van 80 a 90 mm, dat tussen de kribben gezet wordt, er wordt dus niet mee gedreven,
Will Hard

OPHALEN

het botnet optrekken,
Hard

BOTFUIK

visfuik om bot te vangen met een maaswijdte van minimaal 70 mm en een hoepelwijdte voor de grootste hoepel kleiner dan 125 cm,
Will Moer
Botfoek in Uithuizen (Schikan 20)

BOTLIJNEN

repen bestaande uit sterkere lijnen dan die voor aal of paling, met hoeken zonder weerhaken gebruikt om bot te vangen,
botlijnen Hell Z Bel **botreep** Will Moer
Botreep in Uithuizen (Schikan 11), *botwant* op Terschelling (124), *botoekər* vroeger werden de botvissers op Urk (373) zo genoemd

BOTHOEK

de bij de botlijnen gebruikte hoek zonder weerhaak, meestal kleiner dan die bij de repen gebruikt wordt, gewoonlijk een kromgebogen speld van zacht metaal,
bothoek Hell Z Bel Moer **speldehoek** Will **kabeljouwhoek** Hell

PIKKEN

botlijnen met garnalen azen,
Hell

BOTTEN SCHIETEN

botlijnen te water brengen,
Hell

Opm voor *reep, sneur, spleet, azen, aasbak, schieten, lichten, opspleten* zie 9 3 5 2 1

vissery op garnalen met een kor,
Hell N Bei

KOR

vistuig bestaande uit een sleepnet dat door de kordekoppen en de kordeboom wordt opengehouden en dat over de bodem van de rivier gesleept wordt om garnalen te vangen,
kor Hell. N Bei. **korretje** Hell **gernetkor** Hell.
Kor in Katwijk (Wdb 31), in de Zaanstreek (Boekenoogen 498), in Enkhuizen (35), op Terschelling (120), *korre* op Urk (350); *garnèlekor* in Den Oever (Daan 138), *ra* in Moddergat en Wierum (V.d. Molen 82).

KORNET

zakvormig sleepnet van de kor;
Hell N Bei.
Kornet in Volendam (V. Ginneken 404), in Enkhuizen (94), in Uithuizen (Schikan 15); *korre* op Urk (350); *korra* in Wierum en Moddergat; *kor* op Terschelling; *kurre* in de Duitse bocht, *schrobnet, sleepnet, boomtrawl* in Holland en Zeeland (V d Molen 85); *korde* in Vlaanderen (Bly 116).

STAART

spits toelopend einde van het kornet,
Hell
Fars in Wierum en Moddergat (V.d. Molen 84); *aedse* (*aedselijn*) op Terschelling (122); *aatjes*(*lijn*) (genoemd naar het aatje bij de kwakkuil) in Volendam (V. Ginneken 404); *eitje* in Enkhuizen (95).

KORDEKOP

ijzeren staaf die ongeveer de vorm heeft van een been met stompe voet. In het midden is een gat geboord, waarin een metalen pin past die het uiteinde vormt van de kordeboom Ook in de boven- en onderkant zijn gaten geboord, die dienen als aanhechtingsplaatsen van de hanepoten,
Hell. N Bei
Korijzer in Volendam (V. Ginneken 404), op Terschelling (122); *korijzer* naast *achterijzer* in Enkhuizen (93); *beugel* in Termunten *sladders* in Uithuizen (Schikan 15); *kol* of *sile* in Wierum, *sile* in Moddergat (dit ijzer was met een oog om de ra bevestigd, terwijl het een voetje had, dat van het schip afwees de *tean* en *foarhakke*; de *kol* moest vlak over de bodem slepen) (V.d. Molen 82). Bly (122) vermeldt nog *trawlhoofden*, *korhoofden* en *korijzers*.
Etym. De als oudste aangetroffen vorm voor *kor* (zie voor *kor* o a. De Vries blz 351) is *korde*, nog bewaard in samenstellingen als *kordekop, kordeboom*; oudere vormen of woorden is in een samenstelling of afleiding vaak een langer leven beschoren dan in het niet samengestelde of niet afgeleide woord (cf Kieft blz 77).

KORDEBOOM

ronde balk van twee à drie m met aan elk uiteinde een metalen pin die in het middelste gat van de kordekop past,
Hell N Bei.
Korstok in Volendam (V. Ginneken 404), in Enkhuizen (95); naast *korstaang* in Uithuizen, Zoutkamp, Noordpolderzijl, Delfzijl, Termunten (Schikan 15); naast *korboom* in Zoutkamp; *ra*, *korra* in Dongeradeel (V.d. Molen 87), op Terschelling (122).

BOVENPEES

bovenreep van het kornet zonder kurken, in zijn geheel enkele malen om de kordeboom gedraaid,
Hell N.Bei
Bovenlijk in Volendam (V. Ginneken 406; in Volendam, maakt men onderscheid tussen *repen* aan de kuil, *lijken* aan de kor, *stimmen* aan het net); *bovenpees* in Den Oever (*bovenpees* of *kurreksim* van staande netten; (Daan 137); *rabannen* in Wierum en Moddergat (V.d. Molen 83)

LOODPEES

onderreep van het kornet met loden ballen verzwaard,
Hell N Bei
Onderlijk in Volendam (V. Ginneken 406); *loodpees* in Den Oever (Daan 137), *lòòdpees*, of *ongerpees* van (staande netten), *leadpees* in Wierum en Moddergat (V.d. Molen 83), *klössenpees* in Uithuizen, Zoutkamp, Noordpolderzijl, Delfzijl, *rolderket* in Termunten (Schikan 16). Bly (116-118) geeft nog *loodzeel* en *buikpees*.

HANEPOOT (meestal mv)

kabel die met de uiteinden in het onder- en bovengat van de kordekop gemonteerd is en in het midden verbonden met een uiteinde van de sprinkels,
Hell. N Bei
Hanepoot op Terschelling (121); *spruten* in Wierum en Moddergat (V.d. Molen 82). *Hanepoot* betekent in Katwijk „een eind touw uitloopend in

twee of drie einden aan een net", dan ook *sprenkel* (Wdb 22).
Etym. zie blz. 217

SPRINKELS (pl tant)

kabel die met de uiteinden aan het midden der hanepoten, met het midden aan de tocht bevestigd is,
Hell N Bei
Sprenk in Den Oever (Daan 137), *gea(r)den* in Wierum en Moddergat (V.d. Molen 82), *voorgangers* op Terschelling (122). Blij (123) vermeldt nog *schranken, spranken, korsprank*
Etym. zie blz. 217

TOCHT

kabel die met het ene einde vooraan op de rand van de boot wordt vastgezet, met het andere einde met de middens van de sprinkels is verbonden,
tôcht Hell N Bei
Tocht in Wierum en Moddergat (V d Molen 82); ook in Enkhuizen (93) en Volendam (V Ginneken 404), *kortros* op Terschelling (122), *korretouw* in Antwerpen (Blij 54); Blij (116-118) geeft verder *korlijn, kordetouw, trawllijn Tocht* betekent in Katwijk „dun uiteinde van de „reep" bij het vissen het verst van het schip verwijderd" (Wdb. 58)
Etym. Voorwerp waarmee men trekt of dat getrokken wordt, men vergelijke *tocht* „zeker zwaar touw op vissersschepen in gebruik, waarmee het anker gevierd wordt", fri. *iemand op de tocht houden* ‚hem aan het lijntje houden" en, in verder verband, *toftaal*

FLODDER

kabel dienende om de kor en de boot te sturen, daar tijdens het vissen met de kor het roer niet te gebruiken is Aan het ene einde van de flodder bevindt zich een klos, blok of kous die over de tocht loopt, het andere einde is aan de achterzijkant van de boot bevestigd Boot, flodder en tocht vormen te zamen de zijden van een driehoek,
flòddər Hell N Bei
Flodder in Antwerpen (Blij 54), *spring* op Terschelling (122), in Wierum, *sprenk* in Enkhuizen (96), *sprink* in Volendam (V. Ginneken 404), *riddertouw* in Zoutkamp (V.d. Molen 82).
Etym Van *flodderen* in de bet „heen en weer bewegen", zie verder Fr v W blz 166

MET DE KOR VISSEN

met de kor op garnalen vissen,
Hell N Bei

TOCHT ZETTEN

de tocht vieren waardoor het zeil minder wind vangt,
Hell. N Bei.

10225 BEZAAN

vistuig bestaande uit 1 een zegen die over de hele lengte van ongeveer 20 m even diep en 25 cm breed is, met een bovenreep waaraan soms kurken zitten, en een onderreep met lood bezwaard, door drie of vier stokken staande gehouden, 2 een lijn met ongeveer 100 plankjes die aan een van de uiteinden van de zegen bevestigd is, terwijl datzelfde uiteinde van de zegen door een loden bal verankerd wordt,
bezaan *bəzaon* Aff Vel Ble Te Ste Laak **klareu** It **ratels** Meers **berfnet** Ble **grontenzak** (de oorspronkelijke grontenzak had een zegen die kleiner was dan die van de bezaan, ongeveer 5 m lang. In Roermond werd in 1899 met het oorspronkelijke model nog op grondels gevist, Hoek, De vischtuigen Limburg blz 8)
Aff (vero) Ble (vero) Meers. (vero)
Etym De etymologie van *bezaan* is mij onbekend Misschien op grond van de overeenkomst tussen dit vistuig en het gaffelzeil zo genoemd?
In de samenstelling *grontenzak* is waarschijnlijk een oude benaming voor „grondel" bewaard, men vergelijke Fr v W (blz 218) die bij *grondel* naast de mnl vormen *grondele, grondelinc* ook mnl *gront, grunt* vermeldt
Voor *klareu* zie blz 301, voor het eerste lid van *berfnet* blz 13 10.

RATELZAK

zegen van de bezaan,
ratelzak Meers **zegen** Vel Ble Te Ste *zéégə* Aff

KURKREEP

bovenreep van de zegen van de bezaan, soms van kurken voorzien,
Aff

LOODREEP

onderreep van de bezaanzegen, van lood voorzien,
loojreep Aff

ZAK

gedeelte van de bezaanzegen waar de gevangen barbeel zich verzamelt;
Ble. Te. Ste.

ROMMELS (pl.tant.)

50 tot 100 plankjes van 40 bij 8 cm, aan een touw geregen, dat aan de met een loden bal verankerde zijde van de bezaanzegen vastzit en soms ook aan een kortere lijn aan de andere zijde van de zegen;
rommels Te. Ste. Gra. (vero.) *roeməls* Aff. **ratels** Laak. **plankjes** *plènkskəs* Vel. Ble. *plénkskəs* It.
Etym. De oorsprong van de benamingen *rommels* en *ratels* moet men zoeken in het gerommel of geratel van de plankjes.

RODE ROMMEL

rood geverfde rommel gebruikt bij de bezaan die ook aan de andere zijde een, alhoewel kortere, lijn met rommels bevat;
roojə roeməl Aff.

ROMMELTOUW

lijn waaraan rommels bevestigd zijn met lood of ijzer (en) (of) stenen verzwaard;
rommeltouw Ble. **rateltouw** Meers. It. **ratelzeel** *ràətəzeelə* Laak **zeel** *zijl* Aff. **toom** *tôômpt* Vel.

BUITENTOOM

langste rommeltouw;
buitentoom *buutətôôm* Ble. **lange zeel** *langə zijl* Aff.

BINNENTOOM

kortste rommeltouw;
binnentoom *binnentôôm* Ble. **korte zeel** *kortə zijl* Aff.

BOL

ijzeren bal waarmee de zijde van de bezaan, waaraan de buitentoom vastzit, verankerd wordt;
Aff. *bòlt* Vel.

MET DE BEZAAN VISSEN

op barbeel vissen met de bezaan;
met de bezaan vissen *mi də bəzaon vissə* Aff. Ble. Te Ste. Laak. **met de ratels vissen** Meers.

UITZETTEN

de bezaan in het water plaatsen
oetzettə Laak. *oetgəzét* Meers.

UITVAREN

de rommels met de boot uitzetten;
uitvaren Aff. *oetvaorə* Vel. Laak. Meers. **uitroeien** *oetroejə* Ble.

UITDRIJVEN

van de bezaan gezegd: door de stroom uitstaan;
uutdrijvə Aff.

SCHUDDEN

de rommels heen en weer bewegen door aan het rommeltouw te trekken;
sjuddə Laak.

KEREN

barbeel met de rommels tegenhouden;
Aff.

LOSSTOTEN

barbeel die bij voorkeur onder stenen of tussen het riet zit, met een stok opjagen;
losstoten *losstôôtə* Aff. **losmaken** Vel.

BIJSLEPEN

het net van de bezaan sluiten en optrekken;
bijslepen Laak. **slepen** Meers. **bijtrekken** Vel. Ble. Te. Ste. **lichten** Aff.

TREK

keer dat men de bezaan uitzet en ophaalt;
Aff. Laak.

EEN TREK DOEN

een keer de bezaan uitzetten en ophalen;
een trek doen Aff. **een trek maken** Laak.

GOVENZAK

grote zak van want waarin grondel van-

uit de grontenzak gedeponeerd wordt,
gèùvəzak I aak (vero)

10 2 2 6 SCHROBNET

zakvormig net met een opening van 4 bij 5 m, uitgespannen tussen twee van onderen verzwaarde stokken, het net is zo gebreid, dat er naar onderen meer ruimte ingekomen is, aan de vrije onderzijde is het van zeven kogelronde loodjes, aan de vrije bovenzijde van zeven kurken voorzien,
schrobnet Dord **schrob** Hard *schroep* Geert Han Werk
Schrobbe, waadnet, wad, wade in Holland (Blij 207)
Genoatjen soort schrobnet waarvan de stokken in een punt samenkomen en met een *heng* of scharnier verbonden zijn, de stokken worden door een *dwarsstik* aan het andere einde uit elkaar gehouden in Uithuizen (Schikan 12)

ZAK

ruimer gebreid gedeelte in het midden van het schrobnet,
Geert Han Werk

HOUTREEP

bovenreep met zeven kurken van het schrobnet,
Werk

LOODREEP

onderreep met zeven loden balletjes van het schrobnet,
Geert Han Werk

KOGEL

loden balletje aan de loodreep van het schrobnet,
Geert Han Werk

SCHROBSTOK

stok van 8 a 9 m van onderen met lood bezwaard, waarmee een zijkant van het schrobnet met vijf stropjes is vastgeknoopt,
schroepstok Geert Han Werk

SCHROBVISSERIJ

visserij met het schrobnet,
schroepvisserij Geert Han Werk

WINTERVISSERIJ

visserij die uitsluitend in de winter wordt uitgeoefend, zoals de schrobvisserij,
wijntərvissərij Geert Han Werk

VOORMAN

één van de twee vissers die voor in de boot staande het schrobnet hanteert,
vurman Werk

ACHTERMAN

visser die achter in de boot staande het schrobnet hanteert,
Werk
Achterman , visser die achterop zijn werk heeft' in Katwijk (Overdiep 61), *achterman* „de be stuurder van de boot t o de *foarman* die de fuiken los en weer vast maakte' in Het Bildt (V d Molen 15)

RIETVAK

uitgeholde oever, op het overhellend gedeelte met riet begroeid,
rietvak Geert Han Werk **vak** Werk. **holle kant** Hard

DE OEVER IS HOL

in de oever komen veel rietvakken voor,
Geert Han Werk

SCHROBVISSEN

met het schrobnet vissen,
wə zijn aant schroepvissə Geert Han Werk

OVERBOORD STEKEN

de schrobstokken vanuit de boot naar de bodem laten zakken,
Geert Han Werk

KUIL IN HET NET KRIJGEN

het schrobnet zo houden, dat de zak door de stroom gaat uitstaan,
Werk

GLADHOUDEN

het schrobnet zo in visstand houden, dat de zak niet tussen oever en loodreep, maar achter de loodreep hangt,
glathouwə Geert Han Werk

ONKLAAR SLAAN

van het schrobnet gezegd tussen oever en loodreep uitstromen,
Geert Han Werk

ZETSTOK

stok die in de kant of in het rijswerk gestoken wordt en waaraan de boot tijdens het schrobvissen wordt vastgelegd,
Geert Han Werk

ZETTEN

de zetstokken in de oever of het rijswerk steken,
Geert Han. Werk

VERZETTEN

bij elke zet één zetstok verplaatsen,
Geert Han Werk

WRIKKEN

de schrobstokken vanuit de boot over de knie omhoog drukken, zodat ze van een verticale in een horizontale stand komen,
Geert Han *wreekə* Werk

OPPALMEN

het schrobnet geleidelijk uit het water halen door aan de houtreep te trekken,
Geert Han Werk.

UIT HET WATER PALMEN

door met een hand aan de strak gespannen houtreep, met de andere aan de loodreep te trekken, het schrobnet vanuit het water in de boot halen, terwijl men zich van de kop van de boot naar achteren verplaatst,
Geert Han Werk

ZET

één keer het schrobnet tegen de oever duwen en oppalmen,
Geert Werk

EEN ZET DOEN

één zet met het schrobnet vissen,
Werk

ZETJE

visrijke plaats waar men verscheidene zetten kan doen,
Werk

EEN MOOI DOTJE VIS

hoopje vis in het net,
Werk

DE VISSERIJ VERLEGGEN

met het schrobnet op een andere plaats gaan vissen,
Werk

DEEL III BESCHOUWING

11.1. INLEIDING

In de ontwikkeling van de arbeid, in vogelvlucht beschouwd, zou ik drie fasen willen onderscheiden, die wel voor meer menselijke processen gelden:
1. de primitieve fase,
2. de differentiatie- en organisatiefase,
3. de technische fase. In deze fase vindt de integratie van de moderne techniek plaats, die mechanisatie en nauw daarmee verbonden automatisering tot gevolg heeft.

De derde fase kunnen we wat de riviervisserij betreft gevoeglijk buiten beschouwing laten. De mechanisatie en automatisering, die bijvoorbeeld een andere vaktaal dan die van de klompenmakers-handwerkers deed ontstaan en terminologisch een verarmende invloed uitoefende, zoals Van Bakel (blz. 2) aantoonde, is aan de riviervisserij voorbijgegaan.

11.2. DE PRIMITIEVE FASE

De visserij behoort met het verzamelen en de jacht, waaruit zich de primitieve landbouw ontwikkeld heeft, tot de primaire beroepen. In een primitieve maatschappij in verleden en heden zijn deze drie zo goed als de enige middelen van bestaan. Dit geldt in mindere mate voor de zeevisserij, omdat die al een zodanige ontwikkeling van de primitieve mens veronderstelt, dat hij in staat is zeewaardige boten te bouwen. Het onderscheid tussen de primaire beroepen is niet zo groot. Men zou kunnen stellen, dat jacht en visserij verzamelen is met behulp van werktuigen, een meer technisch verzamelen dus.

De culturele antropologie houdt zich bezig met de studie van de primitieve volken. De naam primitieven, die men nu meestal verkiest boven die van natuurvolken, impliceert dat zij aan het begin van een ontwikkeling staan die de cultuurvolken reeds lang hebben doorgemaakt. In hoeverre de leefwijze van onze vroegste voorouders gelijk was aan die der huidige primitieven is niet zeker. Veilig mogen we aannemen dat vóór onze voorouders metalen werktuigen vervaardigden of landbouw beoefenden, zij steen, been of hout als grondstof voor hun gereedschap hebben gebruikt en van verzamelen, visserij en jacht hebben geleefd.

Algemene kenmerken van primitieve volken die ook kunnen voorkomen bij een deel van een cultuurvolk, vooral in vroegere eeuwen, zijn de volgende: primitieven zijn volken zonder schrift. Hun geschiedenis wordt door mondelinge overlevering van ouder op kind doorgegeven.

Zij zijn in hoge mate afhankelijk van de hen onmiddellijk omringende natuur. Door hun gering technisch vermogen is, vooral bij ongunstig fysisch milieu, hun strijd om het bestaan zwaar. In verband hiermee was het sterftecijfer hoog en leefden ze in het algemeen in kleine groepen. Zij woonden sterk geïsoleerd, wat verruiming van hun gezichtskring belette. Toch kennen alle huidige primitieven handel met andere stammen, die nodig is, omdat niet alle vereiste grondstoffen in elke streek aanwezig zijn, of de ene groep groter vaardigheid kent in het vervaardigen van een bepaald voorwerp dan de andere. In belangrijke mate wordt hun leven beheerst door magie en primitieve religie zoals dodenvrees, dodenverering, mana, demonen, taboe, fetisjisme. Hun samenleving is weinig gedifferentieerd, wat mede door hun geringe arbeidsverdeling wordt veroorzaakt. Bij primitieven hebben maatschappelijke organisatie, technische vaardigheden, voedselwinning, geneeskunde, godsdienst niet een eigen gebied verworven, ze zijn geen afzonderlijk „vak" geworden. De verschillende onderwerpen en levensgebieden, die bij cultuurvolken worden onderscheiden, zijn hier dooreengemengd tot een globale eenheid en zijn niet los van elkaar te zien. Godsdienst, economie, spel, kunst, wetenschap, het is alles dooreengemengd en in elkaar verwikkeld: er heeft geen differentiatie plaatsgevonden. De primitieven hebben een geringe arbeidsproduktiviteit, d.w.z. hun produktie brengt nog juist of nauwelijks datgene op wat zij direct nodig hebben: er is niet of niet geregeld een belangrijk overschot. Dat betekent dat zij zich niet de weelde kunnen veroorloven, dat een aantal van hun leden zich specialiseert en daardoor een zeker vakmanschap leert, waardoor op den duur de produktiviteit zoals dat in de differentiatie- en organisatiefase gebeurde, sterk zou worden verhoogd. Het ontbreken van een produktieoverschot betekent dus voor deze volken geringe arbeidsverdeling, lage levensstandaard, kleine groepjes, dunne bevolking, weinig handel. Er is niet meer arbeidsverdeling dan die tussen mannen en vrouwen. De produktiehuishouding van primitieven is gesloten, d.w.z. een bepaalde stam, clan, grootfamilie brengt alle goederen voort die de bevolking nodig heeft.

Het patriarchaat komt voornamelijk voor bij jagersvolken, waartoe ook de vissers behoren, en de herdersvolken. Het matriarchaat is vooral gebruikelijk bij landbouwvolken. Bij geen enkel primitief volk, voorzover bekend, werd of wordt de jacht en visserij door vrouwen uitgeoefend.[1]

Wellicht heeft de natuur de mens bij het uitdenken en vervaardigen van zijn werktuigen, bij zijn gewoonten en regels als het ware model gestaan: het drijfvermogen van hout voor de boot, de doorn voor de hoek, de angel van de bij voor de weerhaak, het spinneweb voor het net, zoals we reeds zagen.

Een aantal karakteristieke eigenschappen van de primitieve maatschappij gelden nog voor de riviervisser van heden; ze hebben een conserverende invloed op zijn terminologie uitgeoefend.

1. Het vak en met het vak de terminologie wordt van vader op zoon overgeleverd; er bestaat voor riviervissers geen schoolopleiding.

[1] Het bovenstaande is grotendeels gebaseerd op Bredemeijer, Kruyt, Tosseram, Van der Elst en Jans.

2. De riviervisser was in hoge mate afhankelijk van de natuurlijke teelt der vissen. Op het ogenblik geldt dat niet in dezelfde mate, omdat door het poten o.a. van witvis, het vissen op die vis rendabel blijft.
3. Het overgeleverde gereedschap en de werkmethoden zijn op enkele uitzonderingen na behouden.
4. Er bestaan slechts weinig contacten tussen de riviervisserij enerzijds en andere beroepen en de handel anderzijds. De visser vervaardigt zelf zijn gereedschap. Hij snijdt zijn breinaalden uit hout, breit zijn netten, ja vele vissers vlochten eigenhandig hun aalkorven. Op de afslag ontmoet hij in hoofdzaak zijn collega's. Op de bovenrivieren tot Maastricht werd de gevangen vis in onze eeuw trouwens gekocht en opgehaald door een vishandelaar, een oud-visser uit Wou., en voor het gebied langs de IJssel tot Zut. door vishandelaren uit Zwart.
5. Het talrijkst zijn de taboevormen van vissers en zeelieden. Vissers schilderden de naam van hun vaartuig aan de binnenzijde in de stuurstoel, niet – zoals rationeel is – aan de buitenkant; tegen het voeren van voorgeschreven letters en nummers is destijds algemeen verzet geweest. Het meenemen van een plezierreiziger gaf een slechte vangst. Oude vissers wilden nooit toelaten dat jongere van bliksem, donder of onweer spraken; dat heette in hun mond altijd: *lichten*; „slecht" weer bestond niet, men duldde niet, dat het zo genoemd werd; vgl. Schönfeld in N.Tlg. IX (1915) blz. 294. „It is the product of an ancient type of taboo under the influence of which the fisherman, while out at sea, deliberately called various quite ordinary things by special, more or less secret names, for their superstition had it that it was unlucky to refer to these things by their usual names" (Lockwood blz. 1). Dat taboes uitsluitend bij zeevissers behouden zijn – geen enkel taboe is mij bij riviervissers bekend – lijkt mij verklaarbaar uit het feit dat de zeevisser, in tegenstelling tot de riviervisser, een beroep uitoefent dat niet zonder levensgevaar is.
6. Uit de stratigrafische beschouwing moge blijken, dat de geringe differentiatie uit de primitieve fase nog blijkt uit de riviervissersterminologie van nu; in deze terminologie bestaat er een nauwe relatie tussen vogel- en visbenamingen, een groep termen is afkomstig uit de lichamelijke sfeer, er bestaat een relatie tussen *want* en kleding, tussen benamingen van onderdelen van de boot en die uit de primitieve bosbouw.
7. De riviervisser beoefent nu nog een „patriarchaal" beroep, zijn terminologie is „mannentaal", zijn vrouw verstaat ze vaak niet.

We mogen dus verwachten, dat de terminologie van riviervissers vrij veel woorden bevat, dat de eerste betekenis van een woord in het vissersbedrijf behouden bleef of daaruit te verklaren valt, evenals soms de etymologie. De vakbetekenis kan een belangrijke schakel vormen in de betekenisontwikkeling van een woord.

11.3. DE DIFFERENTIATIE- EN ORGANISATIEFASE

11.3.1. *De riviervisserij in vroeger tijden*

De visserij was o.a. in de middeleeuwen economisch zeer belangrijk, omdat er toen zoveel vis gegeten werd in verband met de vele vastendagen (Burema

blz. 20). Het schijnt trouwens dat onze rivieren vroeger visrijker waren dan tegenwoordig. In 1485 „heeft men de kerk tot Winsem begonnen te wulven. Ende is in den hang bij den Winsemer dyck te Herckelo in een toge, soo veel vis gevangen geworden, dat men zes weecken werk hadde, eer men die daer uyt kreeg en vervoerde; oock soo veel gelt van maeckte als 't gewulft koste". De binnenvisserij verschafte vooral paling. De snoek en de brasem schijnen ook zeer talrijk geweest te zijn. De eerste werd gedroogd, de laatste gezouten verzonden. In de elfde en twaalfde eeuw was er op de Rijn al een belangrijke handel in gedroogde vis (Block blz. 25). De zalm werd vroeger tot in de achttiende eeuw toe, zo overvloedig gevangen, dat inwoners van Lekkerkerk hem kattekost noemden, waarvan zelfs de armsten een afkeer hadden. Op 24 juli 1724 werden op de vismarkt tegelijk 535 zalmen afgeslagen. De regenten van het weeshuis te Delft kochten op 6 augustus van dat jaar 250 pond om de kinderen te onthalen, tegen twee stuivers en zes duiten het pond (Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek, deel 10 (1854), blz. 227.) Hofdijk beschrijft, dat bij een burgermaaltijd in de achttiende eeuw op zaterdag twee of drie soorten vis waren. Vis hoorde tot de geliefde gerechten en was meer dan vlees het voedsel van het volk (Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek, deel 6 (1850) blz. 349,356). In 1708 werd in Kam. nog een keur gemaakt, dat men aan dienstboden slechts driemaal per week zalm als middagkost mocht voorzetten (Burema blz. 164). Blij (blz. 285) schrijft: „Weleer kwam de zalm te Dordrecht in zoo groote menigte voor, dat de dienstboden zich verhuurden op voorwaarde, dat zij niet meer dan tweemaal in de week „roode visch" behoefden te eten". De zalm was in het vierde kwart van de achttiende eeuw reeds duur en valt niet meer tot de algemene voedingsmiddelen te rekenen. De elft werd toen veel door armen gegeten (Burema, blz. 165). Door de toenemende verontreiniging van onze rivieren in de loop van de negentiende en twintigste eeuw verdween de zalmvisserij volledig en ligt de gehele riviervisserij nu op sterven.

Het komt mij voor, dat in vroegere tijden, toen het riviervissersbedrijf intensiever werd uitgoefend, een levendiger vaktaal bestond dan in onze eeuw, ook al blijkt dat niet uit archieven en andere schriftelijke bronnen, zover mij bekend. Misschien bestond er toen wel een groeptaal. Ik denk hier met name aan de concentraties van riviervissers aan de noordgrens van de Hoekse Waard en rond IJsselmonde, waar de grote zalmvisserijen gevestigd waren, aan Amm., Wou. en Heer. In de twintigste eeuw is daar dan, te oordelen naar de resultaten van mijn onderzoek, weinig of niets meer van overgebleven.

11.3.2. *Groeptaal ↔ terminologie*

De terminologie van een vak is nog geen groeptaal. De groeptaal is meer dan de taal van het vak, het is de taal van de beoefenaar van dat vak niet alleen bij zijn werk, maar in zijn hele dagelijkse leven. En die vindt men pas, als men ontdekt heeft in hoeverre zijn taal zich in zijn dagelijks spreken onderscheidt van de rest der stads- of dorpsgemeenschap, niet alleen lexicologisch of zelfs semantisch, maar ook fonetisch en syntactisch.

Het ligt voor de hand dat, wil een groeptaal ontstaan, de groep van

vaklieden een bijzondere sociologische structuur moet bezitten, een bijzonder groepskarakter moet dragen. De volgende drie eigenschappen moeten zo'n groep m.i. kenmerken, wil ze een groeptaal bezitten en behouden.

1. De leden van de „vakgroep" moeten zich bewust zijn een groep te vormen die zich onderscheidt, ja die zich distingeren wil van andere bevolkingsgroepen (cf. Naarding T.T. 13 (1961) blz. 205). Een dergelijke distinctiedrang is alleen mogelijk, wanneer er een nauwe en concrete relatie bestaat tussen bedrijf en leven, en wanneer de groep een sociologisch besloten karakter draagt, wat wil zeggen dat de leden vrij frequent interactie hebben en hetgeen niet wil zeggen dat het een geïsoleerde groep moet zijn, want juist door het contact met andere groepen wordt een bepaalde sociale groep zich bewust van haar eigen structuur.
2. Vervolgens moet er een sterke binding bestaan tussen beroep en gezin, anders gezegd tussen secundaire en primaire groep. Het bedrijf hoeft niet uitsluitend uitgeoefend te worden in het gezin of door het gezin, zoals dat in het agrarische bedrijf het geval is, maar deze binding moet toch meer zijn dan alleen een kostwinnersverband.
3. En tenslotte moet het vak zo intensief worden uitgeoefend, moet de groep zo groot en zo belangrijk zijn in de stads- of dorpsgemeenschap, dat er van invloed op deze gemeenschap sprake kan zijn; in ieder geval moet ze haar groepskarakter bewaren en niet opgaan in een andere, belangrijker groepering. „Als de bevolking van een plaats sociologisch sterk gericht is op een bepaald bedrijf, zal die groeptaal de hele taalstructuur van het dorp beïnvloeden, dus zowel de woordenschat, als de klankvorm en de syntaxis" (Weijnen T.T. 4 (1952) blz. 88). Ik kan me moeilijk voorstellen dat, als een beroep door enkelen in een dorp of stad wordt uitgeoefend, een dergelijke invloed zal of kan optreden.

Een bijna klassiek voorbeeld van een vaktaal die tevens een groeptaal vormt, is de „Volkstaal van Katwijk aan Zee". „Het Katwijksch is niet enkel een Hollandsche dorpstaal, het is tevens een visscherstaal, dat is een in „sociologisch" opzicht bijzondere vaktaal" (Overdiep blz. 7). Bijna alle Katwijkers zijn (of waren) direct of indirect bij de visserij betrokken. Zij die niet varen, vinden hun bestaan in handel en bereiding van vis, gereedmaken van vistuig, schelpenvissen. En niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen vinden er een taak. De vrouwen en meisjes boeten op de boetzolders de netten (Overdiep blz. 16) en voor de invoering van katoenen haringnetten, die machinaal werden vervaardigd, was het breien van netten een belangrijke tak van huisvlijt (Overdiep blz. 15).

Nog op een andere wijze voelt zich het hele gezin één met het vissersbedrijf op zee. Wanneer de vissersvloot is uitgevaren, betekent dit voor het gezin, dat de man of soms ook de zoon of zonen enige tijd uithuizig zijn. Deze afwezigheid schept door het gevaar aan een verblijf op zee verbonden een emotionele verhouding tussen beroep en gezin, en verstevigt de groepsband, want men wacht met velen op hoop van zegen. „Wanneer die anders zo opgewekte moeder stil was, dan wisten we het: zij dacht aan de vele nabestaanden op zee, die daar in nood verkeerden" (Ligthart blz. 10). Zeker de helft van de gesprekken van jongens uit zeevissersplaatsen had betrekking op de visserij. De spanning die in een vissersplaats wordt veroorzaakt door de gevaren waarin vader en de broers, en de onzekerheid

waarin de nabestaanden dagelijks verkeren, ontbreekt ten enenmale bij de landbouwbevolking. Het zou onjuist zijn, van het meer of minder meeleven met het bedrijf als van een meter af te lezen de hogere of lagere graad van liefde tot dat bedrijf. Indien het mogelijk ware geweest dit medeleven eens nauwkeurig te onderzoeken, had wel eens kunnen blijken, dat de aantrekkingskracht van en de belangstelling voor het bedrijf waarin de jeugd opgroeide, bij de agrarische jeugd groter zou zijn dan bij de visserszoontjes, bij wie de elementen angst en bezorgdheid en avontuur een belangrijk, zo niet voornaamste deel van hun medeleven uitmaakten; (cf. Ligthart blz. 19 en 20).

De zeevissers verblijven dan voor langere tijd op zee. Ze oefenen daar in een sociologisch besloten groep aan boord hun vak uit. Ze slapen, eten en drinken er. Aan boord bestaat er een nauwe concrete relatie tussen bedrijf en dagelijks leven. Door deze geïsoleerde uitoefening van hun beroep voelen zij zich een groep, die zich o.a. daardoor onderscheidt van andere groepen of groeperingen, en niet uitsluitend door de afgeslotenheid van hun dorpsgemeenschap, want er waren geregelde contacten tussen Katwijk aan Zee en Leiden, tussen Scheveningen en 's-Gravenhage. In deze plaatsen woonden de vaste afnemers van de gevangen vis, en de vissers en hun vrouwen ventten die er dagelijks zelf (Naarding T.T. 13 (1961) blz. 208).

Een op boven beschreven wijze gestructureerde groep bezit, zoals uit Overdieps studie overtuigend blijkt, een groeptaal, en wanneer die groep ongeveer samenvalt met de dorpsgemeenschap, kan men zelfs van volkstaal of dialect spreken Een bezwaar tegen deze studie vind ik, dat Overdiep ons weinig inlicht over de specifieke vaktermen. Misschien zou zijn studie nog interessanter zijn, zou de groeptaal nog sterker naar voren komen, wanneer daarin benamingen van vissersmannen voor handelingen en zaken die niet speciaal tot de visserswereld behoren maar meer tot het dagelijkse leven, vergeleken waren met die van vissersvrouwen en niet-vissers.

Voor de bestudering van een groeptaal is een grondige kennis van het dialect voorwaarde en voor de bestudering van beide, van groeptaal en dialect, wordt een langdurig contact ter plaatse verondersteld, ja dient men eigenlijk „ingeborene" te zijn (cf. Naarding T.T. 12 (1960) blz. 83 e.v.). Een dergelijke studie ligt dus in de lijn van het sociologisch-dialectografische en niet van het taalgeografische onderzoek. Een taalgeografisch onderzoek zou immers praktisch onuitvoerbaar zijn met behoud althans der bestudering van de belangrijke verhouding vaktaal-dialect.

De sociale structuur van de riviervissersgroepen verschilt veel van die der zeevissers. Aan geen van de drie voorwaarden, waaraan naar ik meende te zamen voldaan moet worden, wil een groeptaal kunnen of blijven bestaan, beantwoordt ze.

De riviervisser leeft niet op het water, zijn schokker of boot is meestal geen woonverblijf, na gedane arbeid gaat hij thuis zijn dagelijkse leven leiden. Hij verlaat zijn gezin slechts voor enkele uren om zijn bedrijf op de rivier uit te oefenen, en van een emotioneel wachten op hem door de overige leden van het gezin is geen sprake. Slechts een uitzondering: de

schokkervissers uit Heer. en omgeving verbleven vóór de tweede wereldoorlog lange tijd in Duitsland, waar zij ook hun schokker bewoonden.

Er bestaat niet alleen een lokale scheiding tussen beroepsuitoefening en gezinsleven, maar de vissersvrouw staat ook buiten het bedrijf. Zij verricht geen enkele handeling die met het vak te maken heeft, zelfs een bij uitstek vrouwelijke arbeid, het breien en repareren van netten, wordt door de vissermàn verricht. De riviervisser is een kostwinner die alleen of met collegae of een of meerdere van zijn zonen het beroep uitoefent. Zijn echtgenoot of dochters verstaan de visserstermen nauwelijks. Een sprekend voorbeeld van deze onbekendheid met visserstermen vind ik het volgende voorval. Een visser uit Heer. had grote belangstelling voor een tweedehands auto. Hij wilde tot kopen besluiten op één voorwaarde, dat de hoekverbinding tussen zijkant en bodem, hetgeen men in de garage de grondkokers noemt, geen roestsporen vertoonde. De term grondkoker was hem onbekend en hij ontleende daarvoor aan zijn vaktaal het woord *kim*, de hoekverbinding tussen *flak* en *neerboord* van boot of schuit. „Ik wil die auto wel kopen, maar dan mogen de kimmen niet doorgeroest zijn", merkte hij op, maar zijn huisgenoten begrepen hem niet en met gebarentaal moest hij verduidelijken wat hij bedoelde. Daar vader wel eens vaker voor zaken en handelingen uit het dagelijkse leven visserstermen probeerde te gebruiken, meestal zonder succes, zei een van zijn zonen, niet-visser: „Daar heb je ons vader weer". Reinhard Peesch kwam bij zijn onderzoek naar „Der Wortschatz der Fischer im Kietz von Berlin-Köpenick" (blz. 18) tot een soortgelijke conclusie: „Bemerkenswert ist, daß den Ehefrauen der Fischer der Wortschatz ihrer Männer, soweit er Begriffe der Fischerei zum Inhalt hat, zum größten Teil unverständlich ist. Das hat seinen Grund in der Tatsache, daß sie heute im Gegensatz zur Vergangenheit keinen Anteil mehr an der Fischerarbeit haben".

De riviervisserij wordt in de 55 plaatsen die ik onderzocht heb, slechts door één, soms twee, zelden door drie man uitgeoefend, met uitzondering van de drie overgebleven vissersconcentraties Moer., Wou. en Heer., waar vanaf het begin van onze eeuw tot kort na de tweede wereldoorlog in elke plaats een zeventig- tot honderdtal riviervissers woonde. Nu zijn er nog per plaats acht tot tien over. In de overige 52 dorpen heeft het aantal ook aan het begin van onze eeuw het tiental niet overschreden, hetgeen blijkt uit de ledenlijsten van de vakorganisatie „Onze Zoetwatervisscherij" in 1905 door de Nederlandsche Heidemaatschappij opgericht (Onze Zoetwatervisscherij 1906, 1907).

Dat de terminologie van riviervissers geen groeptaal is, lijkt mij hiermee op voldoende wijze verklaard. Maar ook voor de toekenning van de term vaktaal is geen gefundeerd argument te vinden. Op fonologisch gebied, om van het syntactische maar te zwijgen, onderscheidt zich deze terminologie niet van het dialect. Dit is dan ook de reden, dat ik liever niet van groep- of vaktaal spreek, maar wel van terminologie en van term. Deze benaming lijkt mij de bruikbaarste. Er is namelijk een onderscheid te maken tussen de betekenis van een vakterm en de betekenis van woord. „Eén en hetzelfde woord is voor een veelheid van zaken bruikbaar. Anders gezegd: bij deze en dergelijke woorden zien we – om een term van Reichling over te nemen – het principe van beweeglijke symbolisatie aan het werk" (Uhlenbeck, in:

Taalonderzoek in onze tijd, blz. 21). (A. Reichling, Taal als verkeersmiddel, blz. 76). Het terrein van de vakterm is minder uitgestrekt. De vakterm kent niet zo zeer een beweeglijke als wel een vaste symbolisatie. De man van het vak heeft niet alleen meer onderscheidingen nodig dan de buitenstaander, wat wel voor de hand ligt, maar hij denkt ook analytischer, hij geeft een afzonderlijke naam, waar de buitenstaander zich beperkt tot dezelfde naam met een nadere bepaling eventueel (cf. J. Daan, T.T. 4 (1952) blz. 164 e.v.). „Die differenzierenden Bezeichnungen entstanden weniger durch bloße Anschauung als durch das Bewußtwerden eines Gegenstandes in der Beschäftigung" (Kettmann blz. 162). De vakman gebruikt voor iedere zaak of onderdeel van een zaak, voor iedere handeling, voor zover ze functioneel zijn in zijn bedrijf, zoveel mogelijk een aparte term. In een vakterminologie bestaat er grote polysemievrees (cf. Goossens Ts. 79 (1963) blz. 36 e.v.). Goossens maakt in Taalgeografie en semantiek een onderscheid tussen poly- en monosemie enerzijds, fragma- en globaliteitstoepasselijkheid anderzijds; „indien er in beide gebieden voorstellingsdifferentiatie bestaat, heeft men in het gebied met één naam met polysemie te doen en elders met monosemie. Indien er daarentegen slechts in het gebied met twee termen voorstellingsdifferentiatie bestaat en in het andere niet, is het principieel onjuist van een tegenstelling tussen mono- en polysemie te spreken; juister lijken mij in dit geval de weliswaar niet zeer elegante termen „fragmatoepasselijkheid" en „globaliteitstoepasselijkheid"" (blz. 8). Goossens (blz. 15) wijst op de correlatie tussen fragmatoepasselijkheid en het veelvuldig voorkomen van wagens en tussen globaliteitstoepasselijkheid en het betrekkelijk zelden voorkomen van wagens. In de terminologie van riviervissers kan men waarnemen, dat er meer fragmatoepasselijkheid voorkomt, naarmate het vak intensiever wordt uitgeoefend. Uit de taalgeografie van deze terminologie blijkt, dat naarmate het beroep intensiever werd uitgeoefend, er tussen de leden van de groep een nauwe samenwerking bestond en de groep niet al te klein was, de autochtone terminologie in stand werd gehouden, terwijl in gebieden waar het bedrijf minder intensief werd beoefend de taal van de primaire groep, het gezin, de overhand kreeg op de vaktaal.

12.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk bespreek ik in het bijzonder de etymologie en betekenisontwikkeling van enkele termen van riviervissers met de bedoeling criteria te vinden, op grond waarvan men met enig recht kan zeggen, dat een term tot de primitieve fase behoort. Tot deze criteria meen ik te mogen rekenen: de nauwe semantische relatie bij de benaming van „zaken" uit verschillende biologische sferen, bijvoorbeeld die van vogel en vis; semantische relaties tussen termen uit verschillende werksferen: zo bestaan er terminologisch nauwe betrekkingen tussen de visserij en de primitieve textielnijverheid, tussen de primitieve scheepsbouw en de bosbouw in een ver verleden; de metaforische naamgeving waarbij de eerste bet. van het woord thuishoort in de wereld van het lichaam, en die welke betrekking heeft op een primitieve wijze van vissen.

Tot de differentiatie- en organisatiefase kan men o.a. de ontleningen aan een of andere vreemde taal rekenen, omdat ontlening nauwe contacten met andere volken veronderstelt, waarvan in een primitieve samenleving nauwelijks sprake is.

12.2. TERMEN UIT DE PRIMITIEVE FASE

12.2.1. *Vissen*

Verreweg de grootste plaats nemen de namen van vissen in die betrekking hebben op het uiterlijk der dieren bijvoorbeeld de vorm van de gehele vis, de vorm van de kop. Ook de plaats waar de vis bij voorkeur zwemt en de tijd dat hij optrekt of veelvuldig gevangen wordt, is voor de naamgeving van belang, evenals de wijze van voortbewegen of andere gedragseigenaardigheden. Zijn kleur blijkt bij de benaming wel het belangrijkst te zijn.

Opmerkelijk is het suffix -ing (ook -ling en -eling) in visnamen. De Vries (blz. 74) vermeldt *bokking, haring, houting, paling, spiering, wijting*. Ik voeg hieraan uit de terminologie van riviervissers toe: *geuving, grondeling, serpeling*, uit Redeke (blz. 123) *ellerling* en *hesseling*, uit Blij (blz. 164) *tetting* „aal" in Vlaanderen. Het suffix -(l)ing fungeert hier als verkleiningsuitgang; de begrippen afstamming en verkleining zijn nauw verwant en worden door eenzelfde suffix uitgedrukt (cf. Schönfeld blz. 218 e.v.). Van-

daar vormt *-(l)ing* vaak namen van kleine dieren (vooral vissen), planten, munten, en andere dingen (Schönfeld blz. 202).

Fr.v.W. (blz. 265) veronderstelt (enigszins aarzelend), dat *houting* een afl. is van *hout*, welke afl. gesteund wordt door het voorkomen van de vorm *holting* in Kam. en Graf. Vorm en kleur van deze vis kan bij de naamgeving de gedachte opgeroepen hebben aan een hout of dikke tak, die de visser nog al eens als *zinkknuppel* tegelijk met vis vangt. Het lichaam van de houting is immers langgestrekt en slechts matig zijdelings samengedrukt; de kleur aan de rugzijde is groen- tot blauwachtig grijsbruin nog geaccentueerd door de zilverwitte onderkant (Redeke blz. 82, 83). Bovendien voelen vooral de hommers in de paaitijd vrij ruw aan (zie blz. 43). Een tweetal interessante semantische parallellen van houting ontleen ik aan Brands (blz. 153):

1. Met gr. *gomphárion*, diminutief van gr. *gómphos* „houten pin" wordt een hardersoort aangeduid, die deze naam kreeg door zijn spitse vorm.
2. De zeepaling, Conger vulgaris, wordt in het gr. góggros genoemd. „Uit de verwante talen blijkt, dat de beteekenis „uitwas aan bomen" primair is. Overdracht vanwege het ronde, dikke lichaam van de zeeaal".

Buiten Nederland en Vlaams-België kwam de houting, ook vóór de eerste wereldoorlog, zeer sporadisch voor in Duitsland en Engeland, geheel niet in Frankrijk (Redeke blz. 83). De fra. benaming *houtin* is dan ook een ontlening aan het nl.

De houting is ook gemakkelijk te herkennen aan zijn konische, enigszins weke snuit, die op een neus lijkt en ver voor de bek uitsteekt, en vooral aan de punt die zwartachtig paarsblauw getint is, vandaar de benamingen *tuit, tuiter, tüüte met het blauwe neusje, spitsmuiltje.*

Nog in geringere mate dan dat van de houting is het lichaam van de *aal*, een alom bekende slangvormige vis, zijdelings samengedrukt. Tegen de paaitijd verandert het uiterlijk van de aal geheel. De biologisch, maar ook vistechnisch en consumptief verschillende eigenschappen heb ik in onderstaand overzicht weergegeven, waarbij ik tussen haakjes de termen vermeld die naar deze eigenschap of eigenschappen verwijzen.

„aal"	„paling"
dikke kop (*dikkop, koppe*)	spitse kop (*spitskopje, platkop, „smaltje"*)
brede bek (*breedbekje, breedmoel*)	smalle bek (*platmoel, „smaltje"*)
kleur: de rug is donker, de zijden olijfgroen, de buik geelachtig tot oranje (*rode aal*)	de rug is donkerder, zwartblauw, de zijden en buik zilverwit (*blauw(e) aal, blauwe, blinker, zilverpaling*)
„aal" voedt zich (*slokker, slobber, robber, ropper, vreter, biezenbijter, roofaal, viseter*)	„paling" gebruikt geen voedsel
wordt om bovengenoemde reden gevangen met vistuigen die geaasd worden (*reepaal, repenaal, dobberaal*)	wordt vooral in niet geaasde fuiken en kuilen gevangen; het vermogen tot vangen van deze vistuigen berust in hoofdzaak op de treklust van de paling (*drijfaal* of *-paling, trekaal* of *-paling*)
niet zo vet, lichter dan een half pond (*rauwe*)	vet, zwaarder dan een half pond (*fijne, fijne paling, zuivere, zuivere dikke*)

Sommige vissers onderscheiden terminologisch de bijna geslachtsrijpe van de geslachtsrijpe „paling", die tevens kwalitatief de beste is.

„aal"	„paling"		bij
	bijna geslachtsrijp	geslachtsrijp, kwalitatief de beste	
slokkers enz.	*spitskopjes* enz.	*drijfaal* enz.	riviervissers
aal	*schieraal*	*paling*	IJsselmeervissers
tetting *grondpaling*	*paling*	*strubbe*	Vlaamse vissers

Aal is de algemene germ. aanduiding van de „anguilla"; we mogen zeker een germ. $\hat{e}_1$ la-onderlaag aannemen (ohd. os. *âl*; oeng. *ael*; on. *âll*). Daarentegen is *paling* slechts beperkt tot een gedeelte van het nl. taalgebied en waarschijnlijk als „anguilla"-benaming jonger dan aal. Het Zuidnederlands maar ook het Noordnederlands „anguilla"-materiaal doet vermoeden (men vergelijke kaart: aal-paling), dat de term paling uit de zuidwesthoek van ons taalgebied afkomstig is, waar ook het oorpsrongsgebied van de ondergang van *aal* „anguilla" ligt, die – aldus Kieft (blz. 75, 76) – aan de homonymie *aal* „anguilla": *aal* „stercus" toe te schrijven valt, hetgeen eerst plaatsvond in het latere mnl. van West-Vlaanderen. Vóór a en â in dit gebied genivelleerd werden, moet hier ook *aal* als aanduiding van „anguilla" voorgekomen zijn. Kieft (blz. 76) wijst op het mnl. *aal* „anguilla", voorkomende in plaatsen die nu uitsluitend *paling* kennen, en op de samenstelling *aalkoorde* („repen, hoekwant") die De Bo vermeldt. Aalkoorde is een bevestiging van de stelling: een verdwijnend homoniem handhaaft zich het langst in de samenstelling.

Voortbouwend op de theorie van Kieft, meen ik te mogen stellen, dat de betekenisdifferentiatie, die door riviervissers o.a. met *slokker – spitskopje* wordt uitgedrukt, in het middeleeuwse West-Vlaanderen met *aal – paling* werd verwoord. Als men de betekenisdifferentiatie tussen *slokker* en *spitskopje* vergelijkt met die tussen *aal* en *paling* in gebieden die er „de luxe" op nahouden twee „anguilla"-namen te hebben, zoals het Kieft m.i. ten onrechte formuleert, dan blijkt dat deze ongeveer samenvallen. Toen *aal* „anguilla" gedoemd was te verdwijnen, ontstond er semantisch een open plaats. In Vlaanderen werd deze open plaats „opgevuld", doordat men „aal" ging aanduiden met een samenstelling als *grondpaling* of met een hybridische vorm *tetting* (uit fr. *tête* + *ing*); op een vergelijkbare wijze dus, maar met een ander uitgangspunt, als in het taalgebied met uitsluitend *aal*, waar de betekenisdifferentiatie „aal" – „paling" wordt verwoord met o.a. *aal* en *schieraal*, of zoals deze differentiatie bij riviervissers tot uitdrukking komt.

Buiten het oorspronkelijk *paling*gebied, d.w.z. in geheel Nederland behalve Zeeuwsch-Vlaanderen, kwam uitsluitend *aal* voor. Ofschoon het woord bewijs in dit verband misschien een te groot woord is, vind ik het toch opmerkelijk, dat de term *paling* nauwelijks een plaatsje veroverd

heeft in de terminologische reeks spitskopje, ondanks het feit dat het systeempje *slokker – spitskopje* semantisch bijna volledig met dat van *aal – paling* samenvalt. Het *paling*gebied is niet beperkt gebleven tot het Zuid-Nederlands en het Zeeuwsch-Vlaams, het gebied met aal „stercus" of a/â-nivellering, zoals uit kaart aal-paling blijkt. (Op deze kaart heb ik de antwoorden weergegeven op vraag 26, vragenlijst no. 10 (1946) van de Dialectencommissie der Nederlandsche Akademie van wetenschappen en voor het Zuidnederlands het kaartje van Kieft op blz. 77.) De noordelijke en oostelijke provincies met Limburg en het daaraan grenzende Zuidnederlandse taalgebied kennen alleen *aal*, het grootste gedeelte van Zuid-Nederland, Zeeland en Noordbrabant uitsluitend *paling*. Het overige Noordnederlandse taalgebied heeft twee „anguilla"-benamingen meestal met betekenisdifferentiatie gebaseerd op een consumptieve tegenstelling: *paling* is vetter, dikker, kwalitatief beter dan *aal*. De zegslieden aan wie vragenlijst 10 werd voorgelegd, behoorden of behoren nog, op een enkele uitzondering na, tot de consumenten van aal of paling, niet tot de vissers of palingboeren. De dubbele benaming *aal/paling* is geen linguistische luxe, zoals Kieft meent; ze is functioneel, omdat door *paling* op semantisch rijkere wijze dan door een samenstelling met als een van de leden *aal* de consumptieve oppositie tot uitdrukking komt. Vooral als consumptie-artikel is „paling" een delicatesse, in die zin een luxe; ook Kieft wijst daarop: „de beste, dikste „anguilla"-exemplaren worden *paling* genoemd". Een samenstelling met *aal* zou nog al te zeer associaties oproepen met het gewonere „aal". In Marken, Volendam en Monnikendam bijvoorbeeld spreekt de consument van *aal* en *paling*, de visser echter van *aal* en *schieraal*, de term *paling* heeft deze gereserveerd voor de allerbeste „anguilla"-soort.

Behalve op het consumptieve berust de betekenisdifferentiatie *aal/paling* m.i. ook op een biologisch verschil, althans zoals de middeleeuwse mens zich dat voorstelde. Kieft (blz. 76) meent van niet. In de middeleeuwen was de opvatting dat de paling een andere vis was dan de aal wijd verbreid, een opvatting die nu nog bij menige riviervisser leeft.

Het paling- en aal-palinggebied liggen concentrisch om de haard West-Vlaanderen. „Concentrische isoglossen doen een gemeenschappelijk uitstralingspunt vermoeden" (Weijnen, Dialectkunde blz. 57). Het kaartbeeld komt de stelling van Kieft bevestigen: de germ. *aal- „anguilla" -onderlaag* is vanuit West-Vlaanderen door de nieuwe „anguilla"-aanduiding bedekt. We zouden dus van expansie van het woord paling kunnen spreken. Deze „expansie" is niet zo zeer te verklaren uit het feit, dat we in ons geval met een handelsartikel van doen hebben, maar vooral uit de zuigkracht van de behoefte aan een rijkere verwoording van de betekenis-differentiatie „aal/paling". Het voorkomen van smalle stroken met aal-paling-zonder-betekenisdifferentiatie zou als argument tegen bovenstaande verklaring van de „palingexpansie" kunnen worden beschouwd. Het is echter opmerkelijk dat deze stroken liggen langs de grenzen tussen de drie massieven: uitsluitend paling, uitsluitend aal, aal-paling-met-betekenisverschil. Ik meen dit verschijnsel te mogen verklaren als een semantische reactie op de onzekerheid die op de grenzen tussen deze massieven begrijpelijk is.

In verband met de etymologie en betekenisontwikkeling van de termen

kaart: aal - paling

- – alleen aal
- ı alleen paling
- x beide woorden komen voor zonder betekenisdifferentiatie
- \+ beide woorden komen voor met betekenisdifferentiatie

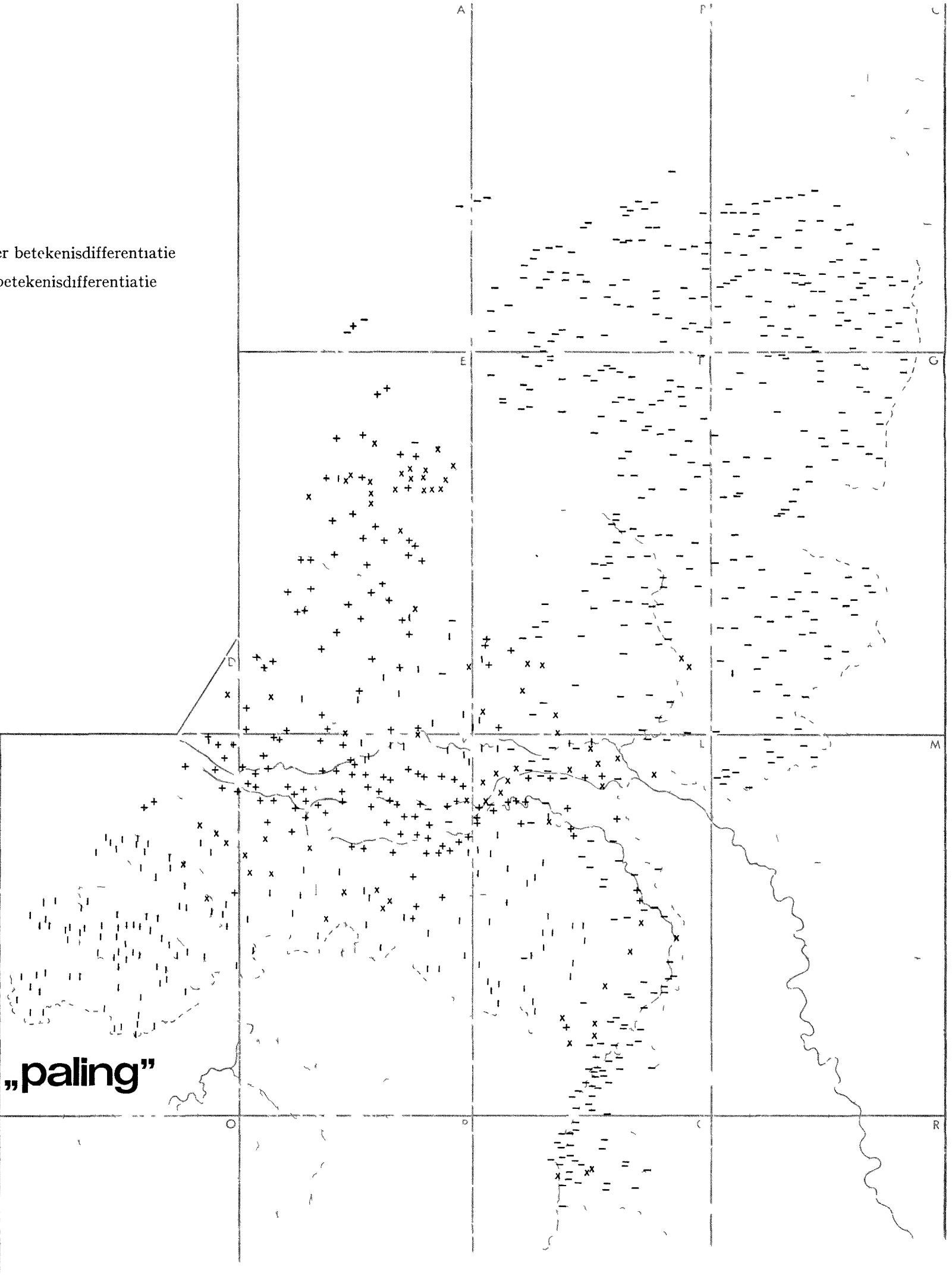

aal en *paling* meen ik uit het bovenstaande de volgende conclusies te mogen trekken:

1. De betekenisdifferentiatie tussen *aal* en *paling* is belangrijker dan Kieft veronderstelt.
2. Voor de etymologie en betekenisontwikkeling van *aal* dient men uit te gaan van de hypothese dat germ. *êla* een afl. is van de wt. *ed-* „eten".
3. Voor de etymologie van *paling* dient men uit te gaan van een (West-) Vlaamse bakermat en een bet. „paling", niet „aal". De eerste bet. van *aal* „vreter" correspondeert met benamingen als *slokker* enz. van de riviervissers. De term *schieraal* dient niet opgevat te worden als „bijna aal", maar als „snelle aal". „Snel" is de eerste bet. van *schier* (Fr. v.W. blz. 585); met schieraal wordt immers „paling" aangeduid, die zich als trekpaling snel verplaatst.

Een ander feit dat voor de betekenisontwikkeling van aal belangrijk is, is het verouderde gebruik bij boeren om aal- of palingvellen aan te wenden als koppelband tussen stok en vleugel van de dorsvlegel (cf. Ghijsen o.a. blz. 479).Op grond hiervan meen ik te mogen stellen, dat uit de eerste bet. van aal nl. „anguilla" zich metonymisch via de bet. „huid" de bet. „riem" en „teugel" ontwikkeld heeft.

Het derde in dit verband belangrijke feit is de donkere rug van de paling gecontrasteerd door de zilver-witte zijden en buik, hetgeen de indruk van een lijn of streep geeft. Op grond van deze drie feiten meen ik de betekenisontwikkeling van *aal* als volgt te mogen schetsen; (men vergelijke daarbij de etym.wdb.):

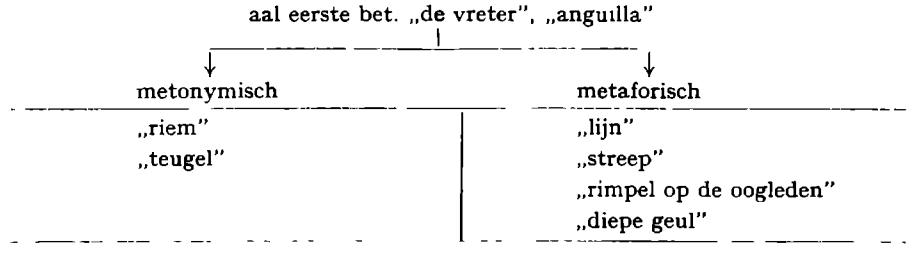

Paling als een afl. van mnl. *pail* „poel", „plas" te beschouwen lijkt mij niet alleen gewaagd, omdat *pail* slechts eenmaal voorkomt, maar ook omdat we van de bet. „paling" dienen uit te gaan en „poel", „plas" eerder associaties oproept met „aal".

Een tweetal suggesties i.v.m. de etymologie van dit woord.

1. *Paling* zou een afleiding kunnen zijn van *paal*, dat in het oudgerm. aan het lat. *pâlus* ontleend is. Bij overdracht worden ook sommige zaken die in vorm enigszins op een paal lijken zo genoemd. Ik verwijs in dit verband naar de tweede semantische parallel die ik bij *houting* ter sprake bracht (blz. 270).
2. De vorm *paeldinc* moet wel als de oudste beschouwd worden, want de Palingdijk, een gracht tussen Bourbourg en Grevelingen heeft als oudste vormen Palatinga dic (1111) en Paledhingedic (1123) (De Vries blz. 503). Het eerste lid van paling zou dan ontleend kunnen zijn aan het fra. pâle = eng. pale „bleek, vaal van kleur". De paling zou dan

genoemd zijn naar zijn zilverwitte zijden en buik (cf. *zilverpaling*). In het Westvlaams wordt *paal* en *paluw* (uit fra. pâle) toegepast op geroot vlas, dat een donkerblauwe kleur gekregen heeft, doordat het te lang aan de inwerking van het water is blootgesteld. Misschien is de eigenlijke bet. hier miskleurig, verkleurd (W.N.T. XII 1 30). In dit verband is het Westvlaamse spreekwoord „Zij heeft paling gegeten" interessant, gezegd van een zwanger meisje (W.N.T. XII 1 221), dat in die toestand meestal bleek ziet. In Vlaanderen wordt *paling* ook in het algemeen als schimpnaam gebruikt voor iemand die zijn werk slecht doet, die zich misdraagt enz. „Dat is een paling,", „aardige paling", „vieze paling". (W.N.T. XII 1 221).

Op overeenkomstige wijze als de *houting* en misschien de *paling* danken de *spiering* en de *lovertjes* hun naam aan hun lichaamsvorm. *Spier* betekent o.a. in het mnl. „halm", „spitse paal". *Lovertjes* „zeer kleine botjes in de kuil gevangen", lijken op boomblaadjes.

De oorsprong van de term *zeelt* is onzeker. Fr.v.W. (blz. 813) merkt op: misschien verwant o.a. met on. *síld* „haring". De benamingen *louw* en *slij* verwijzen naar de slijmerige huid van deze vis. *Louw* zou dialectisch uit**luw* zijn ontstaan en dit weer uit *lîw-*. Men heeft wel eens gegist dat *lî-w-* zou samenhangen met lijm (W.N.T. VIII 3098). Zo hangt *slij* „zeelt" mnl. *sly, slye,* mnd. *sli,* ohd. *slio* samen met de stam (*s*)*li,* die met verschillende formanten in *slib, slijk, slijm, slijpen* enz. wordt aangetroffen. Aan zijn vleeskleurige bek dankt de zeelt de namen *klepper,* een naam voor de mond (W.N.T. VII 3895), *labbe,* dat bij het werkwoord *labben* „babbelen, snappen" behoort (W.N.T. VIII, 871, 874), en de oorspronkelijk Friese benaming *mûdhoun* die elders als *muidhond* wordt uitgesproken (W.N.T. IX 1 196).

Ook de *kwabaal* wordt naar zijn slijmerigheid genoemd. De eerste bet. van *kwab* is „iets slijmerigs", „lillends" (De Vries blz. 372); de volksetymologische verbastering *kwalaal* wijst in dezelfde richting, evenals *puitaal.* Misschien is *kwakaal,* dat in It. wordt gezegd, eveneens volksetymologisch te verklaren. *Kwak* betekent „week, slap, zwak, flauw". „Die musschen zijn nog kwak", zegt men in Limburg van jonge vogels (W.N.T. VIII 672). Vooral bij naderend ruw weer beweegt de *kwabaal* zich snel, vandaar de benamingen *rauwweeraal, weeraal* en het Hollandse *merkor* uit fra. *mercure* „kwik"; (vgl. ndl *merkuur,* door accentverspringing *merkor*; Mercurius is een vlugge bode der goden).

De *sneep,* Chondrostoma nasus L., kenmerkt zich door een tuitvormige bovenlip. Een of ander betekenisaspect van alle heteroniemen in het riviervissersgebied correleert met deze karakteristieke trek: *tabakspruimer, tabaksroker, maanvis, koeimoel*; uit *koeimoel*: *koemel, kommel, kummel* (W.N.T. VII 5220 vermeldt *kommel* „sneep" wel, maar geeft geen etymologie; cf. krt. 92). Hetzelfde geldt voor de benamingen die Aalderink (blz. 8) vermeldt: *snijdershoek, steenmeeuw, neusvis* en de officiële Duitse benaming *Nase* (Redeke blz. 126). Op grond van al deze termen wint de veronderstelling van Fr.v.W. (blz. 631): *sneep* „ablautend met snip?" aan waarschijnlijkheid, temeer als men bedenkt dat ook de vogel genoemd is naar zijn spitse snavel. De naam *schoorsteenveger* (Aalderink blz. 48) heeft deze vis te danken aan zijn zwarte buikvlies.

Korte dikke voeldraden, uitpuilende ogen, kiemgaatjes rond de kop

bezorgden resp. de *barbeel*, *barm* of *berm*, *kolblei* of *puiloog* en de *prik* hun namen (zie etym.wdb.). Aangezien *kolblei* pas voor het eerst bij Staring is aangetroffen en het synoniem *kolfoog* reeds bij Junius voorkomt, lijkt het het meest waarschijnlijk, dat *kol-* in *kolblei* door assimilatie uit *kolf* is ontstaan; *kolblei* moet dan een contaminatie zijn van *blei* en *kolfoog*. Naast *kolblei* komen ook *kolbliek* en *koloog* voor, kolfoog betekent „uitpuilend oog" (cf. W.N.T. VII 5110 en 5126). Reeds in het ogerm. heette de *prik* *negenoog(er)*, mhd *niunouge*, ohd. *niunouga* „so benannt, weil man falschlicherweise die sieben Kiemerlocher des Fisches auch fur Augen hielt" (Duden blz. 467).

De Gobio gobio L. kreeg zijn naam *grondel*, omdat hij bij voorkeur dicht bij de bodem zwemt en *groentje* om zijn groene kleur. Het Limburgse *geuve* is een ontlening aan het lat. *gobio*. De op de Zuidhollandse benedenrivieren zeer gebruikelijke naam *plasje* voor jonge elft of fint, wordt reeds door Kiliaen vermeld en vertaald door „sprot"; eveneens een kleine tot de haringsoorten behorende vis (W.N.T. XII 1 2340). *Plas*, uit de stam van *plassen*, bij Kiliaen „in het water roeren". De bet. „sprot, jonge elft of fint" zal zich daaruit wel via visuele en auditieve weg ontwikkeld hebben, omdat deze kleine vis zich vrij dicht aan het oppervlak van het water in scholen verplaatst en vaak met een spattend geluid boven water springt.

Naar de eigenaardigheid om schielijk in het zand te verdwijnen, is de *smelt* genoemd (W.N.T. XIV 2109). „En de Smelt, die in 't wellende Strand, als 't ware, versmelt, zal insgelyks voor onze voeten wel uit zyne schuilplaats, uitschieten" (Berkheij deel III blz. 17).

De noordenwind bevorderde de trek naar de IJssel van elft en fint, vandaar dat deze vissen ook met *noordenwind* worden aangeduid, evenals *meivis* verwijst naar het tijdstip waarop deze vissen het veelvuldigst gevangen worden. Hetzelfde geldt voor de *bamispaling*, trekpaling die in de herfst veelvuldiger dan in andere seizoenen in fuik en kuil terechtkomt. *Bamis* uit *baafmis*, de mis van Sint-Bavo wiens feestdag valt op 1 oktober (cf. Weijnen Onderzoek blz. 160).

De firma Ten Houten en Co. vermeldde in haar circulaires regelmatig: in januari-april alleen *winterzalm*, in mei en juni alleen *zomerzalmen*, in juli-september *zomer-* en *jacobszalmen* (Sint-Jacob 25 juli), in oktober en november zomer-, jacobs- en winterzalmen, in december alleen winterzalmen. In juli plaatste de visser een andere *streek*, het *kuikennet*, in de zalmzegen. De jacobszalm onderscheidt zich vooral van de zomer- en winterzalm, doordat hij klein is, hetgeen in verschillende benamingen tot uitdrukking wordt gebracht: *jaapje*, *klein zalmpje*, *zalmpje*, *schotje* en vooral in *kuikje*. „Klein" is een essentieel betekenisaspect van *kuiken* met -en diachronisch gezien, als verkleiningsuitgang die in kuikje door het produktieve -je vervangen is. Dat kuiken als benaming van een vis wordt gebruikt, vindt een parallel in het nauw verwante mnl. *coc*, dat zee*haan*, knor*haan* of grote poon betekent (cf. de etym. wdb. en 12 2 2.). In Hoofdplaat worden zekere kleine schelpdiertjes wel *haantjes* en *hoentjes* genoemd.

Schotje is misschien verkort uit *schotzalmpje*, waarin *schot* de bet. „kuit" zou kunnen hebben (W.N.T. XIV 916). Het is mogelijk dat de veronderstelling van het W.N.T.: *schot* betekent „kuit", te combineren is met de benaming *schot* in Kerk. voor „jacobszalm", die in Laak. *paaizalm* genoemd

wordt. De bet. van *paaien* verwijst naar de bet. „kuit". Zou *schot(je)* als verkorting van *schotse zalm* ook mogelijk zijn? In Hard. wordt deze vis *schotzalm* genoemd.

De oorspronkelijk geringe waardering van de visser voor witvis (de vissers van wad en gat spreken van *bijfisk*) waar ik reeds in deel I Realia op wees, blijkt ook uit de bijnamen van die vis en de term *gruis*. De grondel wordt voor *boerenlul, snotvisje* of *poepegrondel* uitgescholden, de kolblei in de Zaanstreek voor *hoerekind* en *kween*. Het woord *gruis*, waarmee de serpeling genoemd wordt, werd of wordt toegepast op iets zeer gerings, iets heel nietigs (cf. W.N.T. V 1164/1165). Ook *halfie* (Moord. Goud.) lijkt mij een bewuste verbastering van *alfje* „alver" om de onbelangrijkheid van deze vis tot uitdrukking te brengen.

Vele vissen hebben hun benaming te danken aan hun kleur: *rode, blauwe aal, zilverpaling, alver, blei, bliek, brasem, elft, elver, forel, groentje, voorn, wijting*. Zulke algemene, vaak vage kleuraanduidingen, konden van huis huis uit op verschillende dieren worden toegepast, zonder dat er van overdracht gesproken behoeft te worden. *Grauwtje* heet in het nl. en gr. de ezel, in het nl. ook de grauwe lijster, in het Cyprisch werd er een krekel mee aangeduid (Brands blz. 11). Vrij frequent komt de aanduiding van vissen en vogels met dezelfde kleurnaam voor, bijvoorbeeld *elft* „vis" – ohd. *albiz* „zwaan", *groentje* „grondel" – *groenling* „groenvink". Verre verwantschap maar de naamgeving gebaseerd op kleur: ier. *êcne* „zalm" – nl. vink. Brands (blz. 148, 159, 162, 163 (drie voorbeelden) 167) geeft zeven voorbeelden van benamingen naar kleur voor zowel vogel als vis.

Het W.N.T. (XII III 1604) vermeldt bij *reiger* als vierde bet. „vrouwelijke haring met korrelige kuit" en verwijst naar het fra. *héron de mer*, dat ook als benaming voor verschillende vissen wordt gebruikt. In Wou. betekent *reiger* „een bepaald soort fint". Het W.N.T. vindt de verhouding tussen de betekenissen van reiger „bepaalde vogel", „bepaalde vis" duister, gezien de nauwe relatie tussen namen van vogels en die van vissen (zie 12.2.2.) bij de primitieve mens m.i. ten onrechte. Slechts een vage overeenkomst in kleur is voldoende voor eenzelfde benaming of in het geval *reiger* van overdracht. De eerste bet. van reiger „vogel" is waarschijnlijk „schreeuwer" (zie etym. wdb.); op grond van kleurovereenkomst (wit, grijs, zwart of donker) werd de naam van de vogel overgedragen op *haring* en *fint*. In verband met deze overdracht kan men vergelijken gr. *astĕrías* „reiger", dat letterlijk „met sterren bezaaid" betekent, hetgeen ook gezegd wordt van een der talrijke haaien, misschien Mustelus vulgaris (Brands blz. 121).

In kleur en vorm onderscheidt zich de *fint* – die haar wetenschappelijke naam Alosa fallax eer aandoet – nauwelijks van de elft. Vandaar dat de termen *dolhein, meivis, noordenwind* en voor de jongere exemplaren *plasje* als namen voor beide vissen gebruikt worden, evenals eng. *twait* „elft, fint" (Ruting blz. 38). Behalve elft en fint kwam op onze benedenrivieren en in Frankrijk nog de z.g. *papzak* voor, die tussenbeide in staat. Deze tussenvorm was reeds aan Dr. Hoek bekend; hij hield hem voor een kruisingsprodukt van elft en fint en gaf hem de naam Clupea-alosa-finta. In sommige jaren overtroffen deze bastaarden de echte elften en finten in aantal. Zo bleek uit een onderzoek dat Redeke in 1929 instelde, dat zich onder de 219 exemplaren die bij Wou. gevangen waren, slechts één echte

elft, 63 echte finten en 155 bastaarden bevonden (Redeke blz. 70). De terminologische verwarring wordt daardoor alleen maar begrijpelijker.

Het verspreidingsgebied van elft en fint was ongeveer gelijk. De elft kwam zuidelijker voor, bijvoorbeeld in de westelijke Middellandse Zee, waar de fint ontbrak, terwijl de fint in de Oostzee vrij veel voorkwam, waar de elft zeldzaam was. Op de bovenrivieren en in de Oostzee kwam de Clupea-alosa-finta hoegenaamd niet voor (Redeke blz. 68, 69). Op grond hiervan meen ik te mogen concluderen dat de Duitse vissers meer met echte fint te maken hadden dan de overige continentaal-Europese vissers.

Noch het Mnl. wdb., noch archiefstukken betrekking hebbend op de visserij in Geert., Wou., Heer., noch De Man en Korteweg vermelden *fint*, wel *steur*, *zalm*, *elft*. Het W.N.T. (III 4492) geeft bij fint een citaat uit 1911 en vermeldt de iets andere bet. van dit woord bij Boekenoogen. De mogelijkheid bestaat dus dat fint een vrij jonge ontlening is aan het Duits, waar de vis *Finte* wordt genoemd (Ruting blz. 38). De vorm met -e is in het nl. nog bewaard in Heer. en Zut., en in de meeste samenstellingen met als eerste lid *finte-*, waar we m.i. niet te doen hebben met een overgangs-e of oorspronkelijke meervoudsuitgang. Men vergelijke *fintezegen* naast *zalm-*, *hand-*, *kantzegen*; *finteboezem* naast *elftboezem*; *fintenet* naast *elftnet*, *handnet*; *fintestreek* naast *elftsteek*. *Finte* is waarschijnlijk rechtstreeks uit het Duits of uit het nl. of via het nl. in het fra. overgenomen, waar dit woord volgens Le Robert naast *clupe* e.a. voorkomt. Ruting (blz. 38) vermeldt fra. *alosefinte*.

Het enige duidelijke verschil tussen fint en elft is een rij van acht tot tien donkere of zwarte vlekken op de flanken van de fint, die echter veelal pas goed zichtbaar worden, wanneer men ter plaatse de schubben verwijdert (Redeke blz. 69). Dat gebeurt nogal eens bij het beetpakken van deze vis, wat een visser nu eenmaal moet doen.

Uitgaande van het feit dat kleur een zeer belangrijke rol speelt bij het noemen van vissen en dat er een nauwe relatie bestaat tussen vogel en vis (zie 12.2.2.); uitgaande ook van de veronderstellingen dat *fint* een ontlening is aan het Duits en dat ze genoemd is naar haar donkere vlekken op de flanken, lijkt mij er geen doorslaggevend formeel en semantisch bezwaar te bestaan tegen de ontwikkeling van *Finte* uit idg.wt. *piŋ+tĕ/tŏ; cf. lat. *pincta* van *pingere* (en de daarvan afgeleide naam Pinte „de gespikkelde" in Vanden Vos Reinaerde (vs. 309)); de eerste bet. is dan van Finte „de gevlekte, gespikkelde" geweest; cf. oi. *piŋga-*, *piŋgala* „roodbruin", waarbij ook andere diernamen worden gebracht als ier. *êcne* „zalm", gr. *píggalos* „hagedis" (zie etym. wdb. op *spikkel*, *veeg*). De idg. stemloze velare explosief verdwijnt wel vaker; cf. in het hgd. bijvoorbeeld lat. *tincta* ohd. *tincta* naast hgd. *Tinte*, lat. *punctus* naast hgd. *bunt*.

12.2.2. *Relatie vogel-vis*

Er bestaat, zo merkte ik reeds op, een nauwe relatie tussen vogel- en visbenamingen, wat nog duidelijker blijkt uit onderstaand overzicht.

Vogel	Vis
ohd. *albiz* „zwaan"	*elft*
groenlıng „groenvink"	*groentje* „grondel"

meeuw	*steenmeeuw* „sneep"
snip	*sneep*
papegaai	*papegaaivis*
meer- of *zeekoet*	*aalskoet*
koekoek	*koekoek* „vis behorende tot het geslacht Trigla"
haan	*zeehaan, knorhaan, moethaan* „zeelt"
kuiken	*kuikje* „jacobszalm"
kol „kolgans"	*kolletje* „bliek"
arend	*arendsrog*
griet „grutto"	*griet* „soort platvis Scophtalmus rhombus"
nesteling „jachtvogel die jong uit het nest is genomen" (jagersterm), mnl *nestelinc* „vogel die het nest nog niet heeft verlaten" (Mnl wdb IV, blz 2360)	*nesteling*, alvertje"
pijlstaart	*pijlstaart*, rog"
reiger	*reiger* „fint"
nl *vink* (?)	ier *écne*, zalm"
gr *spiggos* „vink"	*spiggos* „onbekende vis"
sneb, snavel"	*sneb* „bek" o a bij P C Hooft (W N T XIV 2273)
mnl *vimme* „vleugel"	Zuidnl dialectisch *vlim* „vin"
oi *piccha* „staartveer"	
cech *pisk* „niet ontwikkelde jonge veer"	nl *vis*
os *fethara* „veer"	os *fethara* „vin"
on *fjoðr* „vleugel, veer"	on *fjoðr* „vin"

Brands vermeldt in zijn dissertatie negen gr. namen die zowel een vogel als een vis aanduiden, maar waarvan moeilijk te zeggen is waarop de overeenkomst berust, omdat uit de kontekst niet op te maken valt welke vis of welke vogel bedoeld wordt (cf Brands, blz 150, 157, 159, 161, 163, 166, 167, 180, 183).

De vrij hoge frequentie van gelijkluidende of etymologisch verwante benamingen van vis en vogel of woorden die daar nauw mee verbonden zijn, lijkt mij niet alleen verklaarbaar uit de vaak nogal vage overeenkomsten tussen deze dieren of het verband tussen van de ene kant watervogel, viseterde vogel, van de andere kant vis, maar vooral uit de belangstelling van de primitieve mens voor de dierenwereld, waarvan zijn bestaan immers vrijwel geheel afhing, hij voelde zich nauw verwant met en niet superieur aan deze wereld en beschouwde ze op een concrete, naieve manier, waardoor hij relaties zag die de cultuurmens ontgaan; relaties die dichters onder cultuurmensen nog ervaren

GUILLAUME VAN DER GRAFT
UIT EEN KEUZE UIT ZIJN GEDICHTEN

en toen viste hij ten slotte
Noachs duif en Jona's vis"

Uit Vissen (p 47)

Uit: De nieuwe stad: een stad met kieuwen, op de vloer van de zee gebouwd: staan in de bomen „nesten van vissen".

(p. 140)

„er is een
momentopname van een eeuwigheid
waarin ge zijt genomen als de nieuwe
bewoonsters van een nieuwe aardse stad,
waarin men duiken kan alsof men kieuwen
en stijgen kan alsof men vleugels had,"

Uit: Dies Illa (p. 41)

„hoe de nacht plechtig het ei legt van de maan
Na verloop van wat zonnestelsels
komt er de eerste vis uit"

Uit: Reisvaardig (p. 60)

„en als de duif op het droge"

Uit: De zee zegt: zij is niet bij mij (p. 61)

„nachtvissen die nog samenschoolden,
luchtbellen stegen omhoog,
in de oren van mijn hoofd
heetten ze vogels"

Uit: Pril (p. 72)

„Wat is er dan
er is alleen een visserman
die draagt het water
onder zijn voeten
die draagt een boom
op zijn rug
die draagt op zijn hoofd een vogel"

Uit: Vragenderwijs (p. 91)

LUCEBERT

Uit: TRIANGEL

„zo is de liefde in de dieren met
de herten rekken het hout
de havik vervangt de lucht
het licht vervalt in de vissen"

Uit: Haastig de aandacht neemt de dichter (p. 40)

„klippen met gillende klappende vissen daarop
aan mijn drijven komt geen einde
duiven turen door de brievenbus"

Uit: droom Alfabel (p. 30)

„onder wolken vogels varen
onder golven vliegen vissen
maar daartussen rust de visser"

Uit: visser van ma yuan (p. 150)

JAN G. ELBURG
Uit: DRIETAND.

„zomerlang schuimende, als sternen scherende
vinvissen zeilen door de winden kervende"

Uit: Zomerlang (p. 11)

„Hier is de vogel en daar is de vis
om ver te komen een soldatengezicht
een schot in de lucht en een steen in het water"

Uit: Dat had ik van jou niet gedacht Johan.

JACQUES HAMELINK

„de mergheldere oude vissers" (die) „vaarten verzinnen
naar legendarische broedplaatsen van vroeger"

Uit: Zeemorgen

„Geen vleugel, geen vin verroert zich hier"

Uit: De bomen werden sinds eeuwen.

LEO VROMAN
Uit: GEDICHTEN

„vergane banden
met oude bovenwerelden, waar glad en goud
vogels als vissen zonder handen
elkanders banen zwijgend kruisen"

Uit: Soember Rantas (p. 10)

God glimlachte en rees
langzaam op van het land en
helde voorover
kantelde op een zij
lag *traag draaiend*
met het hoofd omlaag
visvlucht
in de verse lucht verbeeldend
en walste als een bleke

welgezinde beluga-walvis in de
morgenstond rond.

Uit: God en Godin (p. 136)

HANS FAVEREY
Uit: GEDICHTEN

„Vaste koersen:
een mes voor een vogel;
een vis voor een spijker"

Uit: Een lichaam aan zee

R. DURANT

Een kandelaar van eeuwenoude kleur
zegt dat de dag nog ver is
zo ver
zal ik mezelf vinden
voor de zwaluwen uit hun geboorte groeien
en de beweging van het water
een vis wordt in het riet.

Uit: Acapella
(in poëziecahier „Helikoon" Brugge 1956).

De relatie vogel-vis, die zo goed past in het vrijwel onbewust beleven door de primitieve mens van de hem omringende wereld (Lommel blz. 12), wordt mede verklaarbaar door de geringe differentiatie in het verwerven van voedsel; alleen bestond er in een primitieve samenleving werkverdeling tussen man en vrouw. Ook bestond er in zo'n samenleving een nauw verband in vangtechniek van en gereedschap voor vogelarij en visserij; met hoeken, met fuiken en netten ving de primitieve mens zowel vogels als vissen tot in onze eeuw toe. „Item aangaende die neringe zeggen, dat die een helft van heuren volcke hem generen met vogelen ende visschen, ende dander metter ploech, doende lantneringhe". (Enqueste ende informatie enz. van 1494; Daan blz. 133). „Accordingly, fishing methodes gradually changed from early (almost hunting) techniques to the use of many ingenious and sometimes large and complicated gears for harvesting the riches of the sea". „Many signs indicate that with some nations the net was introduced in hunting earler than it was for fishing" (Brandt blz. 174, 91). De *vlouw*, een drijfnet bij vissers, werd (elders) tot in onze eeuw toe gebruikt om lijsters, snippen of andere vogels te vangen (cf. Ypma blz. 10). Boekenoogen (blz. 370) deelt mee, dat de *juik* gebruikt werd om spreeuwen te verschalken. De *zegen* wordt gebruikt voor het vangen van patrijzen (Van Dale blz. 2427); het *slagnet* is een „dichtslaand net voor vogels en visschen" (W.N.T. XIV 1535); met het *sleepnet* vangt men ook wilde eendvogels, ganzen, smienten etc.

Het W.N.T. (VIII 506 e.v.) geeft voor *kuil* „een wisschen korf met een opening langs de bovenzijde, gebruikt om vogels te vangen". *Garen*: visnet

naast vogelnet (W.N.T. IV 292); mnd. *hāme*: klein visnet aan een steel, vogelstrik.

12.2.3. *De boot*

Sommige benamingen van boten of van onderdelen ervan verwijzen evenals sommige visnamen naar de vogelwereld. *Meerkoet*, een kleine roeiboot die op een fannie lijkt, bijvoorbeeld draagt de naam van een watervogel (Eulica atra), hetzelfde geldt voor *vlieger* en *tjerk* (cf. Van Dale blz. 2053, W.N.T. XVII 248). Van Dale (blz. 1848) vermeldt voor *snip* de gewestelijke bet. „schuit met een puntig toelopende, hellende voorsteven". *Snauw* „schip" is waarschijnlijk identiek aan nd. *snau* „snavel, sneb", met als oorspronkelijke bet. „schip met spitse sneb" (Fr.v.W. blz. 630). Van Ginneken (blz. 398) veronderstelt dat de boot *kwak* genoemd is naar een vogel *kwak* die vooral op aal belust is. Mnl. *quacke* is een benaming voor een geslacht van reigers, zo genoemd naar hun onaangenaam geluid (?) (cf. W.N.T. VIII 669-670). Het vooruitspringend gedeelte van een schip wordt wel *sneb* of *snavel* genoemd (W.N.T. XIV 2273, 2271); de ruimte tussen het vooronder en de binnenkant van de voorsteven in de schokker heet in Moer. *krop*.

Vele termen, namen van boten en van de onderdelen ervan, verwijzen naar de bakermat van de boot met name het primitieve bosbedrijf. De bet. „boot" gaat op „uitgeholde boomstam" of „plank" terug (Fr.v.W. blz. 84); de eerste bet. van *aak* is wellicht „hout" of „boomstam" (Fr.v.W. blz. 1). *Eiker* „soort schip" is verwant met on. *eikja* „vaartuig uit een uitgeholde boomstam" (Fr.v.W. blz. 152). *Schip* kan teruggevoerd worden tot de idg. wt. **sg(h)ib-* „snijden, splijten" (Fr. v.W. blz. 588).

De termen *boven-* en *neerboord* komen niet voor in Van Dale, W.N.T. en de door mij geraadpleegde literatuur over zee-, kust- en Zuiderzee- of IJsselmeervisserij. Buiten de terminologie van riviervissers heeft *boord* ongeveer dezelfde bet. als *bovenboord*. Van Dale (blz. 309 bet. 8) omschrijft de bet. „boord" als „opstaande scheepswand, inz. *voor zover die boven water zichtbaar is* (curs. van mij) of boven het dek uitsteekt". Het W.N.T. vermeldt wel *onderboord* (X 1249) „boord of plank aan de benedenzijde van een vaartuig" en *opperboord* „bovenste plank der verschansing" (zie ook Blij, Onze zeilvischsloepen blz. 104). Van Dale (blz. 2435) geeft zowel *zetbo(o)rd* als *zettebord* „klein schotwerk langs de boorden v.e. sloep om die te verhogen en het binnendringen van water te beletten".

De Vries (blz. 77) neemt twee betekenisrijen van boord aan en wel 1. rand, zoom, scheepswand en 2. plank, tafelblad. „Het is de vraag", aldus De Vries, „of men deze uit elkaar moet afleiden; zij kunnen twee parallellopende woordreeksen zijn ..., waarbij men kan uitgaan van de werkzaamheden in het vroeggerm. bosbedrijf...". Met dit bedrijf is de primitieve scheepsbouw nauw verbonden. Om deze reden lijkt het mij niet uitgesloten dat „plank", althans voor het Nederlands, als de eerste bet. van boord beschouwd mag worden, die nog bewaard wordt in *onderboord*, *opperboord*, *zet(te)bo(o)rd* en die ook in het mnl. en in het Brabants, Vlaams en Zeeuws voorkomt (W.N.T. III 472). Als we hiervan uitgaan, valt de meervoudsvorm *neerboorden* en *zetteboorden* te verklaren, immers de scheepswand be-

staat uit meerdere planken; dan wordt ook het gebruik van *bovenboei*, *bovenboeiing* en *zetteboorden* als heteroniemen voor *bovenboord* duidelijk. Ik stel me de betekenisontwikkeling van *boord* als volgt voor:

„plank" → „scheepswand"
↓
„scheepsrand"
↓
„rand of zoom".

Vooral bij het vissen is de rand van de scheepswand in verband met het vieren en inhalen van lijnen en netten van groot belang. Deze „zaak" wordt dan ook met een aparte term aangeduid (zie *halfrond* blz. 123). De betekenisovergang „scheepswand"→„scheepsrand" lijkt mij hieruit verklaarbaar. In H.Zw. en L.Zw. wordt de „scheepsrand" *dolboord* genoemd. Via „scheepsrand" kan de betekenis van *boord* zich verruimd hebben tot „rand of zoom". De betekenisaspecten „scheepswand", „-rand", „rand of zoom" zijn nu nog gewoon, die van „plank" is alleen gewestelijk. Ik meen ook een bevestiging van deze ontwikkeling te mogen zien in de etymologie van *plank*, een ontlening aan het laatlat. of rom. Toen *boord* de betekenis „plank" verloor, werd in het germ. het laatlat. of rom. *planca* aangetrokken.

Het woorddeel *-boei-* in *bovenboei* en *bovenboeiing* is de stam van *boeien* „het boord van een vaartuig verhogen met opstaande zijplanken *boeisel* genaamd" (W.N.T. III 89). *Boeien* is identiek met mnl. *boeyen*, *boyen* dat van onbekende oorsprong is, misschien van *boei* „kluister" (Fr. v.W. blz. 76 Boeier), een band dus waarmee de planken, waaruit het (boven)boord bestond, bijeen gehouden werden (cf. *moeleband* blz. 123).

Gewoonlijk vergelijkt men *doft* met lit. *tūpiù*, *tūpti* „hurken", lett. *tupt* „hurken" en verbindt het woord verder met *dief*, maar de roeibank is niet de plaats waar men neerhurkt. De verbinding met de idg. wortel **(s)teup* „stoten" cf. oi. *tupati*, *tumpati* „stoten", gr. *túptō* „slaan", lat. *stupeo* „stijf staan, verdoofd zijn, zich verbazen", *stuprum* „schande" bevredigt ook om de betekenis niet geheel. De Vries gaat uit van de betekenis „plank" en herinnerend aan het woord *dol* brengt hij *doft* terug op de idg. wt. **teu* „zwellen" (De Vries blz. 123). De juistheid van het uitgangspunt van De Vries wordt m.i. bevestigd door de betekenis die het woord *Ducht* bij de schippers op de Elbe, Rijn en Ruhr heeft. Kettmann (blz. 138) vermeldt op de eerste plaats de betekenis: „in Abständen von ungefähr 6 m zwischen den beiden obersten Plankengängen angebrachte eichene Vierkant- Balken (später eiserne Verstärkungen), die die Aufgabe haben, druckausgleichend zu wirken: also den Schiffskörper zu versteifen. Später kamen auch abnehmbare Duchten auf. Die stärkste Ducht war die Segelducht".

Het W.N.T. (III 2756, 2757) geeft van *dol* een zestal betekenisonderscheidingen:

1. pin of holte, waarom of waarin een riem zich beweegt (dus niet alleen *roeipen* maar ook *dolkast*);
2. pin op een rad of schijf, die dient om een beweging over te brengen;
3. rolrond enigszins gebogen handvat, misschien alleen aan de *boom* „stok" van de zeis, o.a. in Drente (Hijszeler blz. 28, 68, 92, 113, 138, 162).

4 bolle rib, die in een holle sleuf past (aan een plank, een trottoirband enz) (W N T Dol (IV),
5 in Zuid-Nederland rol,
6 in Antwerpen zeker soort grote garnalen

In de terminologie van riviervissers komt *dol* voor in de betekenis van „drijver van dolhout, later ook van kurk" en in die van „reep" waaraan drijvers bevestigd zijn, heteroniem van *dolreep*, waarvan het eerste lid „drijver" betekent, in *dolgaander* betekent *dol* weer „reep" (zie blz 163) Op Tessel (blz 43) wordt de magere dobberaal *dolaal* of *doleel* genoemd, een benaming die reeds voorkomt in de Grafelijke Rekeningen van Holland (Ypma blz 33)

Al de hier genoemde betekenissen of betekenisonderscheidingen zijn voor het nl naar ik meen te herleiden tot één eerste betekenis Op blz 23 gaf ik reeds de ontwikkeling van de zaak *roeipen* of *dolkast* aan Als primitieve *dolkast* werd waarschijnlijk de ronde opening in de rand van de uitgeholde boom gebruikt waar een knoest uitgevallen (of -geslagen) was, of als primitieve roeipen een stomp van een zijtak waaraan de *riem* met een lus van twijg werd vastgelegd De stam van een pijnboom bijvoorbeeld, die veel gebruikt werd voor de bouw van primitieve vaartuigen – Latijnse dichters noemden metonymisch een schip wel *pinus* „pijnboom" –, kenmerkt zich, zo merkte ik reeds op, door een groot aantal kwasten vanaf de voet tot de top

Drijvers waren oorspronkelijk alle van hout of schors Losgeraakte knoesten waren juist ook door hun vorm zeer geschikt om als vloten voor (primitieve) vistuigen gebruikt te worden (cf De Moll, Maier blz 45) Het lijkt mij niet waarschijnlijk dat het eerste lid van *dolhout* een Nederlands woord *dol* „boom, misschien pijnboom" bevat, dolhout is een term van riviervissers die er de betekenis „hout waarvan dollen gemaakt zijn" aan geven

De benaming *dobbers* wijst er reeds op dat een essentieel gedeelte van dit vistuig de houten of kurken drijver is (zie 9 3 5 1) Misschien werd vroeger door riviviervissers of door andere vissers dit vistuig wel *dol* of *dollen* genoemd Deze geconstrueerde term lijkt voor mij van belang voor de betekenisontwikkeling van „drijver" naar „soort garnalen" en de betekenis van *dol-* in *dolaal*, waarvan Ypma (blz 33) m i terecht veronderstelt dat deze aal wel eens genoemd zou kunnen zijn naar een soort „netwant", waarmee hij gevangen werd Bij rivierviss ers is het vrij gewoon om aal te noemen naar het vistuig waarmee hij gevangen werd zo onderscheiden zij *dobberaal, reepaal, fuikaal, kuilaal* (zie blz 187) Ik denk echter niet in de eerste plaats aan een net, maar eerder aan een vistuig met lijnen en drijvers, een vistuig dat veel op *dobbers* lijkt, niet alleen omdat *dol* „drijver" betekent bij vissers, maar ook om de Tesselse *dolaal* = *„dobberaal"* In ieder geval is de verklaring van deze term die Ypma geeft te verkiezen boven die van Keijser (Tessel blz 43) Keijser schrijft „Deze aalsoort is zeer hongerig, misschien heet zij dolaal, omdat zij steeds dol van honger schijnt"

Dobbers en *repen* waarmee in hoofdzaak op *roofaal, slokkers* genaamd (zie blz 186), gevist wordt, moeten geaasd worden Een zeer geschikt en aan de kust vooral veel gebruikt aas zijn garnalen, die in Antwerpen misschien hun benaming *dol* te danken hebben aan het feit dat ze als aas voor *dollen* of *dobbers* gebruikt werden Uitgaande van het Germaanse *þulna (dat men als l-afleiding van de idg wortel **teu* „zwellen" beschouwt,

men vergelijke gr. *túle*, *túlos* „gezwel, bochel", oi. *tulam* „bos, kwast", zie de etymologische woordenboeken en Jost Trier, Lehm blz. 51-53) met als eerste betekenis „knoest", of als men met De Vries (blz. 124) wil „dikke houten pin", stel ik mij de betekenisontwikkeling van *dol* als volgt voor:

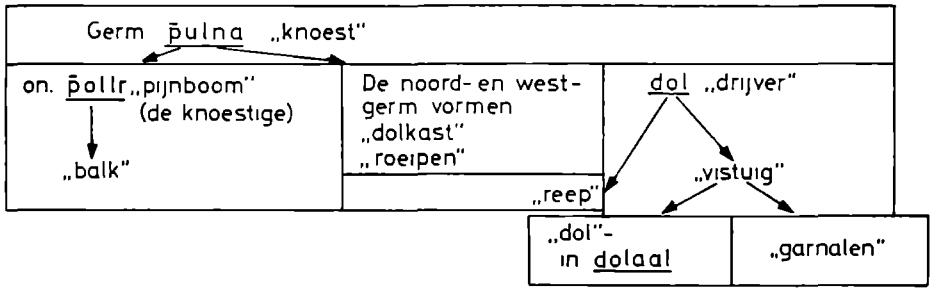

De pleonastische samenstellingen als *roeidol*, *dolpen* of *-pin* en *dolkast*, die vrij frequent in de terminologie van riviervissers voorkomen, lijken mij verklaarbaar, omdat daardoor ook op formele wijze de oppositie blijkt t.o.v. *dol* „drijver".

Kaar komt in het Nederlands of in de Nederlandse dialecten in hoofdzaak in vier betekenissen voor: 1. „viskaar", „beun", „aalhouder"; 2. „bijenkorf" o.a. in Antwerpen, de Kempen, het Hageland, de Haspengouw, Belgisch en Nederlands Limburg (W.N.T. VII 667), in Groningen (Ter Laan blz. 439) en Friesland (Fries wdb. II blz. 45); 3. „molentrechter"; 4. „deel (binnendeel) van een hoed".

De betekenissen „viskaar" en „bijenkaar" hebben m.i. een vergelijkbare ontwikkeling gekend: a. gezien de parallelle ontwikkeling van de zaken en b. gezien het feit dat een drietal heteroniemen van *kaar* „viskaar" in andere dialecten of talen de betekenis „bijenkorf" kennen.

a. „Bij de Germanen (...) beoefende men de bijenteelt zeer waarschijnlijk uitsluitend in holle bomen en vierde hier de bosbijenteelt hoogtij (...) Van bosbijenteelt kwam men in de middeleeuwen tot de huisbijenteelt en werden holle boomstammen (zgn. Klotzbeuten) in de tuinen bij de woningen opgesteld. In die tijd schijnt ook de gewone ronde strokorf te zijn ontstaan. Geschiedschrijvers beweren dat aanleiding tot het vervaardigen van die korven was, het omwikkelen van de klotzbeuten met stro gedurende de winter. Het scheen, dat de bijen in die goed verzekerde boomstammen beter overwinterden dan wanneer ze zonder enige beschutting werden opgesteld. Daar de holle boomstammen moeilijk waren te hanteren, komt het ons niet onwaarschijnlijk voor, dat men ook eens een proef nam met bijenwoningen uitsluitend uit stro vervaardigd, en men aldus tot de ons zo bekende ronde korf is gekomen". (Joustra blz. 16-18; zie ook Goossenaerts op *byckaer* blz. 154, *biekorf* blz. 90, *biekas* blz. 90). Naast de bijenkorf komt ook, vrij frequent zelfs, de houten bak voor als bijenwoning ingericht, meestal *(bijen)kast* of *(-)kas* genoemd. Het vissen met een uitgeholde boomstam stel ik me voor als het vissen met een *stulpmand* of *stuikkorf*. *Stuik* betekent bij Kiliaen o.a. „gevlochten mand" en is identiek met mnd. *stûka* „hoop vlas

of turf" en „boomstronk". *Stuiken* is verwant met on. *stûka*, oorspronkelijk „het vooruitgeduwde, vooruitstotende". (Fr.v.W. blz. 680).

De uitgeholde boomstam lijkt mij een geschikte, alhoewel primitieve bewaarplaats voor vis. Dat het eventuele substraatwoord *kaar* als eerste betekenis „uitgeholde boomstam" kende, lijkt mij mogelijk gezien de eerste betekenissen van heteroniemen van *kaar*. In Vlaanderen, waar *kaar* in beide betekenissen niet voorkomt (De Bo blz. 419), treft men voor „viskaar" de benaming *tronk* aan (Blij blz. 98), *tronk* uit lat. *truncus* „boomstam"; in Goud. *blok*, in Moord. *blook*. Volgens De Vries (blz. 66) moet men hier waarschijnlijk twee woorden onderscheiden: 1. in de zin van iets dat omsluit; 2. stuk hout; men kan dan vergelijken oiers *blog* „stuk, fragment" en dient dan terug te gaan op een grondvorm **bhlugno*, die dan verder te verbinden is met *balk*. Langs de IJssel, waar terminologisch geen onderscheid gemaakt wordt tussen „beun" en „kaar" (zie kaart 53), wordt de „beunkoker" *trog* genoemd, hetgeen een afleiding is van de idg. wt. **deru*: *dreu* „boom" (cf. De Vries blz. 749).

De betekenis „molentrechter" uit „holle boomstam" lijkt mij zeer goed mogelijk, evenals „binnendeel van een hoed" via „bijen- of viskorf". Ik volsta met te verwijzen naar een parallelle betekenisontwikkeling van het woord *huil*, dat hier nog in ander verband ter sprake komt.

Ook de visser kent een korf, waarin hij zijn vis bewaarde of die hij gebruikte bij het venten. Buiten de terminologie van riviervissers wordt deze gevlochten „kaar" ook *kaar* genoemd. Van Dale (blz. 901) omschrijft de betekenis van dit woord met o.a. „viskaar, beun, zowel de *rugkorf met deksel* (curs. van mij) der vissers, als de bak met gaatjes..." Ook het on. *teina* „viskaar" wijst in deze richting; het hangt samen met got. *tainjô* „mand" en het nl. *teen* „twijg". In Groningen wordt een mand waarin gevangen vis voorlopig bewaard wordt, kubbe genoemd (W.N.T. VIII 487). En tenslotte de meest voorkomende vorm van de *kaar*: de houten bak of kist die vergelijkbaar is met de bijenkast.

b. Een drietal heteroniemen van „viskaar" zijn in dit verband interessant. 1. Boekenoogen (blz. 79) geeft *bodde* „viskaar" dat verwant is met ohd. *biutta* „trog, bijenkorf" (De Vries blz. 96 *but*). 2. In Limburg, waar de meest voorkomende betekenis van *kaar* „bijenkorf" is, (W.N.T. VII 667; Gelens) treft men dan ook voor „viskaar" uitsluitend (-)*kast* of *kas* aan, een lexicologisch chiasme vergeleken met de benaming die we meestal in het overige Nederlandse taalgebied aantreffen. (De Vries en Fr.v.W. wijzen ook op het etymologisch verband van de ene kant tussen *kaar* en *kast*, van de andere tussen *kast* en *kas*). 3. *Huil* „aalhouder" (= „een gevlochten kaartje") hangt m.i. etymologisch samen met *hulle* „bijenkorf", dat in het *huuvegebied* voorkomt. *Huif* of *huuve*, dat zich frequent vertoont, enerzijds in de Lijmers en de Graafschap, anderzijds in Drente en dat daartussen slechts eilandsgewijs voorkomt (Vaktalen blz. 9), betekent niet alleen „bijenkorf" maar volgens Van Dale (blz. 825) in de eerste plaats „hoofddeksel voor vrouwen, kap", evenals *hul(le)* in de Achterhoek. Met de drie betekenissen „bijenkorf, viskorf, muts" is *hul(le)* een semantisch-lexicologische parallel van *kaar*. Het klinkerverschil vormt m.i. geen bezwaar tegen de etymologische verwantschap tussen *hul(le)* en *huil*. Tussen deze twee woorden bestaat er formeel een soortgelijke verhouding als die tussen

meuk „bewaarplaats voor appels of peren" en *muik* „geheime donkere bewaarplaats" (De Vries resp 440 en 457), met dien verstande dat *hul(le)* niet een *eu* maar een *u* heeft, omdat er oorspronkelijk een geminaat op volgde Dergelijke ablautsverschijnselen (cf ook *beuls buidel* blz 242), die in het nl niet zo vaak voorkomen, wijzen op de hoge ouderdom van deze termen

Schematisch voorgesteld heeft *kaar* m i de volgende betekenisontwikkeling gekend

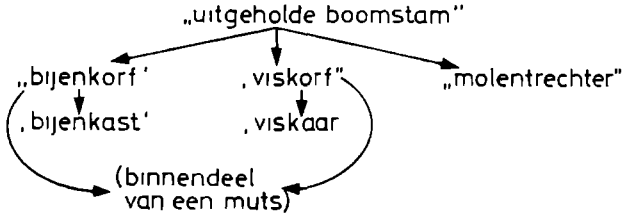

„Hoe weinig op het eerste gezicht het beroep van visser en dat van imker met elkaar gemeen hebben, hier vinden ze elkaar" (Vaktalen blz 14) De betekenissen van de etymologisch verwante vormen van *kaar* als „bak", „vat" „ton", „schotel", „kruik", „beker" en zelfs de betekenis „door glaciale erosie gevormde uitholling in een bergtop" (zie o a De Vries blz 291, 292), zijn direct of indirect uit de eerste betekenis „uitgeholde boomstam" af te leiden

De terminologie van riviervissers vertoont, zo merkte ik in deel I (blz 21 e.v) op, nog duidelijk de sporen van de voorstelling van de boot als een lichaam in de geest van de primitieve mens Aan deze voorstelling herinneren termen als *knieën, buikdelling, huik, klapmuts, kop, kont, huid, moelband*

Kenmerkend voor een „knie" is, dat hij een gebogen vorm heeft, vandaar de benaming *knieen, krommers, kurven* Van deze termen lijkt mij *knie* het oudst

1 Hij komt voor aan de periferie van het riviervissersgebied, aan de periferie van een uiteengeslagen massief hebben oude vormen de neiging zich te handhaven (Weijnen, Dialectkunde blz 183, zie ook kaart 50),

2 hij werd in Hell als verouderd opgegeven,

3 hij past het best in de primitieve voorstelling van een boot als een lichaam In dit verband is de benaming *poaten* die V d Molen (blz 14) voor Berlicum Fr opgeeft, interessant en om de vergelijking nog even voort te zetten, de uiteinden van de *poaten* heten daar *teannen*

4 Van oudsher is *knieen* zeer gewoon in de schipperstaal (mondelinge mededeling van de historicus Dr A de Haan, die zich voorbereidt op een uitgave over de geschiedenis van de riviervaart), in „die Sprache der Elbschiffer" is *knie* (knīn of knei) de meest voorkomende term, reeds vermeld in een bron van 1641 (Kettmann blz 136) In de timmermansterminologie betekent *knie* „een geknikt stuk hout, gezaagd uit een stam met een tak" (Van Dale blz 989), op soortgelijke wijze werden de *knieën* voor een boot vervaardigd „Krummholz" is in de terminologie van de Elbeschippers slechts schriftelijk overgeleverd De term wordt vermeld

door C. W. Weber, Handbuch der gebräuchlichsten Ausdrücke bei der Elbschiffahrt (Pirna 1871 blz. 61).

Evenals in de terminologie van riviervissers is de term *spanten* in de vaktaal van schippers op de Elbe, Rijn, Ruhr en Weser een synoniem van *knieën*, echter beperkt tot die in ijzeren boten. „Das Wort ist auf der Elbe jung. Herübergeholt von der Seem.-spr., hat es sich im Sprachgebrauch der Schiffer spezialisiert auf eine bestimmte Art von Rippen: auf eiserne" (Kettmann blz. 137). *Kurven* heeft zijn parallel in *Kurbe* of *Kurve* langs de Rijn, *Korbe* langs de Ruhr (Kettmann blz. 136). Minder doorzichtig zijn de benamingen *hengst(en)* (Werk.) en *schotten* (Zut.). Het *paard*, vroeger ook *hengst* genoemd, van de korvenvlechter uit Werk. (zie blz. 137) werd gemaakt van een *knie*, juist omdat hij uit één stuk bestaat en daardoor zeer sterk is. *Hengst* „knie" lijkt mij een geval van naamsverschuiving. Een andere, m.i. minder overtuigende oplossing zou kunnen zijn, dat *hengst* „knie" zich ontwikkeld heeft uit de bet. touw onder de ra tot voetsteun bij het reven enz. (...) „paard" (W.N.T. VI 575 bet. H.). Ook *knieën* kunnen als voetsteun bij het roeien dienst doen, indien althans geen buikdelling gebruikt wordt. In Zut. is dat o.a. de gewoonte. De visser daar gebruikt geen *buikdelling* om het gevaar van uitschuiven te vermijden. Zonder *buikdelling* geven *knieën* met een weinig goede wil de indruk van kleine schotjes op de bodem van de boot. *Wrange*, de benaming voor knieën o.a. in Mariekerke (blz. 198), komt ook langs de Rijn als *Bodenwrange* en in Sleeswijk-Holstein als *Wrange* voor (Kettmann blz. 119).

Alle in deel II (blz. 124) gegeven vormen van *buikdelling*, met uitzondering uiteraard van *lanen*, zijn door sandhi of verbastering ontstaan uit 1. (buik) denning 2. (buik)delling. Daar (buik)denning voor de terminologie van riviervissers van weinig belang is, volsta ik met te verwijzen naar het W.N.T. (III 1751, 2417).

Buikdelling is samengesteld uit:

a. *buik* „ronding tussen bodemvlak en opstaande zijwanden van boot of schip" (cf. W.N.T. III 1744; een term die in de terminologie van riviervissers niet (meer) voorkomt;) en

b. *delling* dat op haar beurt bestaat uit *del*+*ing*. Voor *del* zie *deel* „plank". Bij scheepstermen is het niet ongewoon dat vormen met -ing en zonder -ing naast elkaar voorkomen, terwijl er van betekenisverschil nauwelijks sprake is:

bijv.	*borst*	– *borsting*	(W.N.T. III 615)
	broek	– *broeking*	(W.N.T. III 1482)
	den	– *denning*	(W.N.T. III 2417)
	laan	– *laning*.	(W.N.T. VIII 1073)

De vorm *buidelling* is door sandhi ontstaan uit *buikdelling* (cf. zaddoek < zakdoek), de vorm *bədelling* uit '*buidelling* door accentschuiving en ten gevolge daarvan syllabeverzwakking. In het overgangsgebied vanaf Kerk. t.e.m. Leeuw. kan men de „strijd" tussen deze vormen waarnemen: in *buddelling* (Heer.), *buddəling* (Kerk.) en *beddəling* (Leeuw.) is de diftong verkort tot een korte monoftong; de twee laatste vormen laten een reactie zien op het gebruik van *bədelling* in het aangrenzende gebied; de eerste syllabe krijgt een zodanig zwaar accent dat de vocaal in de tweede gereduceerd wordt tot *ə*. In *bui-*

'déél'ing (Dreu.) heeft de accentverschuiving plaatsgevonden; om de eerste syllabe voor reductie te behoeden, wordt de klinker als diftong gerealiseerd. Ook de rekking van *é* tot *éé* lijkt mij een reactie op de accentverschuiving. Via vormen als *buddəling* kan door syncope van *-əl-* de verkorte vorm *budding* (W.N.T. III 1751) of *buiting* in Mariekerke (blz. 48) ontstaan zijn.

Het Limburgse *delling* is waarschijnlijk niet als een verder gereduceerde vorm van *buikdelling* op te vatten, maar als een geval van betekenisverdichting van het simplex. Een parallel vormen *Diele* uit de terminologie van schippers op Rijn, Ruhr en Neckar (Kettmann blz. 114) en *denning*.

Laan is identiek aan mnl. *lane, laen*, „leuning", een bet. die nu nog voorkomt in Zuidholland; de vorm *laning* zal wel een jongere vorming zijn. Men vergelijke echter Kettmann (blz. 114), die *Bodenladen* vermeldt uit de terminologie van schippers op de Donau. Beschouwt men *laan* als een „inguaeonisme", dan kan het teruggaan op germ. **hlain* bij het w.w. **hlainon* „leunen". De eigenlijke bet. zou dan zijn „steun, steunbalk, onderlegger" (De Vries blz. 379).

De betekenisontwikkeling van *huik* stel ik me als volgt voor:

1. De eerste bet. is „mantel zonder mouwen".
2. Bij uitbreiding als scheepsterm voor een hoes of mantel van geteerd of geolied doek, dienende om een voorwerp tegen vocht of vuil te bewaren, in de Zaanstreek bijvoorbeeld om zeilen droog te houden (Boekenoogen blz. 356). De benaming van een kledingstuk als scheepsterm past weer in de primitieve voorstelling van een boot als een lichaam.
3. Vervolgens dekzeil in het algemeen,
4. en weer in het bijzonder „deksel dat over het voorste deel van een open schip kan gespannen worden, waardoor dit gedeelte dienstig wordt voor nachtverblijf" (cf. W.N.T. VI 1220-1221).

Om het klappende geluid van het zeil worden er bepaalde zeilen *klap* of *klappe* genoemd, o.a. een driehoekig scheepszeil dat boven het bovenbramzeil werd gevoerd. Via deze auditieve weg lijkt mij ook de term *klappen* „laveren" (Heer.) zich ontwikkeld te hebben. W.N.T. (VII 3417) geeft voor klap een bet. welke die van „huik" dicht nadert: „Sluitzeil van geteerd doek over den ingang van (toegang tot) het ruim van een (trek)schuit".

De primaire bet. van *klapmuts* is „mansmuts met om- of opgeslagen rand en (oor)kleppen". Bij vergelijking wordt de naam toegepast op iets dat de vorm van een klapmuts heeft of daaraan doet denken (W.N.T. VII 3435, 3437, no. 3, 3438 bet. j).

De oorspronkelijke metaforische benamingen van onderdelen van het roer liggen, zoals die van de boot, in de lichamelijke sfeer: *kop, vingers, vingerlingen, hak*. In deze metaforiek past volkomen de etymologie van *helm* in helmstok die o.a. Kettmann (blz. 171) geeft. Kettmann gaat uit van de *helmstok* die over de kop van het roer gelegd wordt, een *helmstok* dus die in hoofdzaak door onze riviervissers gebruikt wordt. Steunend op H. Sperber (Zur Terminologie des germanischen Schiffbaus, Heidelberg 1912 p. 77) die uitgaat van *helm* = „Kopfbedeckung" niet „Stiel eines Werkzeuges", betoogt hij: „Das Helmholz ist hier als Haube des Steuers, als eine Art Hütchen erkennbar, das über das Ende des eigentlichen Steuerruders gestülpt und durch einen Zapfen festgehalten ist. Von da aus soll es sich zu der auch in der Elbschiffersprache herrschenden Bedeutung „Griff eines

Steuerruders" entwickelt haben" (cf. V.H. 69). Wanneer we even aannemen dat Kettmanns etymologie juist is, dan zijn de betekenissen van de in het germ. verwante vormen (zie etym. wdb.) nog wel te verklaren als naamsverschuivingen zoals „roerpin", „kop van het roer", of als pars pro toto „roer". De hgd. bet. „knop op den roerstok" die het W.N.T. (VI 524) geeft, zou in verband gebracht kunnen worden met het feit „dat de stokken vooral op de binnenvaartuigen tot knop een hoofd hadden met een helm voorzien, waarop de stuurman zijn hand lei" (v. Lennep blz. 82; cf. v.H. 69).

Toch geef ik de voorkeur aan de etymologie van Fr.v.W. (blz. 244) en De Vries (blz. 249) en wel om twee redenen: 1. een etymologische: de verwante vormen lit. *kélmas* „boomstomp", opr. *kalmus* „stok" hebben een bet. die moeilijk met *helm* „hoofddeksel" te rijmen valt;
2. een zakelijke: het roer met losse helmstok heeft zich ontwikkeld uit het *steekroer* (zie blz. 23), dat voorzien was van een steel.

Gewestelijk komt naast *inspit* ook *inspeet* voor (W.N.T. VI 1960).

Het W.N.T. (XXI 847) veronderstelt ten onrechte, naar ik meen, dat *vingerling* oorspronkelijk de naam voor haken aan het roer is geweest die in haken of ogen, aan de steven bevestigd, grijpen, maar dat weldra deze ogen met hun veren als *vingerling* aangeduid werden. Vanaf de middeleeuwen tot omstreeks het midden van de negentiende eeuw betekent *vingerling* in het A. N. „ring", een betekenisd ie in de vissersterminologie hier en daar bewaard is gebleven, evenals in de zeemanstaal (v. Lennep blz. 244). De *vingers* „roerhaken" passen in de *vingerlingen* „ringen". *Vingerling* „roerhaak" is een geval van naamsverschuiving die – nadat het woord de bet. „ring" verloren had en de bet. „ring waarin het roer scharniert" met het algemeen bekende en in vele vakterminologieën gebruikte *ogen* aangeduid was geworden – als volksetymologie voor de hand ligt. Immers roerhaken lijken enigszins op gebogen vingers, terwijl *vingerling* associaties met deze bet. oproept.

Ik merkte reeds op dat via auditieve weg zich de bet. „laveren" uit „klappen" ontwikkeld heeft. *Prangen* „laveren", dat het W.N.T. (XII II 3895) met ongeveer dezelfde bet. als zeemansterm opgeeft, kan zich ontwikkeld hebben uit *de wind prangen* synoniem met *de wind knijpen*. Het W.N.T. (XII II 3892) vindt het waarschijnlijk dat het nl. ook wel de synonieme uitdrukking *zeil prangen* gekend zal hebben, gezien de. *prange seil*, hgd. *Segel prangen*, eng. *crowd sails*. Daarvan zijn echter in het nl. nog geen voorbeelden gevonden.

De krans bij de top van de mast waaraan blokken en kabels worden vastgemaakt, heet in Moer. *nummer*, dat volksetymologisch ontstaan is uit *den ommer* uit *hommer* „een verdikking boven de gaffel in de mast". Hierop gaat men staan als de wimpel, de vleugel of de vlag gehesen wordt (V. Ginneken blz. 389-390). Hommergat is uit het Noordgerm. overgenomen en wel uit on. *hūnbora* „gat in de masttop". Het eerste lid is *hūnn* „„kort, dik stuk hout; mastkorf; jong dier"; cf. mnl. *hune* „mastkorf"" (De Vries blz. 264).

Slechts twee termen die waarschijnlijk in de tweede fase van het arbeidsproces, met name in de differentiatie- of organisatiefase thuishoren: *punter* en *fannie*.

Het W.N.T. (XII II 4881) bestrijdt met twee argumenten de etymologie

van *punter*, afgeleid van *punt*, die in verscheidene woordenboeken wordt gesuggereerd o.a. in dat van Kuipers, Vercoullie, Blij. Blij (blz. 182) schrijft bijvoorbeeld: „Zij zijn puntig van voren en van achteren. Vandaar hun naam".

1. Het eerste argument luidt: „een punter is niet puntiger dan menige andere schuit". De Vries (blz. 553) neemt dit argument in nog sterkere bewoordingen over: „punter, soort vaartuig", niet zo genoemd, omdat de boot puntig zou zijn, *wat hij juist niet is*, maar ..." (curs. van mij). Wanneer men de foto van de punter tussen blz. 56 en 57 slechts oppervlakkig bekijkt, dan valt onmiddellijk op, dat hij wel „puntig" is, zelfs „puntiger" dan welke andere vissersschuit ook, vooral door zijn puntige achtersteven, die geen enkele vissersschuit bezit. Het is best mogelijk, dat toen de naam eenmaal bestond, hij werd toegepast op schuiten die veel overeenkomst vertoonden met de punter behalve in „puntigheid".
2. Het W.N.T. heeft ook formeel bezwaar tegen de afl. punter; „maar afl. van die soort zijn zeker, als ze al bestaan, hoogst zeldzaam". Ik wijs er slechts op dat *punter* als afl. bestaat en voorkomt in het Katwijks. In het Wdb. (blz. 472) wordt bij *punter* behalve de bet. „boot" ook en in de eerste plaats „klomp met vooruitstekende punt" gegeven. De mogelijkheid bestaat dat *punter* een inkorting is van de samenstellende afl. *tweepunter*, een benaming die in Katwijk zoals ik reeds op blz. 121 vermeldde, is blijven voortleven. Samenstellende afleidingen van het type tweepunter zijn niet ongewoon, bijvoorbeeld *driemaster*, *vierponder*, en komen in de terminologie van riviervissers als benamingen van boten voor: *driekwarter*, *tweeboorder*, *drieboorder*.

De bakermat van de *fannie* is zo goed als zeker een werf te Geert. In de onuitgegeven archieven te Geert. bewaard, komt de term *fannie* niet voor (mededeling van de archivaris van Geert.). Ook niet bij Mollenberg in „De Visscherij te Geertruidenberg" (blz. 371-408). De „etymologische" toelichting van een oude visser uit Geert. dat de scheepsbouwer deze vissersschuit de naam van zijn dochter Fanny had gegeven, is niet zo ongeloofwaardig, als men denkt aan de eigennamen waarmee individuele schuiten of boten worden genoemd en het gebruik van eigennamen voor soortnamen o.a. voor onderdelen van boot of schuit zoals *dirk* „katrol in de mast", *grietje* „bovenkruiszeil", *keesje* „dunne tros" (Fr. v. W. blz. 214), *david* o.a. „balk of stang waaraan op een schip de sloepen worden opgehangen" (W.N.T. III 2315).

12.2.4. *Vlechten en breien*

De term *breien* in de eerste betekenis „vlechten" (De Vries blz. 85/86) is bewaard in de terminologie van de korvenvlechters uit Werk. en Hoen., niet in die van riviervissers. Zeer waarschijnlijk is deze betekenis uit deze terminologie verdwenen, toen na de toepassing van het garen voor het vervaardigen van fuiken en netten *breien* ook „netten knopen" ging betekenen, een reactie dus op de beweeglijke symbolisatie van een woord: een bruikbare term dient eerder een vaste symbolisatie te bezitten. Dat *breien* de betekenis „vlechten" niet behield en „netten knopen" op een andere wijze verwoord werd, lijkt mij verklaarbaar uit het feit dat de riviervisser wel

vaak het korvenvlechten uitbesteedde (in slechts elf plaatsen noteerde ik een term voor „korven vlechten"), maar zelden het nettenknopen (in bijna alle bezochte plaatsen is er een term voor „netten knopen"). Een vergelijkbare semantische verschuiving heeft m.i. ook de term *fuik* gekend van „gevlochten korf" naar „geknoopte garenfuik".

Met *breien, teen, eer, neer, eren, wee* en *witsen* bevinden we ons in de sfeer van het vlechten. Op het gebruik van *teen* als vlechtmateriaal wijst naast got. *tainjô* „mand", on. *teina* „viskaar" ook de bet. van die term bij riviervissers. In wijder verband hoort het vlechten thuis bij het primitieve bosbedrijf. Zoals het oostnl. *tie* „gerechtsplaats, boerbrink", mnd. *tîg* „vergaderplaats", oeng. *tîg, tîh* „boerenerf, open ruimte", on. *teigr*, „stuk akkerland" van oorsprong „een omheind stuk" (zie etym. wdb.), samen kunnen hangen met *teen* „twijg", zo lijkt mij niet onmogelijk, alhoewel met het nodige voorbehoud, dat *eren* (= *eer, neer* „ronde") hetzelfde woord is als mnl. *neren* (Mnl. wdb. IV 2337 en II 690), zuidnl. *neer* „dorsvloer" (Van Dale blz. 1262) waarvan de *n* anorganisch is; het zou dan ook verwant zijn aan lat. *area* „dorsvloer", fra. *aire* „idem", mhd. *ern, eren*, hgd. *Ahren* „vloer, bodem", on. *arenn* „haard". Men vergelijke ook Weijnen, Leenwoorden blz. 20, 21.

Wee „teen" komt reeds in het mnl. voor (Mnl.wdb. IX 2016) naast *wede* (IX 1882). Ze zijn beide afgeleid van de stam van *weden* (IX 1886), got. *widan* „binden" (cf. *band* „teen"), òf verwant met het germ. woord voor *wilg* (cf. wilgeteen, -hout) nl. hgd. *weide* (cf. Duden blz. 758) en verg. lat. *vimen, vitis* „wilg". Voor de betekenisovergang „teen" naar „garen, touw" vergelijke men *breien* en *witzen*.

Witsen „teen" reeds in het mnl. (Mnl. wdb. IX 2728), hetzelfde als mnl. *vitse* „teen" (IX 567), mhd. *vitze, vitz*, ohd. *fizza*, hgd. *fitze* „streng garen, binddraad", eng. *fit* „streng garen", Kiliaen *vitse, vitsel, vitsroede, bandroede* „vimen majus"; *vits, vitsroed* in de Zaanstreek (Boekenoogen blz. 1143), *fitten* en *fittenen* uit de terminologie van de korvenvlechter (blz. 140). Het Mnl. wdb. geeft bij *witsen* een citaat afkomstig uit Nijmegen; in de terminologie van riviervissers komt dit woord voor in Limburg. Hieruit blijkt de constantheid van deze vakterm. Hetzelfde geldt voor *draap* „zandhoogte of rug op de bodem van de rivier", dat volgens het Mnl. hwdb. (blz. 150) nederrijns is; ik noteerde het in Ra.

Bij het breien van want gebruikt de visser een spoel of naald, een schiel of spaan en garen. *Spoel* is zeer waarschijnlijk ouder of oorspronkelijker bij riviervissers dan *naald*, en wel om twee redenen.

1. Ik heb deze term niet alleen in het westelijk deel van het riviervissersgebied met als grens de denkbeeldige lijn tussen Heer. en Leeuw. genoteerd (zie kaart 44), maar ook in Box. en Laak. In Laak. werd *spool* als verouderd opgegeven. Ook onder de Urkervissers is de term, alhoewel in de betekenis „boetnaald", bewaard. Op de grens tussen deze gebieden (Dru., Dreu., Leeuw.) komt zowel *spoel* als *naald* voor in dezelfde betekenis.
2. Wanneer we de ontwikkeling van de zaak *spoel* nagaan, dan nadert de primitiefste vorm (zie fig. op blz. 33 afb. 1) zeer dicht de zaak die met de eerste betekenis van *spoel* wordt aangeduid nl. „uitsnijdsel, het uitgesnedene" (Fr.v.W. blz. 648). Hiermee staat in ablaut meng. *spale* „splinter". Zo bestaat er weinig twijfel meer dat *spoel* ontstaan is uit de idg. wt. **sp(h)el*

„splijten" (De Vries blz. 681, verg. echter ook Fr.v.W. blz. 648). Een hgd. heteroniem van spoel dat door vissers op de eilanden Usedom en Wollin wordt gebruikt, is *Kleist, Klēich* en *Kleisch.* „Das Wort gehört wahrscheinlich zu *Kleisper* m. „Splitter" das auch die Nebenformen *Kleispe* und *Kleiste* aufweist" (Rassow blz. 14). Bovendien sneed de visser de overige verder ontwikkelde vormen uit hout (zie fig. op blz. 33), waarbij het uitsnijden van *hak* en *tong* veel handigheid vereist. Dat in de vaktaal van zee- en IJsselmeervissers meestal *naald* voorkomt, is niet in strijd met onze stelling, dat *spoel* de oudste term is, omdat we veilig mogen aannemen, dat de rivier- of de binnenvisserij de oudste rechten heeft.

De betekenis „weversspoel" heeft zich uit die van de riviervissers ontwikkeld (vergelijk in dit verband de termen *garen* (blz. 294) en *gaal* (blz. 297). Als zakelijke overgang tussen vissers- en weversspoel kan de spoel die Hijszeler (blz. 324,325) beschrijft, hebben gestaan. Voor het spinnen van de garens wol of vlas gebruikte men vroeger alleen het spinklosje en de spoel. De spoel bestaat uit een houten spil, die aan het ene en verdikte uiteinde ietwat puntig uitloopt. In Engeland werd de term *spool* (sedert ± 1325) door de Vlaamse wevers geïmporteerd, de visserssspoel werd daar overwegend met *needle* aangeduid (Von Brandt blz. 91). Door dit feit is de eventuele oplossing: *spoel* in het westen sluit aan bij het Engels, *naald* in het oosten bij het Duits, uitgesloten, ook al komt in de terminologie van Duitse vissers *Nådel* frequent voor (Rassow blz. 14).

Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk dat (-)*naald* (ook Nadel) de oorspronkelijke term *spoel* (ook *Kleist* etc.) verdrongen heeft, doordat het woord uit de taal van het gezin de overhand kreeg (cf. *docht, flak, schiel, boeten* 13.8. blz. 350 e.v.). Bovendien werd door deze „ontlening" de mogelijkheid geschapen tot een terminologische differentiëring: *spoel* „breinaald" — (-)*naald* „boetnaald", een mogelijkheid die ook aangewend is in verscheidene vissersplaatsen in het *spoel*gebied, en het is juist overwegend *naald*, omdat de visser de koperen boetnaaldjes niet zelf maakte, maar ze kocht (cf. *vlechten* blz. 291). Alleen op de grens tussen het *spoel*- en *naald*gebied, en daarom juist zeer begrijpelijk, heeft de differentiëring andersom gewerkt. In Dreu. en Wa. wordt de „boetnaald" *spoeltje* genoemd. (Of deze verklaring ook geldt voor de termen *naold* en *spoel* die de vissers op Urk gebruiken, valt voorlopig niet uit te maken, want we weten niet hoe rond Urk deze zaken door vissers genoemd worden.)

Scheel, dialectische variant van *schiel* (Boekenoogen blz. 890), hangt ongetwijfeld samen met de term *schetel* „Holzstäbchen, auf dem Netzmaschen geknüpft werden" van de Pommerse vissers, dat volgens Margarethe Rassow (blz. 16) verwant is met Oostfries *schîdel* of *schîtel* „kleines Scheit, Scheitchen, dünnes, flaches, abgespaltenes Stück Holz". Formeel en semantisch is *schiel* zeer waarschijnlijk hetzelfde woord als *scheel* „deksel", mnl. *scēdel* „deksel, ooglid", mnd. *schēdel* „bus, doos", mhd. *schedel* „maat voor droge waren" (hgd. *Schädel*), ontstaan uit germ. **skipla* uit idg. **skitlo-* van de wt. van *scheiden.* Men moet dus uitgaan van een „(dun, plat) afgesneden stuk hout"; minder waarschijnlijk van „afgesneden schedelkap", daar het allerminst vaststaat dat deze als drinkschaal en maat zou zijn gebruikt. Een ontwikkeling van „afgesneden schedelkap" tot „breiplank" lijkt mij onmogelijk. De bet. „schedel" is eerder secundair uit „deksel"

ontwikkeld (De Vries blz. 611). *Schiel* „(dun, plat) afgesneden stuk hout" tot *schiel* „breiplank" heeft een parallel in het heteroniem *spaan*, waarvan de eerste bet. „lang, plat stuk hout" is (De Vries blz. 671). Men vergelijke ook de heteroniemen (-)*houtje* en *houting*. (cf. Vaktalen blz. 27, en T.T. blz. 21 (1969) 51 e.v.)

Voor de betekenisontwikkeling van *garen* dienen we van de bet. „darm" uit te gaan. Daarop wijzen de idg. verwanten, waarbij de bet. „net" en „garen" niet voorkomen. Ik noem alleen maar lat. *hernia* „darmbreuk", *hira* „deel dunne darmen", meervoud „ingewanden", gr. *chordé* „darm, darmsnaar" (zie de etym.wdb.). Uit „darm" – het materiaal waaruit o.a. netten geknoopt werden – ontwikkelde zich metonymisch de bet. „net" en tenslotte uit „net" weer metonymisch de nu primaire bet. „gesponnen draad". In verschillende streken van Duitsland komt *Garn* voor in de bet. „zegen", „treknet", in onze riviervissersdialecten alleen nog in samenstellingen als *wargaren*(s) (blz. 244), *kruisgaren* (blz. 239), *werpgaren* (blz. 241) *kleefgaren* (blz. 243). Ook in een aantal spreekwoorden en uitdrukkingen is de bet. net bewaard. *Een garen spannen*: „een net of valstrik spannen"; *iemand in het garen krijgen*: „iemand verstrikken"; *in het garen geraken* „in het net terecht komen; *voor het garen zijn*: „zich voor het net bevinden" (W.N.T. IV 292). Het komt mij voor dat de bet. „net" ouder is dan de tegenwoordig meest gebruikte en primaire bet. De hedendaagse grote afstand tussen de terminologie van het vissersbedrijf en die van de textielnijverheid hoeft in ieder geval geen bezwaar tegen deze overgang te vormen. Men bedenke dat het niet zo onwaarschijnlijk klinkt, dat in één gezin in een primitieve maatschappij contacten bestonden tussen deze vormen van arbeidzaamheid. Ik denk in dit verband aan de betekenisontwikkeling van *spoel* (blz. 293) en *gaal* (blz. 297), die m.i. parallel loopt aan de ontwikkeling „net" tot „draad".

12.2.5. *Vistuigen*

In betekenisontwikkeling sluit *want* nauw aan bij *garen*. Het is reeds in het mnl. en mnd. een bijvorm van mnl. *ghewant* (*d*); beide vormen hangen weer samen met *ingewand* (Fr.v.W. blz. 775.) Reeds bij de behandeling van *spoel* en *garen* bleek, dat in een primitieve maatschappij, alles met alles samenhangt, alles op alles betrokken is. Zo bestaat er een nauwe relatie tussen bepaalde vistuigen en kleding in de ruimste zin van het woord of de vervaardiging ervan. In onderstaand overzicht heb ik enkele termen die zowel in de visserij als in de textielnijverheid voorkomen, met elkaar vergeleken.

	Betekenis	
Termen	In de visserij	In de textielnijverheid
fuik	„in een punt toelopend visnet"	„kiel" in Leuven (W.N.T. III 4704) „spottende benaming voor damesdirectoire met pijpen" in Lith, Maren, Kessel.
gaal	„binnennet van drijfwant"	„kale streep of open stee in geweven stof", „dunne stee in gebreid werk" (Van Dale blz. 569)

haam	„zakvormig schepnet"	„bekleedsel van dikke stevige stof om de bovenrand van zakken" (Van Dale blz. 731).
hoedje	„keel in de prikkorf"	„hoofddeksel"
kap	„bovenste gedeelte van de *geel*"	„hoofddeksel"
ladder(s)	„buitenste netten van het drijfnet"	„in een kous gevallen of gesprongen steek"
muts, mutsje	„kruik of gedeelte daarvan"	„hoofddeksel"
net	„visnet"	„armoedige kleren"
pand	„deel van de zegen"	„slip van jas of rok", bij kleermakers „de aan elkaar genaaide of te naaien delen van een kledingstuk" (Van Dale blz 1472)
petje	„keel in de prikkorf"	„hoofddeksel"
schoot	„zak van de *geel*"	„van het middel afhangend gedeelte van een blouse"
stel	„deel van de zegen"	Volgens Van Dale (blz 1921) hetzelfde woord als stel „toestel waarop de wever zijn weefsel vervaardigt, weefstoel"
toot	„prikkorf"	„vrouwenhoed of muts"
wade	„kleine zegen"	„kleed om iets te bedekken, lijkwade".
waai		

Fuik is zeer waarschijnlijk de oorspronkelijke benaming van aalkorf (zie blz. 63). Het woord handhaaft zich, maar de zaak verandert (cf. De Vooys blz. 271). In ons geval echter blijft de oorspronkelijke zaak naast de nieuwe bestaan. Het inconvenient van één term voor twee „zaken", wordt in een vaktaal sterk ervaren. Voor de „tenen fuik" werd de term *korf* dan ook aangetrokken, zo veronderstel ik, van buitenaf, met name van de korven- of mandenvlechter, aan wie de meeste vissers het vlechten van hun korven en kubben uitbesteden, terwijl zijzelf tot heden toe hun fuiken breien.

Voor de etymologie van *fuik* werkt de kennis van de termen voor de onderdelen van dat vistuig verhelderend. De oorspronkelijke metaforische benamingen van de onderdelen van fuik of korf: *vleugels* of *wieken, bout, bek, kop, hals, nek, krop, keel* of *instaart, keelgat, kontje, staarttouwtje* wijzen erop dat de primitieve visser zich de fuik kennelijk als een vogel heeft voorgesteld. Vandaar dat mij de etymologische verwantschap met on. *fjûka* „snel door de lucht gaan" zeer goed mogelijk en niet zo hypothetisch of onduidelijk lijkt als Fr.v.W. (blz. 170) en De Vries (blz. 177) vinden. Ook de benamingen voor de fuikonderdelen van de Pommerse vissers wijzen in dezelfde richting; Margarethe Rassow (blz. 118 e.v.) noemt onder meer *Stuut,* nl. *stuit* „was sonst „Schwanzansatz der Vogel, besonders der Gans und Ente" bedeutet", *Kropp, Schnuut, Staartband, Flucht.* Zij vindt echter dat *Kropp* als benaming voor het trechtervormige uiteinde van de fuik de „Einheitlichkeit der Bezeichnungen (Hals-Kehle-Schwanz)" verstoort. En dat is misschien ook wel terecht, maar de term *krop* is toch op een andere wijze „bildhaft" (geweest) bij de Nederlandse riviervissers dan Margarethe Rassow bij de Pommerse veronderstelt. De vis die zich in het uiteinde van de fuik verzamelt, kan niet alleen vergeleken worden met het voedsel in de krop van een vogel, maar er wordt door de vissers voedsel als lokaas ingeduwd. Sommige riviervissers azen nu nog hun fuiken, en vroeger was

het azen van aalkorven algemeen verbreid. Waarschijnlijk deden de Pommerse vissers dat niet! Bovendien is vóór en achter bij een fuik nogal betrekkelijk. De Moerdijkers noemen bijvoorbeeld de plaats waar de vis binnenkomt, het *achtereind*, wat elders het *voorlijf* heet, en het *achterlijf* *vooreindje*. Dit verschil in benaming hangt samen met de wijze waarop de fuik gezet wordt, wat op zijn beurt weer samenhangt met het al of niet voorkomen van eb en vloed.

De termen *welie*, *waas*, *kibbe*, waar bepaalde aalkorven mee worden aangeduid, vereisen enige toelichting. *Welie* „een grote aalkorf", in Zeeland „palingfuik", komt reeds in het mnl. voor, ook in de vorm *weelge* en *weelje* (Mnl. Wdb. IX 2028). *Welie* is evenals het oeng. *wilige* „mand, oorspronkelijk van wilgetwijgen gevlochten" een afleiding van germ. **welaz* of **welaza-*, waaruit oeng. *wëlig*, eng *willow* „wilg" (zie verder Fr.v.W. blz. 796 Wilg, en Ts. 37 blz. 57 e.v.). „Een aalkorf die speciaal geschikt is voor sterke stroom", de *waas*, is identiek aan mnl. *waas* „vocht, vochtig laagje" en aan *wase* dat bij Kiliaen „slijk" betekent. Het is vervant aan gr. *ĕaron* „kruik, kan" (Fr.v.W. blz. 770; cf. *kruik* „aalkubbe", „eindgedeelte van de fuik"). Gezien de bet. van *waas* bij riviervissers is hogere verwantschap met *water* niet uitgesloten. *Kibbe* is door ontronding ontstaan uit *kubbe* (zie etym. wdb.). In Heer. is het niet ongewoon dat een enkelvoudig begrip een meervouds-s krijgt (zie *spoos* blz. 298); de *ie*-uitspraak voor A.N. *i* is daar vrij gewoon, bijvoorbeeld *kip – kiep*, *knip(mes) – kniep*, *kikvors – kiekvors*. Op grond hiervan meen ik te mogen stellen dat *kiebes* „palingfuik met kleine mazen o.a. bij de ankerkuilvisserij in gebruik" nauw verwant is met *kubbe*.

De eerste bet. van het woord *rak* „gestrekt gespannen voorwerp" (Fr.v.W. blz. 532 combineert *rak* met *rekken*) is in *voor-*, *midden-*, *achterrak* resp. „voor-, midden- en achterlijf van de fuik" bewaard; de fuik wordt immers tussen de fuikestokken gestrekt en uitgespannen. Uit *boord* „rand" is m.i. *bor* „schuif", „kubbe" af te leiden. *Boord* wordt door Westbrabantse vissers uitgesproken als *bòrt*; door apocope van de -t ontstond er ook formeel een oppositie tussen *bort* „rand van de boot" en *bor* „rand van de fuik bij de achteropening". (Voor een parallelle afval van de *-t* vergelijke men W.N.T. III 627 Bort-Boort: daarnevens Bor.)

Aan een *weel* werden prikkorven of kubben vastgelegd. Het is in de terminologie van riviervissers een verouderde term, die vervangen werd door *korven-*, *kubben-*, *kokoslijn*, *bleidraad* of *reep*. Toch werd *weel* in 1660 in Heer. nog gebruikt, hetgeen moge blijken uit een aanhaling uit de „Caertze vant Visschersgilt in Heerewaarden": „Soo uyt gilt ijmant sijne netten, korven, *wele*, anckers of dergelijcke visgereetschap bij ongeluk of andersints quam te verliesen" (24 februari 1660; gemeente-archief Heerewaarden). Voor de etymologie verwijs ik naar het Mnl. wdb. (IX 2026) waar als bet. wordt gegeven „wele, lijn, lang touw, waarmee men een schip voorttrekt". „Teuth 492. Seel of repe of wele daer men sich langhs trect mit den scheep aver eyn water". *Reep* „weel" in Ha. sluit bij dit citaat aan. Het eerste lid van *kokoslijn* verwijst uiteraard naar het materiaal waarvan de lijn gemaakt wordt; ook een *bleidraad* werd oorspronkelijk van kokosvezel vervaardigd.

De term *zoetelieſjes* uit Heer., een geheimzinnige knoop waarmee de fuik wordt dichtgebonden, kan als een geheimtaalwoord beschouwd worden.

Zo iets is echter zeer zeldzaam bij riviervissers (ik ken slechts één voorbeeld). De visser kan met deze term een opdracht geven aan zijn maat die voor „buitenstaanders" onbegrijpelijk is (cf. Portengen blz. 79 e.v.).

De Vries (blz. 178) noteert bij *gaal*: „< mnl. *gāle* „huiduitslag"". Het fr. *gale* „schurft" ook „ruwe onreinheid op stoffen" stamt zelf uit het nl. Als overgang tussen de oorspronkelijke bet. en die uit de weverij, past de bet. van de vissersterm *gaal* „boezem". Wanneer het drijfnet gedroogd wordt, trekt de visser het dieper gebreide en nauwmaziger binnennet (de *boezem*) op verschillende plaatsen door de *ladderings*. Zo'n netbuidel lijkt op een *boezem*, vandaar dat riviervissers het binnennet van een drijfnet zo ook noemen. Parallel aan deze benaming zijn *Bussen* in Lübeck en *Tüten* in Stralsund (Rassow blz. 51). Op deze buidels zitten vuilschilfers die door de wind verwijderd worden, daarna kan de visser het net tanen. Een open of dunne stee lijkt op een gedeelte van een *boezem*. De betekenisontwikkeling van *gaal*, kort samengevat, is m.i. „huiduitslag" → „boezem" → „open of dunne stee". Het tweede lid van *avegaal* is hetzelfde woord, het eerste luidt *avel* „alver", hetgeen in *avegaal* waarschijnlijk een volksetymologische vervorming is.

Bij riviervissers komt, zover ik weet, alleen *schakels* voor, niet *schakel* (zie etym. wdb.). Deze meervoudsvorm, men vergelijke ook *wargarens*, wijst erop, dat dit net zijn naam te danken heeft aan het feit dat het uit verschillende stukken want is samengesteld. De delen van de schakels en wargarens zijn als het ware op de wijze van schakels van een ketting aaneengehecht.

De wargarens zijn als de drijfnetten driewandig. De buitenste netten worden *ladderings* of *spiegels*, *spiegelmazen* genoemd. In het Duits komt zowel *Letteringsnetten* etc. als *Spiegelmaschen* voor (Rassow blz. 45). De buitenste netten danken hun naam *ladderings* aan de grote rechthoekige mazen die op even zovele ladders lijken; (men vergelijke ook blz. 44 e.v.). In Groningen wordt het schakelnet *treemke* genoemd (Ter Laan). „De oorsprong van het woord is niet duidelijk" merkt het W.N.T. (XVII 2292) bij *treemke* „schakelnet" op. Dit net dankt m.i. de naam *treemke* aan de *ladderings* die zo karakteristiek zijn voor dit net: in Zuidwest-Drente, in de kop van Overijssel, op het Hogeland en het westelijk Westerkwartier betekent *treem* etc. immers „sport van een ladder", in Zeeland „de zijstukken van een ladder" (cf. Taalatlas afl. 1, krt. 3, 8.) Ook het W.N.T. (XVII 2289) vermeldt als eerste bet. „sport van een ladder". Voor de etym. van *treem* zie men De Vries blz. 746.

De betekenisontwikkeling van *spiegels* of *spiegelmazen* zal wel ontstaan zijn uit een vergelijking van dit net met een spiegelbeeld, waarbij het boezemnet fungeert als „spiegel", de ladderings met voor- en achternet als „voorwerp" en „beeld".

In Will. brengt men tussen boven- en onderreep in het midden van het drijfnet een *„burgie"* ter versteviging aan. *Burgie* is de verkleiningsvorm van *borg* (zie W.N.T. III 555 Borg II). Als scheepsterm wordt dit woord toegepast op touwen, die het losraken van iets dat reeds op andere wijze bevestigd is, ten overvloede moeten voorkomen.

Een drietal termen die verwijzen naar „zaken" die tot de zegenvisserij

behoren zijn niet zonder meer of met behulp van etym. wdb. te verklaren. Ik doel op de termen: *murk*, *spoos* en *staai*.

De zegensteen wordt in Ven. en It. *murk* genoemd. Op de uiterste *dollen* van het drijfnet werd door enkele riviervissers wel een merkteken aangebracht, zodat zij hun net direkt konden herkennen (cf. v.d. Molen blz. 22). Zeer waarschijnlijk bracht men zo'n herkenningsteken ook aan op de zegensteen, zeker wanneer het losse stenen betrof. Indien deze veronderstelling juist is, dan zou *murk* identiek zijn aan *merk* met geronde vokaal.

In Heer. komen in de terminologie van de vissers, wel inguaeonismen voor als *grientje* „groentje", *raffel*. Ze lijken mij verklaarbaar uit de zeer geïsoleerde ligging van Heer. Het dorp wordt begrensd door twee rivieren met alleen veerpont-verkeer; het is een protestantse gemeente te midden van katholieke, het was een vissersconcentratie te midden van een agrarische omgeving. Ook de meervouds -s, die van germ. oorsprong is, valt in het nl. te beschouwen als een inguaeoonse eigenaardigheid (Schönfeld blz. 120). De meervouds -s komt in Heer. voor, ook voor een enkelvoudig begrip. Men vergelijke *kleine kuils*, *zoetelieſjes*, *springerkes*, *kiebes*. Op grond van deze twee feiten meen ik de etymologie van *spoos* als volgt te kunnen geven. Aan elke kant van de zegen worden *boven-* en *onderreep* aan een lijn, de *spoos*, verbonden. Boven- en onderreep vormen zo als het ware een *span*. Bij het inhalen, vooral met behulp van een paard, staat er op de *spoos* een grote spanning. *Span* + meervouds -s tot *spoos* is een normale inguaeoonse overgang.

De afstand tussen twee hechtingen aan boven- en onderreep van de zegen wordt *staai* genoemd. *Staai* lijkt mij ontstaan uit *stade*, een afl. van *staan* als zodanig identiek met lat. *status*, gr. *statós* etc. (zie etym. wdb.). Ook de vorm *steei* komt voor, die m.i. in dezelfde verhouding tot *staai* staat als *stede* tot *stade* (cf. W.N.T. XV blz. 407). Doordat het net is ingestaaid, blijft het in verticale stand door de drijfkracht van de kurken en zwaartekracht van de stenen. Een staai waar geen kurk of dol opgeregen is, heet een *blinde*. *Blinde*, afgeleid van het bijvoeglijk naamwoord *blind*, betekent hier „datgene waaraan ontbreekt wat men zou verwachten" (W.N.T. II 2857; cf. *blinde kaart*, *blinde soep* „soep zonder vet").

Tot de primitiefste vistuigen rekent Brandt (men vergelijke diens „classification" van vistuigen op blz. 183 e.v.) o.a. de *aalschaar*, de *peur*, de *stulpmand*, de *fleur*, de *dobbers* en de *repen*.

De *aalschaar* heeft zich zeer waarschijnlijk ontwikkeld uit de speer. Bij Kiliaen komt de term *aalspeer* voor, hetgeen een verouderde benaming is voor het vistuig dat thans *elger* (zie etym. wdb.), *aalsteker* of *aalschaar* genoemd wordt. Het eerste lid van *toekschere* komt van een wt. *tuk-* met de bet. „stekend" (De Vries Ts. 41, blz. 198 en blz. 224).

Voor *peur* raadplege men de etym. wdb. Voor de visserij met de *stulpmand* zie men blz. 91, 241. Ik breng hier in dit verband alleen nog ter sprake de term *stuipen* „met de stulpmand vissen". *Stuipen* is gelijk aan oeng. *stúpian*, meng. *stupen*, neng *to stoop*, on. *stûpa* enz. (zie etym. wdb.). De eerste bet. is „zich vooroverbuigen", „bukken".

Voor de etymologie van *fleur* verschaft de kennis van de oorspronkelijke vorm van dit vistuig enig inzicht. De fleur door riviervissers gebruikt,

is een mik, een afgesneden gaffelvormige boomtak, waartussen de op een bolletje gerolde lijn wordt gestoken (in Limburg windt men de lijn om de mik.) De mik wordt aan de kant van het water in de grond gestoken. Het geheel geeft zo de indruk van een bloem. Bij verscheidene binnenvissers werd i.p.v. een mik een stok gebruikt en werd de lijn op een klosje gewonden (Hoek, De Vischtuigen). Daaruit heeft zich de alom bekende fleur ontwikkeld: „een lijn aan de top van een hengel, die over een klosje loopt voor het vangen van grote vissen". De „zaak" veranderde dus aanzienlijk, maar de naam bleef behouden. Gezien de oorspronkelijke vorm van de zaak fleur, is er m.i. geen bezwaar, *fleur* 2 „vistuig" identiek te verklaren met het aan het fra. ontleende *fleur* 1 (zie etym. wdb.). In Lit. wordt als aas voor de fleur en dobbers een *dopvisje* gebruikt. Het eerste lid bevat stellig een element dat ook zit in het Vlaamse *dopper* „lijn of snoer met grooten haak waar men een peutebil of een klein vischje aan vestigt als lokaas om baarzen en snoeken te vangen" (Blij blz. 46).

Voor *dobbers* en *doggers* raadplege men de etym. wdb.

Niet *beug*, dat vermoedelijk behoort tot *buigen* (De Vries blz. 50) is de oudste benaming van hoekwant, maar *repen*. Peesch (blz. 67) wijst op *aalreep* als de oudste term die in het Duits alleen bekend is uit oorkonden o.a. die uit Brandenburg van 1187. Zeer waarschijnlijk is dit woord uit Brandenburg een Nederlands leenwoord; we mogen in dit geval stellig aannemen dat *reep* of *repen* „hoekwant" in de twaalfde eeuw in Nederland bekend moet zijn geweest.

Van der Molen (blz. 100), het W.N.T. (XIV 2320) en De Vries (blz. 664) veronderstellen dat *sneu* „hoeklijntje van het hoekwant" aan het eng. *snood* is ontleend, dat dezelfde bet. heeft. *Sneu* komt echter ook in andere bet. bij riviervissers voor, bijvoorbeeld in Moer. „snoertje dat als kruiktouwtje wordt gebruikt". Het lijkt mij met Weijnen (Vaktalen 31) niet nodig bij *sneu* aan ontlening uit het eng. te denken. Blijkens Skeat blz. 576 is *snood* ook noordgerm. In Zuidholland wordt de *oe* gedurende de middeleeuwen geregeld als *oo* aangetroffen; deze *oo* vertoont ook daar waar de umlautsfactor geen rol kan spelen, vaak onverwachte palataliseringen tot *eu*. Uit een grondvorm **snôr*, die leidde tot *snoer* dat ook als heteroniem van *sneu* voorkomt, ontwikkelde zich *sneur* of *sneurtje* (het laatste noteerde ik in Meers.) *Sneur* en *sneurtje* werden tenslotte *sneu* en *sneutje*. Een vorm zonder palatalisering en zonder *-r* trof ik aan in App.

De Limburgse vorm *kleef* „spleet" hangt samen met de stam van *klieven* evenals *kleuft* met *kloof* (umlaut + paragogische -t).

De tot nu toe besproken termen met uitzondering van *fannie* en *punter* kunnen we m.i. tot de primitieve fase rekenen. Het zijn woorden waarin tot uitdrukking komt:

1. de vogel- visrelatie;
2. de metaforiek van het lichaam;
3. de werkzaamheden in een ver verleden in het bos;
4. de relatie visserij – textielnijverheid;
5. een primitieve wijze van vissen.

Ontleningen aan een vreemde taal behoren niet tot de primitieve fase,

omdat ontlening nauwe contacten met andere volken veronderstelt, waar in een primitieve fase nauwelijks sprake van is.

12.3. ONTLENINGEN

„De geografie van *salm* tegenover *lachs* op duits taalgebied pleit vóór de ontl. uit gall. lat. *salmo*" (v.H. blz. 200); d.w.z. dat *zalm* via het lat. uit het gallisch in het nl. is gekomen.

Bij het Limburgse *geuve, geuving* „grondel" moet gedacht worden aan ontlening uit de lat. nominatief *gobio*. Deze vorm moet daarom wel zeer oud zijn. „Tot de alleroudste laag zullen wel die woorden behoren die met de eerste-naamvalsvorm van het latijn corresponderen." (Weijnen, Leenwoorden blz. 41).

Ook *zegen*, een ontlening uit lat. *sagêna*, waarop eveneens fra. *seine* „zegen" teruggaat (Fr.v.W. blz. 815), is oud gezien umlaut, klemtoonverspringing en bewaard gebleven velaar. „Der allen germanischen Sprachen gemeinsame Name für ein solches Netz (zegen met zak v.D.) ist Wate oder Wade, ein Ausdruck der eigentlich jedes Gewebe oder Gestrick bezeichnet und jetzt in der Fischerei noch vielfach in Gebrauch ist". De Duitse vissers op de Rijn, Elbe en Donau noemen een zegen zonder zak „Seege" (De Moll, Maier blz. 63). Waarschijnlijk is de vernieuwing die de Romeinen in de visserij brachten, een zegen zonder zak, die in stromend water te gebruiken is, scherper vist dan de zegen met zak en in de stroom niet zo moeilijk te hanteren is. Alleen in Limburg komt de term *waai* uit *wade* nog voor. (Voor de etymologie van *wade* zie Fr.v.W. blz. 770.) Dat dit net geen zegen met zak is, hoeft geen bezwaar te zijn tegen mijn stelling, dat wij de zegen zonder zak aan de Romeinen te danken hebben. De *waai* veranderde, omdat ermee in stromend water gevist moest worden, maar de term bleef bestaan om te fungeren, te zamen met *zegen*, in een groot-klein-oppositie.

Kinnetje is met vervanging van een rom. afleidingsssuffix door een nl. verkleiningsuitgang meer of minder rechtstreeks ontleend aan mlat. *quintale* (afl. van lat. *quintus* „vijfde") de naam van het vijfde deel van een maat (W.N.T. VII 3103, 3104; cf. daar ook bet. 3).

Het eerste lid van *koggelbonen* is een ontlening uit mlat. *cocculae* (*orientalis*) of *cocculi* (*indici*) deminutiefvormen bij lat. *coccum*, gr. *kokko* „pitje, zaadje". Het zijn de zaden van de Anamirta Cocculus die op de kust van Malabar en de Oostindische eilanden voorkomt (cf. W.N.T. VII 5093). Voor de verklaring van $g<k$ voor *l* zie J. Goossens, Pseudo-Lautverschiebung im niederländischen Sprachraum, in: Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 91 (1968) blz. 7 e.v. Het W.N.T. citeert „het bedwelmen der visschen door kokkelkorrels... (is) in de keerkringgewesten bijzonder veelvuldig in zwang"; een citaat uit 1855, waaruit we misschien de richting mogen lezen, waar we de bakermat van deze door de Nederlandse wet verboden visserij moeten zoeken. (Voor *barf, berf, berp* „barbeel" zie 13.10.).

Een vroege fra. ontlening is *geel* „groot werpnet", dat in Limburg gebruikt werd, uit *gedel*, ofr. *guidel*, nfra. *guideau*, mlat. *guadellum* verkleinwoord voor *guada* (W.N.T. IV 665), evenals *barbeel* uit ofr. *barbel* (Fr.v.W. blz. 34). *Sardijn* „sprot" uit fra. *sardine* kent als nevenvorm *schardijn* dat waar-

schijnlijk o.i.v. *schar* is ontstaan. Voor *perceel* uit fra. *parcelle* zie men Fr.v.W. blz. 497, voor *fleur* blz. 298 e.v. Nl. *taan* en *tanen* zijn evenals het eng. *to tan* van fra. *taner, tainer* ontleend (Fr.v.W. blz. 684). De termen *montee* „glasaal" (vergelijk fra. *montée*, Van Dale 1226), *cartouches* „dynamietpatronen om de vis te verdoven of te doden" en *klareu* „een vistuig, elders *bezaan* genoemd" (vergelijk fra. clareux „idem"), zijn vrij jonge fra. ontleningen. We hoeven bij *trein* „lijn met zestig kubben" niet aan een fra. leenwoord te denken; deze term kan evengoed uit het A.N. zijn overgenomen. *Bezaan* „zeil" is vervormd o.i.v. het prefix *be-* uit *mezaan* dat weer ontleend is aan het Spaans of Italiaans (cf. Fr.v.W. blz. 60). De oorsprong van *kanis* „aalhouder" is niet geheel duidelijk, maar zal volgens De Vries (blz. 300) wel op rom. taalgebied liggen. De Vries vermeldt o.a. „prov. *canitz* „fuik", katal. *canyis* „vlechtwerk voor het opkweken van zijdewormen"".

Stevel „laars" is een ontlening uit mhd. *stivel* (Fr.v.W. blz. 665). Ook enkele visnamen zijn ontleend aan het hgd. Het W.N.T. vermeldt *edelkarper* uit *„edelkarpfen"* (III 3779), *hesseling* uit *„häszling"* (VI 680) en *sander* „snoekbaars". In Vel. komen als ontlening aan het hgd. *kannagel* en *weite kleeën* voor.

Bakstag is een nabootsing van het eng. Het eerste lid is het werkwoord *to back* „achteruittrekken, tegenhouden" (W.N.T. II 896). Zou *stent* „vier kooien te zamen op de schokker" ontleend zijn aan eng. *stand*? Een volksetymologische verbastering is *lekko* van eng. scheepskommando's als „Let go every where", „let go at once" (cf. W.N.T. VIII 2948). Het eerste lid van *schifthout* „arm van de verplaatsbare spil" is de stam van *schiften*; vergelijk *schiftijzer* „lange ijzeren staaf voor het schiften van spoorrails". *Schiften* „de rails verschuiven, draagbaar spoor verschuiven naar een andere plaats" komt uit eng. *to shift*. (Zie verder De Vries blz. 618.) Verder komen in de terminologie van riviervissers *pilo* voor, uit eng. *pillow* en *boks* uit eng. *box*.

13.1. VOORLOPIGE INDELING IN GEBIEDEN

Opdat de lezer de toelichting bij de kaartjes gemakkelijk zal kunnen volgen, geef ik eerst een *overzichtskaart*, waarop afgekort (zie lijst blz. 6 e.v.) alle vindplaatsen staan vermeld; vervolgens de *kennissenkaart*. Deze kaart is een geografische weergave van antwoorden op de vraag: „Welke riviervissers kent u met naam, eventueel toenaam?" Op deze kaart kunnen we zeven gebieden onderscheiden, waarbij het zevende nog in tweeën gedeeld kan worden:

1. Zuidhollandse rivieren (Z.H.)
2. Hollandse IJssel (H.IJ.)
3. Bovenrivieren I (B.I.)
4. Bovenrivieren II (B. II)
5. Overgangsgebied tussen 4, 6 en 7 (O.)
6. Kop van Overijssel (K.O.)
7. Limburg (L.)

A Noord-Limburg (N.L.)
B Zuid-Limburg (Z.L.)

In de begeleidende teksten gebruik ik de tussen haakjes geplaatste afkortingen. Een lijn tussen twee plaatsen wil zeggen, dat de daar wonende vissers elkaar genoemd hebben, een pijl wil zeggen: de visser in de plaats waarvan de pijl uitgaat, kent de visser in de plaats waar de pijl naartoe gericht is.

13.2. HETERONIEMEN-SYNONIEMEN

„Total synonymy is an extremely rare occurence, which language can ill afford". Ullmann (blz. 108) beschouwt dit feit als een gevolg van de vaagheid van de verwoorde menselijke begrippen. Zuivere synonymiek zal men in een woordenboek van welke taal ook echter wel telkens aantreffen bij scherp omschreven betekenissen van concrete „zaken". In de cultuurtaal kan men ook synoniemen aantreffen t.g.v. het feit dat de betrokken woorden uit verschillende streektalen afkomstig zijn. Bij riviervissers bijvoorbeeld zijn *hoek*, *haak* en *angel* (kaart 3) heteroniemen, in het A.N. zuivere synoniemen. *Angel* betekent volgens Van Dale „haak waaraan bij het vissen het aas bevestigd wordt" (blz. 142), *haak* betekent „vishoek" (blz. 730), *hoek* „haak aan een hengel enz., waaraan de visser het aas bevestigt" (blz. 796). In de terminologie van riviervissers komt *hoek* voor langs Z.H. en het bovenste gedeelte van K.O., *haak* langs H.IJ., langs

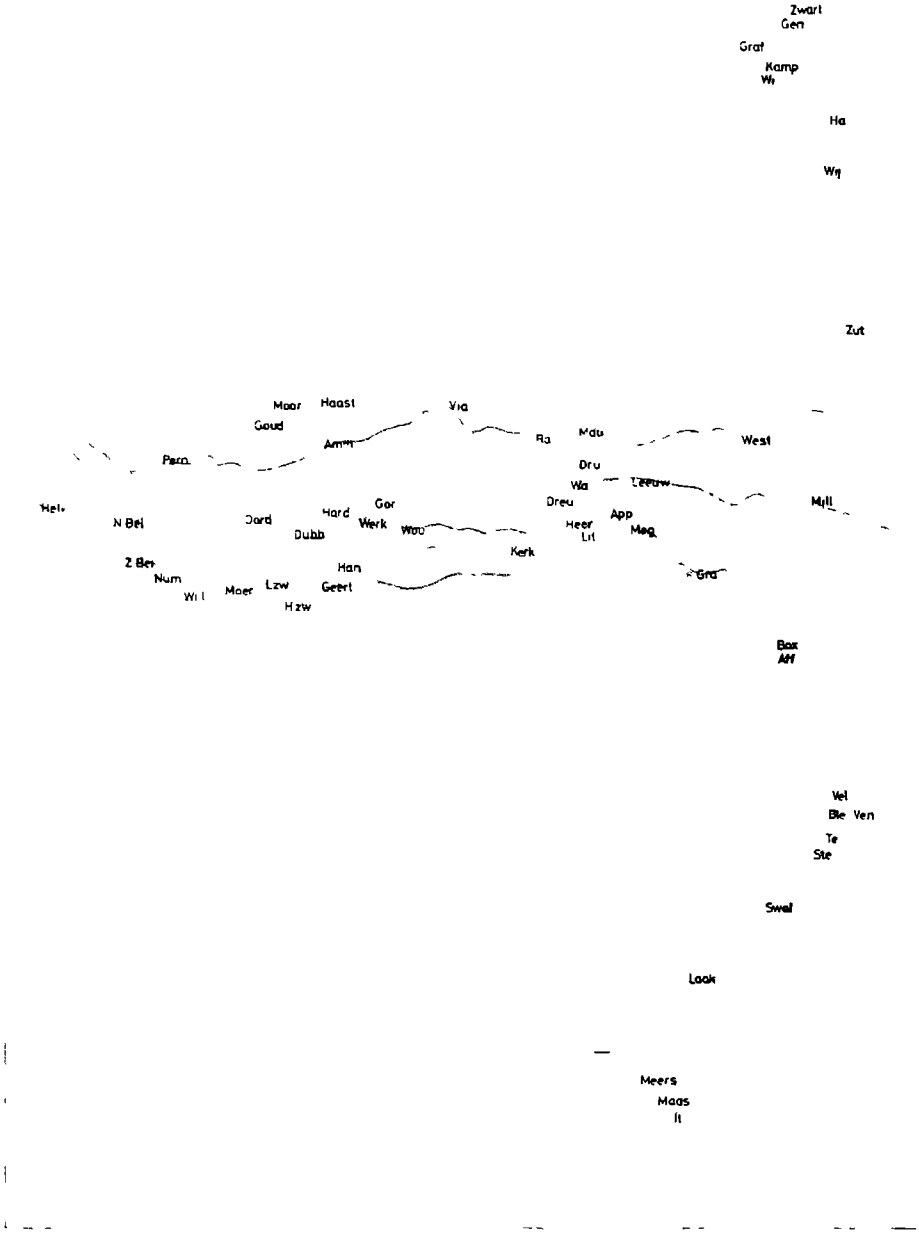
Zwart
Gen
Grat
Kamp
Wh
Ha
Wij
Zut
Maar
Haast
Via
Goud
Amm
Ra
Mdu
West
Dru
Wa
Dreu
App
Meg
Mill
Hel
N Bel
Dord
Hard
Gor
Werk
Wad
Heer
Lit
Dubb
Kerk
Z Ber
Num
Wil
Maer
Lzw
Hzw
Geert
Han
Gra
Bax
Alf
Vel
Ble
Ven
Te
Ste
Swal
Laak
Meers
Maas
It

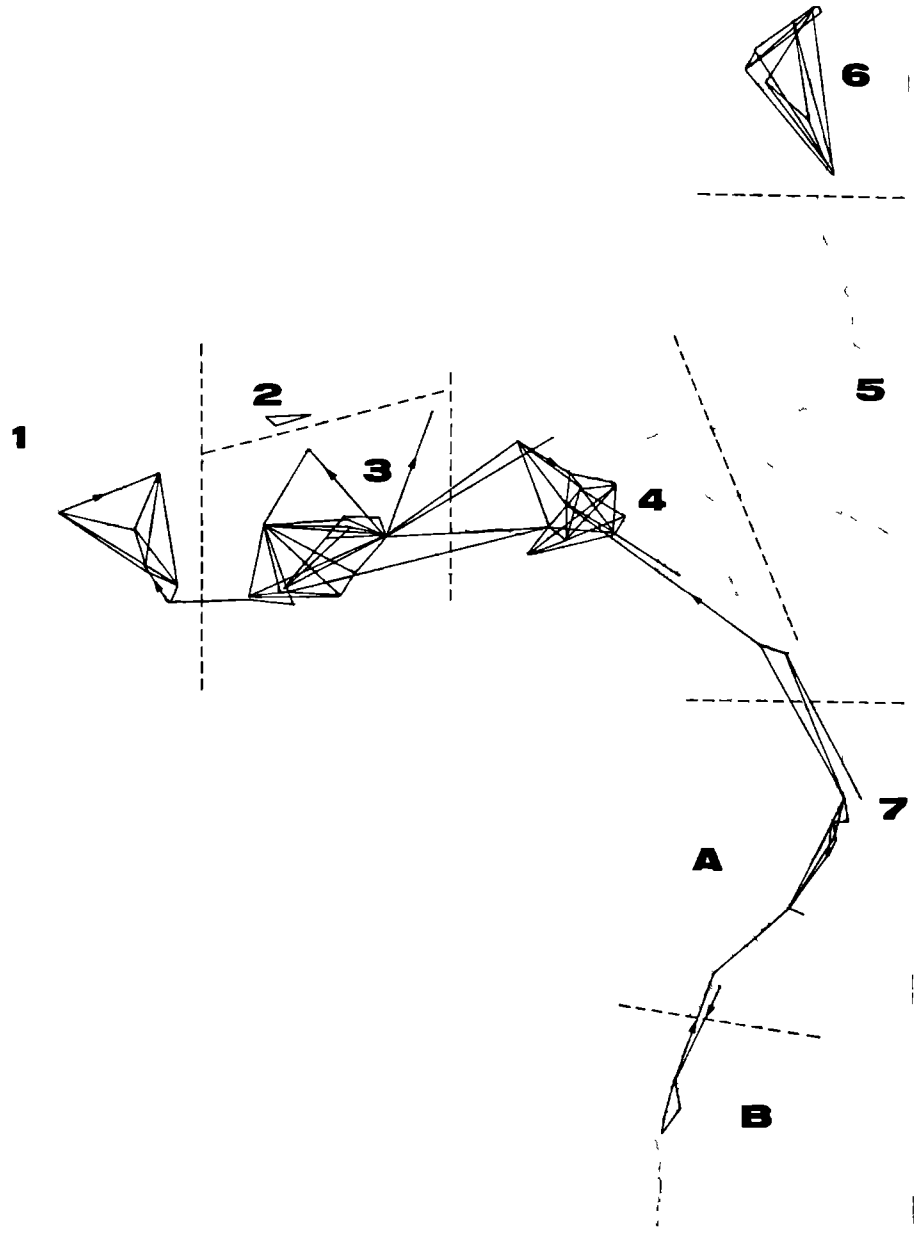
6
1
2
3
4
5
7
A
B

KAART 3 *hoek*

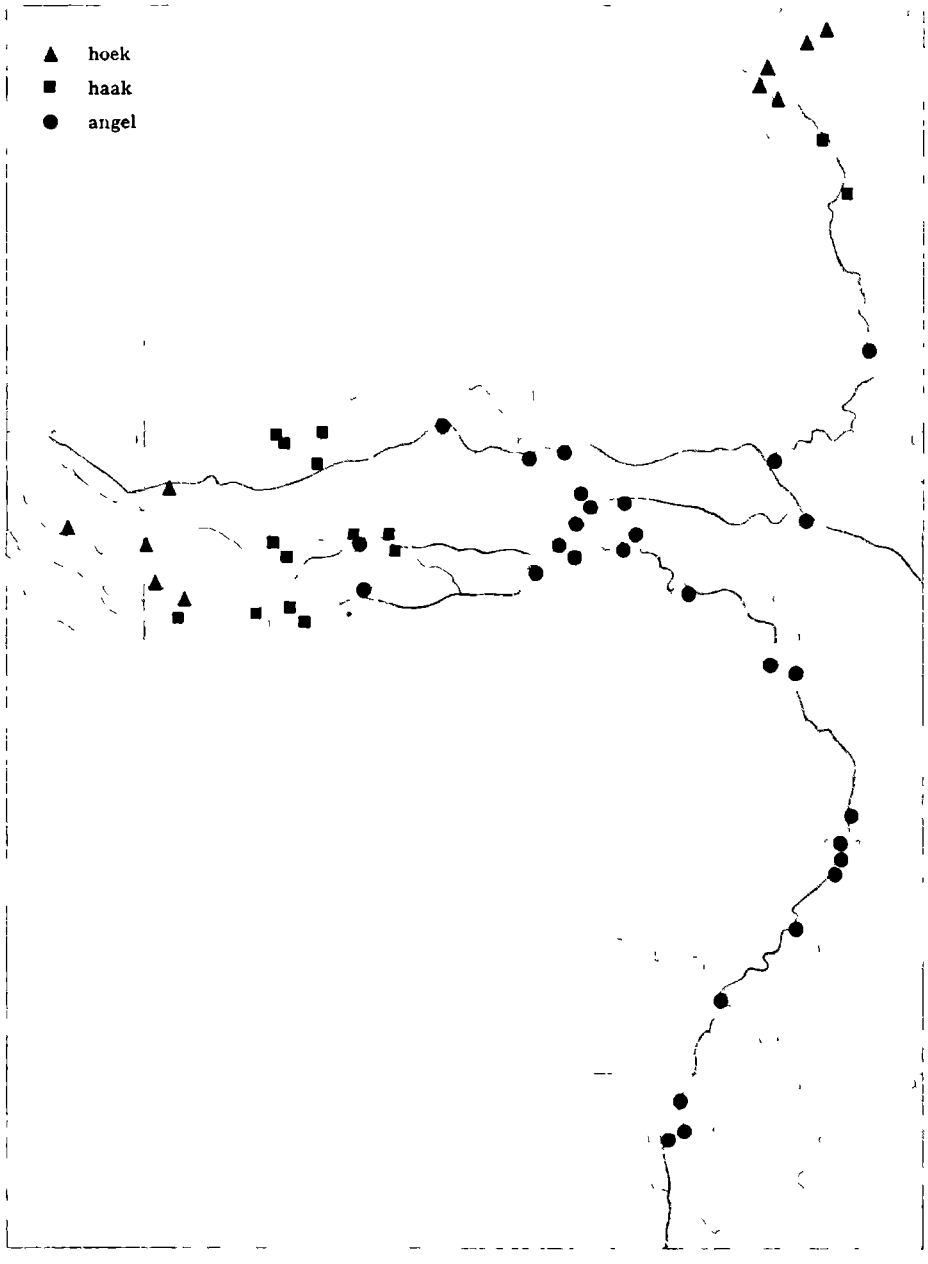

B.I. in hoofdzaak, in Ha. en Wij.; in de rest *angel*. Ook *koppel* en *span* (kaart 4) zijn synoniem in het A.N., men spreekt van een koppel of span paarden. Op kaart 4 treft men op de grens van B.I., langs B.II, gedeeltelijk in O. en in L. *koppelfuiken* aan; in K.O. *span-* naast *stalfuiken*. Zut. sluit zich bij K.O. aan. *Wal, kant, oever* kennen geen of slechts een geringe betekenisdifferentiatie zowel in het A.N. als bij riviervissers; in hun terminologie zijn het evenwel heteroniemen (zie blz. 113).

Bij riviervissers komen voor de bet. „toestand van het water t.g.v. was" vier termen voor, nl. *hoog-, boven-, opper-* en *opwater* (kaart 5). In het A.N. bestaat er oppositie tussen één van de betekenisschijven van *hoogwater* van de ene kant, *boven-, opper-* en *opwater* van de andere kant. De laatste drie zijn in het A.N. zoals bij de riviervissers zuiver synoniem. Van Dale bijvoorbeeld omschrijft *bovenwater* (blz. 325 bet. 2) als „water dat van hoger gelegen streken komt", *opperwater* als „van boven afkomend rivierwater" (blz. 1407), *opwater* als „opperwater, bovenwater" (blz. 1420). *Hoogwater* daarentegen heeft een betekenisschijf die in verband staat met het getij: „ogenblik dat de vloed op zijn hoogst is" (Van Dale blz. 814), een bet. die duidelijk van die bij riviervissers onderscheiden is. De tweede betekenisschijf „hoge waterstand in 't algemeen" kan geassocieerd worden met zowel het getij als de was op de rivieren. Begrijpelijk gezien de bet. in het A.N. is, dat juist *hoogwater* bij riviervissers voorkomt in het gebied waar de invloed van het getij nauwelijks meer merkbaar is. De grens van het gebruik van deze term ligt praktisch bij de getijgrens. Uit deze samenval van grenzen blijkt in ieder geval, hoe een buiten de taal gelegen verschijnsel als het getij zijn invloed laat gelden bij de woordkeuze.

13.3. SYNONYMIE

In de terminologie van riviervissers treft men slechts zelden in één plaats twee of meer termen aan voor één „zaak". Uitzonderingen op deze regel, die zo karakteristiek voor een vakterminologie is, vindt men o.a. op kaart 6, 15, 44, 69, 73, 75, 82. Hierbij kunnen we drie gevallen onderscheiden:

1. De plaats die een dubbele benaming kent, ligt op de grens tussen twee massieven. In Meg. en App. die op de grens liggen tussen het witwater- en dikwatergebied (kaart 6), komen zowel *wit-* als *dikwater* voor. Op de grens tussen het spoelmassief en het naaldmassief (kaart 44) liggen Dreu. Wa. Leeuw. met *spoel* en *naald* zonder betekenisdifferentiatie. Mill. sluit met *pooknet* aan bij West., met *kleefgaren* bij het middengebied (kaart 76). In Wij. komen *fleur* en *zetlijn* voor (kaart 82). *Fleur* sluit aan bij K.O., *zetlijn* bij het oostelijk gedeelte van het middengebied. Deze dubbele benamingen voor één zaak lijken mij functioneel juist op de grens tussen twee massieven, omdat de vakman in beide gebieden contacten heeft of kan hebben met vakgenoten.
2. De algemene, juridische term wordt gebruikt naast de bijzondere, eigen aan het gebied of de plaats. *Drijfnet* en *netten* (kaart 15) komen voor in het middengebied en het oostelijk gedeelte van het westelijk gebied. Drijfnet is een term uit de wet. Wanneer de wet een andere betekenaar vermeldt voor eenzelfde zaak dan de visser kent, dan behoort in de meeste

KAART 4 *koppelfuiken*

KAART 5 *hoogwater*

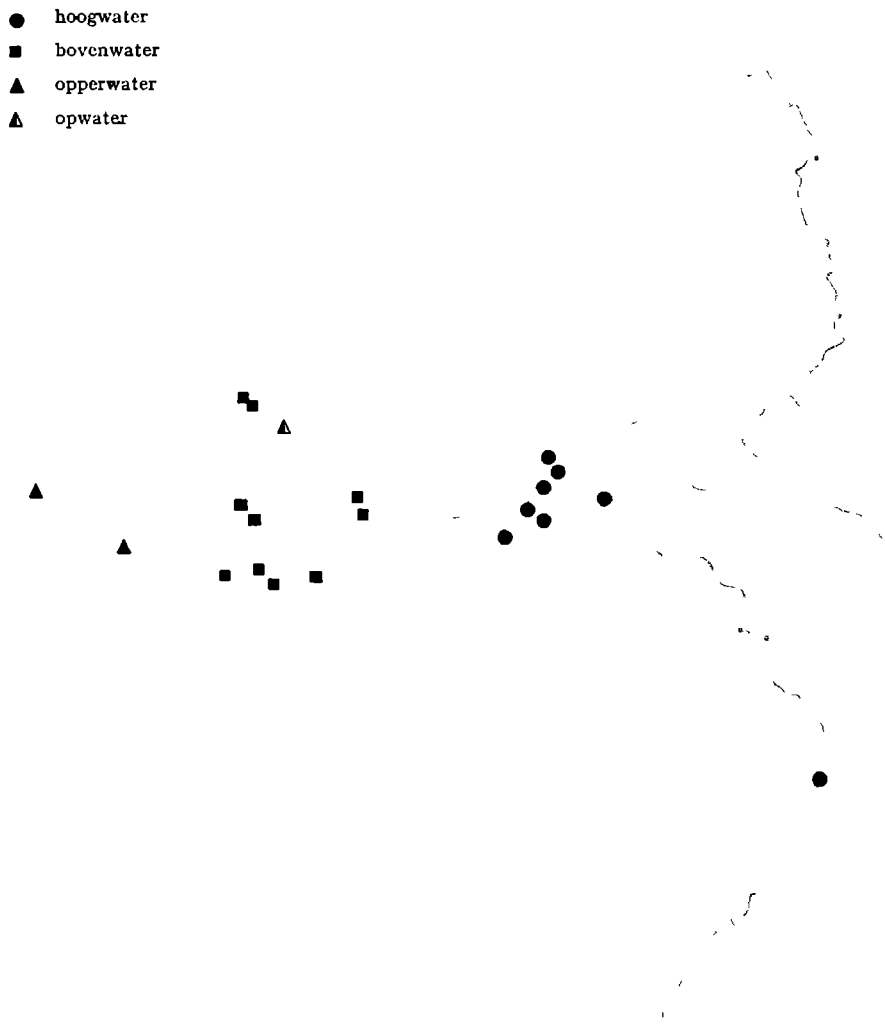

gevallen de juridische term tot zijn passief taalbezit. In vele gevallen noemde hij de juridische term met de opmerking: „Officieel is het zus, maar wij noemen het zo". Hetzelfde geldt voor *zegen met zak* (kaart 75) in Leeuw. Gra. West. naast de juridische term *viszegen*.

3. In deel I hebben we gezien, dat de ankerkuilvisserij zich ontwikkeld heeft vanuit Moer., dat sterk onder invloed stond van het bedrijf op de Zuidhollandse benedenrivieren. Heer. leerde het vak van Moer. en werd op zijn beurt weer een centrum van waaruit zich de ankerkuilvisserij ontwikkelde. Er moeten dus zeer nauwe contacten geweest zijn tussen enerzijds Moer. en Heer., anderzijds Heer. en de omliggende maar ook verderaf gelegen plaatsen. Bovendien hoe intensiever een bedrijf wordt uitgeoefend, deste meer interactie betaat er tussen de beoefenaars ervan. Tegen deze achtergrond lijken mij de drie termen voor ankerkuilvisserij in Moer. en de twee termen in Heer. begrijpelijk. Moer. sluit met *schokkervisserij* (kaart 69) aan bij Z.H., met *ankerkuilvisserij* bij B.I. met *kuilvisserij* bij B.II. Ook Heer. sluit met *ankerkuilvisserij* aan bij B.I, met *kuilvisserij* bij het middengebied. Heer. heeft ook twee betekenaars voor „staartlijn" (kaart 73). Met *staartlijn* stemt Heer. overeen met het westelijk gebied, met *zaktouw* met B.II. Opvallend is ook *staarttouw* in Lit. Het is een contaminatie tussen *staartlijn* en *zaktouw*.

13.4. HET FUNCTIONELE KARAKTER VAN DE VAKTERM

Hoogwater brengt vaak met zich mee, dat de rivier *dik-* of *witwater* (kaart 6) krijgt, d.i. troebel water t.g.v. was of vloed, waardoor de visser ook overdag met het drijfnet bijvoorbeeld kan vangen. Z.H., H.IJ., O., K.O. en L. hebben *dikwater*, B.I. en B.II *witwater*. In Heer., waar beide termen voorkomen, werd *dikwater* als verouderd opgegeven, hetgeen erop zou kunnen wijzen, dat deze term de oudste is, te meer nog daar hij aan de periferie van het rivervissersgebied voorkomt, nl. langs Z.H., in K.O. en L. *Dikwater* is troebel dus ondoorzichtig, men vergelijke hiermee de bet. van *dik* in *dikke mist*. Dik benadrukt de functionaliteit van dit verschijnsel, want niet de melkachtige kleur van het water is voor de visser relevant, maar de ondoorzichtigheid, zodat hij overdag kan drijven bijvoorbeeld, zonder dat de vis tijdig het net gewaar wordt.

De vakman gebruikt voor iedere „zaak" of onderdeel ervan, voor iedere handeling, voor zover die functioneel is in zijn bedrijf, zoveel mogelijk een aparte term. Functioneel in het bedrijf van de riviervisser zijn bijvoorbeeld de benamingen voor de zalm. De visser onderscheidt o.a. *winterzalm*, *zomerzalm*, *jacobszalm*. Biologisch vormen ze geen onderscheiden rassen of soorten, zoals ik reeds in deel I opmerkte, ze verschillen alleen wat betreft het gewicht, de tijd van opzwemmen, de toestand waarin ze verkeren met betrekking tot de ontwikkeling der geslachtsklieren en de daarmee samenhangende toestand van het lichaam. Deze verschillen zijn de visser wel bekend, maar ze zijn voor hem nauwelijks van belang. Belangrijk voor de uitoefening van zijn bedrijf is deze indeling, omdat voor het vangen van deze zalmen telkens een andere *boezem* voor het drijfnet, een andere *streek* voor de zegen vereist wordt.

Uit het functionele karakter en de zo goed als vaste symbolisatie van de

KAART 6 *dikwater*

KAART 7 *„taanketel"/„taankuip"*

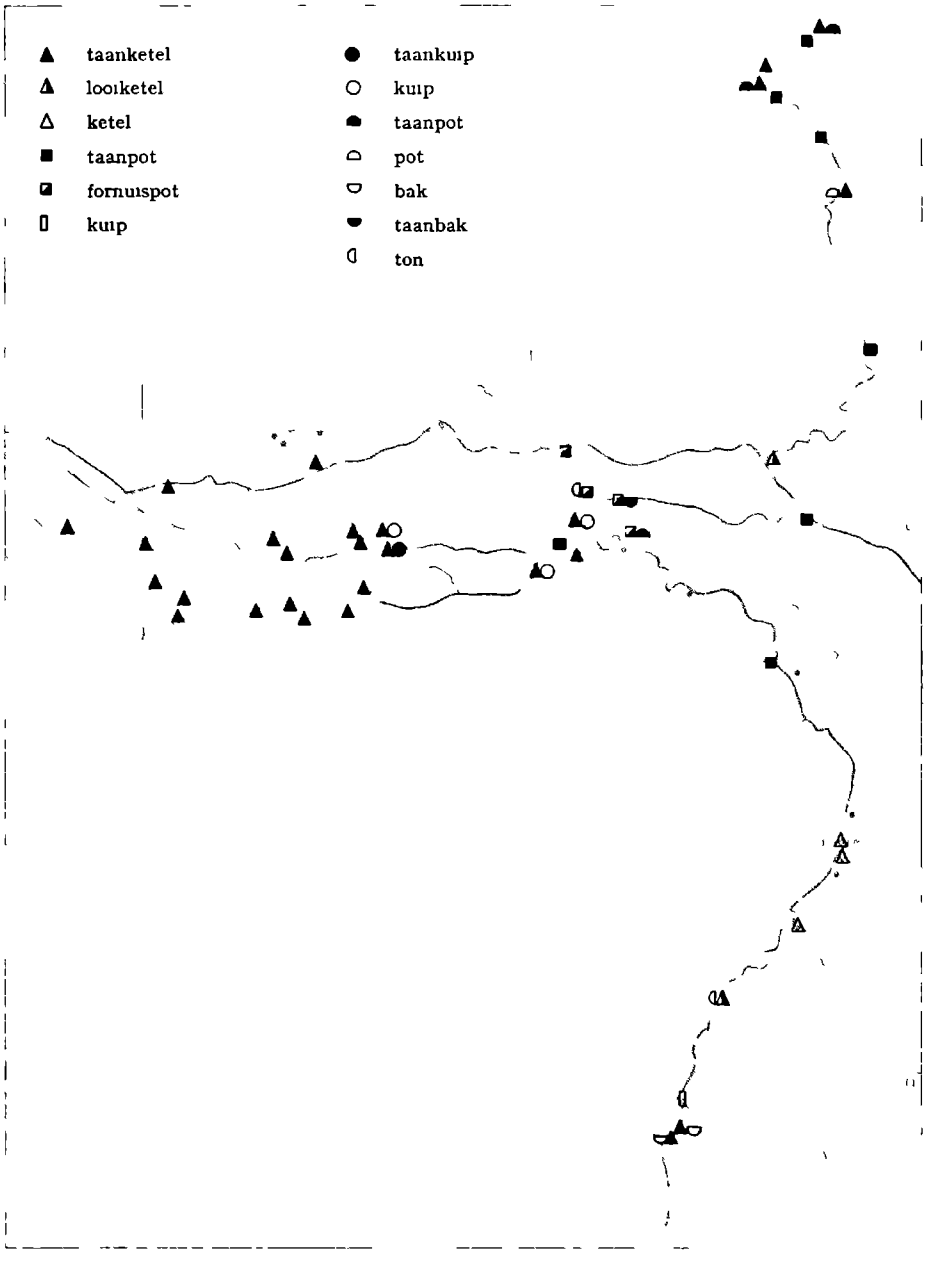

term vloeit voort, dat binnen de lokale vakterminologie het voorkomen van polysemie en waarschijnlijk ook van homonymie zoveel mogelijk vermeden wordt, hetgeen ik aan de hand van kaartjes tracht aan te tonen.

Zowel in de reeks woorden voor „taanketel" als voor „taankuip" (kaart 7) treffen we de termen *kuip* en *pot* aan. In plaatsen waar beide „zaken" gebruikt worden, komen telkens verschillende termen voor. In K.O. wordt de „taanketel" met twee termen aangeduid nl. *taanketel* en *taanpot*. *Taanketel* wordt gezegd in plaatsen waar ook de „taankuip" gebruikt wordt, die daar *taanpot* heet. In plaatsen waar alleen de „taanketel" voorkomt, spreekt men van *taanpot*. Terminologisch verschil treft men ook langs B.II aan. „Over de pink breien" en „rondbreien" zijn twee werkzaamheden die van de vier manieren van breien het intensiefst worden beoefend. Rechtvooruitbreien wordt in K.O. hoegenaamd niet gedaan. *Steken* is langs B.II overwegend globaal toepasselijk op „met de steek breien" en „rechtvooruitbreien". De intensieve beoefening blijkt ook terminologisch. De benamingen voor „over de pink breien" en „rondbreien" vertonen een geringe verscheidenheid, bij „rondbreien" slechts het dialectisch verschil *breien*: *strikken*. In Graf. werkte de aanwezigheid van dialectisch *strikken* betekenisdifferentiatie in de hand; *strikken* betekent daar „met de steek breien" en *breien* „over de pink breien". Op betekeniskaart 12 zijn de verschillende bet. van *breien* genoteerd. De plaatsen waar geen symbool is ingevuld, onderscheiden de vier manieren van „breien" door uitdrukkingen waarin *breien* voorkomt of door samenstellingen met dat woord. In plaatsen met een symbool heeft *breien* één bet. Slechts in zeven plaatsen noteerde ik alleen *breien*, globaal toepasselijk op de vier manieren van breien die de zegslieden zich nauwelijks meer herinnerden; in twee plaatsen was *breien* globaal toepasselijk op „rechtvooruitbreien" en „rondbreien", in Geert. op „over de pink breien" en „met de steek breien". Uit deze kaart die ontstaan is uit kaart 8 tot en met 11, blijkt hoe groot de polysemievrees in een vakterminologie is, ze is des te groter, naarmate de „zaak" intensiever wordt gebruikt of beoefend.

De term *net* (cf. kaart 14 t.e.m. 16) heeft in de algemene terminologie van riviervissers de volgende bet.:

1. stuk of deel van een zegen;
2. net in het algemeen;
3. in het meervoud de bet. „drijfnet".

De isosemant van *net* valt volkomen samen met de isoglosse van *want* en *vlouw*. Langs Z.H. noemt men het stuk zegen *net*, de netten in het algemeen *want* en het drijfnet *vlouw*, terwijl gedeeltelijk langs B.I, B.II, in K.O. en L. resp. de termen 1. *pand, stel, vak* 2. *net, netwant, nettewerk* 3. *drijfnet, netten* in gebruik is.

De twee hoofdbetekenissen voor *kruik* zijn 1. vast eindgedeelte van de fuik, 2. fuikvormig net achter de *staart* van de *ankerkuil*. *Kruik* heeft langs B. II bijvoorbeeld bet. 2; bet. 1 wordt daar verwoord met *kontje*. In Moer. en Will. komen voor *kruik* beide bet. voor. In Moer. is deze term van de *fuik* overgedragen op de *kuil*; vanuit deze plaats breidde zich deze term uit naar o.a. B. II (zie deel I blz. 69 e.v.). Toch valt in deze plaatsen strijd tegen polysemie waar te nemen. Op kaart 17 zien we dat althans „het lòsse eindgedeelte van de fuik", dus niet het vaste, in Moer. *bor* wordt

KAART 8 *„over de pink breien"*

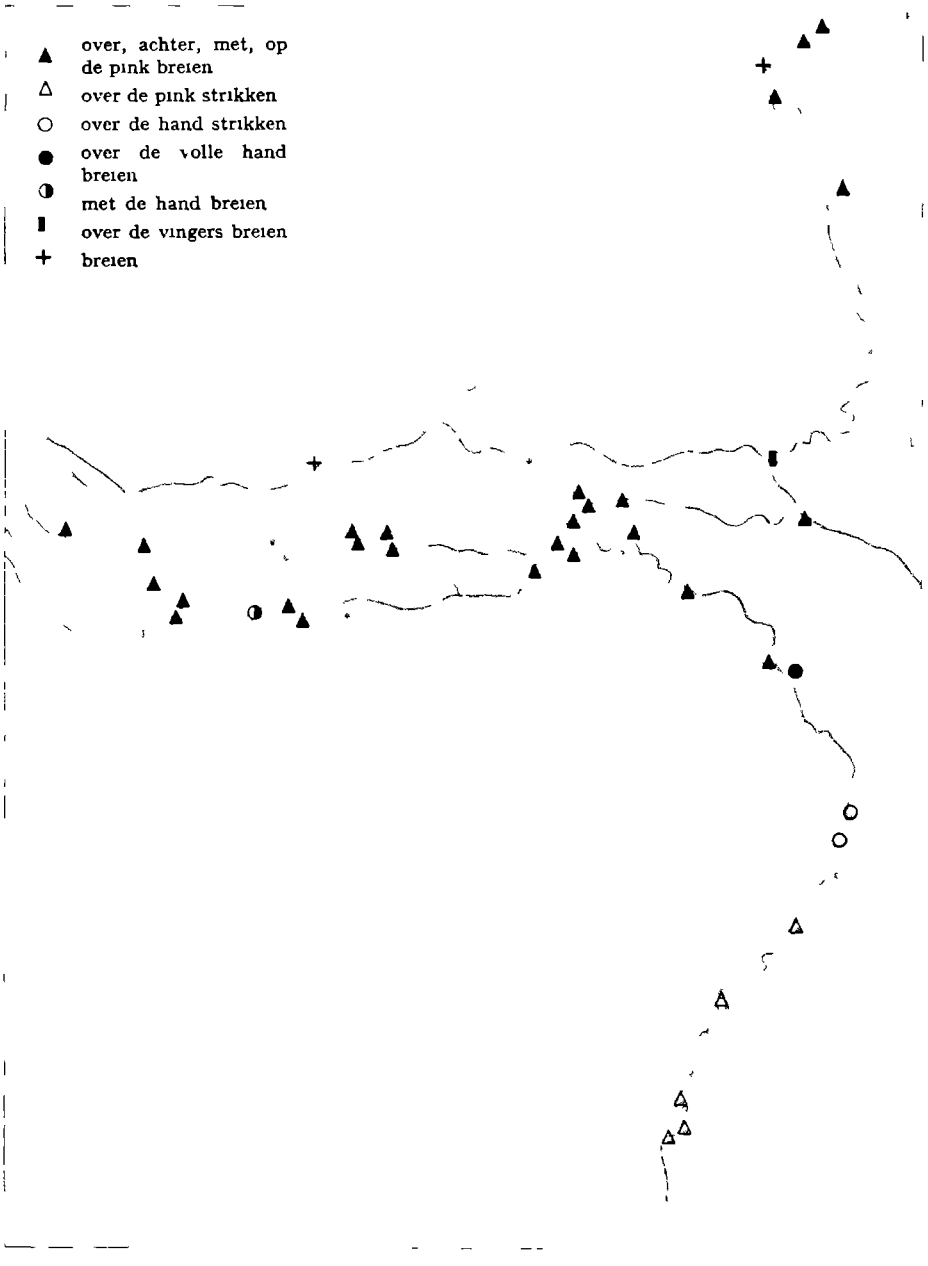

KAART 9 *„met de steek breien"*

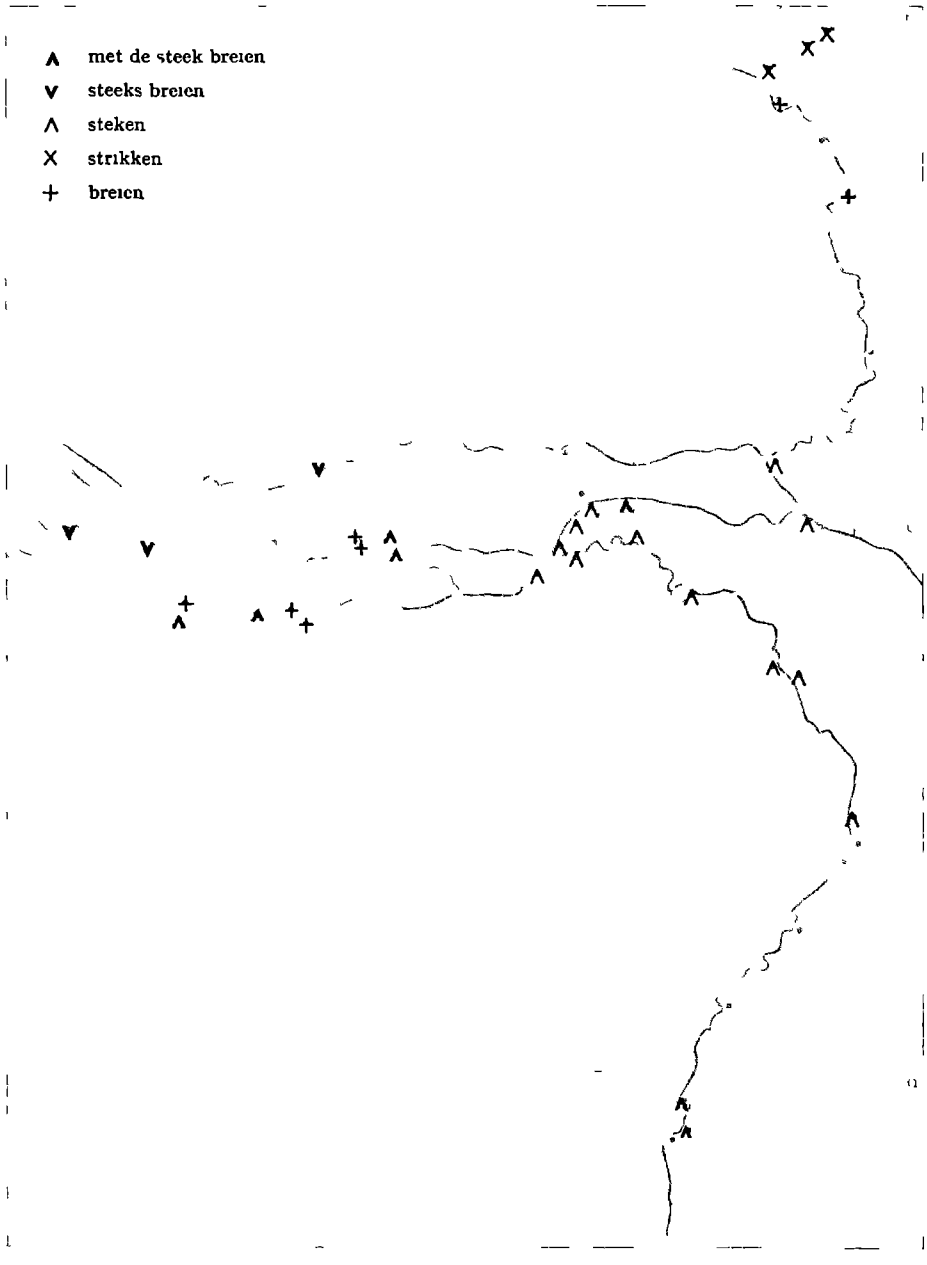

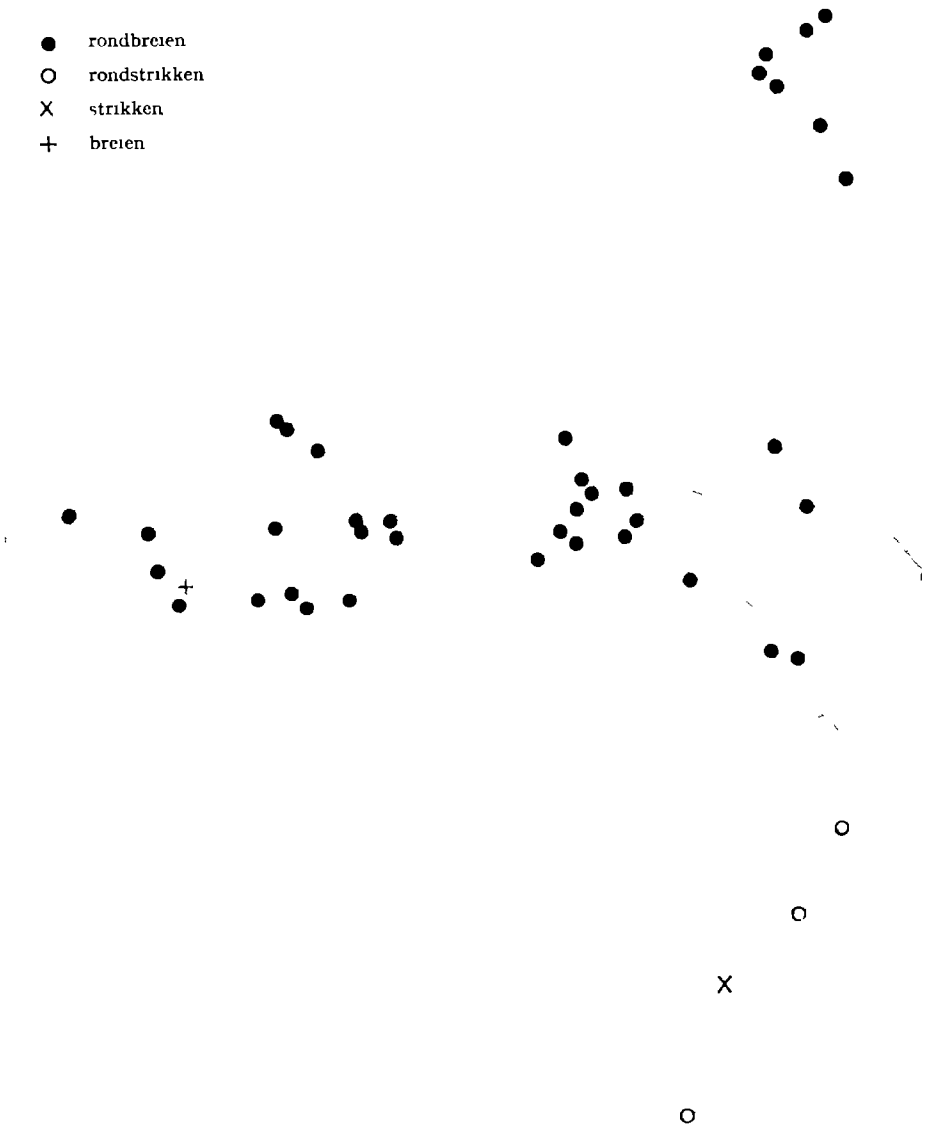
rondbreien
rondstrikken
strikken
breien

KAART 11 *„rechtvooruitbreien"*

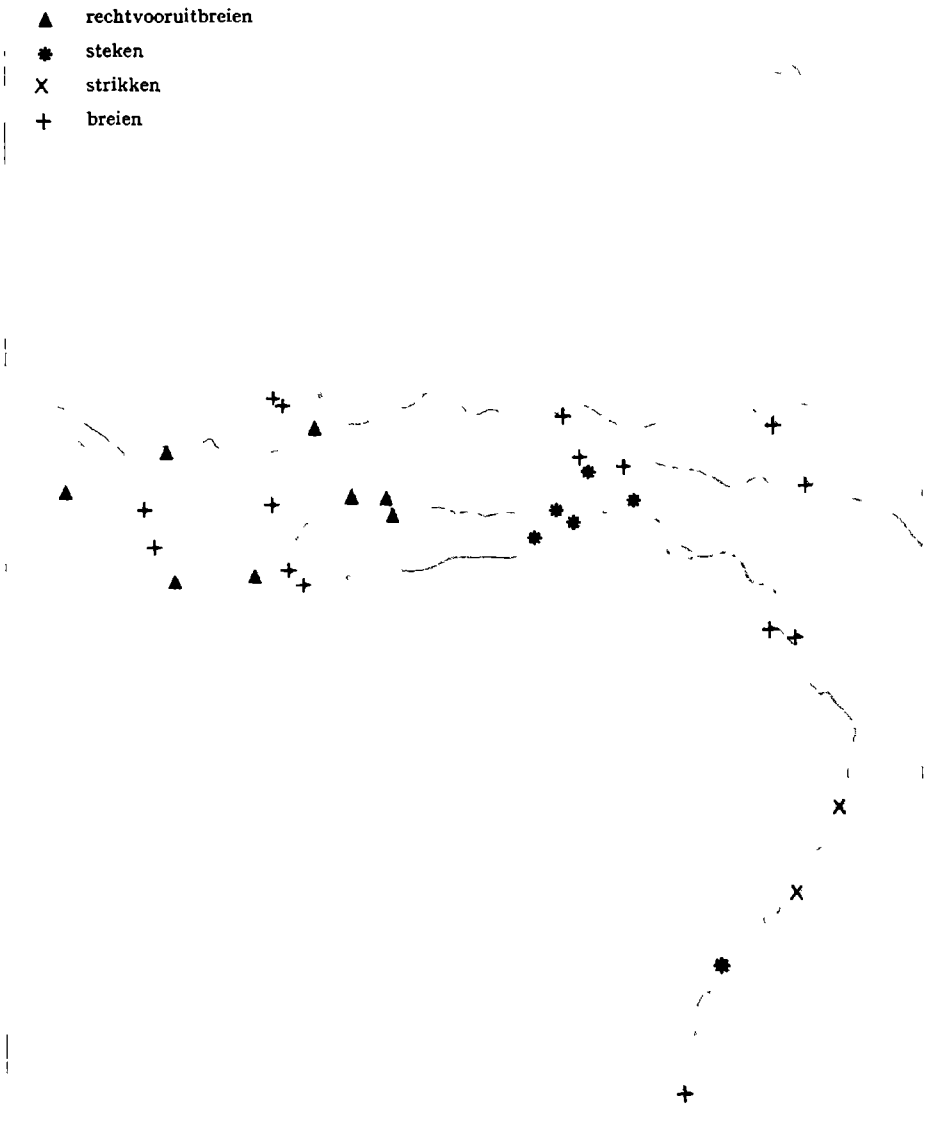

KAART 12 *breien (strikken)*

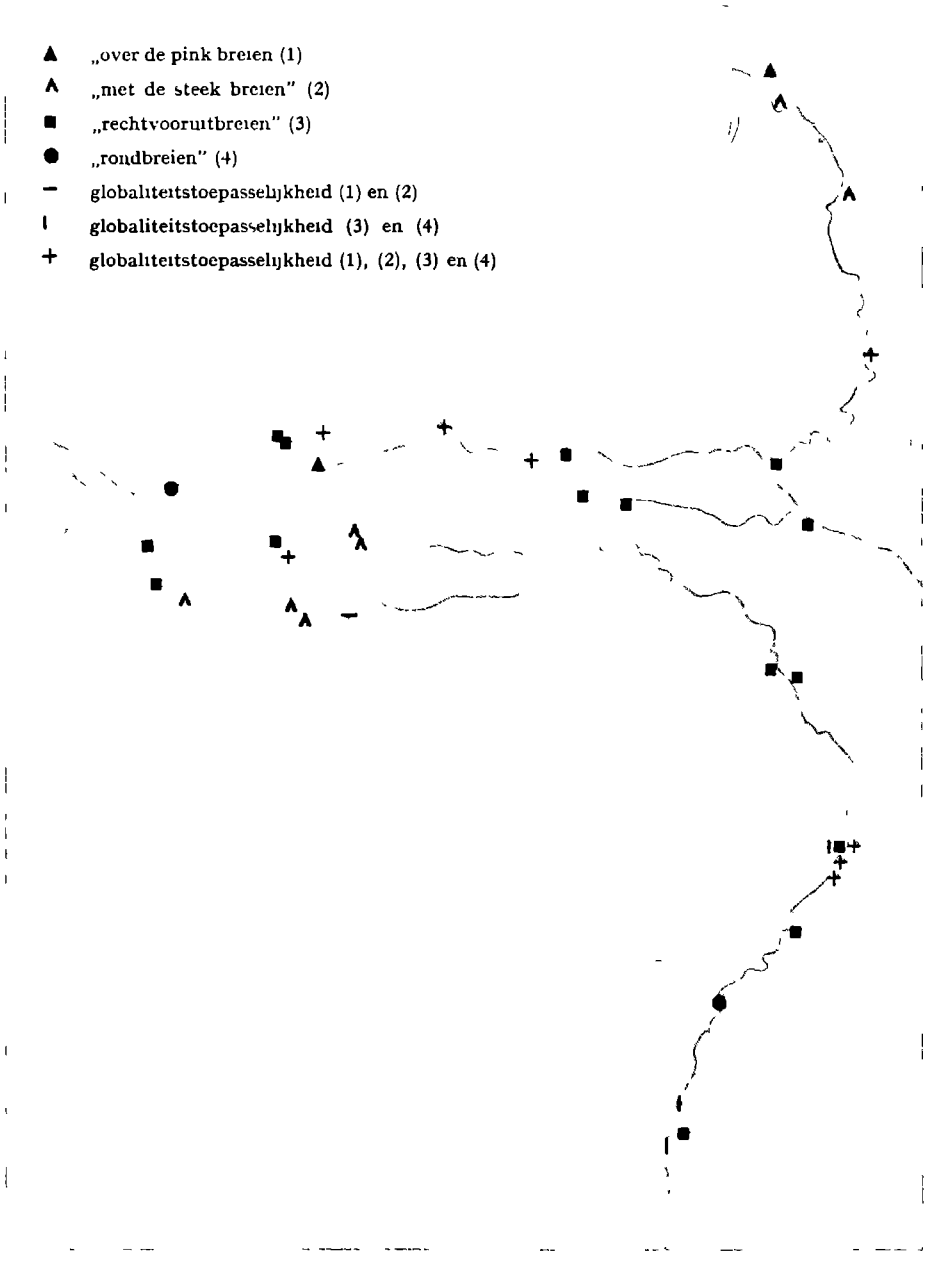

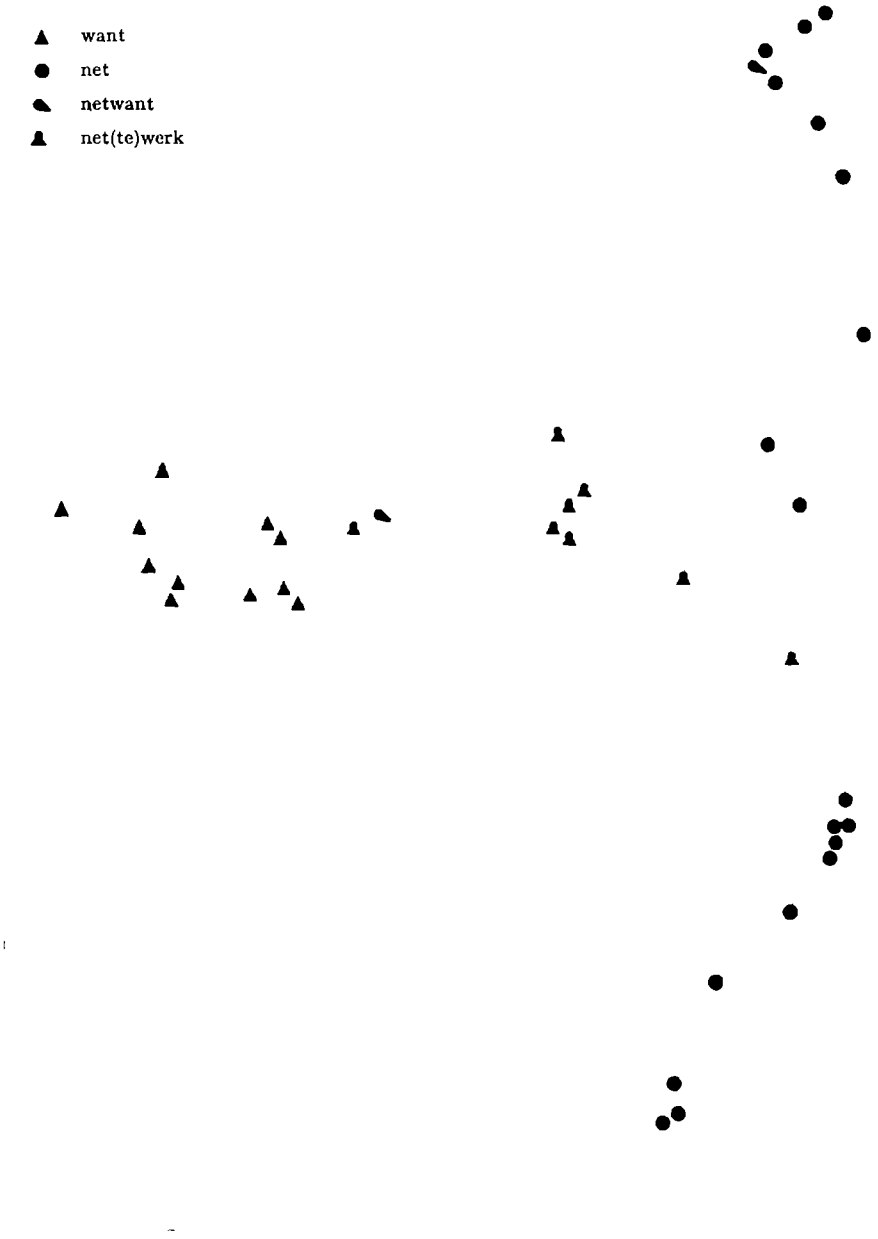
want
net
netwant
net(te)werk

KAART 14 *net („stuk want in de zegen")*

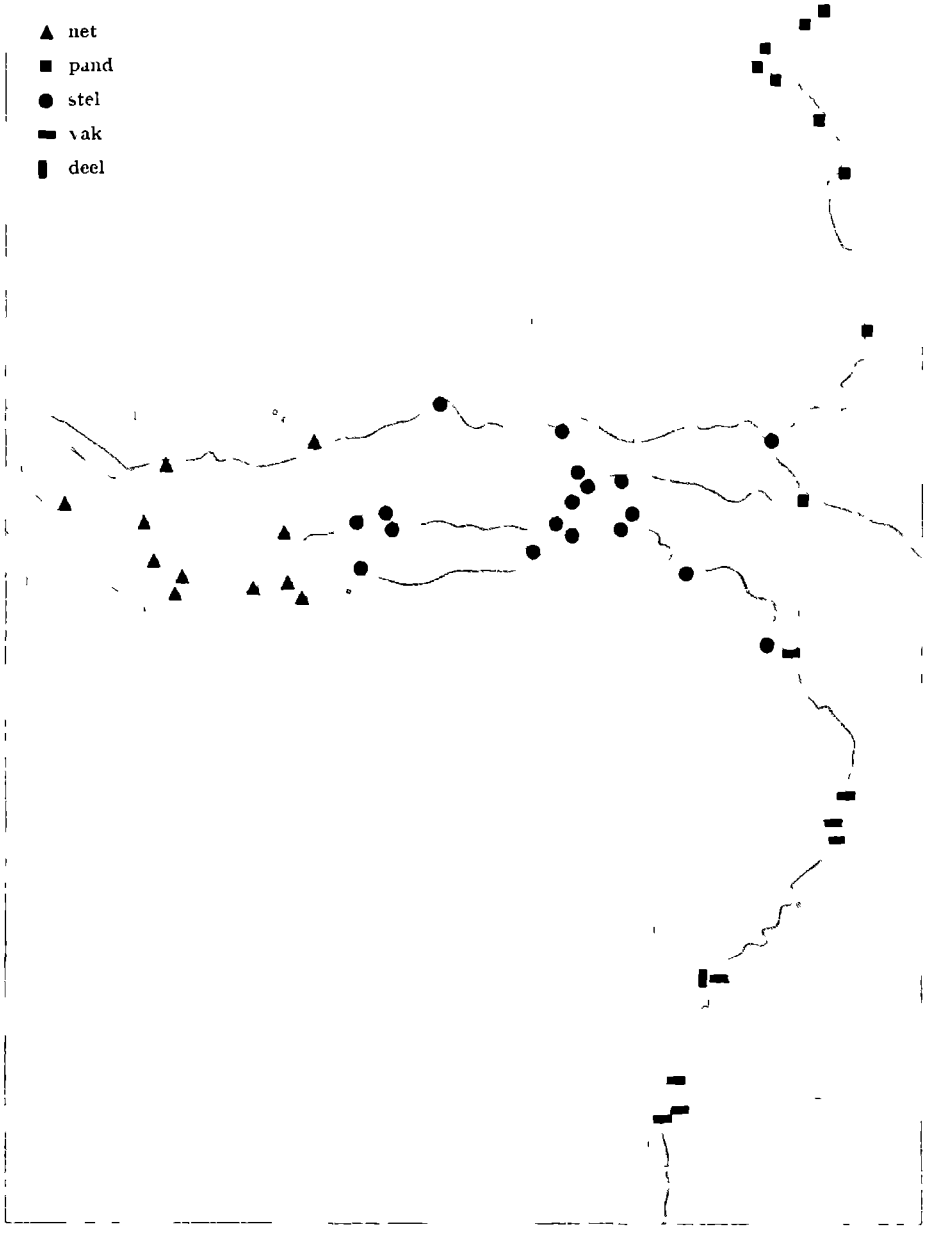

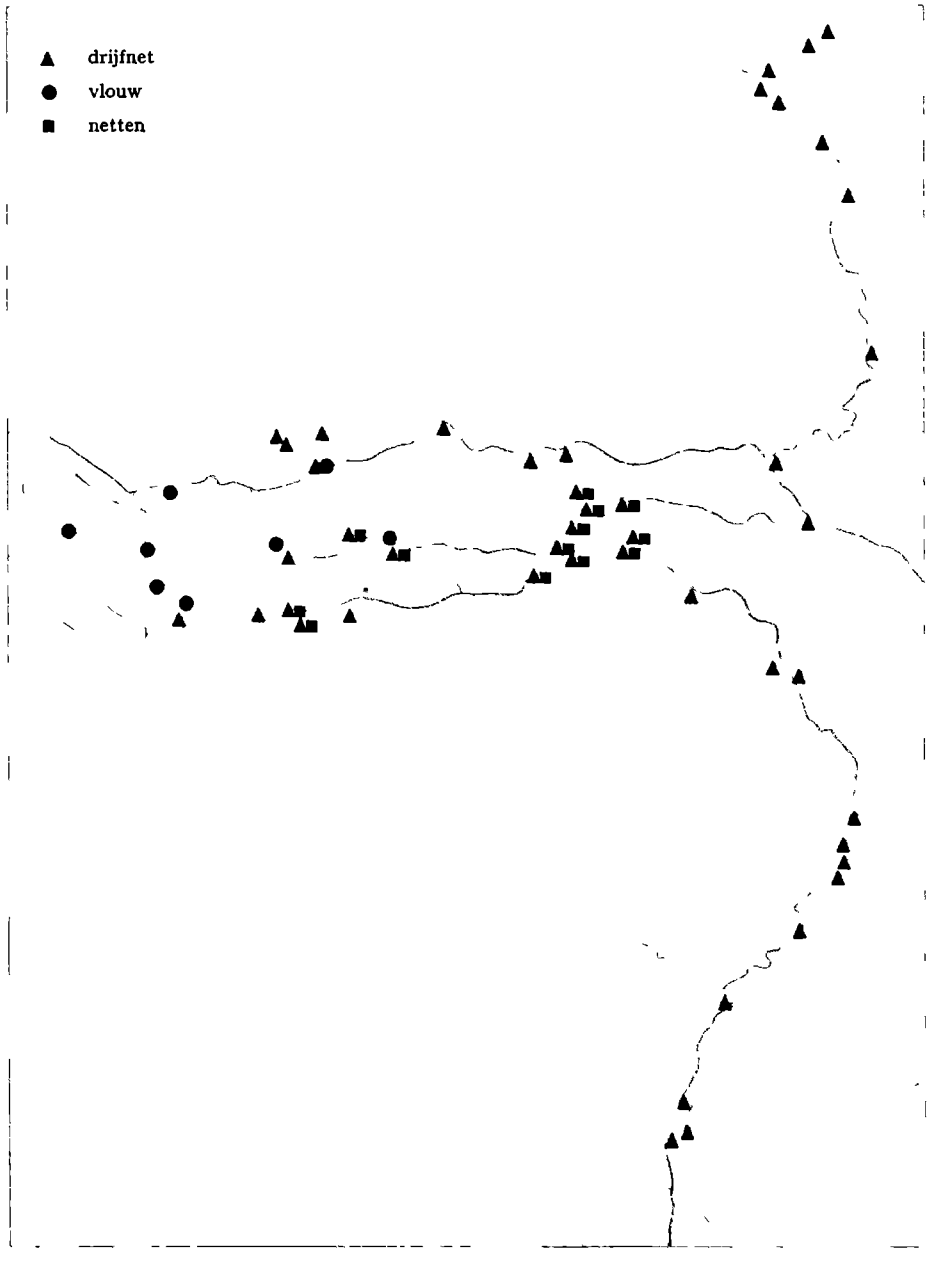
drijfnet
vlouw
netten

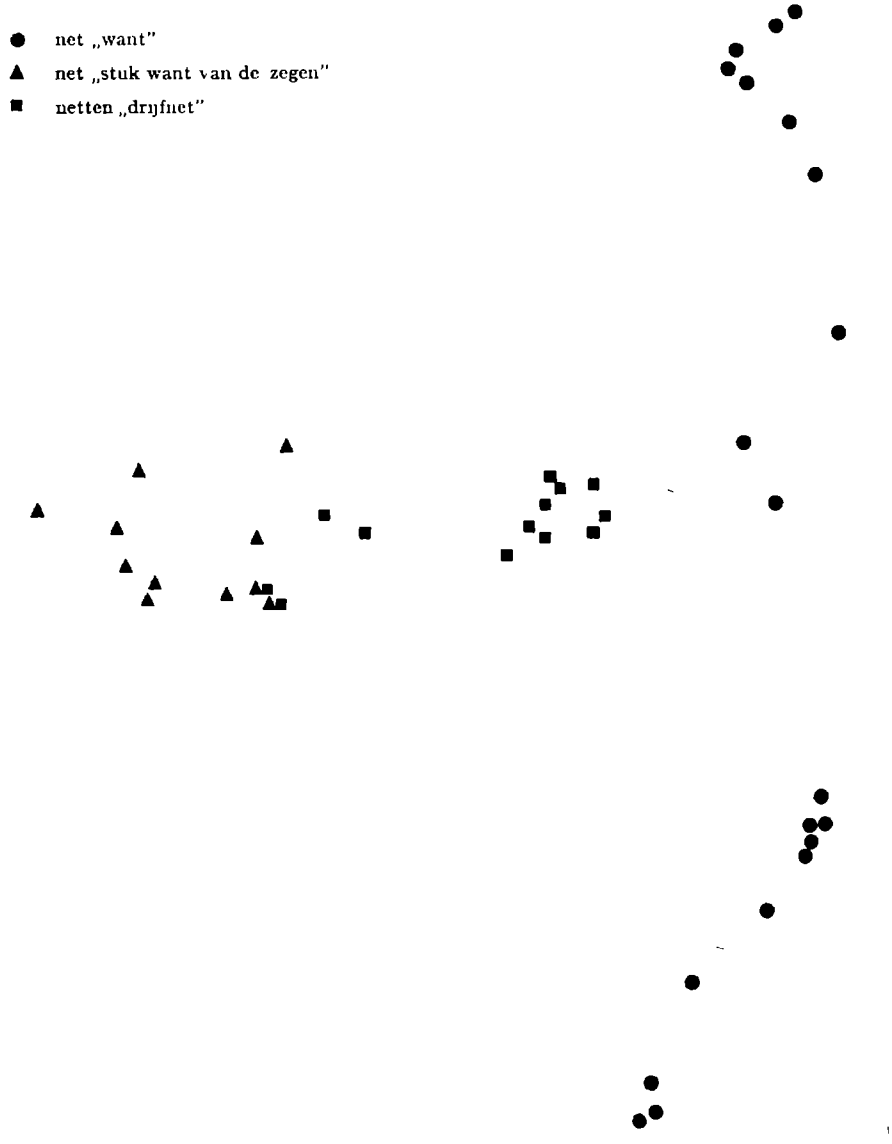
net „want"
net „stuk want van de zegen"
netten „drijfnet"

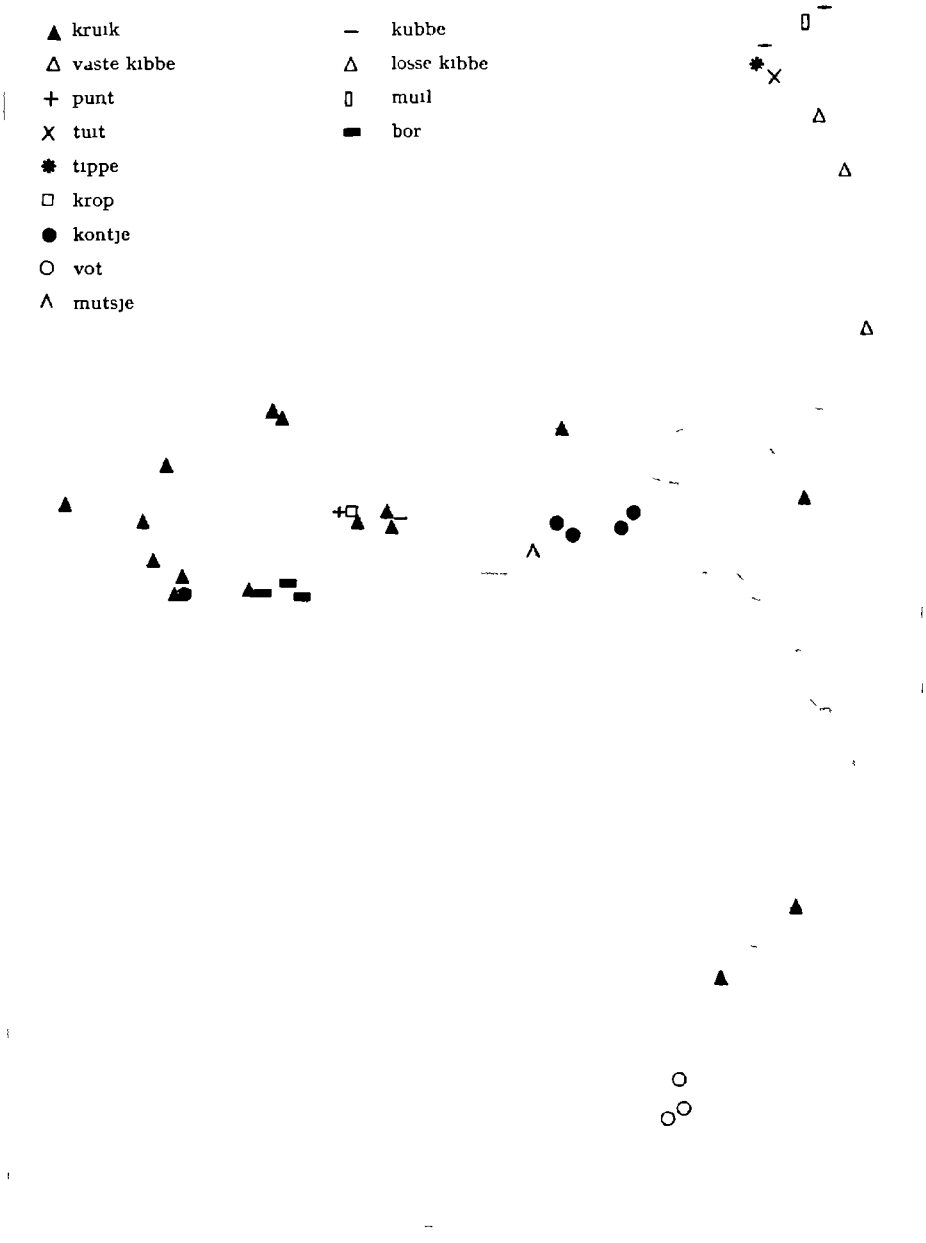
kruik
vaste kibbe
punt
tuit
tippe
krop
kontje
vot
mutsje
kubbe
losse kibbe
muil
bor

▲ „kruik eindgedeelte van de aalfuik"
● „kruik in ankerkuil"
✸ „kubbe, aalfuik"

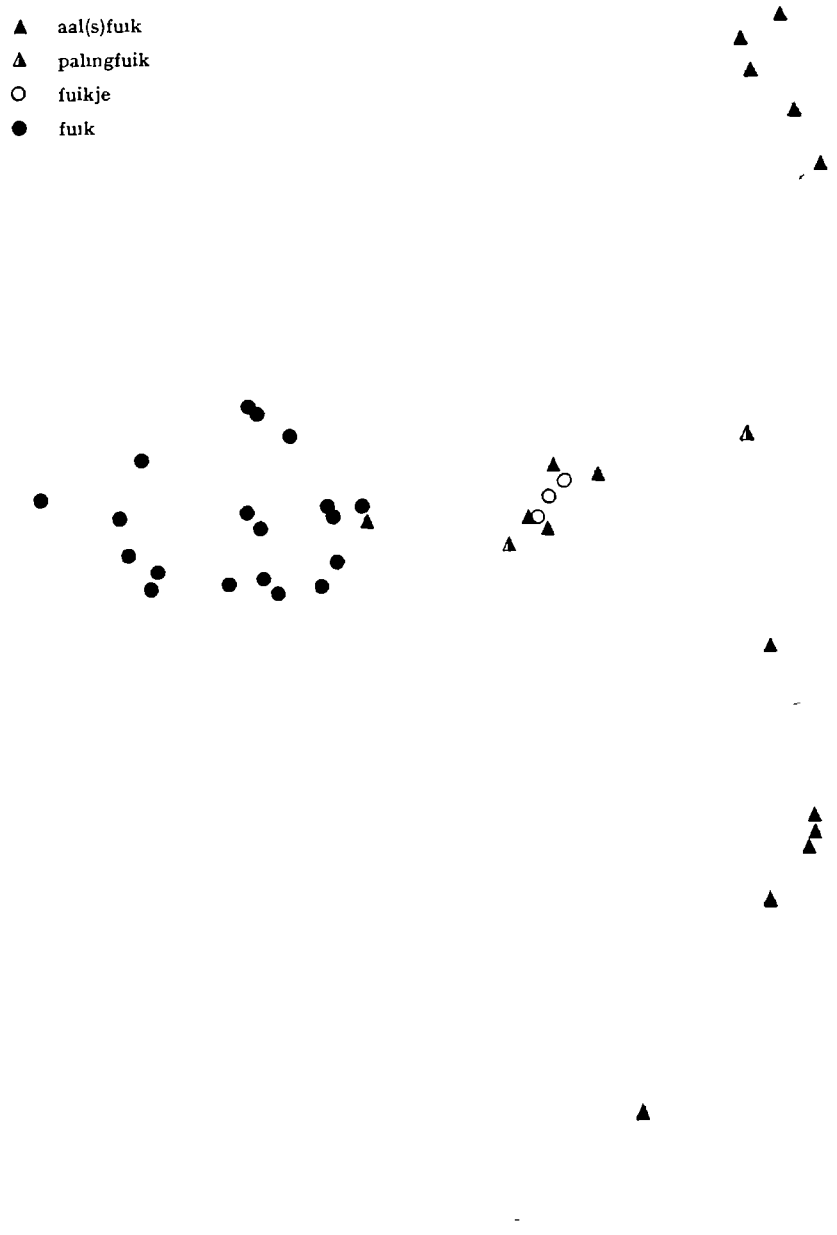
aal(s)fuik
palingfuik
fuikje
fuik

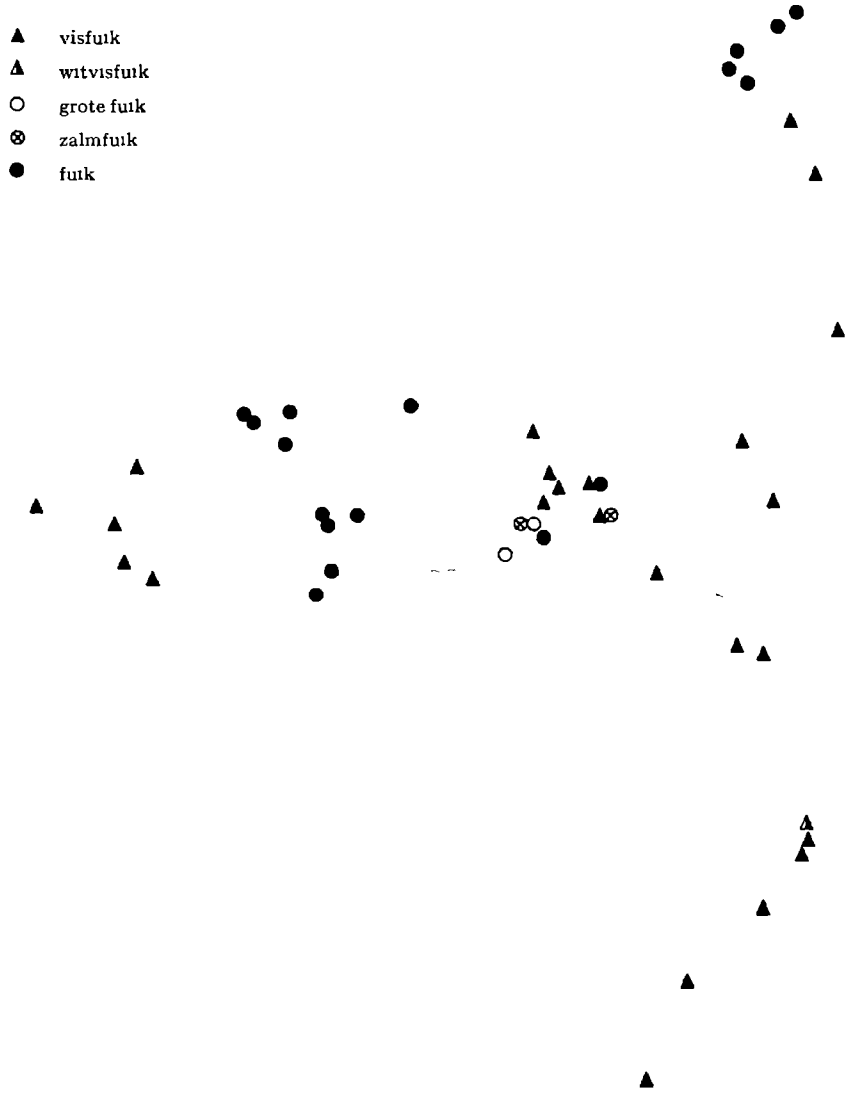
visfuik
witvisfuik
grote fuik
zalmfuik
fuik

„aalfuik"
„visfuik"

genoemd zoals ook in L.Zw. en H.Zw.. Will. heeft om de semantische nood op te heffen de term *kontje* „aangetrokken", alhoewel *kruik* in deze bet. nog niet verdwenen is.

De betekenisoppositie tussen „aalfuik" en „visfuik" komt langs Z.H., B. II, in L. en K.O. als volgt tot uitdrukking (cf. kaart 19 t.e.m. 21):

gebied	„aalfuik"	„visfuik"
Z.H.	*fuik*	*visfuik*
B. II	*aalsfuik, fuikje*	*vis-, zalm-, grote fuik*
L.	*aalfuik*	*visfuik*
K.O.	*aalfuik*	*fuik*

In het westelijk gedeelte van B.I met name Will. Moer. L.Zw. H.Zw. Dord. en Dubb. vissen riviervissers niet of niet meer met visfuiken. Langs H.IJ. en in de oostelijk gelegen strook langs B.I is *fuik* globaal toepasselijk op „aalfuik" en „visfuik". Waarschijnlijk zal men de verklaring van dit verschijnsel moeten zoeken in het geringe gebruik van de visfuik zoals in bovengenoemde plaatsen. Langs B.II op Lit. na en in L. wordt de oppositie tussen „vis-" en „aalfuik" verwoord d.m.v. samenstellingen met fuik of voor „aalfuik" door het diminutief van *fuik*. Z.H. en K.O. zijn hier elkaars spiegelbeeld. Langs Z.H. betekent *fuik* „aalfuik", in K.O. „visfuik". Het komt mij voor, dat naarmate een voorwerp of gereedschap intensiever gebruikt wordt, de benaming korter is; men vergelijke *zegen* „zalmzegen" naast *viszegen*. Wanneer we in dit verband kaart 4 „koppelfuiken", kaart 75 „viszegen" en het lemma *witvis* (blz. 232) bestuderen, dan blijkt dat de visserij op witvis met fuiken van west naar oost in belangrijkheid toeneemt. Langs Z.H. en B.I is de visfuik nauwelijks van belang. Langs B.II en in L. is de ankerkuil het belangrijkste palingvistuig; er bestaat weinig verschil in intensiteit tussen aal- en visfuikvisserij. De aalvisserij in K.O. is nooit zo intensief beoefend in onze eeuw als witvisvisserij, die daar evenredig aan de sportvisserij toenam. In K.O. komen ook geen ankerkuilen voor.

Kubbe heeft in het rivivervissersgebied de bet. 1. „aalkorf", 2. „aalfuik", 3. „afneembaar eindgedeelte van de aalfuik", 4. „prikkorf voor vangst op spiering", 5. „kruik in de ankerkuil" Uit kaart 23 blijkt dat in geen enkele plaats waar *kubbe* gebruikt wordt, deze term meer dan één betekenisschijf heeft behalve in Gen. en Zwart.

Wanneer men kaart 24 „vleugel van de fuik" vergelijkt met kaart 25 „voor- en achterzegen", dan blijkt dat er een zestal plaatsen zijn met *vleugel* (van de fuik) naast *vleugels* (van de zegen). De pluralisvorm heeft in dit geval een dubbele functie:

1. de normale: het aangeven van het meervoud zoals in het A.N.;
2. het vermijden van polysemie. Men vergelijke *repen* „hoekwant" met *reep*, *netten* „drijfnet" met *net*.

13.5. FREQUENTIE EN VEELHEID VAN BETEKENAAR

Volgens S. A. Louw (in Bijdragen en mededelingen der dialectencommissie XI blz. 100-101) vertonen in het algemeen veel gebruikte begrippen weinig verscheidenheid in betekenaar. Veel gebruikte begrippen verwijzen naar

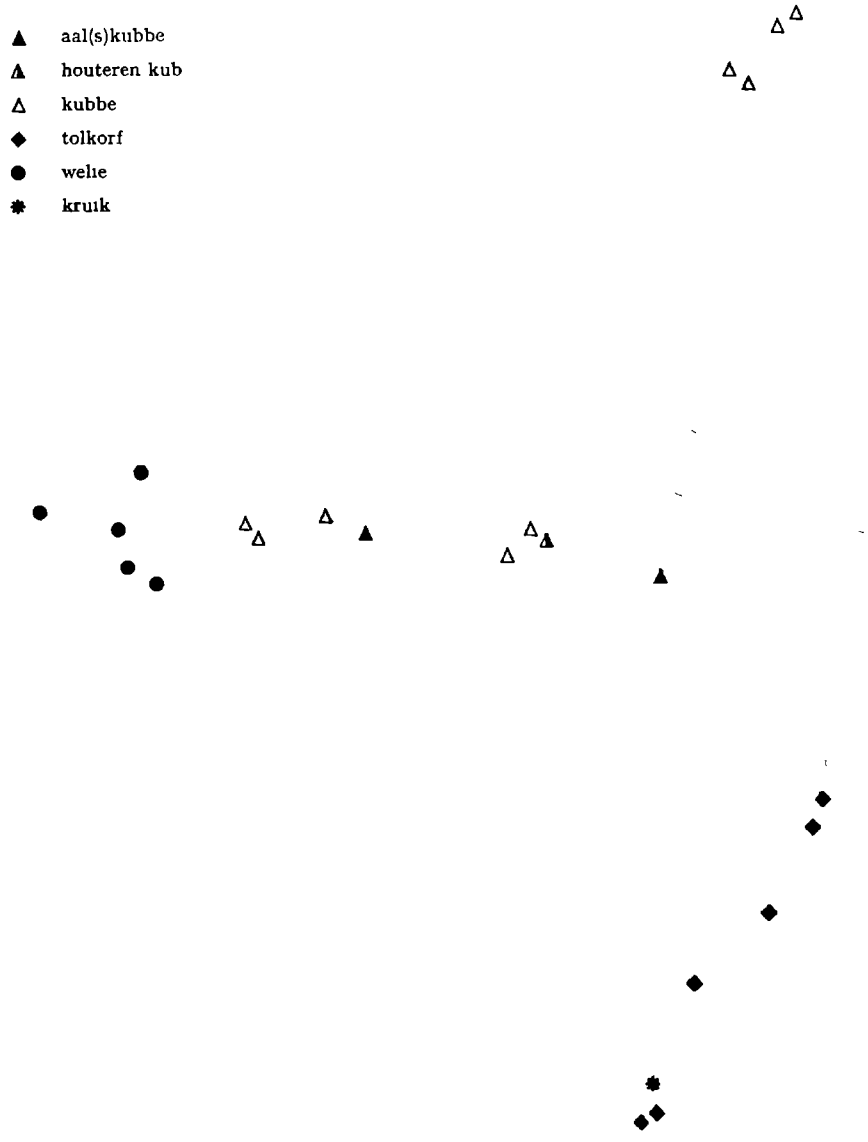
aal(s)kubbe
houteren kub
kubbe
tolkorf
welle
kruik

△ „aalkorf"

□ „aalfuik"

▯ „afneembaar eindgedeelte van de aalfuik"

✱ „prikkorf voor vangst op spiering"

○ „kruik in ankerkuil

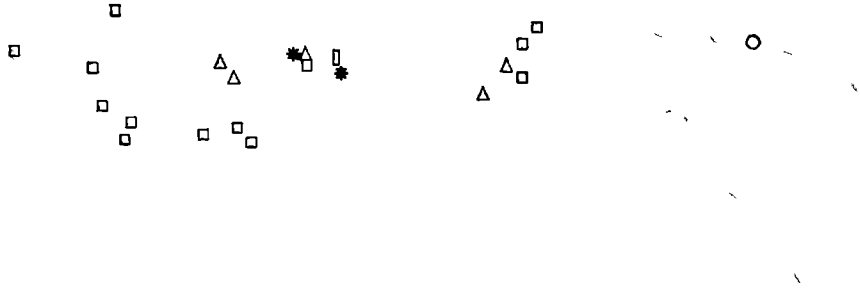

vleugel
vleuk
wiek
schut

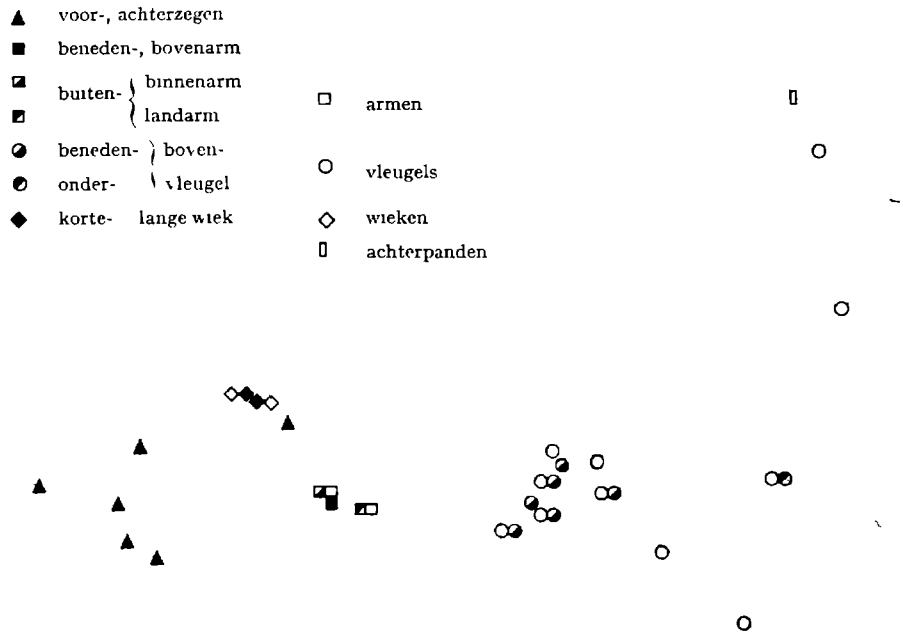
voor-, achterzegen
beneden-, bovenarm
buiten- binnenarm
landarm
armen
beneden- boven-
onder- vleugel
vleugels
korte- lange wiek
wieken
achterpanden

„zaken" die intensief gebruikt worden; de benamingen ervan zijn ook meestal korter dan die voor „zaken" welke minder intensief gebruikt worden. Ook staan ze eerder aan extra slijtage bloot. Zo meen ik met slijtage door veelvuldig gebruik de vormen *ka* en *sneui* te mogen verklaren (kaart 53 en 79). *Ka* „beun", dat in K.O. voorkomt, moet haast wel een onklankwettige ontwikkeling uit *kaar* zijn, evenals *sneui* uit *sneur*. *Ka* en *sneui* verschijnen juist in die gebieden waar de riviervisserij intensief werd uitgeoefend.

De begrippen voor het geheel kennen minder betekenaars dan die voor onderdelen van dat geheel. Zo staan er op kaart 49 en 50 meer betekenaars dan op kaart 53. De *beun* is voor een visser belangrijker dan de *knieëen* of de *dolpen*. Het onderdeel *beunkoker* (kaart 54) telt meer betekenaars dan *beun*. Een minder belangrijk vistuig zoals de *trommel*, vergeleken met de *fuik*, kent zeven betekenaars over dertig plaatsen verspreid (kaart 67); hetzelfde geldt voor *raampalingfuik* (men vergelijke hiermee kaart 70 „ankerkuil"). Een onderdeel als *staartlijn* heeft zes betekenaars. Dit laatste is nog duidelijker het geval als men kaart 79 „sneui" (een onderdeel) met kaart 77 „repen" (het hele vistuig) vergelijkt. Hoe onbelangrijk de witvisvisserij in het westelijk gebied is, blijkt o.a. uit het daar sporadisch voorkomen van *viszegen*. De *zalmzegen* was daar veel belangrijker; ze wordt dan ook kortweg *zegen* genoemd. In K.O. is de visserij op witvis belangrijk, de *viszegen* heet daar *zegen*. In K.O. en L. worden zowel „schakels" als „wargarens" gebruikt. Daar worden beide vistuigen ook terminologisch onderscheiden, terwijl de rest van het riviervissersgebied daarentegen slechts een van beide kent (kaart 76).

13.6. GLOBALITEITSTOEPASSELIJKHEID-FRAGMATOEPASSELIJKHEID

Op twaalf kaartjes (kaart 26 t.e.m. 37) heb ik een vergelijking uitgebeeld tussen de visserij met de zegen en die met het drijfnet, of een onderdeel van de zegen en een overeenkomstig onderdeel van het drijfnet. Ik heb met elkaar vergeleken de benamingen voor het *uitzetten*, het *ophalen*, de *bovenreep* en de drijver van beide vistuigen. Op een afzonderlijke kaart en in onderstaand overzicht heb ik de globaliteits- of fragmatoepasselijkheid van het vergelijkbare koppel termen aangegeven.

globaliteitstoepasselijkheid	fragmatoepasselijkheid
uitzetten Will Dreu Wa.Lit.	Z.H. Amm. Wou. Heer. Aff. Wij. Zwart
ophalen Z.H.	Wou. Heer. Lit. Aff. West. het noordelijk gedeelte van K.O.
bovenreep Amm. Heer. Dreu. Wa Gra.	Hell. Z.Bei. Moer. Wou. Kerk. Lit. App. Zut. Ha.
vloot Z.H. L.Zw. H.Zw. Hard. Mill. West.	Gor. Wou. Heer. Lit. Gra. App.

We mogen veronderstellen dat de globaliteitstoepasselijkheid ontstaan is doordat één van de twee termen verdween, want van de besproken woorden komt er telkens in een of andere plaats fragmatoepasselijkheid voor. De globaliteitstoepasselijkheid treedt het meest op in het westen, waar de termen

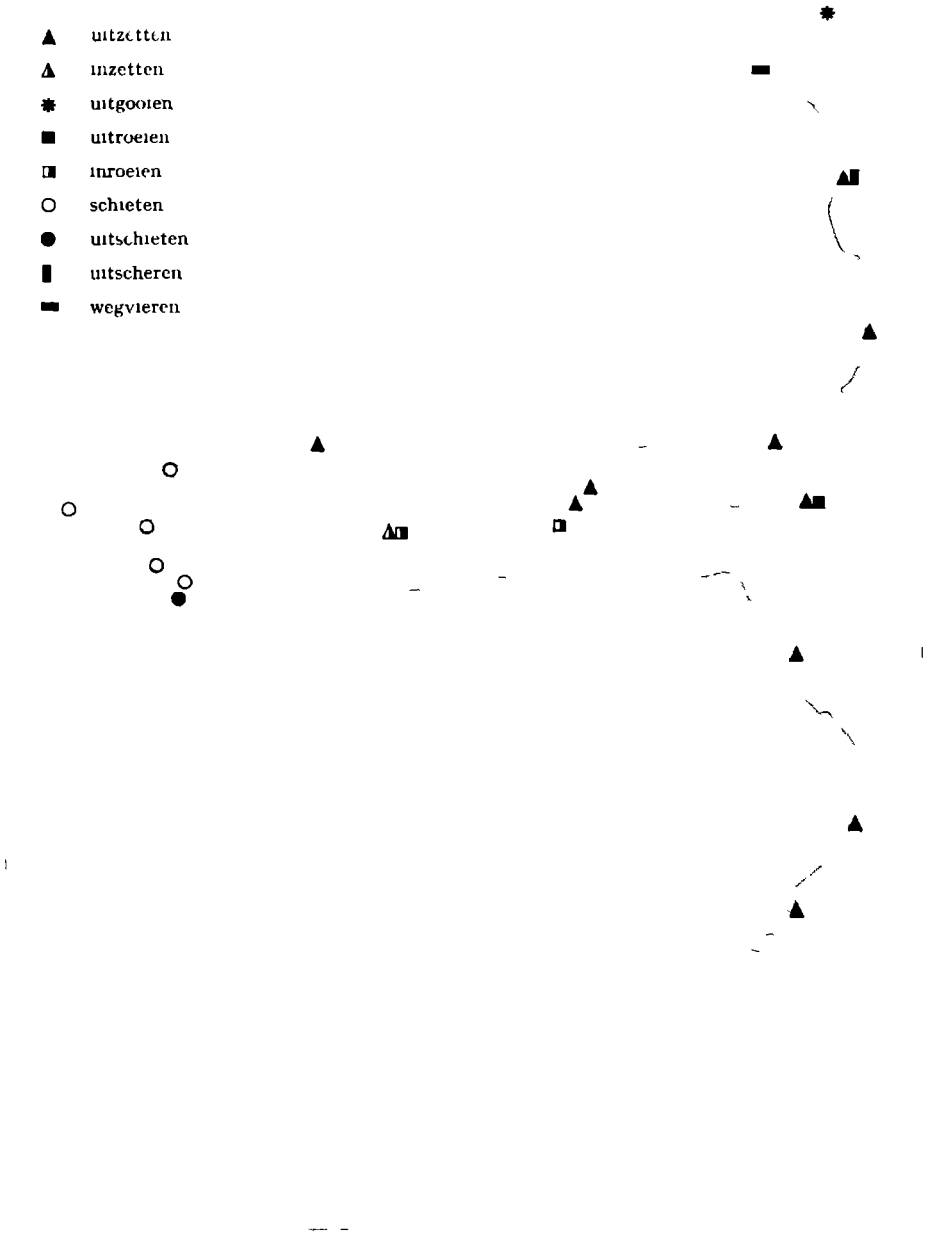
uitzetten
inzetten
uitgooien
uitroeien
inroeien
schieten
uitschieten
uitscheren
wegvieren

KAART 27 *uitzetten* (van het drijfnet)

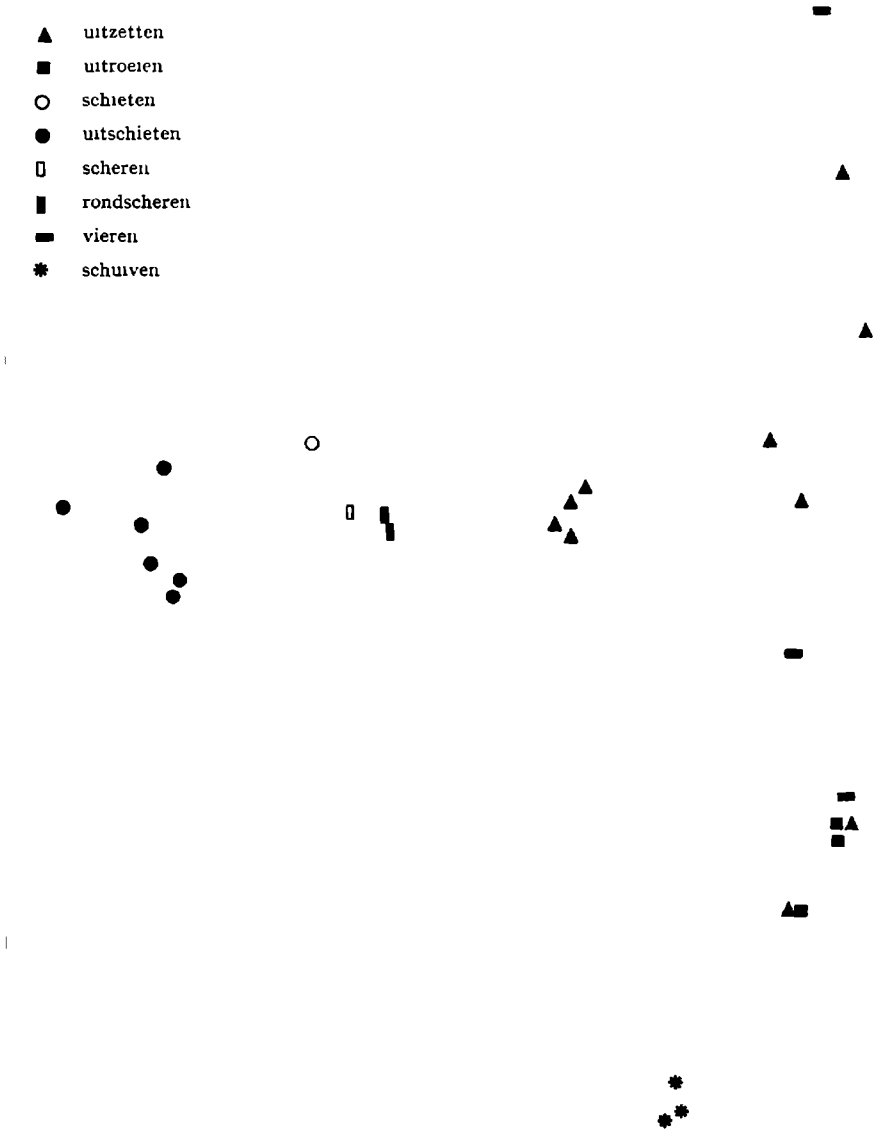

— globaliteitstoepasselijkheid

| fragmatoepasselijkheid

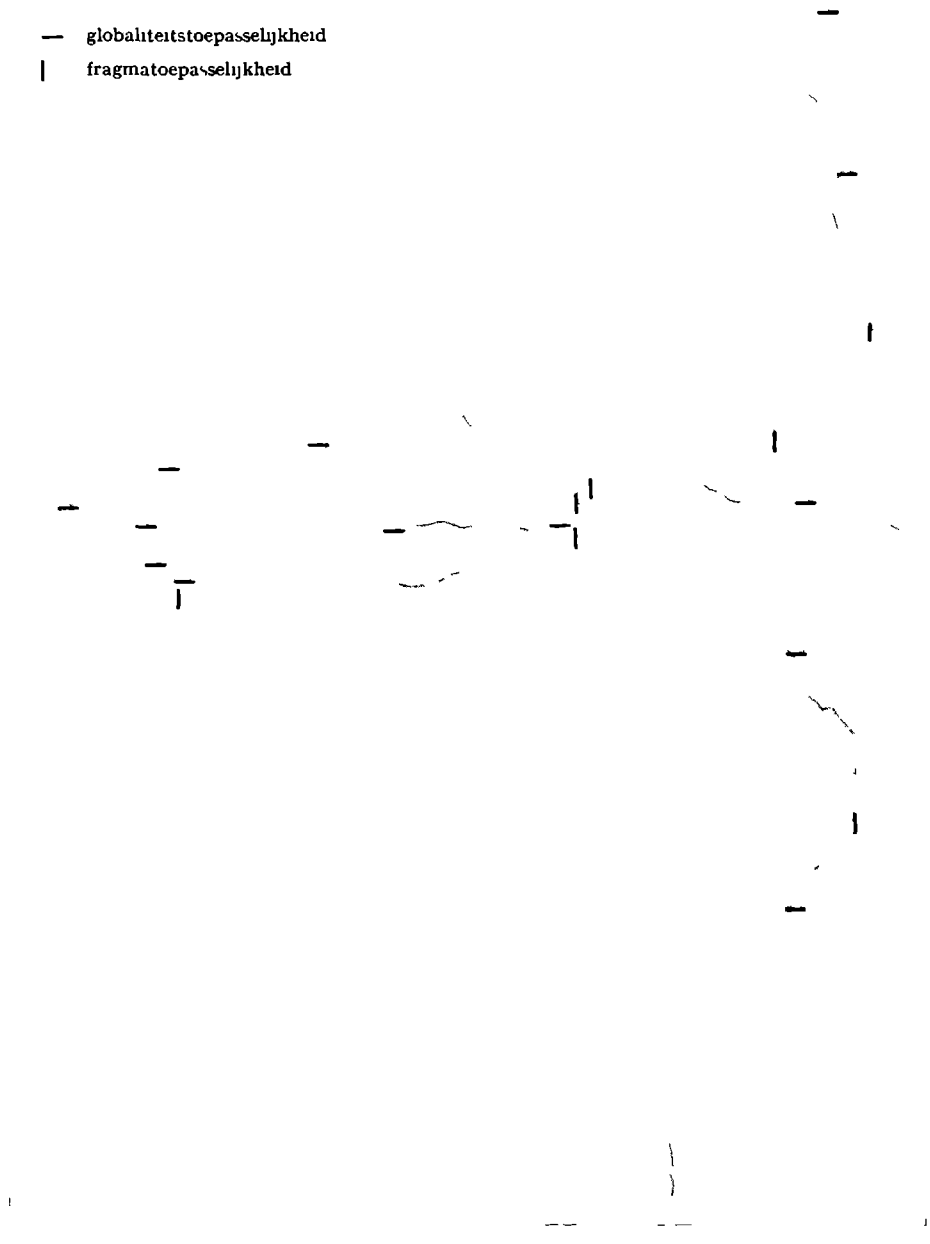

KAART 29 (de zegen) *ophalen*

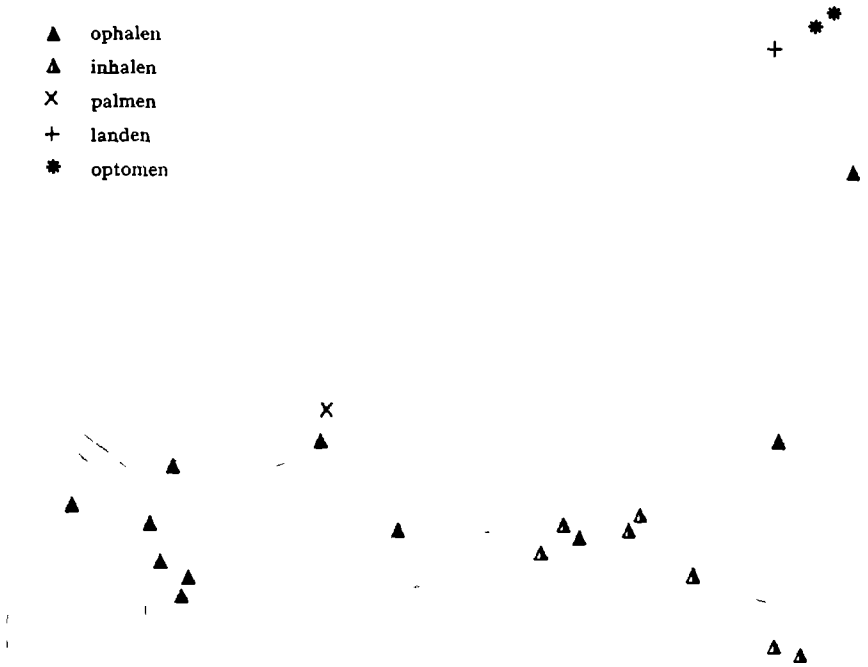

KAART 30 (het drijfnet) *ophalen*

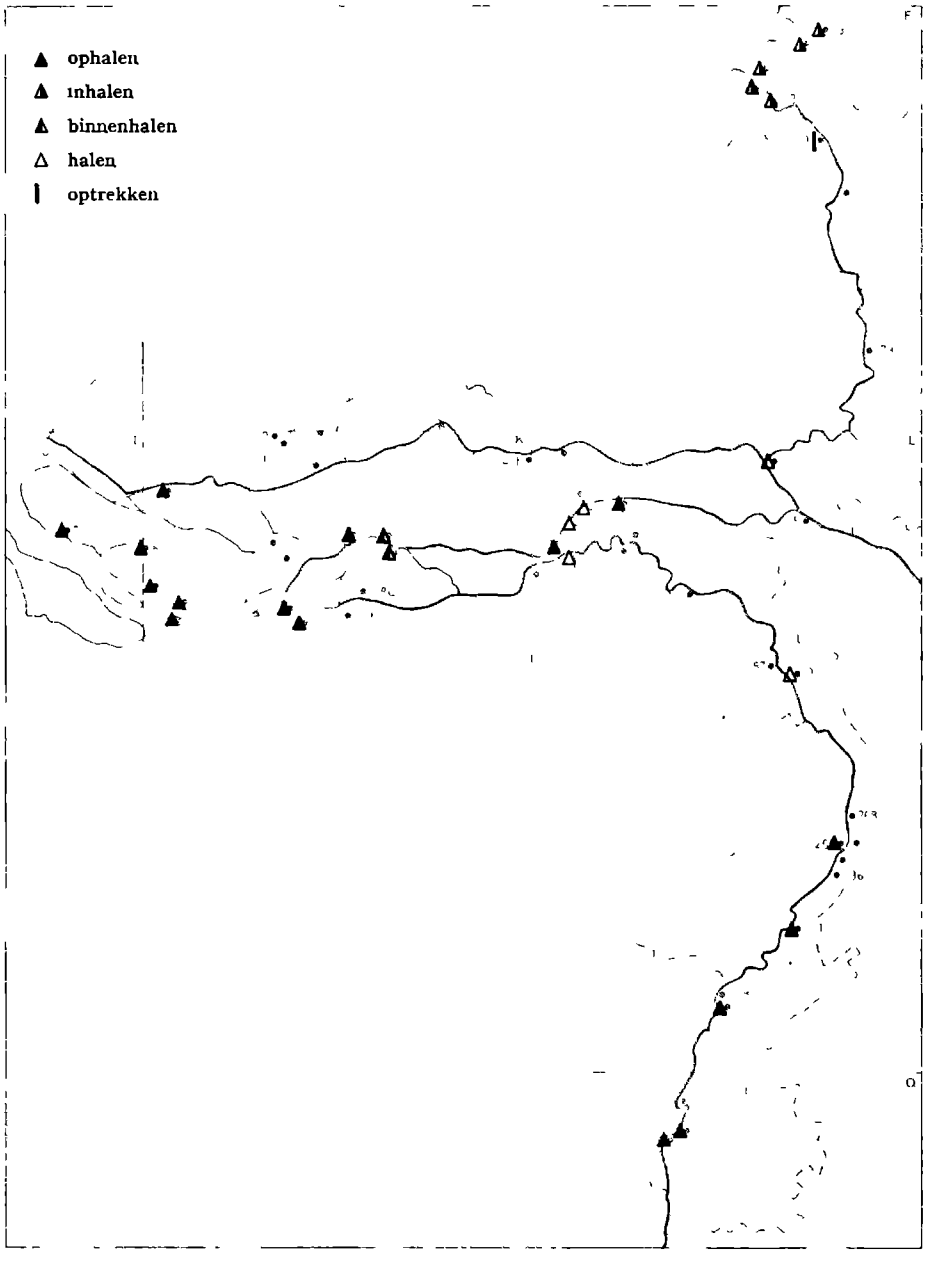

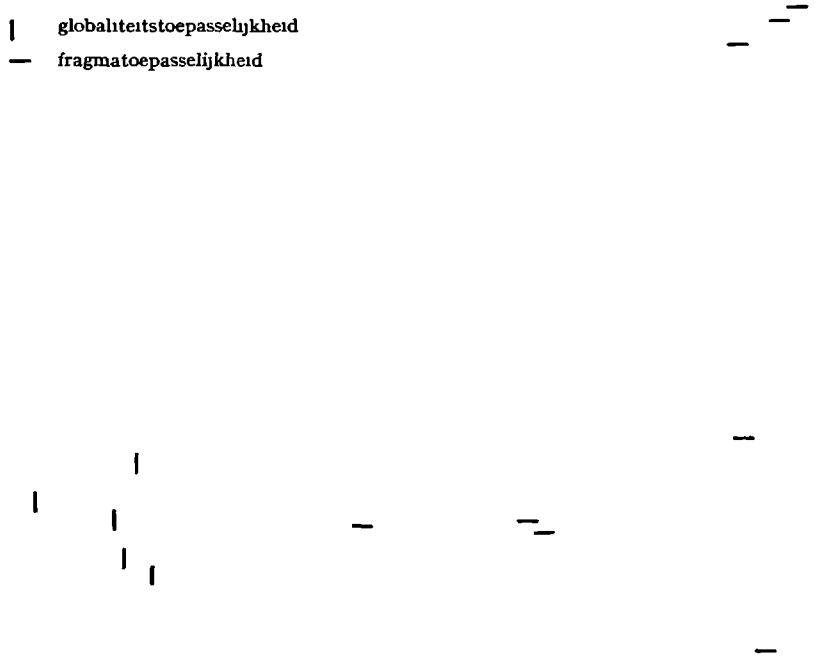
globaliteitstoepasselijkheid
fragmatoepasselijkheid

KAART 32 *bovenreep van de zegen*

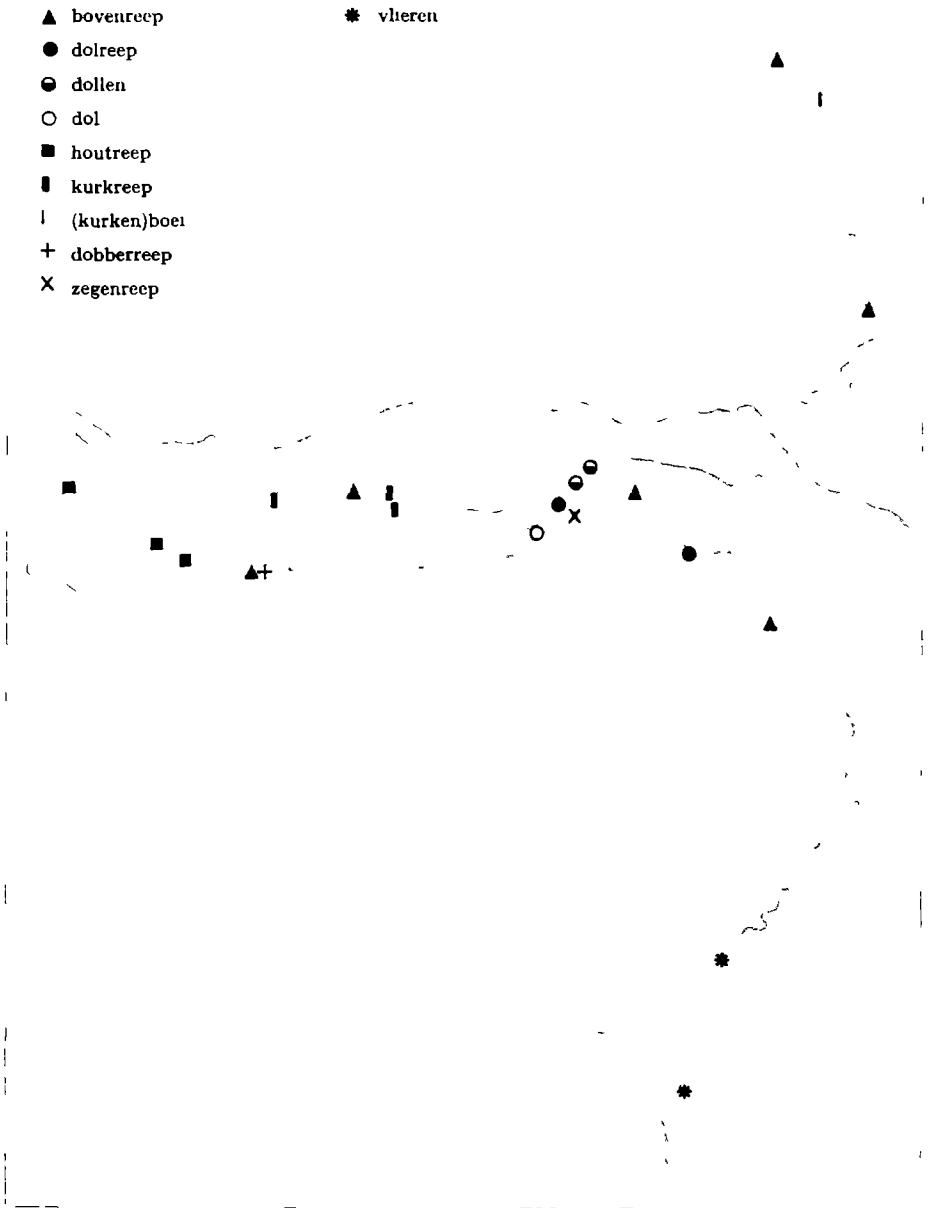

KAART 33 *bovenreep* van het drijfnet

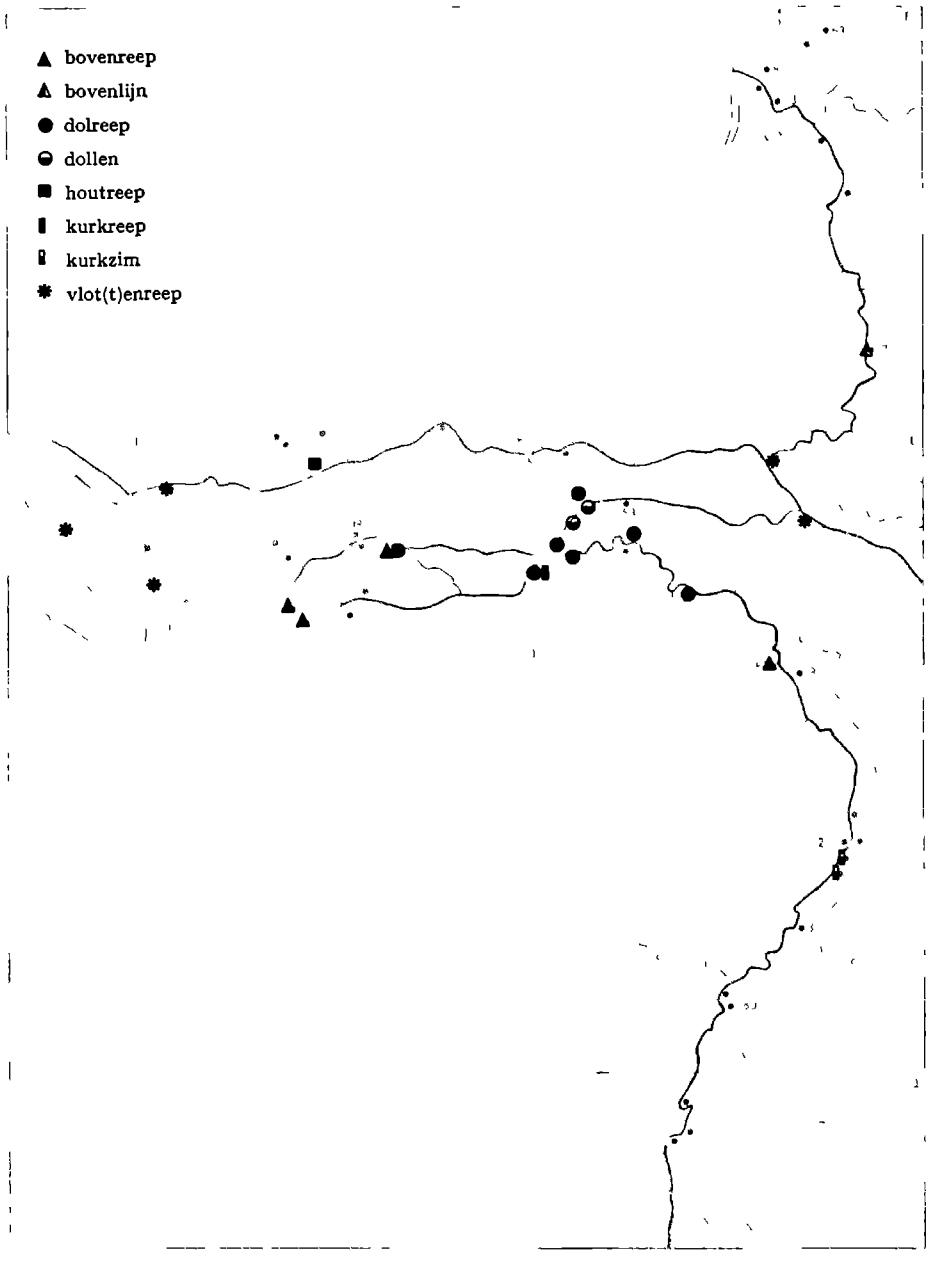

KAART 34 *bovenreep* van de zegen,
van het drijfnet

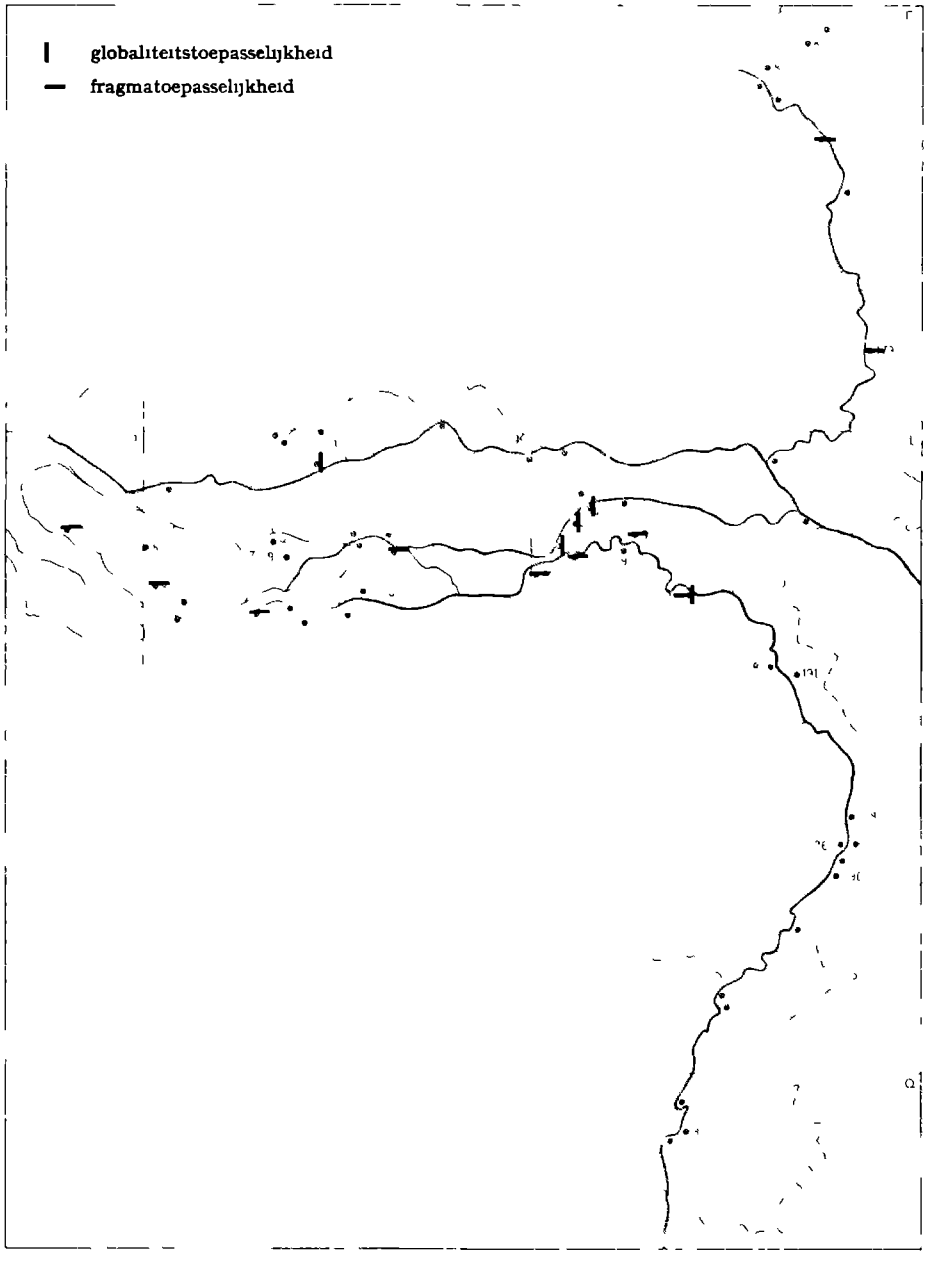

KAART 35 *vloot* van de zegen

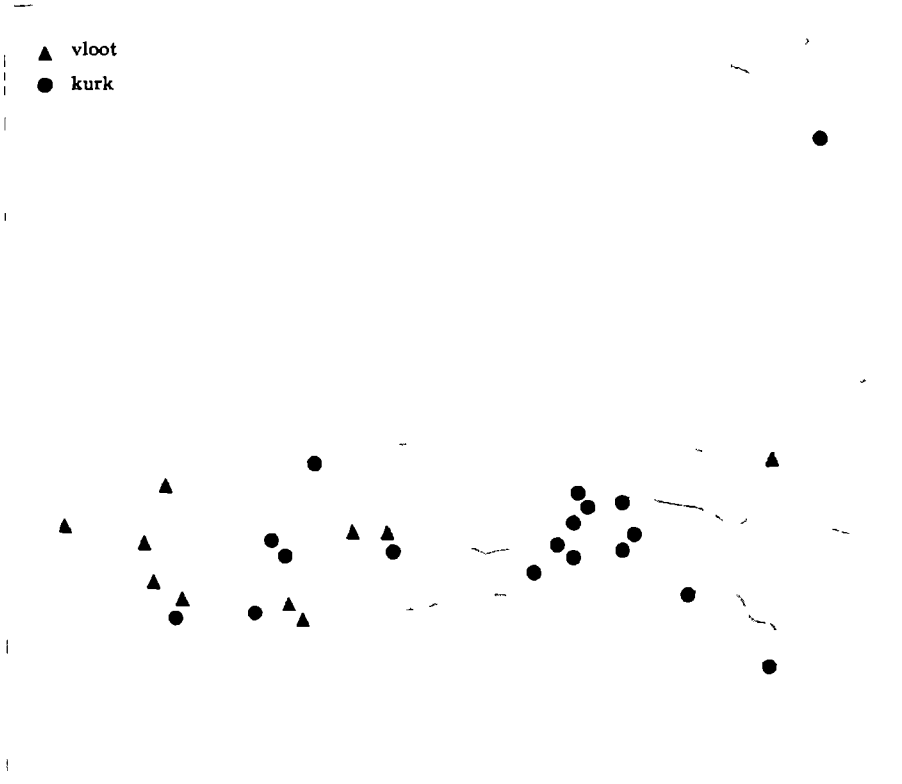

KAART 36 *vloot* van het drijfnet

▲ vlo(o)t
● dol

KAART 37 *„vloot"* van drijfnet en zegen

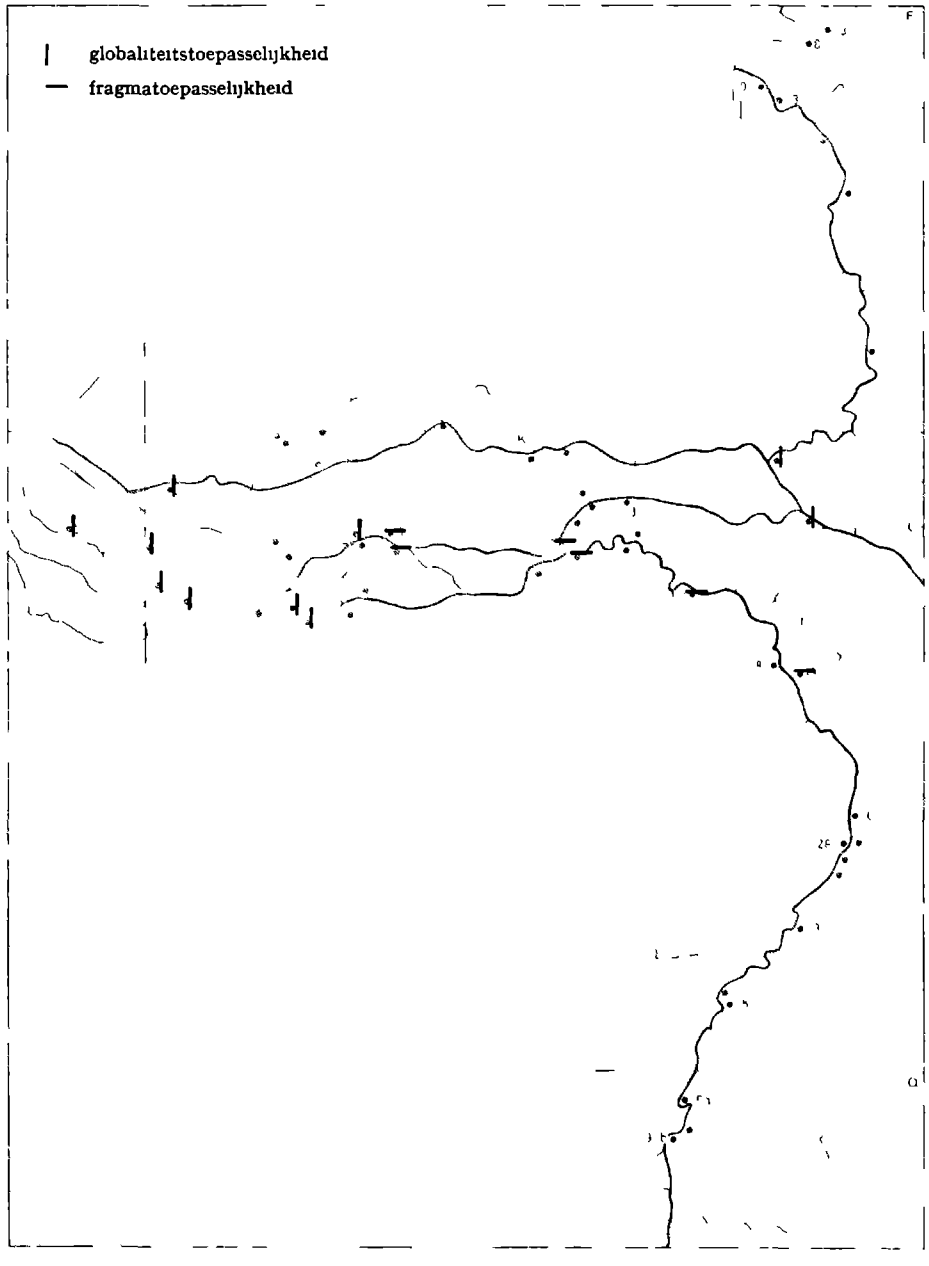

met betrekking tot de drijfnetvisserij het zwakst stonden. In het westen, in het bijzonder langs Z.H., is de zegenvisserij het grootbedrijf, uitgeoefend door de grote zalmzegenvisserijen waarbij de visser in loondienst was. De drijfnetvisserij oefende hij op eigen risico en als bijverdienste uit. Langs B.I en B.II bestond er wel een nauwe samenwerking onder de zegenvissers, zoals in Wou. en Heer., maar van grootbedrijf kan men toch niet spreken. De drijfnetvisserij is daar, vóór de tweede wereldoorlog vooral,belangrijk gebleven, ofschoon niet zo belangrijk als de zegenvisserij.

De semantische oppositie tussen *repen* „hoekwant" (kaart 77) en *reep* „hoofdlijn van het hoekwant" (kaart 78) komt formeel tot uiting door de meervoudsvorm tegenover de enkelvoudsvorm. In de vijf plaatsen die *reep* voor het gehele vistuig hebben, is er van polysemie geen sprake, hetzij doordat er een ander woord voor „reep" bestaat, hetzij door verschil in uitspraak. Interessant voor het structuralisme zijn deze tegenstellingen:

	„hoekwant"	„reep"
Moer.	*reep*	*beug*
Wij.	*reep*	*scheerlijn*
Meers.	*reep* (ook *rîêpə*)	*looptouw*
Aff.	*reep*	*lijn*
Ble.	*reep*	*rîêp*

In de terminologie van riviervissers is er duidelijk sprake van polysemievrees. De beweeglijke symbolisatie van een woord wordt zoveel mogelijk ingedamd. Bovendien bestaat er in deze terminologie een nauwe betrekking die omgekeerd evenredig is, tussen globaliteitstoepasselijkheid – die meestal ontstaan is doordat één term verdween – en de intensiteit waarmee het bedrijf wordt uitgeoefend of een bepaald vistuig gebruikt.

13.7. TERMINOLOGIE EN DIALECT

De terminologie van riviervissers onderscheidt zich op fonologisch en syntactisch gebied niet van het dialect. Een vrij groot aantal termen vindt zijn voedingsbodem in de streektaal, met uitzondering meestal van de termen uit de primitieve fase, waarvan de eerste bet. in de visserstaal moet gezocht worden.

De grenzen tussen de verschillende in oorsprong metaforische vaktermen van eenzelfde zaak vallen samen met die tussen algemener bekende heteroniemen. De anale opening van de paling, waar de faecaliën vaak als een navelstreng uithangen, zoals men in een aquarium ook bij andere vissen kan waarnemen, wordt in Moer. *nagel*, in Wou. en Heer. *navel* genoemd, wat samenvalt met de algemene dialectische verschillen (cf. Taalatalas afl. 4 no. 12). *Rik* is in West-Vlaanderen, op Walcheren en de Zuidhollandse eilanden de gebruikelijke vorm voor *rug*. Moord. (K 13) en Goud. (K 14) liggen in een ruggebied, *rik* betekent daar „krib van leem met riet begroeid" later „krib van steen". Ten ooosten van Dord. (L 94) strekt zich een rik-gebied uit; we mogen *rik* in Moord. en Goud. m.i. beschouwen als een uitloper van dit rik-gebied. Misschien was in vroegere tijden het rik-gebied

uitgebreider, *rik* in Moord. en Goud. zou dan behouden zijn om betekenisdifferentiatie tussen „rug" en „rik" mogelijk te maken (cf. Taalatlas afl. 4 no. 3).

Het drijfvuil heet in Aff. Vel. Ble. en Swal. *knoei*. In het Limburgs betekent *knoei* „vuilnis, vuile boel" (W.N.T. VII 4715). Lit. ligt volgens kaart 46 Herfst van Weijnen, Onderzoek blz. 76 in een bamisgebied; in Lit. spreekt men dan ook van *bamispaling*. De isoglosse die dit Middennoordbrabantse bamisgebied begrenst, snijdt de provinciegrens ongeveer loodrecht. We mogen dus verwachten, dat Dreu. Wa. Leeuw. en Heer., die *bamisaal* kennen, bij dit Brabantse gebied aansluiten. In Amm. en Heer. wordt „mist" resp. *mok* en *mot* genoemd, vandaar dat de misthoorn daar *mokhoorn* en *mothoorn* heet (cf. Onze Taaltuin 4 blz. 60, 118). In Brabantse dialecten is de vorm *locht, loëcht* een bekend woord dat waarschijnlijk een afl. is van het zelfstandig naamwoord *lucht* „lucht" of er althans mee samenhangt, tenzij men het moet houden voor het bijvoeglijk naamwoord of bijwoord *lucht* „licht", dat door de bijgedachte aan *lucht* „lucht" enkele bijzondere bet. heeft aangenomen (W.N.T. VIII 3156). Heer. met *luchte* of *lochte* zegen (een benaming voor de *kantzegen* in tegenstelling tot de *alverzegen*) sluit met deze term bij het Brabants aan. *Hel* heeft in verschillende Limburgse dialecten een uitsluitende graadbetekenis; *helle loofe* betekent „vlug lopen" in Kerkrade. Zo betekent *helle* in *de rivier drijft helle* uit Swal. „snel" (cf. Roukens, Veldeke 14 blz. 46 e.v. en P. Goossens, Mededelingen van de Nijmeegse centrale voor dialect- en naamkunde der Katholieke Universiteit te Nijmegen (Assen 1966) nr. 5, blz. 15 e.v.). Het voorkomen van *kikker* naast *kikvors* voor „een ijzeren staafje met vleugelvormige uiteinden vooraan in de roeiboot of aan een zijkant, waaraan men een touw kan vastmaken" beantwoordt aan de dialectische verspreiding van deze vormen. Het heteroniem van kikvors, *puit*, komt volgens het W.N.T. ook voor in boven omschreven bet. (cf. Taalatlas afl. 1 no. 12). Hetzelfde geldt voor de verspreiding van *aalschaar* en *aalscheer*.

De verspreiding van *hiel* en *hak* „vierkante insnijding in het brede einde van de spoel" (kaart 45) komt overeen met die op de kaart „hiel" van Kloekes taalatlas. Op een soortgelijk voorbeeld hebben ook Aleida van Vessem (blz. 3) (de hak van het zeisblad) en Van Bakel (blz. 173) gewezen. Het gedeelte van de boot bij het roer, meestal *kont* genoemd, heet in Z.L. *vot*, en de niet-metaforische term *breien* (kaart 8 tot en met 12) heeft in L. als heteroniem *strikken*. De benamingen voor de twee buitenste netten van het driewandige drijfnet: *laddermazen, ladders, ledders, leermazen, leren* liggen op kaart 39 in dezelfde gebieden als de overeenkomstige vormen voor „ladder" van de Leidse taalatlas. De vorm *slont* voor „schootsvel" in K.O. komt volgens het W.N.T. (XIV 1870) in de bet. „voorschoot voor ruw werk, sloof" vooral voor in Gelderland en Overijssel.

Uit bovenstaande voorbeelden mag men toch wel concluderen, dat vele riviervisserstermen van onderaf zijn ontstaan, dat ze hun voedingsbodem in het dialect vinden.

In het grensgebied tussen Z.H. en B.I met name in Will., Moer., H.Zw., L.Zw. en Hard. treden een aantal vormen op die kennelijk niet in overeenstemming zijn met het plaatselijk dialect. Bijvoorbeeld *èès* voor „aas" in Moer. waar men *aos* zou verwachten (cf. Weijnen blz. 210 e.v. en Taalatlas

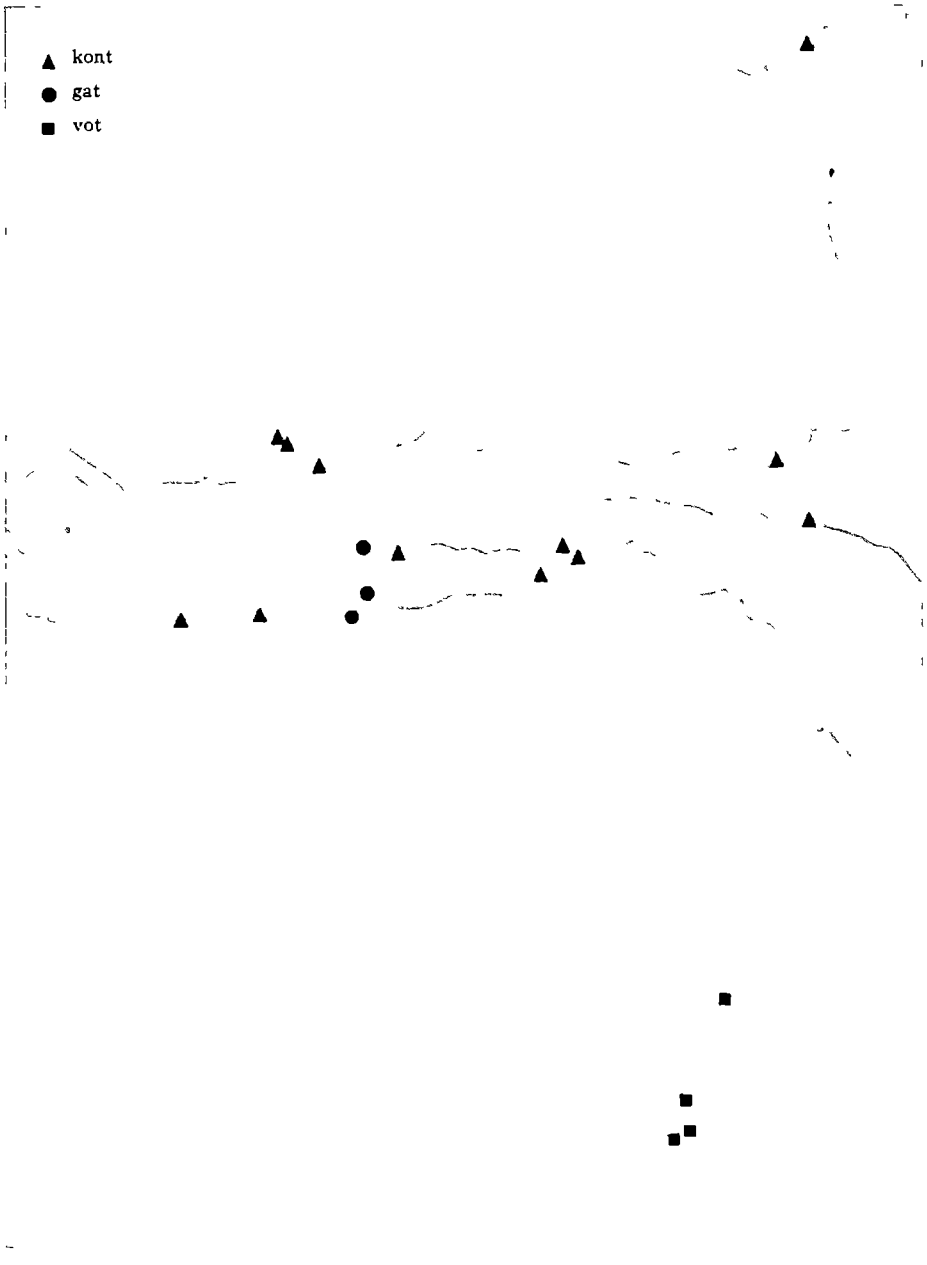
kont
gat
vot

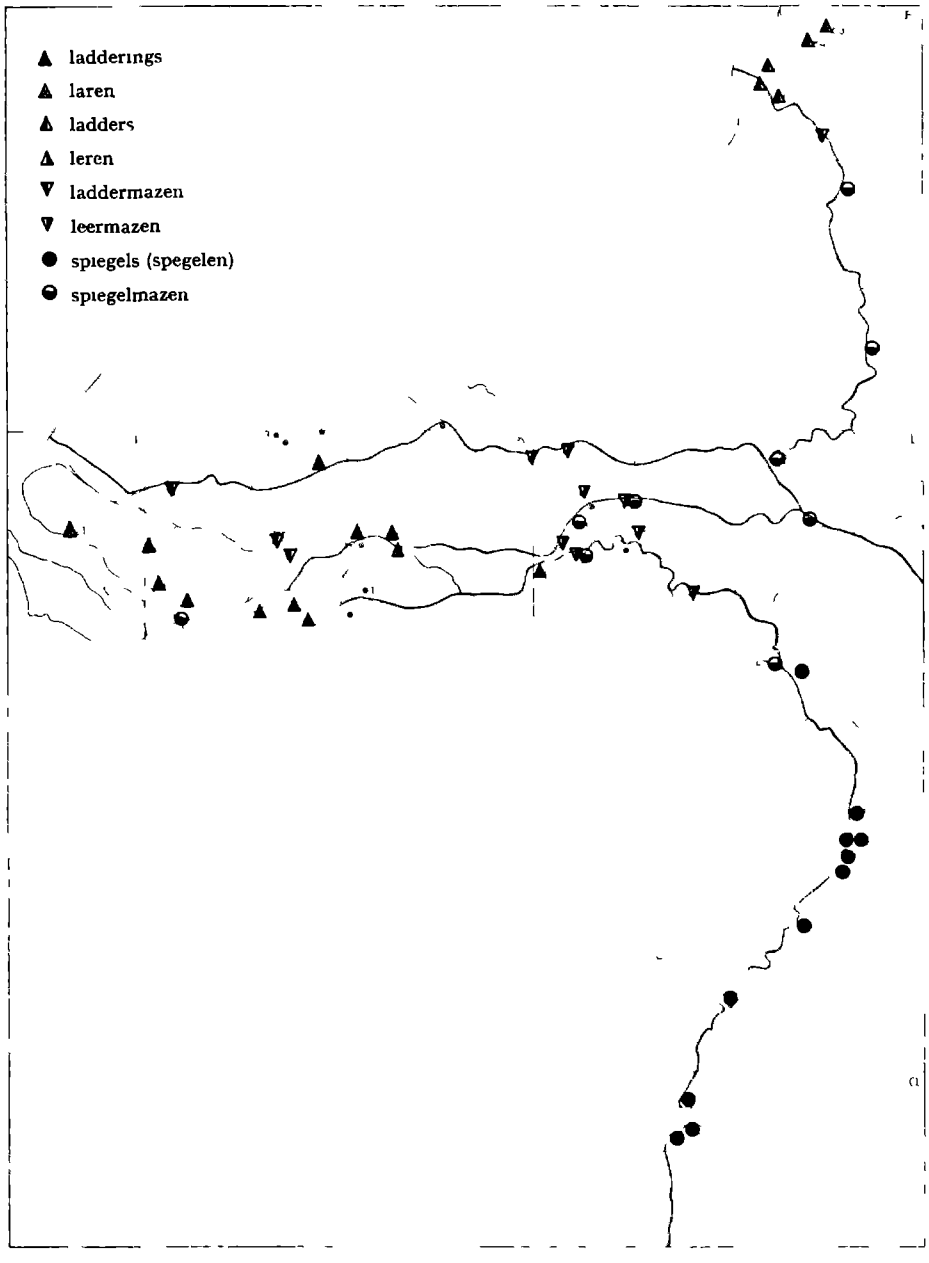
ladderings
laren
ladders
leren
laddermazen
leermazen
spiegels (spegelen)
spiegelmazen

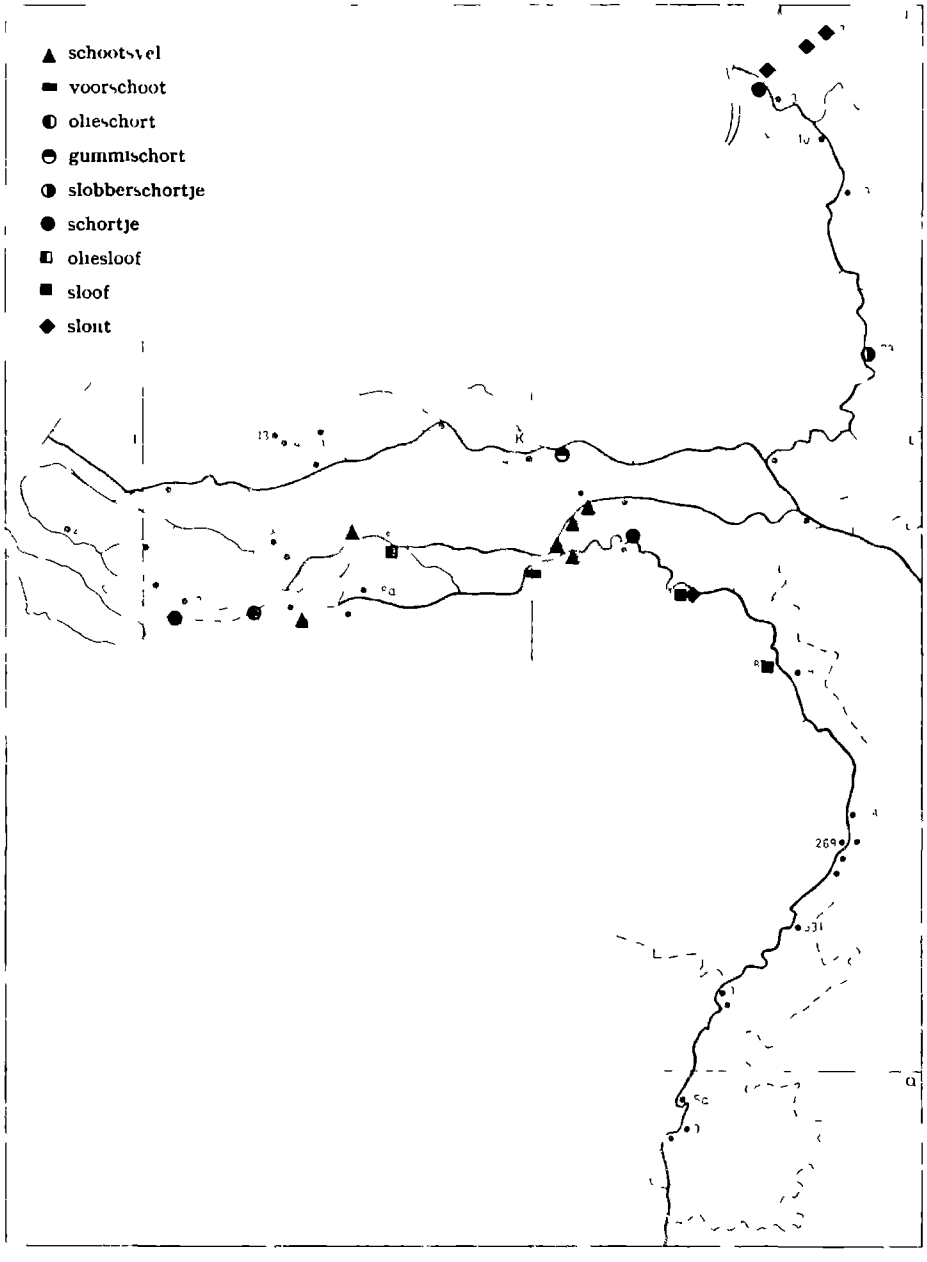
schootsvel
voorschoot
olieschort
gummischort
slobberschortje
schortje
oliesloof
sloof
slout

afl. 4 no. 10), *blédde* voor *bladen* „dikke handvormige bladen van het anker" in H.Zw. en Hard., *bledje* „hand van een dreg" in H.Zw. en L.Zw. (cf. Weijnen blz. 202, 203), *burgie* voor *borgje* „sterke lijn die in het midden van dol- en loodreep is vastgeknoopt en ter versteviging is aangebracht" in Will. (cf. W. Pée, Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva (Tongeren 1936) in het bijzonder kaart 2 Isoglossen). De palatalisatie van oudgerm. *ô* zoals in *sneui*, o.a. in de bet. „dwarslijntje van het hoekwant", moet in Moer. een uniek verschijnsel genoemd worden (cf. Weijnen blz. 214, 215). De dialectische uitspraak van deze termen zou in Zuidholland als normaal beschouwd kunnen worden. Het lijkt mij daarom zeer aannemelijk, dat de vissers uit bovengenoemde plaatsen die alle in het grensgebied tussen Z.H. en B.I liggen, deze termen van hun Zuidhollandse vakgenoten overgenomen hebben. Deze veronderstelling stemt overeen met de conclusie die ik in 13.9. *Gebieden, taalkundig bepaald* (blz. 354 e.v.) op grond van ander materiaal meen te mogen trekken, nl. dat de grens tussen Z.H. en B.I fluctuerend is.

Moer. is de enige plaats in het westelijk en middengebied waar *visserman* (zie kaart 47) voorkomt. Hetzelfde geldt voor *beug* (kaart 78) en *beugbak* (kaart 81). Ook *klomplaars* en *nummer* „krans in de mast" uit *hommer* (zie blz. 290) wijzen erop, dat deze termen zeer waarschijnlijk ontleningen zijn aan de terminologie van de Zuiderzeevissers. Er heeft een nauwe relatie bestaan tussen de prikvissers in Moer. en de beugvissers langs de Zuiderzee. Moer. was een van de belangrijkste leverplaatsen van prikaas voor de beugvisserij.

13.8. INVLOED VAN DE TAAL VAN HET GEZIN

In plaatsen waar slechts één of enkele riviervissers wonen, hetgeen langs B.I, B.II, in O. en L., met uitzondering van Moer., Wou. en Heer. meestal het geval is of was, waardoor een levendige interactie tussen leden van eenzelfde „vakgroep" nu eenmaal onmogelijk is, zijn de autochtone visserstermen soms verdrongen door woorden voor verwante zaken of handelingen uit de primaire groep, het gezin.

De meest voorkomende en oorspronkelijke term voor het herstellen van netten is ongetwijfeld *boeten. Stoppen, lappen, uitstukken, maken, repareren* die ik in negen riviervissersplaatsen noteerde, zijn woorden die daar vooral betrekking hebben op het herstellen van kleding. Ze horen in de eerste plaats in de taal van het gezin thuis. „Ontleningen uit de taal van het gezin" treffen we ook aan in de terminologie van vissers uit Pommeren, waar *böten* of *uutböten* in enkele plaatsen naast *flicken* of *uutflicken* gebruikt wordt (Rassow blz. 38).

Vergelijken we kaart 41 „boeten" met kaart 42 „platte spaan", dan valt ons op dat de autochtone term in de terminologie van riviervissers, *schiel* of *scheel* weer in het westen (Z.H. en B.I) en in K.O. voorkomt. De overige gebieden kennen van west naar oost en zuidoost: *spaan, plankje* en *houtje*. Naast platte spanen komen er ook ronde voor. Z.H., B.I en L. maken terminologisch geen onderscheid tussen platte en ronde spanen, tenzij d.m.v. bijvoeglijke naamwoorden, want de zaken komen daar wel voor. We zouden verwachten dat juist in het westen, waar de riviervisserij intensiever werd

KAART 41 *boeten*

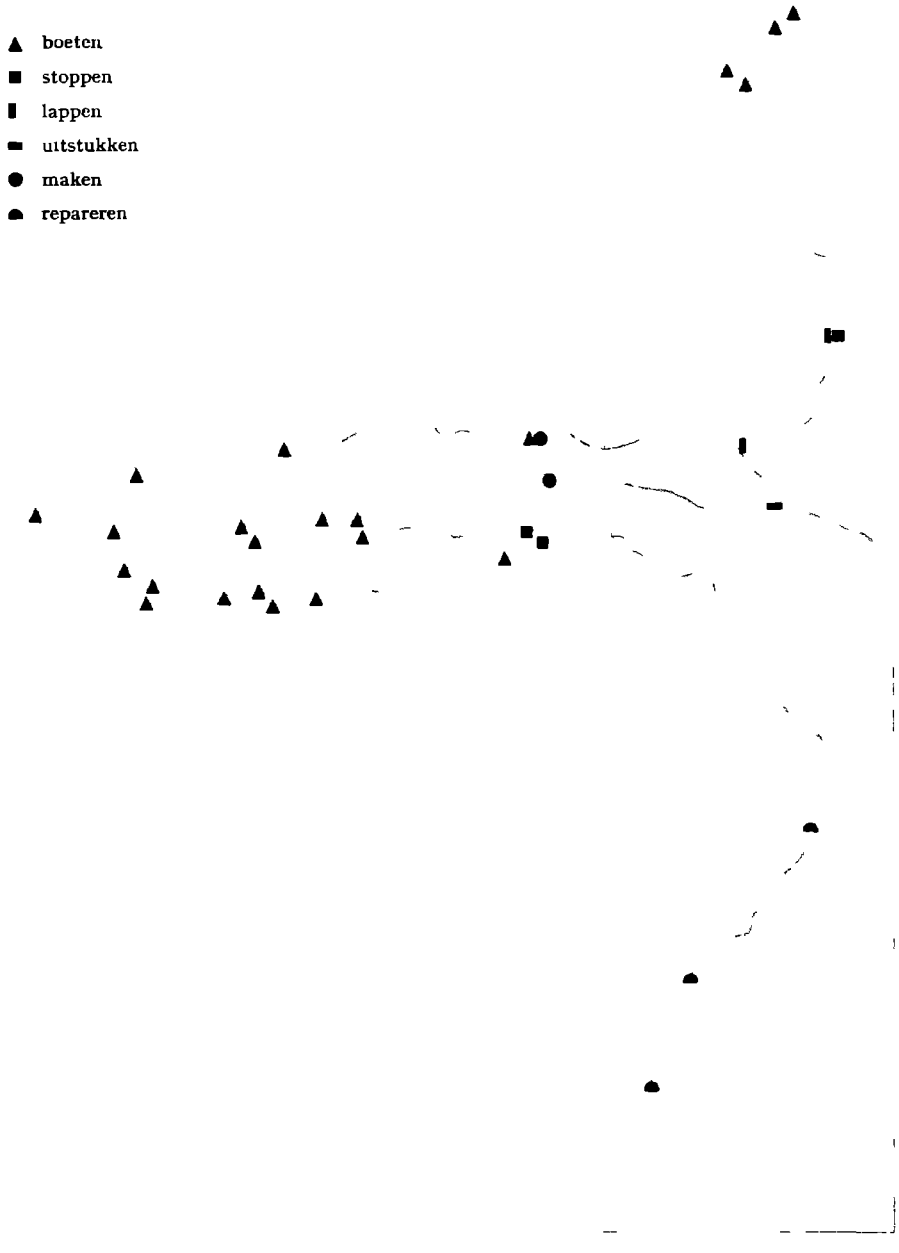

KAART 42 *„platte spaan"*

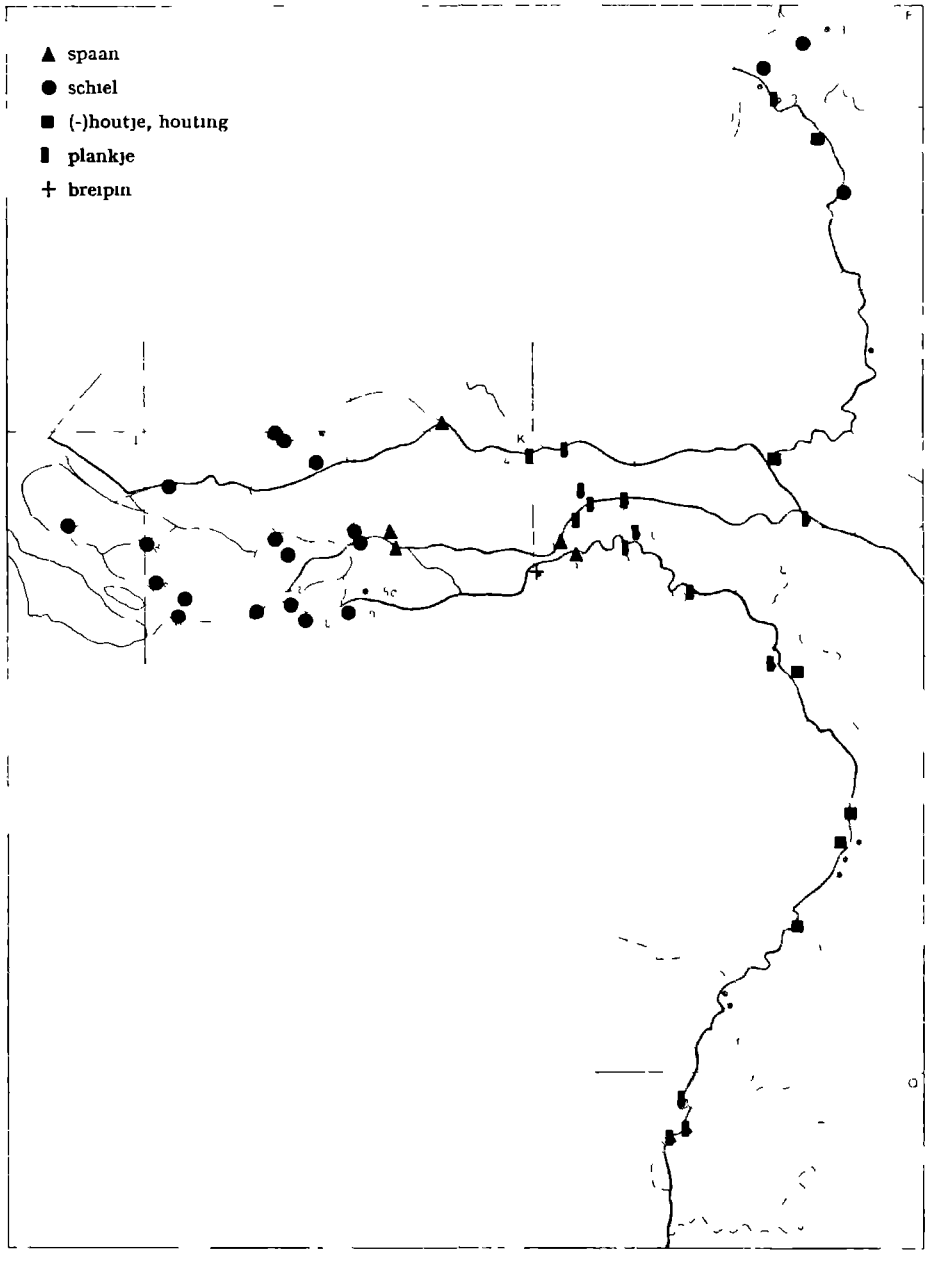

— zonder onderscheid tussen plat en rond

✱ met onderscheid tussenlat en rond

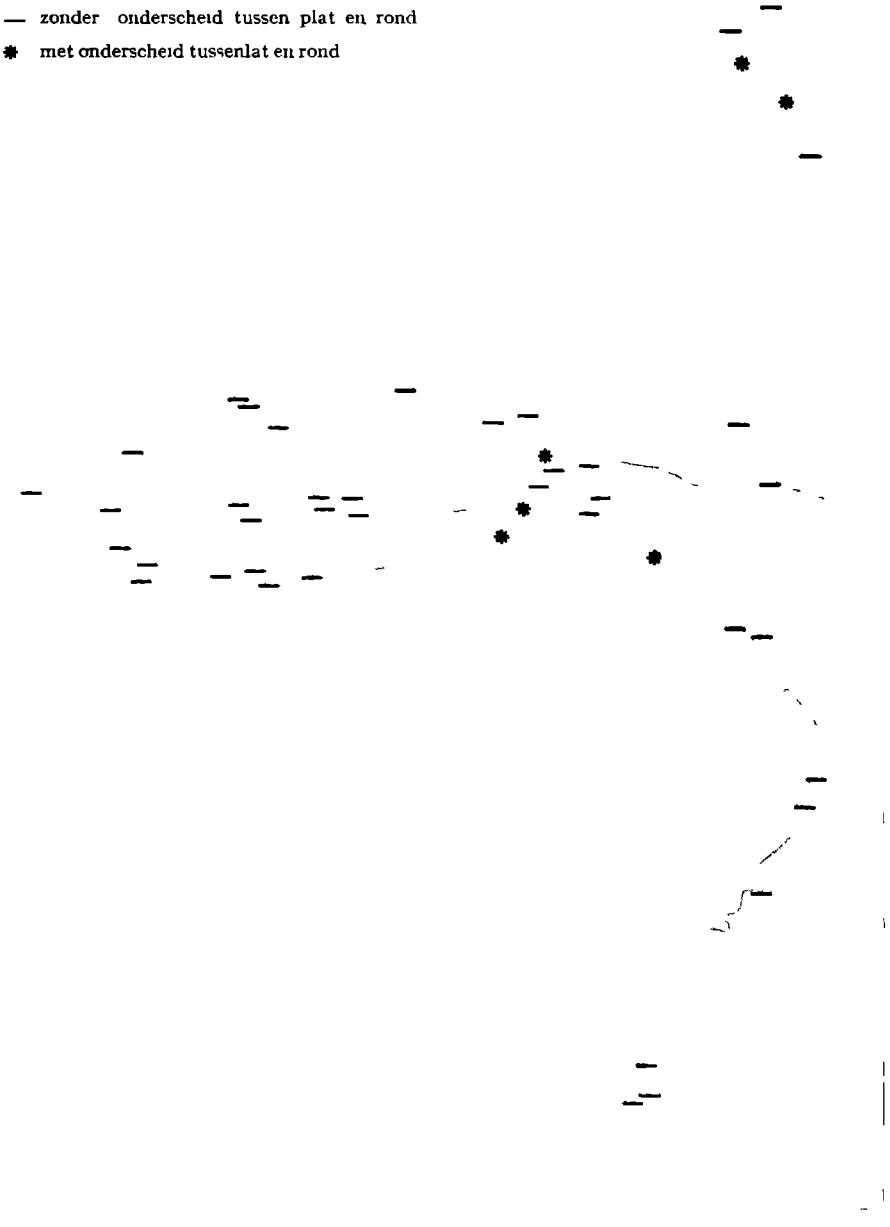

beoefend, differentiatie zou voorkomen. Op de zalmvisserijen was de arbeid gedifferentieerd in vissen en boeten. De boeter breide ook de netten. Ik heb mijn onderzoek alleen kunnen richten op vissers, want het vak boeter was reeds voor de tweede wereldoorlog zo goed als uitgestorven. Tijdens mijn onderzoek breide de visser ook de netten zoals langs B.II, waar beide werkzaamheden door de visser werden uitgevoerd. In L. kan men het niet voorkomen van het terminologisch onderscheid in „plat" en „rond" eerder als globaliteitstoepasselijkheid beschouwen, omdat een „alleenvisser" niet zo'n behoefte heeft aan terminologische differentiatie.

De grens tussen het spoel- en naaldmassief loopt ten westen van Lit. via Dreu. Wa. naar Leeuw. Het zuid-westen heeft de oorspronkelijke benaming *spoel*, met uitzondering van H.IJ. waar *naald* werd opgegeven, het oosten *-naald*. Op de grens komen beide termen voor. De oorspronkelijke benaming *spoel* ligt weer in het zuid-westen, maar niet in het noord-oosten, want K.O. kent overwegend *breinaald*. Vergelijken we echter kaart 44 met 45, dan valt ons op dat de benamingen voor „tong" en „hiel" overwegend in het *spoel*gebied voorkomen en zeer sporadisch (in Zut. *tong*, in Ble. *lip*) in het *naald*gebied, met als belangrijke uitzondering een drietal plaatsen in K.O. Naarmate een bedrijf intensiever wordt uitgeoefend, heeft de beoefenaar ervan deste meer behoefte aan termen voor de „zaken" of onderdelen daarvan die voor dat bedrijf belangrijk zijn. Alhoewel in K.O. de oudste term *spoel* verdween en vervangen werd door *breinaald*, handhaafden zich de benamingen voor „tong" en „hiel" in Wij., Ha., Wi. *Tong* komt frequenter voor dan de term *hiel*, die o.a. langs Z.H. ontbreekt; men vergelijke mijn commentaar bij kaart 42 en 43 (blz. 350), dat m.i. als een aannemelijke verklaring te beschouwen valt voor de afwezigheid van deze term daar. Dat *tong* een groter gebied bestrijkt dan *hiel*, al hun heteroniemen inbegrepen, lijkt mij verklaarbaar uit het feit dat de „tong" een kwetsbaar onderdeel van de spoel is. Ze kan zeer gemakkelijk breken en indien dit het geval is, is de *spoel* waardeloos Een term voor „tong" is dus voor een visser van meer belang dan een voor „hiel".

De bank in de boot wordt in bijna heel het riviervissersgebied *doch(t)* of *dof(t)* genoemd, behalve in L. waar deze term zeer waarschijnlijk verdrongen is door het woord *bank* uit de gezinstaal. Hetzelfde kan men opmerken bij *flak* waar L *bodem* heeft, en *streep* waarvoor men in L. het algemeen bekende *centimeter* in de plaats stelt (Cf ook blz 124 *hoosvat* en blz 125 *hozen*)

Het verschil tussen west+noordoost en oost+ zuid lijkt mij niet uitsluitend te verklaren uit een waarschijnlijk inniger contact met de zee-, kust- of Zuiderzeevisserij, maar ook uit het feit dat de riviervisserij in het westen en noordoosten intensiever werd uitgeoefend Daardoor kon er tussen de leden van de „vakgroep" een levendiger interactie bestaan en was de groep juist groot genoeg om de autochtone terminologie in stand te houden, terwijl in het overige gebied de taal van de primaire groep, het gezin, de overhand kreeg op de vaktaal.

13.9. GEBIEDEN, TAALKUNDIG BEPAALD

Op kaart 2, de kennissenkaart, hebben we op grond van het kennen van de naam van collega's, het rivierviss ersgebied voorlopig verdeeld in zeven

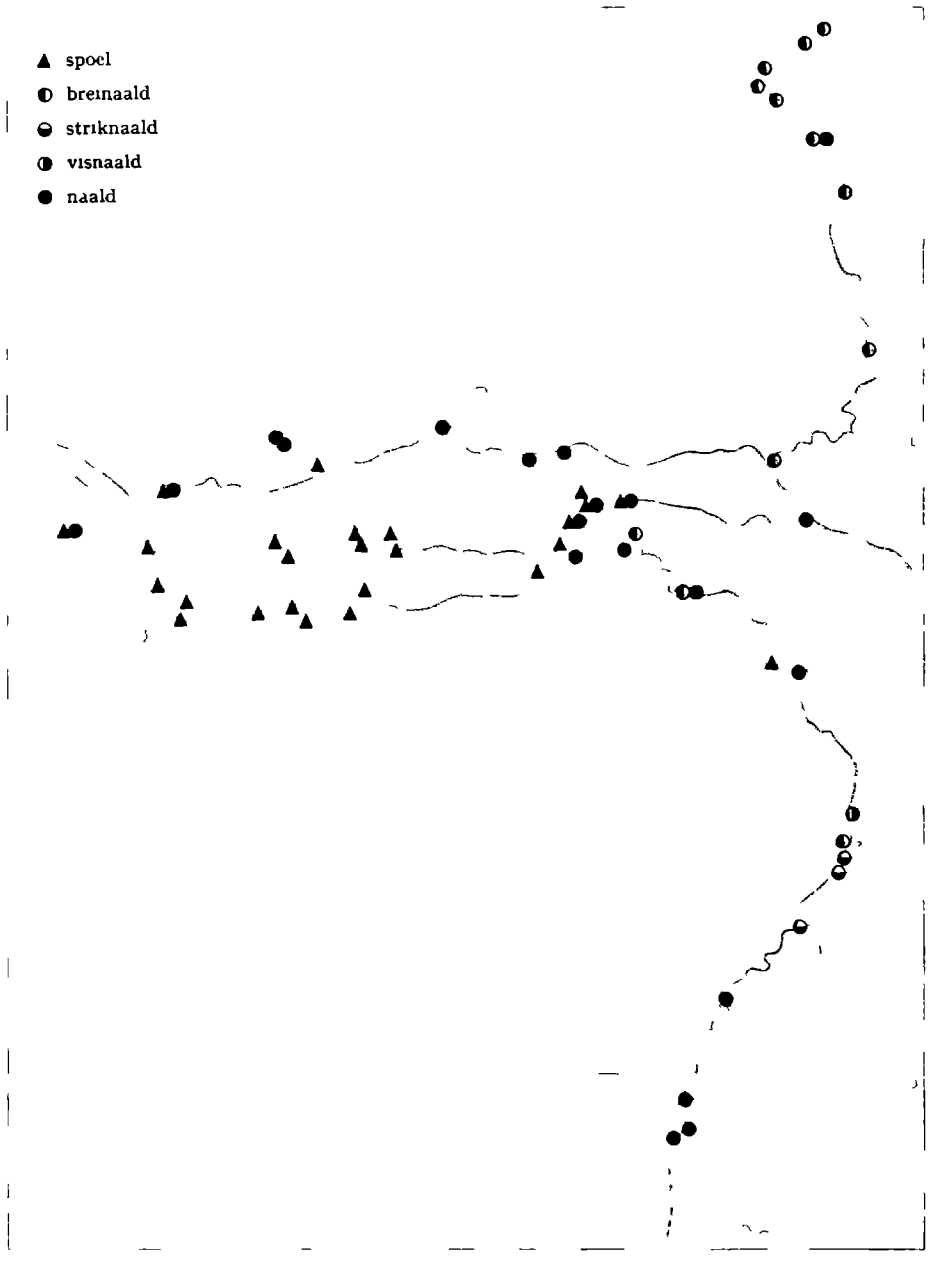
spoel
breinaald
striknaald
visnaald
naald

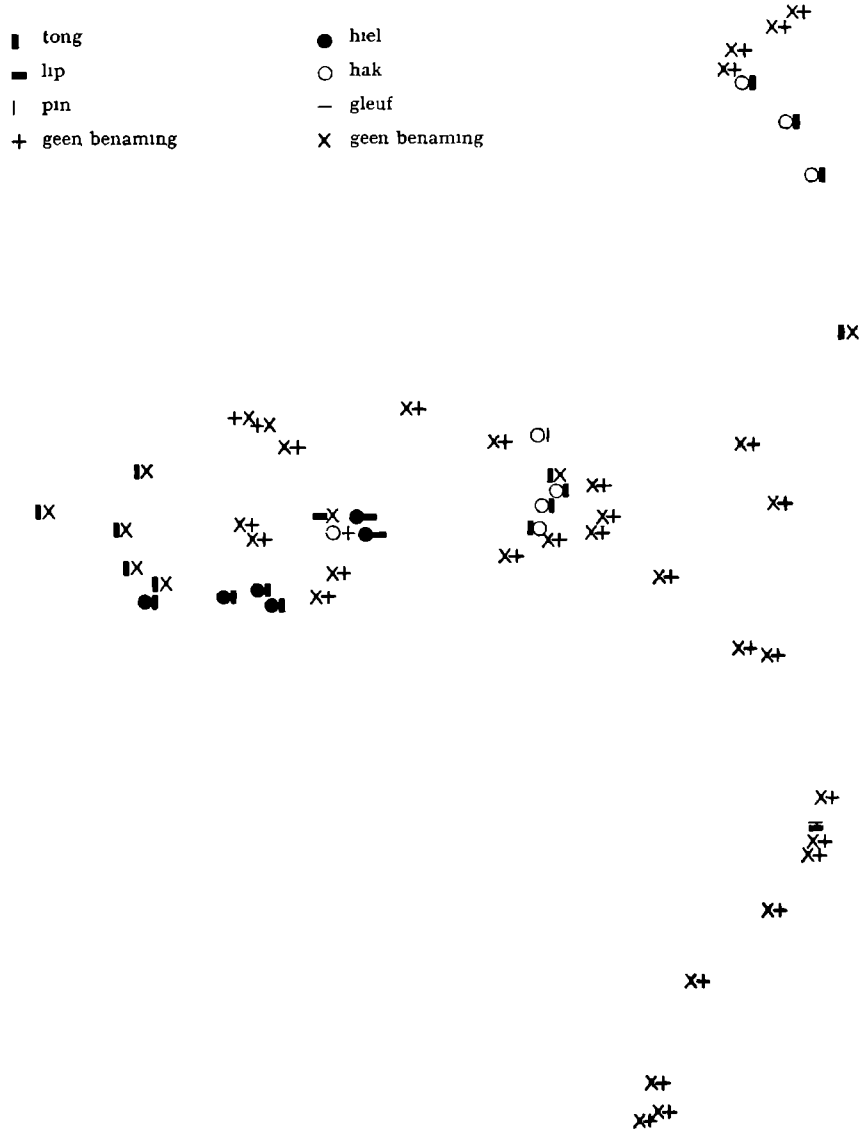
tong
lip
pin
geen benaming
hiel
hak
gleuf
geen benaming

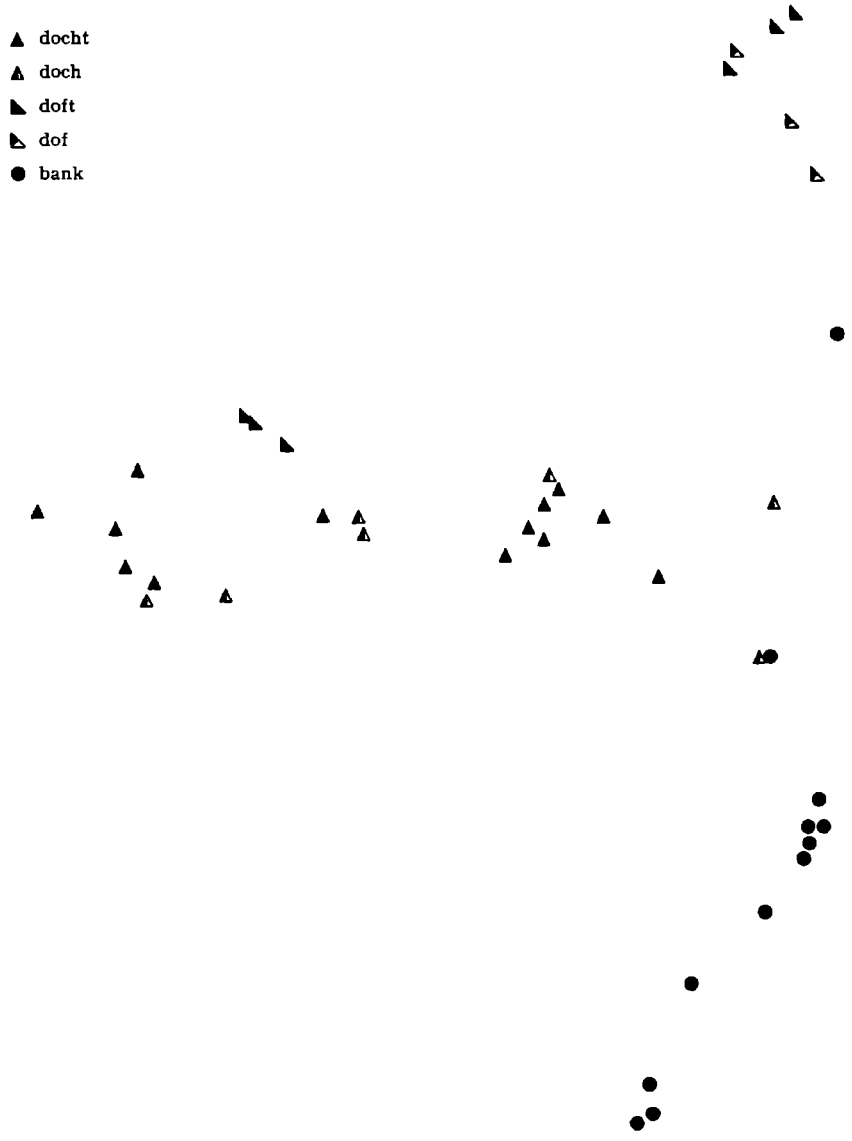
docht
doch
doft
dof
bank

gebieden. Met behulp van kaartjes heb ik de terminologische verschillen tussen deze gebieden trachten te onderzoeken. Het resultaat van dit onderzoek heb ik in een schematisch overzicht weergegeven. Eerst volgen de kaarten die in een ander verband reeds ter sprake kwamen. In het schema wil cursief gedrukt zeggen: de term komt ook in het aangrenzende gebied voor, vetgedrukt: deze term is karakteristiek voor dit gebied; een X wil zeggen verscheidenheid in termen, niet één betekenaar komt in ongeveer de helft der plaatsen voor, een o: de helft der plaatsen kent voor dit begrip geen term; men dient er echter rekening mee te houden, dat de ankerkuilvisserij in minder plaatsen wordt uitgeoefend dan de andere visserijen.

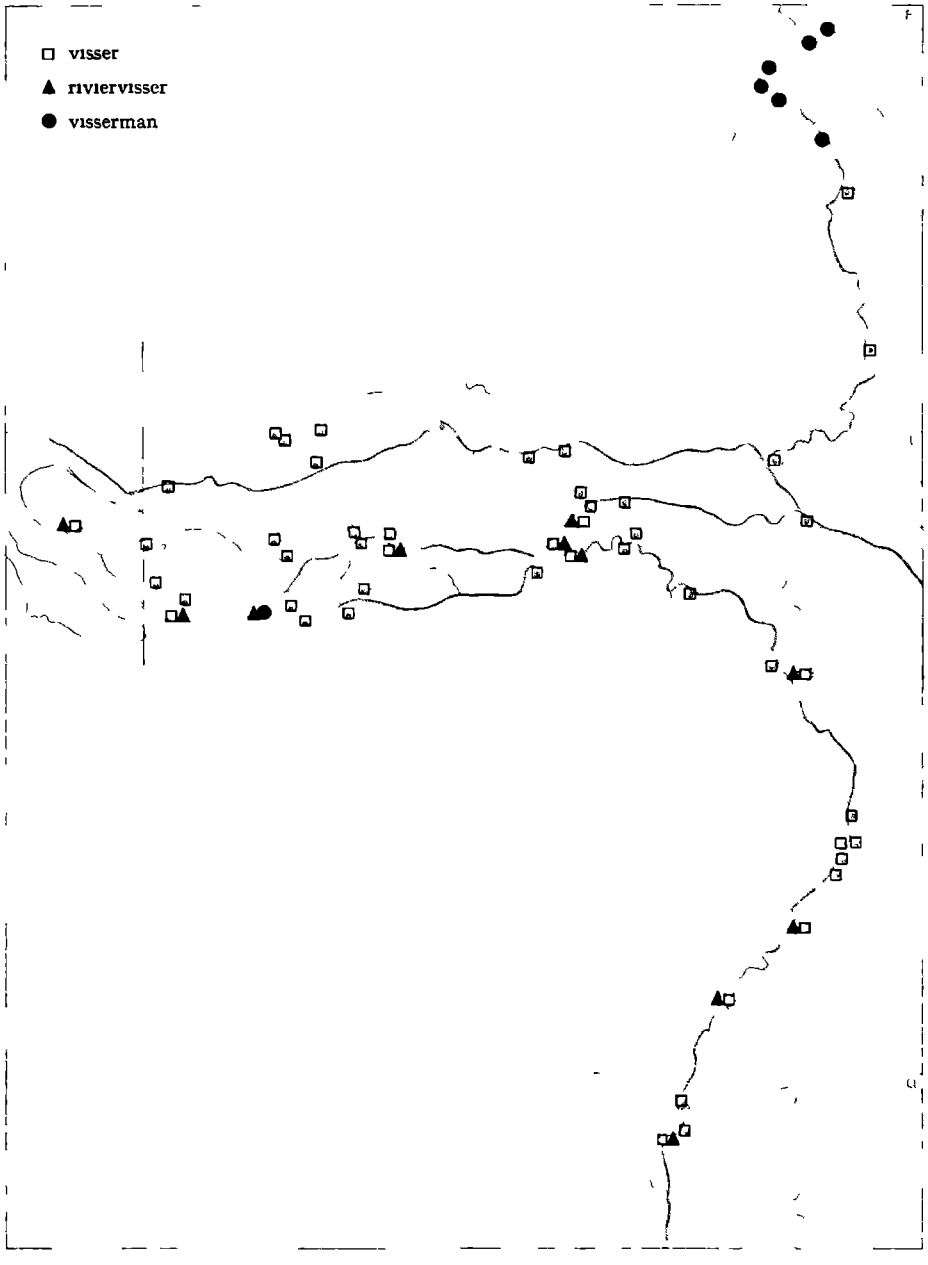
visser
riviervisser
visserman

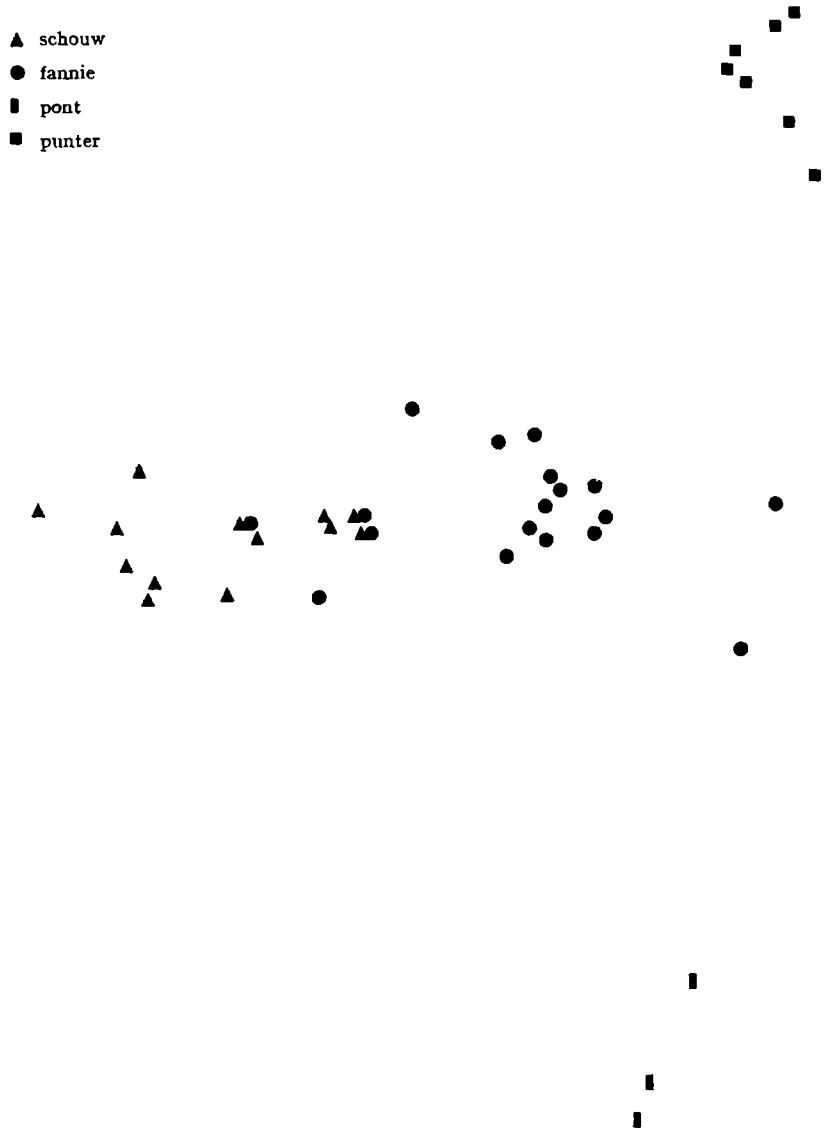
schouw
fannie
pont
punter

KAART 49 *roeipen, dolkast, roeistelling*

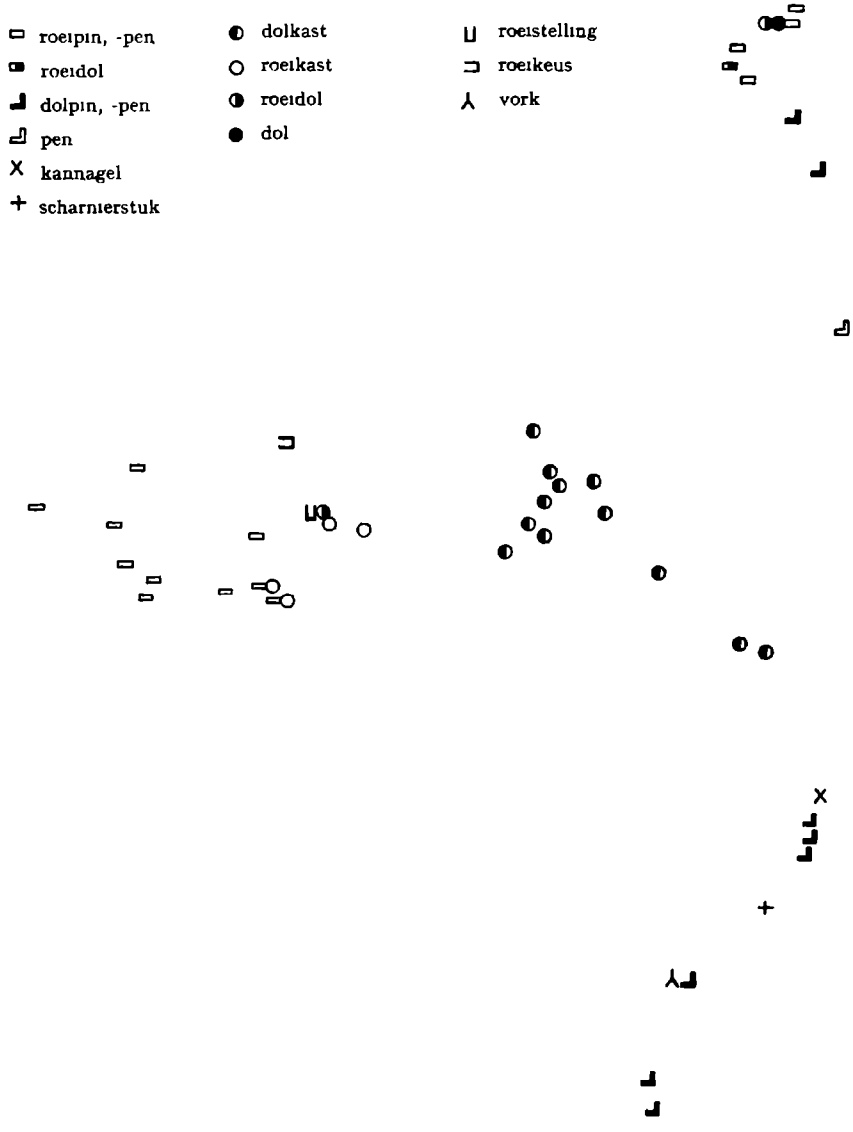

KAART 50 *knieën* (in een houten of elke boot)

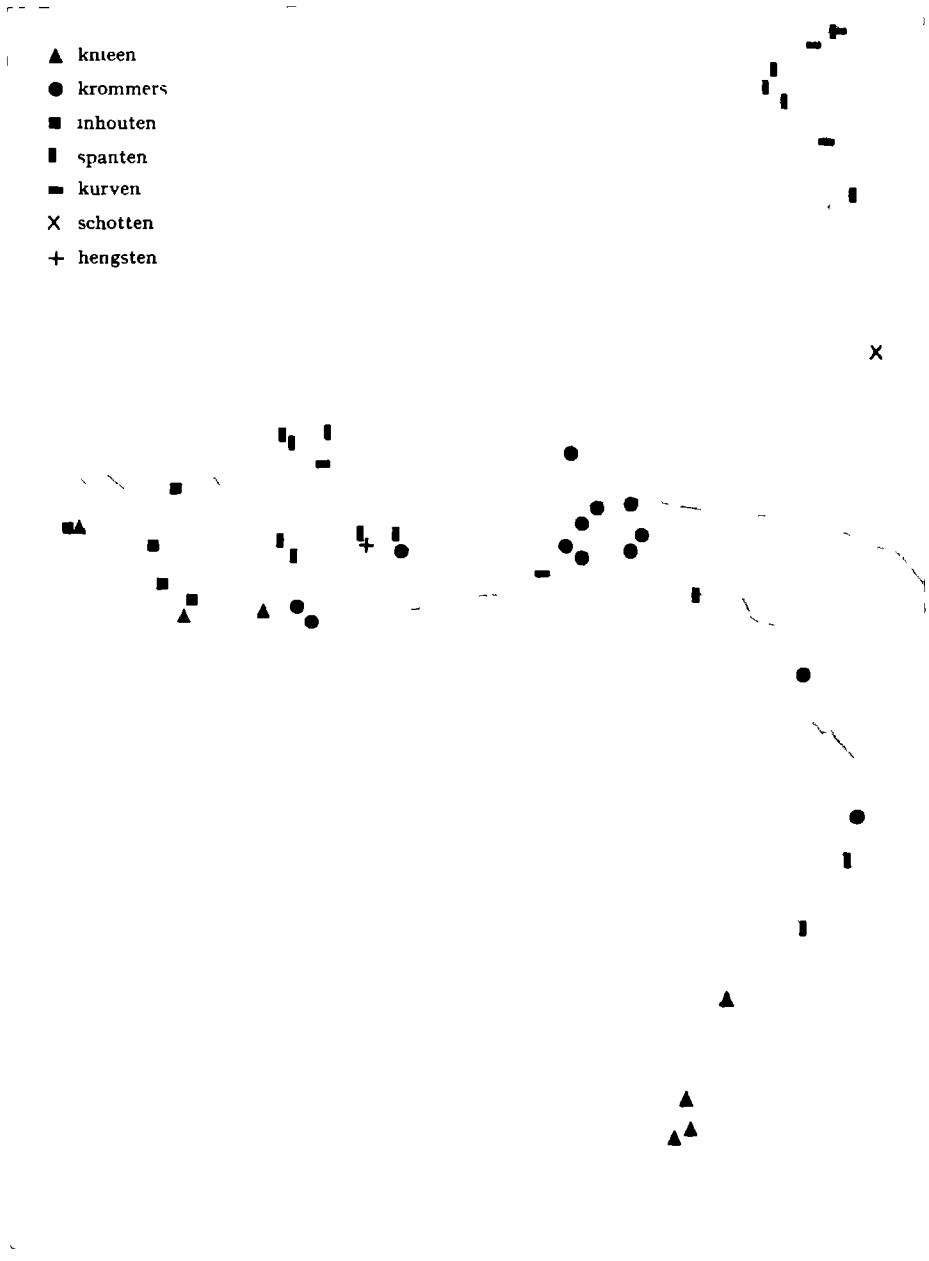

KAART 51 *buikdelling*

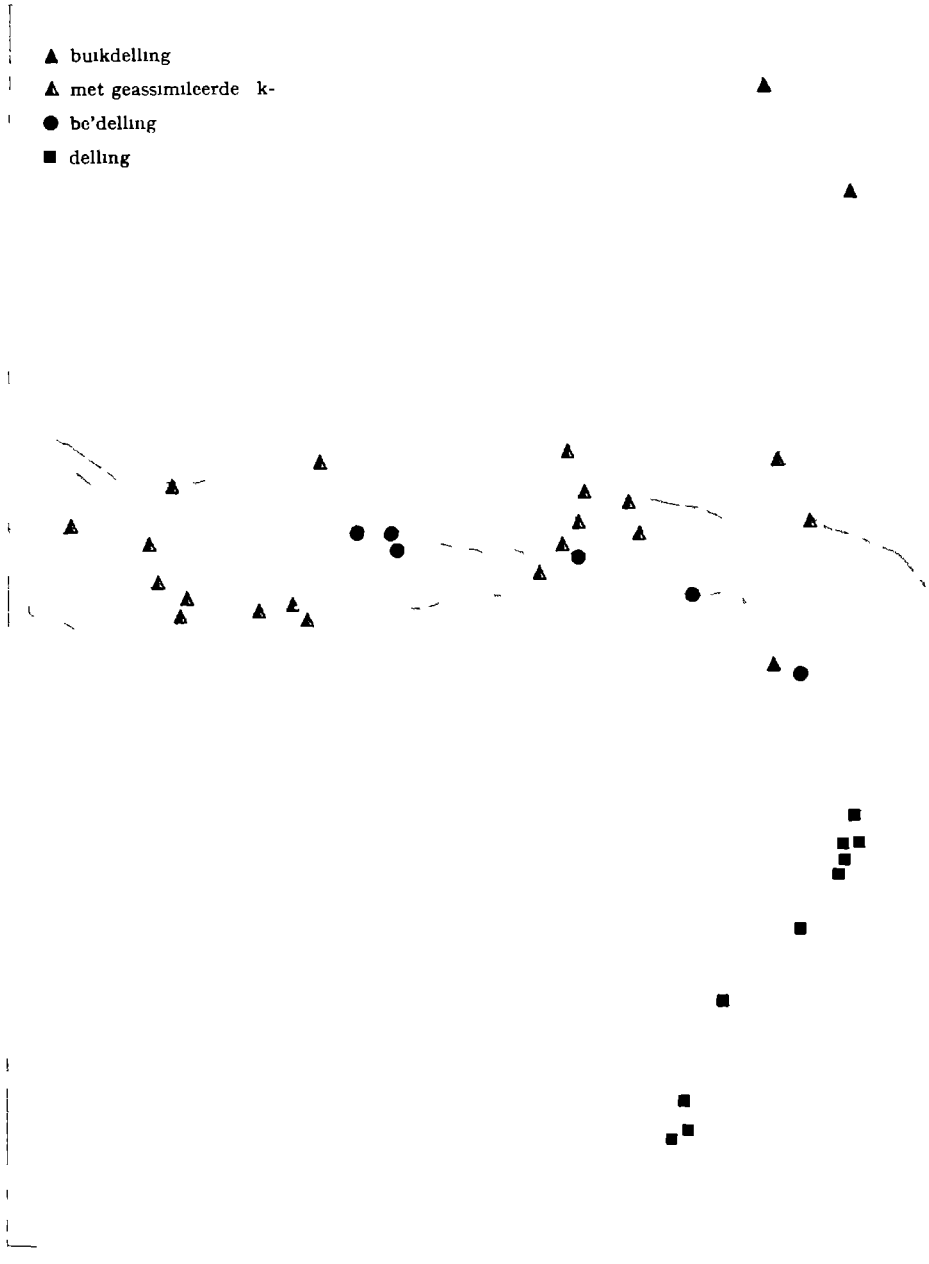

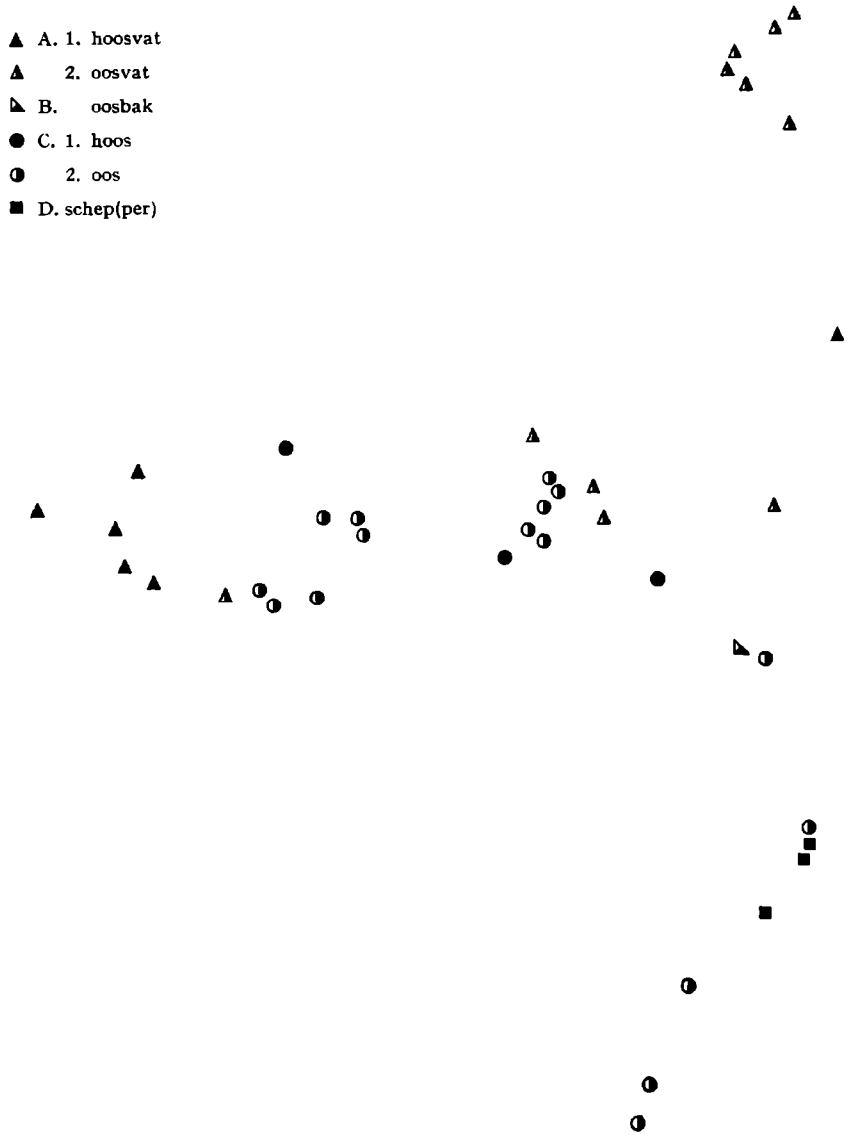
A. 1. hoosvat
2. oosvat
B. oosbak
C. 1. hoos
2. oos
D. schep(per)

beun
bun
kaar
ka

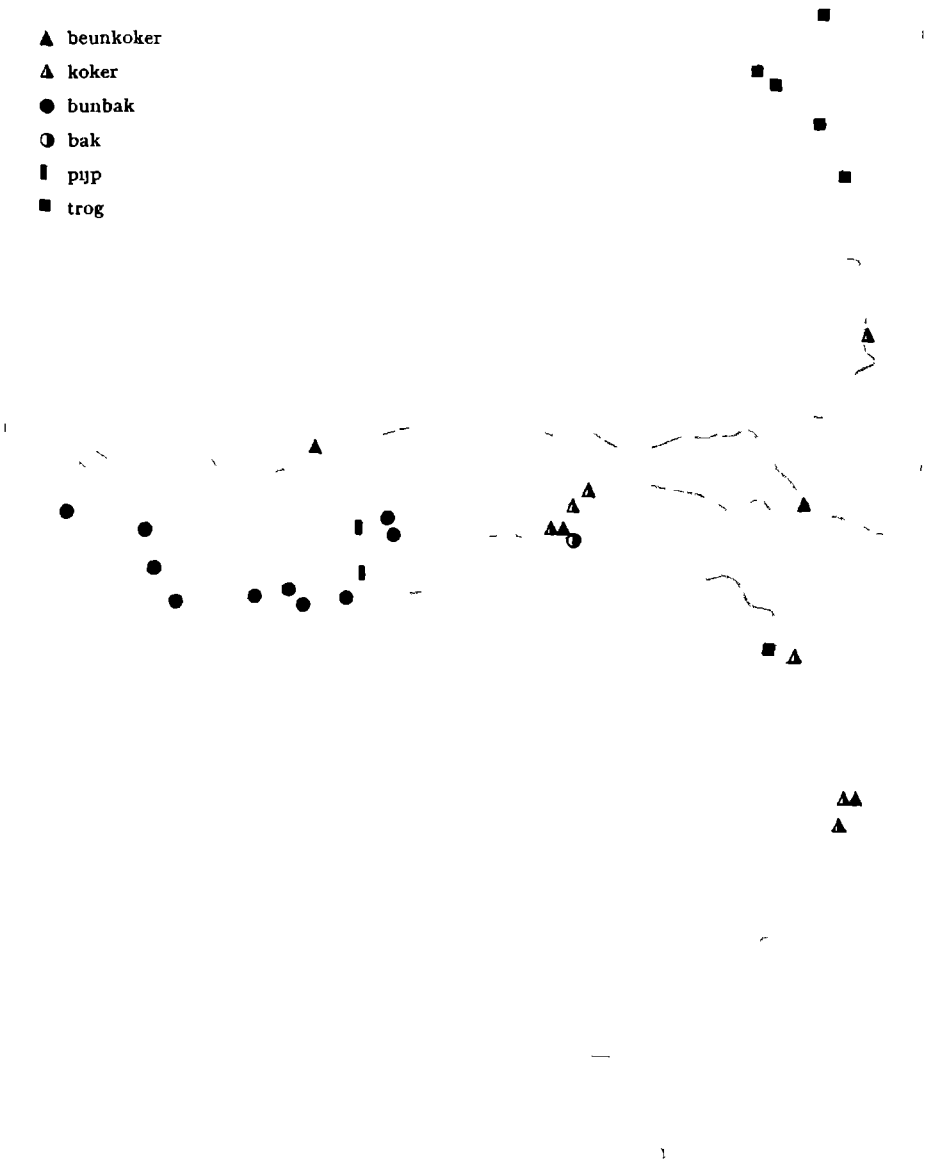
beunkoker
koker
bunbak
bak
pijp
trog

KAART 55 *de wijzen van opzetten*

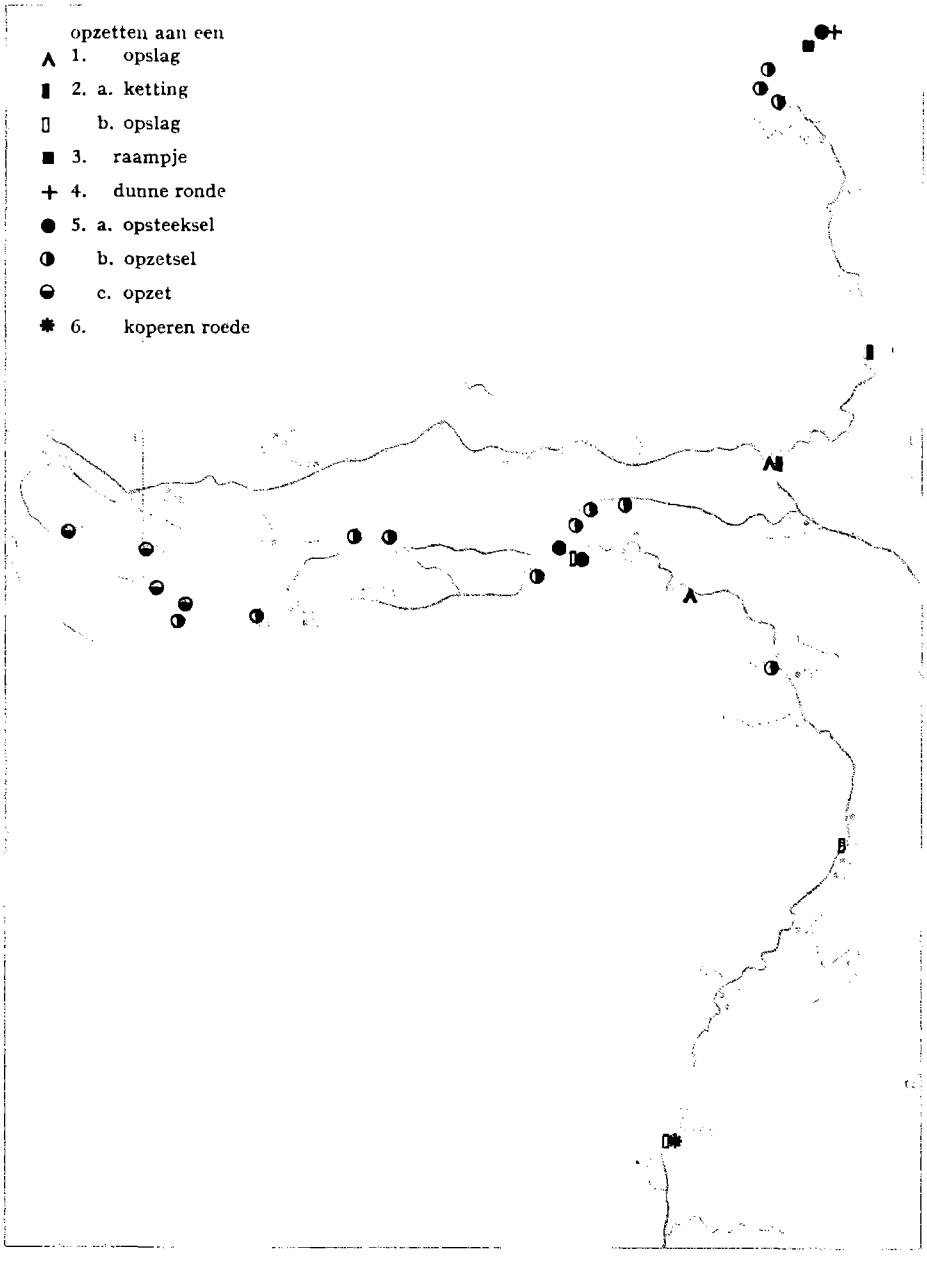

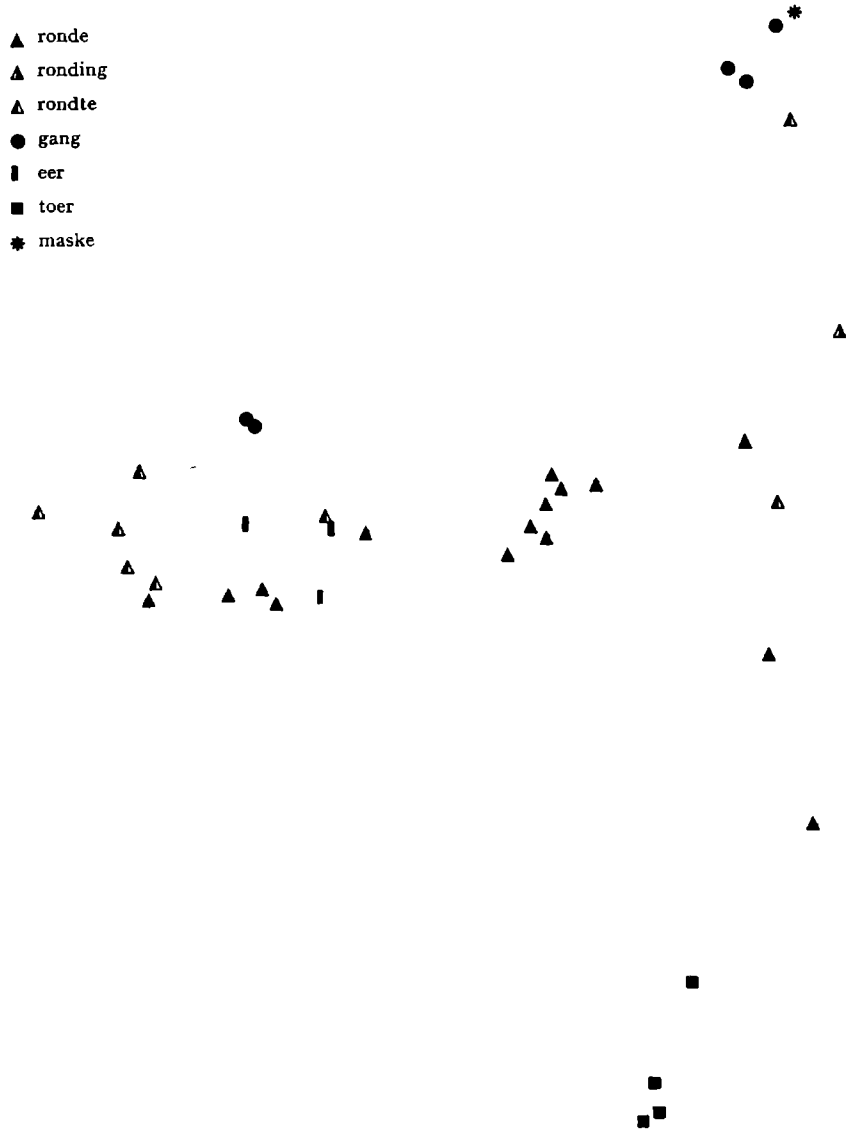
ronde
ronding
rondte
gang
eer
toer
maske

▲ streek
■ kuil
● achternet
◐ achterwant

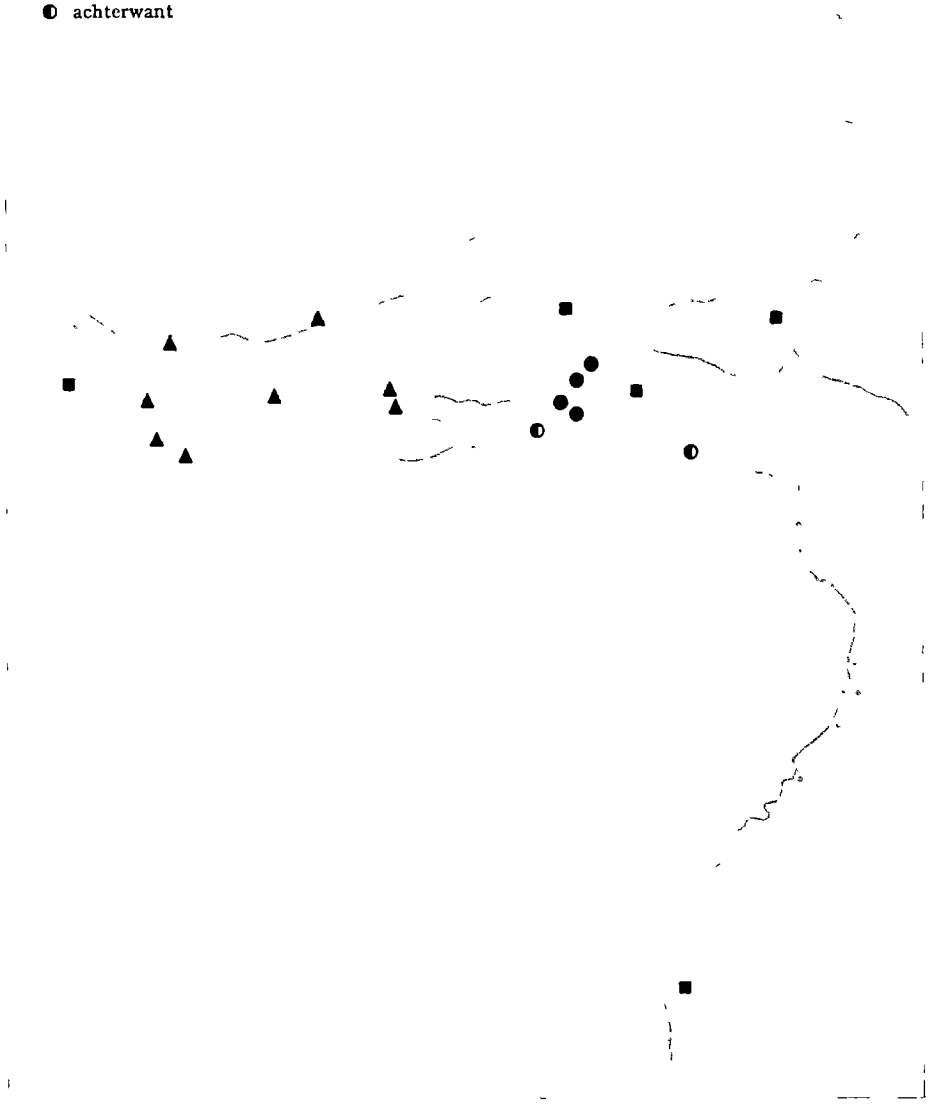

onderreep
onderstenen
steenreep
stenen

KAART 59 *vrije staai*

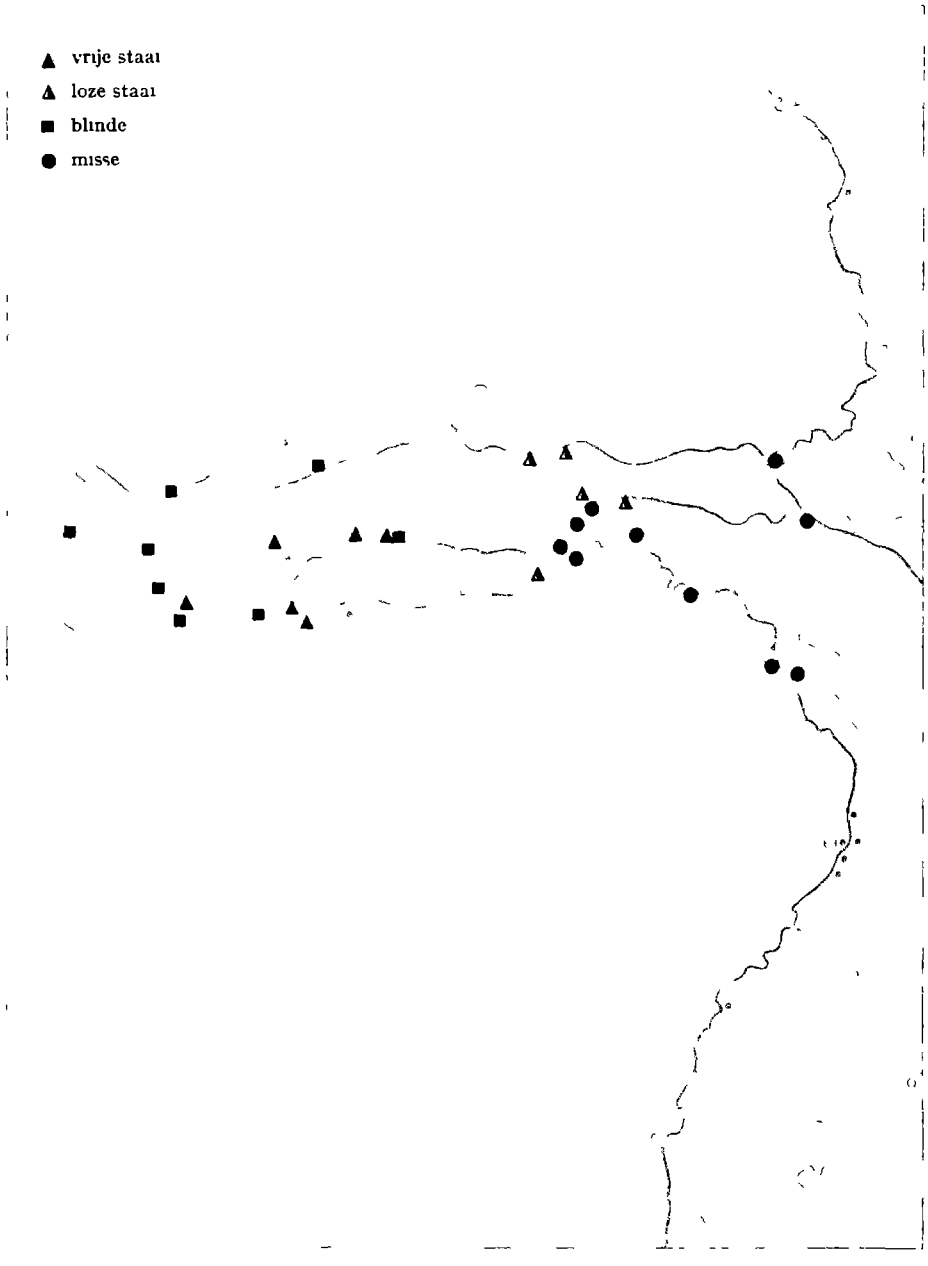

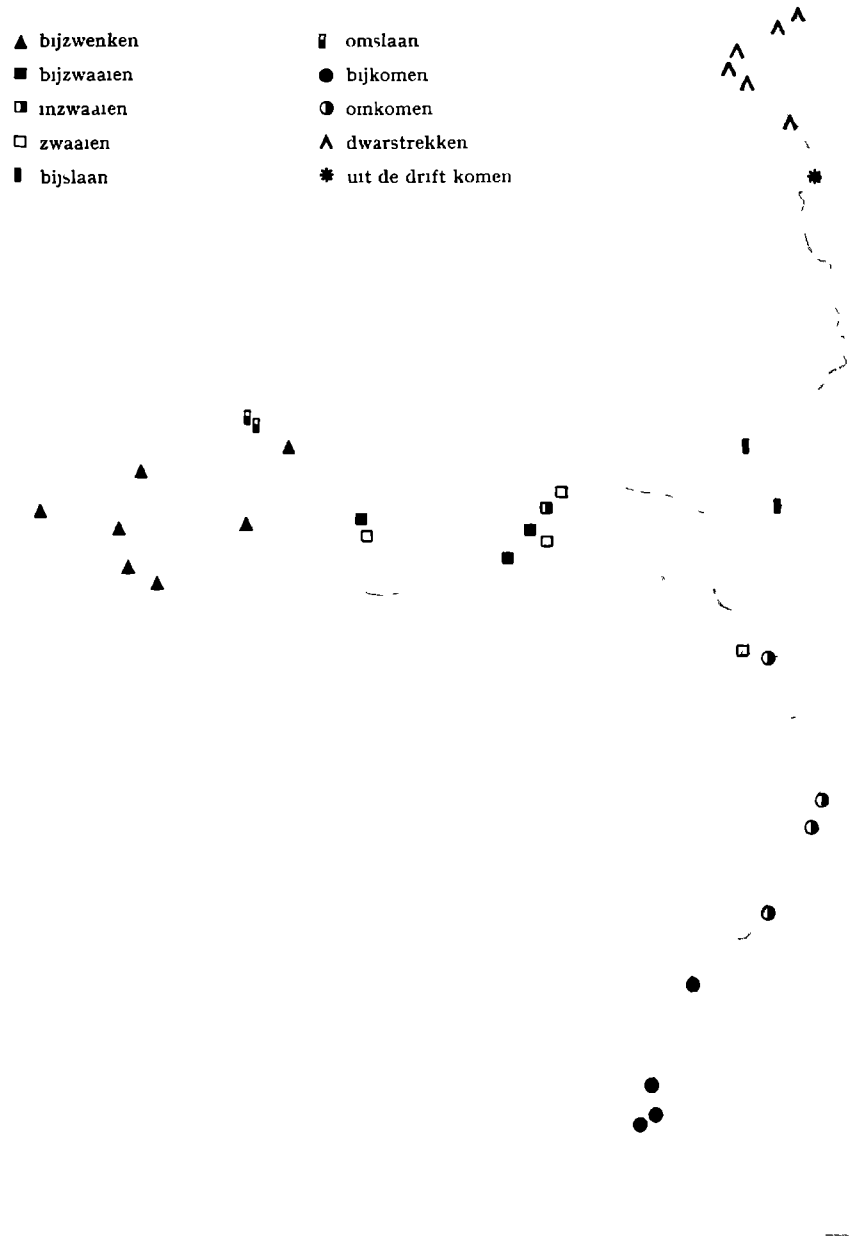
▲ bijzwenken
■ bijzwaaien
◨ inzwaaien
□ zwaaien
▮ bijslaan
▮ omslaan
● bijkomen
◑ omkomen
∧ dwarstrekken
✱ uit de drift komen

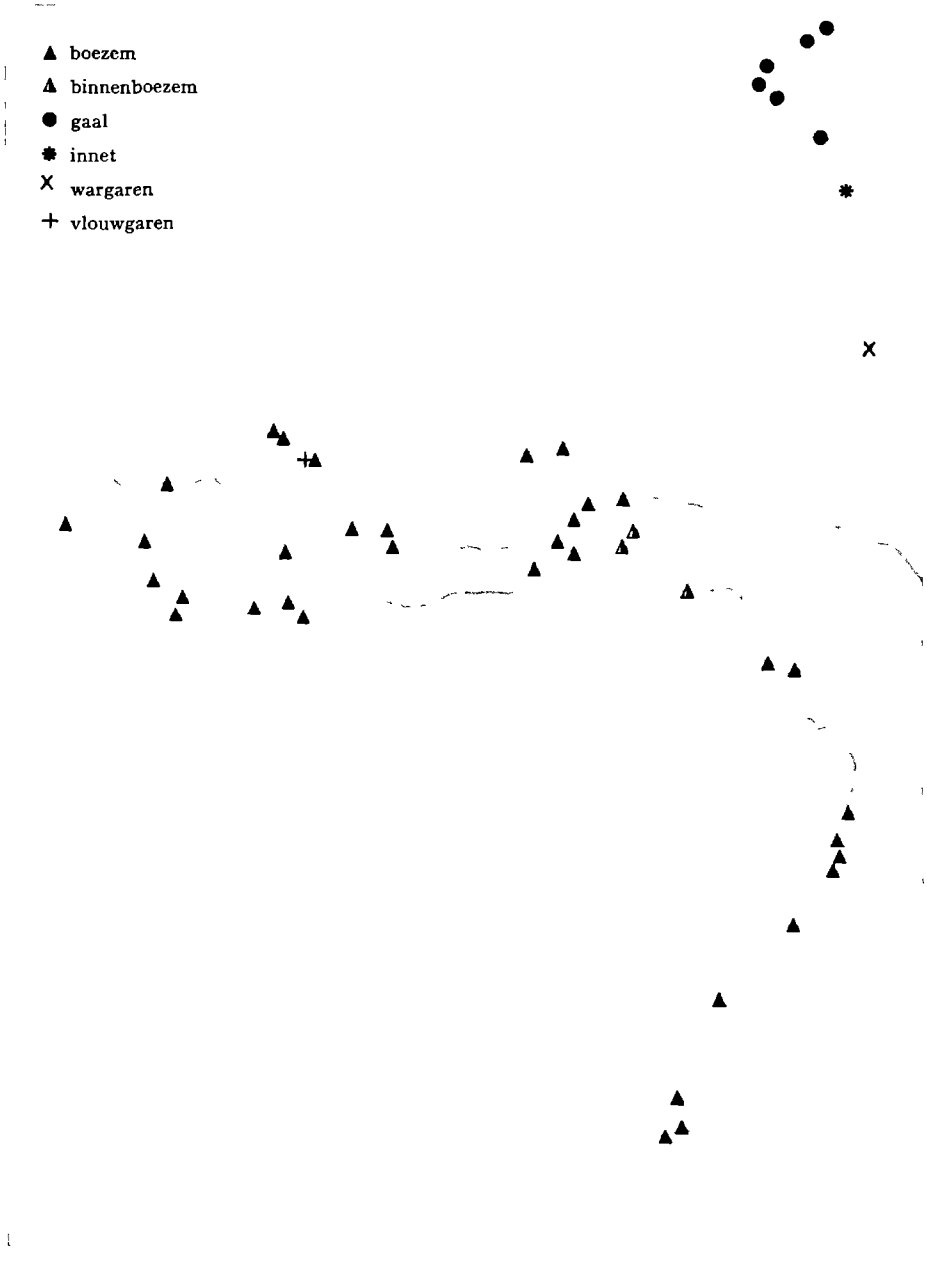
boezem
binnenboezem
gaal
innet
wargaren
vlouwgaren

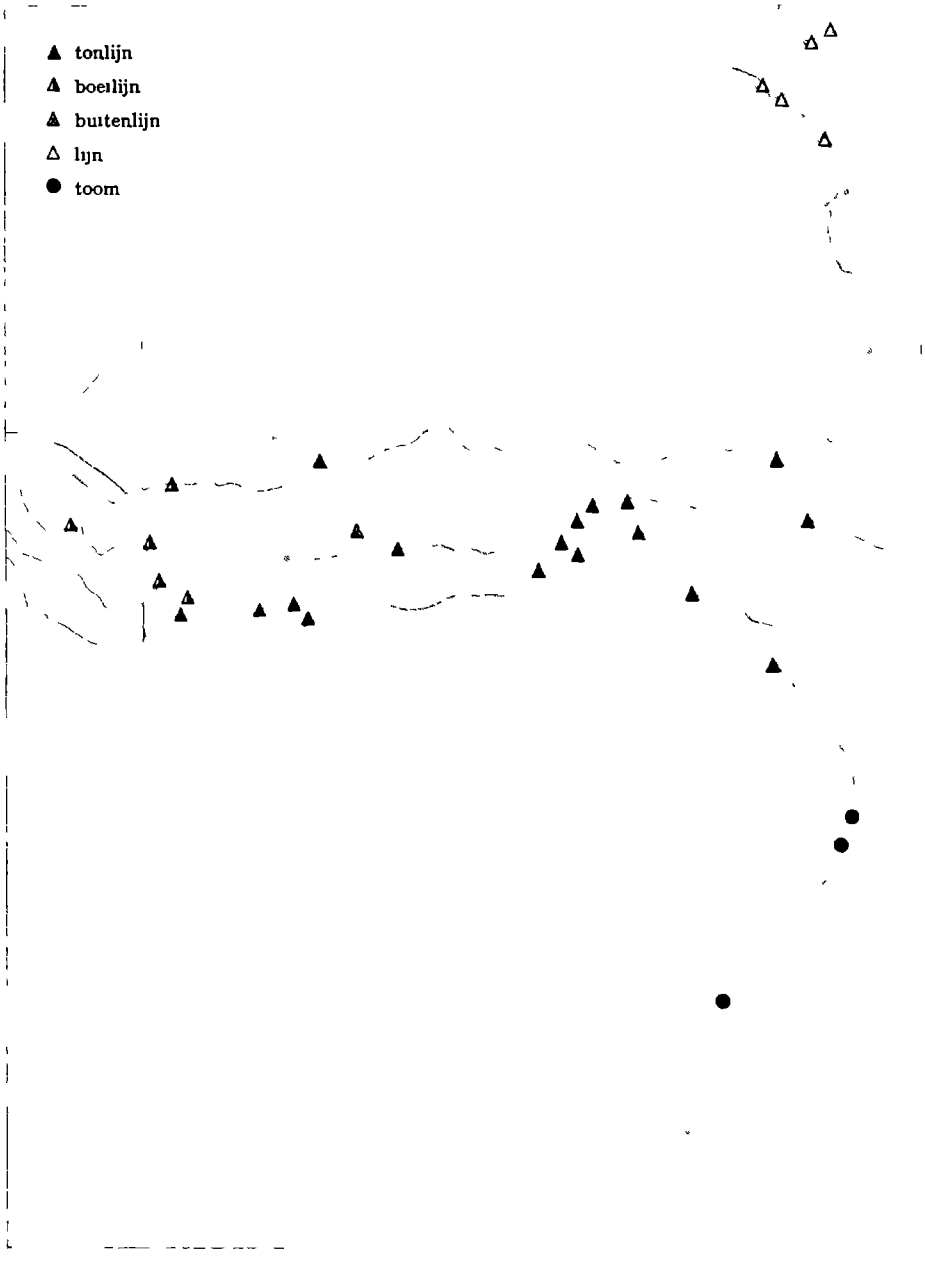
tonlijn
boeilijn
buitenlijn
lijn
toom

KAART 63 *voorlopen/achterblijven/ voordrijven*

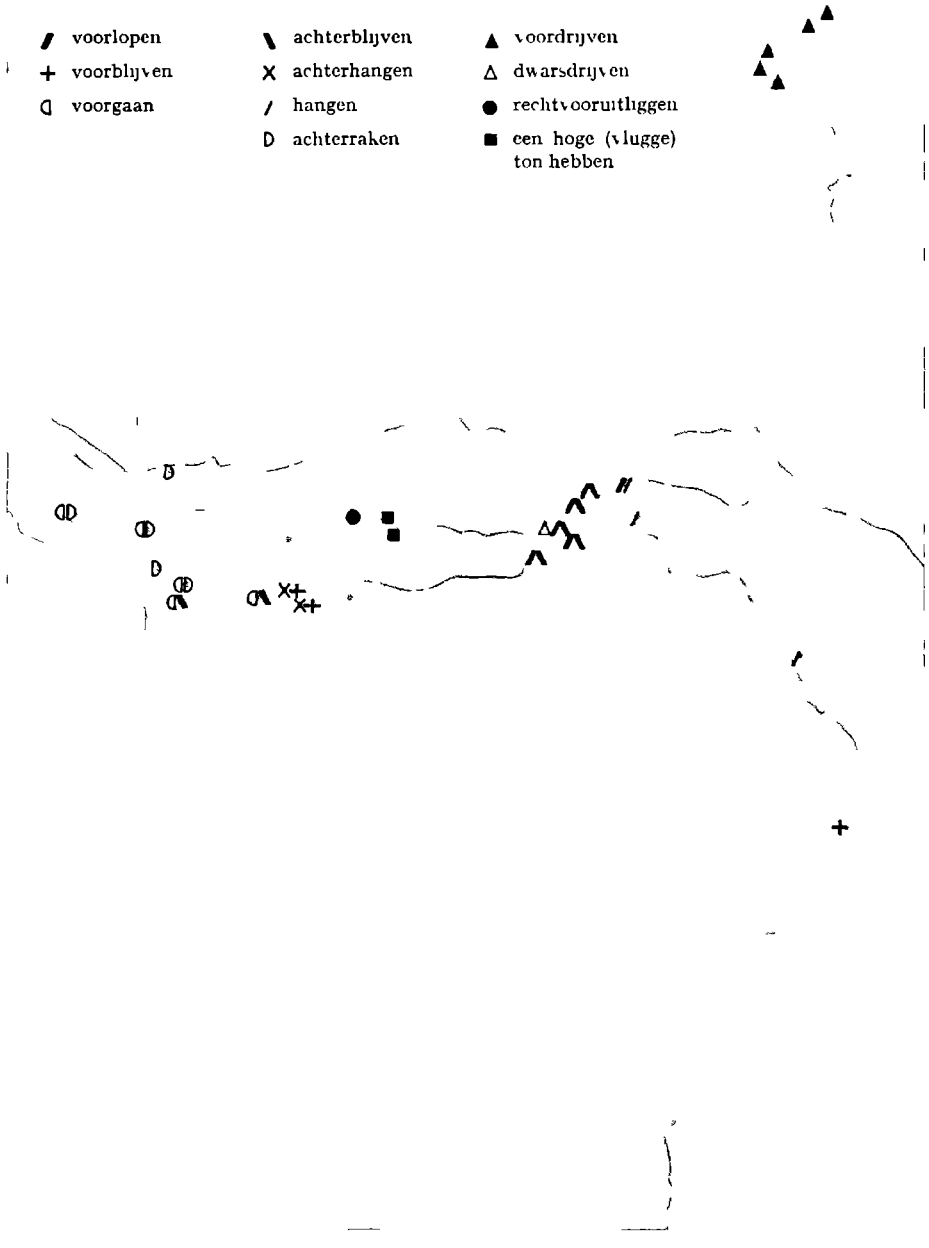

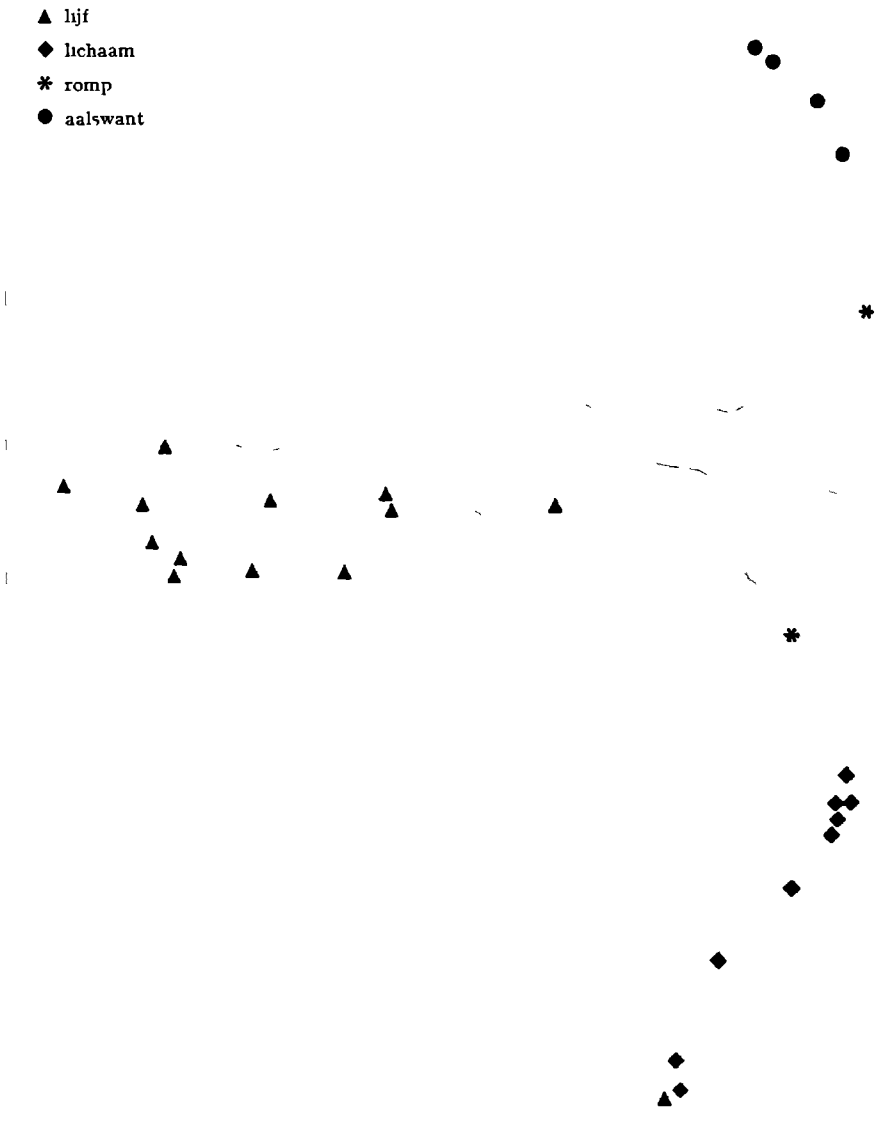
▲ lijf
◆ lichaam
✱ romp
● aalswant

- voorlijf
- voorhuis
- vooreind
- voorrak
- eerste lijf
- eerste huis
- achterlijf
- achtereindje
- achterlijf
- achterhuis
- achtereind
- achterrak
- derde lijf
- derde huis
- voorlijf
- vooreindje

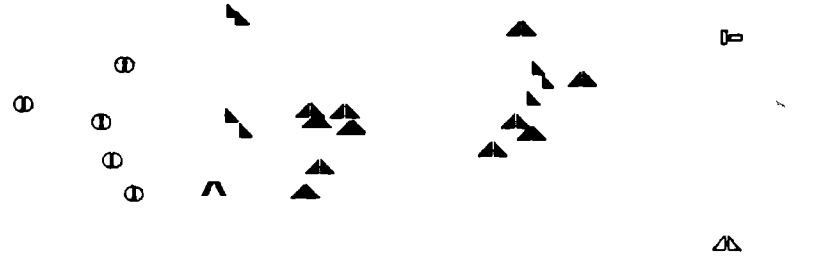

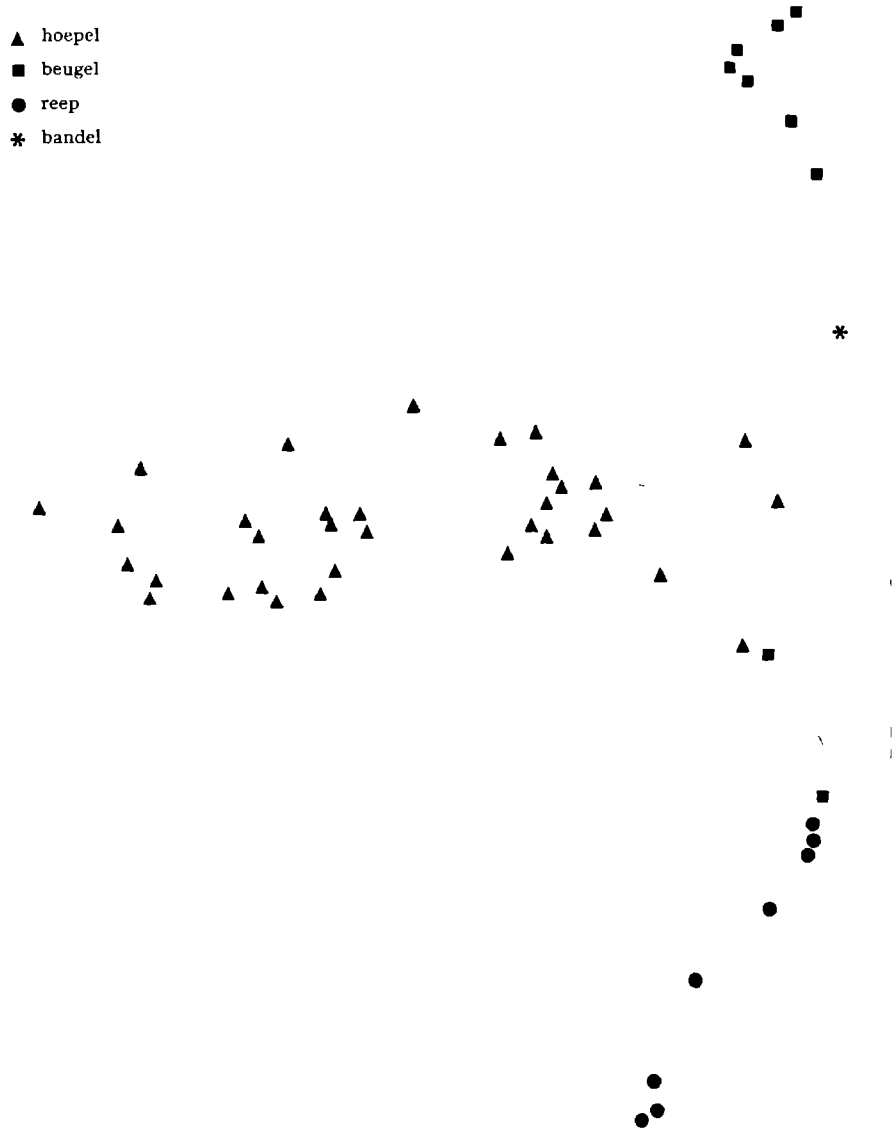
hoepel
beugel
reep
bandel

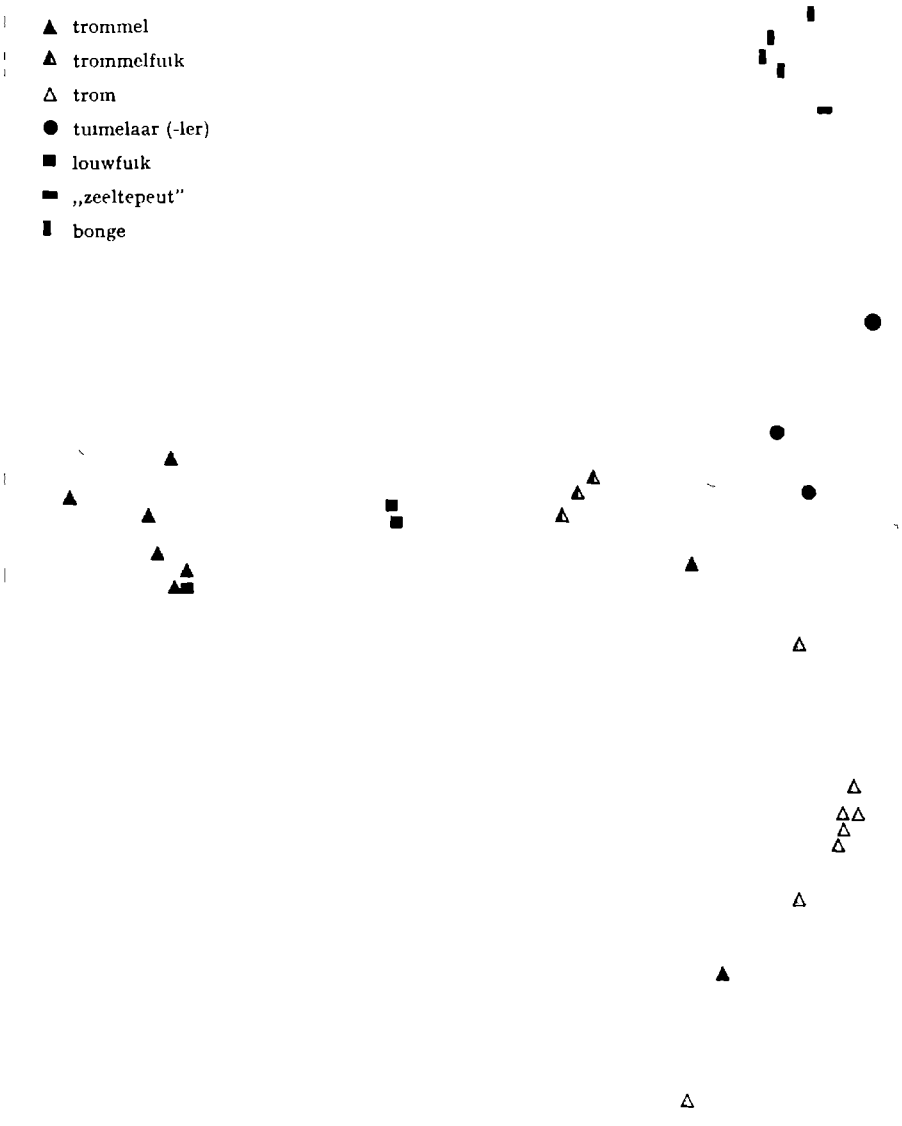
trommel
trommelfuik
trom
tuimelaar (-ler)
louwfuik
„zeeltepeut"
bonge

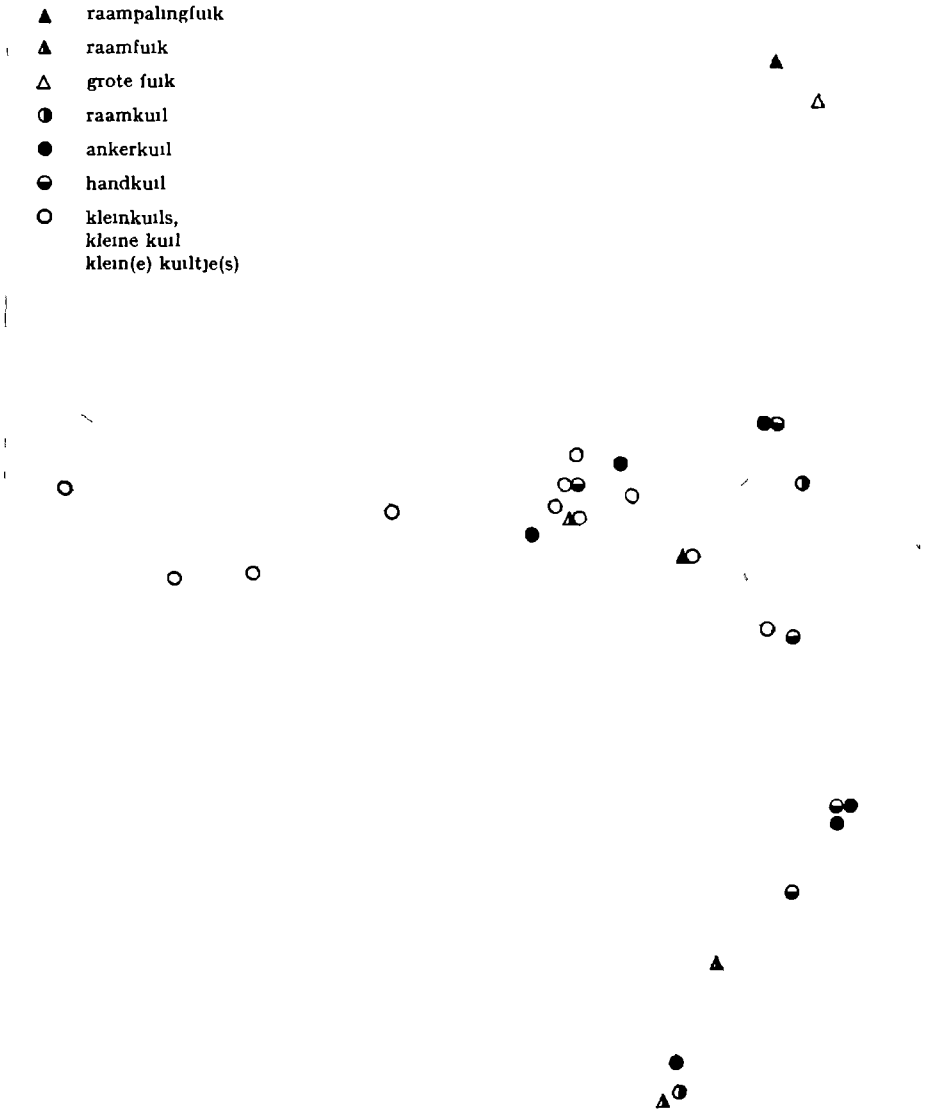
raampalingfuik
raamfuik
grote fuik
raamkuil
ankerkuil
handkuil
kleinkuils,
kleine kuil
klein(e) kuiltje(s)

▲ ankerkuilvisserij
+ kuilvisserij
● schokkervisserij

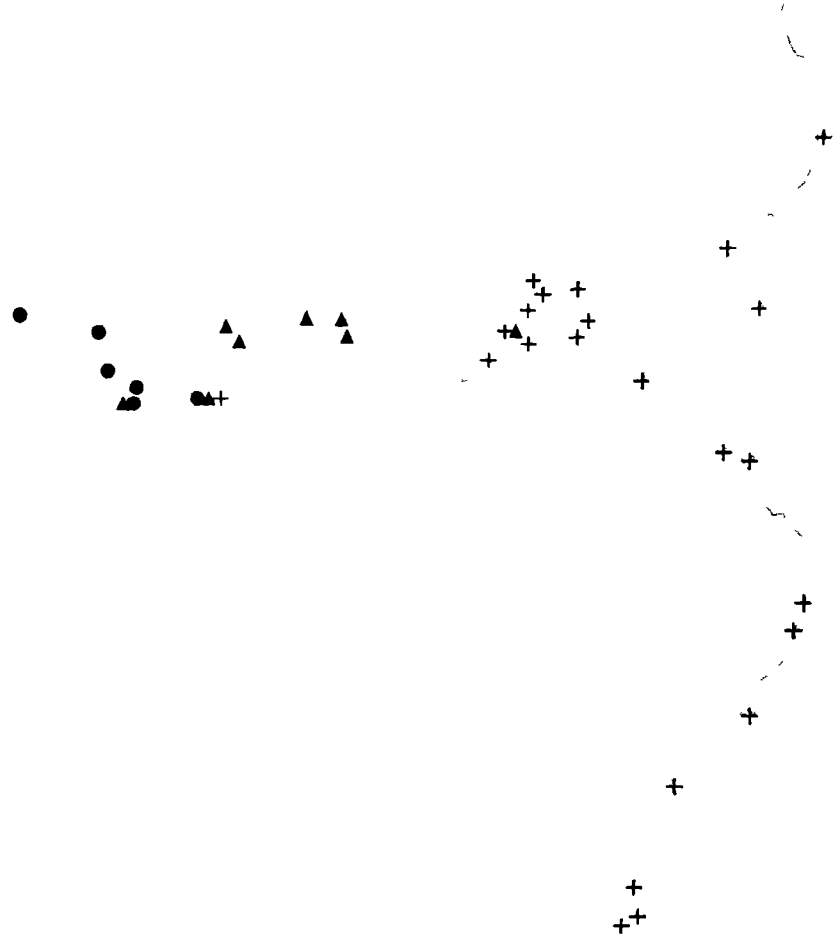

▲ ankerkuil
● schokkerkuil
+ kuil

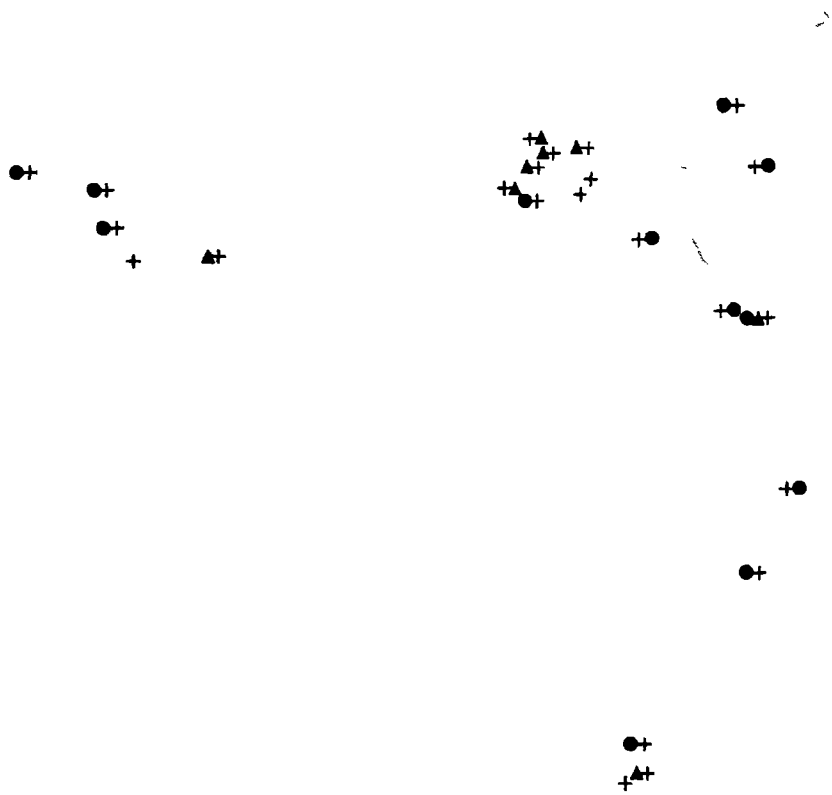

▲ handen
▼ klauwen
● bladen
■ schoppen
✱ vloeien

- ✱ bungelen
- ▲ broezen
- ■ sluiven
- ▮ (n)eren
- ▬ schooneren
- ○ spoelen
- ◒ schoonspoelen
- ◐ klaarspoelen

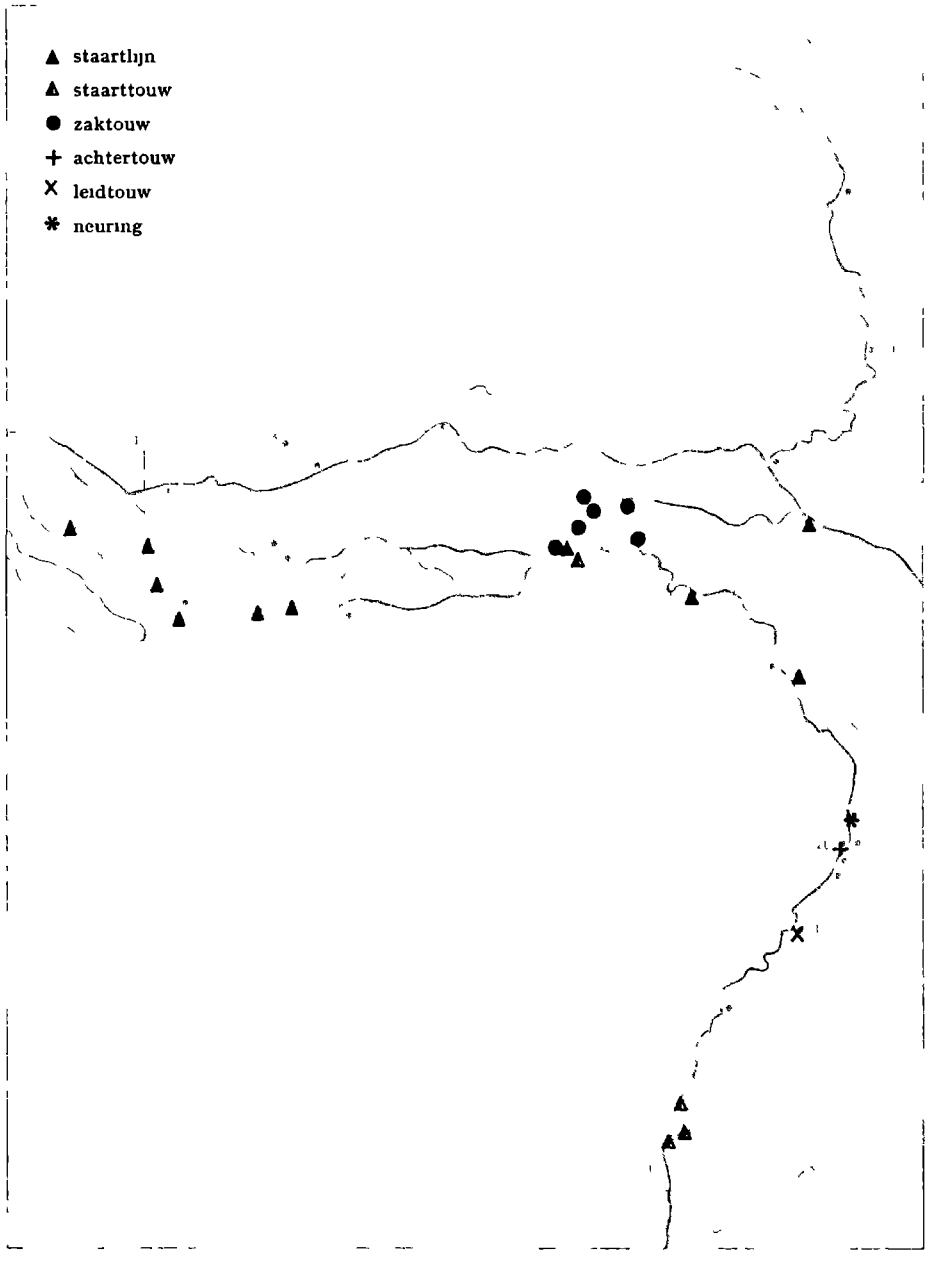
staartlijn
staarttouw
zaktouw
achtertouw
leidtouw
neuring

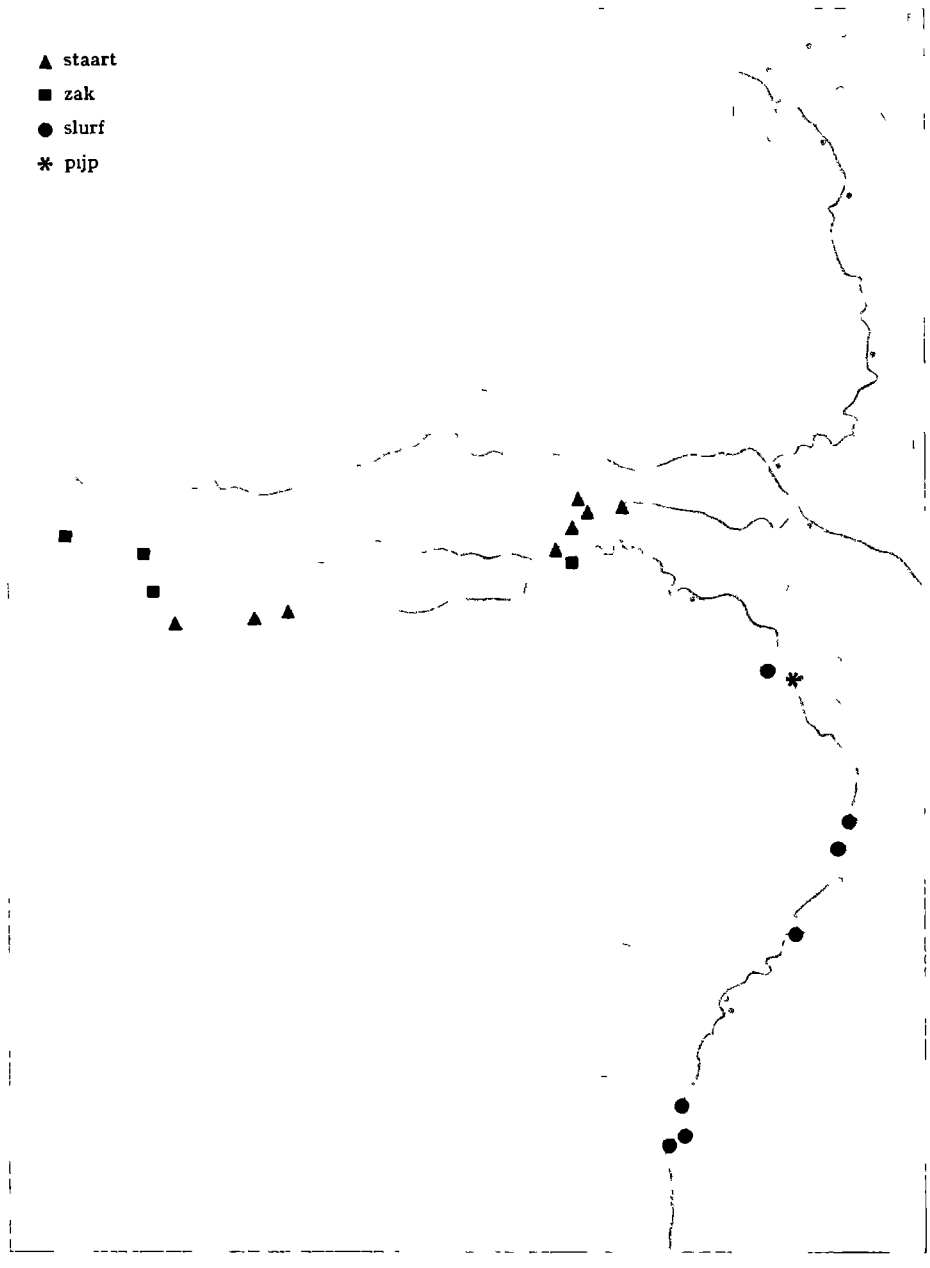
▲ staart
■ zak
● slurf
✱ pijp

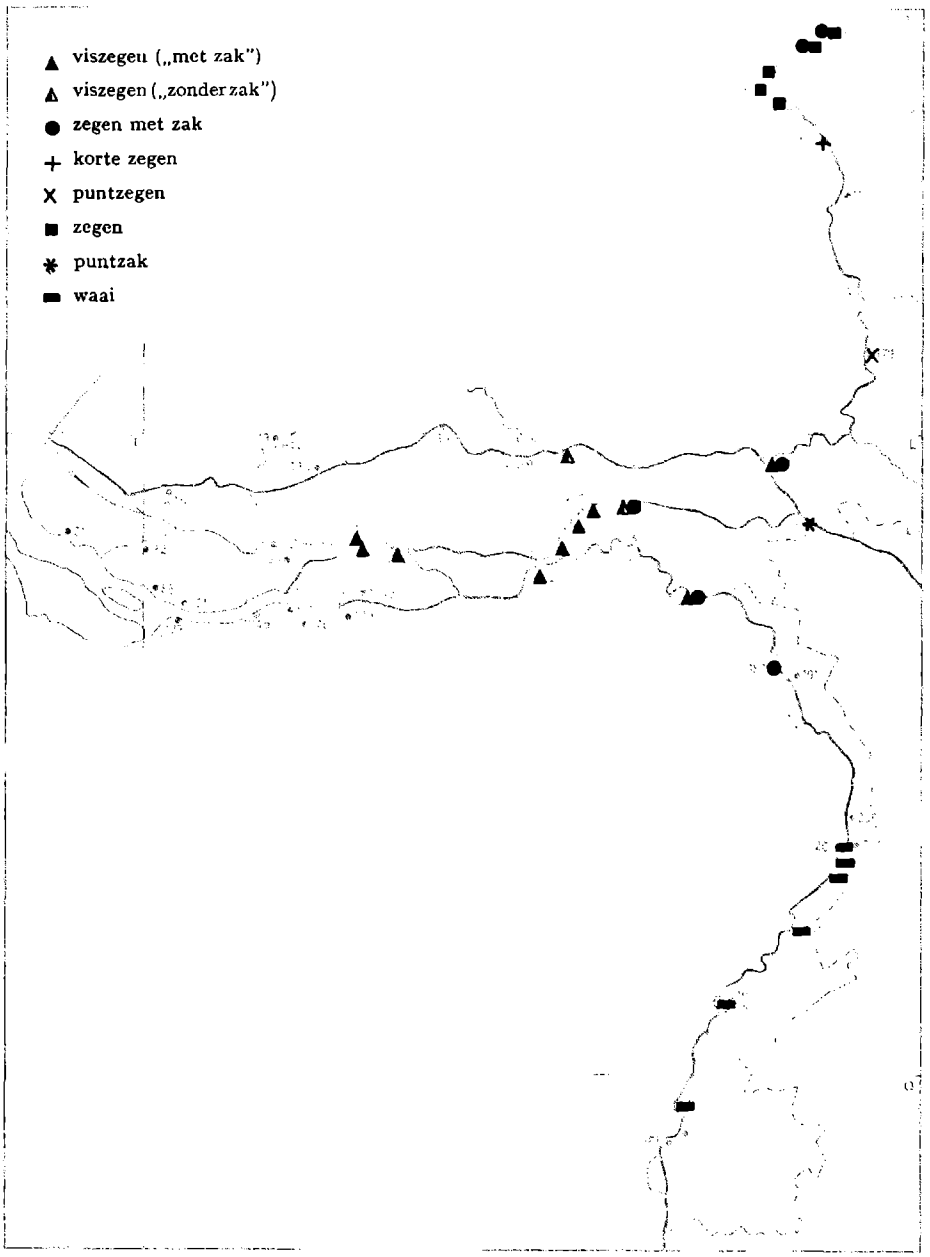
viszegen („met zak")
viszegen („zonder zak")
zegen met zak
korte zegen
puntzegen
zegen
puntzak
waai

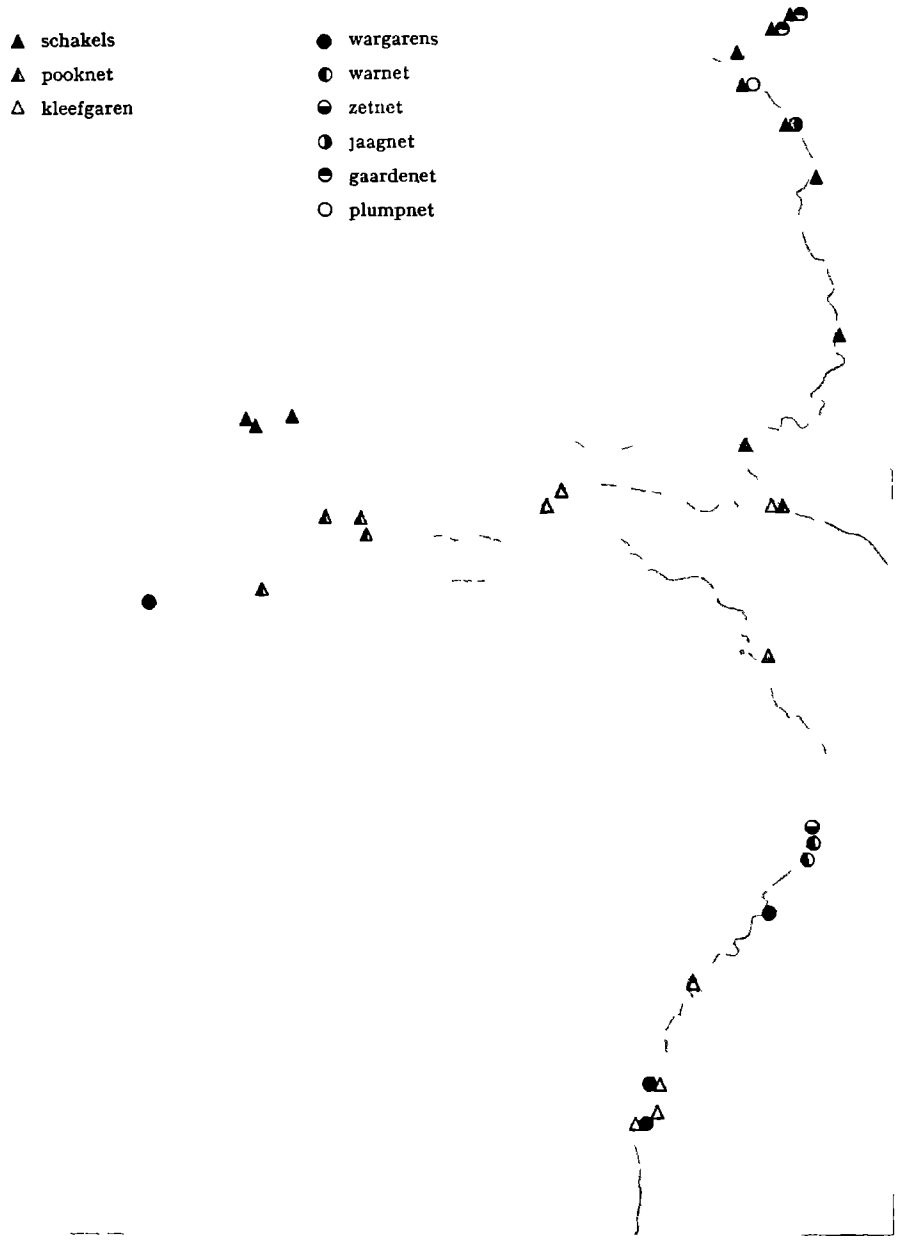
schakels
pooknet
kleefgaren
wargarens
warnet
zetnet
jaagnet
gaardenet
plumpnet

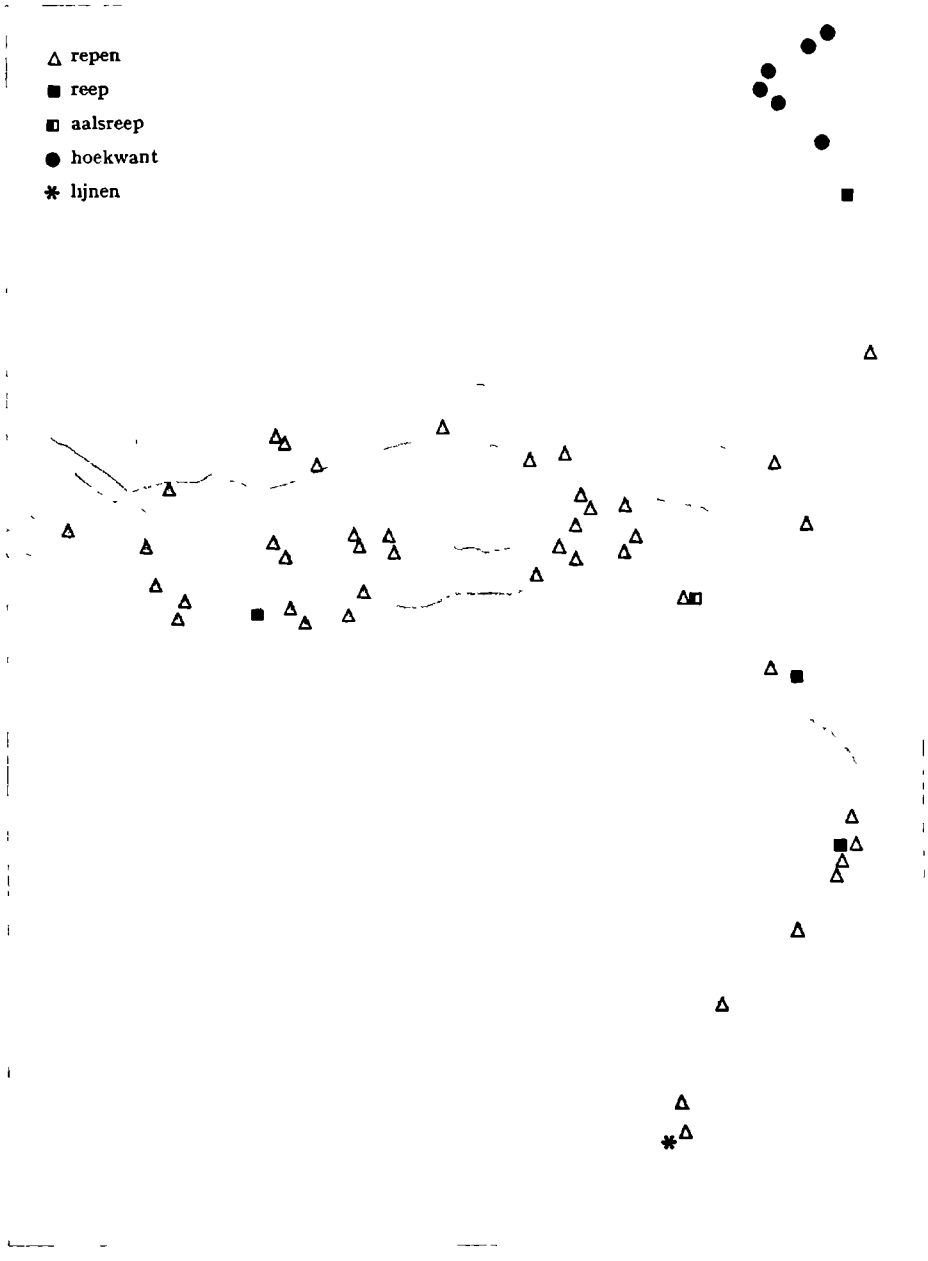
repen
reep
aalsreep
hoekwant
lijnen

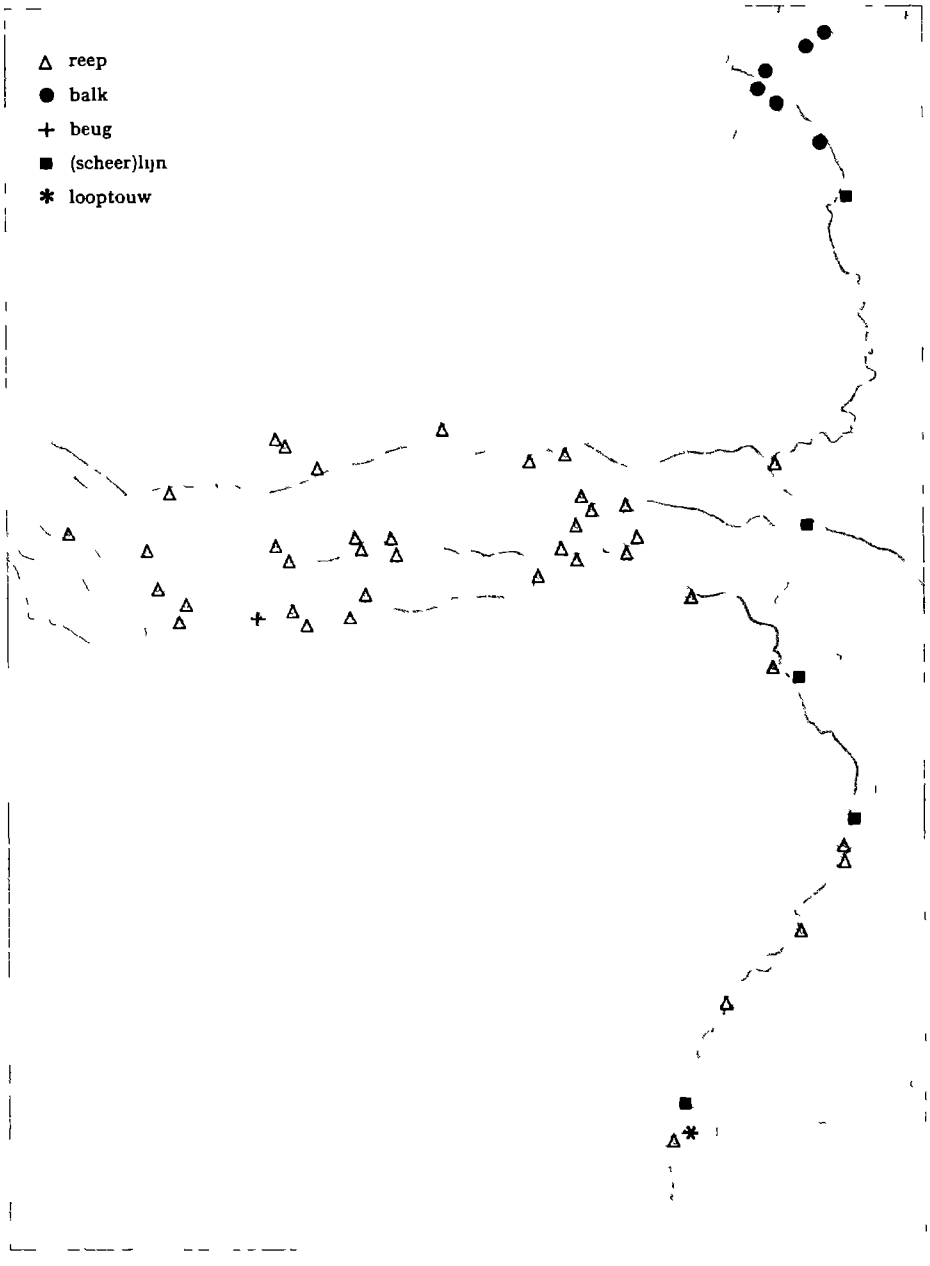
reep
balk
beug
(scheer)lijn
looptouw

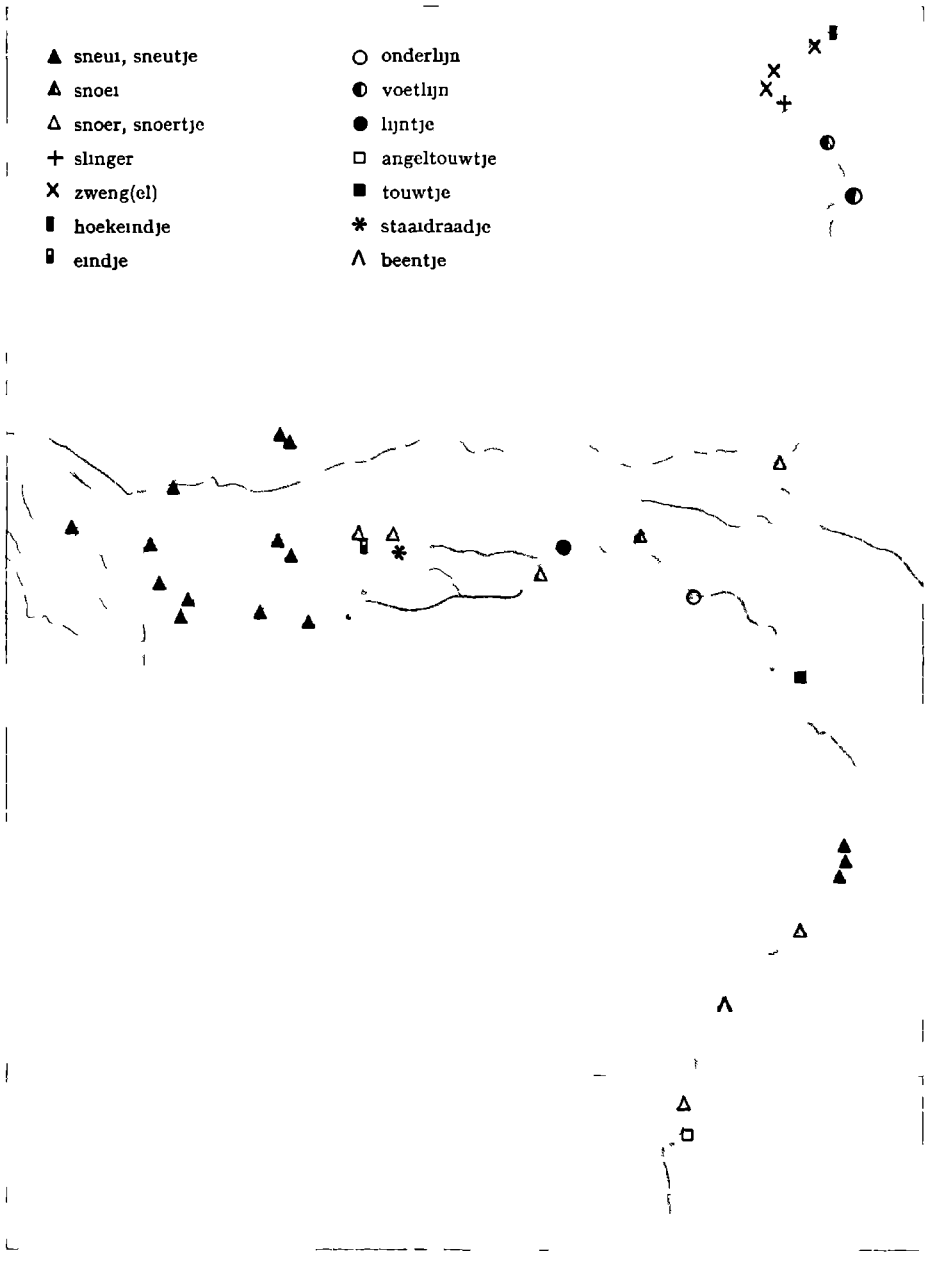
▲ sneui, sneutje
▲ snoei
△ snoer, snoertje
+ slinger
X zweng(el)
▮ hoekeindje
▯ eindje
○ onderlijn
◐ voetlijn
● lijntje
□ angeltouwtje
■ touwtje
✱ staaidraadje
Λ beentje

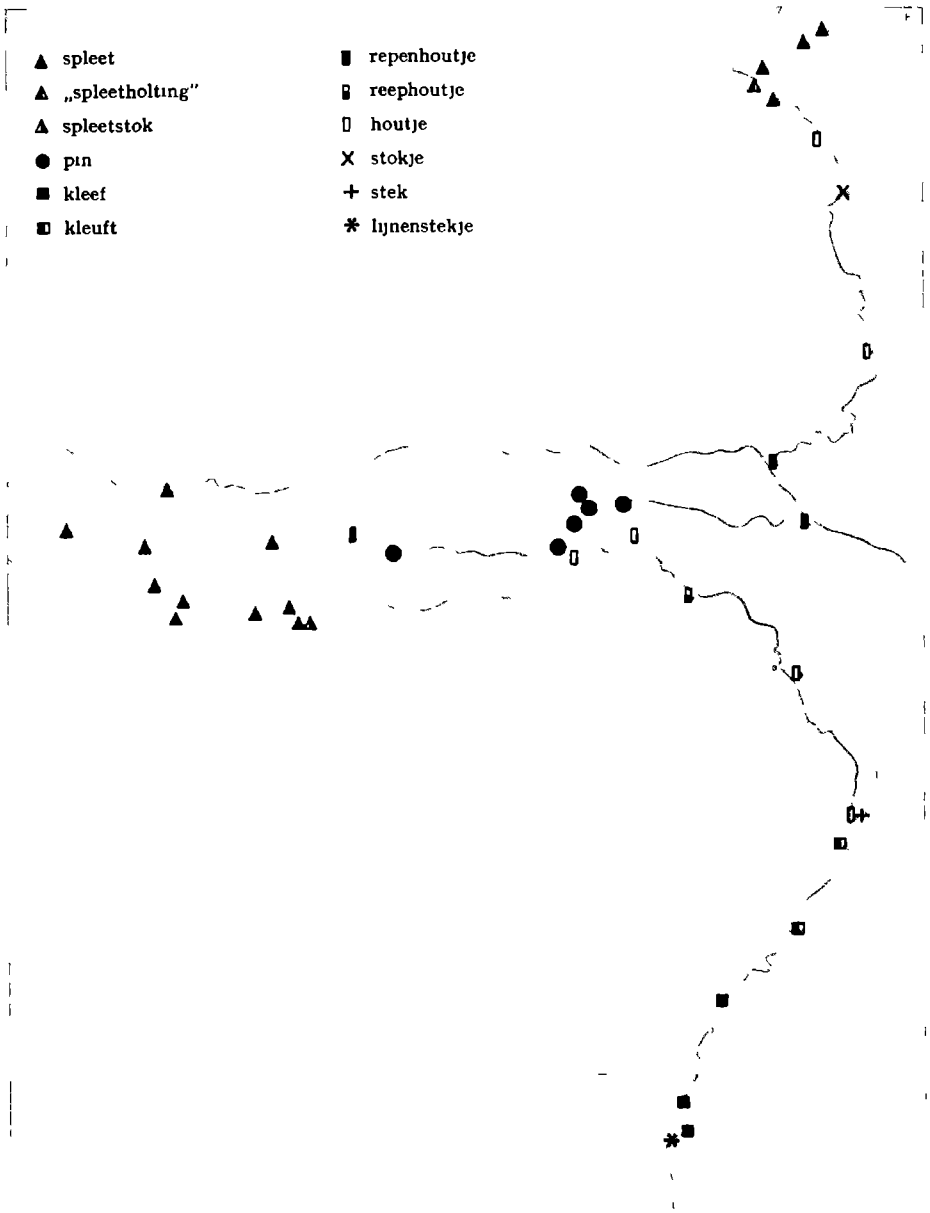
spleet
„spleetholting"
spleetstok
pin
kleef
kleuft
repenhoutje
reephoutje
houtje
stokje
stek
lijnenstekje

KAART 81 *aasbak*

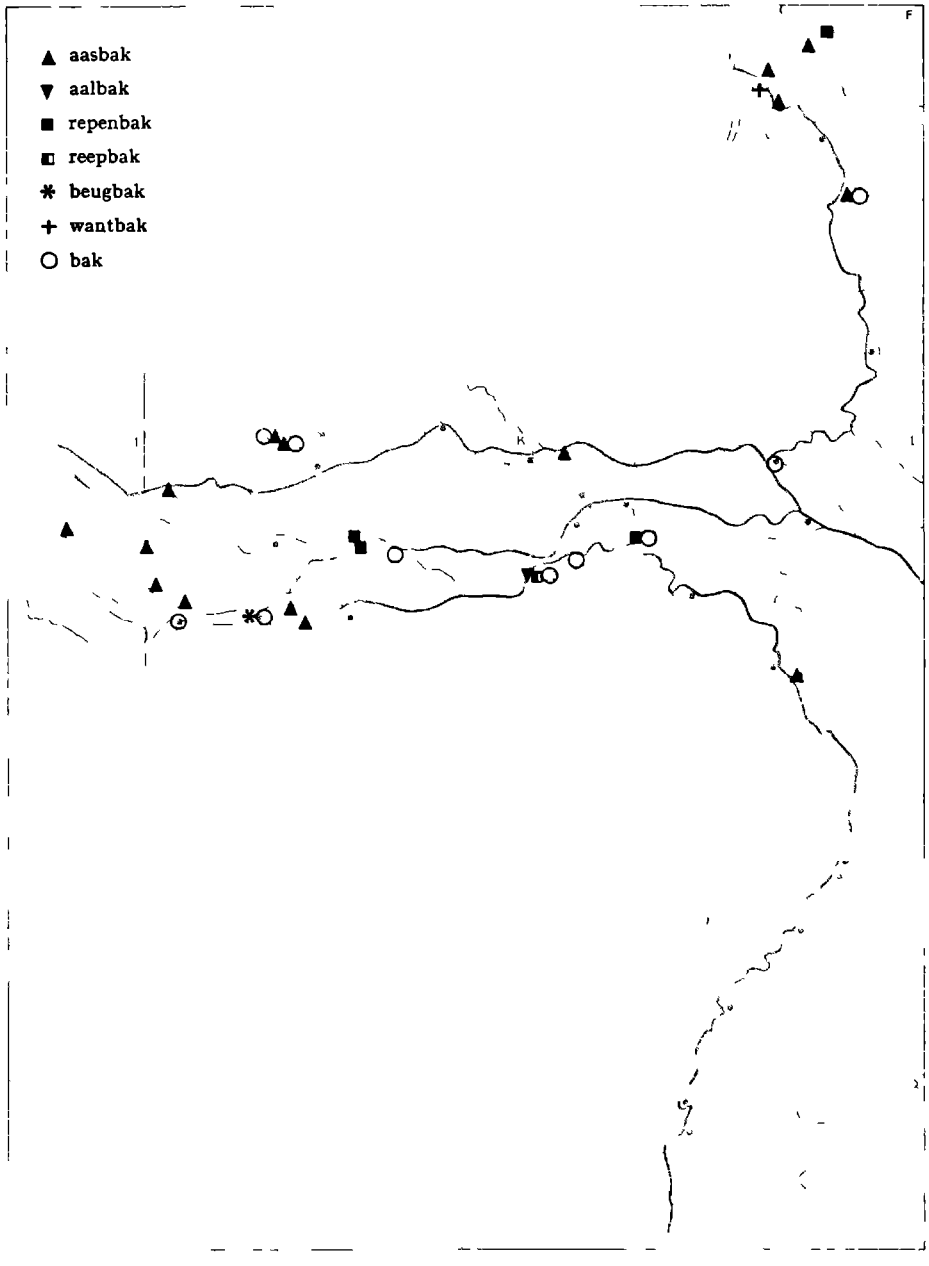

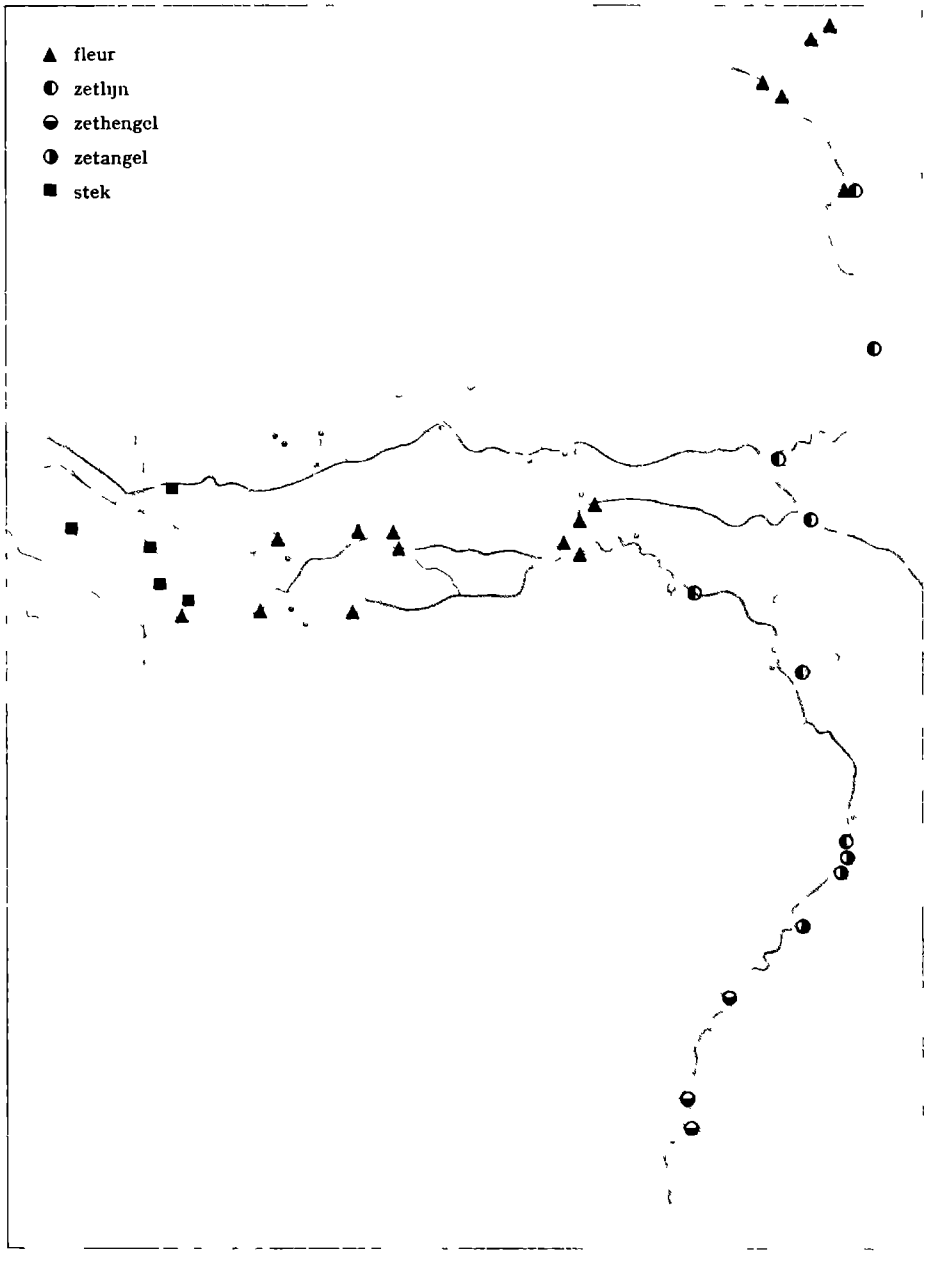
fleur
zetlijn
zethengel
zetangel
stek

krt. no.	Z.H.	H.IJ.	B.I.	B.II	O.	K.O.	L.
3	**hoek**	*haak*	*haak*	*angel*	*angel*	**hoek**	*angel*
5	o	*bovenwater*	*bovenwater*	**hoogwater**	o	o	o
6	*dikwater*	*dikwater*	*witwater*	*witwater*	*dikwater*	*dikwater*	*dikwater*
13	*want*	o	*want*	**net(te)werk**	*net*	*net*	*net*
14	*net*	o	*net + stel*	*stel*	*pand*	*pand*	**vak**
15	**vlouw**	*drijfnet*	*drijfnet*	*netten*	*drijfnet*	*drijfnet*	*drijfnet*
19	*fuik*	*fuik*	*fuik*	x	o	**aalfuik**	**aalsfuik**
20	**visfuik**	*fuik*	*fuik*	*visfuik*	*visfuik*	**fuik**	*visfuik*
22	**welie**	o	o	o	o	**kubbe**	**tolkorf**
24	*wiek*	*wiek*	**vleuk**	*vleugel*	*vleugel*	*vleugel*	*vleugel*
25	**voor-** en **achterzegen**	**korte** en **lange wiek**	o	**beneden-boven-vleugel**	vleugels	o	o
26	**schieten**	o	o	o	uitzetten	x	o
27	**uitschieten**	o	o	o	uitzetten	o	x
29	**ophalen**	o	o	**inhalen**	o	x	o
30	*ophalen*	o	o	o	o	**inhalen**	**ophalen**
35	*vloot*	o	*vloot, kurk*	*kurk*	o	o	o
38	o	*kont*	*kont*, gat	o	*kont*		**vot** (Z.L.)
39	x	o	ladders	ladder-mazen	*spiegel-mazen*	ladders	**spiegels (spegelen)**
42	*schiel*	*schiel*	*schiel*	**plankje**	x	x	**houtje**(N.L.) **plankje** (Z.L.)
46	*docht*	*doft*	o	*docht*	x	*dof(t)*	**bank**
47	*visser*	*visser*	*visser*	*visser*	*visser*	**visserman**	*visser*
48	*schouw*	o	*schouw, fannie*	*fannie*	o	**punter**	**pont** (Z.L.)
49	roeipen	o	x	**dolkast**	o	roeipen	**dolpen**
50	**inhouten**	*spanten*	x	**krommers**	o	spanten	krommers, spanten (N.L.) **knieën** (Z.L.)
51	*buidelling*	o	*bui-, bedelling*	*buidelling*	*buidelling*	o	**delling**
52	**hoosvat**	o	*(h)oos*	*(h)oos*	*(h)oosvat*	*oosvat*	**schep(per)** (N.L.) oos (Z.L.)
53	*beun*	*beun*	*beun*	*bun*	o	**ka, kaar**	*beun*
54	*bunbak*	o	*bunbak*	**koker**	*(beun)koker*	**trog**	*(beun)koker* (N.L.)
55	**opzet**	o	o	opzetsel	ketting	x	o
56	**rondte**	**gang**	x	**ronde**	x	x	**toer** (Z.L.)
57	*streek*	o	o	**achternet**	o	o	o
58	o	*onderreep*	o	**steenreep**	x	o	o
59	*blinde*	o	*blinde* vrije staai	loze staai *misse*	*misse*	o	o
60	bijzwenken	**omslaan**	o	o	*bijslaan*	**dwars-trekken**	**omkomen** (N.L.) **bij-komen** (Z.L.)
61	*boezem*	*boezem*	*boezem*	*boezem*	o	**gaal**	boezem
62	**boeilijn**	o	*tonlijn*	*tonlijn*	*tonlijn*	**lijn**	**toom**(N.L.)
63	*voorgaan* **achterraken**	o	x	**voorlopen achter-blijven**	o	**voordrijven**	o
64	*lijf*	o	*lijf*	o	o	**aalswant**	**lichaam**

krt. no.	Z.H.	H IJ.	B I.	B II.	O.	K.O.	L.
65	*achterlijf voorlijf*	*achterlijf*	*voorlijf achterlijf*	*voorlijf achterlijf*	x	*voorlijf achterlijf*	o
66	*hoepel*	o	*hoepel*	*hoepel*	*hoepel*	**beugel**	**reep**
67	**trommel**	o	o	o	**tuimelaar**	**bonge**	**trom**
68	o	o	o	**klein(e) kuils**	x	o	x
69	**schokker-visserij**	o	**ankerkuil-visserij**	*kuil-visserij*	*kuil-visserij*	o	*kuil-visserij*
70	**schokker-kuil**	o	o	anker-kuil	*schokker-kuil*	o	*schokker-kuil*
71	**bladen**	o	x	**handen**	o	o	**schoppen**
72	**sluiven**	o	o	**broezen**	o	o	x
73	*staartlijn*	o	o	**zaktouw**	o	o	x (N.L.) **staarttouw** (Z.L.)
74	**zak**	o	o	**staart**	o	o	**slurf**
75	o	o	o	*viszegen*	x	**zegen**	**waai**
76	o	schakels	o	o	pooknet	schakels x	x (N.L) **kleefgaren** wargarens (Z.L.)
77	*repen*	*repen*	*repen*	*repen*	*repen*	**hoekwant**	*repen*
78	*reep*	*reep*	*reep*	*reep*	x	**balk**	*reep*
79	*sneui*	*sneui*	x sneui domineert	o	o	x	x
80	*spleet*	o	x	**pin**/re(e)-p(en)houtje	repen-houtje	**spleet**	**kleef/kleuft**
81	*aasbak*	*(aas)bak*	x	o	o	aasbak	o
82	**stek**	o	*fleur*	o *fleur* domineert	*zetlijn*	**fleur**	*zetlijn*, -hengel -angel

Z.H. heeft van de 76 termen 22 karakteristieke (29%); H.IJ. van de 50 termen 4 (8%). H.IJ. sluit in 6 gevallen aan bij B.I (12 %), in 4 gevallen bij Z.H. (8 %), in 9 gevallen bij Z.H. + B.I (18 %). Van de 63 termen zijn er voor B.I 2 karakteristiek (3%); B.I sluit in 18 gevallen aan bij Z.H. (9 keer apart en 9 keer te zamen met H.IJ. (29 %), in 15 gevallen bij B.II (24 %). B.II heeft van 70 termen er 19 die karakteristiek zijn (27 %), sluit in 10 gevallen aan bij O. (14 %) en in hetzelfde aantal bij L. (14 %). Twee van de 63 termen karakteriseren O. In dit gebiedje leven de vissers vrij geïsoleerd van hun collega's, zij kennen elkaar nauwelijks en konden geen collega met name noemen. Toch sluit O. in 7 gevallen aan bij K.O. (11 %), in 13 gevallen bij L. (21 %). Karakteristiek voor K.O. zijn 21 termen van de 66 (32 %), terwijl L. er 24 bezit van de 60 termen (40 %). Bestuderen we alle kaarten opnieuw, speciaal gericht op B.I en O., dan blijkt dat op 12 kaartjes het westelijk gedeelte van B.I aansluit bij Z.H., het oostelijk gedeelte bij B.II. De grens loopt ongeveer van Haast. naar H.Zw. Bovendien sluit Wou. op 8 kaarten aan bij B.II en te zamen met Gor. en Hard. resp. 4 en 3 keer. O. blijkt in vele gevallen geen aaneengesloten gebiedje. Behalve de reeds vermelde overeenkomst van het hele gebiedje met B.II, L. en K.O., stemt Zut. 6 keer met K.O. overeen, West. evenals Mill. 15 keer met B.II.

Uit het bovenstaande meen ik te mogen concluderen, dat het, terminologisch beschouwd, weinig zin heeft om in het westen drie gebieden te onderscheiden; beter kan men spreken van een westelijk gebied met een fluctuerende oostgrens. Ook O. blijkt niet als een afzonderlijk gebied, zelfs niet als een overgangsgebied beschouwd te kunnen worden. Op grond van het geografisch materiaal zou men het gebied van de riviervissers, anders dan op de „kennissenkaart" is geschied, als volgt kunnen indelen:

1. het westelijk gebied met fluctuerende oostgrens;
2. het middengebied waarvan de oostgrens ongeveer samenvalt met die van B.II (+ West. en Mill. in enkele gevallen);
3. de kop van Overijssel;
4. Limburg.

Voor dit laatste gebied zijn er te weinig karakteriserende termen die een onderverdeling in Noord- en Zuid-Limburg noodzakelijk maken.

Op een *verzamelkaart* heb ik de belangrijkste isoglossen getekend, die op de voorafgaande kaartjes als vrij scherpe grenzen verschijnen. Wanneer twee aangrenzende vormen in één plaats voorkomen, loopt de isoglosse door die plaats. Een vorm die buiten zijn gebied nog geïsoleerd optreedt, heb ik op deze verzamelkaart niet aangegeven.

Legenda

ten w. *hoek, welie, inhouten, trommel, stek* (kaart 3, 22, 50, 67, 82)

ten w. tot l, ten n. tot g *haak* (kaart 3)

ten n *span-* of *stalfuiken*, ten z. *koppel* of *koppelfuiken* (kaart 4)

erbinnen *witwater* (kaart 6)

ten n *strikken* of *breien, trog, aalwant, beugel* (kaart 9, 54, 64, 66)

ten w. *want* (kaart 13)

ten o. en ten z. *net* (kaart 13)

ten w. *net* (kaart 14)

ten n *pand, ka* of *kaar* (kaart 14, 53)

ten z. *vak, spiegels, bank, bij-* of *omkomen* (kaart 14, 39, 46, 60, 67)

ten w. *vlouw, bijzwenken* (kaart 15, 60)

ten w. *fuik* (kaart 19)

ten z. *tolkorf, delling, toom, lichaam* (kaart 22, 51, 62, 64)

ten w. *wiek* (kaart 24)

ten w. *boeten* (kaart 41)

ten n. *hoek, boeten, voordrijven, bonge, zegen, spleet* of *spleetholting* (kaart 3, 41, 63, 67, 75, 80)

ten z en ten w. *spoel* (kaart 44)

ten w. tot l *fleur* (kaart 82)

ten n. *visserman, dwarstrekken, gaal, lijn, hoekwant, balk* (kaart 47, 60, 61, 62, 77, 78)

ten zw. *schouw* (kaart 48)

ten z *toer* (kaart 56)

ten o. *misse* (kaart 59)

ten w. *achter-* en *voorlijf, trommel* (kaart 65, 67)

ten z. *reep, waai, kleef* of *kleuft* (kaart 66, 75, 80)

ten z. *slurf* (kaart 74)

ten w *spleet* of *spleetstok* (kaart 80)

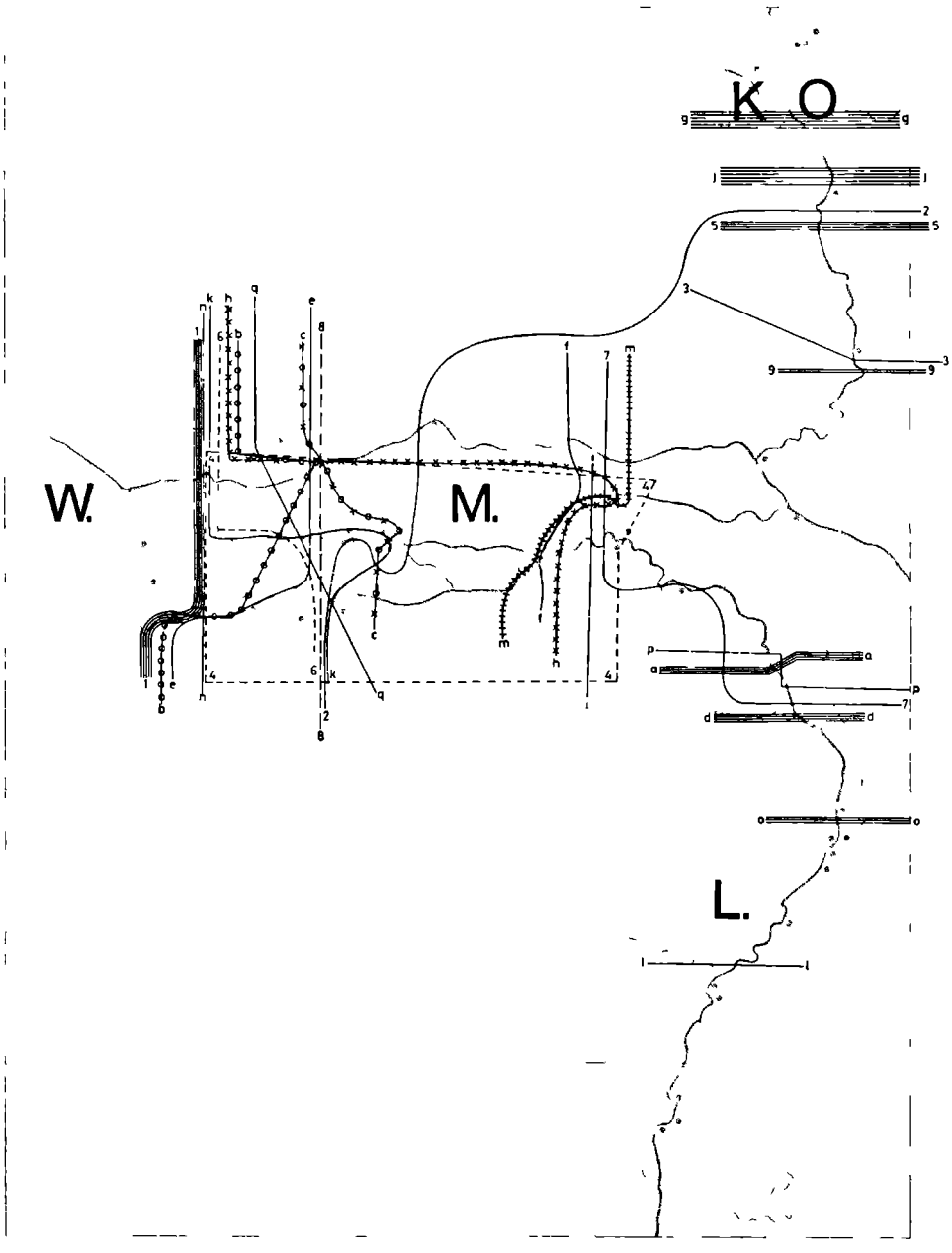
K O
W.
M.
L.

Isoglossenbundels begrenzen duidelijk Limburg, in mindere mate maar toch wel overtuigend de kop van Overijssel. Bij de oostgrens van het middengebied lopen de isoglossen niet zo dicht bijeen, dat we van een bundel kunnen spreken. Toch geven ze enigszins een begrenzing aan, in ieder geval duidelijker dan de „oostgrens" van het westelijk gebied. Het beeld dat we van deze verzamelkaart krijgen, komt de indeling in westelijk gebied met fluctuerende oostgrens, middengebied, kop van Overijssel en Limburg, die we op grond van een andere benaderingswijze maakten, bevestigen.

In deel 1 (blz. 80) heb ik reeds gewezen op het nauwe contact van de vissers uit de kop van Overijssel met de Zuiderzeevisser. Ypma (blz. 6) beschouwt als een van de karakteristieke trekken van het bedrijf der Zuiderzeevissers, dat deze laatsten nooit alleen uitsluitend Zuiderzeevissers zijn geweest. Zeer dikwijls oefenden zij in combinatie daarmee tevens de visserij in de rondom gelegen binnenwaters, op de rivieren of in de Waddenzee uit. De volgende woorden die alleen in K.O. voorkomen, worden alle vermeld door Van Ginneken en Fokkema: *achterrak, voorrak, elger, balk, gaal ropper, inkeel, tuute, punter, kaar* „beun", *noordewind* „elft of fint", *visserman.*

13.10. VISBENAMINGEN

De benamingen voor vis, alhoewel ze behoren tot de terminologie van de visser, zijn niet uitsluitend visserstermen. Ook de consument van vis en vooral de sportvisser, kunnen ze kennen. Dit is de reden waarom ik de kaartjes met visnamen in een afzonderlijk paragraafje ter sprake breng.

De belangrijkste vissen voor de riviervisserij worden met weinig betekenaars aangeduid; *steur* en *zalm* met één, *houting, elft* en *fint* in bijna het hele riviervissersgebied met één, aal overwegend met twee, waartussen betekenisdifferentiatie. De termen voor *witvis* evenals de groep *jacobszalm* en de benamingen van riviervissers voor „aal" en „paling", met name *slokker* en *spitskopje,* kennen een grotere verscheidenheid in betekenaars.

De onbelangrijkheid voor de visserij op witvis in het westelijk gebied blijkt, behalve uit het reeds ter sprake gebrachte *viszegen,* nog uit het ontbreken of slechts sporadisch voorkomen van benamingen voor „witvis", „pos", „ruisvoorn" en „kroeskarper".

Krt. 83 t/m 85

Opvallend op kaart 83 „slokker" en 84 „spitskopje" is:

1. het grote aantal betekenaars juist voor een vis met hoge handelswaarde;
2. het frequent voorkomen op kaart 83 van verschillende betekenaars in één plaats. Misschien ligt voor deze twee feiten de verklaring in het bijnaam- of scheldnaamachtige karakter van deze termen. Bij dit soort van woorden valt een zeker spelelement niet te ontkennen. Men vergelijke in dit verband kaart 85 „kwabaal", waar langs de H.IJ. en in Hell. de *puitaal* ook „*(rauw)-weeraal* genoemd wordt.
3. Merkwaardig is tenslotte de witte plek op kaart 83 en 84 in het westelijk gebied (Z.H. is volledig wit), terwijl het middengebied en L., en alleen op

kaart 83 K.O., een rijke schakering vertonen. In het oosten waar men alleen *aal* als „anguilla-benaming" kent, zal de indeling *slokker-spitskopje* langer stand hebben kunnen houden dan die in het westen, waar de indeling *aal-paling* de „oudere" verving.

De verspreiding van de benamingen voor „kwabaal", op kaart 85 weergegeven, weerspiegelt, zoals meer kaartjes met visnamen, de indeling van het riviervissersgebied. Het westelijk gebied kent overwegend *puitaal*, het middengebied met L. *kwabaal* en K.O. *kwab*.

Krt. 86 t/m 88

Brasem (kaart 86) komt voor in het westelijk gebied, *bliek* in het middengebied behalve Leeuw. Mill. West., die brasem kennen evenals L. In K.O. spreekt men van *blei*. Vergelijken we deze kaart met kaart 87, dan blijkt dat Meers. Maas. It. geen betekenisdifferentiatie kennen tussen *brasem* en *bliek*. Ik merk slechts op, dat brasem een hogere handelswaarde heeft dan bliek, misschien is daar het ontbreken van de term *bliek* aan toe te schrijven. Hiermee is niet in strijd, dat Dru. uitsluitend *bliek* kent. Dru. grenst aan het gebied waar *bliek* „brasem" betekent. Het westelijk gebied (op kaart 87) met *bliek* valt op H.IJ. na, samen met het *brasem*gebied. In K.O. komt overwegend *bliek* voor evenals in N.L. In de meeste plaatsen van het middengebied (zie kaart 88) wordt de „brasem" *bliek* genoemd, de „bliek" in dezelfde plaatsen *puiloog*. De verklaring van dit verschijnsel is mij niet bekend.

Krt. 89

Op kaart 89 blijkt dat in K.O., op Zwart. na, de „winde" *meun* of *mun* genoemd wordt. In dit gebied maakt men geen onderscheid tussen „winde" en „meun".

Krt. 90

Het kaartbeeld van *barbeel* bewijst de fra. herkomst van dit woord, die Fr.v.W. (blz. 34) noemt; het komt nl. in het zuid-westen voor. „De vis Cyprinus barbus kwam reeds in de tijd der eerste kloosterstichtingen naar Duitsland, waar hij nog *barbe* heet; daaraan beantwoordt nnl. *barm*, waarin de *m* echter bevreemdend is (een vorm *barb* klinkt in elk geval onnederlands)" (De Vries blz. 30.) Deze onnederlandse vorm treedt echter wel in het nl. op, alhoewel met een andere vokaal, met name in It. Het hgd. *Barbe* zelf komt „aus gleichbed. lat. barbus: der Fisch ist von lat. barba „Bart" seiner Bartfäden wegen genannt" (Kluge blz. 37). De vormen *barf*, *berf* en *berp* stammen m.i. rechtstreeks en niet via het Duits uit het lat., omdat ze uitsluitend in L. optreden. Ook *barm*, dat volgens het W.N.T. (II 1027) ook Hollands is, lijkt mij rechtstreeks uit het lat. ontleend, omdat in het Hollands romeins-latijnse vormen niet ongewoon zijn.

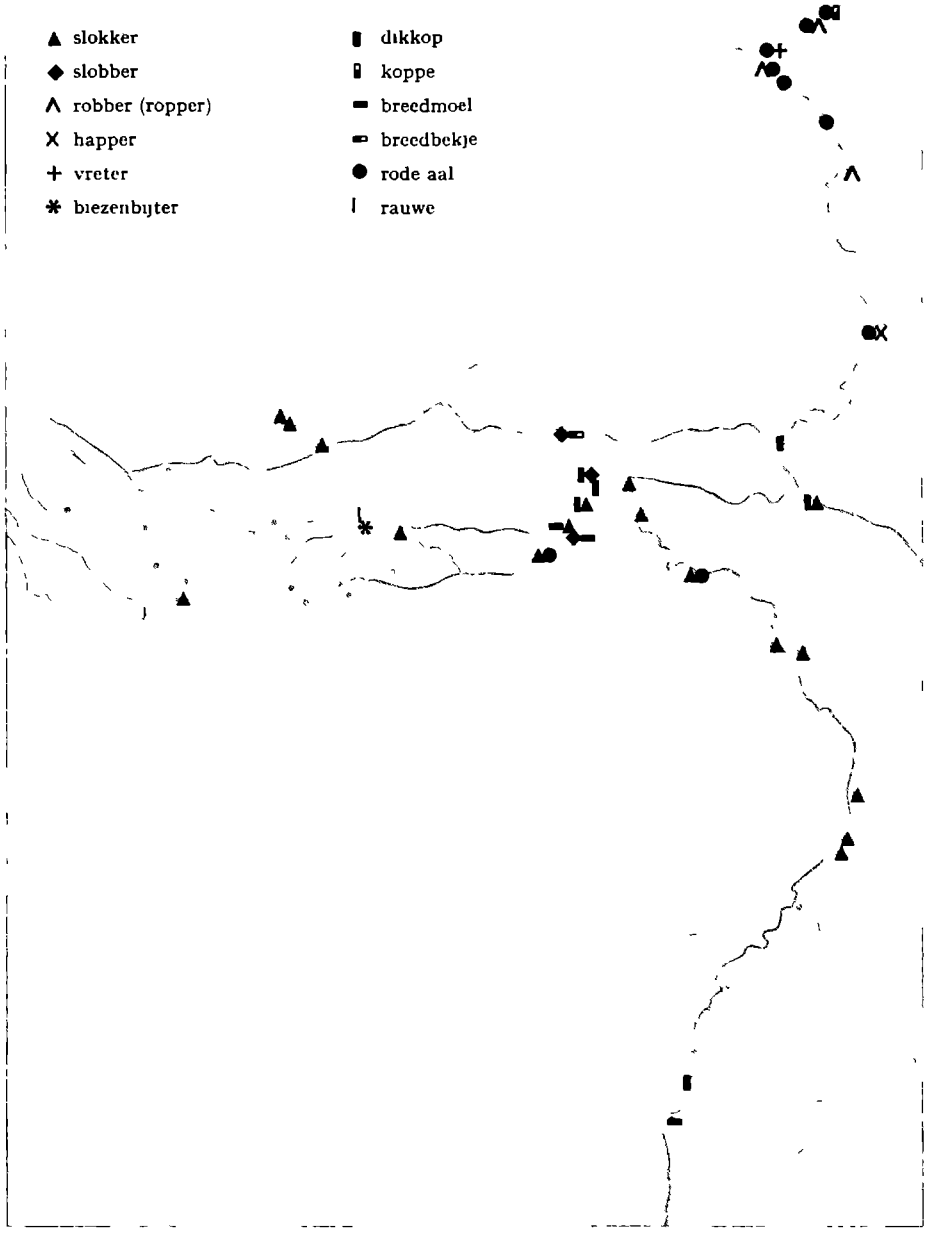
slokker
slobber
robber (ropper)
happer
vreter
biezenbijter
dikkop
koppe
breedmoel
breedbekje
rode aal
rauwe

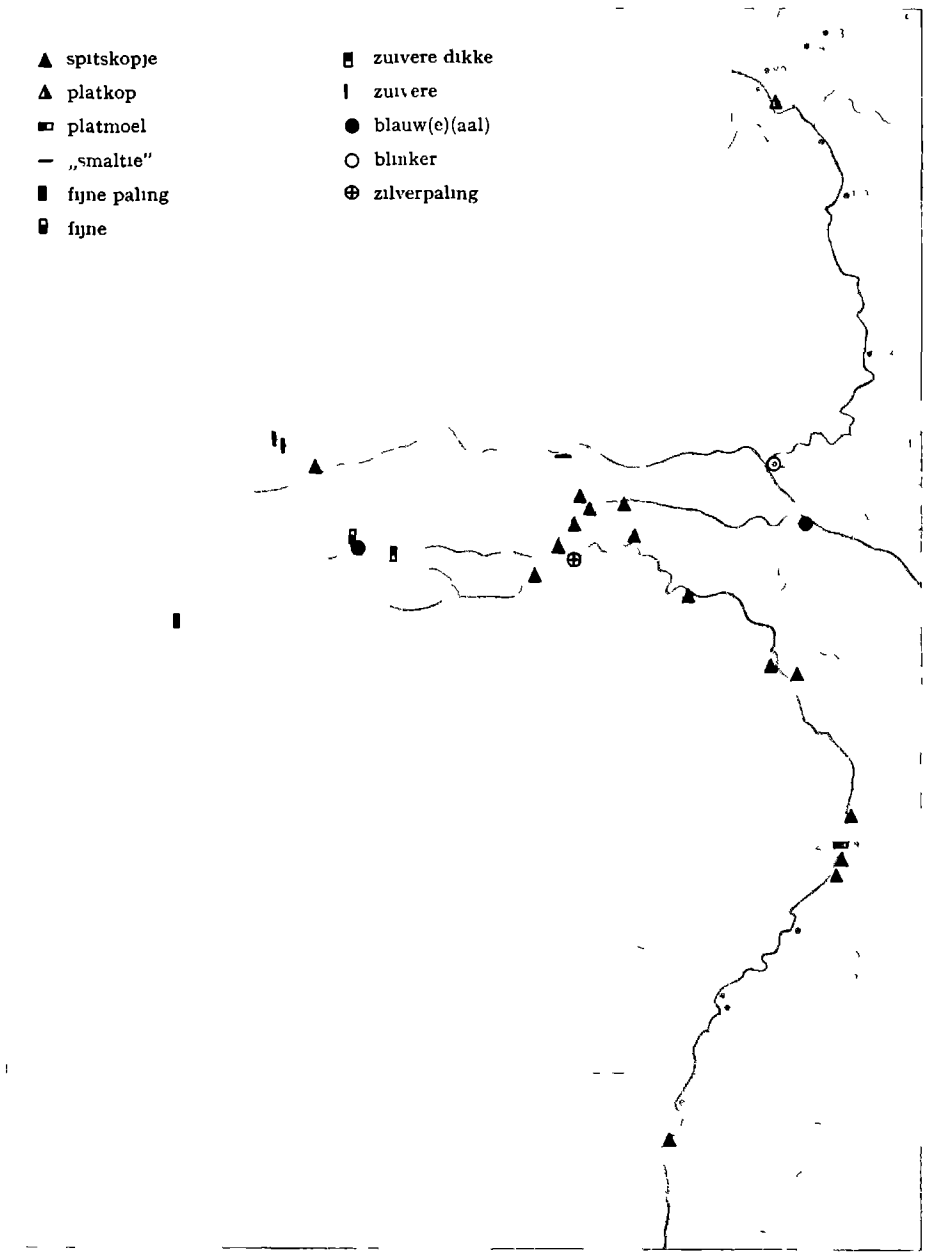
spitskopje
platkop
platmoel
„smaltie"
fijne paling
fijne
zuivere dikke
zuivere
blauw(e)(aal)
blinker
zilverpaling

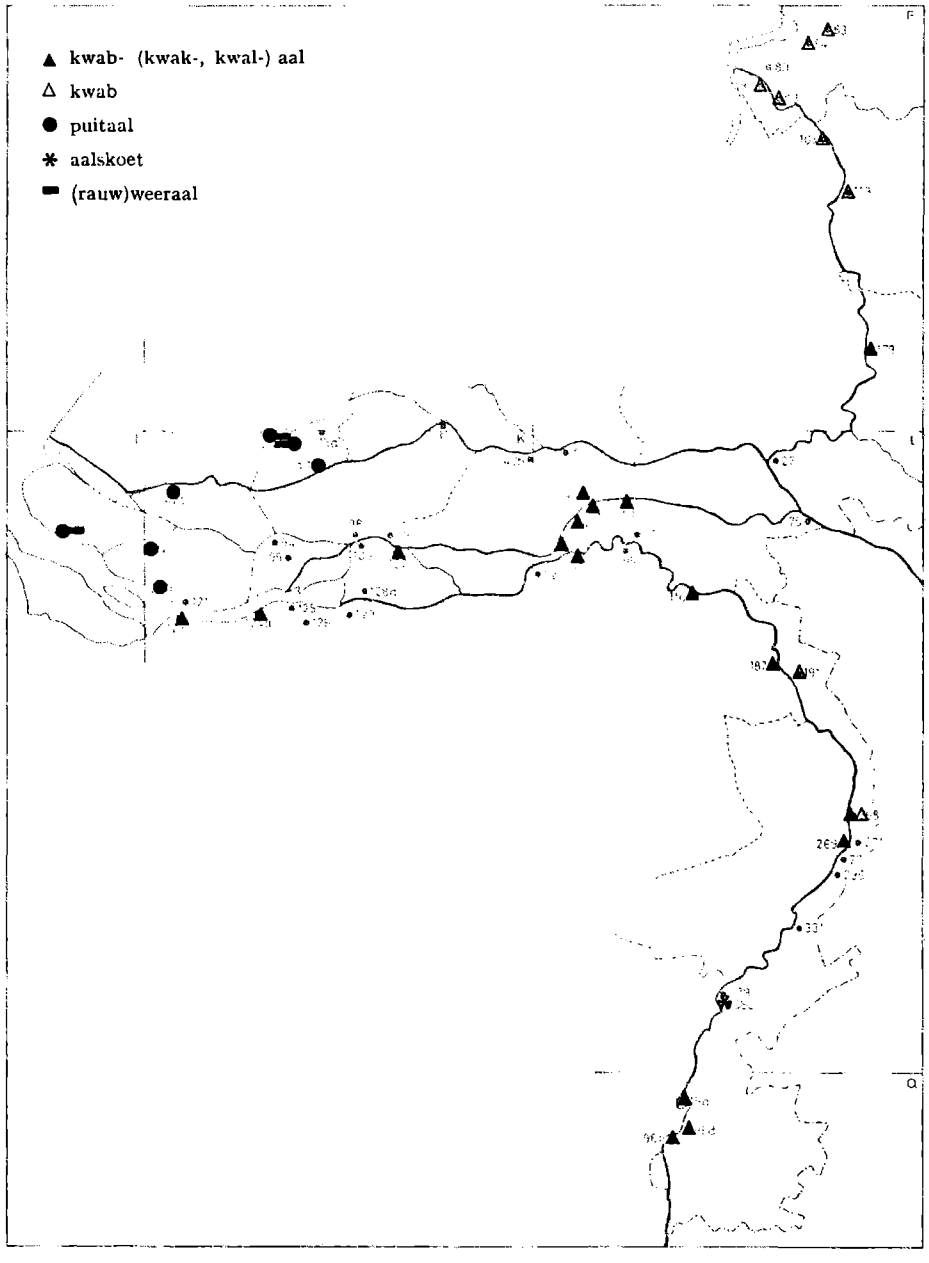
▲ kwab- (kwak-, kwal-) aal
△ kwab
● puitaal
✱ aalskoet
▬ (rauw)weeraal

brasem
bliek
blei

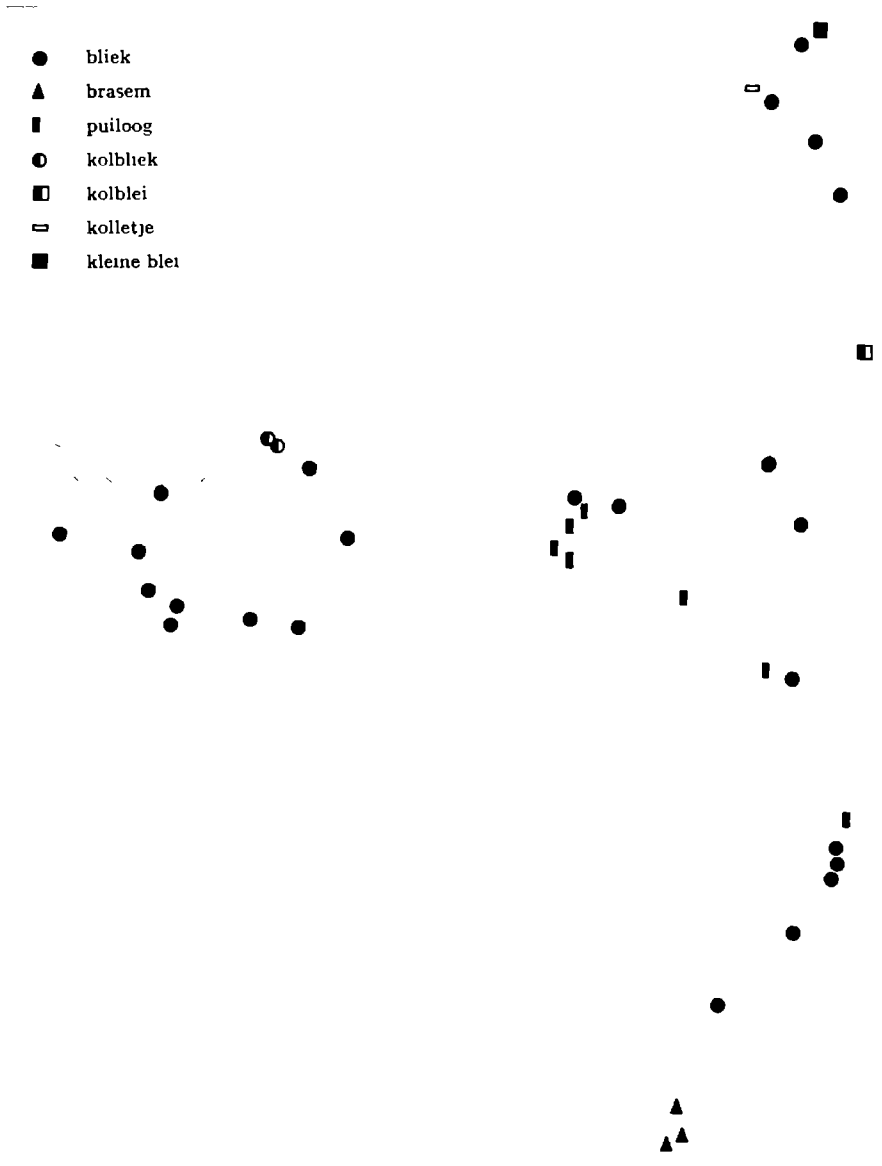
bliek
brasem
puiloog
kolbliek
kolblei
kolletje
kleine blei

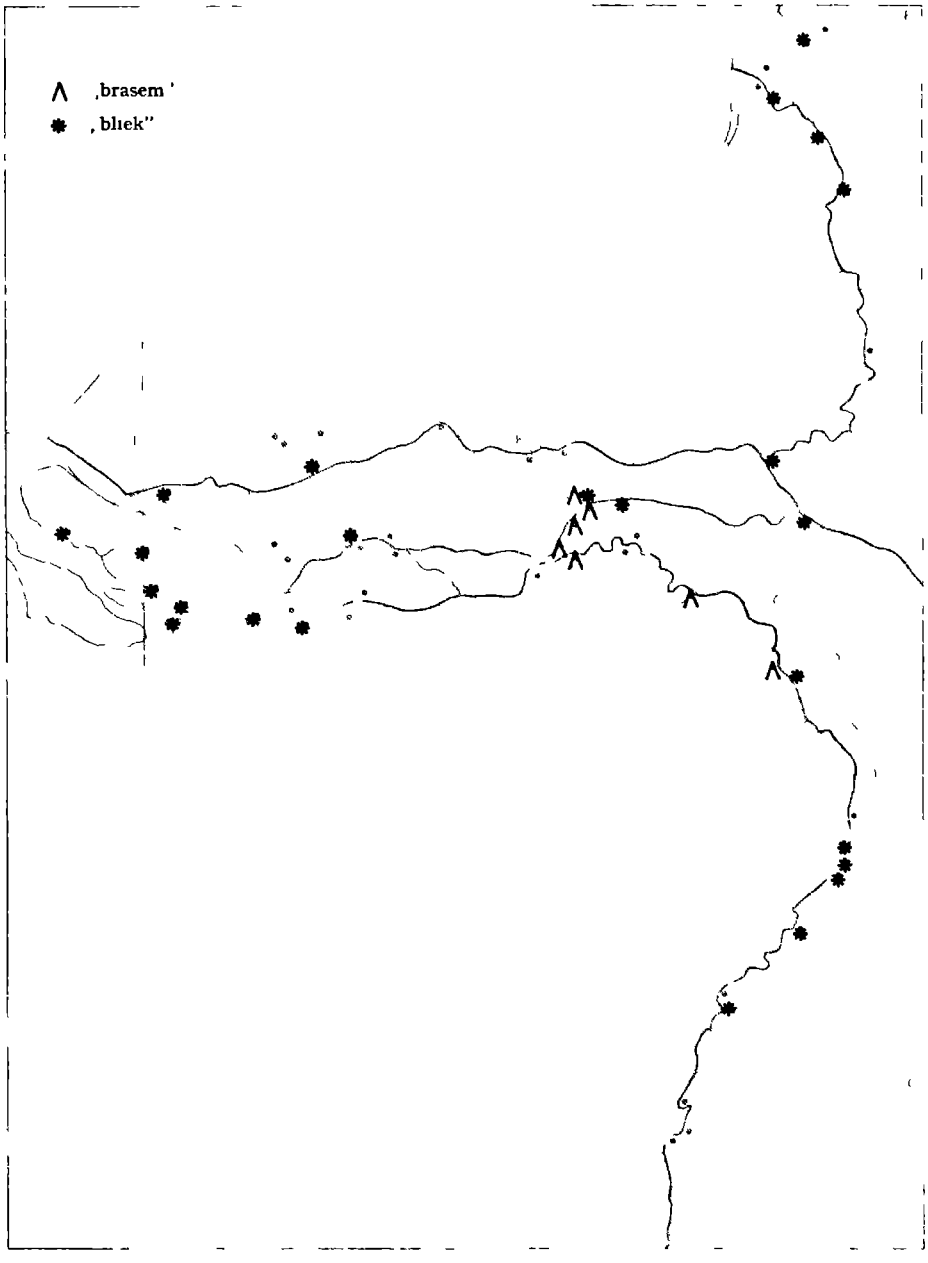
,brasem '
, bliek"

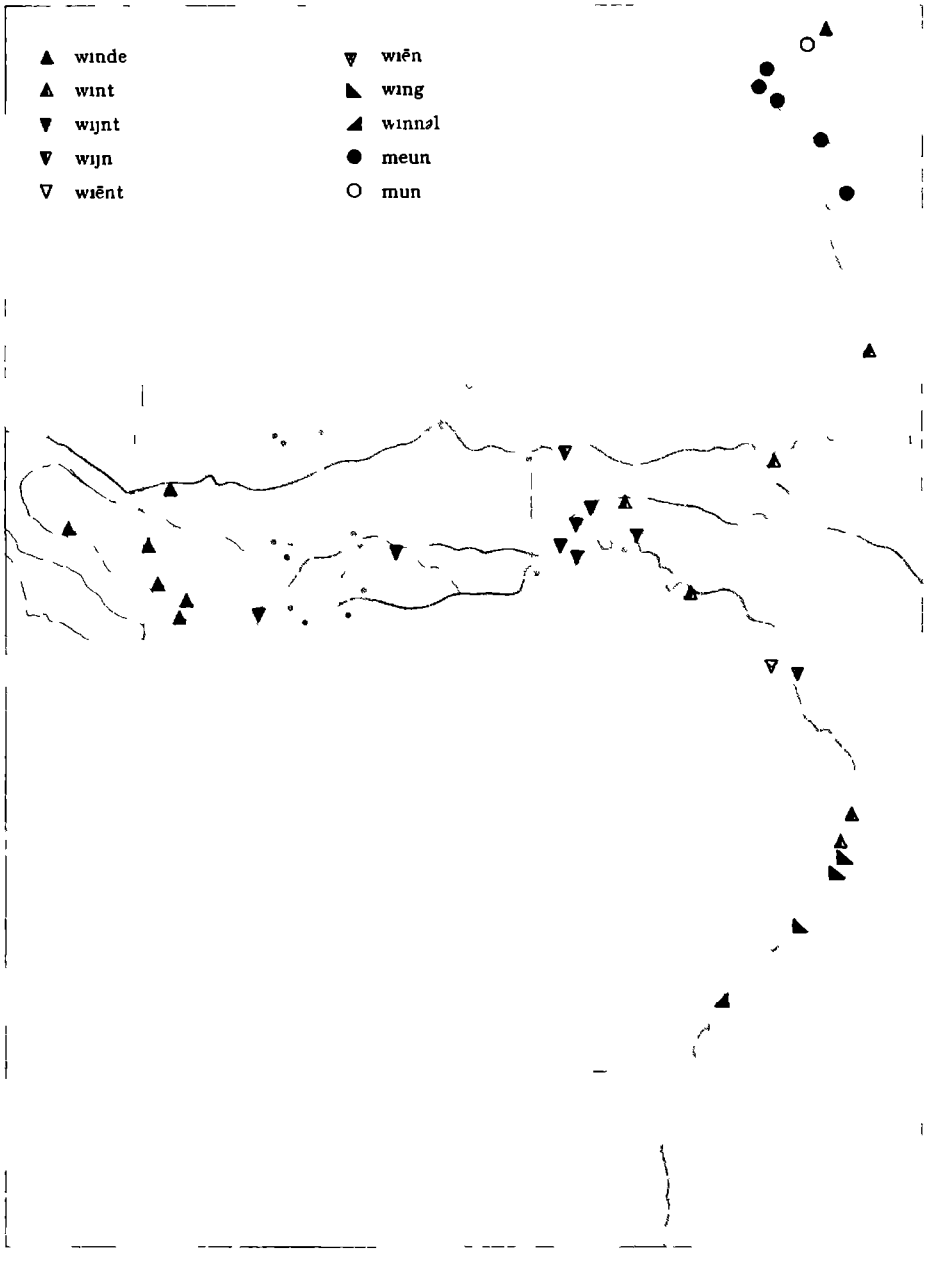
wɪnde
wɪnt
wɪjnt
wɪjn
wɪēnt
wɪēn
wɪng
wɪnnəl
meun
mun

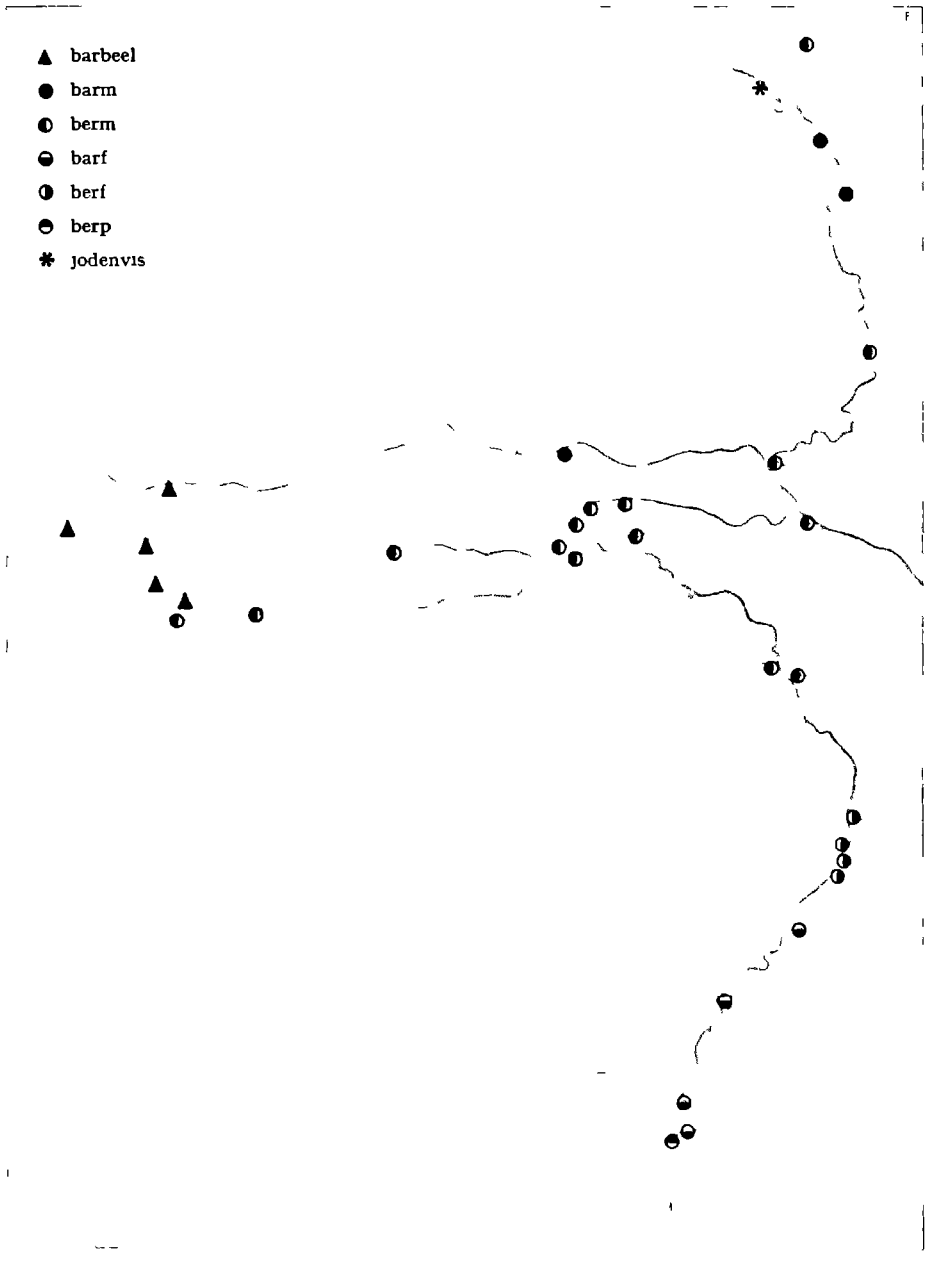
barbeel
barm
berm
barf
berf
berp
jodenvis

The area of my inquiry into the terminology used by river-fishermen includes 55 towns and villages, situated along the rivers within the triangle Zwartsluis – Hellevoetsluis – Maastricht. My special aim in this survey has been to give a more or less complete inventory of the terminology of the river-fishermen in the Netherlands between roughly 1900 and 1960. I collected the material by means of oral inquiries and controlled conversations, and compared it with the technical languages of inland sea, coast, Zuiderzee or IJsselmeer fishermen, and the fishermen of inland waterways, which have already been published.

SUMMARY OF PART I (REALIA) AND PART II (DESIGNATION)

The fisherman mostly exercises his trade in a boat. The four most important types of fishing-boats that are used in the Netherlands are the *„schouw"* (scow), the *„fannie"*, the *„punter"* (punt), and the „pont" (pontoon). River-fishermen mostly used the *„fannie"*, which is practically unknown outside this trade. Characteristic of a fishing-boat is the *„beun"* (corf or live box); in its most primitive form it is the space between two rather high „knees" in the middle of the boat filled with fresh water. The most primitive kind of *„dolkast"* (rowlock) is a hole in the upper edge of the boat, caused by a knot that came loose or was removed. In its most original form the *„dol"* (thole) might have been a projecting piece of branch. The etymology of *„dol"* points in this direction.

The fisherman made his equipment himself. For knitting he needs two simple implements: the *„spoel"* (needle or knitting-pin) and the *„schiel"* (knitting-case or scoop). The Dutch river-fishermen used five ways of casting on. First they knitted for instance a a cuff, or warp, or they began with a frame or an old piece of net, which is usually called *„opzet"* (cast on) or *„opsteeksel"*. Many fishermen knitted in four different ways. They generally kept the nets in repair themselves.

The main freshwater catches are migratory fish by means of the *„zegen"* (seine or drag-net), and eel by means of an *„ankerkuil"*, which is a bag-shaped net fastened to a frame or to two masts. A not unimportant trade on a small scale which was or is still exercised on all the rivers is that which uses *„korven"* (baskets) and *„fuiken"* (fish-traps), *„repen"* (the long line) and „dobbers" (the hand line). The remaining catches, especially the catches of white fish, are of minor importance. Catches of smelt, carp,

and flounder are of some importance in particular areas only. This also goes for fishing by means of the *„kornet"* (trawl-net), the *„schrobnet"* (double stick net) and the *„bezaan"*, a seine with small boards attached to a line which serve to drive the fish into the net.

In the years when the rivers teemed with salmon the catches did not yield much money in the western part of the above-mentioned area because of the dictatorial attitude of the leaseholder. The more fishermen he could get, the better he liked it, as it meant bigger catches, but for the fishermen it resulted in smaller wages. Early in the century sturgeon was still caught in the river IJssel, but it must be added that most of my informants had this from hearsay only. The Dutch part of the river Rhine was rich in salmon. The salmon treaty in 1886 between the Netherlands and Germany did not result in the improvement of the salmon stock which the governments of the two countries had expected. After 1886 the catches gradually declined. The salmon-fishers on the upper reaches of the river were even worse off on account of the intensive catching of salmon on the lower reaches. The decline in salmon fishing was probably one of the main causes that gave rise to poaching.

The factors that brought about the decline of fishing on the rivers are:
1. the regulation and canalisation of the rivers
2. water pollution.

Water pollution in particular has dealt the death-blow. The organisation of and the information supplied by „De Nederlandsche Heidemaatschappij", – department of freshwater fishery –, has retarded the complete disappearance of migratory fish and the decline of eel-catching. After a short revival immediately after World War II the catches of migratory fish stopped in the early fifties. The decline in the shad-stocks was wrongfully attributed by the fishermen to the use of the stow net on an anchor.

The fishing-tackle used on the Dutch rivers for migratory fish, sturgeon excepted, are the *„zegen"*, the seine net without a bag, the *„drijfnet"* (drift net), the *„steek"* (hoop net), and the *„zalmkruisnet"*, the salmon bait net. The salmon bait net can be considered a further development of the bait net; the hoop net (a kind of fence made of osiers with bow nets) is a development out of the bow-net. The salmon bait net was exclusively used in the province of Limburg.

The Teutonic fishermen learned from the Romans how to use the seine net without a bag, which can be easily handled in the current. This is not the case with the seine net with a bag. Catching salmon with the seine net without a bag was practised by the big State Fisheries on the lower reaches of the rivers, and by private fishermen using hand-driven wind asses on the sandy flats. If there were no sandy flats, the seine net was hauled in by means of an anchored raft with a slip made heavier by sand-bags, or a slip of a „gallows" worked by two winches. The „gallows", a floating raft, was imported from Canada by G. Meulenwerf, at the time an alderman of Gorinchem. The big salmon fisheries can be considered as large-scale enterprises where intensive differentiation and organisation of labour was practised.

The trammel net is probably a development out of the seine via the floating net with lines. Compared with the seine net the trammel net is

an unimportant piece of fishing-tackle, and therefore hardly any statutory restrictions were imposed on the use of this net

The eel bow-net probably developed out of the basket after man got to know (cotton) yarn It is a fact that the fishermen on the Zuiderzee were not the first to use the fish pots in the Netherlands The so-called „*bakjes*" (boxes, bins) were already used before World War II by fishermen from Kampen Moreover, the fish-pot corresponds with the Swiss „transparent trap" and the Helgoland „transparent trap" The stow nets on stakes („*staalbomen*") – three or four big stow nets fastened to stakes driven into the bottom of the river – are not found any more, as they were obstacles to shipping and could not easily be removed

The turn of the century witnessed the rather sudden emergence of the stow net on an anchor This net was especially used in Moerdijk and spread within a decade along the rivers Maas, Waal and Rhine, Heerewaarden becoming the centre The stow net on an anchor was a development out of the swing net on an anchor, which is apparent from the various names of this fishing-tackle, such as „*kleine kuils*" or „*ankerkuil*" The regulation of the rivers brought about the ever increasing use of the stow net on an anchor for catching eels, and at the same time it influenced salmon-fishery adversely The regulation of the rivers caused the speed of the current to increase, and consequently the fishermen were forced to adapt their fishing-tackle to the changed circumstances Thus the „*ankerkuil*" or „*schokker-kuil*" replaced the swing net on an anchor The use of the „*schokkerkuil*" had the added advantage of offsetting the labour-surplus, which was becoming bigger and bigger as a result of the decline in the salmon, and shad fisheries The stow net on an anchor with two stakes, the „*ankerkuil met twee houten*", developed out of the stow net with a „frame" The fishermen from Heerewaarden adopted this way of fishing in imitation of the fishermen from Moerdijk From Heerewaarden the use of the stow net on an anchor spread upstream, because the fishermen were familiar with the swing net on an anchor From Holland and through Dutch fishermen the use of the stow net on an anchor, which was a typically Dutch way of fishing, spread to Germany and France

Because of such terms as „*spleet*" (clamp), „*balk*" (line), „*sneutje*" (snood) and bearing in mind the old and close relation between IJsselmeer fishermen and those from the northern part of Overijssel, I think it is justified to suppose that the „*aaltoek*" (long line) fishermen on the IJsselmeer learned quite a lot about this way of fishing from the long line fishermen on the rivers

The catches of white fish are relatively unimportant for the river-fishermen, which is clear from the fact that the set net hardly developed and from the scanty knowledge of white fish of the river-fishermen It is also clear from the meaning of the term „*witvis*" (white fish) itself, which is not used in the western part of Holland

On the basis of linguistic arguments I have been able to prove that the stow net on an anchor developed out of the swing net on an anchor, that the stow net on an anchor with two stakes developed out of the stow net with a „frame", and that the fishermen from Heerewaarden adopted this way of fishing in imitation of the stow net fishermen from Moerdijk Moreover, when comparing the terms used by Zuiderzee fishermen I was able to

show that the *„aaltoek"* fishing on the Zuiderzee developed out of the long line fishing on the rivers. From these instances it may be concluded that a linguistic investigation may make an important contribution to the study of the technique of fishing and its development.

SUMMARY OF PART III (CONSIDERATION)

In the development of the fishing industry two stages can be distinguished: the primitive stage and the stage of differentiation and organisation. Judging from the terminology used by river-fishermen the primitive stage is characterised by:

1. a close relation between names of birds and fish, as for instance *„reiger"* (heron), „a name of a bird" and „a particular kind of twaite shad". This relation is also evident from the term *„fuik"* (bow net, eel-pot, fish-trap), which is related to O.N. *fjûka*, „to be drifted by the wind". This etymological relationship shows that primitive man saw a resemblance between the eel-basket or eel-pot and a bird. In the primitive phase there is not yet a differentiation between fowling and fishing.
2. a number of terms referring to the human body, for instance some names for the parts of a boat, such as *„kop"*, *„kont"*, *„knieën"*.
3. a relation with primitive forestry, of which for example *„dol"* (thole) is reminiscent.
4. a relation between names for fishing-gear and clothes, for instance *„fuik"*, „a tapering basket in which eel is trapped" is *„werkkiel"* (blouse) in Leuven, and „name for a particular kind of ladies' pants with legs covering the thighs" in Lith, Maren, and Kessel.

The terminology of river-fishermen contains quite a lot of old words such as: *„stravel"* (drifting dirt), *„weel"* (a cable to which baskets or eelpots without wings are fastened), *„spoos"* (a line that splits at one end and is connected with the lines of the seine). The original meaning of a word was often retained in this terminology, for instance *„spoel"* (spool). The meaning a word has in a particular trade may be an important link in its semantic development, think for instance of the word *„garen"* (yarn). At the same time this terminology supplies material to solve tricky etymologies of fish-names, for instance *„houting"* (coregomis), *„aal"* (eel) and *„paling"* (eel).

During the stage of differentiation and organisation the terminology of river-fishermen is not a „group language", because the group of river-fishermen has not got the social structure necessary for a „group language" to come into existence. The river-fisherman does not live in his boat, he does not leave his family for a long time, his wife has nothing to do with his trade, and the number of fishermen in a particular village or town is too small for such a „group language". This terminology found its origin in the local dialect.

There is of cause the fear of polysemy, every term generally has one meaning only, one particular meaning is generally designated by one word only. This fear of mixing up words and meanings is greater, when the trade or part of it is practised more intensely. Also proportional to this intensity is the linguistic phenomenon that distinctions in „reality" are expressed

by more than one term, which is called „fragmatoepasselijkheid" by J. Goossens.

In places where only a few fishermen live, as a result of which a lively intercourse between members of the same trade is impossible, the original terms used by fishermen have sometimes been replaced by words for related matters or actions from the language of the family. *„Boeten"* (mending nets) for instance, which term is used in the western part of the country and in the northern part of Overijssel, has been replaced in the middle of the country and in Limburg by *„stoppen"* (darn), *„lappen"* (mend), *„uitstukken"* (mend), and *„repareren"* (repair), which all of them convey exactly the same meaning as *„boeten"*. The difference in terminology between the western part of the country and the northern part of Overijssel on the one hand and the middle of the country and Limburg on the other hand may be explained as a result of the intensity with which fishing had been practised there for a long time.

On geographical-linguistic grounds the area of the river-fishermen might be divided as follows: the western area with a fluctuating eastern border, the middle area, the northern part of Overijssel and Limburg.

LITERATUURLIJST

(De werken worden in de tekst aangehaald met de naam van de auteurs. Bij meerdere werken van één auteur tevens met een verkorte titel of vermelding van het tijdschrift.)

A. J. VANDER AA, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem 1844.

H. AALDERINK, *De zoetwatervisschen in Nederland en de kunst om ze te vangen*, Rotterdam 1911.

Algemeen visscherijblad 1925, 1926.

K. R. ALLEN, *The food and migration of the perch (Perca fluviatilis) in Windermere*, Journal of animal ecology 17, 1935, blz. 333 e.v.

PETER F. ANSON, H. DE BOOY, *De visscherman en zijn werk*, Amsterdam 1934.

J. J. A. VAN BAKEL, *De vaktaal van de Nederlandse klompenmakers*, Nijmegen 1958.

A. BEAUJON, *Overzicht der geschiedenis van de Nederlandsche zeevisscherijen*, Leiden 1885.

J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke historie van Holland*, Amsterdam en Leiden 1769-1811, deel III.

A. S. DE BLECOURT, *De vischrechten op de Lek en het vischrecht in Lekkerkerk*, 1926.

F. BLIJ, *Onze zeilvischsloepen. Beschrijving der zeilvischsloepen in gebruik te Oostende, te Blankenberge en in De Panne*, Gent 1910.

F. BLIJ, *Verklarende vakwoordenlijst van de zeevisscherij Omgewerkt door G Blij*, Leuven 1931.

P. J. BLOK, *Studiën over Friesche toestanden in de middeleeuwen*, in: Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde derde reeks, zesde deel, 1892.

L. L. DE BO, *Westvlaamsch idioticon*, Gent 1892.

G. J. BOEKENOOGEN, *De Zaansche volkstaal, Bijdrage tot de kennis van den woordenschat in Noord-Holland*, Leiden 1897.

J. C. BOTTEMANNE, *Beschouwingen over de kleine visscherij*, in: De economist 1870, blz. 23 e.v.

H. BOVENKERK, *De taal der Amsterdamse veemarbeiders, proeve van taalsociografie*, N.Tlg 32, 1938, blz. 337 e.v.

J. P. J. M. BRANDS, *Griekse diernamen*, Purmerend 1935.

ANDRES VON BRANDT, *Fish catching methods of the world*, Londen 1964.

A. H. F. BREDEMEIJER, J. P. KRUYT, B G. L M TOSSERAM, J. VAN DER ELST, *Kerngeografie De veranderende mensheid*, Amsterdam, Antwerpen 1968.

A P. J. BROUWERS, *De vlasserij in het Nederlands van de eerste helft der twintigste eeuw*, Nijmegen 1957.

L. BUREMA, *De voeding in Nederland van de middeleeuwen tot de twintigste eeuw*, Assen 1953.

A. M J. CHORUS, *Grondslagen der sociale psychologie*, Leiden 1959

G. C. E. CRONE, *Nederlandsche jachten, binnenschepen, visschersvaartuigen en daarmee verwante kleine zeeschepen 1650-1900 met 85 afbeeldingen op 77 platen van scheepmodellen, schepen en scheepsversiering*, Amsterdam 1926.

JO DAAN en A WEIJNEN, *„Taalsociologie"*, Amsterdam 1967.

JO DAAN, *Schoof en garf*, in: T.T. 4, 1952, blz. 164 e.v.

J. C. DAAN, *Wieringen Land en leven in de taal*, Amsterdam 1950.

VAN DALE. *Groot woordenboek der Nederlandse taal* (C. Kruyskamp), 's-Gravenhage 1961.

C. L DEELDER, *Over de trek van de schieraal*, in: Visserijnieuws juli 1953.

De Landstand 1942, 1943, 1944.

De nieuwe visscherij courant 1935, 1936.

De N. V. Lankhorst Touwfabrieken te Sneek in vogelvlucht 40 jaar handel in visserijbenodigdheden, Sneek 1940.
De verbetering van den zalm- en den elftstand in onze rivieren, in. Verslagen en mededelingen van de afdeling Visscherijen no. 2, 1922.
De visscherij 1928 tot en met 1934.
De visscherij courant 1923 tot en met 1933
GUNTHER DROSDOWSKI, PAUL GREBE, *Duden Etymologie Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim 1963.
J. H. ELEMANS, *Woord en wereld van de boer*, Nijmegen, Utrecht 1958.
H. J. E. ENDEPOLS, *Woordenboek of diksjenaer van 't mestreechs*, Maastricht 1955.
L. P. H. EIJKMAN, M. KNOOP, *Phonetiek van het Nederlands*, Haarlem 1955.
DOUGLAS FRASER, *Primitive art*, vertaling D. Ouwendijk, Den Haag z.j.
F. M. GELENS en TH. H. VAN DOORN, *Vaktalen imkers en riviervissers*, Amsterdam 1967.
HA. C. H. GHIJSEN, *Woordenboek der Zeeuwse dialecten*, aflevering I, II, III. Den Haag z.j.
JAC VAN GINNEKEN, *Drie waterlandse dialecten*, Alfen aan de Rijn 1954. Deel II De structuur van de woordenschat, bezorgd door M. van den Hombergh-Bot. Tweede bundel blz. 371 e.v.
JAN GOOS, *Visserman van Enkhuizen* bewerkt door K. Boonenberg, Amsterdam 1961.
J. GOOSSENAERTS, *De taal van en om het landbouwbedrijf in het noordwesten van de Kempen*, Gent 1956-1958.
J. GOOSSENS, *Mondelinge en schriftelijke methode bij het woordgeografisch onderzoek*, in: T.T. 13, 1961, blz. 185 e v.
J. GOOSSENS, *Pseudo-Lautverschiebung im niederländischen Sprachraum*, in: Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 91 (1968) blz. 7 e.v.
J. GOOSSENS, *Polysemievrees*, in: Ts. 79, 1963, blz. 36 e.v.
J. GOOSSENS en JAN VAN BAKEL, *Taalgeografie en semantiek*, Amsterdam 1964.
G. GROENEWEGEN, *Verscheide soorten van Hollandsche vaartuigen*, Rotterdam 1786-1791.
A. W. DE GROOT, *Betekenis en betekenisstructuur*, Groningen 1966
A W. DE GROOT, *Inleiding tot de algemene taalwetenschap*, Groningen 1962.
L. GROOTAERS, G. G. KLOEKE, *Handleiding bij het Noord- en Zuidnederlandsch dialectonderzoek* 1926.
JURRIEN GUNINNK, *Het dialect van Kampen en omstreken*, Kampen 1908.
C. B. VAN HAERINGEN, *Dialectologie en etymologie*, in: Gramarie, Assen 1962, blz. 88 e.v.
G. B. VAN HAERINGEN, *Rationalisering en efficiency in taal*, in: Gramarie, Assen 1962, blz. 226.
K. HEEROMA, *De breischiel*, in: T.T. 21, 1969, blz 51 e.v.
G. P. H. VAN HEUSDEN, *De trek van den glasaal naar het IJsselmeer*, Haarlem z.j.
Het gebruik van de zegen in het bijzonder in Friesland. Rapport. Uitgave van de Nederlandsche Heidemaatschappij, Utrecht 1908.
P. P. C. HOEK, *De binnen- of zoetwatervisscherij in Zuid-Holland*. Rapport aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland uitgebracht door den wetenschappelijken adviseur in visscherijzaken, z.j. (1893).
P. P. C. HOEK, C. J. BOTTEMANNE, *Rapport over de ankerkuil- en staalboomvisscherij op het Hollandsch Diep en Haringvliet*. Uitgebracht aan Zijne Excellentie de Minister van Financiën, Leiden 1888.
P. P. C. HOEK, *De vischtuigen, volgens de bestaande reglementen in ons vaderland geoorloofd, gerangschikt naar de provincien*, Helder 1899.
P. P. C. HOEK, *De „winterzalmen"-verwarring*, in: Mededeling over visscherij XVIII, 1911.
M. VAN DEN HOMBERGH-BOT, *Structuur in de woordenschat van drie waterlandse dialecten*, Alphen aan den Rijn 1954.
HUYSSEN VAN KATTENDIJKE, *De prikvisscherij te Arnhem*, in. Verslagen van de vereeniging tot bevordering der inlandsche ichthyologie III, 1851.
C. C. W. J. HIJSZELER, *Termen en gebruiken van het boerenbedrijf in Drente*, Assen 1940.
H. F. JANS met medewerking van R. A. M. BERGMAN, H. FERIZ en vele anderen, *Volkenkundige encyclopedie*, Zeist 1962.
JOH. A. JOUSTRA, *Het bijenboek, practisch handboek der bijenteelt*, Hansweert 1934.
L. T. KAMPS, *De Chineesche wolhandkrap in Nederland*, Groningen 1937.
G. KARSTEN, *Het dialect van Drechterland*, Purmerend 1931.

GERHARD KETTMANN, *Die Sprache der Elbschiffer*, Halle 1959, 1961.
S. KEYSER, *Het Tessels Inleiding, vocabulaire en teksten*, Leiden 1951.
A. P. KIEFT, *Homonymie en haar invloed op de taalontwikkeling*, Batavia 1938
FRIEDRICH KLUGE, *Etymologisches Worterbuch der deutschen Sprache*, Straszburg 1915
G. KNOP, *Schylgeralân een beschrijving van land en volk van het eiland Terschelling*, Leiden 1946, blz. 116 e.v.
M. J. KOENEN, J. ENDEPOLS, *Verklarend handwoordenboek der Nederlandse taal*[20], Groningen 1960.
E. VAN KONIJNENBURG, *De scheepsbouw vanaf zijn oorsprong*, Deel I, II, III Brussel z.j.
K. N. KORTEWEG, *De heerlijkheid Altena en de veer- en vischrechten op het boveneinde der Merwede*, Purmerend 1937.
EDUARD KRAUSE, *Vorgeschichtliche Fischereigerate und neuere Vergleichsstucke*, in: Zeitschrift fur Fischerei und deren Hilfswissenschaften XI Band, Berlin 1904, blz. 133-300.
K. TER LAAN, *Nieuw Groninger woordenboek*[2], 1952
J. VAN LENNEP, *Zeemans-woordenboek*, Amsterdam 1856.
A. G. LIGTHART, *De Vlaardingers en hun haringvisserij*, Zaltbommel 1966.
W. B. LOCKWOOD, *Word taboo in the language of the Faroese fishermen*, in: Transactions of the philological society, 1955, p. 1-24.
A. VAN LOEY, *Schonfeld's historische grammatica van het Nederlands*, Zutphen 1954.
ANDREAS LOMMEL, *Primitieve beschavingen*, Den Haag z.j.
J. P. VAN LONKHUYZEN, H. VONK, *Rapport over de zalmvisscherij op de benedenrivieren en Zuidhollandsche stroomen in Nederland*, Arnhem 1920.
L. MAEREVOET, F. DE BONDT, *Bijdrage tot de studie van de woordenschat van de Scheldevissers te Mariekerke*. Uitg. in de werken van de Vlaamse Academie 1961.
LOUIS DE MAN, *Bijdrage tot een systematisch glossarium van de Brabantse oorkondentaal*, Deel I 1956 blz. 183 e.v.
Mededeelingen en verslagen van de visscherij inspectie no. 1 tot en met 32.
P. J. MEERTENS, *Enkele opmerkingen over onze visserstaal*, N.Tlg. 36, 1942, blz. 159 e.v.
P. J. MEERTENS, *Margarethe Rassow, Fischersprache und Brauchtum im Lande zwischen dem Darss und unteren Oder, Berlin* 1960 T.T. 12, 1960, blz. 192 e.v.
P. J. MEERTENS, L. KAISER e.a., *Het eiland Urk*, Alphen aan den Rijn 1942, blz 334-355.
S. J. VAN DER MOLEN, *Vissers van wad en gat*, Leeuwarden 1962.
C. J. MOLLENBERG, *Onuitgegeven bronnen voor de geschiedenis van Geertruidenberg*, Werken van het Provinciaal genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch 1899.
R. DE MOLL, MAIER, *Handbuch der Binnenfischerei Mitteleuropas V*, Stuttgart 1926.
JOSEF MULLER, *Rede des Volkes*, uit: Deutsche Volkskunde, Berlin und Leipzig 1926, blz. 169-192.
J. NAARDING, *Enige opmerkingen in zake B. v.d. Berg, Conservatieve dialecten*, in: T.T 13, 1961, 205 e.v.
J. NAARDING, *Sociologische dialectografie*, in: T.T. 12, 1960, blz. 83 e.v.
Nederlandse staatswetten. Editie Schuurmans en Jordens no. 45 Visserijwet S. 1931 no. 410, Zwolle 1956.
A. A. NERGERMAN, J. P. LONKHUYSEN, H. VONK, *Rapport over de zalmvisscherij op de rivieren in Nederland*, Deventer 1918.
Onze Zoetwatervisscherij. Orgaan van de Hoofdafdeling „Zoetwatervisscherij" der Nederlandsche Heidemaatschappij, 60 jaargangen, 1905-1965.
A. OPPREL, *Het dialect van Oud-Beierland*, 's-Gravenhage 1896.
G. S. OVERDIEP, *De volkstaal van Katwijk aan Zee*, 's-Hertogenbosch 1940.
G. S. OVERDIEP, *Imperatieven, commando's en signalen in het Katwijksch*, in: Onze Taaltuin 5, blz 235 e.v.
G S. OVERDIEP, *Katwijksche varia*, in: Onze Taaltuin 5, blz. 254 e.v.
G. S. OVERDIEP, *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee*, voor den druk bezorgd door Dr. G. A. van Es, Antwerpen 1949.
R. PEESCH, *Der Wortschatz der Fischer im Kietz von Berlin-Kopenick*, Berlin 1955.
POSTUMUS, *De neringen in de Republiek*, Amsterdam 1937.
H. PYPE, *Over visscherij*, Antwerpen 1911.
MARGARETHE RASSOW, *Fischersprache und Brauchtum im Lande zwischen dem Darss und der unteren Oder*, Berlin 1960.

H. C REDEKE, *De visschen van Nederland*, Leiden 1941.
H. C REDEKE, A. P C DE VOS, *Rapport over onderzoekingen betreffende de schade, veroorzaakt aan fuiken door de zoogenaamde „zijbijters" en „snellen"*, 's-Gravenhage z j. (1924).
A J. B. N REICHLING *Grondbeginselen der hedendaagse taalwetenschap*, in: Taalonderzoek in onze tijd, Den Haag 1962.
A REICHLING, *Verzamelde studies over hedendaagse problemen der taalwetenschap*, Zwolle 1965.
A. REICHLING, *Taal als verkeersmiddel*, in: Menselijke verstandhoudingsmiddelen, 6de Symposion der Societeit voor Culturele Samenwerking, 1952
A. REICHLING, *Het woord, een studie omtrent de grondslag van taal en taalgebruik*, Zwolle 1967
LE ROBERT, *Dictionnaire alphébatique de la langue Francaise*, Paris 1966.
R H. ROBINS, *Algemene linguïstiek*, Utrecht-Antwerpen 1969
WIN ROUKENS, *Bijdragen tot de studie der Limburgsche mijntaal*, in Veldeke 14 1939, no 80, blz 29 e.v.; Veldeke 15, 1940, no. 85, blz 26 e.v.
WIN. ROUKENS, *Europese volkskunde Betekenis van haar studie voor gemeenschap en universiteit*, Roermond en Maaseik 1958.
WIN. ROUKENS, *Hard (bijv. nw en bijw.) hel (bijv nw en bijw) en hellen (werkw. in het Limburgsch en het Rijnlandsch*, Veldeke 14, 1940, n. 81, blz. 46 e v.
WIN. ROUKENS, *Uit de werkplaats van het Limburgsche woordenboek* Bijdragen tot de studie der verschillende taalgroepen, Veldeke 14, 1939, no 78, blz. 1 e.v.
JOS. RUTING, *Welke vis is dat?* Zutphen z j (1958).
J. C. J. VAN SCHAGEN, *Stellingen op het gebied der visscherij*, 1920.
M. SCHONFELD, *Gelijkte beeldspraak in het Oud-Noors*, N.Tlg IX, 239 e.v.
M SCHONFELD, *Van vis en visvangst*, in· Mededelingen van de Vereniging voor naamkunde te Leuven en de Commissie voor naamkunde te Amsterdam 29, 1953, blz 41 e.v.
BENNO EIDE SIEBS, *Die Norderneyer*, Weener 1930.
SIEBS, WOHLENBERG, *Helgoland und die Helgoländer*, Kiel 1953
L. SIMONS, *Het Roermondsch dialect getoetst aan het Oud-Saksisch en Oud-Nederfrankisch*, Gent 1889
W. W. SKEAT, *An etymological dictionary of the English language*, Oxford 1961.
Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland, 1939 v.v.
J. J TESCH, J. DE VEEN, *Die Niederländische Seefischerei*, Stuttgart 1933.
Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek, deel 10, 1854, blz. 227 e.v.
F. DE TOLLENAERE, A. WEIJNEN, *Woordenboek en dialect*, Amsterdam 1963.
JOST TRIER, *Holz Etymologien aus dem Niederwald*, Munster-Koln 1952.
JOST TRIER, *Lehm Etymologien zum Fachwerk*, Marburg 1951.
S ULLMANN, *The principles of semantics*, Glasgow 1959.
J. VERDAM, C H. EBBINGE WUBBEN, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 's-Gravenhage 1956
Verslagen en mededelingen van de afdeeling visscherijen (later: *Verslagen en mededelingen van de Directie van de visserijen*) no. 1 tot en met 40, 1921, v.v.
Verslag omtrent de tentoonstelling van visscherij-gereedschap, gehouden te Amsterdam in September en October 1861, 's-Gravenhage 1862.
Verslag van de Staatscommissie voor het zalmvraagstuk, Deel I, II. 's-Gravenhage 1916.
VERWIJS, VERDAM, *Middelnederlandsch woordenboek*, 's-Gravenhage 1885 v.v
ALEIDA H. VAN VESSEM, *Oogstgerei-benamingen, een taalgeografisch onderzoek met 14 kaarten*, Assen 1956.
G G N. DE VOOYS, *Eufemisme*, N.Tlg. XIV, blz. 273 e.v.
G. G N DE VOOYS, *Woordbetekenis* uit: Nederlandse spraakkunst, Groningen-Batavia 1946.
JAN DE VRIES, *Nederlands etymologisch woordenboek*, aflevering 1 tot en met 6, Leiden 1963 v.v.
ALOIS WALDE, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1910.
A. WEIJNEN, *De hoepel* in. Onze Taaltuin 9, blz. 275 e.v.
A. A. WEIJNEN, *De oriëntatie van de dialectstudie*, Zutphen z j. (1958).
A. WEIJNEN, *De semantische en syntactische problematiek van het dialectwoordenboek*, in: Ts. 78, 1961, blz. 81 e.v.

A WEIJNEN, *Klompenmakerstaal*, in. T T 10, 1958, blz 167 e v
A. WEIJNEN, *Leenwoorden uit de Latinitas stratigrafisch beschouwd*, Overdruk uit Verslagen en mededelingen van de koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde Aflevering 9-10-11-12, 1967
A WEIJNEN, *Nederlandse dialectkunde*, Assen 1966
A WEIJNEN, *Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant*, Fijnaart 1937.
A WEIJNEN, *Structurele factoren in de historische grammatica van het Nederlands*, Assen 1966
A. WEIJNEN, *Uit de vaktaal der peelarbeiders*, Onze Taaltuin 6, blz 331 e v
A WEIJNEN, *Vaktaal en dialect*, T T 4, 1952, blz 86 e v
A WEIJNEN, JAN VAN BAKEL, *Voorlopige inleiding op het woordenboek van de Brabantse dialecten*, Assen 1967
N. VAN WIJK, *Franck's etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*, 's-Gravenhage 1912, 1949 Met supplement door C B van Haeringen
Woordenboek der Nederlandsche Taal, 's-Gravenhage en Leiden 1864 v v
Y. N YPMA, *Geschiedenis van de Zuiderzeevisserij*, no 27 van de Reeks publicaties der Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders.

ONUITGEGEVEN BRONNEN

Archief van de Cooperatieve visscherijvereeniging de Hoop te Woudrichem, berustende bij de voorzitter W Viveen te Woudrechem
Caertze vant Visschersgilt in Heerewaarden, Gemeente-archief Heerewaarden
K. FOKKEMA e a , *Verlopig verslag van het werkkamp Harns*, 1962
K FOKKEMA e a , *Wurkkamp Makkum* 1961
K FOKKEMA e a , *Wurkkamp Hylpen* 1960
F M GELENS, *Taalgeografische verkenningen over enkele Nederlandse imkerwoorden* Nijmegense doctorale scriptie 1963
T VAN DE KANT, *Ecologisch onderzoek over vissen in de omgeving van Nijmegen* Nijmegense kandidaatsscriptie 1963
C. SCHIKAN, *Visserstermen in en om Urthuizen* Nijmegense kandidaatsscriptie 1960

ALFABETISCH GERANGSCHIKTE LIJST VAN TERMEN VAN RIVIERVISSERS

(De getallen duiden de bladzijden aan waar de termen en uitdrukkingen besproken worden, cursief gedrukte getallen verwijzen (tevens) naar de etymologische aantekeningen)

A

aak 74, 203, *282*
aal 60, 61, 65, 79, 80, 81, 84, 89, 93, 95, 96, 97, 186, *270 e v*, 400, 412
aalbak 227, 393
aalbakje 81, 230
aalboot 227
aalbootvisser *107*, 227
aalelger 224
aalemmer 81, 229
aalfuik 63, 69, 94, 193, 324, 327, 395
aalfuikvisserij 197
aalhouder 81, 93, 229
aalkorf 190
aalkubbe 191
aalschaar 62, 78, 223, 298
aalseizoen 27, 134
aalsfuik 193, 324, 327, 395
aalsketel 133
aalskoet 189, *278*, 403
aal(s)korf 32, 63, 140, 190, *229*
aalskubbe 191, 328
aalsreep 225, *299*, 389
aalsteek 223
aalsvel 81, 187, 231
aalswant 193, 376, 395, 397, 398
aalszegen 237
aalwantvisserij 63, 64, 197
aalzegen 89, 237
aanazen 227
aandraaien 170
aangever 224
aangrijpen 250
aangroeien 119
aanhalen 170
aanhanger 132
aanhangmoter 132
aanhouden 168
aankomen 219
aanlopen 132
aanpikken 37, 146, 166, 168, 182, 227
het paard aanpikken 168
aanrijden 49, 53, 170
aanrijgen 161
aanslaan 227
aanslag 118
aanslagijzer 137
aansteken 198, 227
aantrekken 170
aanvoer 27, 133
aanvoerder 26, 133
aanvoeren 26, 133
aas 63, 64, 65, 67, 71, 79, 80, 98, 190, 199, 346
aasbak 80, 227, 393, 396
aaskuil 65, 69, 71, 201
aaskubbe 192
aasvangen 201
aasvisje 79, 80, 86, 91, 95, 225
achteranker 211
achterblijven 56, 181, 375, 395
achterbolder 210
achterdek 204
achterdocht 80, 125
achtereind(je) 193, 194, 296, 377
achter elkaar vissen 192
achterhangen 181, 375
achterhuis 194, 377
achterin staan 182
achterkeel 195
achterlier 209
achterlijf 32, 63, 140, 190, 193, 194, 296, 377, 396, 397, 398
achterlijvers 33, 141
achterman 100, 163, 257
achternet 37, 159, 247, 369, 395
achteronder 205
achteropvissen 73, 216
achterpaal 49, 165
achterpanden 160, 331
achterplecht 74, 203, 204
achterrak 194, *296*, 377, 399
achterraken 181, 375, 395
achterschot 126
achterstaak 64, 196
achterstag 207
achterste docht 125
achterste keel 195
achterste staak 196
achtersteven 21, 74, 203
achtertouw 214, 385

achterwant 159, 369
achterzegen 45, 46,54, 159, 331, 395
afdraaien 229
afdrijven 49, 57, 170, 181, 235
afgaande fuik 248
afgeleefd 155
afgelopen 155
afgereden 155
afgooien 168, 242
  het eind afgooien, een slag afgooien 242
afhalen 27, 133, 144, 221
afhaler 221
afhouden 237
afkammen *147*
afkloppen
  een was afkloppen 218
afknippen 139
afkomen 155
afkunnen 247
afleggen 242
afljven 32, 139
aflooien 177
aflopen 80, 219, 225, 228
afmijnen 134
afminderen 146
afnemen 129
afpikken 80, 227, 229
afplatten 32, 139
afremmen *147*
afrollen 95, 225, 250
afscheuren 38, 76, 221
afschieten 219
afschrobben 212
afslag 26, 27, 133
afslagboek 26, 134
afslager 26, 27, 134
afslagfint 135, 158
afsnijden 144, 229
afsnoeien 32, 33, 139
afspannen 132
afsteken 177, 199
  de kruik afsteken 69, 77, 221
afstropen 230
aftappen 151
aftasten
  de krib aftasten 96, 250
aftrek *118*
aftrekken 42, 230
aftrekslot 216
afvatten 129, 146
afzakken 71, 87, 155, 235
albele 234
alf 234
alfje 234, *276*
alver 86, 89, 91, 95, 234, *276*
alveren 240
alverprijs 237
alverschrapper 237
alverschrapperij 69, 86, 89, 91, 237
alvertje 234
alverzegen 89, 237, 346
amsterdammertje 192
angel 226, 302, 305, 395
angelgart 250
angeltouwtje 226, 391
anker 50, 65, 67, 75, 88, 97, 139, 210
  het anker is voor 211
  het anker laten vallen 211
  het anker opdraaien 211
  het anker ophalen 211
  het anker staat steil 211
  het anker uitgooien 211
  aan het anker vangen 166
  het anker voor de kop hebben 211
  met een anker vissen 249
  een anker opleggen 139
  een anker verspelen 211
  het/een anker zetten 211
ankerketting 75, 76, 77, 211, 216
ankerkuil 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 77, 84, 85, 96, 97, 200, 212, 312, 380, 382, 396, 409, 411
ankerkuiler 218
ankerkuiltje 200
ankerkuilvisserij 60, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 77, 78, 218, 309, 381, 396
ankerlier 76, 77, 209
ankerslot 210
anti-schokkerman 71, 218
Antwerpse zij 34, 142
arm 49, 75, 166
armen 160, 210, 236, 331
asstaken 33, 140
avapeur 204
avegaal 239
avel 234, 297
avelentijd 241
aveltje 234
azen 79, 80, 200, 227

B

baard 190
baars 86, 94, 95, 234
baarsnet 244
baas 162
badding 53, *173*
bak 80, 126, 150, 178, 203, 227, 230, 311, 366, 393, 396
bakboord 74, 204
bakka 22, 126
bakkaar 127
bakje 63, 64, 121, 193, 411
  met bakjes vissen 193
bakstag 207, *301*

balie 134
balk 80, 173, 226, 390, 396, 397, 398, 399, 411
ballen 154
bamboe 147
bamisaal 186, 346
bamispaling 186, *275*, 346
bamisweer 120
band 138, 139, 292
bandel 195, 378
bangel 132
bank 26, 125, 134, 354, 357, 395, 397, 398
banker 134
bankje 30, 137
barbeel 86, 93, 95, 96, 99, 235, *275*, *300*, 400, 408
barf 235, 400, 408
barm 235, *275*, 400, 408
bat *114*
be'delling 124, *288 e v.*, 363 395
bedstee 74, 205
beekforel 43, 157
beekfuik 196
beentje 38, 148, 226, 391
beetstek 88, 236
bek 64, 65, 67, 127, 190, 200, 208, 236 *295*
bekwaam 188
bellen 246
belzerood 31, 138
beneden 117
benedenarm 159, 331
benedenboei 244
benedeneind 205
benedenfuik 95, 248
benedenlichten 185
benedenlijn 54, 167
benedenpaal 248
benedenploeg 54, 163
benedenrivieren 46, 58, 67, 68, 86, 87, 95, 96, 113
benedenste fuik 248
benedenstrooms 117
benedenvisser 107
benedenvleugel 54, 159, 331, 395
benedenwind 120
Bengaalcachou 39, 149
berf 235, 400, 408
berfnet 255
berm 235, *275*, 408
berp 235, 400, 408
beschermingskorf 214
besloten tijd 110
besproeien 152
bexproeiing 152
bestrating 166
beug 175, *198*, 226, *299*, 350, 390
beugelbak 227, 350, 393
beugel 53, 54, 91, 171, 195, 206, 211, 215, 239, 378, 396, 397, 398
beugelnet 171
beuls *242*, *287*
beun 21, 22, 60, 64, 74, 81, 93, 100, 125, 205, 332, 365, 395, 409
beundek 22, 126
beundeksel 126
beunkoker 22, 126, 332, 366, 395
beunnet 243
beunscheel 126
beunschip 162
beunschot 125, 126
bewaren 247
bewoelen 76, 217
bezaan 96, 98, 130, 255, *301*, 410
  met de bezaan vissen 99
bezaat *204*
biezenbijter 186, 401
bijboeter 32, 140
bijdraaien 170
bijhalen 51, 54, 93, 170, 243
bijkomen 170, 395, 397, 398
bijleggen 221
bijlopers 71, 107
bijroeien 168, 181
bijslaan 170, 216, 372, 395
bijslepen 99, 256
bijt(je) 89, 238
bijten 79, 95, 250
  de zalm is gebeten 156
bijtrekken 170, 212, 237, 256
bijzwaaien 170, 372
bijzwenken 45, 51, 54, 170, 372, 395, 397 398
binnen 113
binnenaal 187
binnenarm 160
binnenboezem 176, 373
binnenhalen 51, 54, 57, 74, 182, 252, 337
binnenhoek 69, 70, *209*, 215, 218
binnenhoeken 215
binnenhoeklier 76, 209
binneninstaan 171
binnenstaarttouw 201
binnenste 215
binnenste staander 214, 215
binnentoom 99, 256
binnentrekken 171
binnenvis 232
binnenvisser 13, 107
bladen 210, 350, 383, 396
blaf
  de zegen krijgt den volle blaf 169
blankvoorn 233
blaren 222
blauwe 187, *270*
blauw(e) aal 186, *270*, 276, 402

blazen 169
  om een elftje blazen 54, 169
blazer 74, 202
bledden 350
bledje 227, 350
bledriem 128
blei 85, 90, 232, *276*, 400, 404
bleidraad 197, *296*
bleinet 90, 239
blick 84, 85, 90, 95, *232*, *276*, 400, 404 e v
blickboezem 239
blickfuik 249
blicknet 90, 239
blikje 124
blinddraaien 221
blinde 178, *298*, 371, 395
blindgaan 77, *221*
blindkomen 77, 221
blindliggen 77, 220, *221*
blindstaan 220, *221*
blinker 187, *270*, 402
blok 48, 59, 73, 75, 126, 207, 208, *286*
blokje 225
blote mast 129
blubber *118*
bocht 50, 54, 97, 119, 171, 252
  er staat te veel bocht in het net 181
bodem 123, 354
boeganker 210
boegketting 75, 76, 216
boegspriet 204
boei 98, 178, 214
  op de boeien drijven 175
boeilijn 178, 374, 395
boenen 212
boerenkarper 234
boerenlul 233, *276*
boeten 38, 147, 293, 350, 351, 397, 398, 413
boeter 38, 48, 148
boeterskeet 148
boetnaald 148, *293*
boetsel 38, 40, 148
boetwerk 38, 148
boezem 55, 57, 90, 93, 94, 97, 176, 236, 244, *296*, 309, 373, 395
boezemmaas 55, 57, 176
bok 73, 89, 216, 237
bokkepoten 75, 207
boks 135, *301*
bol 99, *114*, 256
bolder 209
bolderketting 69, 76, 217
bolmand 57, 185
bolschuim 117
Bombay-cachou 39, 149
bomen 215
bonge 249, *250*, 379, 396, 397, 398
boom 94, 166, 224, 238, 240, 245
boomschors 149
boord 21, 122, 173, 203, *282 e v*, *296*
  buitenboord 203
  op het boord leggen 242
  op boord liggen 181
  van boord tot boord 74, 203
  overboord gooien 228
boot 20, 67, 121, 162, 360
bootjesvisser 71, *107*, *227*
bor 58, 194, *296*, 312, 322
borgje 177, *297*, 350
Borneo-cachou 39, 149
bos 135
  op een bos zitten 221
bosje 32, 139
  een bosje teen maken 139
bot 96, 97, 251
  op botten doen 97, 253
  botten schieten 253
botfuik 97, 253
bothoek 79, 97, 253
botlijnen 71, 97, 98, 253
botnet 98, 253
botplaats 71, 253
botreep 253
botter 74, 202
boust *229*
bout 57, 58, 59, 184, *295*
boven 117
  daar staat er een boven 182
  naar boven gaan 154, 157
  naar boven roeien 183
bovenarm 159, 331
bovenboegdraad 216
bovenboei 122, 244, *283*
bovenboeiing 122, *283*
bovenboord 122, *282*
bovenbuis 215
bovenfuik 95, 248
bovenhout 69, 70, 76, 77, 78, 215
bovenlichten 185
bovenlijn 54, 167, 176, 340
bovenman 162
bovenpees 98, 254
bovenploeg 54, 163
bovenreep 44, 45, 54, 55, 56, 88, 94, 97, 160, 236, 244, 253, 332, 339 e v
bovenreepje 247
bovenrivieren 46, 56, 113
bovens 248
bovenspil 165
bovenstaak 248
bovenste buis 215
bovenste fuik 248
bovenste (kuil)hout 215
bovenste legger 69, 70, 215
bovenste rondsel 166

bovenstrooms 117
bovenvisser 107
bovenvleugel 54, 160, 331, 395
bovenwater 115, 306, 308, 395
bovenwaterfint 158
bovenzim 236, 239
brakwater 117
brasem 43, 84, 85, 89, 90, 232, *276*, 400, 404 e v
brasemdrijfnet 239
brasemnet 90, 239
brasemvissen 239
brede kont 122
breedbekje 186, *270*, 401
breemoel 186, *270*, 401
breien 30, 33, 100, 137, 141, 145, 146, *291 e v* 312, 313, 314, 315, 316, 317, 397, 398
dubbel breien 38, 147
met de hand breien 145, 313
over de volle hand breien 313
inbreien 32, 146
een halve, hele maas breien 38, 144
volle mazen breien 144
achter, met, op, over de pink breien 35, 145, 313
rechtvooruitbreien 35, 37, 316
rondbreien 35, 37
een dunne ronde breien 35, 143
met de steek breien 35, 37, 314
steeksbreien 314
met twee vingers breien 145, 313
over de vingers breien 145
breihoutje 142, *294*
breimolen 143
breinaald 33, 34, 141, 355
breinaalding 141
breipin 142, 352
breiplank 33, 34
bres 38, 48, 148
bresmaken 38, 148
broeien 151
broek 97, 166, 167, 252
broes 117
broeslijntje 223
broesplank 223
broezen *222*, *223*, 384, 396
broos 152
brug 74, 203
bruine taan 149
bruin tanen 39, 149
B S L -cachou 39, 149
buidelling 79, 124, *288 e v* , 363, 395
buigen 147
buik 190
buikdelling 21, 22, 124, *287*, *288 e v* , 363
buil 57, 182, 236
ene buil instoten 182
ene buil inzwemmen 182
buil krijgen 176
buiten 112
naar buiten 247
buitenaal 187
buitenarm 159, 331
buitenboord 203
buitengij 209, 218
buitengijlier 76, 209
buitenheenhouden 169
buitenhoek 69, 70, 215, 218
buitenlijn 55, 178, 374
buitennet 55, 56, 178
buitenopstaan 171
buitenste 214
buitenste staander 214
buitentoom 99, 256
buitenvissen 113
buitenvisser 107
bun 125, 205, 365, 395
bunbak 126, 366, 395
bundeken 126
bundeksel 126
bungeleindje 223
bungelen 77, 78, *222*, 384
bungelplank 73, 78, 223
bungeltouwtje 78, 223
bunschuit 135

C

cachou 39, 40, 149
cacouen 149
cabol 84, 118
carboleumen 40, 152
carboleum 40, 52
carbolsmaak 118, 155
carbolzalm 118, 155
cartouches 14, 108, *301*
centimeter 34, 354
chinees 153
chinese krab 153
chromeersel 152
chromeren 40, 41, 152
chroom 152
civozalm *155*
commissiekoper 27, 134
cooperatief 110

D

dagploeg 50, 163
dak 94, 196, 247
dauwworm 64, 199
deel 319
op deel vissen 17, 109
deelvisser 17, 109
dek 53, 74, 126, 173, 203

deken 126
dekenka 126
dekmotor 209
dekpoort 75, 206
deksel 22, 126
delling 124, *288 e v*, 363, 395, 397, 398
derde huis 194, 377
derde lijf 194, 377
derde sprinkel 223
deunkomen 77, 219
deurtje 31, 139, 192
dicht 35, 145
dichtdraaien 77, 220
dichtblok 75, 208
dichte palingfuik 196
dichte zegen 237
dichtgijen 66, 201, 220
dichtslaan 65, 201
dichtwerken 139
dief 108
diep 45, 176
diepte 45, 176
  diepte krijgen 176
diepvissen 175
dik 56
dikke 28, 136
dikkop 136, 186, *270*, 401
dikwater 117, 306, 309, 310, 395
dirk 75, 208, 212, *291*
dobbeleren 225
dobber 80, 225
dobberaal 61, 136, 187, *270*, 284
dobberen 225
dobberpunter 80, 225
dobberreep 160, 339
dobbers 61, 62, 79, 80, 224, 225, *284*
  dobbers eruithalen 225
dobbervisser 80, 225
docht 125, *283*, 293, 354, 357, 395
dode visserij 218
dof(t) 125, *283*, 354, 357, 395
dogger 225
dol 55, 56, 127, 160, 176, 177, 247, *283 e v*, 298 *339 e v*, 343, 361, 409, 412
dolboom 123
dolboord 128, 283
dolgaander 163, *281*
dolhout 55, 177, *284*
dolkast 23, 127, *283*, *285*, 361, 395, 409
dolpen 127, *285*, 332, 361, 395
dolpin 127, *285*, 361
dolreep 160, 176, *284*, 339 e v
domp 19, *112*, 205
donkere korf 191
donkere maan 119
doodtij 117
doodvisser *108*
doodwater 115
doorgetaand 40, 152
doorhalen 66, 202
doorlopen 139
doorroeren 151
doorschot 16, 67
doorschuiven 238
dop 191
dopvisje 225, *299*
dopworm 152
dotje 258
draad 161, 200, 216, 217
  aan een draad rijgen 143
  aan een draad(je) steken 143
draadcontrole 156
draadkorf 193
draaihout 166
draap 117, *118*, 292
dradenfuik 193
drang 190
dreef 53, 56, 57, 180
  ik ga een dreef doen 180
  een dreef uithebben 56, 180
dreg(je) 97, 226, 250
drek 118
driebast 31, 138
driebeentje 38, 148
drieboorder 122, *291*
driekeler 95, 249
driekwarter 120, *291*
driekwartiers 211
  licht of zwaar 211
drieschijver 75, 208
driesprong 38, 148
drift 115, 223
  uit de drift komen 170, 372
drijfaal 187, *270*, 271
drijfbocht 119
drijfboot 179
drijfcachou 39, 150
drijffint 44, 158
drijfhengst 179
drijfka 126
drijfnet 44, 55 e v, 84, 87, 90, 93, 97, 174, 181, 306, 312, 320, 395, 410
drijfnetvisserij 55 e v, 77, 179
drijfpaling 28, 136, 187, *270*
drijfschuit 179
drijfspiering 251
drijfton 55, 56, 178
drijfvuil 119
drijfwantvisserij 179 e v
drijven 55, 168, 169, 180
  erafdrijven 221
  fintendrijven 180
  met twee boten drijven 180
  op de boeien drijven 175
  drijven op zalm, elft, fint 180
drijver 53, 55, 56, 57, 179

drinken 229
drogen 151
droge wal 114, 164
droog 156
droogte 114, 164
dubbelangel 250
dubbelblok 208
dubbelbreien 38, 147
dubbelduimse 136
dubbele (aal)fuik 196
dubbele bedstee 205
dubbele lier 209
dubbele mazen, rand, ronde 147
dubbele schijven 208
dubbelen 147
dubbelflak 123
dubbelwerk 209
duim 34, 144
duims 129
duimse 136
durk 124, *125*
dun(ne) 28, 145
dunlijn 225
dunne ronde 35, 367
duveltje 74, 204
dwarsblijven 181
dwarsbroezen 223
dwarsbungelen 78, 223
dwarsdrijven 181, 375
dwarsgaan 181
dwarshout 76, 216
dwarsoverhalen 89, 238
dwarsoverroeien 181
dwarsstaan 211, 219
dwarstrekken 170, 372, 395, 397, 398
dwarsvissen 95, 249

E

eb 58, 63, 97, 100, 116
ebben 116
ebfuik 58, 184
edelkarp 234
edelkarper 86, 234, *301*
eenbeender 148
eenhander 75, *210*
eenschijver 75 208
eenvleugel 64, 196
eenvleugeler 196
eenwieker 196
eer 32, 114, 139, 146, *292*, 368
eerplank 223
eerste huis 193, 377
eerste lijf 193, 377
eigenschokker 17, 18, 110
eigenvisser 17, 18, 109
eik 19, *110*, 149
eikehout 147
eikeschors 38, 149
eind 93, *215*, *242*
eindje 226, 391
eindpaal 165
Elburger stopkorf 191
elft 43, 157, *276*, *277*, 399
  op elft gaan 180
elftboezem 176, 277
elfteboezem 176
elftnet 175, 277
elftstand 43, 157
elftsteek 46, 277
elftvisserij 43, 44, 69, 179
elger 78, 223, 224, 399
endman 48, 163
eng 145
enkelschijver 208
enkelwerk 209
eren 139, *222*, 223, *292*, 384
eruitscheuren 221
etter 118, *119*

F

fannie 21, 120, *290 e v* , 299, 360, 395, 409
fijn 35, 145
  fijngemaast 145
fijne 186, *270*, 402
fijne paling 186, *270*, 402
fint 43, 157, 158, *276 e v* , 399
  op finten gaan 180
fintafslag 26, 133
finteboezem 176, 277
fintedrijven 180
fintenet 175, 277
fintestreek 159, 277
fintetijd 158
fintevisserij 179
fintezegen 159, 277
fintzegen 159
fitten 32, *140*, *292*
fittenen 32, 140, *292*
flak 21, 123, 293, 354
flauw 188
fleur 79, 86, 87, 95, 250, *298 e v* , *301*, 306, 394, 396, 397, 398
fleurangel 79, 95, 250
flodder 98, *255*
flutje *156*
fok
  de fok op de riem zetten 130
  de fok uitstellen 130
fokkestag 130, 207
fokkeval 130
fokking 130
forel 157, *276*
forellekleed 42
fornuispot 150, 311

fransgeel 31, 138
friese korf 191
fuik 41, 57, 60, 61, 63 e v , 73, 94, 95, 97, 193, 214, 247, 281, *292*, *294 e v* , 312, 324 e v , 332, 395, 397, 398, 409, 412
  fuik met een vleugel 196
  fuik met twee vleugels 196
  naar de fuiken zijn 199
fuikaal 61, 187, 284
fuikelijntje 198
fuikenbootje 120
fuikenvisser 197
fuikenvisserij 64, 197
fuikje 193, 324, 327
fuikjesvisser 197
fuikjesvisserij 197
fuikstok 64, 196

G

gaaf 199
gaal 176, 244, 293, *294*, *297*, 373, 395, 397, 398, 399
gaan
  naar boven gaan 154, 157
  naar een andere visserij gaan 221
  de kuil gaat erin 217
gaande van het tij 116
gaarde 183, 246
gaarden 246
gaardenet 244, 388
gaardevissen 245
gaats 204
gaffel 205, 212, 218, 241
galg 46 52, 53, *172*
galgebootje 53, 162
galgvisserij 46 47, 52 e v 69
gang *146* 175, 368, 395
  aan de gang gooien 209
garen 34, 95, 142 293, *294*, 412
  slapper geslagen garen 143
garenkuil 213
garnaal 64, 96, 98, 199 251
garnalenkaf 64, 199, 251
gat 39, 122, 150, 151, 238, 347, 395
gavel 128
gaveltje 250
gazen korf 63, 193
gebbe 93, 243
gebroek 54, 167
geel 87, 92, 93, 241, *300*
  de geel op het boord leggen 242
  de geel op de pont opzetten 242
geelboot 121
gele antwerpen 142
gember 150
genemuider *85*, 233
gernet 251
gernetkor 98, 254
geschilde teen 31, 138
geschrapte alver 237
gesloten tijd 59, 71, 72, 110
gesplis 207
getij 116
'geuve' 233, *275*, *300*
'geuvezak' 257
'geuving' 233, *269*, *300*
gewast goed 19, *111*
gewone voorn 233
giek *212*
gij 76, *217*
gijkuil 213
gladde draad 76, 217
gladhouden 100, 257
glasaaltje 60, 188
gleuf 52, 53, 81, 141, 173, 227, 356
goede wal 113
gooien 241
  overboord gooien 228
goot 137
gootje 74, *205*
govenzak 256
greep 75, 210
grijp 200
groeiende maan 119
groene slib 119
groene taan 152
groene teen 31, 138
groentje 233, *275*, *276*, *277*, *298*
grof 35, 145
  grofgemaast 145
grofmiddelaal 136
grof vuil 77, 222
grond
  aan de grond komen 175,
  aan de grond vissen 56, 175
  stijf aan de grond zitten 189
grondel 86, 95, 233, *275*
grondeling 233, *269*
grondfint 158
grondnet 56, 175
groninger 202
grontenzak 255
groot 145
  grootmazig 145
grote bijt 238
grote fuik 200 247, 325, 327, 380
grote kruik 213
grote of schiere 136
grote schijf 166
grote spil 49, 165
grote zegenvisserij 161
grote zegen 236
gruis 233, 276
gummischort 112, 349

H

haak 167, 182, 205, 226, 302, 305, 395, 397, 398
  met haken vissen 227
haakzalm 154
haal 49, 50, 164
  eerste, tweede haal 49, 164
haalbaas 50, 162
haam 93, 243, *282*, *295*
haamijzer 243
haar 188
hacht 56, 119
hachten 119
haft 119
haften 119
hak 128, 141, *289*, 293, 356
haken 129, 182
haken 227, *229*
hakert 42, 154
halen 92, 182, 241, 247, 337
  dobbers eruit halen 225
  eruit halen (van hecht) 119
  de kruik halen 221
halfeb 116
halfrond 123, 283
halfwant 45, 161
hals 33, 140, 190, *295*
halve kooi 57, 184
halvertij 116
halverwind 120
halve steek 214
Hamburgernet 174
hamelvet 112
hand 75, 210, 383, 396
  met de hand breien 145, 313
  over de volle hand breien 145, 313
  over de hand strikken 145, 313
handgeld 26, 133
handkuil 200, 380
handlijn 55, 57, 178
handnet 55, 178
handzegen 159
handzegenvisserij 47, 161
handwerpnet 241
hanepoot 69 76, 77, 98, *217*, 254
hangen 77, 96 181, 211, 221, 235, 251, 375
  blijven hangen 181
hangers 42 44 45, 84, 93, 174, 244
happer 186, 401
hard 39, 152, 187
harder 96, 97, 251
hardernet 97, 252
hardersvisserij 97, 252
Harderwijker 191
Harderwijker stopkubbe 191
hardvuil 119
hartjesvelder 120
haspel 166
h c - zalm *155*
hecht *119*
hechten 38, 148, 182
heffen 147
heften 147
heiden 32, 141
heien 65, 201
heikorf 229
hekke 206
heldere maan 120
helle 115, 346
helmhout 129, *289 e v*
helmstok 21, 24, 129, *289 e v*
hengel 250
hengst 43, 74, 124, 137, 155, 202, 218, *288*, 362
hengstetoom 218
hennep 34, 142
  hennepen garen 142
herder 48, 49, 96, 163
herdernet 97, 252
herderskeet 166
heuning 162
hiel 34, 141, 354, 356
hijsblok 75, 208
hijsdraad 76, 217
hijsen 129, 218 240
hoed 193
hoedje 31, 192, 193, *295*
hoek 79, 80, 95, 226, 302, 305, 395, 397, 398
hoekeindje 226, 391
hoekelijn 225
hoekmaas 38, 144
hoeksnoer 79, 80, 225
hoekwant 225, 389, 396, 397, 398
hoepel 32, 33, 58, 63, 65, 72, 95, 140, 195, 378, 396
hoepelnet 127
hoepelwijdte 195
hoger
  hogere kant 131
hogeraan 117
  hogeraankomen, 77, 220
  hogeraanroeien 117
hogerop
  hogeropdraaien 220
  hogeropdrijven 180
hol
  de oever is hol 257
Hollandse karper 234
Hollandse zalm 155
Hollands hennepgaren 142
holle kant 257
holle want 132
hommer 154

hondertachtigslags 34, 143
honderdtwintigslags 34, 143
hoog 247
hoogaars 74, 202
hoog water 115, 306, 308, 395
  met hoog water 116
  op hoog water 116
hoopje 242
hoorn 92, 169, 182, 241
hoos *124*, 364, 395
hoosgat 124
hoosvat 21, *124*, 364, 395
hor 91, 240
houder 229
hout(en) 69, 75, 76, 77, 78, 215, 240
houteren kub 191, 328
houting 43, 142, 157, *269*, *270*, *294*, 352, 399, 412
houtingkuit 64, 199
houtingnet 175
houtingtijd 157
houtingvisserij 179
houtje 142, 201, 227, 350, 352, 392, 395
  op een houtje zetten 229
houtjes 65
houtreep 47, 48, 49, 55, 100, 160, 176, 236, 257, 339 e v
houtworm 152
hozen 79, 125
huid 22, 122, 138, *287*
huik 19, 22, 124, 179, *287*, *289*
huil 229, *286*
huis
  naar huis! naar huis varen 170
huisaal 186
huisje 205

I

ijs
  onder het ijs vissen 89, 238
ijsbijl 89, 238
ijsoogst 172
ijsvissen 172
ijsvisser 172
ijzer 137
ijzeren mand 151
inbendelen *197*
inbinden 147, 161
inbreien 32, 37, 146
inhalen 53, 170, 182, 225, 229, 336 e v, 395
inhouten 123, 362, 395, 397, 398
inkeel 190, 399
inketel 190
inkomen 77, 170, 220
inlaat 238
inlaatbijt 89, 90, 238
inladen 172
inlaten 89, 238
innemen 146
innet 176, 373
inpakken 135
inpakker 134
inpalmen 48, 50, 171
inpezen 76, 217
inpikken 168
inrijgen 147
inroeien 51, 168, 333
insmeren 112
inspit 129, 290
instaaien 45, 147, 161
instaart 190, *295*
insteken 139, 238
inwateren 206
inwerken 238
inzetten 51, 168, 228, 238, 333
inzetter 162
inzwaaien 170, 372

J

jaagketting 245
jaagnet 244, 388
jaagstenge 246
jaagstok 246
jaapje 155, *275*
jacobsnet 55, 159
jacobszalm 42, 45, 55, 155, *275*, 309, 399
jagen 245, 246
  jagen op de kanten 245
  jagen op de ruimte 245
  jagen met twee punten 245
jood 234
jodenvis 235

K

ka 125, 332, 365, 395, 397, 398
kaapstand(er) 165
kaar 21, 22, 60, 81, 125, 126, *285 e v*, 332, 365, 395, 397, 398, 399
kaarboorden 126
kaardeksel 126
kaarslantaarn 179
kaas 64, 199
kabeljouwhoek 252
kachelkorf 191
kaloper 48, 163
kam 62, 78, 224
kamer 204
kanis 229, *301*
kannagel 127, *301*, 361
kant 113, 306
  hogere, lagere kant 131
  holle kant 257

steile kant 113
kantelen 220
kanteling 116
kantoor 17, 18, 110
kantoorschokker 17, 110
kantvisserij 47, 54, 161
kantzegen 158, 159, 346
kantzegenvisserij 52, 161
kap 92, 93, 112, 242, 247, *295*
kapitein 164
kaplaars 112
kapot 118
kapotjesvisserij 77, 218
kapotscheuren 221
kapotvissen 221
kaptouw 178
karp 234
karper 86, 94, 234
kas 126, *286*
katoen 34, 143
katrol 75, 207
kattesporen 203
keel 32, 63, 64, 65, 95, 138, 190, 195, *295*
keelgat 190, *295*
keelsnoer 195
keeltenen 31, 138
keeltouwtje 195
keernet 59, 90, 185, 247, 248
keervleugel 248
keet 52, 53, 173
keetje 204
kemel 202
keren 256
ketel 150, 311
ketting 35, 143, 211, 216, 217, 245, 367, 395
kettingsteken 211, 219
keuken 74, 205
keurmeester 134
kibbe *296*
losse kibbe 194, 322
vaste kibbe 194, 322
kibbes 32, 140
kibbestenen 32, 140
kiebes 72, 73, 76, 77, 213, 214, *296*, *298*
kikker 64, *132*, 199, 346
kikvors *132*, 296, 346
kil 118
kim 122, *123*
kink 148
kinkelen 148
kinken 35, 38, 148
kinnebaksblok 75, 208
kinnetje 135, *300*
klaarbak 230
klaarhouden 174
klaarkloppen 222
klaarkomen 228
klaarlopen 97, 252
klaarmaken 80, 81, 151, 228, 230
klaarschudden 222
klaarspoelen 222, 384
klaarzak 22, 127
klamp 128, 129, 132
klap 124
klappe 247, *289*
klappen 131, *289*
klapmuts 22, 122, *287*, *289*
klapzand 117
klaren 127
klareu 255, 301
klauw(tje) 210, 383
kleef 227, *299*, 392, 396, 397, 398
kleefgaren *243*, *294*, 306, 388, 396
kleeen 199, 240
klein 145
de rivier is klein 116
kleine aal 136
kleine bijtjes 89, 238
kleine blei 85, 232, 405
kleine fint 28, 135
kleine kruik 97
kleine kuil 200, 380
kleine kuiltje 69, 200, 201, 380
kleine of rode (aal) 136
kleine vis 185
kleine zegen 236
kleinkuils 200, *298*, 380, 396, 411
kleinmazig 145
klein schijf 166
klein visje 225
klein zalmpje 155, 157, *275*
kleischoor *114*
klep 51, 172
klepje 208
klep-vlot 52, 172
klep-vlotvisserij 45, 47, 50, 69, 161
kleuf(t) 227, *299*, 392, 396, 397, 398
op de kleuf(t) zetten 229
kleven 15, *108*
klink 216
klomplaars 19, 112, 350
klonters 39, *151*
kloppen 55, 177
klos 53, 79, 173, 225
klots 225
klotsen 157
knecht 17, 110
knie 21, 22, 123, *287 e v*, 332, 362, 395, 412
op de knie maken 147
op de knie vlechten 139
over de knie maken 32, 147
voor, op de knie buigen 147
knijpen 37, 147, 247
knijten 89, 233

knijtenzegen 89, 237
knoei 119, 346
knoop
de knoop loopt licht 145
knoophoutje 142, *294*
knotje 224
koek 39, 149
koekelbonen 108
koekelen 15, 108
koekelkoorn 108
koekelkorns 108
koekelkorrels 108
koekels 108
koekoek 204
koemel 235, *274*
koemoel 235, *274*
koeposje 234
kogel 92, 100, 241, 257
koggelbonen 15, 108, *300*
koker 129, 206, 366
kokkelbonen *300*
kokoslijn 197, *296*
kol 232
kolblei 85, 232, *275*, 405
kolbliek 85, 232, *275*, 405
kolletje 85, 232, *278*, 405
kommel 235, *274*
koning 48, 49, *165*
kont 22, 100, 122, 190, *287*, 346, 347, 395, 412
konteind 205
kontje 194, *295*, 312, 322 327
kontlaars 112
kooi 57, 74, 184, 205
kooksel 39, 150
kop 22, 24, 30, 64, 65, 67, 69, 74, 88, 100, 114, 122, 128, 137, 190, 201, 203, 209, *287*, *289*, *295*, 412
de angel zit in de kop 229
er zit een angel voor in de kop 229
kophout 165
kopje 205
koppe 186, *270*, 401
koppel 248, 306, 307, 397, 398
koppelen 95, 248
koppelfuiken 44, 94, 248, 306, 307, 397, 398
koppen 215
koppengeld 16, 109
kopschuim 117
kor 98, 254
kordeboom 98, 254
kordekop 98, 254
korf 30, 63, 64, 71, 190, 295, 409
korf in het donker 191
korf in het wit 191
korfhout 33, 137
korflijn 214
korfje 229
korfplank 137
kornet 98, 254, 410
korretje 98, 254
kortervissen 97
korte scheg 123
korte stenge 246
korte wiek 159, 331, 395
korte zeel 256
korte zegen 236, 387
kortinet 34
kort want 227
korvenlijn 197, 296
korven maken 137
korvenmaker 30, 137
korvisserij 254
kotter 234
kous 98, 207
krab 153
krans 75, 194, 198, 206
kreeft 199
krengen 71, *220*
krepen *230*
krib(be) 46, 54, 60, 67, 75, 86, 88, 95, 98, 114
kribbekop 114
kribstroom 78, 86, 114
krimp 26, *156*
krimpen 131
krimpslaan 18, 156
krimpzalm 26, 156
kroeskarp 234
kroeskarper 234
krommel *177*
krommers 123, *287*, 362, 395
krop 31, 32, 74, 138, 190, 194, 205, *282*, *295*, 322
kropstaak 184
kropstok 196
kroptouwtje 194, 247
kruik 64, 69, 70, 72, 73, 76, 77, 191, 194, 197, 213, *296*, 312, 322, 323, 327, 328
kruiktouwtje 40, 64, 194
kruis 166
kruisgaren 239, *294*
kruiskabel 216
kruiskarper 234
kruisnet 44, 59, 86, 87, 90, 91, 185, 239
kruisstuk 239
kruk 128, 129
kub 191, 197, 214
kubbe 30, 62, 63, 64, 71, 191, 192, 194, 197, 213, *296*, 327, 328, 329, 395
kubbehoutjes 197
kubbenlijn 197, 296
kubbenvisserij 71, 197
kubhout 137
kuikennet 45, 159, 275

kuikje 45, 155, *275*, *278*
kuil 35, 41, 50, 61, 64, 65, 67, 69, 72, 75, 76, 77, 78, 87, 88, 159, 171, 200, 201, 212, 236, 242, 281, 312, 369
het inkomen van de kuil 220
kuil in het net krijgen 100, 257
de kuil gaat erin 217
de kuil laten wijken 219
de kuil opendraaien 219
de kuilvis klaar maken 219
kuilaal 61, 187, 284
kuilband 217
kuildraadje 218
kuilen 66, 201
kuilhoek 69, 215
kuilhout 69, 216
kuilhouten 69, 70, 76, 77, 215
kuilijzer 215
kuillier 76, 77, 209
kuilmaas 34
kuilpaling 187
kuilplek 219
kuilspiering 71, 220
kuiltoom 69, 76, 217
kuilvisser 69, 72, 74, 75, 218
kuilvisserij 66, 218, 309, 381, 396
kuip 39, 41, 150, 311, 312
kuiter 42, 154
kurk 45, 55, 160, 225, 236, 342, 395
kurken 55, 88, 94, 97, 236, 244
kurkenboei 160, 236, 339
kurkenlijn 244
kurkentouw 236, 239
kurkenzak 244
kurkreep 99, 160, 176, 236, 255, 339 e v
kurkzim 176, 340
kurven 123, *287 e v* , 362
kwab 189, *274*, 400, 403
kwabaal 61, 189, *274*, 400, 403
kwade wal 113
kwak 74, *202*, *282*
kwakaal 189, *274*, 403
kwalaal 189, *274*, 403
kwijt
alles kwijt 228

L

laafnet 50, *171*
laag
het water is laag 116
laagje
een laagje zand leggen 228
een laagje zand strooien 228
laaglopen 134
laag water 116
laars 19, 112
laarskap 112
laarskous 112
laarzeklomp 112
ladderings 37, 44, 45, 55, 57, 175, *297*, 348
ladderingsmaas 34, *296*
laddermazen 84, 93, 175, 176, 244, 346, 348, 395
ladderplank 34, 142
ladders 175, 244, 346, 348, 395
laden 228
laf 39, 150
lagere kant 131
lageruit 117
lageruitdrijven 180
lageruitkomen 155
lageruitlopen 168
lageruittrekken 168
lampegat 178
lampje 179
landarm 160, 331
landen 170, 171, 238, 336
landing 247
lanen 124, *289*
lange stenge 246
lange wiek 160, 331, 395
lange zeel 256
lange zegen 158
langvissen 95, 249
langwant 227
lantaarn 56, 57, 179
lappen 148, 350, 351, 413
laren 175, 244, 348
lassen 140
lat 238
lattenkaar 127
laveren 131
leefnet 127
leeghozen 125
leerkarper 234
leermazen 175, 346, 348
leertje 145
leggen 64, 192, 198, *225*
op het boord leggen 242
(dobbers) leggen 225
repen leggen 227
legger 69, 70, 214
leiddraad 37, 146
leidmaas 146
leidsanker 210
leier 48, 164
leidtouw 214, 385
lekko 53, 174, *301*
lepelboor 81, 230
leren 175, 346, 348
leuning 173
leurbootje 162
leurder 28, 134
leuren 18, 26, 133
levercontrole 156

lichaam 193, 210, 376, 395, 397, 398
licht zwemmen 96
lichte maan 120
lichten 58, 64, 65, 66, 76, 80, 193, 199, 221, 228, 256
lichter 58, 185
lichtje 179
lichtklap 74, 204
lichtluik 204
lichtvissen 175
lid 126
lier 53, 74, 76, 91, 173, 208, 209
lieslaars 19, 50, 112
liggen
  drie breed liggen 219
  op krib liggen 219
  strak liggen 228
lijf 31, 32, 63, 138, 190, 193, 376, 395
lijfband 32, 139
lijftenen 31, 138
lijk 130
lijn 49, 51, 167, 178, 192, 197, 225, 226, 236, 374, 389, 390, 395, 397, 398
lijnenpad 167
lijnenstekje 227, 392
lijntje 226, 391
lijntjeshouwer 50, 163
lil 188
lip 142, 188, 354, 356
locomotieve 150
lood 93, 177, 236, 241, 242, 244, 247
  er zit teveel lood op het net 177
loodlijn 177, 244
loodpees 98, 177, 254
loodreep 55, 56, 99, 100, 177, 244, 255, 257
loodreepje 255
loodtouw 177, 236, 244
loodzim 177, 239
looi 149
looien 149, 177
looiketel 150, 311
looisel 149
loop 123
  de loop van de rivier 115
  een loop doen 182
  meer loop hebben 198
looptouw 167, 226, 390
lopen 157, 172, 182, 228
  door het net lopen 182
los 156, 187
losgooien 53, 65
  de lieren losgooien 53, 173
  de tomen losgooien 65, 200
loskomen 189
loslaten
  het eind los laten 242
losmaken 256
losrammelen 246
losschuiven 199
losse ka 126
losse kibbe 194, 322
losse zwengel 209
lossnijden 230
losstoten 256
losvissen 95, 248
lotenlijn 241
louw 234, *274*
louwfuik 249, 379
lovertjes 71, 96, 251, *274*
loze staai 178, 371, 395
lucht 35, 145
luchte zegen 159, 346
luien 246
luiketting 245
lus 54, 167

M

maanvis 235, *274*
maas 34, 97, 144, 148
  wijde maas 144
maasgat 34, 58, 72, 90, 97, 144
maaswijdte 34, 58, 72, 90, 97, 144
maat 34, 56, 57, 72, 81, 109, 144, 235
maatpaling 188
maatzegen 237
machinist 164
maken 148, 350, 351
  op de knie maken 147
  over de knie maken 32, 147
mal 137
mand 39, 55, 151, 178
  plat mandje 135
manheimer 210
Manilla-cachou 39, 149
mannetje *245*
mannetjesketting 245
maske 37, 146, 368
mast 24, 59, 74, 75, 76, 129
  blote mast 129
  in de mast draaien 69, 76, 221
  de mast hijsen, strijken 129
  in de mast trekken 221
mastgat 129
mastkastje 75, 206
mastkoker 75, 129, 206
mastkussen 75, 206
mastpoort 75, 206
meelopen 168
meerderen 37, 147
meerdering 147
meerkarper 234
meerkoet 121, *282*
meivis 157, 158, *275*, 276
merken 27, 134
metalen kub 73, 214

meun 85, 93, 233, 400, 407
meunvis 233
middelaal 136
middeldek 203
middeldraadje 216
middelhout 200
middelmannetje 216
middelnet 178
middelste rondsel 166
middeneind 190, 194
middenlijf 32, 63, 140, 190, 194
middenrak 194, *296*
miente 152
mijn 26, 27, 134
mijnen 26, 27, 134
mik 76, 91, 218, 239, 250
mikdraad 218
mikkeloper 76, 218
milklier 76, 77, 77, 78, 209
mikpoten 218
minderen 37, 139, 146
mindering 37, 146
misse 178, 371, 395, 397, 398
missen
  we missen in het lood 178
misthoorn 48, 54, 56, 169, 182
moederprik *189*
moederprik *189*
moel 213
moelband 22, 123, *287*
moerdijker 120
moerprik 61, *189*
moffestront 117
mokhoorn 169, 346
molentje 35, 143
mond 184
montée 60, 188, *301*
moordkuil 71, 213
moordzegen 89, 237
moot 81
  in moten snijden *230*
morsmouw 19, 111
mossels 64, 199
motenmandje 27, 135
motorbootje 54, 162
mothoorn 169, 346
muidhond 234, *274*
muil 64, 66, 194, 201, 322
mun 233, 400, 407
murk 160, 161, *298*
muts 247, *295*
mutsje 194, *295*, 322

N

naald 141, 148, *292 e.v* , 306, 354, 355
nachtploeg 50, 163
nachtvissen 180
nachtvloedtij 116
nagel 188, 345
najaarszalm 155
natijd 157
nauw 152
nauwe net 245
nauwe zegen 237
nauwmazige zegen 89
navel 187, 188, 345
neer 73, 78, 183, *223*, *292*
neerboord 122, *282*
neerboorden 122, *282*
neerlaten 240
neertje 115
neervoet 113
negenoger 62, 189, *275*
nek 191, *210*, *295*
neren 174, *222*, 223, 244, 384
nering 115, *223*
net 25, 45, 132, 160, 174, 175, *295*, 306, 312, 318, 319, 320, 321, 327, 395, 397, 398
nethoutje 98, 253
netje 39, 141, 151
  het netje opzetten 33, 141
netteboezem 239
nettekubbe 197
nettenvisserij 179
nettevoorn 233
nettewerk 25, 132, 395
netwant 25, 132, 312, 318
netwerk 25, 132, 312, 318, 395
netzak 127
neuring 210, 214, 216, 385
neveninkomsten 109
niersvuil *119*
nieuwe zalmen 42
nijpen 56, 169, 170, 181
noordelijke geul 115
noordendijk 113
noordenkant 113
noordenwal 113
noordenwind 158, *275*, 276, 399
noorderwal 113
noordoostenweer 120
noordtijd 120
noordwal 113
nummer 206, *290*, 350
nylon 34, 143
nylonkuil 213
nylonkruik 213
nylonnet 90, 239
nylonzegen 236

O

oever 50, 57, 64, 94, 95, 97, 99, 100, 113, 257, 306

ogen 129
oliebroek 19, 111
oliebuis 111
oliegoed 19, 111
oliejas 19, 111
oliemouw 111
olierok 111
olieschort 112, 349
oliesloof 112, 349
oliesmaak 118
omhoogdraaien 221
omhoogtrekken 174
omkomen 170, 372, 395, 397, 398
omkorting 50, *171*
omroeien 168
omslaan 170 222, 372, 395
omstropen 230
omwinden 217
omwoelen 217
onder 117
onderbocht 246
onderboord 122, *282*
onderbouw 122
onderbuis 215
ondereind 190
onderfuik 248
onderhout 76, 77, 78, 215
onderin 74, 204
onderlijn 177, 226, 244, 391
ondermaats 235
ondermaatse 81, 87, 235
onderploeg 54, 163
onderreep 44, 45, 54, 55, 88, 94, 97, 160, 177, 236, 244, 252, 370
onderreepje 247
onders 248
onderspil 165
onderste buis 215
onderste fuik 248
onderste hout 215
onderste legger 70, 215
onderstenen 160, 370
onderste rondsel 166
onderuitbrengen 168
ondervleugel 160, 331
onderzijn 177
ongeschilde teen 31, 138
ongeschrapte alver 237
onklaar
onklaar liggen 228
onklaar lopen 80, 97, 228, 252
onklaar raken 228
onklaar slaan 100, 228, 258
Onze Zoetwatervisserij 1, 2, 16, 60, 70, 72, 73, 81, 94, 110
oog 128, 210, 216, 290
oogsplits 207
oor 167
oosbak *124*, 364
oosspoor 124
oos(t) *124*, 364, 395
oostgat 124
oostplank 125
oosvat *124*, 364, 395
op
de lijn is op 167
opbreien 32, 140
opdirken 212
opdraaien 77, 219, 221
openblok 75, 208
opendraaien 219
opensnijden 81, 230
opensteken 230
opgaande fuik 248
ophaal 54, 164
ophaken 229
ophalen 49, 50, 80, 94, 143, 170, 182, 221, 222, 225, 229, 238, 240, 247, 253, 332, 336 e v , 395
ophaler 163
ophoepelen 73, 147
opjagen 94, 245
opkloppen 177
opkomen 154
opkomende maan 119
oplam(m)en *116*
oplossen 151
oppalmen 100, 258
opperwater 115, 306, 308
oppikken 229
oppinnen 229
oproeien
neven het net oproeien 182
opruimen 33, 140
opscheren 229
opslaan 143
opslag 35, 143, 367
een opslag leggen 35, 143
opsleuren 243
opslurpen 152
opsnoeien 139
opspleten 81, 229
opspoelen 77, 222
opstaaien 55, 177
opsteeien 228
opsteeksel 35, 144, 367, 409
opsteken 147, 161, 198
opstroomse fuik 248
optomen 171, 237, 238, 336
optrekken 43, 44, 67, 131, 154, 182, 199, 240, 247, 337
opvangen 37, 145
opwater 115, 306, 308
opwinden 143
opzet 35, 143, 144, 185, 367, 395, 409
opzetsel 31, 138, 144, 367, 395

opzetten 32, 35, 93, 139, 143
het lijf opzetten 139
opziener 110
opzijvissen 73, 215
opzwemmen 154
opzwemmende zalmen 42
oude zalmen 42, 154
oud taanwater 150
overbevist 25
overblijvers 42
overboord
overboord gooien 228
overboord steken 100, 257
overhoop 182
overlaffen 39, 151
overschot 33, 141
overvist 133
overzetten 170
ozen 125

P

paaien 86, 235, *276*
paaitijd 43, 86, 235
paaizalm 42, 155
paal 165, 236
paalsteek 132
paard 30, 54, 137, 288
met paarden vissen 166
paardeboer 54, 163
paard(e)lijn 49, 53, 167
paarden 168
paardepaadje 167
paardespil 50, 51, 165
paardevet 112
paardezegen 159
paardezegenvisserij 161, 162
pachter 15, 18, 71
pak 135
pakhuis 27, 135
palen 165
paling 60, 61, 68, 69, 71, 81, 86, 186, *269, 270 e.v.*, 400, 412
palingemmer 229
palingfuik 193, 324
paling groot 28, 136
paling klein 28, 136
palingkorf 190
paling middels 28, 136
palingschaar 223
palingvisserij 69, 197
palmen 171, 336
uit het water palmen 100, 258
pand 160, *295*, 312, 319, 395, 397, 398
Papendrechtse stopkubbe 191
papiervuil 77, 222
papzak 157, 276
parkje 237
parlevinker 14, *107*
part
voor je part vissen 109
partvisser 109
pat 179
pees 217
pen 127, 361
pens 81, 187
perceel 18, 197, *301*
perlon 34
perlonkuil 213
perlonkruik 213
pestriet 119
petje 31, 192, *295*
petnegenoger 189, *190*
peur 62, 78, 79, 224, *298*
peuren 79, 224
pezen 92, 241
piek 75, 206
piekeval 218, 223
pier 64, 199
pierenbak 64, 200
piering 199
pieterman *234, 235*
pijloog 232
pijp 126, 213, 366 386
pikaf 229
pikken 168, 252
pilo 19, 110, *301*
pin 32, 64, 137, 142, 192, 199, 207, 227, 356, 392
op de pin zetten 229
pindraad 160
pink
over, achter, met, op de pink breien 35, 145, 313
over de pink strikken 145, 313
door de pinken zitten 37, 145
pinkaf 64, 199
pinkleertje 37, 145
pinkring 37, 145
pinnen 129
pinnetje 200
plaat 50, 54, 114, 164
plaatje 177
plank 223
achter de plank hangen 223
plankje 142, 191, 256, 350. 352, 395
plasje 44, 157, *275*, 276
plat 202
platdraaien 221
platje 74, 202
platkop 186, *270*, 402
plat mandje 135
platmoel 186, *270*, 402
platschuim 117
platslaan 181
platte knoop 145

platte kont 122
platte prik 189
platvallen 131
platvis 251
plecht 74, 203
plee 205
plek
  op een andere plek zetten 199
ploeg 17, 110, 179
plons 246
plonsen 246
plonslat 100, 246
plonzen 100
plump 94, *246*
plumpnet 244, 388
plumpstok *246*
poeier *115*
poeieraal 188
poetsen 222
poken 94, 246
pokken 59, *185*
poldervisser 107
polsstok 245, 246
pomp 125
pond
  met één pond (of twee pond) vissen 56
pont 21, 93, 121, 360, 395
pook 94, 246
pookketting 245
pooknet 243, 306, 388, 396
pookstel 245
pookstenge 246
pookstengel 246
poot 64, 199, 200
pootaal 61, 188
pootje 148
pootvis 14, 84, 89, 232
porren 246
porrelen 246
pos(t) 86, 87, 234
pot 150, 311, 312
poten 86, 87, 235, 244
poten 235
prangen 131, *290*
priem 33, 137
prik 61, 62, 64, 189, 199, *275*
prikketoot 192
prikkorf 31, 32, 62, 64, 138, 192
prikmoeier 190
prikvisser 192
prikweel 192, 197
prop 153
propgat 39, 150
Pruise boot 162
prutsvisser 14, 107
puiloog(je) 85, 232, *275*, 400, 405
puit 199, 346
puitaal 61, 189, *274*, 399, 400, 403
pulsen 246
punt *194*, 322
punter 21, 74, 121, *290 e v* , 299, 360, 395, 399, 409
puntzak 236, 387
puntzegen 236, 387
put 150

R

raam 65, 66, 69, 70, 76, 77, 200, 214
raamfuik 200, 380
raamkuil 69, 76, 77, 200, 213, 380
raampalingfuik 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 86, 200, 332, 380
raampje 35, 367
  een raampje maken 35, 143
raffel *118*, *298*
rakken
  in de war raken 228
ram 75, 208
rammelen 246
rammeler 245
rammelketting 94, 245
randen
  een tij randen *220*
ranken *211*
ratelblok 208
ratels *256*
rateltouw 256
ratelzak 98, 99, 255
ratelzeel 256
rauwe 186, *270*, 401
rauwweeraal 189, *274*, 399, 403
rechte kont 122
rechtvooruitbreien 35, 37, 146, 316
rechtvooruitliggen 181, 375
ree 183
reep 5, 45, 80, 81, 195, 197, 217, 226, 296, *299*, 327, 345, 378, 389, 390, 396, 397, 398
reepaal 61, 136, 187, *270*, 284
reepbak 227, 393
reephaak 226
reephoutje 227, 392, 396
reepje 228
reepjesvisserij 62, 227
reep klaarmaken 227
reepvissen 227
reepvisser 80, 227
reepvisserij 227
reeuw *230*
regenboogforel 157
reiger 58, *276*, *278*, 412
reling 74, 75, 78, 204
remmingmaas 34, 144
repareren 148, 350, 351, 413
repen 227

repen 5, 55, 61, 62, 71, 79, 80 93, 97, 160, 225, 244, 299, 327, 332, 345, 389, 396, 409
repenaal 187, *270*
repenbak 227, 393
repenhoutje 227, 392, 396
repers
op de repers gaan 227
ribbetjes 53, 173
riedelnaald 148
riem 21, 23, 127
op de riemen (riems) zitten 128
rietaas 152, *153*
rietje 153
rietkikker 233
rietvak 99, 257
rietvoorn 233
rietwal 113
rietworm 40, 152
rijden 235
rijfvaam 93, 242
rijgdraad 160
rijgen 64, 160, 200
rijgpen 141
rijgsel 194
rijgtenen 31, 32, 138
rijtijd 235
rik *114*, 345 e v
ring 140, 150, 174, 210, 241, 242
rivier 112
zoute rivier 117
rivierprik 62, 190
riviervisser 13, 14, 62, 84, 96, 98, 107, 359
robber *186*, *270*, 401
rode aal 186, *270*, *276*, 401
rode rommel 256
roef 74, 204
roei *128*
roeibank(e) 125
roeiboot 20, 121
roeidol 127, *285*, 361
roeien 23, 53, 56, 100, 128
dwarsoverroeien 181
naar boven roeien 183
roeier 179
roeikast 127, 361
roeikeus 127, 361
roeipen 23, 127, 283, 361, 395
roeipin 127, 361
roeiriem 128
roeispaan 128
roeistelling 24, 127, 361
roer 21, 23, 24, 56, 74, 128, 211
het roer scheep leggen, zetten 56, 129
aan het roer zitten 129
roerhaken 129
rok 19, 111
roken 149
rol 127, 174, 208
de kaar op de rol draaien 127
rolhout 119
rolkop 207
rommel 119
rommels 99, *256*
rommeltouw 99, 256
romp 193, 203, 376
rond 123
rondbreien 35, 37, 146, 315
rondbrengen 53, 54, 168
ronde 32, 37, 139, 146 368, 395
dubbele ronde 147
ronde prik 189
rondhebben 33, 141
ronding 146, 368
rondleggen 168
rondliggen 89, 92, 238, 241
rondroeien 168
rondscheren 181, 334
rondsel 165
rondstaan 168
rondstrikken 146, 315
rondte 146, 368, 395
rondtrekken 168
ronduitroeien 97, 253
rondvaren 245
roofaal 60, 186, *270*, 284
rooie haar 59, 185
ropper 186, *270*, 399, 401
rot 152
rotting 147
rotzooi 119
rug 118
rugvin 118
ruim 176, 204
ruimen 131
ruimte 176
ruimte krijgen 176
ruisvoorn 85, 233
rukken
ik voel hem rukken 182
run 149
rusttijd 110
'rutsj' *233*

S

sander 234, *301*
Sarawak 39, 149
sardijn 96, 251, 300
schacht 75, 210
schaft 210
schakelgarde 246
schakels 87, 93, 94, 243, *297*, 332, 388, 396
schakelstroper 15, *108*
schalm(s) 94, 245, 246
schalmen 32, 139

schan(s)deksel *123*
schardijn 251, *300*
scharnierstuk 127, 361
scharrelaar 14, 78, 84, 107
scharrelen 108
scheefhangen 73, 211
scheefstaan 97, 252
scheel 126, *293 e v*, 350 352
scheel puiloog 232
scheep hebben 197
scheep leggen 56
scheerlijn 226, 390
scheg 21, 123
schele jood 234
schele post 234
schep 124, 364
schepen 172
schephaam 243
schepnet 26, 89, 93, 98, 171, 243
scheppen 93, 243
scheppendhouden 240
schepper 124, 364, 395
scheren 181, 334
  in de boot scheren 288
  van kant tot kant scheren 175
scherpvissen 172
scheur 38, 148
scheuter *126*
schieksel 217
schiel 34, 142, *293 e v*, 350, 352, 395, 409
schieling 240
schieraal 186, *273*
schieten 47, 80, 168, 180, 198, 228 241, 333 e v, 395
  over de kuilhouten schieten 222
  de repen op een bak schieten 228
  repen schieten 228
schifthout 166, *301*
schijf 32, 75, 137, 165, 207
schilderij 31, 138
schillen 31, 138
schipper 17, 18, 110
schobbejak 19, *111*
schoenveter 188
schokbreker 216
schokken 216
schokker 67, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 202
schokkeranker 210
schokkerbond 110
schokkerkubbe 192
schokkerkuil 65, 66, 67, 70, 212, 382, 396, 411
schokkerplaats 219
schokkervisser 69
schokkervisserij 66, 218, 309, 381, 396
school *135*
schooneren 222, 384
schoonmaken 222, 230
schoonslaan 69, 77, 78, 222
schoonspoelen 73, 222, 384
schoot 21, 24, 93, 130, 242, *295*
schootsvel 19, 111, 112, 349
schoottouwtjes 93, 242
schop 210, 383, 396
schors 38, 149
schortje 112, 349
schot 124, *156, 288*, 362
schotelwak 238
schotje 43, 155, 157, *275*
schotzalm 157, *276*
schouw 21, 98, 120, 360, 395, 397, 398, 409
schranken 184
schrankhaak 58, 184
schraploon 237
schrappen 89, 237
schrapperij 89
schrob 243, 257
schrobnet 96, 100, 257, 410
schrobstok 100, 257
schrobvissen 257
schrobvisserij 93, 96, 99, 100, 257
schubbenhandel 238
schudden 99, 216, 256
schuif 76, 194, 214
schuiftouw 77, 194, 214
schuim 117
schuimvisser *108*
schuit 67, 73, 121, 162, 203
schuiven 181, 334
schut 196, 248, 330
schutnet 248, 253
schutting 57, 58, 59, 94, 95, 183, 248, 249
  schuttingbreien 58, 183
  schutting verschonen 58, 185
schutvisser 95, 249
schutwant 95, 97, 249, 253
schutzegen 253
schuurmannetje 110
seinen 170
serpeling 85, 233, *269*
sinerpaler 34
slaan 76, 182, 216
slachten 172
slag 32, 93, 139, 242
slaghaan 243
slagriem 128
slampamper 48, 163
slechteindje 214
sleep 97, 252
sleepdraad 52, 53, 174
sleeptros 174
slep 52, 53, *173*
slepen 74, 181, 212, 256
sleuf 227
sleuren 237
slib *118*

slibber *118*
slijmwater 79, 224
slijt 38, 148
slik 113
slinger 226, 391
slingeren 80, 229
slipeindje 198
slobber 118 *119*, 186, *270*, 401
slobberschortje *112*, 349
sloffen *123*
sloffing *123*
slokker 61, 186, *270*, 271, 272, 273, 284, 399, 400, 401
slont *112*, 346, 349
sloof 112, 349
slop *112*
slot 210, 216
sluif *145*
sluiten 51, 170
sluiting 210, 215
sluitingstijd 110
sluiven *222*, 384, 396
slurf 213, 386, 396, 397, 398
'smaltie' 186, *270*, 402
smeer 118
smelt 64, 199, *275*
smelten 151
smeren 42, 112
snavel 204, *282*
sneep 87, 93, 235, *274*, *278*
sneetje 230
  een sneetje in de kop geven 230
snelvanger 196
sneper 235
sneui 80, 81, 194, 197, 226, *299*, 332, 350, 391, 396
sneutje 80, 226, *299*, 391, 411
snijden
  boven over de kop snijden 230
  in moten snijden 230
  in stukjes snijden 230
snoei 226, 391
snoek 84, 88, 95, 235
snoekbaars 86, 234
snoeken 95, 250
snoekfuik 249
snoekhengel, 95, 96, 250
snoekvisje 225
snoer(tje) 195, 226, 241 *299*, 332, 391
snokken 182
  ik voel hem snokken 182
snotvisje 233, *276*
'snuitje' 226
soepel 39, 152
sorteren 81, 230
sorteerbak 81, 230
spaak 166
spaan 33, 34, 142, *294*, 350, 352 e.v.
spaanriem 128
spaantje 142
spanfuiken 248, 306, 307, 397, 398
spannen 195
spant 166
spanten 123, *288*, 362, 395
spegelen 176, 348, 395
speldehoek 79, 226, 252
speld(h)aak 226
spiegelkarper 234
spiegelen 244, 348
spiegelmazen 90, 175, 239, 244, *297*, 348, 395
spiegels 175, 244, *297*, 348, 395, 397, 398
spiering 67, 69, 96, 199, 251, *269*, *274*
spieringboezem 252
spieringkaf 251
spieringkorf 138
spieringnet 97, 252
spieringtijd 97, 252
spieringvisserij 69, 71, 97, 251
spieringzegen 97, 252
spijl 183
spil 46, 48, 49, 50, 54, 88, 165
  op het spil vissen 166
  op de zegen een spil hebben staan 166
spilpad 49, 166
spilzegen 159
spitsbakje 230
spitskopje 61, 186, *270*, 271, 272, 399, 400 402
spitsmuiltje 157, *270*
spleet 80, 81, 227, 392, 396, 397, 398, 411
  op de spleet zetten 229
'spleetholting' 227, 392, 397, 398
spleetstok 227, 392, 397, 398
spoel 33, 141, *292 e.v.*, 294, 306, 354, 355, 397, 398, 409, 412
spoelbakje 142
spoelen 78, 89, 222, 238, 384
spoelstok 89, 238
spoeltje 148
spoos 167, 296, *298*, 412
  de spoos komt over de krib 167
sprenkel 200
spriet 24, 130
spietzeil 24, 56, 130
springen 235
springers 251, 254
springertjes 54, 167, *298*
springslot 76, 77, 216
sprinkel(s) 65, 69, 76, 77, 78, 98, 200 *217*, 223, 255
sprok 152
sprokaas 152, *153*
sprokkelaas 152
sprot 152, *153*
staai 45, 55, 97, 161, 177, *298*, 371

staaidraad(je) 161, 226, 391
staaien 161, 177, 217
op, over de helft staaien 177
staaigaren 147
staaisel 161
staak 94, 95, 183, 196, 240
staalbomen 64, 65, 66, *201*, 411
staaldraad 207
staan 167, 235
staander 52, 69, 173, 174, 214
staanderketting(s) 217
staart 66, 67, 69, 72, 75, 76, 77, 78, 98, 192, 201, 213, 254, 312, 386, 396
staartlijn 69, 76, 214, 309, 385, 396
staartlijntje 194
staartstaak 57, 58, 184
staarttouw 66, 77, 167, 201, 214, *295*, 309 385, 396
staatsvisserij 47, 161
staf 210
stafpaal 49, 54, 165
stag 75, 206
stagdraad 207
stalen hort 74, 205
stalfuiken 248, 306, 307, 397, 398
stander 165
stang 224
steek 37, 44, 57, 58, 59, 97, 146, *183*, 410
de steek zetten 184
met de steek breien 35, 37, 145, 146, 314
steekhaam 93, 243
steekhamer 243
steekknoop 146
steekroer 23, 128, 290
steeks breien 146
steekschaar 223
steekvisser 58, 59, 185
steekvisserij 57, 59, 183
steel 210, 240
steen 45, 160
steenbaas 48, 162
steengaander 163
steenkarp 234
steenkarper 234
steenlijn 225
steenprikker 189
steenreep 47, 88, 97, 160, 236, 253, 370, 395
steenreepje 225
steensnoer 79, 225
steentouwtje 161
steil 113
steile kant 113
steile wal 113
stek 183, 196, 227, 236, 250, 392, 394, 396, 397, 398
stekelpos 234
steken 78, 146, 160, 198, 224, 237, 243, 312, 315, 316
onder de zegen steken 172
stekenvisserij 183
stel 45, 160, *295*, 312, 319, 395
stelen 146, *147*
stellen 195
stenen 160, 370
stenen 161
stenen mantel 150
stenge 238
stent 205, *301*
sterfput
de Waal is een sterfput 118
steunen 132
steur 42, 154, 277, 399
steurdrijven 180
steurdrijver 179
steurgaren 35, 143
steurhaak 182
steurnet 42, 44, 174
steurvisserij 42, 179
stevel 112, *301*
steven 203
stevenschouw 28, 65, 120, 135
stijf 152
stijfstaan 198
stijl 53, 75, 173, 208
stilwater 22, 49, 88, 115
stilweer 120
stilzijn 235
stok 75, 91, 210, 224, 240
stokanker 75, 210
stoken 151
stokje 227, 392
stoofaal 187
stool 146, *147*
stoomspil 48, 49, 165
stoomvisserij 161
stootkim 123
stop 33, 140, 191, 193
stop! 166
stopkorf 191
stopkubbe 191
stoplijn 167
stoppen 148, 350, 351, 413
stopsel 148
stoptouw 167
stopzim 236
stoten 182, 224, 246
hij stoot in het net 182
straal
een straal netten in -, uitzetten 245
strak liggen 228
strakzijn 220
strandnetje 224
strang 118, *212*
stravel *119*, 412
streek 45, 53, 88, 99, *159*, 275, 309, 369,

395
streen 143
streep 34, 58, 72, 144, 354
strijkblokken 75, 208
strijkdam *114*
strijken 37, 129, 145, 221, 240
over de vleugel strijken 198
strik 194
strikhout(je) 142, *294*
strikken 141, 146, 312, 314, 315, 316, 317, 346, 397, 398
striknaald 141, 355
stroom 96, 115
vliedende stroom 115
zware stroom 115
met de stroom afgaan 169
op stroom vissen 115
de zegen komt strooms 168
stroomzegen 159
strop 69, 167, 214
stropen 14, 15, 81, 108, 230
stroper 14, 15, 80, 107, 108
stroperij 14, 15, 69, 108
stroperscentrum 14, 108
stroppe 195
stropstaak 57
strosnijder 14, *107*
strot 188
stuiken 241, *285 e v*
stuikkorf *241*, *285*
stuipen 91, 241, *298*
stuiven 40, 151
stuivende netten 40, 151
stuk
half op het stuk zijn 198
op stuk verkopen 133
stulpmand 91, 241, *285*
sturen 129, 133
stutter 130, 212
stuurbak 74, 204
stuurboord 204
stuurijzer 128
stuurman 162
stuurriem 23, 24, 128
stuwfint 44, 158

T

taan 149, 150, *301*
taanbak 150, 311
taancarboleum 40
taandag 18, 38, 152
taanderij 149
taanketel 38, 39, 150, 311, 312
taankuip 39, 150, 311, 312
taannat 150
taanpot 74, 150, 311, 312
taanwater 150
tabakspruimer 235, *274*
tabaksroker 235, *274*
tachtigslags 35, 143
tanen 38, 41, 48, 80, 149, *301*
taning 39, 149
tank 28, 133
tarwezemelen 64
teen 30, 63, 95, 137, 138, *286*, 292
teenhout 138
teertouwtje 192
teken 27, 134
telpaling 60, *136*
tent 56, 179, 204
terughalen 222
teutebel(le) 239
tij 116
dood tij 117
een tij randen 220
een tij verliezen 220
zijn tij verslapen 18, *220*
tikken 89, 238
timmeren
liggen te timmeren 212
tipeindje 194
tippe *194*, 322
tjalk 74, 202
tje(r)k 121, *282*
tocht 98, *255*
tocht zetten 98, 255
toedekken 228
toekschere 223, *224*
toer 48, 49, 146, 165, 368, 395, 397, 398
toftaal 188
tolkorf 191, 328, 395, 397, 398
tomen 88, 89, 217, *237*
ton 50, 150, 172, 178, 311
een hoge (vlugge) ton hebben 181, 375
tong 34, 142, 196, 293, 354, 356
tonlijn 178, 374, 395
tonnet 178
toom 178, 200, 217, 218, 223, 236, 256, 374, 395, 397, 398
toomtrek 237
toot 192 *295*
tootijzertje 192
top 206
totebel 239
touwtje 194, 195, 226, 391
traan 112, *198*
transport vat 133
treeft 38, 150
trein(tje) 64, 198, *301*
trek 51, 60, 85, 86, 89, 164, 180, 188, 256
een trek doen, maken 256
trekaal 187, 270
trekhaam 164
trekken 151, 237, 241
het raam trekken 219

hij trekt 182
trekker 53, 164
treklijn 167, 236
trekpaling 67, 69, 187, *270*
trekriem 53, 164
trektijd 189
trekvis, 42, 43, 44, 55, 84, 93, 96, 154
trekzoeken 219
trog 126, *286*, 366, 395, 397, 398
trom 249, 379, 396
trommel 87, 94, 95, 249, 332, 379, 396 e.v.
trommelfuik 249, 379
trommelstok 75, 206
tros 79, 198, *224*
op een tros gooien 198
tuimelaar 249, 379, 396
tuimeler 249, 379
tuit 157, *194*, *270*, 322
tuiter 157, *270*
„tūūte" 43, *270*, 399
tweeboorder 121, *291*
tweede huis 194
tweede lijf 194
tweekeler 248
tweeschijfs 208
tweeschijfsblok 208
tweeschijver 75, 208
tweevleugeler 196
tweevleugelig(e fuik) 196
tweewieker 196
twijg 138

U

uitbrengen 168
uitdrijven 99, 219, 256
uitgang 188
uitgepaaid 155
uitgereden 155
uitgestorven
de Merwede is uitgestorven 118
uitgooien 125, 168, 228, 237, 241, 333
alle netten uitgooien 97, 252
het anker uitgooien 211
uitgrommen *230*
uithaal 238
uithaalbijt 89, 90, 239
uithalen 89, 199, 230, 238, 243
uithoek 115
uithoepelen 39, 151
uithozen 125
uitleggen 228
uitlopen 93, 97, 171, 243, 252
uitpakken 151
uitpikken 168
uitringen 140
uitroeien 168, 180, 228, 237, 333 e.v.
uitrollen 58, 183
uitscheiden 221
uitscheppen 125
uitscheren 88, 89, 168, 237, 333
uitscheuren 225
uitschieten 168, 180, 225, 333 e.v., 395
uitslaan 222
uitslingeren 241
uitspoelen 151
uitspreiden 241
uitstaan 220
uitsteken 147, 243
uitstoot 114
uitstromen 65, 66, 77, 219
uitstukken 148, 350, 351, 413
uitvaren 245, 256
uitvatten 131
uitventen 133
uitvieren 89, 170, 225, 238, 245
uitzetten 50, 51, 53, 54, 56, 69, 76, 80, 99, 100, 147, 168, 180, 219, 225, 235, 238, 242, 245, 256, 332 e.v , 395
uitzetter 56, 77, 162, 180, 205
urk 202
urker 202

V

vaam 34, 144
vaaraal 188
vaarboom 238
vak 160, 312, 319, 395, 397, 398
val 216
met de val komen 189
valle
de rivier drijft valle 115
vallend water 117
vanachterenvissen 216
vang
meer vang hebben 249
de kuil staat op de vang 219
vangen
elkaar vangen 229
van twee kanten vangen 196
vangsnoer 241
vangst 25, 132
vangstpremie 17, 109
varen
onder de zeilen varen 131
onder tuig varen 131
aan de wind varen 131
op zalm varen 180
vast 60, 156, 187
vast blijven zitten 182
vastbreien 32, 33, 141
vastdek 74, 203
vaste kibbe 194, 322
vasthouden 181
vastloon 16

tegen vastloon vissen 109
vastlopen 48, 169
vastmeren 172
vastpikken 168, 192
vaststaan 166, 207, 235
vastwerken 217
vastzetten 95, 130, 170, 198, 250
vastzitten 182
vatten
wind vatten 131
vel 187
veldvisser 107
velletje 230
venten 26, 133
verankeren 97, 99, 200
verdelen
in bochten verdelen 50, 171
vergaan 151
verkleinen 37
't houtje één knoop verkleinen 37, 147
verkopen
op stuk verkopen 133
verkoperen 152
verleggen 199
de visserij verleggen 100
verloop 37, 146
verschouwen 245
verse fint 28, 135
verspelen 57, 69, 182, 222
versteken 223
verstromen 228
verswater 116
vertrekken 212
verversen 199
vervoer 133
vervoerdag 134
vervuiling 118
verwaaien 131
verwarren 228
verwerkte fint 28, 136
verzamelkamer 247
verzeilen 212
verzenden 133
verzetten 100, 199, 258
vet 112, 118
vetlappen 118
vette zalm 156
vieren 80, 170, 181, 228, 334
vierluik 200
vijfjes 178
vijgetouw *198*
villen 230
vinger(s) 128, 129, 250, *289*, *290*
over de vingers breien 145, 313
vingeraal 136
vingerlingen 21, 129, *289*, 290
vis 232, *278*
vis in de beun zetten 126
vis afslaan 134
visbak 230
visbank 134
viseter 186, *270*
visfuik 59, 63, 84, 87, 94, 95, 97, 247, 325, 327, 395
visje 64, 199
„viskaai" 164
viskas(t) 126, 286
visklaar maken 219
vismand 135
visnaald 141, 355
visnet 239
visplaat 114, 164
vissen 40, 132
achter elkaar vissen 192, 249
achteropvissen 73, 216
vanachterenvissen 216
met een anker vissen 249
met bakjes vissen 193
met de bezaan vissen 99, 256
botvissen 252, 253
brasemvissen 239
met een blok/stok uit de boot vissen 240
buitenvissen 113
buiten de dag vissen 180
diepvissen 175
dobbersvissen 225
op een draad vissen 215
dwarsvissen 95, 249
van ebbes vissen 64, 220
met een hout uit de wal vissen 240
met haken vissen 227
gaardevissen 245
aan de grond vissen 56, 175
achter/met de hor vissen 91, 240
met twee houten vissen 215
onder het ijs vissen 89, 238
vanuit de kant vissen 240
van drie kanten vissen 196
over de knie vissen 240
met een koppel vissen 248
met de kor vissen 255
korter vissen 97, 272
langvissen 95, 249
met de lijnen vissen 227
lichtvissen 175
met een liertje vissen 240
losvissen 95 248
nachtvissen 180
met de netten vissen 180
vissen op zalm etc 97
opzijvissen 73, 215
met paarden vissen 166
met een of twee pond vissen 56, 175
met de prikweel vissen 197
met de ratels vissen 256
reepvissen 227

in beide richtingen vissen 220
scherpvissen 172
op spiering vissen 252
steil achteraan vissen 56, 181
op stroom vissen 115
tegen mekaar op vissen 90, 238
van vloeien vissen 64, 66, 100, 220
in het volle van de rivier vissen 115
aan/op de vloten vissen 56, 175
boven water vissen 248
onder water vissen 248
op zink vissen 95, 250
visser 107, 359, 395
visserij
naar een andere visserij gaan 221
een andere visserij opzoeken 74, 199
de visserij verleggen 100, 258
visserij-inspectie 110
visserman 14, 107, 350, 359, 395, 397, 398, 399
visserskeet 164
vissersvloot 212
visstand
in visstand staan 65, 69, 77, 219
vistent 179
visvlot 127
viswagen 133
viszegen 87, 88, 89, 236, 309, 327, 332, 387, 396, 399
viszilver 89, 238
vlechten 30, 137, *291 e v.* 293
ertussendoor vlechten 183
vleetnet 175
vlet 121
vleugel 32, 46, 63, 64, 88, 89, 94, 95, 140, 184, 195, 206, 248, 327, 330, 395
vleugels 160, 236, *295*, 327, 331, 395
vleugelkorf 191
vleugelkubbe 191
vleuk 196, 330, 395
vlieger 121, *282*
vliegwiel 209
vlieren 160, 339
vloed 52, 58, 63, 64, 97, 116
de vloed is over 116
de bloed zit in het water 116
vloedfuik 58, 184
vloeien 100, 116
vloeien 210, 383
vloot 45, 160, 177, 332, 342 e v , 395
vlot 45, 46, 50, 172, 177
op de zegen zit voldoende vlot op 169
vlotennet 175
vloten 55, 160
aan/op de vloten vissen 56, 175
vlotennet 56, 175
vlotenreep 176, 340
vlotreep 176, 340
vlottenreep 176, 340
vlotvisserij 45, 46, 161
vlouw 174, 175, 281, 312, 320, 395, 397, 398
vlouwgaren 176, 373
vlouwschuit 179
vlouwvisser 179
vluchtje *156*
voelen 182
ik voel hem 57, 182
ik voel iets 182
ik voel hem rukken 182
ik voel hem stoten 182
ik voel hem stuiken 182
voer 199
voeren 199, 240
voering 123
voet 206
voetlijn 226, 391
volendammer 74, 202
volk 162
volle maas 144
volmaken 34, 143
volpakken 151
volzitten 222
voorbijdrijven 174
voorblijven 181, 375
voorbolder 78, 210
voordek 53, 173, 203
voordoch(t) 125
voordraad 75, 76, 77, 216
voordrijven 56, 181, 375, 395, 397, 398
vooreind 190, 193, 194, 296, 377
voorgaan 181, 375, 395
voorhoepel 195
voorhuis 193, 377
voorin 205
voorkeel 195
voorketting 216
voorlier 76, 209
voorlijf 32, 63, 140, 190, 193, 194, 296, 377, 396, 397, 398
voorlopen 56, 181, 375, 395
voorloper 78, 223
voorman 100, 257
voorn 85, 94, 233, *276*
voorngaaltje 244
voornnet 244
vooronder 74, 75, 204
voorop 173
vooroverslaan 56, 181
voorrak 193, *296*, 377, 399
voorschoot 112
voorschot 126
voorstaak 196
voorstag 75, 206
voorste docht 125
voorsteven 21, 74, 75, 203

voorstroomse fuik 248
voorstuk 213
voortoom 216
vooruitwaaien 212
voorvinnetje 154
voorzegen 45, 46, 159, 331, 395
voorzetter 162
voorzijn 221
vork 91, 127, 240, 241, 250, 361
vlot 122, 194, 322, 346, 347, 395
vreter 186, *270*, 401
vrije fint 135, 158
vrije staai 55, 177, 395
vroon 17, *109*

W

waai 88, 236, *295*, *300*, 387, 396, 397, 398
waard 113
waardeloze vis 71, 220
waas 191, *296*
wak 89, 238
wal 97, 113, 306
  droge wal 113
  goede wal 113
  kwade wal 113
  steile wal 113
  zachte wal 114
  vanuit de wal steken 240
  naar de wal roeien 170
  de wal uit lopen 235
  voor de wal lopen 132
  in de wal zwemmen 235
walhapper 233
wals 76, 77, 209
wandschroef 207
want 20, 25, 40, 132, 207, *263*, *294*, 312, 318, 395, 397, 398
wantbak 227, 393
wanten 207
wargaren(s) 87, 93, 94, 132, 244, *294*, *297*, 332, 373, 388, 396
warnet 244, 388
wartel 240
wartelhaak 240
was 115
  een was afkloppen 218
  met een was afkomen 189
wasschuim 117
wassen 115
wassend water 97, 115
water
  bovenwater 115
  brakwater 117
  dikwater 117, 306, 309, 310
  doodwater 115
  hoogwater 51, 115
  met hoogwater 116
  op hoogwater 116
  laagwater 51, 116
  opperwater 115
  opwater 115
  stilwater 22, 49, 88, 115
  vallend water 117
  verswater 116
  wassend water 97, 115
  witwater 117, 306, 309, 310
  tussen water en wind 55, 122
  het water is dood 115
  het water is laag 116
  het water krijgt een andere natuur 117
  uit het water halen 199
  uit het water palmen 100
  knap in het water zitten 109
  zoetwater 117
waterschep 124
wee(en) 31, 138, *292*
  weeën zoeken 18, 31, 138
week
  in de week zetten 151
weel 64, 197, *296*, 412
weer *114*, 183, 226
weeraal 189, 274, 403
weerhaak(je) 226
weglopen 228
wegschieten 171
wegslaan 169
wegslingeren 171
wegstoten 246
wegtasten
  op de bak wegtasten 228
wegvieren 168, 333
„weite kleeen" 199
welie 191, *296*, 328, 395, 397, 398
welleboom *165*
werf 21, 74, 212
werpgaren 241, *294*
werpnet 87, 91, 92, 93, 241
werpzak 241
wervel 240
wiek 32, 33, 140, 160, 196, *295*, 330, 331, 395, 397, 398
wiel 118
wiepbanden 183
wier 119
wijdafhangen 192
wijde net 245
wijdvoorstuk 213
wijken
  de kuil laten wijken 219
wilgehout 30, 138, 147
wilgeteen 138
wimpel 75, 206
wind 120, 407
  benedenwind 120
  halverwind 120

zalmwind 120
een mooi kouwke wind 120
wind van boven 120
wind in de wal hebben 120
de wind uit de wal hebben 120
de wind komt uit een andere hoek 120
wind vatten 131
(zie ook zeilen)
windas 166
winde 85, 233, 407
windtouw 206
winternet 55, 174
wintervisserij 99, 257
winterzalm 42, 55, 154, 155, *275*, 309
wip 91, 241
wis 184
wits(en) 138, *292*
witsenkorf 190
wit 151
witte korf 191
witte plekken 152
witte teen 31, 138, 152
witvis 59, 71, 84, 88, 93, 94, 96, 97, 99, 232, 233, 327, 399, 411
witvisfuik 247, 325
witwant 151
witwater 117, 306, 309, 310, 395, 397, 398
woelken 223
woerkommer 120
woerkumse boot 120
wolhandkrab 153
wonderkuil 213
woonschokker 202
woord 26, 134
worm 199
worp 92, 164, 241
wrakke plek 156
wrikken 100, 258
wringen 235

Z

zacht 187
zachte wal 114
zak 45, 88, 89, 92, 93, 98, 100, 182, 213, 236, 242, 247, 249, 256, 257, 386, 396
zakken 115, 131, 174, 219
het hout laten zakken 219
zaktouw 214, 309, 385, 396
zalm 42, 43, 46, 56, 57, 68, 71, 93, 154, 155, 277, *300*, 399
op zalm gaan 180
de zalm is over 185
zalmboezem 176
zalmdreef 180
zalmdrijven 180
zalmdrijver 179
zalmfuik 58, 59, 184, 247, *325*, 327
zalmgaren 35, 143, 174, 185
zalmhaak 57, 182
zalmkleed 42
zalmknip 171
zalmknuppel 182
zalmkruisnet 44, 59, 185, 410
zalmmand 27, 50, 172
zalmmarkt 26, 133
zalmmes 172
zalmnet 90, 174
zalmpje 155, *275*
zalmschiel 34, 142
zalmschouw 120, 179
zalmschuit 162
zalmsnijder 172
zalmstang 185
zalmsteek 44, 46, 97, 183
zalmvangst 158
zalmvisserij 42, 47, 67, 69, 73, 161
zalmvlouw 174
zalmwind 120
zalmzegen 45, 46, 84, 88, 158, 332
zand 114, 164
zandaal 186, 199
zandplaat 46, 50, 52, 54, 88, 97, 114, 164
zandspiering 199
zeebliek 64, 199
zeel 256
zeelt 86, 94, 95, 234, *274*
„zeeltepeut" 379
zeeltepint *249*, *250*
zeeprik 61, 189
zegen 44, 45, 46, 47, 55, 84, 85, 86, 97, 98, 158, 255, *300*, 327, 332, 387, 396, 397, 398, 409, 410
zegen met zak 236, 309, 387
zegenboot 52, 53, 162
zegenfint 44, 158
zegenkade 164
zegenkurk 160
zegenreep 160, 339
zegenschip 47, 48, 49, 162
zegenschuit 21, 54, 162
zegensteen 45, 160
zegentrek 164
zegenvisserij 45, 46, 59, 76, 161
zeil 21, 24, 74, 98, 130
het zeil vat wind 131
zeildoch(t) 125
zeilen 24, 56, 98, 130
aan de wind zeilen 131
bij de wind op zeilen 131
recht voor de wind zeilen 131
zeileval 76, 78, 209, 218, 223
zeilgat 57,184
zeilnaald 148
zelling *114*
zestigslags 35, 143

zet 100, 258
een pond of vijf vis in een zet doen 100, 258
zetangel 250, 394
zete *204*
zethangel 250, 394
zetje 100, 258
zetlijn 79, 250, 306, 394, 396
zetnet 253, 388
zetstok 100, 258
zetteboorden 122, *282*, *283*
zetten 40, 58, 63, 64, 100, 198, 219, 245, 258
het anker zetten 211
in de beun zetten 126
naar de kerk toe zetten 168
op de spleet zetten 229
de pin voor het roer zetten 211
op de pin (kleuft, een houtje, de wal) zetten 199, 229
op een andere plek zetten 119
op tij zetten 181
zevenoger 62, 189
zij(de) 34, 142, 203
zijboorden 203
zijkschuim 117
zijlier 209
zijstag 207
zilverpaling 187, *270*, *276*, 402
zim 90
zink 64, 198
op zink vissen 95
zinkboot 47, 48, 162
zinken 48, 169
zinker 47, 48, 53, 164, 169
zinkknuppels 119, 270
zinksteen 48, 169
zitting 74, 204
zoetelieſjes 108, *296 e v*, *298*
zoetwater 117
zoetwatervisserij 110
zomernet 55, 175
zomerzalm 42, 55, 155, *275*, 309
zoom 60, 188
zootje 54, 199
een zootje vis aan boord gooien 169
zoute rivier 117
zoutlopen 117
zoutwaterkrab 153
zuidelijke geul 115
zuidendijk 113
zuidenkant 113
zuidenwal 113
zuiderwal 113
zuidwal 113
zuidwester 19, 112
zuiggat 154
zuivere 186, *270*, 402
zuivere dikke 186, *270*, 402
zwaai
in de zwaai staan 54, 170
zwaaien 169, 170, 241, 372
zwaar 187
zwaar vuil 69, 222
zwaard 22, 131
zwaardloper 131
zwaardtouw 131
zwemmen
licht zwemmen 251
naar buiten zwemmen 247
zweng 226, 391
zwengel 209, 226, 391
zwik *246*
zwikboom *246*

STELLINGEN

I

Het is linguïstisch van belang een onderscheid te maken tussen enerzijds groeptaal en vaktaal, anderzijds vaktaal en - terminologie

II

Ten onrechte wordt de verwantschap van *fuik* met on. *fýûka* „snel door de lucht gaan" in Nederlandse etymologische woordenboeken hypothetisch of onduidelijk genoemd

III

Kanis I „mand" in verschillende toepassingen is hetzelfde woord als *kanis* II, „Een „bargoensche" term, een straatwoord voor hoofd; „kop", „test"."

W N T VII 1248, 1249

IV

Voor de etymologie van *spoel* is de kennis van de oorspronkelijke vorm van dit werktuigje verhelderend.

V

De geslachtsnaam *Sloekers* kan uit de terminologie van riviervissers verklaard worden.

VI

Daar het eerste foneem van *vlak* „buik, denning van een schip, scheepsbodem" door vissers overwegend stemloos wordt uitgesproken, verdient de spelling *flak* de voorkeur.

Van Dale blz. 2268 1 vlak III bet 5.

VII

De ontleedtechniek door middel van tekens zoals die door P. C. Paardekooper zijn ingevoerd, is niet alleen om grammatikale maar ook om onder-

wijskundige redenen waardevol voor het spraakkunstonderricht aan scholen voor voortgezet onderwijs.

VIII

Bij een herdruk van Maks *Rhetoricaal glossarium* kan het sterretje bij *strepelen* vervallen.

J. J. Mak, Rhetoricaal glossarium (Assen 1959), blz. 132 *doorstrepelen.*

IX

De bakermat van het Gentse handschrift van *Narcissus ende Echo* ligt in Oost-Nederland, waarschijnlijk in Doetinchem of naaste omgeving.

X

De kritiek van J. J. Oversteegen op het gedicht *Annie* van H. Marsman is grotendeels ten onrechte.

J. J. Oversteegen, *Marsman voor jong en oud* in: Raster 1, (1967), blz. 58 e.v.

XI

De poëzie van verscheidene naoorlogse dichters wordt vaak als primitief gekarakteriseerd. De juistheid van deze karakteristiek vindt een bevestiging in de aanwezigheid van de vogel – vis – relatie in deze poëzie.

XII

Het tweede schriftelijk eindexamen Nederlands voor Gymnasium en H.B.S.-B is als toetsingsmiddel van schriftelijk receptieve taalbeheersing niet geschikt.

XIII

De opzet om de pioniersarbeid die in het kader van de mammoetwet experimenterende scholen hebben verricht, aan het gehele voortgezet onderwijs ten goede te doen komen, moet als mislukt worden beschouwd.

XIV

Naast het intelligentieniveau zijn de sociale omgeving van de leerling en zijn relaties tot medeleerlingen en de leraar van beslissende betekenis als factoren voor het behalen van goede leerresultaten.

XV

Het verdient aanbeveling aan de persoonlijke vorming zoals ze door de cursus „persoonlijke ontplooiing" gegeven werd en door de onderwijsafdeling van O.M.O. verder ontwikkeld is in de vorm van „ontwikkelingstraining", binnen het voortgezet onderwijs een vaste plaats te geven.

Stellingen behorende bij Th van Doorn,
Terminologie van riviervissers in Nederland,
Nijmegen, 1971